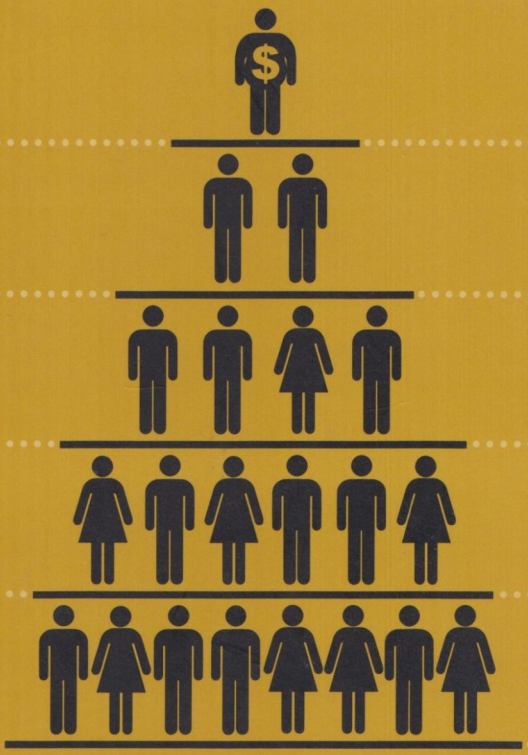
JOSEPH E. STIGLITZ

EŞİTSİZLİĞİN BEDELİ

BUGÜNÜN BÖLÜNMÜŞ TOPLUMU GELECEĞİMİZİ NASIL TEHLİKEYE ATIYOR?

iletişim

JOSEPH EUGENE STIGLITZ 1943'te doğan Stiglitz, Amherst College'den mezun olduktan sonra doktorasını 1967'de Massachusetts Institute of Technology'de tamamladı ve 1970 yılında Yale'de profesör oldu. 1979'da, çalıştıkları alanda en belirgin katkıları sağlamış 40 yaşın altındaki ekonomistlere verilen John Bates Clark Ödülü'ne layık görüldü. Halen Columbia Üniversitesi'nde profesörlük yapan Stiglitz, dünyanın en etkili birkaç iktisatçısı arasında gösterilmektedir.

Stiglitz, 1995-1997 yıllarında Clinton hükümetinde İktisadi Danışmanlar Kurulu Başkanlığı ve 1997-2000 yıllarında Dünya Bankası Başkan Yardımcılığı ve Baş İktisatçısı görevlerinde bulunmuştur. Özellikle 2002'de yayımladığı *Globalization and Its Discontents* [*Küreselleşme Büyük Hayal Kırıklığı*, çev. Deniz Vural-Arzu Taşçıoğlu, Plan B, 2003] adlı kitabıyla dünya çapında üne kavuşan Stiglitz, piyasalardaki bilgi asimetrisiyle ilgili analizleri dolayısıyla 2001'de Nobel İktisat Ödülü'nü kazandı. *Time* dergisi 2011'de Stiglitz'i "dünyanın en etkin 100 kişisinden birisi" olarak değerlendirmiştir.

Kitaplarından bazıları: *The Roaring Nineties* [*Doksanların Yükselişi*, çev. Aytül Özer, CSA Yayın Ajansı, 2004]; (Bruce Greenwald ile birlikte) *Towards a New Paradigm in Monetary Economics*; *Making Globalization Work*; (Linda Bilmes ile birlikte) *The Three Trillion Dollar War: The True Cost of the Iraq Conflict* [*Üç Trilyon Dolarlık Savaş*, çev. Dilek Cenkçiler, ODTÜ Geliştirme Vakfı, 2009]

The Price of Inequality. How Today's Divided Society Endangers Our Future
© 2012 Joseph E. Stiglitz
Bu kitabın yayın hakları Akcalı Telif Hakları Ajansı aracılığıyla
W.W. Norton & Company Inc.'den alınmıştır.

İletişim Yayınları 2028 • Bugünün Kitapları 168
ISBN-13: 978-975-05-1573-6
© 2014 İletişim Yayıncılık A. Ş.
1-2. BASKI 2014, İstanbul
3. BASKI 2015, İstanbul

EDİTÖR Ahmet İnsel
YAYINA HAZIRLAYAN Kıvanç Koçak
KAPAK Suat Aysu
UYGULAMA Hüsnü Abbas
DÜZELTİ ve DİZİN Oben Üçke
BASKI ve CİLT Sena Ofset · SERTİFİKA NO. 12064
Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi B Blok 6. Kat No. 4NB 7-9-11
Topkapı 34010 İstanbul Tel: 212.613 38 46

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 10721
Binbirdirek Meydanı Sokak, İletişim Han 3, Fatih 34122 İstanbul
Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58
e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

JOSEPH E. STIGLITZ

Eşitsizliğin Bedeli

Bugünün Bölünmüş Toplumu Geleceğimizi Nasıl Tehlikeye Atıyor?

The Price of Inequality
How Today's Divided Society Endangers Our Future

ÇEVİREN *Ozan İşler*

iletişim

Siobhan, Michael, Edward ve Julia'ya...
Daha az bölünmüş bir dünya ve ülke
devralmaları umuduyla...

İÇİNDEKİLER

Teşekkür ... 11

SUNUŞ / Ozan İşler ... 15

ÖNSÖZ ... 23

BİRİNCİ BÖLÜM

ABD'NİN YÜZDE 1 SORUNU ... 41

Herkesin yararlanamadığı bir yükseliş ... 46

Büyük Durgunluk, zor hayatları daha da zor hale getirmiştir ... 53

Fırsat eşitliği ... 65

Üst kesimlere daha yakından bir bakış: Pastadan daha büyük bir dilim koparmak ... 69

Uluslararası karşılaştırmalar ... 71

Sonuç ... 74

İKİNCİ BÖLÜM

RANT ARAYIŞI VE EŞİT OLMAYAN BİR TOPLUMUN DOĞUŞU ... 79

Genel prensipler ... 84

Rant arayışı ... 90

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

PİYASALAR VE EŞİTSİZLİK ... 107

Arz ve talep kanunları ... 108

Küreselleşme ... 114

Piyasa güçlerinin ötesinde: Toplumumuzdaki değişimler ... 122

Gelir dağılımının düzenlenmesinde devletin rolü ... 130

Büyük resim ... 137

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
SORUNUN ÖNEMİ ... 145
İstikrarsızlık ve üretim ... 146
Yüksek eşitsizlik daha az verimli ve üretken bir ekonomi yaratır ... 154
Eşitsizlik verimlilik ödünü iddiası ... 170
Sonuç ... 180

BEŞİNCİ BÖLÜM
TEHLİKE ALTINDAKİ BİR DEMOKRASİ ... 183
Demokratik siyasal sürecin zayıflatılması ... 184
Küreselleşme, eşitsizlik ve demokrasi ... 206
Sonuç ... 212

ALTINCI BÖLÜM
1984'LE YÜZ YÜZE ... 215
Modern psikoloji ve iktisadın bazı temel unsurları ... 218
Savaşın silahları ... 232
Bir algılar savaşı olarak politikalar savaşı ... 236
Büyük fikirler üzerine savaş: Devlet, piyasa başarısızlıklarına karşı ... 243
Fikirler savaşında başarılar ... 250
Sonuç ... 256

YEDİNCİ BÖLÜM
HERKES İÇİN ADALET?
EŞİTSİZLİK HUKUKUN ÜSTÜNLÜĞÜNÜ NASIL AŞINDIRIYOR? ... 259
Neden hukukun üstünlüğüne ihtiyacımız var? ... 260
Sömürücü borç verme ... 264
İflas kanunu ... 266
Emlak kredisi krizi ve hukukun üstünlüğünün yönetimi ... 271
Fiili (*de facto*), yasal olana (*de jure*) karşı ... 277
Sonuç ... 280

SEKİZİNCİ BÖLÜM
BÜTÇE SAVAŞI ... 283
Bütçe açıklarının tarihi ... 284
Bir taşla üç kuş vurmak ... 288
Çemberi tamamlamak: Bütçe açığı ve yetersiz talep döneminde ekonomiyi canlandırmak ... 293
Bütçe açığı gündeminin maskesini düşürmek: Eşitsizliklerin korunması ve genişletilmesi ... 298
Efsaneler ... 301
Kemer sıkma politikaları ... 307
Sonuç ... 313

DOKUZUNCU BÖLÜM
YÜZDE 1 TARAFINDAN VE YÜZDE 1 İÇİN MAKRO İKTİSAT POLİTİKASI VE MERKEZ BANKASI 315
Modern makro iktisat ve para politikaları yüzde 99'luk kesime nasıl zarar vermiştir? 317
Daha demokratik bir merkez bankasına doğru 326
Para politikası ve fikirler savaşı 335
Sonuç 343

ONUNCU BÖLÜM
İLERİYE GİDEN YOL: BAŞKA BİR DÜNYA MÜMKÜNDÜR 345
İktisadi reform gündemi 347
Zenginlerin aşırılıklarını sınırlamak 348
Diğerlerine yardım etmek 354
Acil sorunlar 363
Siyasal reform gündemi 364
Umut var mı? 366

DIZIN 369

Teşekkür

Daha önce bahsettiğim gibi, eşitsizliğin kökenleri ve sonuçları konuları üzerinde doktora öğrencisi olduğum günlerden beri çalışmaktayım ve araştırmalarıma başladığım ilk günden bu yana geçen yaklaşık elli yıllık sürede, burada hepsini anamayacak kadar çok entelektüel borç biriktirdim. Doktora danışmanlarımdan olan ve kariyerimin başlarında bölüşüm ve makro iktisadi davranış üzerine birlikte bir makale kaleme aldığımız Robert Solow da doktora tezini eşitsizlik üzerine yazmıştı. Tez danışmanlarımdan bir diğeri Paul Samuelson'ın etkisi Üçüncü Bölüm'deki küreselleşme tartışmalarında kendini göstermiştir. Bu konu üzerinde yayımlanmış ilk makalemi doktoradan sınıf arkadaşım olan ve 2001 yılı Nobel Ödülü'nü paylaştığım George Akerlof ile birlikte yazmıştım.

1965-66 yıllarında Fulbright programıyla gittiğim Cambridge Üniversitesi'nde gelir dağılımı o dönem çok büyük bir tartışma konusuydu ve Nicholas Kaldor, David Champernowne, Michael Farrell ve özellikle de Sir James Meade ve Frank Hahn'a entelektüel gelişim açısından borçlu olduğumu belirtmek isterim. Daha sonra eşitsizlik alanında dünyanın sayılı otoritelerinden biri olan Tony Atkinson ile ilk defa burada çalışmaya başlamıştım. O zamanlar büyümeyle eşitsizlik arasında hâlâ büyük ödünleşimler (trade-offs) olduğu düşünülüyordu ve Jim Mirrlees, gelirleri yeniden bölüştüren vergilerin verimli olması için nasıl tasarlanması gerektiği konusunu yeni çalışmaya başlamıştı (daha sonra bu çalışmalarından ötürü Nobel Ödülü alacaktı).

MIT'deki (daha sonra Cambridge Üniversitesi'nde 1969-70 yılları arasında, benim gibi misafir öğretim görevlisi olan) bir başka hocam, bilgi üzerine yaptığı çalışmalar düşüncelerimi derinlemesine etkilemiş olan Kenneth Ar-

row'du. Daha sonraki çalışmaları, benimkilere benzer şekilde, ayrımcılığın etkileri üzerine yoğunlaştı; göreli nitelikler hakkında bilginin eşitsizliği etkileme şekilleri ve bütün bu süreçte eğitimin oynadığı rol gibi.

Bu çalışmada değindiğim ana konulardan bir tanesi eşitsizliğin ölçümüdür. Bu konuda yapılan araştırmalarda ortaya çıkan sorunlar, riskin ölçülmesi konusunda ve benim yaklaşık kırk yıl önce Michael Rothschild ile birlikte yaptığım çalışmalarda ortaya çıkan kuramsal sorunlara yakından benzemektedir. Daha sonra, eski bir öğrencim olan Ravi Kanbur ile birlikte, sosyoekonomik hareketliliğin ölçülmesi konusunda çalışmaya başladım.

Davranışsal iktisadın düşüncelerim üzerindeki etkisi bu kitapta açıkça görülecektir. Yaklaşık kırk yıl önce, davranışsal iktisadın öncülerinden olan Amos Tversky beni bu alandaki fikirlerle tanıştırdı; daha sonra, Richard Thaler ve Danny Kahneman bu konudaki fikirlerimi derinden etkilediler. (1980'lerin ortalarında *Journal of Economic Perspectives* dergisini kurduğumda Richard'dan bu konuda düzenli yazılar yazmasını istemiştim.)

Edward Stiglitz ile Yedinci Bölüm'de ele aldığım bazı hukuksal meseleler üzerine ve Robert Perkinson ile ABD'deki yüksek hapis oranları üzerine yaptığımız tartışmalardan çok faydalandım.

Fikirlerimi oluştururken bunları öğrencilerimle tartışmak bana çok fayda sağlamıştır; şu an öğrencim olan Miguel Morin ve yakın geçmişte öğrencim olan Anton Korinek'ten burada özellikle bahsetmek isterim.

Başkan Clinton hükümetinde hizmet verme şansına sahip oldum. Eşitsizlik ve yoksulluk hakkındaki endişeler tartışmalarımızın merkezinde yer alıyordu. Yoksullukla, örneğin sosyal güvenlik reformu aracılığıyla ve üst kesimlerdeki aşırı eşitsizlikle, örneğin vergi reformu aracılığıyla nasıl baş edebileceğimizi tartışıyorduk (bu tartışmalarda Harvard'dan David Ellwood çok önemli bir rol oynamıştı). (Daha sonradan bahsedeceğim gibi, attığımız her adım doğru yönde değildi.) Alan Krueger'ın (İktisadi Danışmanlar Kurulu'nun [*Council of Economic Advisers*] şimdiki başkanı) asgari ücretin oynadığı rol de dahil olmak üzere işgücü piyasalarıyla ilgili sağladığı bakış açısının etkisi burada fark edilecektir. Kitabın ilerleyen bölümlerinde Jason Furman ve Peter Orszag ile birlikte yaptığımız çalışmalardan bahsedeceğim. İktisadi Danışmanlar Kurulu'nda birlikte görev yaptığım Alicia Munnell, sosyal sigorta programlarının ve Topluma Yeniden Yatırım Yasası'nın [*Community Reinvestment Act*, CRA] yükümlülüklerinin yoksulluğu azaltmada oynadıkları rolü daha iyi anlamama yardımcı oldular. (Bu dönemde düşüncelerim üzerinde büyük etkisi olan birçok başka kişi için *90'ların Yükselişi* adlı kitabımdaki [*The Roaring Nineties*, New York: W.W. Norton, 2003] teşekkür bölümüne bakabilirsiniz.)

Ana görevlerinden bir tanesi yoksulluğun azaltılması olarak tanımlanmış olan Dünya Bankası'nın baş iktisatçısı olarak görev yapma şansım oldu. Yok-

sulluk ve eşitsizliği dikkatimizin merkezine koyarak her günü yeni bir şeyler öğrendiğimiz bir deneyim olarak yaşadık; her deneyimi yeni fikirler edindiğimiz, eşitsizliğin sebepleri ve sonuçları hakkındaki düşüncelerimizi yeniden biçimlendirdiğimiz ve eşitsizliğin ülkeler arasında niçin farklılık gösterdiğini daha iyi anladığımız bir fırsat olarak gördük. Bu tartışmalara katılanlar arasında ayrım yapmakta zorlansam da, benden sonra baş iktisatçı olarak görev yapan Nick Stern (kendisiyle ilk defa 1969 senesinde Kenya'da tanışmıştım) ve François Bourguignon'dan bahsedebilirim.

Birinci Bölüm'de ve diğer bölümlerin bazı kısımlarında, kişi başına düşen GSYİH'nin –ve hatta diğer gelir ölçülerinin– hayat standartlarının yeteri kadar iyi bir göstergesi olmadığını vurguluyorum. Bu alandaki düşüncelerim, büyük bir oranda, başkanlığını yapmış olduğum ve Amartya Sen ve Jean-Paul Fitoussi tarafından da yürütülen Ekonomik Performans ve Sosyal İlerlemenin Ölçülmesi Komisyonu'nun [*Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress*] etkisiyle şekillenmiştir. Komisyonun diğer yirmi bir üyesinin üzerimdeki etkisini de belirtmem gerekir.

Dördüncü Bölüm'de, istikrarsızlık ve büyüme arasındaki ilişki hakkındaki düşüncelerimi açıklıyorum; bu konudaki fikirlerim, büyük oranda, başkanlığını yaptığım başka bir komisyonun etkisiyle şekillenmiştir, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu Başkanı'nın Uluslararası Para ve Finans Sistemi Reformları Uzmanlar Komisyonu'nun [*Commission of Experts of the President of the United Nations Assembly on Reforms of the International Monetary and Financial System*].

Özellikle Roosevelt Enstitüsü'ndeki –Bo Cutter, Mike Konczal, Arjun Javadey ve Jeff Madrick de dahil– çalışma arkadaşlarıma teşekkür etmek isterim. (Roosevelt Enstitüsü'nün organizasyonlarına katkı yapan Robert Kuttner, Jamie Galbraith ve diğerleri de teşekkürü hak ediyorlar). Paul Krugman, daha adil bir toplum ve daha iyi işleyen bir ekonomi özleminde olan bizim gibi herkes için ilham verici bir ses olmuştur.

Son yıllarda iktisat disiplini –ülkenin yaşadığı istikrarsızlığın benzerlerine yol açabilecek başka sorunlara yeteri kadar ilgi göstermediği gibi– eşitsizlik meselesine de ne yazık ki, yeteri kadar ilgi göstermedi. Yeni İktisadi Düşünce Enstitüsü [*The Institute for New Economic Thinking*, INET] bu ve benzer eksiklikleri gidermek amacıyla kuruldu ve ben burada INET'e ve özellikle de yürütücüsü Rob Johnson'a (kendisi Roosevelt Enstitüsü'nden meslektaşım ve BM komisyonunun bir üyesidir), bu kitabın ele aldığı konular hakkında yaptığımız derinlemesine tartışmalardan ötürü duyduğum minnettarlığı belirtmek isterim.

Her zaman olduğu gibi, fikirlerin gelişip büyümesi, tartışılması ve iyileştirilmesi için gerekli entelektüel ortamı sağladığı için Columbia Üniversite-

si'ne şükranlarımı sunmak isterim. José Antonio Ocampo'ya ve uzun yıllardır beraber çalıştığım meslektaşım Bruce Greenwald'a özellikle müteşekkir olduğumu belirtmeliyim.

Bu genel entelektüel dayanak noktalarımın yanında, bu kitaba bir şekilde katkıda bulunmuş olanlara ayrıca teşekkür etmek istiyorum.

Bu kitap, *Vanity Fair*'de yayımlanan "%1'den, %1 İçin, %1 Tarafından" adlı makaleden türedi. Bu makaleyi kaleme almamı Cullen Murphy istedi ve makalenin editörlüğünü harika bir şekilde yaptı. Makalenin başlığını Graydon Carter önerdi. Daha sonra Norton Yayınevi'nin başkanı, uzun yıllardır arkadaşım ve editörüm olan Drake McFeely, bu fikirleri bir kitap haline getirmemi istedi. Brendan Curry, kitabın editörlük sürecinde bir kez daha üstün bir iş çıkardı.

Penguin/Allen Lane'den editörüm Stuart Proffitt, kitaptaki argümanların güçlendirilmesini amaçlayan "genel bakışlı" fikirlerini, bu argümanların açık bir şekilde ifade edilmesi için metin üzerinde yaptığı detaylı yorumlarla birleştirerek önemli bir katkıda bulunmuştur.

Karla Hoff kitabı baştan sona okuyarak metnin hem dilini hem de argümanını geliştirmiştir. Ayrıca ben daha kitabı yazmaya başlamadan önce kitabın merkezinde yer alan fikirler üzerine yaptığımız tartışmalar kendi fikirlerimin belirlenmesine de yardımcı olmuştur.

Laurance Wilse-Samson'ın başkanlığını yaptığı ve An Li ve Ritam Chaurey'i de içeren bir araştırma görevlileri takımı, veri doğrulamanın çok daha ötesinde katkılarda bulundular. Analizin ne tarafa doğru geliştirilebileceği konusunda fikirler önerdiler, nerede daha fazla açıklama yapılması gerektiği hakkında düşüncelerini paylaştılar ve proje için en az benim kadar heyecanlı olduklarını gösterdiler.

Eamon Kircher-Allen, sadece kitabın yayına hazırlanması sürecini yönetmekle kalmadı, aynı zamanda hem bir editör hem de bir eleştirmen olarak katkı sağladı. Ona olan borcum ölçülemeyecek kadar büyüktür.

Her zaman olduğu gibi, en büyük teşekkürü, kitabı yazmam için beni teşvik eden, kitabın arkasında yatan fikirleri benimle sürekli olarak tartışan ve kitabı biçimlendirmemde ve iyileştirmemde bana yardımcı olan Anya'ya göndermek istiyorum.

Kitap hakkında duydukları heyecanı benimle sürekli olarak paylaşan tüm bu kişilere müteşekkirim. Kitapta yer alan hatalar ve eksikliklerden hiçbiri sorumlu değildir.

SUNUŞ

Bu tanıtıcı metinde, kitabın çevirmeni olarak bazı yardımcı bilgileri paylaşmadan önce, iktisat alanında çalışan bir akademisyen olarak *Eşitsizliğin Bedeli*'ni genel hatlarıyla ve eleştirel bir bakış açısıyla sunmak, iktisat disiplini ve güncel gelişmeler bağlamında konumlandırmak istiyorum. Elinizde tuttuğunuz eser iktisat biliminde ve kamusal alanda giderek önem kazanan bir tartışma konusu olan gelir eşitsizliğine değerli bir katkı yapmakla ve bunu yaparken ABD'de ortaya çıkan 2008 Krizi'ni ve dünya geneline hâkim olan Büyük Durgunluk'u sade bir dille ve derinlemesine açıklamakla kalmıyor aynı zamanda, dolaylı yollardan da olsa, Türkiye'nin son aylarda kendini içinde bulduğu sonu belirsiz sosyal, iktisadi ve siyasal süreçlerin vahameti hakkında önemli ipuçları da veriyor. Yaşadığımız kendimize has "buhranla" ilgili bir umut ışığı bulmakta zorlandığımız bu dönemde, Joseph Stiglitz'in incelemesi –özellikle de toplumsal kutuplaşmayı, rant arayışlarını, algı mühendisliğini, azınlık bir kesimin devleti, yargıyı ve demokratik süreci ele geçirişini ve bunun yarattığı güven kaybını tartıştığı sayfalarda– en azından "yalnız olmadığımız" hissini veriyor.

Bu kitabın önemini vurgulamak için sırasıyla, Stiglitz'in iktisat disiplini içindeki konumundan, *Eşitsizliğin Bedeli*'nin içeriğinden, eşitsizlik tartışmasının özellikle de 2008 Krizi sonrası artan öneminden ve kitabın Türkçe çevirisinin "manidar zamanlamasından" bahsetmek istiyorum.

Stiglitz ve neoklasik iktisadın "içeriden" eleştirisi

1943 doğumlu Amerikalı iktisatçı Joseph Stiglitz, özellikle 2002 yılında yayımladığı *Küreselleşme: Büyük Hayal Kırıklığı* [*Globalization and Its Discon-*

tents] adlı kitabıyla dünya çapında ve genel okuyucu kitlesi içinde üne kavuşmuş olsa da, gerek iktisat bilimine gerek iktisat politikalarına yaptığı önemli katkıların tarihi daha eskilere gitmektedir. İktisat ve politika alanlarındaki en önemli başarılarından bazılarını kısaca sıralayacak olursak: Kırk yaşını doldurmamış geleceği parlak iktisatçılara verilen John Bates Clark Ödülü'nü 1979 yılında ve Nobel İktisat Ödülü'nü 2001 yılında kazanmış, 1995-1997 yıllarında Clinton Hükümeti'nde İktisadi Danışmanlar Kurulu başkanlığı ve 1997-2000 yıllarında Dünya Bankası başkan yardımcılığı ve baş iktisatçısı görevlerinde bulunmuştur. Halen Columbia Üniversitesi'nde profesörlük yapan Stiglitz, dünyanın en etkili birkaç iktisatçısı arasında gösterilmektedir.

Stiglitz, güncel siyasal iktisadi gündeme dair yazılarıyla dünya genelinde takip edilmektedir. Ancak bu durum, Stiglitz'in iktisadın dışa kapalı bilimsel diskurunu herkesin anlayacağı bir dille uygulamaya koyabilmesiyle ya da matematiksel dilin iktisada giydirdiği bilimsellik kostümünün özellikle de uygulama aşamasında düştüğünü, yani "kralın" aslında çıplak olduğunu söyleyebilmesiyle tam olarak açıklanamaz. Stiglitz'in etkinliğinin asıl kaynağı, bu açılımı iktisadi hegemonyanın *içinden* gelerek yapmış olmasıdır. Stiglitz, 1980 sonrasında dünya genelinde egemenlik kuran neoliberalizmi ve eş zamanlı olarak iktisat bilimine hâkim olarak neoliberalizme ideolojik destek vermiş olan neoklasik paradigmayı eleştirmek ve piyasa serbestliğini kutsayan neoklasik iktisada alternatifler üretmek için bu paradigmanın kuralları dahilinde oynamayı seçmiş ve kısmen de olsa neoklasik iktisadı kendi oyununda yenmeyi başarmıştır. Neoklasik iktisadın rasyonalite ve denge kavramlarına dayalı matematiksel dilini kullanarak, bilginin asimetrik dağıldığı piyasalarda dışsallıkların yaygın olacağını ve muhtemelen dengenin sadece "eşitsiz" değil aynı zamanda –ve neoklasik söyleme tezat şekilde– (*Pareto*) verimsiz olacağını göstermiştir. Devletin piyasalara müdahalesini meşrulaştıran böyle eleştirel bir yaklaşım, normal şartlarda neoklasik iktisadın savunma mekanizmaları tarafından kolayca bastırılabilecekken, Stiglitz'in kullandığı reddedilemez bilimsel dil, Truva atı misali, neoklasik kaleyi içeriden kuşatmıştır.

Öte yandan, Stiglitz'in *iktisadi bilgi üretimine* yaptığı bu önemli ve radikal katkının *iktisadi bilginin kullanımındaki* etkileri daha sınırlı olmuş, Stiglitz'in Clinton Hükümeti'nde ve Dünya Bankası'ndaki çabaları (kitapta da değinildiği gibi) sermaye karşısında zayıf kalmış ve neoklasik iktisadi kuramlar dünya genelinde uygulanan neoliberal politikaları desteklemeye devam etmiştir. Neoklasik iktisat, piyasa denetleme mekanizmalarının kaldırılmasına, sosyal devlet programlarının azaltılmasına, temel iktisat politikası aracı olarak para politikalarının ve temel iktisadi politika yapıcı olarak "bağımsız" merkez bankalarının öne çıkmasına, sermayenin emek karşısında güç-

lenmesine, kamusal alanın ve toplumsal kimliğin zayıflamasına, sosyal ilişkilerin tüm boyutlarının piyasa mantığıyla anlamlandırılmaya başlamasına zemin hazırlamıştır. Özellikle de sermaye piyasalarındaki denetimlerin, riskli yatırımları ve kontrolsüz para akışlarını kolaylaştıracak şekilde, 1980'den itibaren kaldırılmaya başlamasıyla birlikte –2001 Türkiye krizinde yaşadığımız gibi– önce "kenar" ekonomilere büyük zararlar veren çok sayıda kriz yaşanmış, 2008'den itibaren benzer krizler "merkez" ekonomileri tehlikeye atmaya başlamıştır. Birkaç paragrafla özetlediğimiz bu tarihsel süreç, giderek artan bir şekilde yüzde 99'un bilincinde yer edinmeye başlamıştır.

Eşitsizliğin Bedeli ve içeriği

Eşitsizliğin Bedeli, kapitalizmi çöküşün eşiğine getiren bu süreci açıklamaya çalışıyor. ABD'de özellikle de 1980 sonrasında artan gelir, servet ve fırsat eşitsizliklerinin 2008 krizine zemin hazırlamış olduğu, kriz sonrasında eşitsizliğin daha da arttığı ve bu durumun ABD'deki sosyal, siyasal, ekonomik ve hukuki süreçlerin geleceğini tehlikeye attığı temel tezi kitapta derinlemesine tartışılıyor. Buna göre, artan eşitsizliğin sonucunda orantısız olarak güçlenen sermaye sahipleri –Stiglitz'in deyimiyle yüzde 1'lik kesim– kâğıt üzerinde savundukları serbest piyasa ideolojisinin aksine piyasaları verimsizleştiren rantlar üzerinden kârlarını artırmaya çalıştılar. Bunun için finans piyasalarındaki düzenlemeleri kaldırdılar; para ve maliye kurum ve politikalarını kontrol etmeye başladılar; halkın, politikacıların ve hatta yargı mensuplarının bu konuları algılayış biçimlerini şekillendirdiler. Sermayenin, devleti ve egemen ideolojiyi ele geçirmesiyle birlikte, elde ettiği rant gelirleri ve eşitsizlik de böylece artmış oldu.

Bu tezin bölümler içinde nasıl işlendiğini sıralayacak olursak: *Birinci Bölüm'de*, Amerikan toplumunun artan gelir eşitsizliği sonucunda Stiglitz'in deyimiyle "yüzde 1" ile "yüzde 99" adlı iki gruba ayrıştığı ve ABD'nin artık bir fırsatlar ülkesi olmadığı anlatılıyor. *İkinci Bölüm*, yukarıda bahsedilen neoliberal bakışın Adam Smith'in "görünmez el" benzetmesine atıfta bulunarak yaptığı serbest piyasa vurgusunun aksine, neoliberalizmin ortaya çıkardığı fiili durumun rantçılık üzerinden işleyen bir ekonomi olduğunu belirterek bu sistemin yarattığı verimsizlik ve eşitsizliğin ABD'yi nasıl zayıflattığını açıklıyor. Denetimsiz kalan piyasaların rekabetten ziyade rant arayışına yol açışını incelemeye devam eden *Üçüncü Bölüm*, eşitsizliği beraberinde getiren bu süreçte siyasetin, şirket yönetiminin, kurumsal değişimlerin ve ayrımcılığın oynadığı rolü vurguluyor. Eşitsizliğin oluşturduğu uzun vadeli iktisadi sorunları tartışan *Dördüncü Bölüm*, neoklasik serbest piyasa kuramlarında savunulanın aksine orta sınıfın zayıflaması ve yoksulluğun artmasının eko-

nomik büyümeyi ve verimliliği de kötü etkilediğini savunuyor. *Beşinci Bölüm*, artan eşitsizliğin seçim kampanyalarını nasıl yozlaştırdığını, seçimlere katılımı ve demokrasiyi nasıl zayıflattığını gösteriyor. Rant üzerinden gelir elde eden yüzde 1'lik kesimin ABD'deki siyasi süreci ele geçirmek için algıları şekillendirdiğini savunan Stiglitz, *Altıncı Bölüm'de*, algılar üzerine verilen bu savaşı açıklamak için psikolojiden, davranışsal ve deneysel iktisattan bulgulara yer veriyor. *Yedinci Bölüm*, artan eşitsizliğin adalet sistemini yozlaştırdığını ve hukukun üstünlüğünün yerini sermaye sahiplerinin egemenliğine bıraktığını gösteriyor. Devlet bütçe açığı hakkındaki tartışmaların yüzde 1'lik kesim tarafından ele geçirilmesine yer veren *Sekizinci Bölüm*, bütçe açığı bahanesiyle sermayenin ve eşitsizliğin nasıl korunduğunu açıklıyor. Makro iktisat politikalarının benzer şekilde ele geçirilişini konu alan *Dokuzuncu Bölüm*, özellikle de bankacılık sektörünün ABD merkez bankası olan FED'i ele geçirişini anlatıyor. Stiglitz, kitabın *Onuncu* ve son bölümünde, bu karamsar tablodan çıkış için gerekli olan kısa, orta ve uzun vadeli reformların neler olabileceğinden bahsediyor.

Gelir adaletsizliği ve krizler

Eşitsizliğin Bedeli, adından da anlaşılabileceği gibi, ABD'de 1980 sonrasında artan eşitsizliğin siyaset, kamu, yargı ve ekonomi gibi farklı alanlarda çok derin yaralar açmış olduğunu savunuyor. Bu süreçte, emeğin milli gelirden aldığı pay düşerken sermayenin aldığı payın giderek arttığını belirten Stiglitz, sürecin sonunda patlayan 2008 krizinin ve sonrasındaki Büyük Durgunluk'un ancak bu eşitsizlik sorununun anlaşılmasıyla aşılabileceğini savunuyor. Kitabın ABD'deki ilk baskısından bu yana geçen neredeyse iki yıl içinde, eşitsizlik tartışmalarının gerek iktisat disiplininde gerek dünya genelindeki kamusal (örneğin geleneksel ve sosyal medya üzerinden yapılan) tartışmalar içinde giderek artan bir öneme kavuştuğunu görüyoruz.

Fransız iktisatçı Thomas Piketty'nin Mart 2014'te yayımlanan ve şimdiden entelektüel tartışmaların gündemine oturmuş olan *21. Yüzyılda Sermaye* [*Capital in the Twenty-First Century*] ve Amerikalı gazeteci yazar Matt Taibbi'nin Nisan 2014'de yayımlanan *Bölünmüşlük: Servet Uçurumu Çağında Amerikan Adaletsizliği* [*The Divide: American Injustice in the Age of the Wealth Gap*] adlı kitapları, bu tartışmaların yoğunlaşmasının son aylarda ortaya çıkan iki önemli örneği olarak gösterilebilir. Bu açıdan baktığımızda, *Eşitsizliğin Bedeli*'nin Türkçe çevirisinin okuyucuyla uygun bir zamanda buluştuğunu söyleyebiliriz.

Bu tartışmaların odağında –ABD'nin geleceği hiç de parlak gözükmeyen iktisadi gidişatının temelinde– gelir, servet ve fırsat eşitsizliğinin bulunduğu

fikri yatıyor. Aslında kapitalizmi tarihsel ve toplumsal açıdan anlamlandırmaya çalışmış iktisatçılara ve iktisadi düşünce tarihinin geneline baktığımızda, bu fikirlerin hiç de yeni olmadığını, sadece yeniden "hatırlanmaya" başlandığını söyleyebiliriz. Örneğin Karl Marx, kapitalizmin iç mantık ve dinamikleri sonucunda sermayenin giderek yoğunlaşacağını, emeğinse giderek yoksullaşacağını savunmuştu; her ne kadar 2008 krizinin temelinde ekonominin aşırı finansallaşması yatsa da, 1970 sonrası reel sektör kâr oranlarının Marx'ın öngördüğü gibi düşmesi sonucunda, sermayenin finansa kaydığı ve böylece güncel sorunlara zemin hazırladığı düşünülebilir. Benzer şekilde John Maynard Keynes, serbest piyasaların uzun vadeli dengesizlikler yaşayabileceğini ve talep eksikliklerinin iktisadi durgunluğa yol açabileceğini söylemişti. Bu açıdan bakıldığında, nüfusun büyük çoğunluğunu oluşturan ve gelirlerinin çoğunu harcamak zorunda kalan orta ve düşük gelirlilerin milli gelirden aldıkları payın giderek azalması sonucunda oluşan talep eksikliğinin krizin aşılmasının önünde önemli bir engel olduğu savunulabilir.

Ancak *Eşitsizliğin Bedeli*, Marx ve Keynes gibi düşünürlerin altyapısını sunabileceği ve barındırdığı tartışmaları genel olarak kapsayacak kuramsal bir bakış açısından ziyade, farklı arkaplanlardan gelen çeşitli mikro iktisadi kuramları yerine göre pragmatik ve eklektik bir yaklaşımla kullanmayı tercih ediyor. Örneğin Stiglitz, mikro iktisada kazandırmış olduğu asimetrik bilgi [*asymmetric information*] konusunu ve tarama [*screening*] kuramını, yine yukarıda bahsettiğimiz içten gelen "radikal açılımın" ahlâki tehlike [*moral hazard*], dışsallıklar [*externalities*], batmak için fazla büyük [*too big to fail*] gibi bazı diğer önemli kuram ve kavramlarıyla harmanlayarak tartışmayı yüksek bir düşünsel seviyede tutmayı başarıyor. Benzer şekilde Stiglitz, bu yeni "radikal açılımın" bir parçası olarak görülebilecek olan davranışsal ve deneysel iktisattan önemli bazı tartışma ve bulguları konuyu aydınlatmak için özetliyor, uyarlıyor.

Dolayısıyla, eşitsizliğin farklı alanlarda yarattığı tahribatı bilimsel yaklaşımlarla aydınlatan kitabın belki de en önemli eksiğinin, bu eşitsizliğin ortaya çıkışını açıklayan bağımsız ve genel bir kuramsal yaklaşım olduğu söylenebilir. Örneğin kitap şu önemli soruyu cevaplayamıyor: Eğer birbirlerini destekleyen eşitsizlik, rant arayışı ve sermayenin devleti ele geçiriş süreçleri, yine kapitalist sistemin bir sonucuysa, bu ortaya çıkışın mekanizması, mantığı ya da kuramsal açıklaması nedir? Böyle genel bir kuramsal yaklaşım olmadığında, sermayenin eşitsizliğin getirdiği iktisadi gücü kullanarak devleti ele geçirdiği, siyasal egemenliği kullanarak rant arayışlarını hızlandırdığı ve rantların da eşitsizliği artırdığı açıklaması, rant, eşitsizlik ve egemenlik arasındaki karşılıklı etkileşim süreçlerini anlamada yardımcı olsa da eşitsizliği sermayenin kapitalist sistem içindeki yapısal konumuyla ilişkilendirme-

yi engelleyen bir mantıksal kısır döngüye yol açıyor. Benzer şekilde, sınıflara ayrılmış bir toplumu farklı gelir grupları arası sosyal hareketliliğin düşük olması durumu olarak niteleyen Stiglitz, her ne kadar kitapta "fazla" üzerine verilen "sınıf" savaşını tasvir ediyor da olsa, sınıf sorununu üretim sürecindeki farklı konumların yapısal bir sonucu olarak incele(ye)miyor.

Öte yandan, bu kuramsal eksikliğin Stiglitz'e özgü bir "sorun" olmadığını, yerleşik iktisadın içinden gelen eleştirel ve "radikal" açılımların hemen hepsinin "mahkûm" olduğu bir durum olduğunu söyleyebiliriz. Eğer, Stiglitz'in de kitapta vurguladığı gibi, neoklasik iktisadın temellerinden biri olan "marjinal üretkenlik kuramı" geçersizse, diğer bir deyişle emek ve sermaye gibi farklı girdiler üretkenlikleriyle orantılı şekilde gelir elde etmiyor ve bu girdilerin gelir payları –arz ve talep ilişkisinin ötesinde ve giderek artan şekilde– tekel güçleri ve rant arayışları sonucunda belirleniyorsa, yerleşik iktisat içinden gelebilecek herhangi genel kuramsal bir açıklama şu an için mümkün gözükmemektedir. Ayrıca günümüz kapitalizmini kapsayıcı şekilde açıklayacak bir sermaye kuramı, değer kuramı ya da gelir dağılımı kuramı olmadığından iktisadın bu "eksikliğini" kitaba özgü bir eksiklik olarak eleştirmek de yanlış olacaktır. Tersine, Stiglitz'in çoğulcu yaklaşımını, iktisat disiplininin ve sosyal bilimlerin farklı alanlarından çeşitli bilgileri bir arada ve etkili bir şekilde kullanmasına izin verdiği, deneysel ve davranışsal iktisadi bilginin uygulanma alanını genişlettiği ve neoklasik iktisadın her zaman ve her yerde geçerli olduğunu iddia ettiği indirgeyici yaklaşımını aştığı için önemli bir katkı olarak düşünmemiz gerekir.

Sonuç olarak *Eşitsizliğin Bedeli*, kapitalizm, sermaye ve eşitsizlik ilişkisini anlama aşamasında iktisat disiplininin merkezinde ortaya çıkan genel kuramsal açık ve eksikliği belirginleştirmektedir. Benzer şekilde Piketty'nin çok tartışılan kitabının, her ne kadar adı Marx'ın ünlü eserine atıfta bulunurmuşçasına *capital* (sermaye) kelimesiyle başlasa da, sermayenin yoğunlaşmasını günümüz kapitalizminin temel işleyiş mantığıyla açıkla(ya)madığını görüyoruz. Stiglitz ve Piketty'nin sermaye ve eşitsizlik kavramlarına yaptıkları vurgu aracılığıyla günümüz iktisat biliminin entelektüel sınırlarını ve bu kuramsal eksikliğin aynı zamanda artan bir ihtiyaç haline geldiğinin göstermeleri, yapılması gerekenin Marx'ın yaptığı kapitalizm analizini 21. yüzyıl kapitalizmi için yenilemek olduğuna işaret etmektedir.

Yardımcı bilgiler

Sade ve akıcı bir dille kaleme alınmış olan *Eşitsizliğin Bedeli*'nin Türkçe çevirisinde bu niteliklerin korunmasına dikkat ettim. Sıkça kullanılan ve önemli bulduğum bazı İngilizce kelimeleri, kavram ve kurum adlarını Türk-

çe çevirilerinin ardından köşeli parantez içinde verdim. Gerekli gördüğüm yardımcı bilgileri çevirmen notu (ç.n.) olarak belirttim.

Teşekkür

Bana bu kitabın Türkçeye kazandırılmasına aracılık etme fırsatını verdiği için İletişim Yayınları'na, çeviri sürecindeki anlayışlı ve özverili yaklaşımı için Tanıl Bora'ya ve katkıları için Serhat Koloğlugil'e teşekkür ederim. Ayrıca çeviri metninin tamamının üzerinden geçerek saptadığı hatalar, önerdiği düzeltmeler ve bana bu zorlu süreçte verdiği manevi destek ve gösterdiği sevgi için Burcu Bayrak'a şükranlarımı sunarım. Tabii ki, çeviriyle ilgili tüm hata ve eksikler benim sorumluluğumdadır.

OZAN İŞLER
Mayıs 2014, İstanbul

ÖNSÖZ

Tarihte, sanki tüm dünyadaki insanların ayaklandıkları, *bir şeylerin yanlış gittiğini* söyledikleri, değişim istedikleri anlar vardır. 1848 ve 1968'in çalkantılı yıllarında yaşanan buydu. Bu ayaklanma yıllarının her biri yeni bir dönemin başlangıcına işaret etmişti. 2011 yılı da yine böyle bir ana tanıklık edebilir.

Kuzey Afrika sahilinde küçük bir ülke olan Tunus'ta başlayan bir gençlik ayaklanması önce yakınlarındaki Mısır'a, daha sonra da Ortadoğu'daki diğer ülkelere yayıldı. Bazılarında, isyan kıvılcımları –en azından geçici olarak– söndürülmüş gibiyken diğerlerindeki küçük protesto eylemleri Mısır'da Hüsnü Mübarek ve Libya'da Muammer Kaddafi gibi uzun süreli diktatörleri alaşağı edecek kadar şiddetli toplumsal değişimlere dönüştü. Çok geçmeden İspanya'da, Yunanistan'da, Birleşik Krallık'ta, Amerika Birleşik Devletleri'nde ve dünyanın dört bir yanındaki birçok ülkede insanlar sokaklara dökülmek için kendi sebeplerini bulacaklardı.

2011 yılı boyunca Mısır, İspanya ve Tunus'tan gelen davetleri memnuniyetle kabul ettim; Madrid'in Buen Retiro ve New York'un Zuccotti parklarında göstericilerle tanıştım; Kahire'nin Tahrir Meydanı'nda bulunmuş genç kadın ve erkeklerle konuştum.

Konuştukça anladım ki, her ne kadar belirli dertler ülkeden ülkeye değişiklik gösterse de ve özellikle Ortadoğu'daki politik sıkıntılar Batı'dakilerden çok farklı olsa da, bazı konular ortaktı. İktisadi ve siyasal sistemin birçok açıdan başarısız olduğuna ve bu iki sistemin de esasen adil olmadığına dair ortak bir anlayış vardı.

Göstericiler bir şeylerin yanlış gittiği konusunda haklıydılar. İktisadi ve si-

yasal sistemlerimizin yapmaları gerekenle –bize ne yaptıkları hakkında söylenenle– gerçekte ne yaptıkları arasındaki fark göz ardı edilemeyecek kadar büyüktü. Dünyanın dört bir yanındaki hükümetler, uzun süreli işsizlik dahil temel iktisadi sorunlara eğilmiyorlardı; dahası, adaletin evrensel değerleri, aksi yöndeki söylemlere rağmen, küçük bir azınlığın açgözlülüğüne kurban edildikçe, adaletsizlik hissi ihanete uğramışlık duygusuna dönüşmüştü.

Genç insanların Tunus ve Mısır'daki diktatörlüklere karşı ayaklanmaları anlaşılabilir bir durumdu. Gençler, toplumun geri kalan kısmı pahasına kendi çıkarlarını koruyan yaşlı ve kartlaşmış liderlerden bıkmışlardı. Demokratik süreçler aracılığıyla değişim çağrısı yapma imkânları yoktu. Öte yandan, seçim siyaseti Batı demokrasilerinde de başarısız olmuştu. Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Barack Obama "inanabileceğimiz bir değişim" vaat etmişti; ancak akabinde, birçok Amerikalıya göre, eski uygulamaların devamı niteliğinde olan iktisadi politikalar yürürlüğe koymuştu.

Buna karşın anne-babaları, büyükanne-büyükbabaları ve öğretmenleri tarafından desteklenen ABD'deki ve diğer ülkelerdeki bu genç eylemcilerde umut işaretleri vardı. Onlar devrimci veya anarşist değildiler. Onlar sistemi devirmek istemiyorlardı. Eğer hükümetler halka karşı sorumlu olduklarını hatırlarlarsa seçim sisteminin hâlâ işe *yarayabileceğine* inanıyorlardı. Eylemciler, sistemi değişime zorlamak için sokaklara çıkmışlardı.

Genç İspanyol göstericilerin 15 Mayıs'ta başlayan eylemleri için seçtikleri isim "*los indignados*" oldu, yani "içerlemiş" ya da "öfkeli." Finans sektöründekilerin kabahatleri yüzünden bu kadar çok insanın –2008 krizinin başlangıcından itibaren yüzde 40'ın üstünde olan genç işsizlik oranının gösterdiği gibi– böylesi büyük acılar çekiyor olmasına öfke duyuyorlardı. ABD'deki "Wall Street'i İşgal Et" [*Occupy Wall Street*] hareketinde de aynı çekinceler vardı. Göstericiler, bankacılar yüklü primler kazanırken birçok insanın evini ve işini kaybettiği adaletsiz durumdan rahatsızdılar.

Fakat ABD'deki gösteriler kısa sürede Wall Street'e odaklanmanın ötesine geçip Amerikan toplumundaki daha genel eşitsizliklerle ilgilenmeye başladı. "Yüzde 99" bu gösterilerin sloganı haline geldi. Göstericilerin kullandığı bu slogan, *Vanity Fair* dergisi için yazdığım bir yazının başlığını tekrarlıyordu: "%1'den, %1 İçin, %1 Tarafından" [*"Of the 1%, by the 1%, for the 1%"*].[1] Bu başlık, ABD'deki eşitsizliğin muazzam artışını ve üst kesimdekilerin isteklerine daha fazla önem verir görünen bir politik sistemi tasvir ediyordu.[2]

---

1 Mayıs 2011, http://www.vanityfair.com/society/features/2011/05/top-one-percent-201105 (Erişim tarihi: 28 Şubat 2012).

2 ABD'nin ne kadar eşitsiz hale geldiğinin tasviri ve kaynaklar için Birinci Bölüm'e bakınız.

Dünya etrafında önem kazanan üç mesele vardı: Piyasalar olması gerektiği gibi işlemiyordu, çünkü açıkça ne verimli ne de istikrarlıydılar;[3] siyasal sistem piyasa başarısızlıklarını düzeltmemişti; iktisadi ve siyasi sistemler esasen adil değildi. Bu kitap, bugün ABD ve diğer bazı ileri endüstri ülkelerini tanımlayan aşırı eşitsizliklere odaklanırken, bu üç meselenin birbiriyle nasıl çok yakından alakalı olduğunu da açıklamaktadır: Eşitsizlik, siyasal sistemin başarısızlığının bir sebebi ve sonucudur; ayrıca, iktisadi sistemimizin istikrarsız olmasına yol açmaktadır. Bu istikrarsızlık da yine eşitsizliği arttırmaktadır. Bu, içine düştüğümüz, bizi aşağıya doğru çeken ve ancak ilerleyen sayfalarda anlattığım politikaların uyumlu bir şekilde uygulanmasıyla içinden çıkabileceğimiz bir kısır döngüdür.

Eşitsizliğe odaklanmadan önce, iktisadi sistemimizin daha genel başarısızlıklarını ve bulunduğumuz ortamı tasvir ederek başlamak istiyorum.

Piyasaların başarısızlığı

Açık olan şu ki, piyasalar savunucularının iddia ettiği şekilde çalışmıyor. Piyasaların istikrarlı olmaları gerekir, ancak küresel finansal krizinin gösterdiği gibi, çok yıkıcı etkileri olan dengesizlikler yaşamaktalar. Bankacılar (bankers), devlet yardımları olmasaydı kendileriyle beraber bütün ekonomiyi çökertebilecek kumarlar oynadılar. Fakat *sistemi* daha yakından incelediğimizde bunun bir kaza olmadığını görüyoruz; bankacıların bu şekilde davranmalarını teşvik eden bazı unsurlar mevcuttu.

Piyasanın hikmeti verimliliğinde yatar. Ancak piyasalar açıkça verimli *değildir*. İktisadın en temel kanunu –ekonominin verimliliği için– talebin arza eşit olmasıdır. Ne var ki, çok sayıda ihtiyacın karşılanamadığı bir dünyada yaşıyoruz; yoksulları yoksulluktan kurtaracak, Afrika ve diğer kıtalardaki az gelişmiş ülkelerde kalkınmayı teşvik edecek ve küresel ısınmayla baş edebilmek için küresel ekonomiyi modernize edecek yatırımların yapılmadığı bir dünyada. Aynı zamanda, yetersiz kullanılan çok miktarda kaynağımız var; atıl durumda olan veya potansiyellerinin altında üretim yapan işçiler ve makineler. İşsizlik, yani piyasanın birçok vatandaş için yeterli istihdam sağlayamaması, piyasa başarısızlıklarının en kötüsü, verimsizliğin en büyük kaynağı ve eşitsizliğin de önemli bir sebebidir.

Mart 2012 itibariyle, tam zamanlı bir iş isteyen 24 milyon civarında Amerikalı, böyle bir iş bulamamaktadır.[4]

---

3 Piyasa başarısızlıklarının yapısı, tabii ki, ülkeden ülkeye değişmekteydi. Örneğin Mısır'da, neoliberal piyasa reformları bir miktar büyüme sağlamıştı, ancak bu büyümenin getirileri çoğu insana fayda sağlayacak şekilde aşağıya sızmamıştı.

4 Bunların hepsi yüzde 8.3 olan "resmî" işsizlik istatistiklerine yansımaz.

ABD'de milyonlarca kişiyi evlerinden atıyoruz. Boş evlerimiz ve evsiz insanlarımız var.

Öte yandan, Amerikan ekonomisi vaatlerini kriz öncesinde bile yerine getiremiyordu: GSYİH (Gayri Safi Yurtiçi Hasıla) büyüme göstermesine rağmen, *vatandaşların çoğu hayat standartlarının düştüğünü görüyordu.* Birinci Bölüm'de göreceğimiz gibi, çoğu Amerikalı aile için enflasyondan arındırılmış gelir seviyesi, durgunluk başlamadan önce bile, on yıl öncesine göre daha düşüktü. ABD olağanüstü bir iktisadi makine yaratmıştı fakat görünen o ki, bu makine sadece üst kesimdekiler için çalışıyordu.

Çok şey tehlike altında

Bu kitap, ekonomik sistemimizin Amerikalıların büyük çoğunluğunun üstüne nasıl çöktüğü, eşitsizliğin neden bu ölçüde büyümekte olduğu ve bu durumun sonuçlarının neler olduğu hakkındadır. Temelde yatan tez, eşitsizlik için büyük bedeller ödemekte olduğumuzdur: Daha az istikrarlı, daha az verimli ve daha az büyüyen bir ekonomik sistem ve tehlikeye atılmış bir demokrasi. Fakat dahası da var: İktisadi sistemimizin vatandaşların büyük bölümünü yüz üstü bıraktığı ve siyasal sistemimizin parasal çıkar odakları tarafından zapt edildiği görüldükçe, demokrasimize ve piyasa ekonomimize duyulan güven, küresel etkimizle birlikte, yavaş yavaş zayıflayacaktır. Artık fırsatlar ülkesi olmadığımız ve hatta hep övündüğümüz hukukun üstünlüğü ilkemizden ve adalet sistemimizden bile ödün verdiğimiz gerçeğiyle yüzleştikçe, ulusal kimlik bilincimiz dahi tehlikeye düşebilecektir.

Wall Street'i İşgal Et hareketi bazı ülkelerdeki küreselleşme karşıtı hareketlerle yakın bir ittifak içine girdi. Bunların bazı ortak noktaları vardır; sadece bir şeylerin yanlış olduğu değil, aynı zamanda değişimin mümkün olduğu inancı gibi. Fakat buradaki asıl mesele, küreselleşmenin kötü veya yanlış olması değil, hükümetlerin küreselleşmeyi çok kötü –büyük ölçüde özel çıkar gruplarının lehine olacak şekilde– idare etmeleridir. Dünyadaki insanların, ülkelerin ve ekonomilerin birbirlerine bağlı olmaları, açgözlülük ve sefaletin yaygınlaştırılması için de etkin olarak kullanılabilir, refahı arttırmak için de. Piyasa ekonomisi için de aynı şey geçerlidir: Piyasaların gücü muazzam olsa da piyasanın doğasında ahlâki bir kimlik yoktur. Piyasaları nasıl yöneteceğimize bizim karar vermemiz gerekir. Piyasalar, en iyi hallerindeyken, son iki yüzyılda üretkenlik ve hayat standartlarında yaşanan akıl almaz artışta merkezî rol oynadılar. Bu artış bundan önceki iki bin yıldakinin çok daha üzerindedir. Fakat her ne kadar serbest piyasa taraftarları genelde kabul etmek istemese de, kaydedilen bu ilerlemelerde devlet de çok önemli bir rol oynamıştır. Diğer taraftan, piyasalar zenginliğin belli ellerde

toplanmasına, çevresel maliyetlerin toplum tarafından yüklenilmesine ve işçilerin ve tüketicilerin istismar edilmesine de yol açabilir. Bütün bu sebeplerden ötürü, piyasalar, vatandaşların büyük çoğunluğunun yararına çalışacak şekilde evcilleştirilip iyi huylu hale getirilmelidir. Dahası, piyasalar aynı şekilde işlemeye devam edebilsin diye bunun sürekli olarak yapılması gerekir. ABD'de rekabet yasalarının ilk defa uygulandığı İlerici Dönem'de [*Progressive Era*]* yapılan tam da buydu. Aynı şey sosyal güvenlik, iş ve asgari ücret yasalarının kabul edildiği Yeni Düzen [*New Deal*]** döneminde de yapılmıştır. Wall Street'i İşgal Et hareketinin –ve dünya genelindeki birçok göstericinin– vermek istediği mesaj, piyasaların yeniden kontrol altına alınması ve düzenlenmesi gerektiğidir. Bunu yapmamanın çok ciddi sonuçları olacaktır: Sıradan vatandaşların seslerini duyurduğu anlamlı bir demokraside, eğer sistem vatandaşların durumunu her yıl daha da kötüleştiriyorsa, açık ve küreselleşmiş böyle bir piyasa sistemini –en azından bizim bildiğimiz bir şekilde– devam ettirmek mümkün değildir. İkisinden birinin, siyasetimizin ya da ekonomimizin, ödün vermesi gerekecektir.

Eşitsizlik ve adaletsizlik

Kendi başlarına işleyen piyasalar, istikrarlı olduklarında bile, genel olarak adaletsiz görünen büyük eşitsizlik seviyelerine yol açarlar. İktisat ve psikoloji alanlarındaki son çalışmalar (Altıncı Bölüm'de açıklandığı gibi), bireylerin adalete verdikleri önemi ortaya koymaktadır. İktisadi ve siyasal sistemlerin adil olmadığı hissi, dünya genelindeki göstericileri her şeyden daha çok harekete geçirmektedir. Tunus'ta, Mısır'da ve Ortadoğu'nun diğer bölgelerinde, sorun sadece iş bulmanın zor olması değil, mevcut işlerin bağlantıları olan kişilere verilmesiydi.

ABD ve Avrupa'daki durum daha adilmiş gibi görünse de bu sadece yüzeysel bir algıdır. Söz konusu ülkelerin en iyi okullarından en iyi derecelerle mezun olanların daha iyi işlere girme şansı daha yüksektir. Ancak bu, adaletsiz bir sistemdir çünkü zengin aileler çocuklarını en iyi anaokullarına, en iyi ilkokullara ve en iyi liselere gönderebilmektedirler; bu öğrencilerin seçkin üniversitelere girme şansı çok daha fazladır.

Amerikalılar, Wall Street'i İşgal Et göstericilerinin bizzat *kendi* değerlerine sahip çıktıklarını kavramışlardı; bu sebepten dolayı, her ne kadar gösteri yapanların sayısı göreceli olarak az da olsa, Amerikalıların üçte ikisi göstericile-

(*) ABD'de 1890'lar ile 1920'ler arasında yaşanan sosyal, siyasi ve iktisadi reformlar dönemi. Özellikle de sosyal alanda bilimselleşme yönünde, siyasi alanda yolsuzluk karşıtı ve iktisadi alanda tekelleşme karşıtı reformlarla tanınan dönem – ç.n.

(**) ABD'de 1933-1936 yılları arasındaki Büyük Buhran'dan çıkmak için uygulanan bir dizi ekonomik ve sosyal reform dönemi – ç.n.

ri destekliklerini söylüyordu. New York Belediye Başkanı Michael Bloomberg, Wall Street yakınında bulanan Zuccotti Park'ındaki toplanma yerini kapatmayı ilk defa gündeme getirdiğinde, göstericilerin eylemlerine devam edebilmek için neredeyse sadece bir gecede 300.000 imza toplayabilmeleri, halkın desteğinden kimsenin şüphe duymaması gerektiğini göstermektedir.[5] Dahası, destek sadece yoksul ve hoşnutsuz kesimlerden gelmemiştir. Her ne kadar polis Oakland'daki göstericilere aşırı sertlik göstermiş olsa da –en azından, göstericilerin şehir merkezindeki toplanma yeri zorla dağıtıldıktan sadece bir gün sonra desteğe gelen otuz bin kişi böyle düşünüyordu– polisin arasından göstericilere destek verenlerin çıkması dikkate değerdir.

Finansal kriz, iktisadi sistemimizin sadece verimsiz ve istikrarsız değil, aynı zamanda temelde ne kadar adaletsiz olduğu konusunda da yeni bir farkındalık yarattı. Gerçekten de, kriz (ve gerek Bush gerek Obama yönetimlerinin krize karşı tutumları) sonrasında yapılan yeni bir ankete katılanların nerdeyse yarısı böyle düşünüyordu.[6] Finans sektöründeki (bu kitapta genellikle kısaca "bankacılar"(bankers) olarak nitelendireceğim) birçok kişinin, kendilerinin yol açtıkları krizden ötürü işsiz kalan insanlar varken, çok büyük primler almaları büyük bir adaletsizlik olarak algılanıyordu; aynı zamanda, devletin bankaları kurtarırken, aylarca iş arayıp kendi ellerinde olmayan sebeplerden ötürü iş bulamayan insanların işsizlik sigortalarının uzatılması konusunda gönülsüz davranması[7] veya hükümetin evlerini kaybeden milyonlarca insana yardım etmek için göstermelik girişimlerin dışında hiçbir şey yapmaması da doğal olarak böyle görülüyordu. Kriz sürecinde yaşananlar çok açık olarak gösterdi ki, kimin ne kadar kazandığını belirleyen, topluma yapılan katkılar *değil*, başka bir şeydi: Topluma –ve hatta kendi firmalarına– yaptıkları katkılar *ekside* olmasına rağmen, bankacılar büyük paralar kazanıyorlardı. Seçkinlerin ve bankacıların edindikleri servet, diğer insanları sömürme becerileri ve isteklerine bağlı gibiydi.

Amerikan değerlerine derinden işlenmiş bir unsur fırsat kavramıdır. ABD kendini her zaman için bir *fırsat eşitliği* ülkesi olarak görmüştür. Bireylerin tabandan başlayıp en yukarıya yükselmelerini anlatan Horatio Alger hikâyeleri, Amerikan halk kültürünün bir parçasıdır.* Ancak Birinci Bölüm'de

---

5 Medyada geniş yer bulmuştur; örneğin bkz. http://www.dailymail.co.uk/news/article-2048754/Occupy-Wall-Street-Bloomberg-backs-dawn-eviction.html (Erişim tarihi: 3 Aralık 2011).

6 *USA Today*, http://www.usatoday.com/news/nation/story/2011-10-17/poll-wall-street-protests/50804978/1.

7 ABD'deki işsizlik sigortasının sadece altı ayı kapsadığını öğrenmek Amerikalı olmayanlara şaşırtıcı gelebilir. Birinci Bölüm, hem durgunluk döneminde bu sürenin uzatılması için verilen savaşları hem de bu sigortadan yararlanamayan yüksek sayıda insanı anlatıyor.

(*) Amerikalı yazar Horatio Alger (1832-1899), tüm romanlarında azim, cesaret ve dürüstlükleriyle yoksulluktan zenginliğe ulaşmayı başaran kahramanları işlemesiyle ünlüdür – ç.n.

açıklayacağımız gibi, bu ülkeyi bir fırsatlar diyarı olarak gören Amerikan rüyası gerçekten de giderek öyle bir hal almaya başlamıştır: Bir rüya; anekdotlar ve hikâyelerle hayat verilen fakat verilerle desteklenmeyen bir efsane. Bir Amerikan vatandaşının en aşağıdan en yukarıya yükselme şansı, diğer gelişmiş endüstriyel ülkelerin vatandaşlarına kıyasla daha düşüktür.

Buna tekabül eden bir başka efsaneye göre –yoksulluktan zenginliğe üç nesilde geçilebildiği efsanesi– üst kesimdekilerin yukarıda kalmaya devam etmek için çok çalışmaları gerekir; eğer bunu yapmazlarsa kendileri (veya kendi soylarından gelenler) hızlıca aşağıya ineceklerdir. Ancak Birinci Bölüm'ün detaylandıracağı gibi, bu da büyük oranda bir efsanedir; üst kesimdekilerin çocukları büyük bir ihtimalle yukarıda kalmaya devam edeceklerdir.

Bir bakıma, ABD ve dünya genelindeki genç göstericiler anne babalarından ve politikacılardan öğrendiklerini olduğu gibi kabul etmişlerdi; tıpkı elli yıl önce medeni haklar hareketinde [*civil rights movement*] Amerikan gençliğinin yaptığı gibi. O zamanlar ***eşitlik, adalet ve hukuk*** değerlerini, ülkenin Afrika kökenli Amerikalılara tavrı çerçevesinde masaya yatırmışlar ve bu alandaki politikaları eksik bulmuşlardı. Şimdiyse, aynı değerleri ekonomi ve hukuk sistemimizin işleyişi açısından irdeliyor ve sistemin yoksul ve orta sınıf Amerikalılar açısından eksik olduğunu ortaya koyuyorlar – yani, artık sadece azınlıklar için değil, farklı kesimlerden Amerikalıların ***çoğunluğu*** için.

Eğer Başkan Obama ve yargı sistemimiz ekonomiyi çöküşün eşiğine getirenleri bir çeşit suiistimalden ötürü "suçlu" bulsaydı, o zaman belki sistem işliyor demek mümkün olabilirdi. En azından, kısmen de olsa, hesap sorulabilirlik anlayışının bulunduğu söylenebilirdi. Oysa ki, mahkûm olması gereken kişilerin hiçbirine soruşturma açılmadı; soruşturulduklarındaysa ya masum bulundular ya da hiç hüküm giymediler. Daha sonraları, yatırım fonu [*hedge fund*] sektöründen birkaç kişi içeriden bilgilendirme [*insider trading*] suçlamasından hüküm giydi; bu yapılan küçük bir gösteri, hatta neredeyse bir oyalamaydı. Krize sebep olan yatırım fonu sektörü değil, bankalardı. Ne var ki, neredeyse hiçbir bankacı hiçbir ceza almayacaktı.

Eğer hiç kimse sorumlu tutulamıyorsa, eğer hiç kimse olan bitenden ötürü ***suçlanamıyorsa***; bu durum sorunun iktisadi ve siyasi sistemin kendisinde olduğu anlamına gelir.

Sosyal uyumdan sınıf savaşına

"Biz yüzde 99'uz" sloganı ABD'deki eşitsizlik üzerine yapılan tartışmalarda bir dönüm noktasını işaret etmiş olabilir. Amerikalılar sınıf analizinden her zaman kaçınmışlardır; bizler ABD'nin bir orta sınıf ülkesi olduğuna inanmak isteriz ve bu inanç bizi bir arada tutar. Üst ve alt sınıflar arasında,

burjuvaziyle işçiler arasında bölünmeler olmamalıdır.[8] Ancak şayet sınıflı bir toplumdan anlaşılan, alt kesimdekilerin üst kesime çıkma şanslarının düşük olduğu bir yapıysa ABD eski Avrupa'dan bile daha fazla sınıf tabanlı bir toplum haline gelmiş ve toplumdaki bölünme daha üst seviyelere ulaşmış olabilir.[9] Yüzde 99'luk kesimdekiler "hepimiz orta sınıfız" geleneğine bağlı kalmaya devam ediyor, ancak ufak bir düzeltmeyle: Üst kesime herkesin hep birlikte çıkamadığının farkına varmış olarak. Büyük bir çoğunluk bir arada acı çekerken, en üstteki yüzde 1'lik kesim farklı bir hayat yaşamaktadır. "Yüzde 99" yeni bir birliktelik oluşturma –evrensel orta sınıf masalına değil, ekonomi ve toplumumuzdaki iktisadi bölünmüşlük gerçeğine dayanan yeni bir ulus kimliği anlayışını oluşturma– çabasını belirtmektedir.

Uzun yıllardır üst kesimle toplumun geri kalanı arasında aşağı yukarı şu şekilde ifade edebileceğimiz bir anlaşma mevcuttu: Biz size iş ve refah sağlayacağız, siz de bizim bu primleri almamıza göz yumacaksınız. Hepiniz payınıza düşeni alacaksınız, her ne kadar biz daha büyük paylar alacak olsak da. Ancak zenginlerle toplumun geri kalanı arasında yapılan bu zımni ve kırılgan anlaşma artık sona ermiştir. Yüzde 1'lik kesimdekiler servetlerini artırırken yüzde 99'luk kesime kaygı ve güvensizlikten başka bir şey sağlamamışlardır. Bugün Amerikalıların büyük çoğunluğu açıkça ülkenin büyümesinden faydalanamamaktadır.

Piyasa sistemimiz temel değerleri zayıflatıyor mu?

Her ne kadar bu kitap eşitlik ve adalet kavramlarına yoğunlaşsa da, sistemimizin bir kenara iter göründüğü bir başka temel değer daha var – *adil oyun* [*fair play*] anlayışı. Bu temel değerlere sahip olunması, örneğin, sömürücü şekilde borç verenlerde [*predatory lending*], yoksullara birer saatli bomba niteliğindeki emlak kredilerini sağlayanlarda veya limit aşımlarında toplamda milyarlarca doları bulan ek ücretler yükleyen "programları" kurgulayanlarda bir suçluluk duygusu uyandırmalıydı. Burada dikkat çekici olan, bu kişilerden çok azının böyle bir suçluluk duygusu hissetmiş ve hissediyor olması, çok azının olan bitenlerin aslını kamuoyuyla paylaşmak istemesidir. Para kazanma gayesinin tüm yöntemleri meşru kılması, değer yargılarımıza bir şeyler olduğunu göstermektedir; bu durum, ABD'deki eşik altı [*subprime*] kredi krizinde en yoksul ve en az eğitimli olanlarımızın sömürülmesi anlamına gelmiştir.[10]

8 Bu tür ayrımlar Marksist analizi çağrıştırıyordu; bu yaklaşım Soğuk Savaş döneminde tabuydu ve hatta sonrasında bile bazı yerlerde tabu olmaya devam etti.

9 Birinci Bölüm'de göstereceğimiz gibi. Sosyologlar sınıfın sadece gelirle alakalı olmadığını vurgularlar.

10 Bununla ilgili bulguları ilerleyen bölümlerde paylaşacağız.

Olan bitenin büyük bir kısmı ancak "ahlâki yozlaşma" ifadesiyle anlatılabilir. Finans sektöründe ve başka yerlerde çalışan birçok insanın ahlâki pusulaları bozulmuştur. Toplumun normlarının bu kadar çok insanın ahlâki pusulasını bozacak kadar değişmesi, toplumumuz hakkında kayda değer bir durumdur.

Kapitalizm, tuzağına düşürdüğü insanları değiştirmektedir. Wall Street'te çalışmaya başlayan toplumun en parlak insanları, eğitim hayatlarında daha başarılı olmak dışında diğer Amerikalılardan aslında pek de farklı değildirler. Akıl almaz maaşlara ulaştıkça, hayat kurtarıcı bir buluş yapma, yeni bir endüstri kurma ve insanları yoksulluktan kurtarmak için yardım etme gibi rüyalarını beklemeye almışlardır. Ancak, daha sonra anlaşıldığı gibi, bu rüyalar beklemeye alınmamış, unutulmuşlardır.[11]

Bu yüzden, (sadece finansal kurumlar değil genel olarak) büyük kurumsal şirketlerle ilgili şikâyetlerin çok fazla olması ve bunların uzun sürelerdir devam etmesi hiç de şaşırtıcı değildir. Örneğin, sigara şirketleri zararlı ürünlerini gizlice daha fazla bağımlılık yapar hale getirdiler; dahası, kayıtları bunun aksini söyleyen kanıtlarla doluyken, Amerikalıları bu ürünlerin zararlı olduğuna dair herhangi bir "bilimsel kanıt" olmadığına ikna etmeye çalıştılar. Benzer şekilde, Exxon, parasal kaynaklarını kullanarak Amerikalıları küresel ısınmayla ilgili kanıtların zayıf olduğuna ikna etmeye çalışmıştı, her ne kadar Ulusal Bilimler Akademisi [*National Academy of Sciences*], tüm diğer bilimsel kurumlarla birlikte, kanıtların güçlü olduğunu söylese de. Bununla birlikte ekonomi, finans sektörünün hatalarından dolayı sendelemeye devam ederken BP petrol sızıntısı, büyük kurumsal şirketlerin sorumsuz davranışlarının başka bir boyutunu gözler önüne serdi: Sondaj çalışmalarındaki özensizlik, doğal çevreyi ve Meksika Körfezi'nde balıkçılık ve turizmle geçinen binlerce insanın işini tehlikeye attı.

Eğer piyasalar gerçekten vaat edildiği gibi vatandaşların büyük kısmının hayat standartlarını iyileştirebilselerdi, o zaman belki büyük kurumsal şirketlerin bütün günahları, görebildiğimiz bütün sosyal adaletsizlikler, doğaya

---

11 Verilebilecek bir tepki, değerler hakkında konuşmayı bırakmak olabilir. Buna göre, eşitlik, adalet, yargı süreci ve benzerleri hakkındaki retoriğin dünyanın işleme şekliyle alakası yoktur. Siyasette gerçekliğe yapılan bu vurguya *reelpolitik* diyoruz. Ekonomide "realizmi" savunanlar genellikle aynı zamanda bir tür iktisadi Darwinizm'i desteklerler; sistemin evrilmesine ve en uygun olanların hayatta kalmasına izin verilmelidir. Komünizm gibi hatalı sistemler hayatta kalamazlar. Şimdilik, Amerikan tipi kapitalizm en iyi sistemdir. 19. yüzyılda bu fikirlere "sosyal Darwinizm" adı veriliyordu. Bu yaklaşımın bir türü sağ kesim içinde popüler hale gelmiştir. Bu tür fikirlerin (genellikle açık olarak belirtilmese de) Amerikan tipi kapitalizmin destekçilerini bazen etkilemekte olduğu görülmektedir. Öte yandan, bu yaklaşım birçok açıdan sorunludur. Kuramsal açıdan, evrime böyle teleolojik bir yaklaşımın –evrimin olası en iyi sisteme götürdüğü fikrinin– bir dayanağı yoktur. Şu an çalışan bir sistemin gelecekteki engelleri aşacak direncinin olacağı da kesin değildir. İşte böyle bir direnci ölçme kabiliyetinin olmaması, modern piyasa ekonomisinin eksikliklerinden biridir. Ayrıca bkz. J.E. Stiglitz, *Whither Socialism?* (Cambridge: MIT Press, 1994).

yapılan saldırılar ve yoksulların sömürülmesi affedilebilirdi. Fakat genç *indignado* eylemcileri ve dünya genelindeki diğer göstericiler için kapitalizm, vaat ettiği şeyleri sağlamakta başarısız kalmakta, tersine, vaat etmediği şeylere yol açmaktadır: Eşitsizlik, çevre kirliliği, işsizlik ve *hepsinden önemlisi* her şeyin mubah olduğu ve kimsenin sorumlu tutulmadığı bir noktaya varan ahlâki yozlaşma.

Siyasal sistemin başarısızlığı

Siyasal sistem de en az iktisadi sistem kadar başarısız olmuş görünüyor. Genç işsizlik oranının dünya genelindeki yüksekliği –İspanya'da yüzde 50 ve ABD'de yüzde 18–[12] göz önüne alınacak olursa, gösterilerin bu kadar geç başlamasının gösterilerin nihayetinde başlamasından belki de daha şaşırtıcı olduğu söylenebilir. Çok çalışmış ve gereken her şeyi yapmış (bazı politikacıların dediği gibi "oyunu kurallarına göre oynamış") olan genç insanlar da dahil işsiz kesim, zor bir seçimle karşı karşıya kalmıştır: İşsiz kalmaya devam etmek veya niteliklerinin çok altında bir işi kabul etmek. Çoğu durumda bir seçim şansı bile yoktu: İş yoktu ve yıllardan beri de olmamıştı.

Toplu gösterilerin başlamasındaki uzun gecikmeyi açıklayan bir yoruma göre, krizin hemen sonrasında bile demokrasiye karşı bir güven vardı; siyasal sistemin işleyeceğine ve krizin, ortaya çıkmasına sebep olanları sorumlu tutup iktisadi sistemi onaracağına dair bir inanç duyuluyordu. Ne var ki, balonun patlamasından yıllar sonra, siyasal sistemimizin başarısız olduğu apaçık ortaya çıkmıştır; krizin ortaya çıkması engellenememiş, büyüyen eşitsizliğe dur diyememiş, alt kesimdekileri koruyamamış ve şirketlerin suiistimallerini engelleyememiştir.

Amerikalılar, Avrupalılar ve dünyanın diğer demokrasilerinde yaşayan insanlar, kendi demokratik kurumlarından büyük gurur duyarlar. Ancak göstericiler, aslında *gerçek* bir demokrasinin var olup olmadığını tartışmaya açmışlardır. Gerçek demokrasi, her iki veya dört senede bir oy kullanma hakkından daha ötedir. Seçeneklerin anlamlı olması gerekir. Siyasetçilerin vatandaşların seslerine kulak vermeleri gerekir. Ne var ki, giderek artan şekilde ve özellikle de ABD'de, siyasal sistem "bir kişi bir oy" ilkesinden çok "bir dolar bir oy" prensibine uymaya başlamıştır. Siyasal sistem, piyasa başarısızlıklarını düzelteceğine bunları pekiştirmektedir.

Politikacılar değerlerimizde ve toplumumuzda olan bitenler konusunda konuşmalar yaparlar; ancak daha sonra, sistem çökerken, finans sektörünün

12 Ağustos 2011 itibariyle, 16 ile 24 yaş arasındakiler için. Bkz. İşgücü İstatistikleri Kurumu [*Bureau of Labor Statistics*] internet sitesi, http://www.bls.gov/news.release/youth.nr0.htm (Erişim tarihi: 3 Aralık 2011).

dümeninde olan *CEO*'ları ve diğer şirket yöneticilerini üst mevkilere atarlar. Açıkçası, işlemeyen bir sistemin mimarlarından sistemi düzeltmelerini, özellikle de çoğu vatandaşın yararına çalışacak şekilde yeniden inşa etmelerini beklemememiz gerekirdi; kaldı ki, bunu da yapmadılar.

Siyaset ve iktisat alanlarındaki başarısızlıklar birbirleriyle alakalıdır ve birbirlerini pekiştirirler. Zenginlerin sesinin daha güçlü duyulmasını sağlayan bir siyasal sistem, kanun ve düzenlemelerin –ve bunların yönetiminin– sadece sıradan vatandaşları zenginlere karşı korumasız bırakacak şekilde değil, aynı zamanda zenginleri toplumun geri kalanı pahasına daha da zenginleştirecek şekilde tasarlanması için büyük fırsatlar sunar.

Bu beni kitabın temel tezlerinden birine getiriyor: Altta yatan iktisadi dinamikler olsa da, piyasaları siyaset şekillendirmiştir ve bunu da üst kesimlerin lehine, geri kalanların zararına olacak şekilde yapmıştır. Her iktisadi sistemin belirli kural ve düzenlemeleri olması, sistemin hukuksal bir yapı içerisinde işlemesi gerekir. Böyle birçok farklı olası yapının her biri, gelir dağılımı, büyüme, verimlilik ve istikrar açısından farklı sonuçlar doğurur. İktisadi elit, toplumun geri kalan kısmı pahasına kendi işine yarayacak bir yapının ortaya çıkması için çabalamıştır fakat bu şekilde oluşan iktisadi sistem ne verimli ne de adildir. İlerleyen sayfalarda, içinde bulunduğumuz eşitsizliğin –bütçeden para politikasına, hatta adalet sistemimize kadar– ülke için önemli olan her kararda nasıl kendini gösterdiğini açıklayacağım ve bu kararların eşitsizliği nasıl sürekli kılıp daha da kötü hale getirdiğini göstereceğim.[13]

Zengin çıkar gruplarına bu kadar hassasiyet gösteren bir siyasal sistem söz konusu olduğunda, artan iktisadi eşitsizlik, siyasal gücün artarak dengesizleşmesine, siyaset ve ekonomi arasındaki bağların kötüye kullanılmasına yol açmaktadır. İktisat ve siyaset, bu büyüyen eşitsizliği destekleyen sosyal dinamikleri –sosyal gelenek ve kurumları– biçimlendirirken aynı zamanda da onlar tarafından biçimlendirilirler.

Göstericilerin istekleri ve başarıları

Göstericiler, olan biteni belki de birçok politikacıdan daha iyi bir şekilde kavramış durumdalar. Bir açıdan baktığımızda, aslında çok az şey istemekteler: Yeteneklerini kullanabilmek için bir şans, makul bir işte makul bir ücret

13 Hukuk sistemimizin artan eşitsizlik tarafından zayıflatılması güncel tartışmalara konu olmuştur. Örneğin bkz. Glenn Greenwald, *With Liberty and Justice for Some: How the Law Is Used to Destroy Equality and Protect the Powerful* (New York: Metropolitan Books/Henry Holt, 2011). Başkaları siyasal sistemimizdeki başarısızlığın –özel çıkarların orantısız nüfuzunun– ekonomimizi zayıflattığına ve finans krizi bunu belirginleştirmeden önce bile bu durumun böyle olduğuna vurgu yapmışlardır. Bkz. Robert Kuttner, *The Squandering of America: How the Failure of Our Politics Undermines Our Prosperity* (New York: Knopf, 2007).

karşılığında çalışma hakkı, daha adil ve kendilerine saygıyla yaklaşacak bir ekonomi ve toplum. Avrupa ve ABD bağlamında bu istekler devrimci değil evrimci isteklerdir. Başka bir açıdan baktığımızdaysa göstericilerin istekleri hiç de az değildir: Dolarların değil insanların önemli olduğu bir demokrasi ve vaat ettiği şeyleri gerçekleştiren bir piyasa ekonomisi. Bu iki talep birbiriyle alakalıdır: Gördüğümüz gibi, kendi haline bırakılan piyasalar iyi çalışmamaktadır. Piyasaların olması gerektiği gibi işleyebilmesi için devletin gerekli düzenlemeleri yapması gerekir. Fakat bunun gerçekleşmesi için –özel çıkar gruplarının veya sadece üst kesimdekilerin değil– toplumun genel çıkarını yansıtan bir demokrasiye ihtiyaç vardır.

Göstericiler bir gündemleri olmadığı iddiasıyla çeşitli eleştirilere maruz kaldılar fakat böyle eleştiriler protesto eylemlerinin amacını gözden kaçırmaktadır. Bu gösteriler, siyasal sistemle ve seçimlerin olduğu ülkelerde seçim süreciyle ilgili yaşanan hayal kırıklıklarının dışa yansımasıdır. Protestolar bir alarma işaret eder.

Göstericiler şimdiden bir bakıma önemli başarılara imza attılar: Düşünce kuruluşları, devlet kurumları ve medya, eylemcilerin iddialarını doğrulamış ve sadece piyasa sisteminin başarısızlığının değil, aynı zamanda toplumdaki eşitsizliğin de çok büyük ve *mazur görülemez* seviyelerde olduğunu kabul etmiştir. "Biz yüzde 99'uz" ifadesi halkın bilincinde kendine yer edinmiştir. Elbette bu eylemlerin nereye varacağı konusunda kimse kesin bir şey söyleyemez. Fakat şundan emin olabiliriz: Bu genç göstericiler kamusal söylemi ve siyasetçiler kadar sıradan vatandaşların da bilincini şimdiden değiştirmişlerdir.

Sonuç

Tunus ve Mısır'daki protesto hareketlerini takip eden haftalarda (*Vanity Fair*'de yayımlanan makalemin ilk taslaklarından birinde) şöyle yazmıştım:

> Sokaklarda halkın hiddetli coşkusunu izlerken kendimize sormamız gereken bir soru da şudur: ABD'ye ne zaman gelecek? Önemli açılardan bizim ülkemiz de bu uzak ve sorunlu yerlere benzemeye başlamıştır, özellikle ülkedeki hemen hemen her şeyi üst kesimlerdeki bir azınlık bir grubun –toplumun en zengin yüzde 1'lik kesiminin– kontrol etmesi açısından.

Gösterilerin bu ülkenin kıyılarına erişmesi birkaç ay daha sürecekti.

Bu kitap ABD'de olanların bir boyutunu derinlemesine kavrama amacı gütmektedir: Nasıl bu kadar eşitsiz ve fırsatların bu kadar azaldığı bir toplum haline gelebildiğimiz konusunu; bunun muhtemel sonuçlarının ne olacağı meselesini.

Burada çizdiğim tablo pek iç açıcı değil: Ülkemizin ideallerimizden ne ka-

dar uzaklaştığını daha yeni yeni anlamaya başlıyoruz. Ama umut dolu bir mesaj da var. Ekonominin geneli için ve en önemlisi de vatandaşların büyük çoğunluğu için daha iyi işleyecek alternatif yapılar mevcut. Bu alternatif yapıların bir kısmı, devlet ve piyasalar arasında daha dengeli bir ilişki içeriyor. Bu, ilerleyen sayfalarda açıklayacağım gibi, gerek modern iktisat kuramı gerekse tarihsel kanıtlar tarafından desteklenen bir bakış açısıdır.[14] Devletin bu farklı yapılarda üstlendiği rollerden bir tanesi, özellikle de piyasa süreçlerinin beklenenden çok farklı sonuçlandığı durumlarda, yeniden bölüşümle gelir dağılımını düzeltmektir.

Gelir dağılımının yeniden yapılandırılmasını eleştirenlerin yeniden bölüşümün bedelinin çok yüksek olduğunu söyledikleri olur. [Böyle bir politika sonucunda] Caydırıcı faktörlerin fazla ve yoksul kesimler ile orta sınıfların kazancının üst sınıfın kaybından daha düşük olacağını iddia ederler. Sağ kesim, daha eşit bir toplum yaratabileceğimizi, öte yandan bunun ancak daha düşük büyüme oranları ve daha düşük GSYİH pahasına olabileceğini savunur. Gerçekse (göreceğimiz gibi) tam tersidir: Parayı alt ve orta kesimlerin cebinden en üsttekilere taşımak için fazla mesai yapan bir sistemimiz var; ancak sistem o kadar verimsiz ki, zenginlerin kazancı orta ve alt kesimlerin kayıplarından çok daha düşük. Aslında, gittikçe büyüyen eşitsizliğimiz için çok yüksek bedeller ödüyoruz: Sadece daha yavaş iktisadi büyüme ve daha düşük GSYİH değil, aynı zamanda daha çok istikrarsızlık gibi. Ödemekte olduğumuz diğer bedellere daha değinmedim bile: Zayıflamış bir demokrasi, adalete duyduğumuz inancın azalması ve hatta daha önce bahsettiğim gibi kimlik bilincimizi sorgulamaya başlamamız.

Bir iki uyarı

Giriş niteliğinde birkaç açıklama yapmak istiyorum: "Yüzde 1" terimini genelde en üst kesimin iktisadi ve siyasi gücüne değinmek için kullanıyorum. Bazı durumlarda kastettiğim aslında çok daha ufak bir grupken –yüzde 1'in en üst onda biri gibi– başka bazı durumlarda, örneğin ayrıcalıklı eğitime erişim konusunu tartışırken, aklımdaki en yukarıdaki yüzde 5 veya 10'luk kesim gibi biraz daha büyük bir gruptur.

14 Bu yaklaşımı daha önceki kitaplarımda savunmuştum: *Globalization and Its Discontents* (New York: W. W. Norton, 2002), *Making Globalization Work* (New York: W. W. Norton, 2006), *The Roaring Nineties* (New York: W. W. Norton, 2003) ve *Freefall* (New York: W. W. Norton, 2010). Benzer fikirleri savunan harika kitaplar mevcuttur: Robert Kuttner, *Everything for Sale: The Virtues and Limits of Markets* (New York: Knopf, 1997); John Cassidy, *How Markets Fail: The Logic of Economic Calamities* (New York: Farrar, Straus and Giroux, 2009); Michael Hirsh, *Capital Offense: How Washington's Wise Men Turned America's Future Over to Wall Street* (New York: Wiley, 2010); Jeff Madrick, *The Age of Greed: The Triumph of Finance and the Decline of America, 1970 to the Present* (New York: Knopf, 2011).

Okuyucular, özellikle de (ileride açıklayacağım gibi) ABD'deki eşitsizlik sorunu daha eskiye dayandığı için, bankacılar ve şirket CEO'ları ile birlikte 2008 finansal krizi ve akabinde yaşananlardan çok fazla bahsettiğimi düşünebilirler. Bu vurguyu yapmamın nedeni, sadece bu kişilerin halkın gözünde suçlu olmaları değil, yanlış giden şeylerin güzel bir özetini oluşturmalarıdır. Eşitsizliğin büyük bir bölümü finans sektörü ve şirket CEO'larıyla ilgilidir. Fakat dahası da var: Bu liderler iyi bir iktisadi politikanın nasıl olması gerektiği konusundaki fikirlerimizin belirlenmesinde rol oynamışlardır; dahası, bizler bu görüşlerdeki yanlışları anlayana –bu görüşlerin *onların* çıkarlarına toplumun geri kalanının pahasına nasıl hizmet ettiğini görene– kadar daha adil, daha verimli ve daha dinamik bir ekonomi yaratmak için yeni politikalar üretmemiz mümkün olmayacaktır.

Bu gibi genel bir okuyucu kitlesine hitap eden kitaplar, açıklamalar ve dipnotlarla dolu akademik çalışmaların kaldırabileceğinden daha geniş kapsamlı genellemeler içerir. Bunun için baştan özür diler ve yayınevinin izin verdiği ölçüde kullandığım dipnotlarda belirttiğim akademik çalışmalara yönlendirmek isterim. Bu yüzden, "bankacıları" şiddetle kınarken durumu biraz basitleştirdiğimi söylemem gerekir: Tanıdığım finansçıların çoğu burada söylediklerimin büyük bir kısmına katılmaktadırlar. Bazıları sömürücü uygulamalara ve insanları soymak için verilen borçlara karşı savaşmışlar bazılarıysa bankaların aşırı risk almalarını sınırlamaya çalışmışlardır. Yine bazıları, bankaların asıl işlerine yoğunlaşmaları gerektiğini savunmuştur. Hatta bunları yapan birkaç banka bile mevcuttur. Ancak en önemli karar mercilerinin böyle davranmadıkları açıktır: Gerek kriz öncesinde gerek sonrasında, en büyük ve en etkili finans kurumları haklı olarak eleştirebileceğimiz bir şekilde davrandılar; birinin yaptıklarının sorumluluğunu üstlenmesi gerekiyor. "Bankacıları" eleştirirken, örneğin dolandırıcılık gibi etik olmayan davranışlarda bulunmuş ve buna olanak sağlayan kurumlar içerisinde böyle bir kültür yaratmış *olanları* kastediyorum.

Entelektüel borçlar

Böyle bir kitap yüzlerce araştırmacının yaptığı kuramsal ve ampirik bilimsel çalışmalara dayanır. Eşitsizlik konusunda olan biteni ortaya koyan veya bunların niçin gerçekleştiğini yorumlayan verileri bir araya getirmek kolay değildir. Zenginler niçin giderek daha fazla zenginleşmekte, orta sınıfın nasıl içi oyulmakta ve yoksul olanların sayısı niçin artmaktadır?

Her ne kadar ilerleyen bölümlerdeki dipnotlar alıntı yapılan bazı kaynakları gösterse de, Emmanuel Saez ve Thomas Piketty'nin titiz çalışmalarından ve eskiden birlikte çalıştığımız Sir Anthony B. Atkinson'un kırk yılı aşkın sü-

redir devam eden araştırmalarından burada bahsetmezsem özensiz davranmış olurum. Ortaya koyduğum tezin önemli bir noktası iktisadın ve siyasetin iç içe geçişiyle ilgili olduğu için bu çalışmada dar anlamıyla tanımlanan bir iktisadın ötesine geçmem gerekiyordu. Roosevelt Enstitüsü'nden çalışma arkadaşım Thomas Ferguson, 1995 yılında yayımlanan *Altın Kural: Parti Mücadelesinin Yatırım Teorisi ve Para Güdümlü Siyasal Sistemlerin Mantığı* [*Golden Rule: The Investment Theory of Party Competition and the Logic of Money-Driven Political* Systems] isimli kitabıyla, bir kişi bir oy prensibine dayanan demokrasilerde paranın niçin bu kadar önemli olduğu temel sorusunu ilk defa ciddi bir şekilde cevaplandırmaya çalışanlardan olmuştu.

Siyaset ve eşitsizlik arasındaki ilişki, doğal olarak, son dönemde yapılan birçok çalışmanın merkezinde yer aldı. Bu kitap bir anlamda Jacob S. Hacker ve Paul Pierson'un *Kazananlar Her Şeyi Alır Siyaseti: Washington Nasıl Zenginleri Daha Zengin Etti – Ve Orta Sınıfa Sırtını Döndü* [*Winner-Take-All Politics: How Washington Made the Rich Richer – And Turned Its Back on the Middle Class*][15] adlı harika kitaplarında bıraktıkları yerden devam etmektedir. Hacker ve Pierson siyaset bilimci iki araştırmacıdır. Bense bir iktisatçıyım. Hepimiz ABD'deki ve giderek büyüyen yüksek eşitsizlik oranı nasıl açıklanabilir sorusuyla uğraşıyoruz. Ben, daha ziyade bu olan biteni yerleşik iktisat kuramıyla nasıl bağdaştırabiliriz diye soruyorum. Her ne kadar soruya iki farklı disiplinin farklı açılarından yaklaşıyor olsak da, aynı cevaba varıyoruz: Başkan Clinton'ın ünlü ifadesinin tersine, "Mesele siyasidir, sersem!".* Piyasada olduğu gibi siyasette de para konuşur. Bunun böyle olduğu çok uzun zamandan beri aşikârdır ve bu durum bu konuda birçok kitap yazılmasına neden olmuştur; Lawrence Lessig'in *Kayıp Cumhuriyet: Para Kongre'yi Nasıl Yolsuzlaştırıyor – Ve Bunu Durdurma Planı* [*Republic, Lost: How Money Corrupts Congress – And a Plan to Stop It*][16] kitabında olduğu gibi. Bunun yanında, artan eşitsizlik oranlarının demokrasimiz üzerinde çok büyük etkilerinin olduğu da giderek daha açık bir şekilde ortaya konmaktadır; Larry Bartels'in *Eşitsiz Demokrasi: Yeni Yaldızlı Çağın Politik İktisadı* [*Unequal Democracy: The Political Economy of the New Gilded Age*][17] ve Nolan McCarthy, Keith T. Poole ve Howard Rosenthal'ın birlikte kaleme aldıkları *Kutuplaşmış Amerika: İdeoloji ve Eşitsiz Zenginliğin Dansı* [*Polarized America: The Dance of Ideology and Unequal Riches*][18] adlı kitaplarda olduğu gibi.

---

15 New York: Simon and Schuster, 2010.

(*) Bill Clinton'un seçim kampanyasında ünlenen bu sözün aslı şöyledir: "Mesele ekonomidir, sersem!" – ç.n.

16 New York: Twelve, 2011.

17 New York: Russell Sage, 2008.

18 New York: MIT Press, 2008. Bu kitaplar geçmişi olan bir geleneği sürdürmektedirler, şu da dahil: Greg Palast, *The Best Democracy Money Can Buy*, gözden geçirilmiş baskı (New York: Plume, 2004).

Fakat herkesin bir oy hakkı olduğu –ve oy verenlerin çoğunluğunun tanım gereği yüzde 1'lik kesimin içinde yer almadığı– bir demokraside paranın nasıl bu kadar güçlü olabildiği bu kitabın aydınlatacağını umduğum bir muamma olagelmiştir.[19] En önemlisi, bu kitapta genel olarak iktisatla siyaset arasındaki bağları açıklamaya çalışıyorum. Artan eşitsizliğin siyasal hayatımız için kötü olduğu artık görünür olsa da (az önce bahsettiğim kitapların ortaya koyduğu gibi) bunun ekonomimiz için de *çok* kötü olduğunu açıklıyorum.

Birkaç kişisel not

Bu kitapta, aslında yarım yüzyıl önce beni iktisat okumaya iten bir konuya dönüş yapıyorum. Amherst Üniversitesi'ne ilk olarak fizik okuyarak başladım. Dünyamızı tasvir eden matematiksel kuramların zarafeti çok hoşuma gitmişti. Fakat kalbim başka yerdeydi: Zamanın sosyal ve iktisadi ayaklanmalarında, Amerika Birleşik Devletleri'ndeki medeni haklar hareketinde ve o zamanlar Üçüncü Dünya adıyla anılan ülkelerde kalkınma için ve sömürgeciliğe karşı verilen savaşta. Bu arzu, kısmen Indiana eyaletinin Gary şehrinde –endüstriyel ABD'nin kalbinde– büyümüş olmamdan kaynaklanıyordu. Orada birinci elden eşitsizlik, ayrımcılık, işsizlik ve durgunluk nedir gözlemleme fırsatım olmuştu. On yaşında bir çocuk olarak, günün büyük bölümünde bana bakan iyi kalpli kadının niçin sadece altıncı sınıfa kadar eğitim almış olduğunu merak ediyordum, hem de bu kadar zengin görünen bir ülkede. Aynı zamanda, bu kadının kendi çocukları yerine neden benimle ilgilendiği kafamı kurcalıyordu. Çoğu Amerikalının iktisadı paranın bilimi olarak gördüğü bir dönemde, en azından bazı açılardan, iktisatçı olmaya uygun bir aday değildim. Ailem siyasi olarak faaldi ve bana paranın önemli olmadığını, paranın asla mutluluk satın alamayacağını, önemli olan şeyin başkalarına hizmet etmek ve düşünsel hayat olduğunu söylemişlerdi. Öte yandan, 1960'lı yılların kargaşasında Amherst'te yeni fikirlerle tanışırken, iktisadın parayla ilgili tartışmalardan çok daha fazlasını içerdiğini gördüm; iktisat aslında eşitsizliğin temel nedenlerini ele alabilen ve benim matematiksel kuramlara olan yatkınlığımı etkili şekilde kullanabileceğim bir araştırma alanıydı.

MIT'deki doktora tezimin ana konusu eşitsizlikti, eşitsizliğin zaman içerisindeki evrimi ve makro iktisadi davranış, özellikle de büyüme açısından doğurduğu sonuçlar. Neoklasik iktisat modelindeki bazı standart varsayımları ele aldım ve bu varsayımlar altında bireyler arasında eşitliğe doğru bir yönel-

19 Beşinci Bölüm'de kısaca değineceğim başka bir yorum, Thomas Frank'a aittir: *What's the Matter with Kansas? How Conservatives Won the Heart of America* (New York: Metropolitan Books, 2004).

me olacağını gösterdim.[20] Standart modelle ilgili bir şeylerin hatalı olduğunu açıkça gördüm; tıpkı, Gary'de büyümüş biri olarak, ekonominin verimli olduğunu ve işsizlik veya ayrımcılığın olmadığını söyleyen standart modelde bir şeylerin hatalı olduğunu açıkça görebildiğim gibi. Beni piyasa kusurlarının ve özellikle de bilgi eksikliğinin ve "akılcı olmayan davranışların" önemli rol oynadığı alternatif modeller arayışına iten, standart modelin içinde yaşadığımız dünyayı iyi bir şekilde açıklayamadığının farkına varmam oldu.[21] Gariptir ki, bu fikirler iktisat disiplininin bazı kesimlerinde gelişip güçlenirken, tam tersi bir düşünce –piyasaların iyi işlediği, ya da en azından, devlet karışmadığı müddetçe piyasaların iyi işleyeceği fikri– toplumsal tartışmalar içerisinde ağırlık kazanmaya başladı. Bu kitap, öncesinde yazılan birçok başka kitap gibi, bu yanılgıyı düzeltme amacı taşımaktadır.

20 Tezimin bu bölümü yayımlanmıştı: "The Distribution of Income and Wealth Among Individuals," *Econometrica* 37, no. 3 (Temmuz 1969), s. 382-97. Bu erken çalışmalardan ortaya 2001 yılında Nobel Ödülü'nü paylaştığım George Akerlof ile birlikte yazdığım iki makale çıkmıştır: "Investment, Income, and Wages" (özet), *Econometrica* 34, no. 5, ek (1966), s.118 ve "Capital, Wages and Structural Unemployment", *Economic Journal* 79, no. 314 (Haziran 1969), s. 269-81. Benzer şekilde tez gözetmenim Robert Solow ile birlikte bir makale ortaya çıkarmıştık: "Output, Employment and Wages in the Short Run", *Quarterly Journal of Economics* 82 (Kasım 1968), s. 537-60. Ayrıca tezimin bir başka bölümü yine bir makale olarak yayımlanmıştır: "A Two-Sector, Two Class Model of Economic Growth", *Review of Economic Studies* 34 (Nisan 1967), s. 227-38.

21 Özellikle de bilgi eksikliklerinin rolüyle ilgili düşüncelerime katkısı olan yaklaşımları Nobel konuşmamda belirtiyorum: "Information and the Change in the Paradigm in Economics," *Les Prix Nobel; The Nobel Prizes 2001*, (ed.) Tore Frängsmyr (Stockholm: Nobel Foundation, 2002), s. 472-540. Buradan erişilebilir: http://www.nobelprize.org/nobel_prizes/economics/laureates/2001/ stiglitz-lecture.pdf (Erişim tarihi: 28 Şubat 2012). Kısaltılmış haliyle de mevcuttur: "Information and the Change in the Paradigm in Economics", *American Economic Review* 92, no. 3 (Haziran 2002), s. 460-501. Ayrıca, Nobel Vakfı için yazılan kısa biyografiye bakınız: "Nobel Memoirs", *Les Prix Nobel; The Nobel Prizes 2001*, s. 447-71 ve "Reflections on Economics and on Being and Becoming an Economist", *The Makers of Modern Economics*, 2. cilt, (ed.) Arnold Heertje (New York: Harvester Wheatsheaf, 1994), s. 140-83.

BİRİNCİ BÖLÜM

ABD'NİN YÜZDE 1 SORUNU

2007-08 finansal krizi ve sonrasındaki Büyük Durgunluk, çok sayıda Amerikalıyı kapitalizmin giderek daha da işlemez hale gelen bir çeşidinin enkazı altında, ne yapacağını bilemez bir hale getirdi. Krizin üstünden beş sene geçmesine rağmen, tam zamanlı bir iş arayan her altı Amerikalıdan biri hâlâ bir iş bulabilmiş değil; yaklaşık sekiz milyon aileye evlerini terk etmeleri söylendi ve milyonlarcası da evlerine el konulduğu haberinin yakında geleceği endişesiyle yaşamakta.[1] Başka birçok insansa hayatları boyunca yaptıkları tasarrufların bir anda yok olup gitmesine şahit oldu. İyimserlerin gördüğü iyileşme işaretlerinden bazıları gerçekten bir düzelmenin habercisi olsa bile, ekonominin tam istihdama geri dönmesi uzun yıllar alacak ve en erken 2018 yılını bulacak. Ne var ki, 2012 yılına geldiğimizde birçok insanın ümitleri çoktan yok olmuştu: 2008 ve 2009 yıllarında işlerini kaybedenler birikimlerini çoktan tüketmişlerdi. İşsizlik sigortaları bitmişti. Bir zamanlar işgücüne çabucak dönebileceklerini düşünen orta yaşlı insanlar aslında zorla emekliye ayrıldıklarının farkına varmaya başlamışlardı. On binlerce dolar

1 Ocak 2007'den Aralık 2011'e kadar 8.2 milyon başlamış haciz süreci ve 4 milyon tamamlanmış haciz vardı. Bkz. *Realtytrac*, 2012, "2012 Foreclosure Market Outlook", 13 Şubat, http://www.realtytrac.com/content/news-and-opinion/slideshow-2012-foreclosure-market-outlook-7021 (Erişim tarihi: 28 Mart 2012). Halen başlamamış birçok haciz vakası vardır: 5.9 milyon mal varlığının ya 30 veya daha fazla gün ödenmemiş borcu vardır ya da haciz sürecindedir; bkz. *Mortgage Monitor Report*, *Lender Processing Services* (Mart 2012), http://www.lpsvcs.com/LPSCorporateInformation/NewsRoom/Pages/20120321.aspx (Erişim tarihi: 28 Mart 2012). Ayrıca ABD'de emlak kredisi olan tüm konutların yüzde 22.8'si ya da 11.1 milyonu batık durumdaydı (yani 2011'in son çeyreğinin sonunda negatif özsermayesi vardı); bkz. "Negative Equity Report", *Corelogic (Q4, 2011)*, http://www.corelogic.com/about-us/researchtrends/ asset_upload_file360_14435.pdf (Erişim tarihi: 28 Mart 2012).

borçla üniversiteden yeni mezun olmuş gençler hiçbir iş bulamamışlardı. Arkadaşlarının veya akrabalarının yanına taşınanlar krizin başlarında evsiz kalmışlardı. Gayrimenkul piyasası yükselirken satın alınan evler ya tekrar satışa çıkmış veya zararına satılmıştı; diğer birçok evse bomboş durmaktaydı. Kısacası, geçmiş on yıldaki finansal büyümenin dayandığı karanlık temeller sonunda gözler önüne serilmişti.

Piyasa ekonomisinin gün ışığına çıkan en karanlık taraflarından bir tanesi, ABD'nin sosyal dokusunu ve ülkenin iktisadi sürdürülebilirliğini kemiren büyük ve artan eşitsizlikti: Zenginler giderek daha da zenginleşirken geri kalanlar Amerikan rüyasıyla hiç de uyumlu görünmeyen zorluklarla baş etmek zorunda kalmışlardı. ABD'de hem zengin hem de yoksulların bulunduğu iyi bilinen bir gerçekti. Her ne kadar bu eşitsizlik sadece riskli kredilerin yol açtığı kriz ve akabindeki iktisadi çöküş nedeniyle ortaya çıkmış olmasa da – bu eşitsizlik, son otuz yılın birikimiydi– söz konusu kriz, durumu artık daha fazla göz ardı edilemeyecek şekilde kötüleştirdi. Bu bölümün devamında göreceğimiz gibi, orta sınıf feci bir baskı altındaydı. ABD'nin sosyal güvenlik ağlarındaki zayıflıklar görünür hale geldikçe ve zaten yetersiz olan kamusal destek programları daha da azaldıkça, toplumun alt kesimlerinin çektiği acılar belirginleşti fakat bütün bunlar olurken, en zengin yüzde 1'lik kesim, bazı yatırımlarının uğradığı zarara rağmen, ulusal gelirin çok büyük bir kısmına –beşte birine– sahip olmaya devam etmeyi başardı.[2]

---

2 Tam miktar yıldan yıla değişmektedir. Gelir eşitsizliği verileri için ağırlıklı olarak Emmanuel Saez ve Thomas Piketty'nin çalışmalarını kullanıyorum. İlk önemli çalışmaları: T. Piketty ve E. Saez, "Income Inequality in the United States, 1913-1998", *Quarterly Journal of Economics* 118, no. 1 (2003), s. 1-39. Daha uzun ve güncellenmiş bir metin şurada yayımlanmıştır: A.B. Atkinson ve T. Piketty (ed.), *Top Incomes over the Twentieth Century: A Contrast between Continental European and English-Speaking Countries* (New York: Oxford University Press, 2007). 2010 yılında excel formatında güncellenmiş tablo ve figürler Saez'in internet sitesinde mevcuttur: http://www.econ.berkeley.edu/~saez/. Bu çalışmanın kolay okunur bir özeti Saez'in internet sitesinde mevcuttur: "Striking It Richer: The Evolution of Top Incomes in the United States." Saez'in verilerinin, gelir vergisi ödemelerini baz aldığını ve bu yüzden yüksek kalitede olduğunu unutmayalım ancak bu yüzden sadece bildirilen gelirleri kapsar. Yüksek gelirli vergi mükellefleri gelirlerini bildirmekten kaçmakta daha başarılı oldukları oranda, örneğin yönettikleri şirketler aracılığıyla gelirlerini yurt dışında tuttuklarında, veriler de eşitsizlik seviyesini azımsıyor olabilir.

Aynı zamanda güncel bir Kongre Bütçe Ofisi [*Congressional Budget Office*, CBO] raporunu kullanıyorum: "Trends in the Distribution of Household Income between 1979 and 2007", Ekim 2011, http://www.cbo.gov/sites/default/files/cbofiles/attachments/10-25-HouseholdIncome.pdf.

Ayrıca şu güncel çalışmalara bakınız: J. Bakija, A. Cole ve B. T. Hein "Jobs and Income Growth of Top Earners and the Causes of Changing Income Inequality: Evidence from U.S. Tax Return Data", taslak metin, Ocak 2012, http://web.williams.edu/Economics/wp/BakijaColeHeimJobsIncomeGrowthTopEarners.pdf. Nüfus Sayım İdaresi Tarihsel Tabloları [*The Census Historical Tables*], medyan hane halkı gelirlerinin zaman içerisinde gelişimi hakkında veriler sunar: http://www.census.gov/hhes/www/income/data/historical/ household/index.html.

Ülkeler arası karşılaştırma yapmak için temel veri kaynakları: *OECD*, "Divided We Stand: Why Inequality Keeps Rising", 5 Aralık 2011; *World Bank*, *World Bank Development Indica-*

Gelir dağılımını dilimlere ayırdığımızda daha da büyük bir eşitsizlik karşımıza çıkmaktaydı; en üstteki yüzde 1'lik grubun içinde bile, en üstteki binde 1'lik kesim, bu gruptaki diğerlerine kıyasla, kazanılan paranın daha büyük bir kısmını elde etmekteydi. 2007'de, yani krizden *önceki* yıl, Amerikalı hane halkları arasında en zengin binde 1'lik kesiminin ortalama yıllık geliri, en alttaki yüzde 90'lık kesimin *ortalama* gelirinin tam 220 katıydı.[3] Toplam servetse gelirden daha da eşitsiz bir şekilde dağılmış durumdaydı; en varlıklı yüzde 1'lik kesim, ülkenin toplam zenginliğinin üçte birinden fazlasına sahipti.[4] Gelir eşitsizliği verileri ekonominin sadece belirli bir andaki görüntüsünü bize sunar. Zaten servet eşitsizliği verilerinin bu kadar rahatsız edici olmasının sebebi de budur – servet eşitsizliği gelirde gözlenen yıllık oynamaların ötesindedir. Dahası, servet verileri kaynaklara ulaşım konusundaki farklılıkları daha iyi resmeder.

ABD giderek artan bir hızla ikiye bölünmektedir. Yeni bin yılın kriz sonrası ilk yıllarında (2002'den 2007'ye kadar olan dönemde), en zengin yüzde 1'lik kesim milli gelirdeki toplam artışın yüzde 65'inden fazlasına sahip ol-

---

tors, http://data.worldbank.org/indicator; *Luxembourg Income Study. The Economic Policy Institute*, verilerin harika bir şekilde yorumlanmasını ve güncellenmesini internet sitesinde barındırıyor: http://www.epi.org

3 Laurence Mishel ve Josh Bivens, "Occupy Wall Streeters Are Right about Skewed Economic Rewards in the United States", *EPI Briefing Paper* 331, 26 Ekim, 2011, https://docs.google.com/viewer?url=http://www.epi.org/files/ 2011/BriefingPaper331.pdf&hl=en_US&chrome=true (Erişim tarihi: 28 Şubat 2012). Artan eşitsizliğin bir başka işaretçisi olarak, 1979'da en yüksek gelirli binde 1'lik kesimin hisse senedi değer artışlarından elde edilen kârlar da dahil ortalama geliri, en alt yüzde 90'lık kesimin ortalamasının sadece 50 katı fazlaydı. 2010 yılına gelindiğinde, bu oran en alt gelirli yüzde 90'lık kesimin ortalamasının 164 katına çıkmıştı. Bu sırada, en yüksek gelirli yüzde 1'lik kesimdeki ortalama hane halkı geliri, en düşük gelirli yüzde 90'lık kesime kıyasla 14'e 1'den, 41'ye 1'e çıkarak üç kat arttı. Piketty ve Saez'den ("Income Inequality in the United States, 1913-1998") ve 2 numaralı dipnotta adresi verilmiş olan Saez'in internet sitesinden alınan verilere dayandırılmıştır.

4 Daha kesin bir şekilde, en üst yüzde 1'lik kesim toplam servetin yaklaşık yüzde 35'ini kontrol etmektedir. Eğer konutların değeri dışarıda bırakılırsa, yani "konut dışı servete" bakılırsa, bu rakam belirgin şekilde daha yüksektir: En zengin yüzde 1'lik kesim ülkenin servetinin beşte ikisine sahiptir. Edward N. Wolff, her iki rakamı da şurada karşılaştırır: "Recent Trends in Household Wealth in the United States: Rising Debt and the Middle-Class Squeeze-an Update to 2007", *Levy Institute Working Paper* no. 589, Mart 2010, http://www.levyinstitute.org/pubs/wp_589.pdf (Erişim tarihi: 28 Şubat 2012). FED, konut serveti de dahil, net varlık rakamları için asıl kaynaktır; bkz. Arthur B. Kennickell, "What's the Difference? Evidence on the Distribution of Wealth, Health, Life Expectancy and Health Insurance Coverage", *11th Biennial CDC/ATSDR Symposium*, 23 Eylül 2007, http://www.federalreserve.gov/ pubs/oss/oss2/papers/CDC.final.pdf (Erişim tarihi: 28 Şubat 2012). En yüksek gelirli yüzde 1 ile en zengin yüzde 1'in tam olarak örtüşmeyebileceğine dikkat ediniz; bu iki kategori birbirlerinden farklıdır. En yüksek gelirli yüzde 1'lik kesim ülkenin tüm servetinin "sadece" yüzde 25'ine sahiptir. Bkz. Arthur B. Kennickell, "Ponds and Streams: Wealth and Income in the U.S., 1989 to 2007", *Finance and Economics Discussion Series, Federal Reserve Board*, Washington, DC, 7 Ocak 2009, s. 36, http://www.federalreserve.gov/pubs/feds/2009/200913/200913pap.pdf (Erişim tarihi: 29 Şubat 2012).

muştur.[5] Bu yüzde 1'lik kesim için işler çok iyi giderken, Amerikalıların büyük bölümünün durumu daha kötüye gitmiştir.[6]

Eğer zenginler daha da zenginleşirken orta ve alt kesimlerin durumları da iyileşiyor olsaydı, belki durum farklı değerlendirilebilirdi; özellikle de zenginlerin çabaları geri kalan kısmın başarısında merkezî bir rol oynamış olsaydı. Böyle bir durumda zenginlerin başarılarını tebrik eder ve katkıları için müteşekkir olurduk. Ancak yaşanılanlar bundan çok farklıydı.

ABD'nin orta sınıfındakiler, uzun zamandan beri zor şartlar altında yaşadıklarını hissediyorlardı ve bu konuda haklıydılar. Krizden önceki son otuz sene içerisinde gelirleri neredeyse hiç değişmemişti. Gerçekten de, tam zamanlı çalışan tipik[7] bir erkek işçinin geliri yüzyılın üçte birlik kısmı boyunca neredeyse sabit kalmıştı.[8]

Kriz, daha yüksek işsizlik oranları, kaybedilen evler ve durağan maaşların da ötesinde, eşitsizlikleri birçok farklı açıdan daha kötü hale getirdi. Varlıklı kesimin borsada yaşayabileceği kayıplar daha fazlaydı fakat hisse senedi fiyatları görece iyi ve hızlı bir şekilde toparlandı.[9] Aslına bakılırsa, durgunluktan beri süregelen "toparlanmanın" kazanımlarını ağırlıklı olarak en zengin Amerikalılar elde ettiler: Amerikalıların en zengin yüzde 1'lik kesimi, ülkede

5 Veriler Piketty ve Saez'in makalesine ("Income Inequality in the United States, 1913-1998") ve 2. dipnotta belirtilen Saez'in internet sitesindeki güncellemelere dayandırılmıştır.

6 En yüksek gelirli yüzde 1'lik kesim, ekonominin 1979 ile 2007 arasındaki büyüme dönemindeki kazanımların yaklaşık yüzde 60'ını elde etmişlerdir. Yüzde 1'lik kesimin vergi sonrası reel hane halkı geliri bu dönemde yüzde 275 artmışken, en düşük gelirli yüzde 20'lik kesimin vergi sonrası reel hane halkı geliri sadece yüzde 18 artmıştır. *Gerçekten de, en düşük gelirli yüzde 90, en yüksek gelirli binde 1'in kazancının sadece dörtte biri kadarını elde etmiştir.* Veriler Piketty ve Saez'in makalesine ("Income Inequality in the United States, 1913-1998") ve 2. dipnotta belirtilen Saez'in internet sitesindeki güncellemelerine dayandırılmıştır. Bkz. yukarıda, 3. dipnotta belirtildiği gibi, *EPI Briefing Paper*, 26 Ekim 2011; Josh Bivens, "Three-Fifths of All Income Growth from 1979-2007 Went to the Top 1%", *Economic Policy Institue*, 27 Ekim 2011, http://www.epi.org/publication/fifths-income-growth-1979-2007-top-1/ (Erişim tarihi: 28 Şubat 2012). Yukarıda, 2. dipnotta belirtilen *CBO 2011* çalışması benzer bir tablo çizmektedir.

7 "Tipik" kavramını medyan gelir için kullanıyoruz. Yani çalışanların yarısının bundan daha fazla, yarısınınsa bundan daha az kazandığı gelir seviyesi için. Enflasyona göre ayarlanmış haliyle, hane halkı medyan geliri 2010'da (49.445 dolar) 1997'de olduğundan (50.123 dolar) daha düşüktü. Daha uzun süreli dönemlerde, 1980-2010 arasında, medyan aile geliri yılda sadece yüzde 0.36 oranında büyüyerek genel olarak durgun kaldı. Nüfus Sayım İdaresi Tarihsel Tabloları'nda [Census Historical Tables] Tablo H-9'a göre: http://www.census. gov/hhes/www/income/data/historical/household/index.html

8 Enflasyona göre ayarlanmış haliyle 2010 yılında medyan erkek geliri 32.137 dolardı; 1968 yılında 32.844 dolardı. ABD Nüfus Sayım İdaresi'nin [*U.S. Census Bureau*] gelir raporlarındaki Tablo T-5'e bakınız: http://www.census. gov/hhes/www/income/data/historical/people/index.html (Erişim tarihi: 13 Şubat 2012). (Elbette bugünün medyan çalışanı 1968'in medyan çalışanından farklıdır ve bu rakamlar niteliksiz işçilerin yurtiçine göç etmiş olmasından etkilenebilirler.)

9 Ekim 2007'deki tepe ve Mart 2009'daki dip noktaları arasında yüzde 56 düşmüş olan hisse senedi fiyatları (S&P 500), Nisan 2010'da dip noktasına göre yüzde 78 artmıştı (ancak bu kitap yazılırken, rakamlar hâlâ tepe noktasından yüzde 13 düşüktür).

2009'a kıyasla 2010'da yaratılan ilave gelirin yüzde 93'üne sahip oldu.[10] Yoksul ve orta gelirli insanların varlıklarının en önemli bölümüyse gayrimenkuldeydi. 2006 yılının ikinci çeyreğiyle 2011 yılının sonu arasındaki zaman diliminde ortalama ev fiyatları üçte bir oranından daha fazla düştüğünde,[11] Amerikalıların büyük bir bölümünün –yüksek miktarda emlak kredisi almış olanların– birikimleri de erimiş oldu. Üst kesimdeyse CEO'lar kendi yüksek maaşlarını muhafaza etmekte oldukça başarılı oldular; 2008'deki küçük bir düşüşten sonra, 2010 yılında yıllık CEO kazancının ortalama bir işçinin maaşına oranı kriz öncesindeki –243'e 1– seviyesine ulaştı.[12]

Dünyadaki birçok ülke, bizim de yaklaşmakta olduğumuz eşitsizlik seviyelerine sahip toplumların başlarına ne geldiğine dair korkunç örnekler sunmaktadır. Bu ülkelerde tablo gerçekten de hiç iç açıcı değildir: Korunaklı özel sitelerinde yaşayan zenginlere düşük gelirli bir yığın işçi tarafından hizmet edilmektedir; dengesiz politik sistemler içerisindeki popülist politikacılar, insanlara daha iyi bir hayat vaat edip daha sonra onları hayal kırıklığına uğratmaktadırlar. Ancak belki de en önemlisi, umudun eksikliğidir. Bu ülkelerdeki yoksullar, bırakın zengin olmayı, yoksulluktan kurtulma ihtimallerinin bile çok düşük olduğunun farkındadırlar. Bu, bizim ulaşmak istediğimiz bir durum *değildir*.

Bu bölümde, ABD'deki eşitsizliğin ulaştığı boyutları ve milyonlarca insanın hayatını nasıl farklı açılardan etkilediğini ele alacağım. Nasıl giderek daha fazla bölünmüş bir toplum olduğumuzu ve artık bir zamanlar olduğumuz gibi bir fırsatlar ülkesi olmadığımızı anlatmaya çalışacağım. Alt, hatta orta gelir kesimine doğan bir insanın zengin olma şansının ne kadar az olduğundan bahsedeceğim. ABD'nin bugün ulaştığı eşitsizlik seviyesi ve fırsat eksikliği kaçınılmaz değildir; benzer şekilde, eşitsizlikte son zamanlarda yaşanan artış, önlenemez piyasa güçlerinin bir sonucu değildir. Daha sonraki bölüm-

10 Piketty ve Saez'in verilerine 2012'de yapılan güncellemeye bakınız ("Income Inequality in the United States, 1913-1998").

11 Bu kitap yazıldığı sırada (Şubat 2012), konut fiyatları hâlâ yüzde 33 daha düşüktür ve ülkenin bazı yerlerindekiler için (örneğin Florida eyaletinin Miami şehri) düşüş yüzde 50'nin üzerindedir (S&P/Case-Shiller Konut Fiyatları Endeksleri'ni kullanarak). Bkz. "All Three Home Price Composites End 2011 at New Lows According to the S&P/Case-Shiller Home Price Indices", *S&P/Case-Shiller Home Price Indices* basın açıklaması, 28 Şubat 2012, http://www.standardandpoors.com/servlet/BlobServer?blobheadername3=MDT-Type&blobcol=urldocumentfile&blobtable=SPComSecureDocument&blobheadervalue2=inline%3B+filename=download.pdf&blobheadername2=Content-Disposition&blobheadervalue1=application%2Fpdf&bloh (Erişim tarihi: 2 Mart 2012).

12 Lawrence Mishel ve Josh Bivens, "Occupy Wall Streeters Are Right about Skewed Economic Rewards in the United States", *Economic Policy Institute Briefing Paper* no. 331, http://www.epi.org/files/2011/BriefingPaper331.pdf (Erişim tarihi: 10 Şubat 2012). Bazı diğer çalışmalar az da olsa farklı rakamlar verirler. Ancak hepsi, medyan çalışana kıyasla yüksek oranlı CEO ücretleri gösterirler.

ler, bu giderek büyüyen yüksek eşitsizliğin nedenlerini, toplumumuza, demokrasimize ve ekonomimize olan maliyetlerini ve eşitsizliği azaltmak için neler yapabileceğimizi inceleyecektir.

Herkesin yararlanamadığı bir yükseliş

ABD kuruluşundan beri kapitalist bir ülke olmuş olsa da, ülkedeki eşitsizlik –en azından bugünkü yüksek seviyesi– yenidir. Otuz yıl kadar önce, en yüksek gelirli yüzde 1'lik kesim milli gelirin *sadece* yüzde 12'sini elde etmekteydi.[13] Bu eşitsizlik seviyesi bile kabul edilemez olmalıyken, o günden bu yana aradaki uçurum önemli bir ölçüde artmıştır.[14] Öyle ki, 2007'de en zen-

13 Rakamlar 1983 yılındandır. Yukarıda, 2. dipnotta gösterilen Piketty ve Saez'in çalışmasına bkz. Uzun süreli dönemlerdeki gelir payı değişiklikleri hesaplamalarında bazı sorunlar vardır. 1986 öncesinde, görece düşük şirket gelir vergisi oranı nedeniyle, yüksek gelirli kişilerin gelirlerini şirketlerde gizlemeleri onlara fayda sağlıyordu, çünkü böylece para şirkette durdukça yüksek bireysel gelir vergisi oranlarını ödemeyi erteleyebiliyorlardı. Bu 1986'da değişti ve kişisel vergi beyanlarında daha yüksek gelirlerin bildirilmesine yol açtı. Bu durum 1986'da gelir beyanlarındaki artışın önemli bir kısmını açıklasa da, bu sürecin ilerisine –1988 sonrasına– baktığımızda, üst kesimdekilerin gelir paylarında çok yüksek miktarlarda artışlar olduğu açıktır. Bkz. Jon Bakija ve diğerleri, "Jobs and Income Growth of Top Earners and the Causes of Changing Income Inequality: Evidence from U.S. Tax Return Data;" Roger Gordon ve Joel Slemrod, "Are 'Real' Responses to Taxes Simply Income Shifting between Corporate and Personal Tax Bases?", *Does Atlas Shrug? The Economic Consequences of Taxing the Rich*, ed. Joel Slemrod (Cambridge: Harvard University Press, 2000); Joel Slemrod, "High Income Families and the Tax Changes of the 1980s: The Anatomy of Behavioral Response", *Empirical Foundations of Household Taxation*, ed. Martin Feldstein ve James Poterba (Chicago: University of Chicago Press, 1996). Yüzde 1'lik (veya binde 1'lik) kesimin yapısının yıllar içerisinde değiştiğini fark etmek önemlidir. Sorun, 2002'de yüzde 1'lik kesimin içinde olanların 2007'de yüzde 65 daha fazla zenginleşmiş olması değildir. Bir parça sosyal hareketlilik mevcuttur. Fakat bu, bölümün devamında da tartıştığımız gibi, genel olarak varsayılanın çok altındadır. İstatistiklere göre, son yıllarda en üst kesimde olanlar ülkenin ekonomik pastasından çok daha fazla pay alabilmektedirler, on ya da yirmi beş yıl önce üst kesimde olanlara kıyasla.

14 Alt ve orta kesimdekiler bu yüzyılda gelirlerinin düştüğüne şahit olurken, zenginlerle yoksullar arasındaki ayrım otuz yıldan uzun bir süredir büyümektedir. 1979 ile 2007 arasında, en yüksek gelirli yüzde 1'lik kesimin vergi sonrası gelirleri yüzde 275 artmıştır. En yüksek gelirli yüzde 21'den yüzde 80'e kadarki kesim içinde, bu artış yüzde 40'ın biraz altındaydı. En alt gelirli yüzde 20'lik kesim için artış sadece yüzde 18'di. Bunun bir başka sonucu olarak, "transferler ve federal vergilerden sonra en yüksek gelirli yüzde 20'lik kesime giden hane halkı geliri payı 1979'da yüzde 42'den 2007'de yüzde 53'e çıkmıştır" (en yüksek gelirli yüzde 1'lik kesim için artış yüzde 8'den yüzde 17'yeydi). Bununla birlikte, tüm diğer yüzde 20'lik kesimlerin vergi ödemeleri ve transfer gelirleri düşüldükten sonra hane halkı gelirleri içindeki payları düşmüştür (tüm kesimler için yüzde 2 ile 3 arasında). Bkz. *CBO*, "Trends in the Distribution of Household Income." Hisse senedi değer artışlarından elde edilen kârlar da göz önüne alındığında 2010 yılında en yüksek gelirli yüzde 1'lik kesime girmek için gereken *eşik*, Piketty ve Saez'in "Income Inequality in the United States, 1913-1998" makalesine ve Saez'in internet sitesinde güncellenmiş ilgili verilerine göre 352.055 dolardı. En yüksek binde 1'lik kesime girebilmek için bu eşik 1.492.175 dolardı (Veriler 2010 yılı sonrası için güncellenmemiştir). Buna karşın, yukarıdaki 7. dipnotta not edilen nüfus sayımı verilerindeki Tablo H-9'a göre, 2010 yılında medyan *hane halkı* geliri 49.455 dolardı (2010 doları bazında). Farklı çalışmalar en yüksek gelirli yüzde 1'lik kesime giriş için farklı eşikler hesaplamışlardır fakat ortaya çıkan tablo özünde aynıdır.

gin yüzde 1'lik kesimin vergi sonrası ortalama geliri 1.3 milyon dolar seviyesine ulaşırken, en yoksul yüzde 20'lik dilimde yer alanların vergi sonrası ortalama geliri sadece 17.800 dolar seviyesinde kalmıştır.[15] En zengin yüzde 1'lik kesim bir haftada en yoksul yüzde 5'lik kesimin bir yılda kazandığından yüzde 40 daha fazla kazanmaktadır; en zengin binde 1'lik kesimin bir buçuk günde kazandığı paraysa neredeyse en alt yüzde 90'lık kesimin bir yılda kazandığı paraya eşittir. Dahası, en zengin yüzde 20'lik kesimin *vergi sonrası* geliri, geri kalan yüzde 80'lik grubun toplam gelirinden daha fazladır.[16]

İkinci Dünya Savaşı'nı izleyen otuz yılda Amerikan toplumu bir bütün olarak büyümüştü – tüm kesimlerde gelirler artmış, bununla birlikte alt kesimdekilerin gelirleri üsttekilere göre daha hızlı büyümüştü. Ülkenin hayatta kalmak için verdiği savaş yeni bir birliktelik duygusu yaratmış ve bu birlikteliği pekiştiren Erler Yasası [*GI Bill*] gibi politikaların uygulanmasına sebep olmuştu.*

Ancak geride bıraktığımız son otuz yılda giderek daha bölünmüş bir ülke haline geldik; sadece en hızlı gelir artışını zenginlerin yaşadığı değil, aynı zamanda, alt kesimdekilerin gelirlerinin fiilen azaldığı bir ülke. (Bu hep böyle olmamıştır – örneğin 1990'larda, kısa bir süre için de olsa, alt ve orta gelir grubundakilerin durumları daha iyiye gitmiştir. Ne var ki, görmüş olduğumuz gibi, yaklaşık olarak 2000 yılından itibaren eşitsizlik daha bile yüksek bir hızla büyümüştür).

Bugün yaşadığımız endişe verici eşitsizlik seviyesine en son Büyük Buhran'dan önceki yıllarda yaklaşmıştık. Dördüncü Bölüm'de açıklayacağım gibi, o yıllarda yaşadığımız ve son zamanlarda yine yaşamakta olduğumuz ekonomik istikrarsızlık artan eşitsizlikle yakından ilgilidir.

Eşitsizlikteki bu gelgitlerin açıklanması İkinci ve Üçüncü bölümlerin konusudur. Şimdilik 1950 ile 1970 arası dönemde eşitsizlikte yaşanan kayda değer azalmanın kısmen piyasalardaki gelişmelere dayandığını ancak da-

---

15 Yılda 2.000 saatlik çalışma göz önüne alınacak olursa, 1.3 milyon dolar yıllık saat başına yaklaşık 650 dolara ya da asgari ücretin 80 katı fazla bir miktara denk düşmektedir. Veriler CBO'dan alınmıştır: Average Federal Tax Rates in 2007, Haziran, http://www.cbo.gov/sites/ default/files/cbofiles/ftpdocs/115xx/doc11554/averagefederaltaxrates2007.pdf (Erişim tarihi: 29 Şubat 2012) Tablo 1'e bakınız. Tekrarlamak gerekirse, farklı bilgi kaynakları nispeten farklı rakamlar ortaya koyabilir. Fakat temel olarak resim aynıdır. Piketty ve Saez'in "Income Inequality in the United States, 1913-1998" makalesine göre "en tepedeki yüzde 1'lik" kesim (2010'da 352.055 dolardan fazla geliri olanlar) 2007'de, *reel* sermaye getirileri de dahil olmak üzere, ortalama 1.4 milyon gelire sahiptiler (2010'da 1 milyon dolara düşmüştür).

16 Bkz. CBO, *Average Federal Tax Rates in 2007*. Tablo 1, en yüksek gelirli yüzde 20'nin vergi sonrası ortalama gelirini 198.300 dolar olarak göstermekteyken, tüm diğer yüzde 20'lik kesimlerin vergi sonrası ortalama gelirlerinin toplamı 77.700+55.300+38.000+17.700 = 188.700 dolardır.

(*) Erler Yasası, İkinci Dünya Savaşı'ndan dönen Amerikan askerlerine düşük faizli kredi, eğitim destekleri, işsizlik ödemeleri gibi bazı yardımların yapılmasını öngören 1944 yılına ait kanunun adıdır – ç.n.

ha da büyük bir oranda, yüksek öğrenime erişimi genişleten Erler Yasası ve İkinci Dünya Savaşı sırasında uygulanan artan oranlı vergiler gibi hükümet politikalarından kaynaklandığını belirtmekle yetinelim. Tersine, "Reagan devrimini" izleyen yıllarda piyasa kaynaklı gelirlerdeki fark büyümüş, ancak şaşırtıcı bir biçimde, devletin serbest piyasanın yarattığı eşitsizlikleri azaltma girişimleri durdurulmuş, üst gelir gruplarının ödediği vergiler düşürülmüş ve sosyal yardım programları kesintiye uğramıştır.

Piyasa güçleri –arz ve talep kanunları– ekonomik eşitsizliğin boyutlarını belirlemede elbette belirli bir rol oynarlar. Ancak bu dinamikler diğer gelişmiş endüstriyel ülkelerde de faal olarak bulunurlar. Öte yandan, içinde bulunduğumuz yüzyılın ilk on yılına damgasını vuran eşitsizlik artışı öncesinde bile, neredeyse her Avrupa ülkesine, Avustralya'ya ve Kanada'ya kıyasla ABD'de daha fazla eşitsizlik ve gelir grupları arasında daha az sosyal hareketlilik vardı.

Eşitsizlik seviyesindeki bu eğilim tersine çevrilebilir. Bazı ülkeler bunu başarmışlardır. Dünyadaki en yüksek eşitsizlik oranlarından birine sahip olan Brezilya, 1990'lı yıllarda eşitsizliğin sosyal-siyasal bölünme ve uzun vadeli iktisadi büyüme açısından zararlarının farkına varmıştır. Bunun sonucu olarak, bu konuda bir şeylerin yapılması gerektiğine dair toplum genelinde siyasi bir fikir birliği oluşmuştur. Başkan Enrique Cardoso yönetiminde eğitim harcamaları yoksul kesimleri de kapsayacak şekilde muazzam şekilde artırılmıştır. Başkan Luiz Inácio Lula da Silva zamanında açlık ve yoksulluğu azaltmak için sosyal harcamalara gidilmiştir.[17] Eşitsizlik azalmış, büyüme artmış[18] ve toplum daha istikrarlı bir hale gelmiştir. Brezilya'daki eşitsizlik oranı ABD'nin hâlâ üzerindedir. Ancak Brezilya, gayet başarılı bir şekilde yoksul insanların durumunu iyileştirmeye ve zenginle yoksul kesimler arasındaki gelir farklarını azaltmaya çalışırken, ABD eşitsizliğin büyümesine ve yoksulluğun artmasına izin vermiştir.

İlerleyen sayfalarda ele alacağımız gibi, daha da kötüsü, ABD'deki eşitsizliğin ortaya çıkmasında devlet politikaları merkezî bir rol oynamıştır. Eğer eşitsizlikle ilgili bu eğilimleri tersine çevireceksek, ABD'nin dünyanın ikti-

17 Yoksulluk yüzde 40 oranında azaltılmıştır. Ulusal yoksulluk standartlarını kullandığımızda, yoksul kesimde bulunanların yüzdesi 2003 yılında neredeyse yüzde 36'dan 2009 yılında yüzde 21'e düşmüştür. Yine en yüksek gelirli yüzde 10'un gelir payı 2001 ile 2009 yılları arasında yüzde 46.7'den yüzde 42.5'e düşmüştür. Bkz. http://www.unicef.org/infobycountry/brazil_statistics.html-0; http://web.worldbank.org/wbsite/external/countries/lacext/brazilextn/0,menuPK:322367~pagePK:141132~piPK:141109~theSitePK:322341,00.html; *World Bank Development Indicators*: http://data.worldbank.org/indicator

18 Brezilya ekonomisi, 2004 ile 2010 arasında, yılda ortalama yüzde 4.4 oranında büyümüştür; eğer küresel durgunluk yılı olan 2009'u çıkarırsak, ortalama oran neredeyse yüzde 5.3'tür ve bu oran örneğin 1985 ile 1994 arasındaki dönemden çok daha yüksektir. Bkz. *World Bank Indicators*, http://data.worldbank.org/indicator/ny.gdp.mktp.kd.zg?page=2 (Erişim tarihi: 5 Mart 2012).

sadi olarak en fazla bölünmüş gelişmiş ülkesi durumuna gelmesinde katkısı bulunan bu politikaları da tersine çevirmemiz gerekecektir. Bunların da ötesinde, piyasa mekanizması içerisinde kendiliğinden ortaya çıkan eşitsizliği hafifletmek için de adımlar atmamız gerekmektedir.

Bugünkü eşitsizlik seviyesini savunan bazı kişiler, bu eşitsizliğin önlenemez olmadığını, ancak eşitsizliği azaltma doğrultusunda atılacak adımların çok yüksek maliyetli olacağını iddia ederler. Bu kişiler, kapitalizmin harikalar yaratabilmesi için yüksek eşitsizlik oranlarının kaçınılmaz hatta gerekli olduğunu savunurlar. Buna göre, çok çalışanların ödüllendirilmeleri gerekir; hatta, eğer çok çalışan insanlar herkesin yararına olacak işler ve yatırımlar yapacaklarsa, ödüllendirilmeleri elzemdir. Gerçekten de, bir miktar eşitsizlik kaçınılmazdır. Bazı insanlar diğerlerinden daha fazla ve daha yoğun çalışacaklardır ve iyi işleyen her iktisadi sistemin bu çabaları ödüllendirmesi gerekir. Öte yandan, bu kitap, gerek ABD'deki bugünkü eşitsizlik düzeyinin gerek bu eşitsizliğin ortaya çıkış şeklinin aslında büyümeyi azalttığını ve verimliliği olumsuz yönde etkilediğini göstermektedir. Bunun bir nedeni, ABD'deki eşitsizliğin büyük bir bölümünün piyasalardaki sapmalardan, yani insanların yeni refah modelleri yaratmaktansa başkalarının mal varlıklarına el koyma peşinde olmalarından kaynaklanmasıdır. Bu yüzden, büyüme oranlarımızın daha güçlü olduğu zamanların aynı zamanda eşitsizliğin daha düşük olduğu ve birlikte büyüdüğümüz dönemler olması şaşırtıcı değildir.[19] Bu sadece İkinci Dünya Savaşı'nı izleyen onlarca yıl için değil, daha yakın zamanlar –1990'lı yıllar– için de geçerlidir.[20]

Aşağı sızdırma ekonomisi

Tam tersine, eşitsizlik savunucuları –ki sayıları oldukça fazladır– üst gelir gruplarına daha fazla para vermenin, kısmen daha fazla büyümeye yol açmasından dolayı ***herkesin*** yararına olduğunu söylerler. Bu, uzun bir geçmişi olan –aslına bakarsanız uzun zamandır da gözden düşmüş olan– aşağı sızdırma ekonomisi [*trickle-down economics*] adını alan bir düşüncedir. Görmüş olduğumuz gibi, yüksek eşitsizlik oranları daha fazla büyümeye yol açmamıştır; hatta bu süreçte birçok Amerikalının gelirleri azalmış ve-

19 Son otuz yıldaki (1981-2011) büyüme bir önceki otuz yıldaki büyüme kadar güçlü değildi (yüzde 2.8'e karşı yüzde 3.6 olan ortalama yıllık büyüme). *Federal Reserve Bank of St Louis, Reel GSYİH büyüme oranı* [*Gross Domestic Product growth rate*], http://research.stlouisfed.org/fred2/series/GDPC1/downloaddata?cid=106.

20 1992'den 2000'e kadar, en düşük gelirli yüzde 20 yılda yüzde 2.6 oranında büyümüştür; bu oran yüzde 3.5 oranında büyüyen en üst yüzde 20 dışındaki tüm yüzde 20'lik kesimlerden daha hızlıdır. ABD Nüfus Sayım İdaresi'nden [*U.S. Census Bureau*] aktaran Alan B. Krueger, "The Rise and Consequences of Inequality in the United States", *Center for American Progress* sunumu, 12 Ocak 2012.

ya sabit kalmıştır. ABD'de son yıllarda yaşananlar aşağı sızdırma ekonomisinin tam tersidir: Üst kesimdekilerin servetleri alttakilerin *pahasına* artmıştır.[21]

Bütün bu olan biteni bir pastanın dilimlerini düşünerek daha iyi açıklayabiliriz. Eşit parçalara bölünmüş bir pastadan herkese eşit büyüklükte bir dilim düşer; bu durumda, en üstteki yüzde 1'lik kesim pastanın yüzde 1'lik kısmını alır. Gerçekteyse bu kesim, pastanın çok daha büyük bir kısmını, tüm pastanın yaklaşık beşte birini almaktadır. Bu durum geri kalan herkesin daha küçük bir dilim alması anlamına gelmektedir.

Şimdi, aşağı sızdırma ekonomisine inananlar bu yoruma "kıskançlık siyaseti" adını veriyorlar. Bu kişilere göre, dilimlerin göreceli değil mutlak büyüklüklerine bakmamız gerekir; zenginlere daha büyük bir dilim vermek pastayı büyütecektir, dolayısıyla yoksul ve orta sınıflar pastadan daha küçük bir *pay* alsalar da, aldıkları dilimin *boyutu* daha büyük olacaktır. Bu açıklamanın doğru olmasını istesem de, gerçek bundan çok farklıdır. Hatta olanlar bunun tam tersidir: Daha önce belirttiğimiz gibi, eşitsizliğin arttığı dönemde büyüme daha yavaş olmuştur – ayrıca Amerikalıların büyük çoğunluğuna düşen pasta dilimleri giderek küçülmektedir.[22]

Genç (yirmi beşle otuz dört yaş arası) erkek nüfusu içinde eğitim seviyesi daha düşük olanlar çok daha büyük sıkıntılar yaşamaktadırlar; sadece lise mezunu olanlar son yirmi beş yılda reel gelirlerinin dörtte birden daha fazla bir oranda gerilediğine şahit olmuşlardır.[23] Ayrıca üniversite mezunu hatta daha yüksek derecelere sahip olanlar için de işler iyi gitmemiştir. Bu kesimin (enflasyondan arındırılmış) medyan gelir seviyesi 2000-2010 yılları arasında onda bir oranında düşmüştür.[24] (Medyan gelir seviyesi, tanım gereği, elde edilen gelirlerin yarısından yüksek yarısından düşüktür).

İlerleyen bölümlerde, aşağı sızma iktisadının işe yaramadığını, yukarı sız-

---

21 Gelir dağılımı orta ve alt kesimlerden *dışarıya doğru* yeniden yapılanmış ve yeniden dağıtılanın neredeyse tamamı *en üste*, yüzde 1'lik kesime gitmiştir. Bunun doğal bir sonucu olarak alt ve orta kesimlerin gelirleri düşerken en üst kesimdekilerin gelirleri artmıştır. *CBO*, "Trends in the Distribution of Household Income."

22 Ayrıca bkz. Krueger, "The Rise and Consequences of Inequality."

23 Bkz. *National Center for Education Statistics*, "Fast Facts", "What is the average income for young adults?" http://nces.ed.gov/fastfacts/display.asp ?id=77.

24 En az 25 yaşında olup lisans veya daha yüksek dereceye sahip olan bir kişinin bulunduğu hane halkları için medyan gelir baz alınmıştır. Nüfus Sayım İdaresi Hane Halkı Gelirleri Tarihsel Tablosu'nda [*Census Household Income Historical Table*] Tablo H-13'a bakınız; "Table H-13. Educational Attainment of Householder-Households with Householder 25 Years Old and Over by Median and Mean Income: 1991 to 2010", http://www.census.gov/hhes/www/income/ data/historical/household/ (Erişim tarihi: 1 Mart 2012). Aynı dönemde lisans eğitimi görmüş kadınların medyan gelirleri yatay kalmışken bugün erkek gelir seviyesinin üçte ikisi seviyesindedirler. Bkz. *U.S. Census Bureau, Historical Income Table P-16*, http://www.census.gov/hhes/www/income/data/historical/ people

ma iktisadının işe yarayabileceğini göstereceğiz: Alt ve orta kesimlerin pastadan daha fazla pay almaları, en zenginler dahil, herkes için daha faydalıdır.

ABD'deki eşitsizliğin fotoğrafı

ABD'nin hikâyesi basitçe şudur: Zenginler zenginleşmekte, zenginlerin en zenginleri daha da zenginleşmekte,[25] yoksullar sayıca artmakta ve giderek daha da yoksullaşmakta ve orta sınıfın içi boşaltılmaktadır. Orta sınıfın gelirleri ya azalmakta ya da aynı seviyede kalmakta ve zenginlerle aradaki uçurum giderek artmaktadır.

Hane halkı gelirleri arasındaki farklar, ücretler arasındaki ve mal varlığıyla sermaye gelirleri arasındaki farklardan kaynaklanır ve bu iki karşılaştırmada da eşitsizlik artmaktadır.[26] Genel eşitsizlik seviyesindeki artış gibi, ücretlerdeki eşitsizlik de artmaktadır. Örneğin son otuz yıl içerisinde (alt yüzde 90'lık bölümdeki) düşük ücretliler, ücretlerinde sadece yüzde 15 oranında bir artış yaşarken, en zengin yüzde 1'lik kesim neredeyse yüzde 150, en zengin binde 1'lik kesimse yüzde 300'ün üzerinde bir artış yaşamıştır.[27]

Bu arada, servet dağılımının görüntüsü daha da çarpıcıdır. Krizden önceki çeyrek yüzyılda, herkes zenginleşmiş olsa da zenginler daha da yüksek bir hızla zenginleşmişlerdi. Fakat daha önce de belirttiğimiz gibi, orta ve alt kesimlerin servetlerinin büyük bir bölümü gayrimenkul değerlerine bağlı olduğu için hayalîdir – yani, gayrimenkul fiyatlarındaki suni artışlara endeks-

---

25 Paul Krugman'ın belirttiği gibi, "en üst yüzde 20'nin gelirdeki artan payının neredeyse üçte ikisi aslında en üst yüzde 0.1'lik kesime gitmiştir... bu kesimin reel gelirleri [1979'dan 2005'e] yüzde 400'ün üzerinde artmıştır." "Oligarchy, American Style", *New York Times*, 4 Kasım 2011, http://www.nytimes.com/2011/11/04/opinion/oligarchy-american-style.html (Erişim tarihi: 1 Mart 2012). Piketty ve Saez'in makalesindeki ("Income Inequality in the United States, 1913-1998") ve 2. dipnotta belirtilen Saez'in internet sitesindeki verilere göre, en yüksek gelirli binde 1'lik kesimin gelirleri 1979'da toplam gelirin sadece yüzde 3.44'ünü oluştururken bu oran 2005 itibariyle yüzde 10.98'e çıkarak üç kattan fazla artmıştır. Bakija ve diğerleri, "Jobs and Income Growth of Top Earners" adlı makalede, en yüksek gelirli binde 1'lik kesimin vergi öncesi gelir payı 1981'den 2006'ya yüzde 2.2'den yüzde 8'e çıktığını bildirirler. Diğer veri serileri az da olsa farklı rakamlar sunarlar ancak en yüksek gelirli binde 1'lik kesimin gelirlerindeki devasa artışı tasdik ederler.

26 Yani hane halkı gelirleri ücretler, maaşlar ve sermaye getirilerinden oluşur. Bölümün ilerleyen kısımlarında tartışacağımız üçüncü bir belirleyen vardır: Devlet gelirleri (transfer programları aracılığıyla) destekleyebilir ya da (vergiler aracılığıyla) azaltabilir. Aşağıda belirttiğimiz gibi, devlet programları daha az ilerici hale gelmişlerdir; yani üst kesimdekilerden daha az alıp alt kesimdekilere daha az vermeye başlamışlardır.

27 Daha detaylı olarak, 1979-2006 döneminde, en üst yüzde 1'in ücretleri yüzde 144 artmıştır; en üst binde 1'in ücretleriyse yüzde 324 artmıştır. En üst yüzde 1'lik kesim bile en alt yüzde 90'lık kesime kıyasla 20 katın üzerinde gelir elde etmektedir. Lawrence Mishel, Jared Bernstein ve Heidi Shierholz, *The State of Working America 2008/2009* (Ithaca, NY: ILR Press; Cornell University Press, 2009), Tablo 3.10; referans verildiği yer: Mishel ve Bivens, "Occupy Wall Streeters Are Right."

lidir. Ayrıca her ne kadar kriz sürecinde herkes kayba uğramış olsa da, üst kesimdekiler çabucak toparlanmış, alt ve orta sınıfsa bunu başaramamıştır. Büyük Durgunluk sırasında yaşanan borsadaki düşüşle birlikte zengin kesim servetlerinin bir kısmını kaybetmiş de olsa, en zengin yüzde 1'lik kesimde bulunan bir hane halkı bu düşüş sonrasında hâlâ ortalama bir Amerikalının 225 katı büyüklüğünde bir servete sahip bulunmaktaydı; bu, 1962 veya 1983'deki oranın nerdeyse iki katıdır.[28]

Servet eşitsizliğini göz önünde bulundurursak, toplumun en zengin tabakasının sermaye gelirlerinden aslan payını alıyor olması hiç de şaşırtıcı değildir – kriz öncesi dönemde, 2007 yılında, toplam sermaye gelirlerinin yüzde 57'si en zengin yüzde 1'lik kesime gidiyordu.[29] Yine aynı yüzde 1'lik kesim 1979 sonrası dönemde sermaye gelirlerindeki *artıştan* daha büyük bir pay alırken (aşağı yukarı sekizde yedi oranında) en alttaki yüzde 95'lik kesimin bu artışın yüzde 3'ünden bile daha azına sahip olması şaşırtıcı değildir.[30]

Genel bir bakış açısı sunan bu rakamlar, her ne kadar endişe verici olsa da, günümüzdeki eşitsizliği yeterince güçlü bir şekilde ifade edemeyebilirler. ABD'deki eşitsizliğin boyutlarını daha çarpıcı bir şekilde görebilmek için Walton ailesinin durumuna bakalım: Wal-Mart imparatorluğunun altı varisinin toplam serveti 69.7 milyar dolar seviyesindedir ve bu rakam Amerikan toplumunun en alt yüzde 30'luk bölümünün toplam servetine eşittir. Aslında bu rakamlar göründüğü kadar şaşırtıcı olmayabilir çünkü en alttakilerin serveti çok azdır.[31]

Kutuplaşma

ABD kendisini her zaman için bir orta sınıf ülkesi olarak görmüştür. Kimse kendisinin imtiyaz sahibi olduğunu düşünmek istemez ve kimse kendi ai-

---

28 Rakamların halihazırda yüksek olduğu zamanda sırayla, 125'e 1 ve 131'e 1. Mishel ve Bivens, "Occupy Wall Streeters Are Right", Edward Wolff'un yayımlanmamış analizi üzerine; *U.S. Federal Reserve Board, Survey of Consumer Finances and Federal Reserve Flow of Funds, Economic Policy Institute* için hazırlanmış, Sylvia Allegretto, *The State of Working America's Wealth, 2011: Through Volatility and Turmoil the Gap Widens* içinde, *Economic Policy Institute Brief Paper* 292 (Washington, D.C.: EPI, 2010).

29 Mishel ve Bivens, "Occupy Wall Streeters Are Right", Kongre Bütçe Ofisi [*Congressional Budget Office*, CBO] verilerine dayanarak, s. 8. *Gelir* eşitsizliği verilerinin sadece ücret ve kazanç eşitsizliğine bakan verilere göre çok daha eşitsizlik göstermesinin nedeni budur.

30 1979'dan 2007'ye. Mishel ve Bivens, "Occupy Wall Streeters Are Right", s. 9, CBO'nun topladığı efektif federal vergi verilerini kullanarak EPI'nin yaptığı analiz.

31 "Six Wal-Mart Heirs Are Wealthier Than U.S. Entire Bottom 30%", *Los Angeles Times*, 9 Aralık 2011, UC Berkeley iktisatçısı Sylvia Allegretto'nun analizlerine referans vererek: http://latimesblogs.latimes.com/money_co/ 2011/12/six-walmart-heirs-wealthier-than-bottom-30-percent.html (Erişim tarihi: 25 Ocak 2011).

lesine yoksulluğu yakıştırmaz. Fakat son yıllarda, "iyi" orta sınıf işlerin –yani otomobil sektöründe olduğu gibi orta seviye beceriler gerektiren işlerin– daha düşük beceriler gerektiren alt grup mesleklere ve yüksek beceri isteyen üst grup mesleklere oranla azalmasıyla, ABD'nin orta sınıfının içi boşalmıştır. İktisatçılar buna işgücünün "kutuplaşması" adını veriyorlar.[32] Bu durumun neden ortaya çıktığını ve bu sorunla ilgili neler yapılabileceğini açıklayan bazı kuramları Üçüncü Bölüm'de tartışacağız.

İyi işlerin ortadan kaybolması son çeyrek yüzyılda yaşandı; bu süreçte, doğal olarak, bu işler karşılığında alınan ücretler de düştü ve üst ile orta kesimin kazandığı ücretler arasındaki fark giderek açıldı.[33] İşgücünün kutuplaşması, üst kesimlere daha fazla para gitmesi ve daha fazla insanın toplumun alt tabakalarına düşmesi anlamına geldi.[34]

Büyük Durgunluk, zor hayatları daha da zor hale getirmiştir

ABD'deki iktisadi bölünmüşlük o kadar büyümüştür ki, yüzde 1'lik kesimin alt grupta yer alan insanların –ve giderek orta sınıfın– nasıl bir hayat sürmekte olduğunu tahayyül etmeleri zorlaşmıştır. Örneğin sadece bir kişinin para kazandığı iki çocuklu bir aileye göz atalım. Çalışan aile bireyinin sağlıklı olduğunu ve asgari ücretin biraz daha üzerinde bir ücret karşılığında haftada tam zamanlı olarak 40 saat çalıştığını varsayalım (ABD'de iş-

32 Harvard Üniversitesi'nden Larry Katz, başka kişilerle yaptığı (ve bir sonraki bölümde referans verilen) bir dizi ortak çalışmada bu terime popülerlik kazandırmıştır. Bkz. David H. Autor, Lawrence F. Katz ve Melissa S. Kearney, "The Polarization of the Labor Market", *American Economic Review* 96, no. 2 (Mayıs 2006), s. 189-94; Claudia Goldin ve Lawrence F. Katz, "Long-Run Changes in the Wage Structure: Narrowing, Widening, Polarizing", *Brookings Papers on Econoic Activity* 2 (2007), s. 135-64 ve oradaki kaynaklar. Autor, Katz ve Kearney, "kutuplaşma" teriminin ilk kaynağı olarak şu makaleye atıfta bulunurlar: Maarten Goos ve Alan Manning, "Lousy and Lovely Jobs: The Rising Polarization of Work in Britain", *London School of Economics, Center for Economic Performance Discussion Papers*: No. DP0604, 2003.

33 Bunu rakamsal olarak ifade etmenin bir yolu şudur: Üsttekilerin gelirlerinin (örneğin 95. yüzde birlik dilimin, yani nüfusun sadece yüzde 5'inin daha yüksek gelirli olduğu dilimin) ortadakilere kıyasla payı artarken, ortadakilerin alttakilere (örneğin, 20. yüzde birlik kesime) oranla gelir payı değişmemiştir. Piketty ve Saez'in "Income Inequality in the United States, 1913-1998" makalesindeki ve ABD Nüfus Sayım İdaresi Tarihsel Tabloları'ndaki [*The US Census Historical Tables*] (Tablo H-9 ve H-1) verilere göre 95. yüzde birlik hane halkı diliminin gelirlerinin 1980'de medyan gelire oranı yüzde 2.6'ydı; medyan gelir hane halklarının 20. yüzde birlik kesime oranı yüzde 2.4'tü. 2010 yılında, 95. yüzde birlik kesimin medyan gelire oranı yüzde 3.0'dı; medyan gelirin 20. yüzde birlik dilime oranıysa hâlâ yüzde 2.4'tü.

34 Orta sınıfın içinin boşaltılmasını görmenin bir başka yolu olarak, ortaya yakın gelirli olanların –medyandan yüzde 50 daha fazlası ve yüzde 50 daha azı arasındaki yelpazede olanların– oranı 1970'de yüzde 50'den yüzde 42'ye kadar düşmüştür. Krueger, "Eşitsizliğin Yükselişi ve Sonuçları" ["The Rise and Consequences of Inequality"] adlı makalede, *Güncel Nüfus Anketi*'ni baz alan İktisadi Danışmanlar Kurulu [*Council of Economic Advisers*] hesaplamalarına atıfta bulunur.

çiler haftada ortalama 34 saat çalışmaktadırlar).[35] Diyelim ki, bu kişi saatte yaklaşık 8.50 dolar kazansın ve dolayısıyla sosyal güvenlik vergisini ödedikten sonra bir saat için eline 8 dolar geçsin; böylece, bir yılda çalıştığı toplam 2.080 saat için 16.640 dolar kazansın. Varsayalım ki, bu kişi hiç gelir vergisi ödemiyor olsun; ayrıca işveren tüm aileyi kapsayan sağlık sigortası için işçinin maaşından aylık 200 dolar kesintiye gitsin ve sigortanın 550 dolarlık geri kalan bölümünü kendisi ödesin. Bu durumda işçimiz evine yılda toplam 14.240 dolar götürecektir. Eğer şanslıysa, ayda 700 dolara iki odalı bir ev bulabilir (faturalar dahil). Böylece bir yıl boyunca ailenin tüm masraflarını karşılamak için elinde 5.840 doları kalacaktır. Birçok Amerikalı gibi, bu aile ferdi de araba sahibi olmayı temel bir ihtiyaç olarak görebilir; araba sigortası, akaryakıt, bakım ve amortisman gibi aracın yıllık masrafları toplamda 3.000 doları bulacaktır. Böylece ailenin elinde gıda ve giyinme gibi temel ihtiyaçları karşılamak için ay başına 2.840 dolar kalır (kişi başına günlük 3 dolardan az) – eğlence gibi, hayatı yaşamaya değer kılan faaliyetlere hiç girmiyoruz bile. Bu durumda, eğer ters giden bir şeyler olursa, aile korunmasız kalacaktır.

ABD'de Büyük Durgunluk başladığında, bizim farazi ailemiz gibi ülke çapındaki milyonlarca gerçek Amerikalı için işler ters gitmiştir. İnsanlar işlerinden olmuş, evlerinin –esas mal varlıklarının– değeri dibe vurmuş ve devlet gelirleri düştükçe sosyal güvenlik ağları tam da en çok ihtiyaç duyulan bir dönemde gevşetilmiştir.

ABD'deki yoksullar krizden önceki dönemde bile uçurumun kenarında yaşamaktaydı; Büyük Durgunluk ile birlikte, bu durum orta sınıf için de giderek geçerli hale geldi. Krizin insan hikâyeleri trajedilerle doludur: Ev kredisinin ödenmeyen bir taksiti yüzünden evler kaybedilmiş, evsizlik insanları işsizliğe sürüklemiş ve nihayetinde aileler paramparça olmuştur.[36] Bu aileler için yaşanan tek bir şok belki baş edilebilir düzeyde olabilirdi, ancak ikincisi kesinlikle değildi. Yaklaşık elli milyon Amerikalının sağlık sigortası olmadığı bir ülkede, bir hastalık bütün bir aileyi uçurumun kenarına sürükleyebilir;[37] ikinci bir hastalık, işten çıkarılma veya bir araba kazasıysa aileyi uçurumdan aşağı yuvarlayacaktır. Gerçekten de, son zamanlarda yapılan araştırmalar kişisel iflas durumlarının en büyük bölümünün bir aile bi-

35 *Bureau of Labor Statistics, Employment Situation Summary*, Kasım 2011, http://www.bls.gov/news.release/empsit.nr0.htm

36 Bu hikâyelerden bazılarının çok iyi anlatıldığı bir yer için bkz. Peter Goodman, *Past Due: The End of Easy Money and the Renewal of the American Economy* (New York: Times Books, 2009). Ayrıca bkz. Lisa A. Goodman, Leonard Saxe ve Mary Harvey, "Homelessness as Psychological Trauma: Broadening Perspectives", *American Psychologist* 46, no. 11 (Kasım 1991), s. 1219-25.

37 Bkz. *U.S. Census Bureau*, "Income, Poverty, and Health Insurance Coverage in the United States: 2010", Eylül 2011, P60-239.

reyinin hastalanmasıyla ilgili olduğunu göstermektedir.[38]

Sosyal güvenlik programlarında yapılan ufak değişikliklerin bile yoksul ailelerinin hayatlarında nasıl büyük etkileri olabileceğini görmek için harcamaları için aylık 2.840 doları olan ailemize geri dönelim. Durgunluk devam ederken, birçok eyalet çocuk bakımı yardımlarında kesintiler yapmışlardır. Örneğin Washington eyaletinde iki çoğunun ortalama aylık bakım masrafları 1.433 dolardır.[39] Eğer çocuk bakımı için herhangi bir kamu yardımı yoksa, ailemizin elde kalan parasının *yarısı* doğrudan çocuk bakımına gidecek ve diğer bütün harcamalar için kişi başına günlük sadece 1.30 dolar kalacaktır.

Sosyal güvenlik ağı olmayan bir işgücü piyasası

Fakat işlerini kaybedip yeni bir iş bulamayanların yaşadıkları zorluklar daha da büyüktü. Kasım 2007'den Kasım 2011'e kadar olan dönemde tam zamanlı istihdam 8.7 milyon azalmıştı.[40] Bu dönem *normalde* 7 milyon insanın ilk defa işgücüne katılmasının beklendiği bir dönemdi. Bu da gerçek istihdam açığının 15 milyondan fazla olması demektir. İş arayıp bulamayan milyonlarca insan en sonunda vazgeçip işgücünden çıkmışlardı. Üniversite mezunları için bile iş bulma umutlarının azaldığı bir dönemde, gençler okumaya devam etme kararı almaktaydı. Bu "kayıp" işçiler nedeniyle, resmî işsizlik verileri işgücü piyasalarının durumunu olduğundan daha olumlu gösteriyordu (resmî verilere göre, 2012 yılı başlarında işsizlik oranı "sadece" yüzde 8.3'tür).

---

38 Himmelstein ve diğerler, "2007'deki tüm iflasların yüzde 62.1'inin sağlık nedenli" olduğu, yani, önemli tıbbi etkenlerin sonucu olduğu yönünde "muhafazakâr" bir hesaplama yapmışlardır. Ayrıca şunu söylemişlerdir: "Sağlık nedenli borçlananların çoğu iyi eğitimliydi, ev sahibiydiler ve orta sınıf işleri vardı. Dörtte üçünün sağlık sigortası vardı. Eş tanımlar kullanarak, 2001 ile 2007 arasında, sağlık sorunlarına atfedilebilen hacizlerin payının yüzde 49.6 arttığı görülmüştür." D. Himmelstein, D. Thorne, E. Warren ve S. Woolhandler, "Medical Bankruptcy in the United States, 2007: Results of a National Study", *American Journal of Medicine* 122, no. 8 (2009), s. 741-46. Daha nedensel bir ölçüme varmak adına, yani ani bir sağlık sorununun iflas ilan edip etmeme kararına doğrudan etkisinin hesaplanmasında, Gross ve Notowidigdo, "düşük gelirli hane hakları arasındaki cepten harcanan sağlık masraflarının kişisel iflasların yaklaşık yüzde 26'sında önemli rol oynadığını" bulmuşlardır. Tal Gross ve Matthew J. Notowidigdo, "Health Insurance and the Consumer Bankruptcy Decision: Evidence from Expansions of Medicaid", *Journal of Public Economics* 95, no. 7-8 (2011), s. 767-78.

39 *Washington State Child Care Resource and Referral Network*, 2010 veri raporları. Bir okul öncesi çocuk ve bir bebek için eyalet genelindeki ortalama maliyetler. Çocukların tam zamanlı ve tüm yıl boyunca anaokulunda olduğu varsayılır. http://www.childcarenet.org/partners/data (Erişim tarihi: 2 Şubat 2012).

40 *Bureau of Labor Statistics, Employment Situation*, http://www.bls.gov/news.release/empsit.toc.htm (Erişim tarihi: 2 Şubat 2012).

İşsizlik sigortası sistemimiz –gelişmiş endüstriyel ülkeler içinde belki de en cimrisi– işini kaybedenlere yeterli destek sağlayacak düzeyde değildi.[41] Normal şartlarda, sigorta sadece altı aylık destek sağlamaktadır. Kriz öncesi dönemde tam istihdamda olan dinamik bir emek piyasası, iş arayanların büyük bir bölümünün kısa zamanda bir iş bulabildikleri anlamına geliyordu; bulunan bu iş, beklentiler ve beceriler açısından her zaman tam olarak tatmin edici olmasa da. Ancak Büyük Durgunluk döneminde bu durum artık geçerli değildi. İşsizlerin neredeyse yarısı uzun süreli işsizlerdi.

İşsizlik sigortasının süresi (genelde meclisteki hararetli tartışmalardan sonra) uzatılmış olmasına rağmen,[42] milyonlarca insan uzatma süresi bitince işsiz kalmaya devam etmektedir.[43] Durgunluk ve zayıf işgücü piyasaları 2010'da devam ederken, toplumda yeni bir kesim ortaya çıktı: "99'luklar" – 99 haftadan daha uzun süre işsiz kalanlar. Bu kişiler, en iyi eyaletlerde olsalar ve federal devlet yardımı alsalar bile sonuçta kaderlerine terk edilmişlerdi. İş arıyorlardı, ne var ki, yeteri kadar iş yoktu. Piyasadaki her bir iş için dört tane iş arayan vardı.[44] Ayrıca işsizlik sigortasının 52, 72 veya 99 haftaya uzatılması için harcanması gereken siyasi sermayenin büyüklüğü nedeniyle, çok az sayıda siyasetçi 99'luklar için bir şeyler yapılmasını önermişti.[45]

2011 yılı sonlarında *New York Times* tarafından yapılan bir anket, işsizlik sigortası sistemimizdeki yetersizliklerin boyutunu gözler önüne seriyordu.[46] İşsizlerin sadece yüzde 38'i işsizlik sigortası yardımı almaktaydı ve yaklaşık yüzde 44'lük bir kesim bu yardımlardan hiç yararlanmamıştı. Yardım alanların yüzde 70'i, yardımların bir iş bulamadan muhtemelen biteceğini düşünüyorlardı. Yardım alanların dörtte üçü içinse, aldıkları yardım daha önceki ge-

---

41 Örneğin bkz. Stephane Pallage, Lyle Scruggs ve Christian Zimmermann, "Unemployment Insurance Generosity: A Trans-Atlantic Comparison", *IZA Discussion Papers* 3869, *Institute for the Study of Labor* (*IZA*), 2008.

42 Son olarak, bu kitap basıma gitmeden önce, Şubat 2012'de.

43 Bir Kongre Araştırma Hizmeti [*Congressional Research Service*] raporuna göre, Haziran 2011'de 14.4 milyon işsizin 2 milyonu 99 haftadan uzun süredir işsizdi. G. Mayer, "The Trend in Long-Term Unemployment and Characteristics of Workers Unemployed for More Than 99 Weeks", 12 Eylül 2011, http://big.assets.huffingtonpost.com/crsreport.pdf. İşgücü İstatistikleri Kurumu'na göre [Bureau of Labor Statistics], 2010 yılında işsiz olanların yüzde 9'u 99 hafta süreyle işsizdiler. Bkz. R. Ilg, "How Long before the Unemployed Find Jobs or Quit Looking?", *Bureau of Labor Statistics*, Mayıs 2011, http://www.bls.gov/opub/ils/summary_11_01/unemployed_jobs_quit.htm.

44 Ekim 2011 itibariyle. Aralık 2007'de bu oran 1.8'di; Büyük Durgunluk'un zirvesinde, 6.1'e ulaştı. *Bureau of Labor Statistics*, "Job Openings and Labor Turnover Survey-October 2011", 13 Aralık, 2011, http://www.bls.gov/ web/jolts/jlt_labstatgraphs.pdf.

45 Bazı siyasetçiler ve birkaç iktisatçı işsizlik sigortasının iş aramaktan vazgeçirici etkisi olacağından endişe duyuyorlardı. Ancak daha fazla iş arayan olması sadece daha uzun kuyruklar demek olacaktı, daha fazla istihdam değil.

46 Michael Cooper ve Allison Kopicki, "Jobless Go Without, But Stay Hopeful, Poll Finds", *New York Times*, 27 Ekim 2011, s. A1, A16.

lirlerinin çok altında kalıyordu. Doğal olarak, işsizlerin yarısından fazlası işsizliğin bir sonucu olarak duygusal sıkıntılar veya sağlık sorunları yaşamaktaydı. Ne var ki, işsizlerin yarısından fazlasının sağlık sigortası olmadığı için bu insanlar herhangi bir tıbbi yardımdan faydalanamıyordu.

Orta yaşlı işsizlerin bir çoğu, bir daha bir iş bulacaklarına inanmıyorlardı. Kırk beş yaşın üstünde olanların *ortalama* işsizlik süreleri çoktan bir yıla yaklaşmıştı.[47] Ankette olumlu olarak göze çarpan tek şey, *genel olarak*, katılanların yüzde 70'inin gelecek on iki ay içerisinde bir iş bulma şanslarını muhtemel veya oldukça yüksek görmeleriydi. Görünen o ki, Amerikan iyimserliği hâlâ ayaktaydı.

Durgunluktan önce ABD diğer ülkelere kıyasla daha iyi bir performans sergiler gibiydi. Her ne kadar ücretler, örneğin orta sınıfın gelirleri, artmıyor idiyse de, en azından isteyen herkes bir iş bulabiliyordu. Bu, "esnek işgücü piyasalarının" uzun zamandır övülen bir avantajıydı. Fakat Amerikan işgücü piyasaları sadece yüksek değil aynı zamanda uzun süreli işsizlikle boğuşan Avrupa'daki işgücü piyasalarına giderek daha fazla benzemekte, böylece kriz, esneklik avantajının da yok olmaya başladığının sinyallerini vermekteydi. Bütün bunlar genç kesimi şüphesiz büyük bir hayal kırıklığına uğratmıştır. Fakat sanırım bugünkü eğilimlerin neye işaret ettiğini anladıklarında bu hayal kırıklıkları büyüyecektir: Uzun süre işsiz kalanların hayat boyu istihdam şansı aynı özelliklere sahip ancak emek piyasasında şansı yaver gitmiş olanlara nazaran daha düşüktür. Bu kişiler bir iş bulduklarında bile, aynı özelliklere sahip diğerlerine göre daha düşük ücretlerde işe başlayacaktır. Gerçekten de, işsizliğin yüksek olduğu bir yılda işgücüne katılanların kör talihleri, bu kişilerin hayatları boyunca kazanacakları gelirde de kendini göstermektedir.[48]

İktisadi güvensizlik

Birçok Amerikalının artarak hissettiği güvensizliği anlamak zor değil. İş sahibi olanlar bile işlerinin tehlikede olduğunun ve yüksek seviyede işsizlik

47 Ocak 2012'de, 45 ile 54 yaşları arasındakiler için ortalama işsizlik süresi 43 haftaydı, 55 ile 64 yaşındakiler içinse 57 hafta, yani bir senenin üzerindeydi. Bkz. İşgücü İstatistikleri Kurumu'ndan [*Bureau of Labor Statistics*] Hanehalkı Verileri Tablo A-6, "Unemployed Persons by Age, Sex, Race, Hispanic or Latino Ethnicity, Marital Status, and Duration of Unemployment", Ocak 2012, http://www.bls.gov/web/empsit/cpseea36.pdf (Erişim tarihi: 6 Mart 2012).

48 Örneğin bkz. Steven J. Davis ve Till von Wachter, "Recessions and the Costs of Job Loss", Kasım 2011, *Brookings Papers on Economic Activity* için hazırlanmış, http://www.columbia.edu/~vw2112/papers// Recessions_and_the_Costs_of_Job_Loss_23_November_2011.pdf (Erişim tarihi: 5 Mart 2012). Ayrıca bkz. P. Oreopoulos, T. von Wachter ve A. Heisz, "The Short - and Long-Term Career Effects of Graduating in a Recession: Hysteresis and Heterogeneity in the Market for College Graduates", *NBER Working Paper*, no. 12159 (2006) ya da L. Kahn, "The Long-Term Labor Market Consequences of Graduating from College in a Bad Economy", *Labour Economics* 12, no. 2 (Nisan 2010), s. 303-16.

ve düşük seviyede sosyal koruma programları nedeniyle hayatlarının bir anda tepetaklak olabileceğinin bilincindeler. İnsanın işini kaybetmesi, sağlık sigortasını ve belki de evini bile kaybetmesi anlamına gelmektedir.

Görünürde güvenli işlere sahip olanları güvensiz bir emeklilik dönemi bekliyordu, çünkü ABD, emekli maaşlarını yönetme şeklini son yıllarda değiştirmişti. Eskiden emeklilik yardımlarının çoğu tanımlanmış-yardım planlarına göre sunulurdu. Buna göre, insanlar emekli olunca ellerine ne geçeceğini önceden bilirdi ve borsadaki dalgalanmaların yarattığı riskleri şirketler üstlenirdi. Artık bugün çoğu işçi, emekliliğiyle ilgili yatırımları kendi başına yürüttüğü, tanımlanmış-katkı planlarına sahiptir. Dolayısıyla, borsa dalgalanmaları ve enflasyon riskleriyle de kendi başlarına yüzleşmektedirler. Buradaki tehlike açıktır: Şayet herhangi birisi finans uzmanlarını dinleyip parasını borsaya yatırmış olsaydı 2008 yılında büyük bir darbe yemiş olacaktı.

Büyük Durgunluk bu yüzden birçok Amerikalı için üçlü bir etki yaratmıştır: İşleri, emekli maaşları ve evleri risk altındaydı. Emlak piyasası balonu, düşen gelirlerin normal şartlarda yaratacağı sıkıntılardan geçici bir kaçış yolu sunmuştu. İnsanlar hayat standartlarını muhafaza etmekle mücadele ederken, toplam gelirlerinin ötesinde harcayacaklardı. Gerçekten de, 2000'li yılların ortalarında ve Büyük Durgunluk başlamadan önce, en düşük gelirli yüzde 80'lik kesimdeki insanlar gelirlerinin yaklaşık yüzde 110'unu harcamaktaydılar.[49] Artık balon patladığı için bu kişiler şimdi sadece bütçeleri *içinde* yaşamak zorunda kalmayacak, geri ödeyecekleri borç yığını nedeniyle birçoğu aslında toplam gelirlerinin *altında* bir hayat yaşayacaktır. Ev kredisi almış olanların beşte birinden çoğu batık durumdadır – yani, ev kredisi borçları bu evlerinin değerinden daha fazladır.[50] Bu evler, emeklilik veya çocukların üniversite eğitimi için yatırım niteliğini artık kaybetmiş, sırtta taşınan bir yük haline gelmiştir. Dahası, birçok insan bugün evlerini kaybetme riskiyle karşı karşıyadır; birçoğu çoktan kaybetmiştir. Emlak balonu patladıktan sonra evlerini kaybeden milyonlarca aile, sadece yaşadıkları yeri değil aynı zamanda hayat boyu yaptıkları birikimlerin önemli bir kısmını da kaybetmişlerdir.[51]

---

49 Şurada açıklanmıştır: Domenico Delli Gatti, Mauro Gallegati, Bruce C. Green-wald, Alberto Russo ve Joseph E. Stiglitz, "Sectoral Imbalances and Long Run Crises", *Beijing 2012 World Congress of the International Economic Association* konferans tutanakları.

50 Her dört emlak kredisi sahibinden biri, yaklaşık 14 milyon Amerikalı, toplamda 700 milyar dolarlık net negatif özsermayeyle, batıktır. M. Zandi, "To Shore Up the Recovery, Help Housing", *Special Report, Moody's Analytics*, 25 Mayıs 2011.

51 2004 ile 2008 arasında emlak kredisi alanlar özellikle kötü etkilenmişlerdir; bu dönemde kredi alanlar içinde, 2.7 milyar hane halkına şimdiden haciz gelmiştir ve 3.6 milyon başkası da ciddi risk altındadır. D. Gruenstein Bocian, W. Li ve C. Reid, "Lost Ground, 2011: Disparities in Mortgage Lending and Foreclosures", *Center for Responsible Lending*, Kasım 2011, http://www.responsiblelending.org/mortgage-lending/research-analysis/Lost-Ground-2011.pdf

Emeklilik hesaplarındaki kayıpların ve gayrimenkul piyasasındaki 6.5 trilyon dolarlık değer kaybının arasında kalan sıradan Amerikan vatandaşları krizden kötü bir şekilde etkilenmiştir.[52] Ayrıca tam da Amerikan rüyasını görmeye başlayan –ya da ev satın alıp aldıkları evlerin değerleri balonla birlikte suni olarak yükselirken böyle bir yanılgıya düşen– daha yoksul Amerikalılar özelikle çok kötü bir duruma düşmüşlerdir. 2005 ile 2009 yılları arasında, ortalama bir Afrika kökenli Amerikalı aile, toplam servetinin yüzde 53'ünü kaybetmiş, toplam varlıkları ortalama bir beyaz Amerikalı ailenin varlıklarının yüzde 5'i seviyesine gerilemiştir. Hispanik kökenli ortalama bir aileyse toplam servetinin yüzde 66'sını kaybetmiştir. Hatta, tipik bir beyaz Amerikalı ailenin bile toplam mal varlığı 2005 yılındaki seviyesine göre yüzde 16 değer kaybederek 2009 yılında 113.149 dolara gerilemiştir.[53]

Düşen hayat standartları

Şimdiye kadar incelediğimiz gelir rakamları, her ne kadar oldukça karamsar bir tablo çizse de, *çoğu* Amerikalının hayat standartlarındaki düşüşü tam olarak yansıtamamaktadır. Büyük çoğunluk sadece iktisadi güvensizlik değil aynı zamanda sağlık güvensizliği ve hatta bazı durumlarda fiziksel güvensizlik yaşamaktadır. Başkan Obama'nın sağlık hizmetleri programı ulaştığı insan sayısı açısından bir artış hedeflemekteydi ancak Büyük Durgunluk ve sonrasında bütçede görülen daralma, aksi yönde bir ilerlemeye yol açtı. Yoksullara sağlık sigortası sağlayan *Medicaid* gibi yardım programlarında daralmaya gidildi.

Sağlık sigortasının olmayışı, sağlık sorunlarının artmasının nedenlerinden biridir, özellikle de yoksul insanlar arasında. Ortalama yaşam süresi 78 yıl olan ABD, Japonya (83 yıl), Avustralya (82 yıl) ve İsrail'in (82 yıl) gerisindedir. Dünya Bankası'na göre, 2009 yılında ABD kırkıncı sırada, Küba'nın hemen altında yer almıştır.[54] ABD'de bebek ve anne ölüm oranları bazı gelişmekte olan ülkelere göre sadece biraz daha iyi durumdadır; bebek ölüm oranları açısından ABD, birkaç örnek vermek gerekirse, Küba, Beyaz Rusya ve Malezya'dan daha kötüdür.[55] Dahası, bu olumsuz sağlık göstergeleri bü-

52 Zandi, "To Shore Up the Recovery."

53 Pew Research Center, "Wealth Gaps Rise to Record Highs between Whites, Blacks, Hispanics Twenty-to-One" (2011), http://www.pewsocialtrends.org/ 2011/07/26/wealth-gaps-rise-to-record-highs-between-whites-blacks-hispanics

54 Dünya Bankası, Doğum Anında Beklenen Yaşam Süresi (yıl), http://data.worldbank.org/indicator/SP.DYN.LE00.IN?order=wbapi_data_value_2009+wbapi_data_value+wbapi_data_value-last&sort=desc

55 Dünya Bankası'na göre, ABD'de 5 yaş altı ölüm oranları 2010'da binde 8'di. Bu rakam ABD'yi dünyada 45. sıraya yerleştirmektedir; örneğin Küba (6), Beyaz Rusya (6), Litvanya (7) ve Birleşik Arap Emirlikleri'nden (7) daha kötü bir seviyeye. İzlanda'da (2) bu rakam dört kat daha iyidir. http://data.worldbank.org/indicator/SH.DYN.MORT?order=wbapi_data_value_2010+wbapi_da-

yük bir ölçüde ABD'nin yoksul kesimine ait karamsar istatistiklerin bir yansımasıdır. Örneğin yoksul Amerikalıların ortalama yaşam süresi üst kesimdekilerden neredeyse yüzde 10 daha azdır.[56]

Tam zamanlı çalışan ortalama bir erkek işçinin gelirinin yüzyılın üçte biri kadar bir süre boyunca sabit kaldığından, üniversite mezunu olmayanların gelirlerinin azaldığından daha önce bahsetmiştik. Gelirlerin daha da düşmesini engelleme çabaları, özellikle de eşlerine destek için daha fazla kadının işgücüne katılması sonucunda, aile başına düşen toplam çalışma saatlerinde artış yaşanmıştır. Kullandığımız gelir rakamları serbest zaman kaybını veya bunun aile hayatı kalitesine etkilerini hesaba katmamaktadır.

Hayat standartlarındaki düşüş, iktisadi bulgularda olduğu gibi değişen sosyal yapılarda da kendini göstermektedir. Genç yetişkinler giderek artan bir oranda anne babalarıyla yaşamaya başlamışlardır: Yirmi beşle otuz dört yaş arası erkekler için 2005 yılının başlarında yüzde 14 olan bu oran bugün yüzde 19'u bulmaktadır. Aynı yaş grubundaki kadınlar için bu oran yüzde 8'den yüzde 10'a yükselmiştir.[57] Bazen "bumerang nesli" olarak da adlandırılan bu genç insanlar, tek başlarına yaşamaya güçleri yetmediği için aileleriyle birlikte yaşamaya devam etmek zorunda kalmakta veya mezun olduktan hemen sonra eve geri dönmektedirler. Evlilik gibi gelenekler bile gelir ve güvenlik yoksunluğundan, en azından şu sıralarda, olumsuz bir şekilde etkilenmektedir. Sadece bir yıl içerisinde (2010), evlenmeden birlikte yaşayan çiftlerin sayısında yüzde 13'lük bir artış meydana gelmiştir.[58]

---

ta_value+wbapi_data_value-last&sort=asc. Dünya Bankası'nın anne ölüm oranları benzer niteliktedir; burada, Almanya'nın performansı ABD'den üç kat daha iyidir.

56 2002'de en düşük gelirli yüzde 10'luk kesimin beklenen yaşam süresi 73.2'yken en yüksek gelirli yüzde 10'luk kesim için bu rakam 79.8'dir. Üst ve alt kesimler arasındaki bu fark artmaktadır. 1982'de en yüksek gelirli yüzde 10'un beklenen yaşam süresi 76.3'ken en düşük gelirli yüzde 10 için bu rakam 71.0'dı. (öte yandan, Gini katsayısı gibi sağlıktaki bazı eşitsizlik ölçümleri gelişim göstermektedir.) S. Peltzman, "Mortality Inequality", *Journal of Economic Perspectives* 23, no. 4 (Güz 2009), s. 175-90. Sağlıkta eşitsizlik uzun geçmişli ve yaygındır. David Cutler, Angus Deaton ve Adriana Lleras-Muney'in ["The Determinants of Mortality", *Journal of Economic Perspectives* 20, no. 3 (Yaz 2006), s. 97-20] aktardığı gibi, "1980'de ABD gelir dağılımının en düşük yüzde 5'inde bulunanların her yaş seviyesinde beklenen yaşam süresi, gelir dağılımının en üst yüzde 5'inde bulunanların beklenen yaşam süresinden yaklaşık yüzde 25 daha düşüktü (Rogot, Sorlie, Johnson and Schmitt, 1992)" (s. 98). Şöyle devam ederler (s. 99): "Amerikalı siyahların 2002 yılındaki beklenen yaşam süreleri Amerikalı beyazlardan 5.4 yıl daha düşüktü. 1997-2001 yılları arasında İngiltere ve Galler'de, elleriyle iş görenlerin meslek sahiplerine kıyasla 8.4 yıl daha az yaşaması beklenebilirdi ve bu fark 1970'lerin başlarından itibaren artmıştı."

57 25 ile 34 yaş arasındaki yaklaşık 5.9 milyon insan anne babalarıyla yaşamaktadırlar, durgunluk öncesindeki 4.7 milyonun yüzde 14 üzerinde. Bkz. "America's Families and Living Arrangements: 2011", *2011 Current Population Survey*'den bir dizi tablo; K. Newman (*The Accordion Family*, Boston: Beacon Press, 2012), çocuklarıyla birlikte yaşayan ebeveynlerinin oranının 1950'lerden sonraki en yüzsek seviyesinde olduğunu bildirmektedir.

58 Carol Morello, "Married Couples at a Record Low", *Washington Post*, 14 Aralık 2011; Nüfus Sayım İdaresi [*Census Bureau*] araştırmacısı Rose Kreider'ın sunduğu verileri kullanır. Bu eği-

Yaygın ve sürekli yoksullukla birlikte kamusal eğitim ve diğer sosyal harcamalara yapılan yatırımların uzun zamandır yetersiz olması, toplumun yeteri kadar iyi işlemediğini anlatan diğer göstergelerde de belirginleşmiştir: Yüksek suç oranlarında ve hapisteki insan sayısının çokluğunda.[59] Her ne kadar şiddet suçu istatistikleri 1991 yılındaki en yüksek seviyesinden daha iyi bir durumda olsa da,[60] diğer gelişmiş endüstriyel ülkelere kıyasla hâlâ çok yüksek seviyelerde gezinmekte ve toplumumuza büyük iktisadi ve sosyal maliyetler getirmektedir. Yoksul (ve biraz daha iyi durumdaki) mahallelerde yaşayan insanlar halen fiziksel şiddete maruz kalma riskiyle karşı karşıyalardır. 2.3 milyon insanı hapiste tutmanın maliyeti yüksektir. ABD'deki hapsedilme oranı (her 100.000 kişiden 730'u, yani neredeyse her 100 yetişkinin 1'i) dünyanın en yükseğidir ve birçok Avrupa ülkesindeki oranın 9 ila 10 katı üstündedir.[61] ABD'deki bazı eyaletler, hapishanelere üniversitelere yaptıkları kadar harcama yapmaktadırlar.[62]

Bu tür harcamalar iyi işleyen bir ekonominin ve toplumun özelliklerinden

---

lim, tabii ki, durgunluk öncesinde de mevcuttu. Ancak değişimin boyutu çok büyük oldu ve bu değişim ağırlıklı olarak durgunlukla ilgiliydi. Evli olmadan birlikte yaşayan toplam çift sayısı 2010 yılında 7.5 milyondu. Birçok daha yoksul ülkede, iktisadi kaynakların yokluğu evliliğe engeldir veya daha geç evliliklere yol açar; bazı açılardan, Amerikan adetleri de bu yönde değişmektedir.

59 Sorun, kısmen, şiddet içerikli bir suç kaydı olmayan insanların uyuşturucu bulundurmaktan uzun hapis cezaları alabilmeleridir. Ancak sorunun bir kısmı da yüksek şiddet seviyeleriyle ilgilidir. Öte yandan, hapis sürecindeki gelişmeler (ayrımcılık dahil) diğer sosyal güçlerin de etkin olduğunu ima etmektedir. Bkz. Robert Perkinson, *Texas Tough* (New York: Metropolitan Books, 2010) ve Michelle Alexander, *The New Jim Crow* (New York: New Press, 2010).

60 *FBI*, "Crime in the US, 1991-2010", *Uniform Crime Reports*, http://www.fbi.gov/about-us/cjis/ucr/crime-in-the-u.s/2010/crime-in-the-u.s.-2010/tables/10tbl01.xls. Cinayet oranları 1970'lerde hızla arttı ve 1980'de her 100.000 kişide 10.2 seviyesiyle zirveye çıktı; daha sonra 1980 ortalarında biraz düşse de, 1991'de her 100.000 kişide 9.8 oranına ulaşacak şekilde tekrar arttı; 1991'den beri düşmeye devam etmektedir. 2010 yılında bu oran her 100.000 kişi için 9.8'dir. *U.S. Department of Justice, Homicide Trends in the United States, 1980-2008*, Kasım 2011. Şiddet içerikli suçlar 1991'de her 100.000 kişi için 758 ile en üst seviyesine ulaştı (veriler 1960-2010 yıllarını kapsamaktadır). 2009 itibariyle bu oran 429'a düşmüştü. *FBI, Uniform Crime Reports*, National Archive of Criminal Justice Data tarafından hazırlanan, UCR veri aracında bulunabilir, http://www.ucrdatatool.gov/index.cfm (Erişim tarihi: 1 Ocak 2012).

61 Hapis ve gözetim oranları şuradan alınmıştır: L. Glaze, *Correctional Populations in the United States, 2010, United States Bureau of Justice Statistics*, NCJ 231681, 2011. Aynı rapora göre, 2010 itibariyle ıslah amaçlı gözetimde tutulan toplam kişi sayısı daha bile yüksektir: Yyedi milyonun üzerinde. Uluslararası karşılaştırmalar şuradan alınmıştır: *International Centre for Prison Studies*, http://www.prisonstudies.org/info/worldbrief/wpb_stats.php?area =all&category=wb_poprate. Buna göre, dünyanın en yüksek hapis oranı 595 ile Ruanda ve 542 ile Rusya'dır. Daha fazla ABD içi karşılaştırma için ayrıca bakınız: Pew *Center on the States*, 2008, *One in 100: Behind Bars in America 2008*, http://www.pewcenteronthestates.org/uploadedFiles/One%20in%20100.pdf

62 1987 ile 2007 arasında, ıslah harcamalarının (genel fon) yüksek eğitim harcamalarına oranı iki eyalet dışında tümünde artmıştır. New York'ta bu oran yüzde 0.61 artmıştır. Oregon, yüksek eğitime harcadığı her dolar için ıslaha 1.06 dolar harcamaktadır, Michigan ise 1.19 dolar. Pew *Center on the States, One in 100: Behind Bars in America 2008*, http://www.pewcenteronthestates.org/ uploadedFiles/8015PCTS_Prison08_FINAL_2-1-1_FORWEB.pdf

değildir. İnsan hayatını ve mülkiyeti korumak için "güvenliğe" harcanan para refahı artırmaz; sadece, işlerin daha kötüye gitmesine engel olur. Ne var ki, bu harcamalar da diğer bütün harcamalar gibi ülkenin Gayri Safi Yurtiçi Hasıla'sının (GSYİH) bir parçası olarak hesaplanmaktadır. Eğer ABD'deki artan eşitsizlik, suçu önlemek için daha çok harcama yapılmasına yol açarsa, bu durum GSYİH'nin yükselmesine neden olacaktır. Ancak kimse bu yükselişi refah seviyesinde bir artış olarak yorumlamamalıdır.[63]

Hapisteki insan sayısı işsizlik rakamlarını bile sorunlu hale getirmektedir. Mahkûmlar toplumun ağırlıklı olarak az eğitimli ve yüksek işsizlik oranına sahip kesimlerinden gelmektedir. Eğer hapiste olmasalardı büyük bir ihtimalle halihazırda oldukça büyük olan işsizler ordusu içinde yerlerini alacaklardı. Bu açıdan bakınca, ABD'deki gerçek işsizlik oranının daha yüksek bir seviyede olduğu ve Avrupa ile kıyasla o kadar da iyi bir durumda olmadığı söylenebilir; eğer şu anda hapiste olan 2.3 milyon kişinin hepsi istatistiklere dahil edilseydi, işsizlik oranı yüzde 9'un oldukça üstüne çıkardı.[64]

Yoksulluk

Büyük Durgunluk, ABD'nin küçülen orta sınıfı için hayatı daha da zor hale getirmiştir. Asgari ücretin biraz daha üstünde bir maaşla hayatta kalmaya çalışan aile örneğinin de daha önce gösterdiği gibi hayat, alt kesimlerdeki insanlar için çok daha zordur.

Giderek artan sayıda Amerikalı asgari koşullarda yaşamaktadır. Bu insanlar yoksul olarak tanımlanmaktadır. Yoksulluk içinde yaşayan insanla-

63 GSYİH'nin ekonominin sağlığı hakkında yanıltıcı bir algı yarattığı, İktisadi Performansın ve Sosyal Gelişimin Ölçülmesi Komisyonu'nun [*Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress*] ana fikridir. Jean-Paul Fitoussi, Amartya Sen ve Joseph E. Stiglitz, J. Fitoussi ve A. Sen ile birlikte, *Mismeasuring Our Lives: Why GDP Doesn't Add Up* (New York: New Press, 2010). Ayrıca şurada mevcuttur: http://www.stiglitz-sen-fitoussi.fr/en/index.htm (Erişim tarihi: 1 Mart 2012).

64 Adalet Bakanlığı'na göre, ABD'de tutuklu nüfusu yaklaşık 2.27 milyondur. Bkz. "Correctional Population in the United States, 2010", *U.S. Department of Justice, Bureau of Justice Statistics*, Aralık 2011, NCJ 236319, http://bjs.ojp.usdoj.gov/content/pub/pdf/cpus10.pdf (Erişim tarihi: 1 Mart 2012). Eğer işsiz olan bu nüfus 154.40 milyonluk Ocak 2012 sivil işgücüne ve işsiz sınıfındaki mevcut 12.76 milyona eklenirse, işsizlik oranı şu anki yüzde 8.3 seviyesinden yüzde 9.5 seviyesine çıkacaktır. İşsizlik rakamlarının alındığı yer: İşgücü İstatistikleri Kurumu'nun [*Bureau of Labor Statistics*] Ocak 2012 "İşsizlik Durumu Raporu" ["*Unemployment Situation Report*"] http://www.bls.gov/news.release/pdf/empsit.pdf (Erişim tarihi: 1 Mart 2012). Tutuklu insan sayısının biraz da düşük olduğu 1999'da basılmış bir çalışma, tutuklu nüfusu hesaplamaya dahil edildiğinde işsizlik oranının yüzde 2 kadar daha yüksek olabileceğini bildirmiştir. Örneğin bkz. Bruce Western ve Katherine Beckett, "How Unregulated Is the U.S. Labor Market? The Penal System as a Labor Market Institution", *American Journal of Sociology* 104, no. 4 (Ocak 1999), s. 1030-6. Üçüncü Bölüm'de belirttiğimiz gibi, hapis yatmış olanların, özellikle de Afrika kökenli Amerikalılar için, karşılarına çıkacak iş fırsatları çok daha zayıf olacağından hapis cezası kendi içinde daha yüksek bir tutuksuz nüfus işsizlik oranına katkıda bulunabilir.

rın oranı[65] 2010 yılında 2007'deki yüzde 12.5 seviyesinden 15.1 seviyesine yükselmiştir. Yukarıda yaptığımız tartışma, bu sınırda yaşayan insanların hayat standartlarının ne kadar düşük olduğunu göstermiştir. 2011 yılında *aşırı yoksulluk* içinde yaşayan Amerikalı ailelerinin sayısı –Dünya Bankası'nın gelişmekte olan ülkeler için kullandığı yoksulluk ölçüsü olan kişi başı iki dolar veya daha azıyla geçinen aile sayısı– 1996'dan beri iki katına çıkarak 1.5 milyona ulaşmıştır.[66] Ülkedeki yoksulların ortalama gelirlerinin resmî yoksulluk sınırının yüzde kaç altında olduğunu gösteren "yoksulluk aralığı" (*poverty gap*) da bir başka manidar istatistiktir. Yüzde 37'yle ABD, bir gelişmiş ülkeler "kulübü" olan Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü'ne (OECD) üye ülkeler arasında en alt sıralarda ve İspanya (yüzde 40), Meksika (yüzde 38.5) ve Kore'nin (yüzde 36.6) yanında yer almaktadır.[67]

Temel gıda ihtiyaçlarını karşılamak için devlet yardımına ihtiyaç duyan Amerikalıların oranı (yedide bir) yoksulluğun boyutlarını gözler önüne sermektedir; çok sayıda Amerikalı, diyet yaptıkları için değil paraları yetmediğinden, ayda en az bir gece yatağa aç yatmaktadır.[68]

---

65 Federal yoksulluk *eşikleri*, 1960'larda Sosyal Güvenlik Bakanlığı'ndan [*Social Security Administration*] Mollie Orshansky tarafından geliştirilmiştir. O zamanki hane halklarının gelirlerinin yaklaşık üçte birini gıda harcamalarında kullandığını gösteren bir yoklamayı baz alarak, yoksulluk sınırı ABD Tarım Bakanlığı'nın [*US Department of Agriculture*, USDA] ekonomik gıda planının maliyetinin üç katı olarak hesaplanmıştır. Bu eşikler, Nüfus Sayım İdaresi [*Census Bureau*] tarafından kullanılmaktadırlar ve her yıl enflasyona göre güncellenirler. Federal yoksulluk talimatnamesi (Sağlık ve İnsan Hizmetleri Bakanlığı [*Department of Health and Human Services*] tarafından yayımlanan) yönetimsel bir araçtır ve çeşitli önemli sosyal yardım programlarında kullanılmıştır. Ölçümler bariz şekilde sorunludur (Orshansky'nin kendisinin de belirttiği gibi), özellikle de gıdanın, örneğin, konut ve sağlık hizmetlerine kısala maliyetinin oldukça değişmesi nedeniyle. 2011 yılında dört kişilik bir aile için yoksulluk sınırı 22.350 dolardı. *The U.S. Department of Health and Human Services Poverty Guidelines*, http://aspe.hhs.gov/poverty/11poverty.shtml.

66 H. Luke Shaefer ve Kathryn Edin, "Extreme Poverty in the United States, 1996 to 2011", *National Poverty Center Policy Brief* no. 28, Şubat 2012, http://npc.umich.edu/publications/policy_briefs/brief28/policybrief28.pdf (Erişim tarihi: 1 Mart 2012). Rakamlar 636.000'den 1.46 milyona çıkmıştır. Aileler yılda en az bir ay aşırı yoksulluk içinde yaşamışlardır. Bu çalışma sadece nakit gelirleri içerir ve bu yüzden mal olarak verilen yardımları içermez. Yine de, beş aileden sadece biri kira yardımı almış ya da kamu konutlarında kalmıştır. Aile gıda veya sağlık hizmetlerine hiçbir şey harcamamış bile olsa üç kişilik bir ailenin –tüm parasını harcayacak şekilde– ayda 180 dolar harcayarak sadece barınmayı başarabilmesi bile neredeyse imkânsızdır.

67 Bkz. *OECD Factbook 2011-2012: Economic, Environmental and Social Statistics*, http://www.oecd-ilibrary.org/ (Erişim tarihi: 5 Mart 2012).

68 Yaklaşık 46.3 milyon kişi 2011 sonbaharı itibariyle gıda kuponu yardımı almaktadır ve buna rağmen Amerikalıların yüzde 14.5'i gıda güvensizliği yaşamaktadır. Bkz. "Supplemental Nutrition Assistance Program: Number of Persons Participating", veriler ABD Tarım Bakanlığı tarafından sağlanmıştır, http://www.fns.usda.gov/ pd/29snapcurrpp.htm (Erişim tarihi: 1 Mart 2012) ve "Food Security in the United States: Key Statistics and Graphics", *U.S. Department of Agriculture*, http://www.ers.usda.gov/briefing/foodsecurity/stats_graphs.htm (Erişim tarihi: 1 Mart 2012). Gıda güvensizliği şöyle ölçülür: "Yıl içerisinde zaman zaman, gıda için para ya da diğer kaynakların yetersizliği nedeniyle, bu hane halkları tüm üyeleri-

Yoksulluğun ölçülmesi –gelir ölçümlerinde olduğu gibi– zor ve tartışmalıdır. 201 1'e kadar, yerleşik yoksulluk ölçümleri devlet yardımları öncesi gelirlere göre hesaplanıyordu, yukarıda verilen rakamlarda olduğu gibi. Bu rakamlar, sosyal güvenlik ağları olmasaydı hayatın nasıl olacağını gösterir. Devlet programlarının *önemli bir fark yaratması* şaşırtıcı değildir. Bu programlar, özellikle de ekonomik durgunluk dönemlerinde önem kazanırlar. Bu programların birçoğu, işsizlik sigortasında olduğu gibi, sadece kısa vadeli destekler sağlarlar. Daha ziyade geçici zorluk çeken kişilere yöneliktirler. 1996 yılındaki Kişisel Sorumluluk ve İş Fırsatı Mutabakatı Kanunu (*Personal Responsibility and Work Opportunity Reconciliation Act*) adlı sosyal yardım sistemi reformuyla birlikte, sosyal yardım ödemeleri de belirli bir zaman sınırına tâbi tutulmuştur (federal fonlar genel olarak en fazla beş seneyle sınırlandırılmıştır).

Bu programları değerlendirirken aynı zamanda toplumun değişik kesimlerinin farklı ihtiyaçlarını daha yakından incelemek –kırsal kesimdekilerin barınma maliyetleri daha düşüktür, yaşlıların sağlık masrafları daha yüksektir– yoksulluğun daha detaylı bir resmini çizmekte bize yardımcı olabilir. Bu resim, yoksulların karşılaştığı farklı şartları hesaba katmayan daha eski tasvirlere nazaran kırsal kesimdeki yoksulluğu daha düşük, şehirlerdeki yoksulluğu daha yüksek, yoksul çocukların sayısını daha az ve yaşlı yoksulların sayısını daha yüksek göstermektedir. Bu yeni (ve eski) ölçüme göre yoksulluk içinde olanların sayısı hızla artmaktadır; yoksulluk, sadece 2009'dan 2010'a kadar geçen sürede bile yüzde 6 oranında artmıştır. Bununla birlikte, yeni ölçüme göre yoksul insanların sayısı eski ölçümden daha fazladır; buna göre, bugün her altı Amerikalıdan biri yoksulluk içinde yaşamaktadır.[69]

"Yoksullar hep aranızda olacaktır" sözü doğru olabilir fakat bu söz, *bu kadar çok sayıda* yoksul insanın olması gerektiği veya bu kadar çok acı çekme-

nin ihtiyaçlarını karşılamaya yetecek kadar gıda bulmada belirsizliğe düşmüş ya da bulamamıştır."

69 Yeni uygulamayla birlikte yoksulluktaki insan sayısı 2009'da 43.6 milyondan 2010'da 46.2 milyona yükselmiştir ve bu uygulama sürecinde yoksul insan sayısı eski uygulamadakinden daha yüksektir. 2010 yılında yoksulluk seviyesi iki çocuklu bekar bir anne için 17.568 dolardı. Bölümün başındaki tartışmanın açıklamış olması gerektiği gibi, şehirlerimizin çoğunda bu paraya çocuk bakımı, gıda, barınma ve kıyafet ihtiyaçlarının –modern yaşamın konforları için çok az para kalacak şekilde– karşılandığını hayal etmek zordur. Gıda kuponları, ailelere ayda en fazla 526 dolar veya günde kişi başı 6 dolar vererek, bu yükü hafifletir. Bkz. *U.S. Census*, "The Research Supplemental Poverty Measure: 2010", Kasım 2011. Bu tartışma yoksulluğun farklı boyutlarını yeterince vurgulamamıştır. Dünya Bankası'nın baş iktisatçısı olduğumda, hayatlarının hangi alanlarının en fazla yükü yüklediğini değerlendirmek için 10.000 kişilik bir anket yaptık. Gelir eksikliği barizdi. Ancak, yinelersek, güvensizliği ve söz söyleme gücü eksikliğini, hayatlarını etkileyen kararları şekillendiremiyor olmalarını, vurgulamışlardı. Deepa Narayan ve diğerleri, *Can Anyone Hear Us? Voices of the Poor* (New York: Published by Oxford University Press for the World Bank, 2000); *World Bank, World Development Report 2000-2001: Attacking Poverty* (New York: Oxford University Press, 2000-01).

leri gerektiği anlamına gelmez.* Yoksulluğu ortadan kaldırmak için gerekli olan varlık ve kaynaklara sahibiz: Sosyal güvenlik sistemi ve yaşlılar için sağlık sigortası sağlayan *Medicare* programı, yaşlılar arasındaki yoksulluğu neredeyse tamamen ortadan kaldırmıştır.[70] Ancak belirtilmelidir ki, ABD kadar zengin olmayan başka ülkeler yoksulluğu ve eşitsizliği azaltmakta daha başarılı olmuşlardır.

Toplam çocuk nüfusunun neredeyse dörtte birinin bugün yoksulluk içinde yaşıyor olması özellikle rahatsız edici bir durumdur.[71] Çocukların içinde bulunduğu bu tehlike hakkında hiçbir şey yapmamak ülkemiz açısından uzun vadeli sonuçları olacak siyasi bir seçimdir.

Fırsat eşitliği

ABD'nin temelde adil ve *fırsat eşitliğinin* bulunduğu bir ülke olduğuna duyduğumuz inanç bizi bir arada tutmaya yardım eder. En azından, uzun süredir varlığını sürdüren etkili bir Amerikan efsanesi böyle der. Öte yandan, durum gerçekten böyle bir hale gelmektedir – sadece bir efsane. Elbette istisnalar vardır ancak iktisatçılar ve sosyologlar için önemli olan az sayıdaki başarı hikâyeleri değil, alt ve orta kesimlerdeki insanların *çoğunun* yaşadıklarıdır. Örneğin bu insanların üst gelir seviyesine çıkma şansları nedir? Çocuklarının kendilerinden daha iyi bir hayat sürememe ihtimali nedir? Eğer ABD gerçekten bir fırsatlar ülkesi olsaydı, yoksul ya da daha az eğitimli bir ailenin çocuğunun başarılı olma ihtimali –mesela en yüksek gelirli yüzde 10'luk dilime girme ihtimali– zengin, iyi eğitimli ve bağlantıları kuvvetli bir ailenin çocuğuyla aynı olurdu. Ne var ki, durum hiç de böyle değildir ve durumun giderek kötüleştiğine dair bazı kanıtlar bulunmaktadır.[72] Gerçekten de

(*) İncil'de belirtildiğine göre, Hz. İsa "Yoksullar her zaman aranızda olacaktır ama ben hep olmayacağım" der – ç.n.

70 Yoksulluk sınırı altında yaşayan 46.2 milyon insandan sadece 3.5. milyonu 65 yaş ve üzeridir; yoksulluk içinde olanların yüzde 7.6'sı. Genel nüfus içinde 65 yaş ve üzeri olanların oranı yaklaşık yüzde 13'tür. Yaşlılar arasındaki yoksulluğun düşmesi ağırlıklı olarak Sosyal Güvenlik'le ilgilidir. Nüfus Sayım İdaresi'ne göre, "Eğer sosyal güvenlik ödemeleri parasal gelirlerin dışında bırakılırsa, 2010 yılında 65 yaş ve üstündeki yoksullar neredeyse 14 milyon kişi daha fazla olacaktır; yoksulluk içindeki yaşlıları dört kat artıracaktır" (s. 22). *U.S. Census Bureau*, "Income, Poverty, and Health Insurance Coverage in the United States: 2010", Eylül 2011; *U.S. Census*, "The Research Supplemental Poverty Measure: 2010", Kasım 2011.

71 Bkz. *U.S. Census 2011*, "Child Poverty in the United States 2009 and 2010: Selected Race Groups and Hispanic Origin", http://www.census.gov/prod /2011pubs/acsbr10-05.pdf (Erişim tarihi: 6 Mart 2012). Bazı gruplar için bu oran çok daha yüksektir: 2010 yılında Afrika kökenli Amerikalı çocukların neredeyse yüzde 40'ı yoksulluk içinde yaşamaktaydı.

72 Katharine Bradbury (s. 26), Gelir Dinamikleri Çalışma Paneli'nden [*Panel Study of Income Dynamics*] verilere dayanarak, şu sonuca varmıştır: "Çeşitli göstergeler, ABD'deki aile gelir hareketliliğinin 1969-2006 döneminde, özellikle de 1980'lerden sonra, azaldığına işaret etmektedirler." K. Bradbury, "Trends in U.S. Family Income Mobility, 1969-2006", *Federal Reserve Bank*

İktisadi Hareketlilik Projesi'ne [*Economic Mobility Project*] göre, "eski Avrupa" (Birleşik Krallık, Fransa, Almanya ve İtalya), İngilizce konuşulan Kanada ve Avustralya gibi başka bazı ülkeler ve bu sonuçların daha beklenir olduğu İsveç, Finlandiya ve Danimarka gibi Kuzey Avrupa ülkeleri de dahil olmak üzere incelenen diğer ülkelere kıyasla ABD'de, "ebeveynlerin eğitimiyle çocuklarının karşılaşacağı ekonomik, eğitimsel ve sosyo-duygusal sonuçlar arasında daha güçlü bir ilişki mevcuttur."[73] Çeşitli başka çalışmalar da bu bulguları destekleyen sonuçlara varmıştır.[74]

Fırsat eşitliğindeki bu düşüş ülkemizdeki artan eşitsizlikle birlikte oluşmuştur. Aslına bakacak olursak, bu süreç başka ülkelerde de gözlemlenmiştir; daha yüksek eşitsizlik oranlarına sahip olan ülkeler sistematik olarak daha az fırsat eşitliğine sahiptirler. Eşitsizlik ısrarcıdır.[75] Fakat bu ilişkiye dair özellikle rahatsız edici olan husus, ülkenin geleceği hakkında ne söylediğidir: Son yıllardaki yükselen eşitsizlik seviyesi –eğer bu konuda bir şeyler yapmazsak– gelecekte fırsat eşitliğinin azalacağını ve eşitsizliğin daha da artacağını bize haber vermektedir. Bu, 2053 yılının ABD'sinin 2013 yılının ABD'sinden bile daha bölünmüş bir toplum olacağı anlamına gelmektedir. İlerleyen bölümlerde ele alacağımız eşitsizlik kaynaklı bütün sosyal, siyasal ve ekonomik sorunlar zamanla çok daha kötü bir hal alacaktır.

ABD özelikle de en alt ve en üst gelir kesimlerinde çok kötü bir performansa sahiptir: En alt kesimde yer alanların, tıpkı en üst kesimde yer alanlar gibi, bulundukları yerde kalma ihtimalleri diğer ülkelere kıyasla çok daha yüksektir. Fırsat eşitliğinin tam olarak sağlandığı bir ülkede, en düşük gelirli beşte birlik kesim içinde yer alanların çocuklarının sadece yüzde 20'si ay-

---

of Boston, Taslak Metinler, no. 11-10, 2011, http://www.bos.frb.org/economic/wp/wp2011/wp1110.pdf

73 "Does America Promote Mobility As Well As Other Nations?", *Economic Mobility Project of the Pew Charitable Trusts* (Kasım 2011), s. 2, http://www.economicmobility.org/assets/pdfs/CRITA_FINAL.pdf (Erişim tarihi: 26 Mart 2012).

74 Örneğin Mark Huggett, Gustavo Ventura ve Amir Yaron, "Sources of Lifetime Inequality" adlı makalelerinde (*American Economic Review* 101, no. 7 (Aralık 2011), s. 2923-54), "başlangıç şartlarındaki farklılıkların, çalışma hayatı boyunca yaşanan kötü etkilerdeki farklılıklara kıyasla, hayat bozu kazanç, servet ve fayda seviyelerindeki varyasyonun daha fazlasını açıkladığını" göstermişlerdir. Ebeveynlerin gelirleriyle çocuklarının gelirleri arasındaki ilişki, aslında, ebeveynlerin boylarıyla çocuklarının boyları arasındaki ilişkiye çok benzer. Başkan Obama'nın İktisadi Danışmanlar Kurulu'nun başkanı ve seçkin bir Princeton Üniversitesi profesörü olan Alan Krueger'ın işaret ettiği gibi, "Gelir dağılımının en alt yüzde 10'luk kesimindeki bir ailenin çocuğunun erişkinliğinde en üst yüzde 10'luk dilime yükselme şansı, 1 metre 60 santim boyundaki bir babanın oğlunun büyüdüğünde 1 metre 80 santim boyunda olma şansıyla aynıdır. Bu olur, ancak nadiren." Krueger, "The Rise and Consequences of Inequality." Çocukla ebeveynlerinin boy veya gelirleri arasındaki korelasyon 0.5'tir.

75 Krueger, "The Rise and Consequences of Inequality" adlı makalesinde, eşitsizlik ve standart bir hareketlilik ölçüsü (nesiller arası gelir esnekliği) arasındaki bu sistematik ilişkiye *Muhteşem Gatsby Eğrisi* adını verir.

nı beşte birlik kesimde yer alacaktır. Danimarka böyle bir eşitliği neredeyse sağlamıştır; düşük gelirlilerin sadece yüzde 25'i burada kalmaya devam etmektedir. Sınıf ayrımlarından dolayı kötü bir üne sahip olması gereken İngiltere'de durum sadece biraz daha kötüdür (yüzde 30). Bu, düşük gelirli insanların yükselmek için İngiltere'de yüzde 70 oranında şansları bulunduğu anlamına gelir. ABD'de ise üst gelir gruplarına yükselme şansı dikkate değer bir ölçüde daha düşüktür (en düşük gelirli kesimdeki ailelerin çocuklarının sadece yüzde 58'i buradan kurtulabilmektedir)[76] ve yükseldikleri zaman bile çok az ilerleme kaydetmektedirler. En düşük gelirli yüzde 20'lik kesimde yer alan ailelerin çocuklarının neredeyse üçte ikisi en düşük gelirli yüzde 40'lık grupta kendilerine yer bulabilmişlerdir; bu oran, tam fırsat eşitliğinin bulunduğu durumuna kıyasla yüzde 50 daha yüksektir.[77] Benzer şekilde, fırsat eşitliğinin tam olarak sağlandığı bir durumda, en düşük gelirli kesimin yüzde 20'sinin en yüksek gelirli beşte birlik kesime yükselmesi gerekirdi. Bunu gerçekleştirmeye yaklaşan dünya üzerinde hiçbir ülke yoktur, ancak gerek Danimarka (yüzde 14) gerekse Birleşik Krallık (yüzde 12) ABD'den (yüzde 8) çok daha iyi durumdadır. Benzer şekilde, ABD'de üst gelir grubuna yükselmiş bir kişinin burada kalmaya devam etmesi muhtemeldir.[78]

Yoksul kesimin içinde bulunduğu dezavantajlı durumu özetlemenin başka birçok yolu bulunmaktadır. Gazeteci Jonathan Chait, İktisadi Hareketlilik Projesi ve İktisadi Politika Enstitüsü'nün [*Economic Policy Institute*] yaptığı araştırmaların ortaya koyduğu iki çarpıcı istatistiğe dikkatimizi çekmektedir:[79]

- Akademik olarak başarılı olan yoksul çocukların üniversiteden mezun olma ihtimalleri başarısız olan zengin çocuklarına kıyasla daha düşüktür.[80]

76 Jason DeParle, "Harder for Americans to Rise from Lower Rungs", *New York Times*, 4 Ocak 2012; Markus Jäntti'nin çalışmasından alıntı yapar. Özellikle bkz. M. Jäntti, B. Bratsberg, K. Røed, O. Raaum, R. Naylor, E. Österbacka, A. Björklund ve Tor Eriksson, "American Exceptionalism in a New Light: A Comparison of Intergenerational Earnings Mobility in the Nordic Countries, the United Kingdom and the United States", *IZA Discussion Paper* no. 1938, 2006, http://users.abo.fi/mjantti/dp1938.pdf

77 Tam fırsat eşitliğiyle, en alt yüzde 40'ın içindekilerin sadece yüzde 40'ı burada kalmaya devam edecektir. DeParle, "Harder for Americans to Rise from Lower Rungs", Markus Jäntti ve diğerlerinin "American Exceptionalism in a New Light" makalesinden alıntılar yapar.

78 En üst yüzde 20'lik kesimdekilerin çocuklarının yaklaşık yüzde 62'si en üst yüzde 40'lık dilimde yer bulacaklardır. DeParle, "Harder for Americans to Rise from Lower Rungs", şu çalışmadan alıntı yapar: J. B. Isaacs, I. V. Sawhill ve R. Haskins, "Getting Ahead or Losing Ground: Economic Mobility in America", *Brookings/Pew Economic Mobility Project*, Şubat 2008, http://www.economic mobility.org/assets/pdfs/PEW_EMP_GETTING_AHEAD_FULL.pdf

79 Jonathan Chait, "No Such Thing as Equal Opportunity", *New York*, 7 Kasım 2011, s. 14-16.

80 Düşük gelirli olan ve yüksek sekizinci sınıf sınav puanları bulunan öğrencilerin yaklaşık yüzde 29'u ve yüksek gelirli olan ve düşük sekizinci sınıf sınav puanları bulunup mezun olabilen öğrencilerin yüzde 30'u.

- Üniversiteden mezun olabilseler bile, yoksul aile çocukları zengin ailelerin başarısız çocuklarından daha kötü bir durumda hayatlarını devam ettirmektedirler.[81]

Bunların hiçbiri şaşırtıcı değildir: Eğitim, başarının anahtarlarından biridir; ülke, üst gelir gruplarındaki elitlere dünyadaki en iyi eğitim seviyeleriyle kıyaslanabilecek kalitede bir eğitim sunmaktadır. Ancak ortalama bir Amerikalı sadece ortalama bir eğitim almaktadır. Özelikle de modern hayatın birçok alanında başarılı olmak için gerekli olan matematik eğitiminde, olması gereken seviyenin altındadır. Bu, bütün sınavlarda (sözel ve sayısal) ortalamanın oldukça üzerinde bir performans sergileyen Çin (Şanghay ve Hong Kong), Kore, Finlandiya, Singapur, Kanada, Yeni Zelanda, Japonya, Avustralya, Hollanda ve Belçika'ya göre tam tersi bir durum ortaya koymaktadır.[82]

Toplumumuzdaki eğitim eşitsizliğini bütün çıplaklığıyla ortaya koyan unsurlardan bir tanesi, ABD'nin en seçici üniversitelerinde okuyan öğrencilerin yapısıdır. Bu okullarda okuyan öğrencilerin yüzde 74'ü en üst çeyrek gelir diliminde yer almaktayken, sadece yüzde 9'u en alttaki yüzde 50'lik dilimden gelmektedir.[83]

Buraya kadar, giderek daha da bölünen bir ekonomi ve toplumun resmini çizdik. Bu durum, sadece gelir değil aynı zamanda sağlık, eğitim ve suç oranı verilerinde de –aslında her türlü performans ölçüsünde– kendini göstermektedir. Ebeveynlerin gelir ve eğitim düzeylerindeki eşitsizlikler çocuklarının eğitimindeki fırsat eşitsizliğine doğrudan yansırken, genel anlamda fırsat eşitsizlikleri okul çağından bile önce başlamaktadır: Yoksul insanların doğum öncesi ve sonrasında yüzleştiği şartlar, beslenme ve çevre kirliliğine yol açan etkenlere maruz kalış açısından farklar, insan hayatını ömür boyu olumsuz etkileye-

---

81 En düşük gelirli yüzde 20'lik kesimde doğan ve üniversite mezunu olan çocukların yaklaşık yüzde 19'u en üst gelirli yüzde 20'lik kesime katılırken, en üst gelir grubunda doğan ve üniversite mezunu olmayan çocukların yüzde 23'ü en yüksek yüzde 20'lik kesimde kalmaya devam etmektedir.

82 Standartlaştırılmış testlere dayalıdır. *OECD Programme for International Student Assessment (PISA)* 2009 sonuçları, özellikle de sıralamaları şurada mevcuttur: http://www.pisa.oecd.org/dataoecd/54/12/46643496.pdf (Erişim tarihi: 3 Mart 2012).

83 "En iyi okul" olmanın şartlarını belirten farklı tanımlar kullanan çeşitli çalışmalar, seçkin üniversitelerdeki öğrenci çeşitliliği eksikliği hakkında aydınlatıcı rakamlar sunmuşlardır. Anthony P. Carnevale ve Stephen J. Rose'un araştırmalarına şurada atıfta bulunulmuştur: Lawrence Mishel, Jared Bernstein, ve Heidi Shierholz, *The State of Working America 2008/2009* (Ithaca, NY: ILR Press). Araştırma, 2000'li yılların başlarında en iyi üniversitelerdeki birinci sınıf öğrencilerinin en yüksek gelirli yüzde 25'lik kesimdeki ailelerden gelmekteyken sadece yüzde 6'sının en alttan ikinci çeyrekteki ve yüzde 3'nün en alt çeyrekteki ailelerden geldiğini göstermiştir. (En alt çeyrekle en alttan ikinci çeyrek arasında bu kadar az fark olması da şaşırtıcıdır. Bunun nedeni, kısmen, üniversitelerin en yoksul öğrencileri ve azınlıkları kayıt ettirmeye odaklanmış olmalarıdır.) Başka çalışmalar da bu eğilimi doğrular; örneğin bkz. Alexander Astin ve Leticia Osequera, "The Declining 'Equity' of Higher Education", *Review of Higher Education* 27, no. 3 (2004), s. 321-41.

bilir.[84] Yoksulluk içinde doğanların bu durumdan kurtulmaları o kadar zordur ki, iktisatçılar bu duruma "yoksulluk kıskacı" ismini vermişlerdir.[85]

Veriler tam tersini söylese de, Amerikalılar hâlâ fırsatlar efsanesine inanmaya devam etmektedirler. Pew Vakfı'nın yaptığı bir kamuoyu araştırması, "neredeyse her 10 Amerikalıdan 7'sinin Amerikan Rüyası'nı çoktan başarmış olduğunu düşündüğünü veya hayatlarının bir döneminde bu rüyayı yaşayacakları beklentisi içinde olduğunu" sergilemiştir.[86] Sadece bir efsane de olsa, herkesin eşit şansa sahip olduğu inancı kullanışlıydı: İnsanları daha çok çalışmaları için motive etmişti. Bazıları birinci sınıf kamaralarda, bazılarıysa güvertede yolculuk etse de sonuçta herkesin aynı gemide olduğu hissi vardı. Bir dahaki sefere durum değişebilirdi. Bu inanç, ABD'nin bazı Avrupa ülkelerini niteleyen sınıfsal ayrımları ve bunun ortaya çıkardığı gerilimleri yaşamasını önlemişti. Aynı nedenle, artık gerçekler su üstüne çıkmaya başlayıp Amerikalıların büyük çoğunluğu iktisadi sistemin kendi aleyhlerine olduğunu anladıkça, bu durum da tehlikeye girmektedir. Çalışma motivasyonunun yerini yabancılaşma, sosyal bütünlüğün yerini de yeni bir bölünmüşlük almaya başlamıştır.

Üst kesimlere daha yakından bir bakış: Pastadan daha büyük bir dilim koparmak

Daha önce bahsettiğimiz gibi, toplumumuzdaki büyüyen eşitsizlik gerek üst, gerek orta, gerek alt gelir gruplarında kendini göstermektedir. Şimdiye kadar alt ve orta kesimler açısından durumu inceledik. Buradaysa üst kesime daha yakından bakacağız.

---

84 Janet Currie, "daha az eğitimli ve azınlık kökenli annelerin rahimde kirlenmeye maruz kalma olasılıklarının daha yüksek olduğuna" dair inandırıcı bulgular sunmuştur. Beş eyalette 1989 ile 2003 arasındaki 11 milyon doğumla ilgili bir veri kümesiyle birlikte, *superfund* alanlarının [*Tehlikeli endüstriyel atıkların temizlenmesi için devlet fonlarıyla kurulan tesisler – ç.n.*] konumları hakkındaki bilgiler ve Çevre Koruma Ajansı [*Environmental Protection Agency*, EPA] Toksik Atık Envanteri [*Toxic Release Inventory*, TRI] tesislerinden elde edilen bilgilerle bir inceleme yapmıştır. Siyah annelerin yüzde 61'i böyle alanların 2.000 metre yakınında yaşarken, beyaz annelerin sadece yüzde 41'i bu durumdadır. Analizi doğrultusunda şu sonuca ulaşır (s. 12): "Bu hesaplamalar, azınlıkların ve daha düşük sosyoekonomik statüdeki insanların, genel coğrafi dağılımları, eğitim seviyeleri veya başka gözlemlenebilir nitelikleriyle açıklanamayacak nedenlerle, potansiyel olarak zararlı atıklara maruz kalma risklerinin daha yüksek olduğu savunan çevresel adalet literatürünü güçlü şekilde desteklemektedir." Bkz. Currie, "Inequality at Birth: Some Causes and Consequences", *American Economic Review: Papers and Proceedings* 101, no. 3 (2011), s. 1-22. Daha önce, Amerikalıların büyük bir kısmının güvensizlikle karşı karşıya olduğunu ve çocukların büyük bir kısmının yoksulluk içinde bulunduğunu gösteren veriler sunmuştuk. Açlığın ve yeterli beslenme eksikliğinin öğrenmeyi engellediği kanıtlanmıştır.

85 Örneğin bkz. Samuel Bowles, Steven N. Durlauf ve Karla Hoff, ed., *Poverty Traps* (New York: Russell Sage Foundation; Princeton: Princeton University Press, 2006)

86 Pew Economic Mobility Project, "Economic Mobility and the American Dream: Where Do We Stand in the Wake of the Great Recession?", Washington, DC: Pew Charitable Trusts, 2011, http://www.economicmoility.org/poll2011

Nasıl bugün hayat mücadelesi veren yoksul insanlara sempatiyle bakıyorsak, en üstteki zengin kesime de gitgide daha fazla öfke duymaya başlıyoruz. Bir zamanlar, üst kesimdekilerin kazandıkları parayı hak ettiklerine dair sosyal bir fikir birliği olduğu yıllarda, bu insanlara takdir ve hayranlıkla bakardık. Fakat son krizde görüldü ki, banka yöneticileri büyük kayıplar karşılığında büyük ikramiyeler aldılar, şirketler maaşlarını ödeyemediklerini bahane ederek çalışanlarını işten çıkardılar, ancak bu paralarla yönetici ikramiyelerini daha da artırdılar. Sonuç olarak, bu insanların zekalarına duyulan hayranlık duyarsızlıklarına duyulan bir öfkeye dönüştü.

Şirket yöneticilerinin –krizi doğuranlar dahil olmak üzere– kazandıkları paralar bütün hikâyeyi anlatmaktadır. Bir CEO'nun aylık kazancıyla ortalama bir işçinin kazancı arasındaki inanılmaz uçurumdan bahsetmiştik; 200 katın üzerinde olan bu oran diğer ülkelerdeki seviyelerin (örneğin Japonya'da oran 16'ya 1'dir)[87] ve hatta çeyrek yüzyıl önce ABD'deki oranın epey üzerindendir.[88] 1'e 30 olan ABD'deki eski oran bile şimdikiyle karşılaştırıldığında iyi gözükmektedir. Aradan geçen zamanda, ortalama bir işçiye göre CEO'ların 200 kattan daha fazla bir oranı meşru kılacak kadar üretkenliklerini arttırdıklarına inanmak zordur. Gerçekten de, Amerikan şirketlerinin başarılarıyla ilgili verilere baktığımızda bunu doğrulayacak herhangi bir ize rastlamamaktayız.[89] Daha kötüsü, Amerikalı yöneticileri kendilerine örnek alan diğer ülkelerdeki yöneticiler açısından da kötü bir örnek olduk. Birleşik

87 "Japonya borsasında işlem gören şirketler, PWC hesaplamalarına göre, geçen mali yıl içinde, üst kademedeki yöneticilerine ortalama 580,000 dolar maaş ve diğer ödemeler yapmışlardır, tipik bir Japon işçinin 16 katının üstünde. En büyük 3,000 Amerikan şirketinin hisse senedi opsiyonları ve primler dahil ortalama CEO ödemeleri, bir araştırma grubu olan Corporate Library'e göre, 3.5 milyon dolardı." J. Clenfield, "In Japan, Underpaid-and Loving It", *Bloomberg Businessweek*, 2010, http://www.businessweek.com/magazine/content /10_28/b4186014341924.htm

88 Belirttiğimiz gibi, farklı kaynaklar az da olsa farklı rakamlar vermektedirler ancak hepsinin ortaya koyduğu tablo aynıdır. Bunlardan biri (http://www.ips-dc.org/reports/executive_excess_2010), büyük Amerikan şirketlerinin ortalama CEO ödemelerinin ortalama bir işçininkinin 263 katı olduğunu bildirir. Bu kaynaklar, 2009 yılındaki CEO ödemelerinin, enflasyona göre ayarlanmış rakamlarla, 1970'lerdeki seviyenin neredeyse 8 katı olduğunu bildirirler. Daha önce Mishel, Bernstein ve Shierholz'un *The State of Working America* adlı kitabından veriler sunmuştuk. Bu kitap, büyük şirketler için CEO ödemelerinin tipik bir işçiye kıyasla 1965'te 24'e 1'den 2010'da 243'e 1'e, on kat arttığını göstermiştir. CEO ödemeleri 1950 ile 1975 arasında yılda yüzde 0.8 artmışken, daha sonra yılda yüzde 10'un üzerinde artmıştır. Bkz. C. Frydman ve D. Jenter, "CEO Compensation", *Annual Review of Financial Economics* 2, no. 1 (Aralık 2010), s. 75-102. Frydman ve Saks, 1970 ile 1979 arasında "Ortalama İşçilere Verilen En Yüksek 3 Ödeme Ortalama Oranının" 33 olduğunu bildirir. Bu oran (CEO ödemelerinin ortalama işçilere oranından biraz daha düşük olması gereken bir oran), 1980'lerde yüzde 4.7, 1990'larda yüzde 8.9 ve 2000 ile 2003 arasında yüzde 6 artmış ve 219 seviyesine ulaşmıştır (bkz. Tablo 6, s. 45). C. Frydman ve R. Saks, "Historical Trends in Executive Compensation 1936-2003", taslak metin, Kasım 2005, http://faculty.chicagobooth.edu/workshops /AppliedEcon/archive/pdf/FrydmanSecondPaper.pdf (Erişim tarihi: 27 Şubat 2012).

89 Bkz. Joseph E. Stiglitz, *The Roaring Nineties* (New York: Norton, 2003).

Krallık'taki Yüksek Ödemeler Komisyonu [*High Pay Commission*], toplumun geri kalan kısmına kıyasla büyük şirketlerdeki yönetici kazançlarının Victoria dönemindeki eşitsizlik seviyelerine doğru ilerlediğini bildirmiştir (her ne kadar bugünkü eşitsizlik ancak 1920'lerdeki kadar kötü bir durumda olsa da).[90] Bu raporun dediği gibi, "Şirket içindeki ödemelerin adil olması önemlidir; üretkenliği, çalışanların bağlılığını ve iş şirketlerimize duyulan güveni etkilemektedir. Ayrıca halka açık şirketlerdeki maaşlar emsal teşkil etmektedir ve eğer bu maaşlar açıkça performansa bağlı değilse veya hatayı ödüllendiriyorsa, dışarı yanlış bir mesaj verecek ve piyasa başarısızlığının çok açık bir göstergesi olacaktır."[91]

Uluslararası karşılaştırmalar

Dünya geneline baktığımızda, ABD'nin sadece gelişmiş endüstriyel ülkeler arasında en yüksek eşitsizlik seviyesine sahip olduğunu görmekle kalmıyor, aynı zamanda, başka ülkelere kıyasla da bu eşitsizlik seviyesinin mutlak oranda arttığını görüyoruz. ABD, 1980'lerin ortalarında gelişmiş endüstriyel ülkeler arasında en eşitsiz olanıydı ve bu konumunu bugüne kadar devam ettirmiştir.[92] Aslına bakılırsa, ABD ile diğer ülkeler arasındaki fark zaman içerinde büyümüştür: 1980'li yılların ortalarından itibaren Fransa, Macaristan ve Belçika'da eşitsizlikte kayda değer bir artış olmamış, Türkiye ve Yunanistan'da ise eşitsizlik azalma eğilimi göstermiştir. ABD ise iyi işlemeyen toplumları tanımlayan eşitsizlik seviyelerine doğru yaklaşmaktadır. Bu tip toplumlar İran, Jamaika, Uganda ve Filipinler'in de yer aldığı, bizim kesinlikle içinde olmak istemeyeceğimiz bir kulübü oluşturur.[93]

ABD'deki eşitsizlik bu kadar fazla olduğu ve giderek de arttığı için, *kişi başı gelir (veya GSYİH)* rakamları ortalama bir Amerikalının nasıl yaşadığı hak-

90 Bkz. "Cheques with Balances: Why Tackling High Pay Is in the National Interest", *UK High Pay Commission* son raporu, s. 24, http://highpaycommission .co.uk/wp-content/uploads/2011/11/HPC_final_report_WEB.pdf (Erişim tarihi: 1 Mart 2012).

91 Ibid., s. 21. Kurumsal Yöneticiler Enstitüsü [*Institute of Directors*] (*Corporate Directors* kurumunun Birleşik Krallık organizasyonu) bile bir şeylerin yolunda gitmediğini söylemektedir. Bkz. Kurumsal Yöneticiler Enstitüsü basın açıklaması, "The Answer to High Executive Pay Lies with Shareholders and Boards, Says IoD", 28 Ekim 2011, http://press.iod.com/2011/10/28/the-answer-to-high-executive-pay-lies-with-shareholders-says-iod/ (Erişim tarihi: 6 Mart 2012).

92 OECD, "Divided We Stand". OECD ülkeleri içinde hem Türkiye hem de Meksika'da Gini katsayısı ölçümlerine göre önemli derecede daha yüksek eşitsizlik vardır. Bu ölçümün açıklaması için ilerleyen kısımlara bakınız.

93 Bu karşılaştırmalar Birleşmiş Milletler Uluslararası İnsani Kalkınma Göstergeleri'nin [*United Nations International Human Development Indicators*] sağladığı Gini katsayısı verilerine dayanmaktadır ancak diğer veri tabanlarınca da desteklenmektedirler. Gini katsayısı eşitsizliğin ölçülmesinde kusursuz değildir fakat bu gibi genel uluslararası karşılaştırmalarda yararlıdır. Gini verileri karşılaştırmalarının bazı zorluklarını bu bölümün ilerleyen dipnotlarında tartışıyorum.

kında bize çok fazla bir bilgi vermemektedir. Bill Gates ve Warren Buffett'ın gelirleri arttığında, ABD'deki *ortalama* gelir de artar. Bu yüzden, daha anlamlı olan *medyan* gelire, yani, dağılımın ortasında yer alan ailenin gelirine ne olduğudur; daha önce gördüğümüz gibi, medyan gelir son yıllarda sabit kalmakta ve hatta azalmaktadır.

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı [UNDP], gelir, sağlık ve eğitim verilerini bir araya getiren standart bir "insani kalkınma" ölçüsü geliştirmiştir. Ayrıca, bu rakamların eşitsizliği yansıtması için tekrar bir ayarlama yapılmaktadır. Eşitsizlik unsuru hesaba katılmadan önce, 2011 yılı için ABD'nin durumu hiç de fena değildi; Norveç, Avustralya ve Hollanda'nın ardından dördüncü sıradaydı. Ancak eşitsizlik hesaba katıldığında ABD tüm Avrupa ülkelerinin gerisinde kalarak yirmi üçüncü sıraya yerleşmektedir. Eşitsizliği hesaba katmanın ABD'nin sıralamasında yarattığı bu fark, tüm gelişmiş endüstriyel ülkeler içerisindeki en büyüğüdür.[94] İskandinav ülkelerinin hepsi sıralamada ABD'nin çok üstünde yer almıştır ve bu ülkelerin her biri vatandaşlarına sadece kamusal eğitim sağlamakla kalmayıp aynı zamanda sağlık hizmetleri de sunmaktadır. Bu hizmetleri karşılamak için gerekli olan vergileri toplamanın büyümeyi engelleyeceği, ABD'deki yaygın söylemlerden biridir. Ancak bu doğru değildir. 2000-2010 döneminde, örneğin yüksek vergi oranları olan İsveç, ABD'den daha hızlı büyümüştür. Başka bir ifadeyle, bu ülkenin ortalama büyüme oranları ABD'nin oranlarının üzerindedir (yıllık yüzde 2.31'e karşılık yıllık yüzde 1.85).[95]

Bu ülkelerden birinin eski bir maliye bakanının bana söylediği gibi, "Yüksek vergi oranlarımız sayesinde bu kadar hızlı büyüyüp bu kadar iyi işler yapabildik." Demek istediği şey, elbette vergilerin doğrudan yüksek büyümeye yol açtığı değildir; vergiler sayesinde yapılan kamu harcamalarının –eğitim, teknoloji ve altyapı yatırımlarının– yüksek vergilerin herhangi bir olumsuz etkisini fazlasıyla telafi ederek yüksek büyüme oranlarını desteklediğidir.

Gini katsayısı

Eşitsizliğin standart ölçülerinden biri Gini katsayısıdır. Şayet gelir, nüfusla orantılı bir şekilde dağılıyorsa –en alttaki yüzde 10'luk kesimin toplam gelirin yüzde 10'nu, yüzde 20'lik kesimin toplam gelirin yüzde 20'sini alması gibi– Gini katsayısı 0 olur. Bu durumda toplumda eşitsizlik yok demektir. Diğer taraftan, şayet bütün gelir tek bir kişiye gitseydi, Gini katsayısı 1 olurdu;

---

94 Bkz. *United Nations Human Development Report* istatistikleri, http://hdr.undp.org/en/statistics/ (Erişim tarihi: 6 Mart 2012). Eşitsizliğin sıralamada daha büyük seviyede bir olumsuz etkisi olduğu tek ülke Kolombiya'dır.

95 Bkz. *World Bank Indicators*, http://data.worldbank.org/indicator

bir nevi "mükemmel" eşitsizlik durumu. Daha eşit toplumların Gini katsayıları 0.3 veya bunun altındadır. İsveç, Norveç ve Almanya bu ülkelerden bazılarıdır.[96] Eşitsizlik seviyesi en yüksek toplumların Gini katsayıları 0.5 veya bunun üstündedir. Bu ülkeler içerisinde Afrika'nın bazı ülkeleri (özellikle korkunç bir ırk ayrımcılığı geçmişi olan Güney Afrika) ve Latin Amerika'nın uzun süredir bölünmüş (ve genelde işlevsiz) toplumsal ve siyasi yapılarıyla bilinen ülkeleri yer almaktadır.[97] ABD, henüz bu "seçkin" kulübe girememiştir fakat bu doğrultuda emin adımlarla ilerlemektedir. 1980 yılında, Gini katsayımız 0.4'e çok yakındı; bugün 0.47 seviyesindedir.[98] Birleşmiş Milletler verilerine göre, ABD'deki bugünkü eşitsizlik seviyesi İran ve Türkiye'nin biraz daha üzerinde[99] ve Avrupa Birliği'ndeki tüm ülkelerin ilerisindedir.[100]

Bu uluslararası karşılaştırmayı daha önceden açtığımız bir konuya geri dönerek bitirelim: Gelir eşitsizliği ölçüleri eşitsizliğin önemli unsurlarını tam olarak yansıtmaz. ABD'deki eşitsizlik aslında bu rakamların söylediğinden çok daha kötü bir durumda olabilir. Diğer gelişmiş endüstriyel ülkelerdeki aileler, sağlık faturalarını nasıl ödeyecekleri veya anne-babalarının sağlık masraflarını nasıl karşılayacakları hakkında endişe duymazlar. Makul düzeyde sağlık hizmetinden faydalanmak temel bir insan hakkı olarak kabul edilmiştir. Bu diğer ülkelerde, iş kaybı ciddi bir durumdur ama en azından sosyal güvenlik ağları daha güçlüdür. ABD dışında başka hiçbir ülkede bu kadar insan evlerini kaybetme endişesi yaşamamaktadır. Alt ve orta kesimlerdeki Amerikalılar için, iktisadi güvensizlik artık hayatın bir gerçeği olmuştur. Bu güvensizlik gerçek hayatın önemli bir gerçeğidir ancak rakam-

96 *United Nations Human Development Indicators* veri tabanı, http://hdrstats.undp.org/en/tables/ (Erişim tarihi: 6 Mart 2012).

97 Ülkeler arası karşılaştırmalar yaparken dikkatli olmak gerekir. Gini katsayısını hesaplamak için gereken verileri toplamak zordur, özellikle de yoksul ülkelerde. Ayrıca gelir adaletsizliği "refah" eşitsizliğini yansıtmada yetersiz olabilir, özellikle de güçlü güvenlik ağları ve sosyal güvenlik sistemleri sağlayan devletlerin bulunduğu karşılaştırmalarda. Dahası, (Çin gibi) daha büyük ülkelerdeki eşitsizliğin bir kısmı coğrafyayla ilgili olabilir. Gini katsayılarını karşılaştırmak için çeşitli veri kaynakları mevcuttur, Dünya Bankası [*World Bank*], Birleşmiş Milletler [*United Nations*], *CIA* ve Küresel Barış Endeksi [*Global Peace Index*] gibi. Sırasıyla, bkz. http://data.worldbank.org/indicator /SI.POV.GINI?page=2&order=wbapi_data_value_2009%20wbapi_data_value%20wbapi_data_value-last&sort=asc, http://hdrstats.undp.org/en/indicators /67106.html, https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/rankorder/2172rank.html ve http://www.visionofhumanity.org

98 ABD Nüfus Sayım İdaresi verilerine dayanarak 1999 ile 2009 arası için hesaplamalar. Bkz. Tarihsel Tablo H-4, *Gini Ratios for Households, by Race and Hispanic Origin of Householder*, http://www.census.gov /hhes/www/income/data/historical/household/index.html

99 Bkz. *UN Human Development Indicators* veri tabanı. Son yıllardaki verilerin oldukça eksik olduğunu ve Birleşmiş Milletler'in 2000 yılı için ABD Gini katsayısı hesabının (40.8) aynı yıl için ABD Nüfus Sayım İdaresi'nin yaptığı hesaptan (46.2) farklı olduğunu belirtmek gerekir. Her seferinde, aynı veri tabanı içinden karşılaştırmalar yapmaya gayret ediyorum.

100 Bkz. Eurostat Avrupa Gini katsayıları verileri, http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=ilc_di12&lang=en (Erişim tarihi: 5 Mart 2012).

larda tam olarak ifade edilememektedir. Eğer edilebilseydi, uluslararası karşılaştırmalar ABD'de olan bitenin şüphesiz çok daha kötü bir tablosunu ortaya koyardı.

Sonuç

Kriz öncesi yıllarda, birçok Avrupalı ABD'yi örnek alıyor, kendi ekonomilerinin bizimki kadar iyi işlemesi için nasıl yeniden düzenlenebileceğini soruyorlardı. Avrupa'nın da, örneğin gerekli siyasal ve kurumsal düzenlemeleri yapmadan ortak para birimine geçmenin getirdiği, kendine özgü sorunları vardır ve bunların faturası ileride ortaya çıkacaktır. Fakat bunu bir kenara koyarsak, Avrupalılar (ve dünyanın diğer ülkelerindeki insanlar) kişi başı GSYİH'nin toplumdaki çoğu vatandaşın nasıl bir hayat sürdüğünü –dolayısıyla ekonominin temel olarak ne durumda olduğunu– iyi betimleyemediğinin artık farkındadırlar. Kişi başı GSYİH verileri Avrupa'da Amerikan ekonomisinin iyiye gittiği yanılgısını yaratmıştı. Bu durum artık ortadan kalkmış bulunmaktadır. Elbette, durumu derinden inceleyen iktisatçılar, daha 2008 yılında ABD'nin borç destekli büyümesinin sürdürülebilir olmadığını görebiliyorlardı. Buna ilaveten, her şeyin iyi gidiyor gibi göründüğü bir dönemde bile Amerikalıların büyük bir çoğunluğunun gelirleri düşmekteydi; ne var ki, üst kesimdekilerin aşırı kazançları, genel resmi çarpıtıyordu.

Bir ekonominin başarısı, ancak vatandaşların çoğunun –genel olarak tanımlanmış– hayat standartlarına uzun vadede ne olduğuna bakılarak değerlendirilebilir. Bu açıdan baktığımızda, Amerikan ekonomisi iyi bir performans sergileyememektedir, hem de en az otuz yıldan beri. 1980-2010 yılları arasında kişi başı GSYİH dörtte üç oranında artırmasına rağmen,[101] daha önce gördüğümüz gibi, tam zamanlı çalışan erkek işçilerin büyük çoğunluğunun gelirleri bu dönemde azalmıştır. Amerikan ekonomisi bu işçilerin alışagelmiş olduğu hayat standardı artışlarını sağlayamamaktadır. Bu durum, Amerikan ekonomisinin motorunun üretim becerisini kaybetmesinden kaynaklanmamaktadır. Sadece, ekonomi motorunun çalıştırılma şekli, büyümenin getirilerini giderek daha küçük bir azınlığa vermiş, hatta daha önceden alt kesimdekilere giden payın bir kısmını da bu insanların elinden almıştır.

Bu bölüm, Amerikan ekonomisinin bazı rahatsız edici gerçeklerini tüm çıplaklığıyla gözler önüne sermiştir:

101 Dünya Bankası verileri karşılaştırmalarına dayanarak. http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.KD?page=6 (Erişim tarihi: 14 Şubat 2012). ABD'deki 2010 yılı için kişi başı GSYİH, sabit 2000 yılı doları bazında, 35.527 dolardı ve bu rakam 1980 yılında 20.004 dolardı.

a. ABD'de son zamanlarda yaşanan ekonomik büyüme ağırlıklı olarak gelir dağılımının en üst yüzde 1'lik kesiminde gerçekleşmiştir.
b. Bunun sonucunda eşitsizlik artmaktadır.
c. Alt ve orta gelir kesimleri yüzyılın başıyla kıyasla daha kötü duruma gelmişlerdir.
d. Servet dağılımındaki eşitsizlikler gelir eşitsizliklerinden bile daha büyüktür.
e. Eşitsizlikler sadece gelirde değil, güvensizlik ve sağlık gibi hayat standartlarını belirleyen çeşitli alanlarda kendini göstermektedirler.
f. Hayat şartları özellikle en alt kesimdekiler için çok zorludur ve durgunluk bu durumu çok daha kötü bir hale getirmiştir.
g. Orta sınıf giderek küçülmektedir.
h. Farklı gelir grupları arasındaki hareketlilik azdır – ABD'nin bir fırsatlar ülkesi olduğu düşüncesi bir efsanedir.
i. ABD'deki eşitsizlik diğer tüm gelişmiş endüstriyel ülkelerdekinden daha yüksektir; ABD bu eşitsizlikleri düzeltmek için daha az çaba sarf etmektedir ve eşitsizlik diğer birçok ülkeye göre daha hızlı büyümektedir.

ABD'deki Sağ kesim, bu bölümde ortaya sunulan gerçekleri uygunsuz bulmaktadır. Burada yaptığımız analiz, Sağ kesimin halka yaymaya çalıştığı bazı efsaneleri yalanlamaktadır; ABD'nin bir fırsatlar ülkesi olduğu ve özellikle Reagan'ın ekonomi üzerindeki düzenlemeleri kaldırıp devletin boyutunu küçülttüğü dönemden sonra çoğu insanın piyasa ekonomisinden faydalanmakta olduğu gibi efsaneleri. Sağ düşünceyi savunanlar gerçekleri inkâr etmek istese de, ortaya çıkan bulgular böyle bir tavrı giderek daha zor bir hale getirmektedir. Özellikle de alt *ve orta* kesimin durumunun kötü olduğunu ve en üst kesimin ülke gelirinin giderek daha da büyük bir payına sahip olduğunu inkar etmeleri mümkün değildir. Bu pay o kadar artmıştır ki, geride kalanların eline geçen miktar azalmıştır; bununla birlikte, alt ve orta kesimdekilerin üst kesimlere yükselme ihtimalinin üst kesimdekilerin konumlarını korumaya devam etme ihtimalinden çok daha düşük olduğu kabul edilmesi gereken bir başka gerçektir. Sağ kesim, devletin yoksulluğun hafifletilmesinde yardımcı olabileceği gerçeğini de yok sayamaz; özellikle de yaşlılar arasındaki yoksulluğun etkin şekilde azalmasında devletin oynadığı rolü düşündüğümüzde. Bu durum, çok dikkatli bir şekilde tasarlanmadıkları takdirde sosyal güvenlik de dahil devlet programlarındaki kesintilerin muhtemelen yoksulluğu arttıracağı anlamına gelmektedir.

Sağ kesimin buna dört cevabı vardır. Birincisi, herhangi bir yıl içinde bazıları zarar edip düşecek bazıları da kazançlı çıkacaktır. Buna göre, asıl önemli olan hayat boyu devam eden eşitsizliktir. En düşük gelirliler gelecek yıllar-

da daha yüksek gelirler elde edeceklerdir; dolayısıyla, uzun dönem eşitsizlik bugünkü rakamların söylediğinden daha düşüktür. Ne var ki, iktisatçılar hayat boyu elde edilen gelirler arasındaki farkları da incelemişlerdir ve Sağ kesimin söyledikleri günümüzün gerçekleriyle maalesef bağdaşmamaktadır: Hayat boyu eşitsizlik neredeyse anlık eşitsizlik kadar yüksektir ve son yıllarda inanılmaz derecede artmıştır.[102]

Sağ kesim, bazen de ABD'deki yoksulluğun gerçek yoksulluk olmadığını öne sürer. Ne de olsa, yoksul Amerikalıların çoğu diğer ülkelerdeki yoksulların sahip olmadığı birçok şeye sahiptir. Bu kişilerin ABD'de yaşadıkları için müteşekkir olmaları gerekir. Televizyon, su tesisatı, ısıtma (çoğu zaman) ve para ödemeden gidebilecekleri okulları vardır. Ne var ki, Ulusal Bilimler Akademisi'nin [*National Academy of Sciences*] ortaya koyduğu gibi,[103] göreceli yoksunluğu göz ardı etmememiz gerekir. Amerikan şehirlerindeki temel hijyen standartları, doğal olarak ev içi sıhhi tesisatlarının bulunmasına yol açmıştır. Ucuz Çin malı televizyonları yoksul kesimdekiler bile alabilmişlerdir – tabii ki Hindistan ve Çin'in yoksul köylerindeki insanların bile televizyonları vardır. Günümüz dünyasında bu bir zenginlik göstergesi değildir. İnsanların küçük bir televizyondan faydalanıyor olması, yoksulluk içinde yaşamıyor oldukları –ya da Amerikan rüyasını yaşadıkları– anlamına gelmemektedir.[104]

---

102 Ekonomi biliminde, tüketimin hayat boyu (ya da kalıcı) gelir farklarını yansıtması gerektiğine dair yerleşik bir kuram bulunmaktadır. Bkz. Milton Friedman, *A Theory of the Consumption Function* (Princeton: Princeton University Press, 1957). Dolayısıyla tüketimdeki büyük eşitsizlikler hayat boyu gelirlerde büyük eşitsizlikler bulunduğuna işaret etmektedir. Eğer sermaye piyasaları bireylerin tüketimlerini pürüzsüzleştirmelerini engelleyecek şekilde eksikse (ki durum böyledir), gelirlerdeki yıldan yıla farkların yine refah üzerinde etkileri olabilir. Sosyal Güvenlik Bakanlığı'ndan [*Social Security Administration*] yıllık kazanç verilerini kullanan Wojciech Kopczuk, Emmanuel Saez ve Jae Song, "yıllık kazançlardaki varyasyondaki artışın (log) çoğunun kalıcı gelirlerdeki varyasyondaki artışlara (log) ve geçici gelirlerdeki sınırlı artışlara (log) bağlı olduğunu" bulmuşlardır. Bu yüzden, aslında, kazanç eşitsizliğindeki artış kalıcı gelirlerdedir. Bulunla birlikte, bir insanın kazanç dağılımında yukarılara tırmanmasının zor olmaya devam ettiğini bulmuşlardır (ancak kadınlar için hayatları boyunca yukarıya ilerlemenin mümkün olduğunu da bulmuşlardır). Bkz. "Earnings Inequality and Mobility in the United States: Evidence from Social Security Data since 1937", *Quarterly Journal of Economics* 125, no. 1 (2010), s. 91-128. Tüketim eşitsizliğinin kriz öncesinde gelir eşitsizliğinden daha düşük olması ve daha yavaş büyümesi kısmen engelsiz borçlanmadan kaynaklanmaktadır. Emlak piyasasının çökmesiyle, insanların gelirlerinin ötesinde tüketim yapma kabiliyeti de azalmıştır. Bu, daha önceki tüketim eşitsizliği analizlerine önemli bir eleştiri sunar; örneğin bkz. Dirk Krueger ve Fabrizio Perri, "Does Income Inequality Lead to Consumption Inequality? Evidence and Theory", *Review of Economic Studies* 73 (Ocak 2006), s. 163-92.

103 Kongre, 1995'te, Ulusal Bilimler Akademisi'nden [*National Academy of Sciences*] bir uzmanlar panelinin yoksulluk eşiklerinin ayarlanmasını inceleyen bir rapor hazırlamasını istemiştir. *National Research Council, Measuring Poverty: A New Approach* (Washington, DC: The National Academies Press, 1995).

104 The Heritage Foundation, yakın zamanda şöyle bir şikâyette bulunmuştur: "2005 yılında devlet tarafından yoksul olarak tanımlanan bir hane halkının arabası ve kliması vardı. Eğlence için,

Üçüncü cevap, istatistikleri tartışma konusu yapma amacındadır. Bazıları enflasyonun olduğundan yüksek hesaplandığını, doğal olarak gelirdeki büyümenin olduğundan daha az çıktığını söyleyebilir. İstatistiklerin tartışılacak bir tarafı olsa bile, ben bu rakamların tipik Amerikan ailelerinin çektiği acıları olduğundan daha hafif gösterdiğinden şüpheleniyorum. Aile bireyleri hayat standartlarını korumak için – "aileleri için"– daha uzun süreler çalıştıkça genelde aile hayatı zarar görmektedir. Daha önce bu bölümde, ABD'deki yoksul ve orta sınıfların karşılaştıkları artan güvensizlikten bahsetmiştik; bu güvensizlik de gelir istatistiklerine yansımaz. Bu yüzden, gerçek eşitsizlik gelir eşitsizliği ölçümlerinin ima ettiğinin muhtemelen çok üzerindedir. Gerçekten de, daha önce değindiğimiz gibi, Nüfus İdaresi [*Census Bureau*] yoksulluk verilerine daha yakından baktığında, 2010 yılı yoksulluk oranının yüzde 15.2'den yüzde 16'ya yükseldiğini hesaplamıştır.[105]

Son olarak, Sağ kesimin verdiği dördüncü cevap, yoksulluğa iktisadi ve ahlâki bir haklılık sağlamaya çalışmaktadır; yoksulluk hakkında bir şeyler yapmaya çalışmanın "altın yumurtlayan kazın kesilmesine" yol açacağı ve ABD ekonomisini zayıflatarak yoksul kesime bile zarar vereceği de iddia edilmektedir.[106] Buna göre, Mitt Romney'in* dediği gibi, eşitsizlik sessizce ve özel ortamlarda konuşulması gereken bir şeydir.[107] Bu fırsatlar ülkesinde yoksullar kendilerinden başka suçlu aramamalıdırlar. İlerleyen bölümlerde

ailenin iki renkli televizyonu, kablolu ya da uydu kanalları, DVD ve teyp oynatıcısı vardı. Eğer evde çocuklar, özellikle de erkek çocuklar varsa, ailenin Xbox ya da PlayStation gibi bir oyun konsolu vardı. Mutfakta, ailenin bir buzdolabı, bir fırın ve ocağı ve bir mikrodalga fırını vardı. Çamaşır makinesi, çamaşır kurutma makinesi, tavan fanları, telsiz telefonu ve kahve makinesi de vardı." R. Rector ve R. Sheffield, 2011, "Air Conditioning, Cable TV, and an Xbox: What Is Poverty in the United States Today?", 19 Temmuz 2011, http://www.heritage.org/research/reports/2011/07/what-is-poverty. Elbette televizyonun (ya da bu eşyalardan başka birinin) satılmasının gıda, sağlık, konut ya da iyi okullara erişim sağlamak için pek bir yararı olmayacaktı. En azından Veblen'in (1899) "gösterişçi tüketim" [*"conspicuous consumption"*] kavramını tanıttığı *Aylak Sınıfın Teorisi* [*Theory of the Leisure Class*] adlı kitabıyla başlayan, tüketimle mutluluk arasındaki ilişkiyi inceleyen bir başka önemli alan daha vardır. Daha yakınlarda Richard Wilkinson ve Kate Pickett, *The Spirit Level: Why Greater Equality Makes Societies Stronger* (New York: Bloomsbury Press, 2009) adlı kitapta, daha fazla eşitliğin "sosyal değerlendirme endişelerinin" ve bununla ilişkili stresin azaltılması aracılığıyla mutluluğu artıracağını savunmuşlardır.

105 Bkz. *U.S. Census*, "The Research Supplemental Poverty Measure: 2010", Kasım 2011.

106 Üçüncü Bölüm'de açıklayacağımız gibi, bu argümanın (ikisi de yanlış olan) iki tarafı vardır. İlkine göre, üst kesimdekileri daha yüksek oranlarda vergilendirmek bu kişilerin çalışma ve tasarruf yapma teşviklerini azaltacaktır ve dolayısıyla vergi gelirleri düşebilir bile; ikincisine göre, yoksullara yardım etmek sadece daha fazla yoksulluk üretilmesine yol açacaktır – alt kesimdekilerin çalışmamasını teşvik etmek de dahil.

(*) İş insanı, eski Massachusetts eyaleti valisi ve 2012 başkanlık seçimleri Cumhuriyetçi Parti aday adayı – ç.n.

107 Mitt Romney, 11 Ocak 2012'de *Today Show*'da şöyle demiştir: "Bence bu şeyler hakkında sessiz odalarda konuşulabilir... Bu oldukça kıskançlık odaklı bir... yaklaşımdır ve bence başarısız olacaktır." http://blogs.chicagotribune.com/ news_columnists_ezorn/2012/01/shhhhh.html (Erişim tarihi: 25 Ocak 2012).

bu savları daha yakından ele alacağız. İçinde bulundukları kötü durum için yoksulları suçlamamamız gerektiğini ve zenginlerin kazançlarını "kendi başlarına" kazandığı tezinin de gerçeği yansıtmadığını göreceğiz. Yüzde 1'lik kesimin genel olarak topluma önemli katkılar yaparak gelir sağlayan insanlardan oluşmadığını –dünyayı anlayış şeklimizi değiştiren düşünürlerden veya ekonomimizi dönüştüren büyük mucitlerden çok farklı olduklarını– göreceğiz. Aynı zamanda daha eşit bir toplum yaratmanın neden daha dinamik bir ekonomi yaratacağını da açıklayacağız.

Büyük Durgunluk travması, çok sayıda insanın işini ve evini kaybetmesine yol açan bir zincirleme reaksiyon başlatmış, sadece söz konusu insanların değil toplumun genelini etkilemiştir. Şimdi anlıyoruz ki, Amerikan ekonomisi Amerikalıların çoğunluğu açısından krizden önceki yıllarda bile iyi işlemiyordu. ABD'deki giderek büyüyen eşitsizliği ve bunun iktisadi, siyasal ve sosyal alanlardaki vahim sonuçlarını göz ardı etmek artık mümkün değildir. Öte yandan, eğer bu eşitsizliğe karşı ne yapmamız gerektiğini anlamak istiyorsak, öncelikli olarak bu durumu ortaya çıkaran iktisadi, siyasal ve sosyal dinamikleri anlamamız gerekmektir.

İKİNCİ BÖLÜM

RANT ARAYIŞI VE EŞİT OLMAYAN BİR TOPLUMUN DOĞUŞU

ABD'deki eşitsizlik birden bire ortaya çıkmamış, yaratılmıştır. Piyasa dinamikleri bir rol oynamış olsa da, eşitsizliğin ortaya çıkmasındaki tek neden bu piyasa güçleri değildir. Aslında bu durum çok şaşırtıcı olmamalıdır: Ekonominin kanunları evrensel olsa da artan eşitsizlik –özellikle de en üstteki yüzde 1'lik kesimin aldığı pay– belirgin bir ABD "başarısıdır". Aşırı eşitsizliğin kaçınılmaz olmaması her ne kadar gelecek için umut verse de, durum muhtemelen daha da kötüleşecektir. Zira bu sonuçları yaratan dinamikler kendi kendilerini beslemektedirler.

Eşitsizliğin kökenlerini anlayarak eşitsizliği azaltmanın fayda ve maliyetlerini daha iyi kavrayabiliriz. Bu bölümde savunulan tez basitçe şudur: Her ne kadar piyasa dinamikleri eşitsizliğin oluşmasına yardım etseler de, devlet politikaları da piyasa dinamiklerini etkilemektedirler. Bugün var olan eşitsizliğin önemli bir kısmı devlet politikalarının, devletin yaptıkları kadar yapmadıklarının da bir sonucudur. Devletin, geliri üst kesimden alt ve orta kesimlere aktarma veya tam tersini yapma gücü vardır.

Bir önceki bölümde, ABD'de bugün mevcut olan eşitsizliğin alışılmadık bir seviyede olduğundan bahsetmiştik. Diğer ülkelerle ve hatta ABD'nin kendi geçmişiyle kıyaslandığında, bu eşitsizlik seviyesinin olağandışı bir büyüklükte olduğu ve olağandışı bir hızla arttığı görülmektedir. Eşitsizlik seviyesindeki değişimleri gözlemlemenin, kısa bir zaman diliminde herhangi bir değişikliğin fark edilmesi güç olduğundan, çimlerin uzamasını izlemeye benzediği söylenirdi. Ancak durum artık böyle değildir.

Bu son durgunluk sürecinde yaşananlar bile alışılmışın dışındadır. Normal şartlarda, ekonomi zayıfladığında ücretler ve istihdam yavaşça sürece

uyum sağlar ve böylece satışlar düşerken kârlar da daha büyük bir oranda azalır. Ne var ki, bu durgunluk döneminde, ücretlerin payı azalırken birçok şirket yüksek kârlar elde etmektedir.[1]

Eşitsizlikle mücadele kaçınılmaz olarak çok boyutludur: Üst kesimdeki aşırılıkları dizginlemek, orta kesimi güçlendirmek ve alt kesimdekilere yardım etmek gerekir. Bu amaçların her biri için ayrı bir programa ihtiyaç vardır. Ancak böyle programları oluşturabilmek için bu sıra dışı eşitsizliğin farklı boyutlarının oluşmasını sağlayan etkenleri daha iyi anlamamız gerekmektedir.

Her ne kadar bugün yaşadığımız eşitsizlik sıra dışı olsa da eşitsizliğin kendisi yeni değildir. İktisadi ve siyasal gücün belirli bir kesimde toplanması, Batı toplumlarının kapitalizm öncesi dönemlerinde birçok açıdan daha aşırı bir seviyedeydi. O zamanlarda din, bu eşitsizliği hem açıklıyor hem de meşru bir hale getiriyordu: Toplumun üst kesimindekilerinin bu konumda bulunmaları kutsal haklarıydı. Bunu sorgulamak, sosyal düzeni ve hatta Tanrının iradesini sorgulamak demekti.

Fakat Antik Yunanlılar için olduğu kadar günümüz iktisatçıları ve siyaset bilimcileri için de bu eşitsizlik önceden belirlenmiş bir sosyal düzen meselesi değildi. Bu eşitsizliklerin temelinde güç –genellikle askerî güç– ilişkileri yatmaktaydı. Militarizm iktisadiydi: İşgalcilerin işgal altındakileri olabildiğince sömürme hakkı vardı. Antik çağlarda, genel olarak doğal felsefi düşünce, insanların amaçları için diğer insanları bir araç olarak kullanmasını yanlış bulmuyordu. Antik Yunan tarihçi Tukididis'in ünlü bir sözü şöyle diyordu: "Adalet, dünya devam ettikçe, sadece eşit güçtekiler arasındaki bir mesele olacaktır; bu arada güçlüler ellerinden geleni yaparken, güçsüzlerse katlanmak zorunda oldukları acılara katlanacaklardır."[2]

Gücü elinde bulunduranlar bu gücü kendi iktisadi ve siyasal pozisyonlarını güçlendirmek ya da en azından muhafaza etmek için kullanmışlardır.[3]

---

1 Bu, borsadaki iyiye gidişin artık ekonominin sağlığı hakkında iyi bir gösterge olmamasının nedenlerinden biridir. Hisselerin fiyatları, ücretlerin düşük olması ve ekonomiden endişe eden FED'in faiz oranları sıfır seviyelerinde tutması nedeniyle artabilir.

2 Thucydides, *The Peloponnesian War*, çev. Richard Crawley (New York: Modern Library, 1951), s. 331 (kitap 5.89).

3 İşte bu yüzden, gücü elinde bulunduranların istemli şekilde bu gücün bir kısmından vazgeçtiği durumlar ilginçtir. Bunlardan bazıları, güçlülerin kendi uzun vadeli çıkarlarını –ve hizmet etmeleri beklenen kişilerin uzun vadeli çıkarlarını– anladıkları için gerçekleşmektedir. Örneğin 2007 yılında Bhutan kralının ülkesini anayasal bir monarşiye çevirmekte ısrarcı olmasının nedeni buydu. Vatandaşlarını, bunun herkes için doğru yol olacağına ikna etmesi gerekmişti. Eğitimi yaygınlaştıran 19. yüzyıl ülkelerinin seçkinleri, bunun uzun vadede siyasal yapı üzerindeki hâkimiyetlerini zayıflatma riskinin bulunduğunu biliyor olmalıydılar; buna rağmen, daha eğitimli bir işyerinin sağlayacağı kısa vadeli ekonomik avantajlar, görünen o ki, uzun vadeli siyasi sonuçlara baskın gelmişti. François Bourguignon ve Sébastien Dessus, "Equity and Development: Political Economy Considerations", *No Growth without Equity?*, bölüm. 1, (ed.) San-

Aynı zamanda, insanların düşüncelerini şekillendirerek nefretle karşılanacak gelir farklılıklarının makul görünmesi için uğraşmışlardır.

Kutsal hak kavramı ulus-devletlerinin erken döneminde etkinliğini yitirmeye başladığında, gücü elinde bulunduranlar da kendi konumlarını korumak için başka destekler aramaya koyuldular. İnsan onurunu ön plana çıkaran Rönesans ve Aydınlanma hareketleriyle ve şehirlerde büyük boyutlu bir yoksul kesim yaratan Endüstri Devrimi'yle birlikte, özellikle de Marx gibi muhalifler "sömürüden" bahsedip sistemi eleştirirken, eşitsizliği meşru kılacak başka gerekçeler üretmek zorunlu hale gelmişti.[4]

19. yüzyılın ikinci yarısında egemen olmaya başlayan –ve bugün halen baskın olan– kuram "marjinal üretkenlik kuramıydı." Bu kurama göre, yüksek üretkenliğe sahip olanlar topluma yaptıkları katkının büyüklüğünü yansıtan gelirler elde ederler. Her bireyin yaptığı katkının değeri, arz ve talep kanunlarına göre işleyen serbest piyasalarda belirlenir. Eğer bir kişinin az bulunan ve değerli bir niteliği varsa, toplam üretime büyük bir katkı sağladığı için piyasa bu kişiyi yüksek bir seviyede ödüllendirecektir. Eğer kişinin hiçbir becerisi yoksa, geliri de az olacaktır. Farklı becerilerin üretkenliğini elbette teknoloji belirlemektedir: İlkel bir tarımsal ekonomide önemli olan fiziksel güç ve dayanıklılıktı; yüksek teknolojiye dayanan modern bir ekonomideyse beyin gücü ön plandadır.

Teknoloji ve kıtlık, arz-talep kanunları vasıtasıyla bugünkü eşitsizliğin şekillenmesinde belirli bir rol oynamaktadırlar. Fakat başka bir unsur olarak devlet de bu süreçte etkindir. Bu kitabın ana fikirlerinden biri, eşitsizliğin iktisadi olduğu kadar siyasal süreçlerin de bir sonucu olduğu gerçeğidir. Modern bir ekonomide devlet oyunun kurallarını belirler ve bu kuralları uygular: Adil rekabetin ne olduğu, hangi davranışların rekabet karşıtı ve yasadışı sayıldığı, kişinin borçlarını tamamıyla ödeyemediği iflas durumlarında kimin eline ne geçeceği ve hangi eylemlerin dolandırıcılık olarak tanımlanıp yasaklandığına dair kuralları. Devlet aynı zamanda (bazen açık, bazen üstü kapalı şekilde) kaynak aktarımları yapar ve vergiler ve sosyal harcamalar

---

tiago Levy ve Michael Walton (New York: Palgrave Macmillan, 2009). Daron Acemoglu ve James Robinson, demokratikleşmenin hükümetteki seçkinlerin gelirlerin gelecekte yeniden yapılanmasına kendilerine adamaları için bir yol olduğunu, böylece sosyal huzursuzluklar karşısında devrim aşırılığından kaçınmaya çalıştıklarını kuramsallaştırmışlardır. Eğer ayaklanmak için yeterli güç bulunmuyorsa, baskı veya geçici reformlar (ya da gelir transferleri) yeterli olabilir. Acemoglu ve Robinson, *Economic Origins of Dictatorship and Democracy* (Cambridge: Cambridge University Press, 2006).

4 Bkz. Karl Polanyi, *The Great Transformation* (New York: Rinehart, 1944) [*Büyük Dönüşüm*, çev. Ayşe Buğra, İletişim Yayınları, 11. baskı, 2013]. Marx'a karşılık olarak geliştirilen kuramlardan biri, Oxford Üniversitesi'ndeki Drummond Kürsüsü'nün ilk sahiplerinden olan ve kapitalistlerin kazandıkları gelirlerin (tüketimden) "kaçınmalarının" (*abstinence*) (veya *tüketim yapmamalarının*) bir karşılığı olduğunu savunan Nassau Senior'undu.

aracılığıyla piyasanın oluşturduğu, teknoloji ve siyasetin şekillendirdiği gelir dağılımını düzenler.

Son olarak devlet, örneğin miras vergileri alarak ve parasız eğitim hizmetleri vererek, toplumdaki servet dinamiklerini de değiştirir. Eşitsizlik, sadece piyasanın nitelikli bir çalışana niteliksiz bir işçiyle kıyasla ne kadar ücret ödediğiyle değil, aynı zamanda bir insanın edindiği beceri seviyesine göre belirlenir. Yoksul ailelerin çocukları devlet desteği olmadan, bırakın yüksek verimlilik ve ücretler için gerekli olan eğitimi almayı, temel sağlık ve gıda ihtiyaçlarını bile karşılayamazlar. Devlet, bir insanın aldığı eğitim seviyesinin ve eline geçen mirasın hangi seviyede ebeveynlerine bağlı olduğunu etkileyebilir. Daha teknik bir ifadeyle, iktisatçılar, eşitsizliğin finansal ve beşeri sermaye "donanımının" (*endowment*) toplum içerisinde nasıl dağılmış olduğuna bağlı olduğunu söylerler.

Amerikan devletinin bu işlevleri ne şekilde yerine getirdiği, toplumumuzdaki eşitsizliğin boyutunu belirlemektedir. Bahsi geçen her alanda verilen ince kararlar bazı grupların lehine bazılarınınsa aleyhine olacaktır. Tek bir kararın etkisi küçük olsa da, en üst kesimin lehine alınan çok sayıda kararın toplam etkisi çok önemli olabilir.

Piyasadaki rekabetçi güçler normal şartlarda çok büyük kâr oranlarına izin vermezler fakat eğer devletler piyasaların rekabetçi bir ortamda işlemelerini sağlamazlarsa, büyük tekel kârları ortaya çıkabilir. Normal şartlarda, piyasa güçlerinin orantısız şekilde yüksek yönetici gelirlerinin de önüne geçmesi beklenir. Fakat günümüzün büyük kurumsal şirketlerinde CEO'lar çok güçlüdürler, hatta kazandıkları parayı bile belirleyebilirler; tabii yönetim kurulu onayıyla. Öte yandan, birçok şirketin CEO'su, yönetim kurulu atamalarında önemli yetkilere sahiptir ve bu şekilde atanmış bir yönetim kurulunun denetleme gücü de oldukça sınırlı olmaktadır. Hisse sahiplerinin söz söyleme hakkı asgari düzeydedir. Bazı ülkelerin "şirket yönetim yasaları" daha iyidir; bu yasalar, örneğin yönetim kurulunda bağımsız üyelerin olmasını veya hissedarların ücretlerin belirlenmesinde söz sahibi olmalarını zorunlu kılarak CEO'nun gücünü sınırlar. Bir ülkede etkili bir şekilde uygulanan şirket yönetimi yasaları yoksa, CEO'lar kendilerine çok büyük ikramiye ödemeleri yapabilirler.

İlerici vergilendirme ve harcama politikaları (yoksullara kıyasla zenginlerden daha çok vergi alan ve iyi sosyal güvenlik sistemleri sağlayan politikalar), eşitsizliğin boyutlarını sınırlayabilir. Tersine, ülkenin kaynaklarını zenginlere ve iyi bağlantıları olan insanlara dağıtan politikalar eşitsizliği artırabilir.

Siyasal sistemimiz giderek daha fazla eşitsiz sonuçlar doğuracak ve fırsat eşitliğini azaltacak şekilde işlemektedir. Bu, bizi şaşırtmamalıdır: En yuka-

rıdaki kişilere haddinden fazla güç veren bir siyasal sisteme sahibiz. Bu kişiler sahip oldukları güçleri sadece gelir dağılımının yeniden yapılanmasını sınırlamak için değil, aynı zamanda oyunun kurallarını kendi lehlerine olacak şekilde düzenlemek ve kamudan büyük "hediyeler" koparmak için kullanmaktadırlar. İktisatçıların bu tip faaliyetlere verdikleri bir isim var: Rant arayışı, yani servet üretimine katkıda bulunulduğu için değil, kendi katkısı olmadan da üretilebilen servetin daha büyük bir kısmına el konulduğu için elde edilen gelir. (Bölümün ilerleyen kısımlarında rant arayışı kavramının daha detaylı bir tanımını yapacağız.) Üst kesimdekiler, toplumun geri kalanlarının farkına bile varamayacağı şekillerde bu insanlardan kendilerine para aktarmayı öğrenmişlerdir; onların getirdiği esas yenilik budur.

Fransa Kralı XIV. Louis'nin danışmanı Jean-Baptiste Colbert rivayete göre şöyle demiştir: "Vergilendirme sanatı, mümkün olan en fazla tüyü, kazı mümkün olduğunca az bağırtarak yolmayı içerir." Rant arayışı sanatı da böyledir.

Kabaca söylemek gerekirse, zengin olmanın iki yolu vardır: Servet yaratmak veya başkalarının servetine el koymak. İlki topluma katkı yapar. İkincisiyse genel olarak toplumdan götürür, çünkü el koyma sürecinde aynı zamanda bir varlık kaybı da yaşanır. Mallarını olması gerekenden daha pahalıya satan bir tekel, müşterilerinden daha fazla para alır ve aynı zamanda bir değer kaybı yaratır. Yüksek fiyattan satış yapabilmesi için tekelin üretimi sınırlandırması gerekir.

Maalesef, gerçekten servet yaratanlar bile yaratıcı ve girişimci ruhlarının kazandırdığı parayla yetinememektedirler. Bazıları daha fazla para kazanmak için sonunda tekel fiyatlandırması gibi sömürücü yollardan rant elde etme girişimlerinde bulunmaktadırlar. Sadece bir örnek vermek gerekirse, 19. yüzyılın demiryolu baronları bu demiryollarını döşeyerek topluma büyük bir hizmet yapmış olsalar da bu kişilerin servetlerinin büyük bir bölümü siyasal nüfuzlarının sonucunda oluşmuştur; devlet, bu kişilere demiryolunun her iki tarafındaki arazileri tahsis etmiştir. Bugün, demiryolu baronlarının ekonomideki egemenliklerinin üstünden bir asır geçtikten sonra, ABD'nin en üst kesiminin serveti ve en alt kesiminde yaşanan acıların bir kısmı, servet yaratmaktan değil servet aktarımlarından kaynaklanmaktadır.

Toplumumuzda yaşanan eşitsizliğin nedeni tabii ki tamamıyla rant arayışı veya devletin oyunun kurallarını en üsttekilerin lehine olacak şekilde değiştirmesi değildir. Piyasalar ve (ayrımcılık gibi) sosyal dinamikler önemlidir. Bu bölüm rant arayışının toplumda aldığı farklı şekillere odaklanacak, gelecek bölümse eşitsizliği yaratan diğer etkenlere yoğunlaşacaktır.

Genel prensipler

Adam Smith'in görünmez eli ve eşitsizlik

Çağdaş iktisadın babası Adam Smith, kendi özel çıkarları peşinden koşan insanların, sanki görünmez bir el onları yönlendiriyormuşçasına, herkesin refahını arttıracak bir durum oluşturacaklarını söylemişti.[5] Yaşanan finansal kriz sonrasında, bugün artık hiç kimse bankacıların kendi çıkarlarının peşinde koşmalarının toplumdaki herkese yarar sağladığını savunmayacaktır. En fazla, bu sürecin *bankacıların* işine yaradığı, toplumun geri kalan kesimlerininse bunun yükünü üstlendiği söylenebilir. Ortaya çıkan sonuç, iktisatçıların sıfır-toplamlı oyun [*zero-sum game*] olarak tabir ettikleri durumdan (kazançların tam olarak diğerlerinin kayıplarına eşit olması durumu) daha da kötüdür. Sonuç, kazananların eline geçenin kaybedenlerin elinden çıkandan daha düşük olduğu eksi-toplamlı bir oyuna benzemektedir. Toplumun geriye kalan kısmının kayıpları, bankacıların kazançlarının çok çok üstündedir.

Finansçıların *kendi* çıkarlarının peşinde koşmalarının toplumun geri kalanını felakete sürüklemesinin basit bir nedeni vardır: Bankacıların önündeki teşvikler sosyal getirilerle iyi örtüşmemektedir. Piyasalar –Adam Smith'in hipotezinde olduğu gibi– iyi işlediğinde, bunun nedeni kişisel getiriler ve sosyal yararların iyi örtüşmesidir, yani marjinal üretkenlik kuramının varsaydığı gibi, bireysel kazançların sosyal katkılara eşit olması. Bu kuramda, her işçinin sosyal katkısı tam tamına kazandığı bireysel ücrete eşittir. Üretkenliği daha yüksek olan insanların –topluma daha fazla katkı yapanların– ücretleri de daha yüksektir.

Adam Smith'in kendisi de, özel ve sosyal kazanımların eşit olmama ihtimalinin farkındaydı. Kendisinin de ifade ettiği gibi, "aynı sektörden insanlar keyifli ve boş vakit geçirmek için bir araya geldiklerinde bile konuşmalarının topluma karşı bir komplo veya fiyatları yükseltecek bir tertiple sonuçlanma-

5 Bu fikrin kuramsallaştırılmış haline "refah iktisadının ilk kuramı" denir. Bu kuram, belirli şartlar altında –piyasalar iyi işlediğinde– hiç kimsenin durumunun en azından bir başkasının durumunu kötüleştirmeden iyileştirilemeyeceğini söyler. Fakat birazdan açıklayacağımız gibi, piyasaların iyi işlemediği birçok durum mevcuttur. Güncel ve genel okuyucu kitlesine hitap eden bir çalışma için bkz. Kaushik Basu, *Beyond the Invisible Hand: Groundwork for a New Economics* (Princeton: Princeton University Press, 2011). Basu, sihirbazlık gösterisi benzetmesini kullanarak Sağ siyasal kesimdeki iktisat tartışmasının bu kuramın sonucuna –piyasaların verimli olduğu sonucuna– dikkat çekme ve dikkati bu sonucun geçerli olması için gereken gerçekçi olmayan –ve piyasaların mükemmel olduğunu varsayan– çok özel şartlardan uzaklaştırma şeklini tasvir eder. Bir serbest piyasa iktisatçısı, sanki iyi bir sihirbaz gibi, izleyicilerin dikkatini görmelerini istediği şeye –şapkadan çıkan tavşana– yönlendirirken, diğer şeyler üzerinde dikkatlerini dağıtır; tavşanın şapkaya nasıl girmiş olduğu gibi.

ması nadirdir."[6] Kendi başlarına bırakılan piyasalar sıklıkla verimsiz ve istenmeyen sonuçlar doğururlar ve bu piyasa başarısızlıklarını düzeltmek için devlete bir rol düşer: Bireylerin önlerindeki teşvikleri sosyal getirilerle örtüştürmek için vergi ve düzenleme politikaları üretmek. (Elbette bunu yapmanın en iyi yolunun ne olduğu konusunda sıklıkla fikir ayrılıkları yaşanır. Öte yandan, bugün artık çok az sayıda insan finans piyasalarının tamamıyla serbest olması gerektiğine –bu piyasaların başarısızlıkları toplumun geri kalanına çok büyük maliyetler yüklemektedir– veya şirketlerin çevreyi sınırsızca yağmalama haklarının olması gerektiğine inanmaktadır.) Eğer devlet işini iyi yaparsa, örneğin bir işçinin veya bir yatırımcının elde ettiği kazanç gerçekten de topluma yaptığı katkıya eşit hale gelir. Bunlar örtüşmediği zaman, bir piyasa başarısızlığı olduğunu, yani piyasaların verimli sonuçlar vermediğini söyleyebiliriz. Kişisel kazanımlar ve sosyal getiriler şu durumlarda iyi örtüşmezler: Rekabet tam olmadığında; ekonomide "dışsallıklar" olduğunda (bir kesimin davranışlarının diğerlerinin üzerinde olumlu veya olumsuz etkileri olmasına rağmen bu kesimin bu sonuçların karşılığını almaması veya bunun için ödeme yapmaması durumu); bilgi eksikliği veya asimetrisi olduğunda (bir kişi piyasadaki bir alışverişle ilgili başka birisinde olmayan bir bilgiye sahip olduğunda); risk piyasaları veya diğer başka piyasalar bulunmadığında (hayatta karşılaştığımız risklerin birçoğu için sigorta yaptıramamamız gibi). Bu durumların bir veya birkaçı neredeyse her piyasada bulunduğu için piyasaların genel olarak verimli olduğunu varsaymak doğru değildir. Bu durum, devletin bu piyasa başarısızlıklarını düzeltmek için potansiyel olarak büyük bir rolü olduğu anlamına gelir.

Devletler piyasa başarısızlıklarını hiçbir zaman tamamıyla düzeltemeseler de, bazı ülkelerin devletleri diğerlerine göre daha iyi işler çıkarmaktadırlar. Ekonomi, ancak devletin en önemli piyasa başarısızlıklarını düzeltmesiyle büyüyüp gelişebilir. İyi finansal düzenlemeler, Büyük Buhran'dan sonraki kırk yıl boyunca büyük bir krizin yaşanmamasında ABD'ye –ve dünyaya– yardımcı olmuştur. 1980'lerde düzenlemelerin kaldırılmasıysa (*deregulation*) sonraki otuz yıl boyunca sayısız krizin ortaya çıkmasına yol açmıştır; ABD'nin 2008-2009 yıllarında yaşadığı kriz, tek olmasa da bunlardan en kötüsüdür.[7] Öte yandan, devlet yönetiminde yapılan bu hatalar bir tesadüf değildir: Finans sektörü, piyasa başarısızlıklarının *düzeltilmemesi* ve sektördeki bireysel kazançların bu bireylerin toplumsal katkılarının oldukça üzerinde kalmaya devam etmesi için siyasal gücünü kullanmıştır. Finans sektörü-

6 Adam Smith, *The Wealth of Nations* (1776; New York: P. F. Collier, 1902), s. 207. [*Milletlerin Zenginliği*, çev. Haldun Derin, Türkiye İş Bankası Yayınları, 2013]

7 Carmen Reinhart ve Kenneth Rogoff, *This Time Is Different: Eight Centuries of Financial Folly* (Princeton: Princeton University Press, 2009).

nün giderek şişmesine ve üst kesimlerdeki yüksek eşitsizliğe katkı yapan etkenlerden biri buydu.

Piyasaları şekillendirmek

Burada, özel finans şirketlerinin piyasaların *iyi işlememesi* amacıyla bulundukları bazı davranışlardan bahsedeceğiz. Örneğin, Smith'in de bahsettiği gibi, şirketlerin piyasadaki rekabeti azaltmak için motivasyonları vardır. Dahası, şirketler rekabet karşıtı davranışları yasaklayan sert kanunlar olmasın veya böyle yasalar olduğunda etkin şekilde uygulanmasınlar diye uğraşırlar. İş insanlarının esas amacı tabii ki genel toplumsal refahı artırmak veya piyasaları daha rekabetçi hale getirmek değildir: Amaçları, basitçe, piyasaların *kendileri* için çalışması, daha kârlı hale gelmeleridir. Ancak bunun sonucu, genellikle daha az verimli bir ekonomi ve artan eşitsizliktir. Şimdilik bir örnekle yetinelim. Piyasalar rekabetçi olduğunda, sermayenin normal getirinin üstünde kâr elde etmesi sürdürülebilir olamaz; eğer bir firma mal satışından ortalamanın üzerinde kârlar elde ediyorsa, rakipleri fiyat kırarak bu firmanın müşterilerini çalmaya çalışacaktır. Firmalar yüksek bir rekabetin içine girdikçe, fiyatlar kârları (sermayenin normal düzeyde elde ettiği getirilerin üstünde kalan kârlar) sıfır seviyesine indirecek şekilde azalacaktır; bu, büyük kârlar peşinden koşanlar için bir felakettir. İşletme programlarında öğrencilere, kârların düşmemesine yardım etmek için –piyasaya girişlerdeki engeller de dahil– rekabetin önündeki engelleri nasıl fark edebileceklerini ve bunları nasıl yaratabileceklerini öğretiyoruz. Gerçekten de, birazdan göreceğimiz gibi, işletme alanında son otuz yılda ortaya çıkan yeniliklerin en önemlilerinden bazıları ekonomiyi daha verimli hale getirmek için değil, tekel gücü yaratmak veya kişisel kazançlarla sosyal getirileri örtüştürmeyi amaçlayan devlet düzenlemelerini atlatmak için yaratılmıştır.

Piyasaların şeffaflığını azaltmak yaygın bir stratejidir. Piyasalar ne kadar şeffaf olursa, rekabetin artması da o kadar muhtemeldir. Bankacılar bunu iyi bilirler. Bankaların "tezgah üstü" piyasaların gölgesinde pazarladıkları ve AIG şirketinin batmasında da merkezî rol oynayan yüksek riskli türev ürünlerindeki kazançlarını muhafaza etmek için verdikleri kavganın sebebi de budur.[8] Bu piyasalarda müşterilerin gerçekten iyi bir fiyat alıp almadıklarını bilmeleri zordur. Daha açık ve şeffaf olan modern piyasaların aksine, burada her şey pazarlığa dayalıdır. Dahası, satıcılar piyasada devamlı işlem ya-

8 Türev ürünü, getirisi başka bir şeyden *sağlanan* bir finansal araçtır; örneğin hisse senedi performansı, petrolün fiyatı veya bir tahvilin değeri gibi. Birkaç banka bu piyasayı şeffaflıktan uzak tutarak çok büyük kârlar kazanmışlardır, yılda 20 milyar dolar kadar olduğu yaygın şekilde hesaplanan miktarlarda.

parken alıcılar sadece dönem dönem piyasaya girdiklerinden, satıcılar alıcılara kıyasla daha fazla bilgiye sahiptirler ve bu bilgileri kendi lehlerine kullanırlar. Bu, satıcıların (türev ürünlerini piyasaya çıkaran bankaların) müşterilerinden daha fazla para elde etmeleri anlamına gelir. İyi düzenlenmiş açık artırmalarsa tersine, verimliliğin bir göstergesi olarak malların onlara en fazla değer biçenlere ulaşmasını sağlar. Burada, karar verme sürecini yönlendiren fiyatlar kamunun bilgisine açıktır.

Piyasalardaki şeffaflık eksikliği bankacıların daha fazla kâr elde etmesiyle sonuçlanırken, ekonomik performansı düşürmektedir. İyi bilgi yokluğunda, sermaye piyasalarının disiplini bozulur. Bu durumda para, getirinin en yüksek olduğu yere veya parayı en iyi yöneten bankalara gitmeyecektir. Bugün kimse bir bankanın veya herhangi başka bir finans kuruluşunun gerçek mali durumu bilememektedir. Bunun bir sebebi şeffaf olmayan türev işlemleridir. Son krizin bazı değişiklikleri zorunlu hale getirmesi beklenirken, bankacılar buna direnmiştir. Örneğin, türev ürünlerinde daha fazla şeffaflık taleplerine ve rekabet karşıtı uygulamaları sınırlayan düzenlemelere karşı çıkmışlardır. Bu tür rant arayışı faaliyetleri milyarlarca dolar kâr demekti. Her savaşı kazanamamış olsalar da, sorunu hâlâ ortada tutmaya yetecek kadarını kazanmışlardır. Örneğin, 2011 yılının Ekim ayının sonlarına doğru büyük bir Amerikan finans şirketi, kısmen karmaşık türevler yüzünden, iflas etmiştir[9] (bu kayıtlara geçen en büyük sekizinci iflastır). Görünen o ki, piyasalar bu türev işlemlerinin temelinde yatanları tam olarak ya da en azından zamanında süzememişlerdir.

Piramidin en altından en üstüne para aktarımı

En üst kesimdekilerin para kazanma yollarından biri, siyasi ve piyasa güçlerini kullanarak geride kalanlar pahasına kendilerine avantaj sağlamak ve kendi gelirlerini arttırmaktır.

Finans sektörü rant arayışının çok çeşitli türlerinde uzmanlık kazanmıştır. Bunlardan bazılarından bahsetmiştik ama birçok başka rant arayışı türü mevcuttur: Bilgi asimetrisinden faydalanmak (batması için kurgulanmış menkul değerleri bu durumun farkında olmayan alıcılara satmak);[10] aşırı

9 31 Ekim 2011'de, Jon Corzine tarafından yönetilen bir komisyoncu şirket olan MF Global Holdings, New York'ta iflas koruması için başvuruda bulunmuştur. Bu ABD tarihindeki en büyük sekizinci şirket iflasıydı ve Lehman Brothers Holdings Inc.'in Eylül 2008'de İflas Kanunu'nun 11. Bölümü'ne dayanarak yaptığı iflas başvurusundan sonra gerçekleşen en büyük menkul değerler şirketi batışıydı.

10 Bilgi asimetrilerinden avantaj sağlamanın ne zaman ahlâk dışı olacağına dair bir tartışma olabilse de (bilgi asimetrileri olasılığının bilincinde olma zorunluluğunu alıcıya yükleyen *caveat emptor* ["sorumluluk alıcıya aittir"] vecizesinin yansıttığı gibi), bankaların çizgiyi aşmış oldukları konusunda şüphe yoktur. Yolsuz ve yanıltıcı uygulamalar nedeniyle bankaların ödemiş oldukları yüksek cezalar hakkındaki tartışmayı ilerleyen bölümlerde bulabilirsiniz.

risk almak (devletin gerektiğinde finans sektörünü kurtaracağı ve kayıplarını üstleneceği bilgisi, bu sektörün böyle bir garanti olmadan karşılaşacağı faiz oranının altında borç bulabilmesini sağlamıştır); FED'den [*Federal Reserve*, ABD Merkez Bankası] artık neredeyse sıfıra yaklaşan düşük faizle para alabilmek.

Fakat en korkunç –ve son yıllarda en çok geliştirilen– rant arayışı türü, finans sektöründekilerin sömürücü borç verme ve kredi kartı uygulamalarıyla yoksul ve bilgisiz insanların sırtından çok büyük paralar kazanarak kendilerine menfaat sağlaması olmuştur.[11] Yoksul bir insanın çok az parası olsa da, yoksul insan sayısı çok olduğundan, her birinden alınan küçük ödemeler toplamda büyük bir meblağ oluşturmaktadır. Herhangi bir sosyal adalet anlayışı –ya da genel verimlilik hakkında duyulan herhangi bir kaygı– devletin bu uygulamaları yasaklamasına yol açmalıydı. Ne de olsa, paranın yoksullardan zenginlere aktarılması sürecinde önemli miktarda kaynak kaybı yaşanıyordu ve bu sürecin eksi-toplamlı bir oyun olmasının sebebi de zaten buydu. Ne var ki, olan bitenin giderek görünür olduğu 2007 yılında bile, devlet bu tarz faaliyetleri durdurmadı. Bunun sebebi ortadaydı. Finans sektörü lobi ve seçim kampanyası faaliyetlerine büyük yatırımlar yapmıştı ve bu yatırımlar meyvelerini vermekteydi.

Finans sektöründen bahsetmemin bir nedeni, toplumumuzda bugün görülen eşitsizlik seviyesinin ortaya çıkmasına yaptığı büyük katkıdır.[12] 2008-

11 Bu sömürücü uygulama birçok şekilde oldu. Bunlardan biri, bazen işlem ücretleriyle gizlenen, *çok yüksek* faizler almaktı. Kreditörlerin alabileceği faiz oranlarını sınırlayan tefecilik kanunlarının kaldırılması, borç verenlerin aşırı yüksek faizler alabilmesini kolaylaştırdı. Ayrıca kreditörler kalan düzenlemelerden kaçınmak için yollar buldular. Rent-a-Center şirketi, mobilya kiraladığını iddia ediyordu; aslında mobilya satmakla birlikte borç para da veriyordu; aşırı yüksek faiz oranlarında. Birçok eyalet bu faaliyetleri sınırlamaya çalıştı fakat şirket siyasal nüfuzunu kullanarak (yönetim kurulunda, Cumhuriyetçilerin Temsilciler Meclisi'ndeki eski bir lideri de dahil, yüksek mevkilerde bulunmuş eski siyasetçiler vardı) federal öne geçiş sağlamak için (yani daha zayıf olan federal kuralların eyaletlerin düzenleme haklarının önüne geçmesi için) uğraştı. Ülke genelindeki gelirleri 2 milyar doların üzerinde olan Rent-a-Center, 2006 yılında California eyaleti tarafından aldatıcı şirket faaliyetleri nedeniyle başarılı şekilde dava edildi. Bkz. http://oag.ca.gov/news/ press_release?id=1391. Kredi kartları ve ödeme-günü kredileri [*payday loans*] sömürücü uygulamalar için başka yollar sağladı. Birçok inceleme arasında örneğin bkz. Robert Faris, "Payday Lending: A Business Model That Encourages Chronic Borrowing", *Economic Development Quarterly* 17, no. 1 (Şubat 2003), s. 8-32; James H. Carr ve Lopa Kolluri, *Predatory Lending: An Overview* (Washington, DC: Fannie Mae Foundation, 2001).

12 İyi işleyen bir finans sektörü, iyi işleyen bir ekonomi için mutlaka şarttır. Bu sektör, sermayeyi aktarır, riski yönetir ve ödeme mekanizmalarını işletir. *Freefall* adlı kitabımda (New York: Norton, 2010) [*Serbest Düşüş*, çev. Banu Özgün, Gündoğan Yayınları, 2012] açıkladığım gibi 2008-09 krizine doğru gidilirken, finans sektörü bu işlevlerini iyi şekilde yerine getirmemiştir. Bunun bir nedeni, düzenlemeleri atlatmaya ve örneğin sömürücü borç verme gibi faaliyetlere daha fazla odaklanmış olmasıdır. Durumun eksi-toplamlı doğası, emlak sektöründeki devasa kayıplarda kendini göstermiştir. Finans sektörü, yüksek derecede yenilikçi olduğunu ve bu inovasyonların ekonomi genelindeki başarının kökenlerini oluşturduğunu iddia etmekten hoşlanır. Fakat eski FED Başkanı Paul Volcker'ın işaret etmiş olduğu gibi, bu inovasyonların iktisadi

09 krizinin oluşmasında finans sektörünün oynadığı rol hepimizin malumudur. Bu sektörde çalışanlar bile bunu reddetmemektedirler, her ne kadar asıl suçlunun kendileri değil finans sektörünün başka bir kesimi olduğuna inansalar da. Bununla birlikte, şimdiye kadar finans sektörüyle ilgili söylediklerim bugünkü eşitsizliğin ortaya çıkmasında rol oynamış ekonomideki diğer aktörler için de geçerlidir.

Modern kapitalizm karmaşık bir oyun haline gelmiştir ve bu oyunda kazanmak için biraz akıllı olmak yeterli olmaz. Öte yandan, genelde bu oyunda kazananların pek de saygıdeğer sayılamayacak özellikleri de bulunur: Kanundaki boşluklardan faydalanma veya kanunu kendi çıkarlarına göre biçimlendirme becerisi; başkalarının, yoksul insanların bile, sırtından menfaat elde etme isteği; gerektiğinde oyunu *adil olmayan* şekilde oynama alışkanlığı.[13] Bu oyundaki başarılı oyunculardan birinin dediği gibi, "Kazansan da kaybetsen de, önemli olan oyunu nasıl oynadığındır" özdeyişi palavradır. *Önemli olan tek şey kazanıp kazanmadığındır*. Piyasa bunu göstermek için basit bir yol sunar: Elde ettiğin para miktarı.

Rant arayışı oyununda başarılı olmak üst kesimdeki birçok insana servet kazandırmış olsa da, bu insanların zenginliklerini elde etmek ve korumak için kullandığı tek yol bu değildir. Daha sonra göreceğimiz gibi, vergi sistemi de çok önemli bir rol oynar. En üsttekiler, adil sayılabilecek bir paydan daha azını ödedikleri bir vergi sistemi kurmayı başarmışlardır; çok daha yoksul insanlara kıyasla üst kesimdekilerin gelirlerinden ödedikleri vergi payı daha düşüktür. Böyle bir vergi sistemine azalan oranlı vergi sistemi diyoruz [*regressive taxation*].

Her ne kadar azalan oranlı vergi sistemi ve rant arayışı (toplumun geri kalanından para toplayıp en üst kesime yeniden dağıtan uygulamalar) artan eşitsizliğin merkezinde yer alsa da, ABD'deki eşitsizliğin iki diğer boyutu üzerinde –orta sınıfın içinin boşaltılması ve artan yoksulluk– daha genel güçler etkilidir. Kurumsal şirketlerle ilgili yasal düzenlemeler bu şirketlerin

büyüme veya sosyal refah üzerinde herhangi önemli bir etkisi olduğuna dair çok az bulgu vardır (ATM makineleri hariç). Öte yandan, finans sektörü kriz öncesi yıllarda ülkenin büyümesine çok az da olsa katkı yapmış olsa bile krizin sonucunda yaşanan kayıplar herhangi böyle bir kazanımın çok üzerinde olmuştur.

13 Yakın zamanda yapılan bir araştırmaya göre, yüksek konum/gelir seviyesindeki insanlar kuralları çiğneme konusunda daha az vicdan azabı duyarlar, kendi çıkarları doğrultusunda hareket etmeye daha meyillidirler, hile yapma olasılıkları daha yüksektir ve genel olarak etik dışı olarak nitelendirilebilecek şekillerde davranmaları daha muhtemeldir. Paul K. Piff, Daniel M. Stancato, Stephane Cote, Rodolfo Menoza-Denton ve Dacher Keltner, "Higher Social Class Predicts Increased Unethical Behavior", *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 27 Şubat 2012. Neyin "adaletsiz" ya da "etik dışı" olduğu "normlara" bağlı ve bir şeyin adaletli mi adaletsiz mi olduğu tartışmaya açık olsa da, bahsi geçen deney neyin adaletli veya etik olduğuna dair genel bir fikir birliğinin olacağı durumlara odaklanmıştır. Benzer şekilde, aşağıda eleştirdiğim finans sektörü davranışlarının çoğu, görünen o ki, tüm "adalet" veya "etik" kavramlarını ihlal etmektedir.

liderlerinin davranışlarını belirleyen normlarla etkileşime girmekte ve kazançların üst düzey yöneticiler ve diğer paydaşlar arasında (çalışanlar, hisse ve bono sahipleri) nasıl paylaşılacağını belirlemektedir. Makro iktisadi politikalar işgücü piyasasının ne kadar sıkı olacağını belirler – işsizlik seviyesini ve böylece piyasa güçlerinin çalışan kesimin alacağı payı ayarlamasını. Eğer parayı yöneten otoriteler işsizliği yüksek seviyede tutacak şekilde davranırlarsa (enflasyon korkusundan bile olsa) maaşlar baskı altında kalacaktır. Güçlü sendikalar eşitsizliğin azalmasına yardımcı olmuş, zayıf sendikalarsa CEO'ların, şekillenmesine yardım ettikleri piyasa güçlerinin de yardımıyla, eşitsizliği artırmalarını kolaylaştırmıştır. Buradaki her alanda –sendikaların gücü, şirketlerin kurumsal yönetiminin etkinliği, para politikalarının uygulanışı– siyaset merkezî bir rol oynamaktadır.

Elbette piyasa dinamikleri de, örneğin kalifiye işçi arz ve talebinin dengelenmesi, teknoloji ve eğitimdeki değişimlerden etkilenmeleriyle birlikte, bu süreçte önemli bir rol oynar, her ne kadar bu güçler kısmen siyaset tarafından belirleniyor olsalar da. Fakat bu piyasa güçleri ve siyasetin birbirlerini dengelemesi gerekirken, örneğin piyasa güçlerinin eşitsizliği arttırdığı zamanlarda siyasetin bu artışı sınırlaması ve piyasanın aşırılıklarını *yumuşatması* gerekirken, bugün ABD'de bu ikisi gelir ve servet farklılıklarını artırmak için birlikte çalışmaktadır.

Rant arayışı

Daha önce, mevcut siyasal sürecin toplumun geri kalan kesimlerinin pahasına zenginlere yardım etme yollarına *rant arayışı* adını vermiştik. Rant arayışı birçok farklı şekilde karşımıza çıkmaktadır: Devletten alınan açık ve gizli yardım ve sübvansiyonlar, piyasayı daha az rekabetçi yapan kanunlar, mevcut rekabet kanunlarının gevşek uygulanması ve şirketlerin diğerlerinin üzerinden çıkar sağlaması veya maliyetlerini toplumun geri kalan kesimine yüklemesi gibi. "Rant" kavramı ilk olarak toprak gelirlerini tanımlamak için kullanılmıştı çünkü toprak sahipleri *yaptıkları* herhangi bir iş için değil sadece mülkiyet sahibi oldukları için bu gelirleri kazanmaktaydı. Bu durum, örneğin işçilerin ücretlerini sarf ettikleri *çabanın* karşılığında kazanmaları durumuyla tezatlık teşkil etmektedir. "Rant" kavramı, daha sonra, tekel kârlarını veya kartel rantlarını, yani sadece tekel konumunda bulunmanın getirdiği kazançları içerecek şekilde genişletilmiştir. En nihayetinde, terimin kapsamı benzer mülkiyet gelirlerini de içerecek şekilde daha da genişletilmiştir. Eğer devlet, örneğin şeker gibi herhangi bir malın sınırlı miktarda ithal edilme (kota) hakkını sadece bir şirkete verirse, bu hak sahipliğinden elde edilen ek kazançlar "kota rantı" adını almaktadır.

Doğal kaynak zengini ülkeler, rant arayışı faaliyetleri konusunda kötü bir üne sahiptirler. Bu ülkelerde kaynaklara avantajlı koşullarda erişim sağlayarak zengin olmak, refah yaratarak zengin olmaktan çok daha kolaydır. Bu genelde eksi-toplamlı bir oyundur ve ülkelerin böyle zengin kaynakları olmayan diğer karşılaştırılabilir ülkelere göre ortalama olarak daha yavaş büyümelerinin nedenlerinden biridir.[14]

Böyle bir kaynak bolluğunun aslında yoksullara yardım etmek ve herkesin sağlık ve eğitim hizmetlerinden yararlanmasını sağlamak için kullanabileceği gerçeği sorunun daha da rahatsız edici kısmıdır. Emek ve tasarrufları vergilendirmek insanları motive eden teşvikleri zayıflatabilir; tersine toprak, petrol veya diğer doğal kaynakların üzerindeki "rantların" vergilendirilmesi bu kaynakları yok etmez. Kaynaklar bugün olmasa da yarın kullanılmak üzere yerinde bekleyecektir. Dolayısıyla, bu vergilerin teşvikler üzerinde kötü bir etkisi olmaz. Prensipte bu, örneğin sağlık ve eğitim alanlarındaki sosyal harcamaların ve kamu yatırımlarının finansmanı için bol kaynak demektir. Ne var ki, en yüksek eşitsizlik oranlarına sahip ülkeler arasında doğal kaynak zengini ülkeler başı çekmektedir. Görünen o ki, bu ülkelerdeki azınlık bir grup insan (genelde siyasal gücü elinde bulunduranlar), rant arayışında diğerlerine göre daha başarılıdırlar ve kaynakların getirilerinden ağırlıklı olarak kendilerinin faydalanmalarını sağlarlar. Latin Amerika'nın en zengin petrol üreticisi Venezüella'da, Hugo Chavez'in yükselişinden önce halkın yarısı yoksulluk içinde yaşamaktaydı. Chavez gibi liderlerin ortaya çıkmasına neden olan, zenginlikle bir arada bulunan işte tam da böyle bir yoksulluktur.[15]

Rant arama davranışı sadece Ortadoğu'nun, Afrika'nın ve Latin Amerika'nın kaynak zengini ülkelerinde yaygın değildir. ABD de dahil, günümüzün modern ekonomilerinde de yaygınlaşmıştır. Bu ekonomilerdeki rant arayışı birçok farklı şekilde karşımıza çıkmaktadır ve bunların bazıları petrol zengini ülkelerde yaşananlara benzemektedir: Örneğin, (petrol ve mineral gibi) devlet varlıklarını adil piyasa fiyatlarının altında almak gibi. Eğer devlet size 1 milyar dolar değerindeki bir madeni 500 milyon dolara satıyorsa, zengin olmak çok da zor olmaz.

---

14 Bu soruna "doğal kaynakların laneti" denmektedir. Bu ülkelerin başarısız olmasının başka nedenleri de vardır: Doğal kaynakların yönetimi zor olabilir (fiyatlar dalgalıdır ve döviz kurları aşırı değer kazanabilir). Bu sorunların incelendiği bir kaynak ve çözüm önerileri için bkz. *Escaping the Resource Curse*, (ed.) M. Humphreys, J. Sachs ve J.E. Stiglitz (New York: Columbia University Press, 2007). Ayrıca örneğin bkz. Michael Ross, *The Oil Curse: How Petroleum Wealth Shapes the Development of Nations* (Princeton: Princeton University Press, 2012); aynı yazarın, *Timber Booms and Institutional Breakdown in Southeast Asia* (New York: Cambridge University Press, 2001).

15 Dünya Bankası Göstergeleri'ne göre Chavez 1999 yılında yönetime gelmeden önce nüfusun yüzde 50'si 1998'de ulusal yoksulluk sınırının altında yaşıyordu: http://data.worldbank.org/indicator

Rant arayışının bir başka yolu da bunun tam tersini yapmaktır: Devlete piyasa fiyatının üzerinde mal satmak (rekabet dışı tedarik). İlaç firmaları ve savunma sanayinde orduya iş yapan firmalar bu konuda ustadırlar. Açık devlet sübvansiyonları (tarımda olduğu gibi) veya gizli sübvansiyonlar (rekabeti azaltan ticaret kısıtlamaları veya vergi sisteminde gizlenen sübvansiyonlar) kamudan rant kazanmanın diğer yollarıdır.

Her rant arayışı girişimi, sıradan vatandaştan para koparmak için her zaman devleti kullanmaz. Özel sektör, tekel uygulamaları aracılığıyla ve –örneğin bankaların sömürücü borç verme uygulamalarında olduğu gibi– bilgisi ve eğitimi az olan insanları sömürerek rant arayışında kendi başına da uzmanlaşabilir. CEO'lar şirket yönetimindeki güçlerini kullanarak şirket gelirlerinin daha büyük bir kısmını kendi ceplerine indirebilirler. Aslında, yapması gerekeni yapmayarak devlet de burada bir rol oynamaktadır: Bu tarz davranışları durdurmayarak, bu davranışlara yasak getirmeyerek veya var olan kanunları uygulamayarak. Rekabet kanunlarının etkin bir şekilde uygulanması tekel kârlarının önüne geçecektir; sömürücü borç verme ve kredi kartı uygulamalarına getirilen yasal düzenlemeler bankaların konumlarını kötüye kullanmalarını sınırlayacaktır; iyi tasarlanmış kurumsal yönetim yasaları, şirket yöneticilerinin şirket gelirlerine el koymalarını kısıtlayacaktır.

Servet dağılımının en üst kesimindekilere baktığımızda, ABD'deki eşitsizliğin bu yönünü anlamaya başlayabiliriz. Bu insanların çok azı teknolojiyi yeniden şekillendiren mucitler ya da doğa kanunlarını kavrayış şeklimizi değiştiren bilim insanlarıdır. Örneğin, dehasıyla modern bilgisayarın temelinde yer alan matematiği geliştirmiş olan Alan Turing'i düşünün veya Einstein'ı, lazeri keşfeden insanları (bu alanda önemli rol oynamış olan Charles Townes'u),[16] transistörün mucitleri John Bardeen, Walter Brattain ve William Shockley'i.[17] Ya da modern tıbbın önemli bir kısmının dayandığı DNA'nın gizemini çözen Watson ve Crick'i düşünün. Refahımıza bu kadar büyük katkılar yapmış olan bu insanlardan hiçbiri ekonomik sistemimizin en cömertçe ödüllendirdiği kişiler arasında yer almamıştır.

Bunun yerine, servet dağılımın en tepesinde bulunan insanların bir çoğu bir şekilde iş hayatında dehalarını göstermişlerdir. Bazıları, örneğin Steve Jobs'un ve arama motorlarını veya sosyal medyayı geliştirenlerin kendilerine özgü dehalar olduklarını savunabilir. Jobs, ölümünden önce, *Forbes* dergisi-

16 Kendisi, 1964 yılında, Sovyet bilim adamları Nikolay Basov ve Aleksandr Prokhorov ile birlikte, "maser-laser prensibine dayanan osilatör ve kuvvetlendiricilerin geliştirilmesine yol açan kuantum elektroniği alanındaki temel çalışmaları" nedeniyle Fizik Nobel Ödülü'nü kazanmıştır.

17 Bu kişiler, "yarı iletkenler üzerindeki araştırmaları ve transistör etkisini keşifleri nedeniyle" 1956 yılında Fizik Nobel Ödülü'nü kazanmışlardır.

nin dünyanın en zengin milyarderleri listesinde 110. sıradayken, Mark Zuckerberg ise 52. sırada yer alıyordu. Fakat bu "dahilerin" çoğu, ticari imparatorluklarını, internetin [*World Wide Web*] yaratıcısı olan ve hiçbir zaman *Forbes*'un listesinde yer almamış olan Tim Berners-Lee gibi devlerin omuzları üstünde kurmuşlardır. Berners-Lee milyarder olabilirdi ama olmamayı seçti – fikrini ücretsiz olarak kullanıma açtı ve böylece internetin gelişimini oldukça hızlandırdı.[18]

Gelir dağılımının tepesinde yer alanların başarılarına daha yakından baktığımızda, bu kişilerin dehalarının önemli bir kısmının rekabet gücünü kullanmanın ve piyasaların diğer kusurlarını sömürmenin daha iyi yollarını geliştirmelerinde yattığını görürüz. Ayrıca bir çok durumda, siyasetin toplumun geneli için değil kendileri için çalışmasını sağlamalarında.

En üstteki yüzde 1 ve binde 1'lik kesimin önemli bir kısmını oluşturan bankacılardan daha önce bahsetmiştik. Bunlardan bazıları servetlerini değer üreterek kazanmış olsalar da, diğerleri ağırlıklı olarak daha önce tanımladığımız çeşitli rant arama yöntemlerinden birini kullanarak zengin olmuşlardır. En tepede, daha önce bahsettiğimiz bankacılarla birlikte,[19] piyasada bir şekilde egemen olmayı başarmış tekel sahipleri ve bunların varisleri yer almaktadır. 19. yüzyılın demiryolu baronlarından sonra John D. Rockefeller ve Standard Oil petrol şirketi ortaya çıkmıştır. 20. yüzyılın sonuysa Bill Gates'e ve kişisel bilgisayar yazılımı sektörüne hâkim olan Microsoft'a şahit olmuştur.

---

18 Kendisinin kurduğu Dünya Çapında Ağ Konsorsiyum'u [*World Wide Web Consortium*], standartlarının, herkes tarafından kolayca benimsenebilmesi için teliften bağımsız teknolojilere dayanması gerektiğine karar vermiştir. Jobs gibi, Bill Gates de genellikle bir yenilikçi olarak sunulur. Ne var ki, ürünleri neredeyse evrensel olarak benimsenmiş olmasına rağmen, bunun nedeni sattığı teknolojinin özgünlüğünden ziyade iş hayatındaki becerileri ve piyasada neredeyse tekel olmasıdır.

19 Bakija ve diğerlerine göre (s. 3), "yöneticiler, müdürler, gözetmenler ve finans uzmanları, son yıllarda, en yüksek gelirli yüzde 0.1'lik kesimin yaklaşık yüzde 60'ını oluşturmaktadırlar ve 1979 ile 2005 arasında en yüksek yüze 0.1'e giden milli gelir payındaki artışın yaklaşık yüzde 70'i bu kişilerden kaynaklanmaktadır." 2005 yılında en üst yüzde 1'in yapısını, yüzde 31 ile "Yöneticiler, müdürler ve gözetmenler (finans dışı)", yüzde 15.7 ile "Tıp", yüzde 13.9 ile "Finans uzmanları, yönetim de dahil" ve yüzde 8.4 ile "Avukatlar" oluşturuyordu. Finansın aldığı pay bu dönemde neredeyse iki kat arttı, 1979'da yüzde 7.7'den 2005'de yüzde 13.9'a. (Finans dışı yöneticiler ve tıp küçük bir düşüş yaşarken, avukatlar küçük bir artış gördü.) Bu istatistikler, hisse senedi değer artışlarından elde edilen kârları *içermeyen* bir gelir hesabına dayalıdır. Bu çok önemlidir, çünkü hisse senedi değer artışlarından elde edilen tüm kârların yaklaşık yarısını en üst binde 1'lik kesim elde eder. En yüksek gelirli 400 kişinin gelirlerinin yüzde 60'ını hisse senedi değer artışlarından elde edilen kârlar oluşturur. J. Bakija, A. Cole ve B.T. Hein, "Jobs and Income Growth of Top Earners and the Causes of Changing Income Inequality: Evidence from U.S. Tax Return Data." Ayrıca bkz. C. Rampell, "The Top 1%: Executives, Doctors and Bankers" *New York Times*, 17 Ekim, 2011, http://economix.blogs.nytimes.com/2011/ 10/17/ the-top-1-executives-doctors-and-bankers/; Laura D'Andrea Tyson, "Tackling Income Inequality", *New York Times*, 18 Kasım 2011, http://economix.blogs.nytimes.com/2011/11/18/tackling-income-inequality/

Uluslararası alandaysa *Forbes* dergisinin 2011 yılında dünyanın en zengin insanı olarak gösterdiği Meksikalı iş insanı Carlos Slim örneği vardır.[20] Slim, Meksika telefon sektöründeki hâkimiyetini kullanarak daha rekabetçi piyasalardaki fiyatların birkaç katı üstünde fiyatlandırma yapabilmektedir. En büyük atılımını Meksika'nın telekomünikasyon sisteminin büyük bir kısmını özelleştirme sürecinde elde etmesiyle yapmıştır,[21] zaten dünya genelinde elde edilmiş büyük servetlerin bir çoğunun arkasında yatan strateji de budur. Daha önce bahsettiğimiz gibi, devlet varlıklarını düşük fiyata alarak zenginleşmek kolaydır. Örneğin, günümüz Rus oligarşisinin birçok üyesi, devlet varlıklarını piyasa fiyatının altında satın alarak ve daha sonra tekel güçleri sayesinde kârlılıklarını devam ettirerek zenginleşmişlerdir. (ABD'de devlet, hediyelerini çoğunlukla daha gösterişsiz şekilde verir. Örneğin, devlet varlıklarının fiilen kısmi hediye niteliğinde satışı için kurallar kurguluyoruz ancak bunu Rusya'nın yaptığından daha gizli bir şekilde yapıyoruz.)[22]

Bir önceki bölümde, en zenginlerin içindeki bir başka önemli grubu belirlemiştik: Kurumsal şirket CEO'ları – örneğin, 2010 yılında, 102 milyon dolar gelir elde eden UnitedHealth Group CEO'su Stephen Hemsley ve 65.8 milyon dolar gelir elde eden Qwest Communications (2011 yılındaki şirket birleşmesinden sonra artık CenturyLink adını alan şirket) CEO'su Edward Mueller gibi.[23] CEO'lar şirket gelirlerinden giderek daha büyük oranda pay

---

20 Bkz. Forbes Dünya Milyarderleri listesi, http://www.forbes.com/wealth/billionaires. Sıralama 2011 yılındandır.

21 Slim'in Grupo Carso şirketi, France Telecom ve Southwestern Bell, Aralık 1990'da "şirketteki oyların yüzde 51'i de dahil, Telmex'de kontrolü ele geçirmeye yetecek yüzde 20.4'lük hisseyi" almak için 1.7 milyar dolar ödeme yapmışlardır. Bkz. Keith Bradsher, "Regulatory Pitfall in Telmex Sale", *New York Times*, 7 Aralık 1990, http://www.nytimes.com/1990/12/27/business/talking-deals-regulatory-pitfall-in-telmex-sale.html?scp=1&sq=telmex southwestern bell 1990&st=cse (Erişim tarihi: 3 Mart 2012).

22 1990'ların ortalarında, Rusya özel sektörden büyük miktarda para borç almış, petrol ve doğal kaynakları işleten şirketlerindeki hisselerini teminat olarak göstermişti. Ancak bu, devlet varlıklarının oligarklara devredilmesi için yapılan bir hileden başka bir şey değildi. Buna "hisse karşılığı kredi" deniliyordu. Bkz. Chrystia Freeland, *Sale of the Century: Russia's Wild Ride from Communism to Capitalism* (New York: Crown Business, 2000). Bu özelleştirmeleri savunan çeşitli ve geniş yorumlar sıklıkla yapılmaktadır. Son olarak, Yunanistan, Avrupa ve IMF'den yardım almanın bir şartı olarak, özelleştirmeye gitmeye zorlanmıştır. Özelleştirme ve bunun için öne sürülen argümanların tartışıldığı bir kaynak için, bkz. aşağıdaki Altı ve Sekizinci bölümler ve J.E. Stiglitz, *Globalization and Its Discontents* (New York: Norton, 2002) [*Küreselleşme Büyük Hayal Kırıklığı*, çev. Deniz Vural-Arzu Taşçıoğlu, Plan B, 2003]. Her ülke ya da her özelleştirme süreci, devlet varlıklarının adil piyasa fiyatlarının altında özel kesimlere aktarılmasında olduğu gibi zarar görmemiştir. Birçok kişi, Margaret Thatcher hükümetinin Birleşik Krallık'ta yaptığı özelleştirmelerin, böyle sonuçlardan kaçınmak için bilinçli bir şekilde, hisseler kamuya açık olacak ve her bir kişi ya da şirketin alabileceği hisse sayısı katı şekilde sınırlandırılacak şekilde düzenlendiğine inanmaktadır.

23 Bkz. Forbes ABD'nin En Yüksek Gelirli CEO'ları 2011, http://www.forbes.com/lists/2011/12/ceo-compensation-11_rank.html

almakta oldukça başarılı olmuşlardır.[24] Daha sonra açıklayacağımız gibi, CEO'ların son yıllarda bu kadar çok servete kavuşmalarının nedeni üretkenliklerindeki ani bir artış değil, hizmet etmeleri gereken şirketlerden daha fazla para alabilme becerileri ve bu konuda kamuoyunun sessiz kalıp, durumu kabullenmesidir.

Rant arayışı içindeki son bir büyük grubu, rant arayışında bulunanların (genelde) hapse girmeden kanunları atlatmalarına yardım ederek zenginleşmiş seçkin avukatlardır. Bu avukatlar, müvekkillerinin vergiden kaçabilmesi için, yasal boşluklar barındıran karmaşık vergi kanunlarının hazırlanmasına yardım ederler, daha sonra da bu boşluklardan faydalanan karmaşık anlaşmalar kurgularlar. Şeffaf olmayan karmaşık türev piyasalarının kurgulanmasına da yardım etmişlerdir. Kanuna uygun görünecek şekilde tekel gücü yaratan sözleşme yapılarının kurgulanmasında yine katkıları vardır. Sonuç olarak, piyasaların olması gerektiği gibi değil de üst kesimdekilerin yararına çalışması için yaptıkları yardımlar bolca ödüllendirilmektedir.[25]

Tekel rantları: Sürdürülebilir tekeller yaratmak

Büyük servetler iktisatçılar açısından bir soru işareti yaratmalıdır. Rekabetin doğal yasaları, daha önce de belirttiğim gibi, kârın (sermayenin aldığı normal getirinin üzerindeki miktarın) hızla sıfıra yaklaşması gerektiğini söyler. Fakat eğer kârlar sıfırsa bu büyük servetler nasıl elde edilebilir? Herhangi bir sebepten ötürü rekabetin olmadığı uzmanlık gerektiren piyasalar belki bu soruya bir cevap oluşturabilir.[26] Ancak bu, (rekabetçi piyasa seviyelerinin üzerindeki) aşırı ve sürdürülebilir kârları açıklamak için oldukça yetersiz bir cevaptır. kârlılıkta elde edilen başarı piyasaya girişleri arttırır ve böylece kârlar hızla ortadan kalkar. Burada başarının asıl anahtarı, rekabetin hiçbir zaman –ya da en azından büyük tekel kârları elde edebilecek kadar uzun bir

---

24 Bu, açık bir şekilde tartışmalı bir iddiadır: CEO'lar, hissedar değerlerine yaptıkları katkıların aslında küçük bir kısmını kazandıklarını söyleyebilirler. Ne var ki, aşağıda savunduğumuz gibi, teşvik mekanizmaları adlı yapılar kötü kurgulandıkları için CEO'ların çabalarına atfedilebilecek piyasa değer artışlarıyla genel piyasa güçlerinin –daha düşük girdi maliyetlerinin veya genel olarak daha yüksek hisse fiyatlarının– sonucu olan değer artışları arasında çok az bağ sunarlar. Ayrıca bazı araştırmaların önerdiği gibi, toplam kazançlar hesaba katıldığında (borsa iyiye gitmediğinde primlerde yapılan ayarlamalar da dahil), şirket performansıyla yönetici kazançları arasında çok az bir ilişki bulunur. Bu konunun daha ayrıntılı bir incelemesi için bkz. J.E. Stiglitz, *Roaring Nineties* (New York: W. W. Norton, 2003) [*90'ların Yükselişi*, çev. Aytül Özer, CSA Yayın Ajansı, 2004] ; özellikle de Lucian Bebchuk ve Jesse Fried, *Pay without Performance: The Unfulfilled Promise of Executive Compensation* (Cambridge: Harvard University Press, 2004).

25 Bir başka grup da, vergi kanunundaki özel hükümlerden yararlanan ve imar yasalarındaki yerel hükümet farkları sonucunda genellikle rant elde edebilen emlak sektörü zenginleridir.

26 Bunlara bazen doğal tekel denmektedir. Doğal tekeller, ağ dışsallıklarının çok büyük olduğuna dair daha önce vermiş olduğumuz örnekleri de içerirler.

süre– oluşmamasını sağlamaktır. Sürdürülebilir bir tekel yaratmanın en kolay yolu bunu devletin yaratmasıdır. Örneğin, 17. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar, İngiliz devleti Doğu Hindistan Şirketi'ne [*East India Company*] Hindistan ile ticarette tekel hakları vermiştir.

Devlet onaylı tekeller sağlamanın başka yolları da vardır. Genelde patentler mucitlere geliştirilen ürün üzerinde geçici bir süre için tekel hakları tanır; ancak patent kanunundaki detaylar patentin süresini uzatabilir, yeni şirketlerin piyasaya girişini sınırlayabilir ve tekel gücünü artırabilir. ABD'deki patent yasaları tam da bunu yapmaktadır. Bu yasalar, inovasyon hızını değil rantları azamileştirmek üzere kurgulanmıştır.[27]

Şirketler, devletin sağladığı tekel imtiyazları olmadan bile piyasaya girişlerin önünde engeller yaratabilirler. Çeşitli uygulamalar piyasaya giriş yapma kararlarında caydırıcı olabilir; örneğin, elde fazladan üretim kapasitesi tutarak piyasaya girmeyi planlayan şirkete, gerekli durumlarda üretimi artırıp fiyatları azaltabilecek ve böylece piyasaya girecek şirketin kârlarını ortadan kaldırabilecek gücünün bulunduğu zımni tehdidinde bulunmak gibi.[28] Ortaçağ'da, loncalar rekabeti başarıyla sınırlandırmışlardı. Birçok meslek bu geleneği sürdürmüştür. Sadece standartları korumayı amaçladıklarını söyleseler de, piyasaya girişlerin engellenmesi (tıp fakültelerindeki kontenjanların veya yurt dışından gelebilecek eğitimli personel sayısının sınırlandırılması gibi) gelirlerin yüksek tutulmasına yardım etmektedir.[29]

Geçen yüzyılın başında, Rockefeller ailesininki de dahil, bu dönemde elde edilen servetlerin kaynağı olan tekeller hakkındaki endişeler o kadar büyüdü ki, Başkan Theodore Roosevelt ve hükümeti, ABD'de tekellerin parçalanması ve bu tür uygulamaların önüne geçilmesi için çok miktarda yasa yürürlüğe geçirdi. Bunu takip eden yıllarda, birçok tekel parçalara ayrıldı; petrol, si-

27 Daha katı fikrî mülkiyet haklarını destekleyenler, tabii ki, tersini savunurlar. İlginçtir ki, ABD'nin Silikon Vadisi'nde bulunan çoğu yenilikçi şirket, ilaç ve eğlence endüstrileri tarafından fikrî mülkiyet haklarını güçlendirmek için yapılan önerilere karşı çıkanlar arasındadırlar. Patent kanunundaki son değişikliklerin büyük şirketlere yeni şirketler karşısında avantaj sağladığı söylenebilir; bu durum, bir sonraki bölümde de tekrarlandığı gibi, tüm olası yasal çerçevelerin gelir dağılımı üzerinde güçlü sonuçları olacağı gerçeğini yansıtmaktadır. Mevcut fikrî mülkiyet çerçevemizin aslında inovasyonu engelleyebileceğine dair bir tartışma için, bkz. J.E. Stiglitz, *Making Globalization Work* (New York: Norton, 2006) ve Claude Henry ve J.E. Stiglitz, "Intellecutal Property, Dissemination of Innovation, and Sustainable Development", *Global Policy* 1, no. 1 (Ekim 2010), s. 237-51.

28 Örneğin bkz. A. Dixit, "The Role of Investment in Entry-Deterrence", *Economic Journal* 90, no. 357 (Mart 1980), s. 95-106; J. Tirole ve D. Fudenberg, "The Fat Cat Effect, the Puppy Dog Ploy and the Lean and Hungry Look", *American Economic Review* 74 (1984), s. 361-68. Microsoft'un rakiplerinden kurtulmak için kullandığı (aşağıda tasvir edilen) uygulamalar aynı zamanda yeni rakiplerin piyasaya girişlerini engellemeye de yaramıştır.

29 Standartların olması gerektiği aşikârdır; kimse kalifiye olmayan bir doktor tarafından ameliyat edilmek istemez. Fakat kalifiye doktor arzı örneğin tıp fakültelerindeki kontenjanların artırılmasıyla basit bir şekilde yükseltilebilir.

gara ve birçok başka sektörde.[30] Ne var ki bugün, Amerikan ekonomisini incelediğimizde, işleyişinde merkezî rol oynayan bazıları da dahil birçok sektörde bir veya birkaç şirketin hâkimiyet kurduğunu görüyoruz; kişisel bilgisayar sistemlerinde Microsoft veya telekomünikasyonda AT&T, Verizon, T-Mobile ve Sprint gibi şirketlerin.

Piyasalardaki bu artan tekelleşmeye katkı yapan üç etkenden bahsedebiliriz. Birincisi, rekabeti sürdürmede devletin rolü hakkında verilen bir fikirler savaşı yaşandı. Serbest piyasalara inanan Chicago Okulu iktisatçıları (Milton Friedman ve George Stigler gibi akademisyenler),[31] piyasaların doğaları gereği rekabetçi olduğunu[32] ve rekabet karşıtı görünen uygulamaların aslında verimliliği artırdığını savundular. İnsanların ve özellikle de hâkimlerin bu yeni hukuk ve iktisat doktrinlerine göre "eğitilmesini"[33] amaçlayan ve Olin Foundation gibi Sağ görüşlü vakıflar tarafından finanse edilen büyük çaplı programlar başarılı oldu. Zamanlama ironikti: İktisat disiplini çok sayıda şirket varmış gibi göründüğünde bile piyasaların sıklıkla neden rekabetçi *olmadığını* açıklayan kuramları incelemekteyken, ABD mahkemeleri piyasaların "doğal olarak" rekabetçi olduğunu kabul etmiş ve aksini iddia edenleri bunun böyle olmadığını kanıtlamakla yükümlü tutmuştu. Örneğin, oyun kuramı adlı yeni ve güçlü bir iktisat bilimi dalı, gizli anlaşmalara dayalı davranışların nasıl uzun süreler boyunca sürdürülebildiğini açıkladı. Bu sırada,

---

30 Kongre, 1890'da Sherman Anti-Tröst Yasası'nı geçirdi ve bu yasanın uygulanması 20. yüzyılda hızlandı. Yüksek Mahkeme [*Supreme Court*], 1911 yılında Standard Oil Company ve American Tobacco Company şirketlerinin feshedilmesine karar verdi ve böylece iki güçlü endüstriyel tröst ortadan kalkmış oldu. Yüksek Mahkeme, 1984 yılında, *ABD-AT&T'ye Karşı* davası sonrasında AT&T'nin tekelini yıktı. Bkz. Charles R. Geisst, *Monopolies in America: Empire Builders and Their Enemies from Jay Gould to Bill Gates* (New York: Oxford University Press, 2000).

31 "Chicago Okulu" terimi genelde bu iktisatçı grubuna işaret eder. Bunun bir nedeni, bu dinin başrahibi olan Milton Friedman'ın (ve çoğu yardımcısının) Chicago Üniversitesi'nde ders vermiş olmasıdır. Öte yandan, bu önemli üniversitedeki başka birçok kişinin bu düşünce okulunun bir parçası olmadığını ve dünyanın birçok başka üniversitesinde bu düşünce okuluna kendini adamış kişilerin bulunduğunu belirtmek gerekir. Terim, genelde bu düşünce akımını kısaca belirtmek için kullanılır.

32 Bir grup, sadece tek bir şirket olsa bile, potansiyel rekabet olduğu müddetçe, piyasaların rekabetçi davranacağını savunacak kadar ileri gitti. Bu fikir, havayolu sektöründe düzenlemelerin kaldırılmasında önemli bir rol oynadı. Buna göre, herhangi bir rotada tek bir havayolu bulunsa bile piyasaya giriş tehdidi nedeniyle şirket tekel fiyatları uygulamaktan çekinecekti. Batık maliyetler (şirket piyasa girip daha sonra çıktığında geri döndürülemeyen maliyetler) olduğu müddetçe, bu maliyetler ne kadar küçük olursa olsun, bu fikrin kuramsal açıdan geçersiz olacağı, aynı zamanda deneyimlere de dayanarak gösterilmiştir. Bkz. Joseph Farrell, "How Effective Is Potential Competition?", *Economics Letters* 20, no. 1 (1986), s. 67-70; J.E. Stiglitz, "Technological Change, Sunk Costs, and Competition", *Brookings Papers on Economic Activity* 3 (1987), s. 883-947; P. Dasgupta ve J.E. Stiglitz, "Potential Competition, Actual Competition, and Economic Welfare", *European Economic Review* 32, no. 2 ve 3 (Mart 1988), s. 569-77

33 Muhafazakâr vakıfların Chicago Okulu hukuk ve ekonomi programlarına katkısına dair örnekler ve tartışma için bkz. *Alliance for Justice, Justice for Sale: Shortchanging the Public Interest for Private Gain* (Washington, DC: Alliance for Justice, 1993).

eksik ve asimetrik bilgi hakkındaki yeni kuramlar, bilgi eksikliğinin rekabete nasıl zarar verdiğini gösterdi ve yeni bulgular bu kuramların ilgi ve önemini somutlaştırdı.

Chicago Okulu'nun etkisi azımsanmamalıdır. Bariz ihlaller olduğunda bile –örneğin bir şirketin rakibini piyasa dışına atmak için fiyat kırdığı ve daha sonra tekel gücünü kullanarak fiyatları artırdığı sömürücü fiyatlandırma uygulamalarında olduğu gibi– bunların soruşturulması zor olmuştur.[34] Chicago Okulu iktisadı, piyasaların varsayım gereği rekabetçi ve verimli olduğunu savunur. Eğer piyasaya girişler kolaysa, egemen şirketin rakibini piyasa dışına atması ona bir şey kazandırmayacaktır, çünkü piyasa dışı kalan bu şirketin yerini bir başka rakip alacaktır. Öte yandan, gerçekte piyasaya girişler bu kadar kolay değildir ve sömürücü davranışlar vuku bulmaktadır.

Tekelleşmeyi artıran ikinci bir etken ekonomimizdeki değişimlerle ilgilidir. Yeni büyüyen bazı endüstrilerde tekel gücünün yaratılması daha kolay olmuştur. Bu endüstrilerin birçoğunda ağ dışsallıkları [*network externalities*] dediğimiz bir özellik bulunmaktadır. Buna çok açık bir örnek olarak bilgisayar işletim sistemlerini gösterebiliriz: Herkesin aynı dili konuşmasının sağlayacağı kolaylık gibi, herkesin aynı işletim sistemini kullanması da büyük bir kolaylık sağlar. Dünya çapında karşılıklı bağların artması da doğal olarak standartlaşmayı getirir. Seçilen standart üzerinde tekel sahibi olan kazanır.

Daha önce belirttiğimiz gibi, rekabet doğası gereği piyasa gücü birikimini zorlaştırır. Büyük tekel kârları ortaya çıktığında, rakipler bu kârlardan pay elde etmek için uğraşırlar. ABD'de tekel gücünü artıran üçüncü etken de bu noktada devreye girmektedir: Şirketler piyasaya girişleri engellemek ve rekabetin yarattığı baskıları düşürmek için yeni yöntemler bulmuşlardır. Bu konudaki en önemli örneği Microsoft şirketi sunmuştur. Kişisel bilgisayar işletim sistemleri piyasasında tekele yakın bir konumda olduğundan rakip teknolojilerin bu tekeli zayıflatması şirket için büyük kayıplara yol açabilirdi. İnternetin ve ağ tarayıcılarının geliştirilmesi tam da böyle bir tehdit demekti. Devlet finansmanlığında yapılan araştırmaları geliştiren Netscape, ilk internet tarayıcılarından birini piyasaya sürmüştü.[35] Microsoft, bu olası ra-

---

34 Adalet Bakanlığı, bu yüzyılın başlarında American Airlines'a dava açmıştır. American Airlines şirketinin sömürücü davranışlarda bulunduğuna dair delillerin oldukça ikna edici olduğunu düşünmüştüm fakat hâkim bu delillere bakma ihtiyacı hissetmedi: Yüksek Mahkeme, kovuşturmayı olası kılacak bir sömürücü fiyatlandırmanın bulunduğunun *aksine* oldukça güçlü bir düşünce olduğuna hükmetti.

35 Netscape'in kurucularından biri olan Marc Andreessen, Urbana-Champaign'deki Illinois Üniversitesi'ndeki Süperbilgisayar Uygulamaları Ulusal Merkezi'nin [*National Center for Supercomputing Applications*, NCSA] bir projesi ve ilk yaygın olarak kullanılan internet tarayıcısı olan Mosaic'i geliştiren takımın bir üyesiydi. Bkz. NCSA internet sitesi, http://www.ncsa.illinois.edu/ Projects/mosaic.html (Erişim tarihi: 3 Mart 2012); John Markoff, "New Venture in Cyberspace by Silicon Graphics Founder", *New York Times*, 7 Mayıs 1994, http://www.

kibi ortadan kaldırmaya karar verdi. Kendi ürünü olan Internet Explorer'ı sundu ancak bu ürün serbest piyasada rekabet edecek durumda değildi. Şirket, kişisel bilgisayar işletim sistemleri piyasasındaki tekel gücünü kullanarak oyun sahasını kendi lehine dengesizleştirmeye çalıştı. KBŞ (korku, belirsizlik ve şüphe) adı verilen bir strateji uyguladı; Windows işlemcisi kullanan bir bilgisayara Netscape yüklendiğinde rastgele hata mesajlarının belirmesini sağlayan bir programlamayla kullanıcılar arasında uyumluluk endişesinin doğmasını sağladı. Ayrıca şirket, yeni Windows sürümleri geliştirildikçe tam uyumluluk için gereken bilgilendirmeleri yapmadı. Dahası, en zeki yöntem olarak, Internet Explorer'ı ücretsiz sundu; işletim sistemiyle birlikte ücretsiz gelen bir program olarak. Sıfır fiyatıyla rekabet etmek zordu. Netscape batmaya mahkûmdu.[36]

Bir şeyin bedava verilmesinin kâr azamileştiren bir strateji olmadığı açıktı – en azından kısa vadede. Ancak Microsoft'un planı uzun vadeliydi: Amacı, tekel gücünün sürdürülmesiydi. Bunun için kısa vadeli ödünlere hazırdı. Microsoft bu amacında her ne kadar başarılı olmuş olsa da, yöntemleri o kadar aşikârdı ki, dünya genelindeki birçok mahkeme, şirketi rekabet karşıtı yöntemler kullanmakla suçladı. Buna rağmen, sonunda, Microsoft kazandı. Çünkü bir ağ ekonomisinde bir defa elde edilen tekel konumunu ortadan kaldırmak çok zordur. Microsoft'un işletim sistemi piyasasındaki hâkimiyetiyle birlikte, birçok başka uygulama alanında da egemen olmak için gerekli teşvik ve kabiliyete sahip oldu.[37]

İşte bu yüzden, Microsoft'un kârlarının bu kadar büyük boyutlarda olması –son çeyrek yüzyılda yılda ortalama 7 milyar dolar, son on yılda ortalama 14 milyar dolar ve 2011 yılında 23 milyar dolar–[38] ve yeterince erken bir dönemde şirketin hisselerinden satın alanları zenginleştirmesi şaşırtıcı değildir. Bu baskın konumuna ve büyük kaynaklarına rağmen aslında Microsoft'un gerçekten yenilikçi olmadığına dair genel bir kanı bulunmaktadır. İlk yaygın kullanımlı kelime işlemcisini, ilk hesap tablosunu, ilk internet tarayıcısını, ilk medya oynatıcısını veya ilk büyük arama motorunu Microsoft geliştirmemiştir. Yenilikler başka yerlerde ortaya çıkmıştır. Aslında bu durum, kuram ve tarihsel bulgularla örtüşmektedir: Tekeller yenilikte başarılı değildir.[39]

---

nytimes.com/1994/05/07/business/new-venture-in-cyberspace-by-silicon-graphics-founder.html?ref=marcandreessen (Erişim tarihi: 3 Mart 2012).

36 Microsoft davasının genel bir incelemesi için bkz. Geisst, *Monopolies in America*.

37 Bkz. Steven C. Salop ve R. Craig Romaine, "Preserving Monopoly: Economic Analysis, Legal Standards, and Microsoft", *George Mason Law Review* 4, no. 7 (1999), s. 617-1055.

38 Microsoft'un yıllık raporuna bakınız.

39 Oxford Üniversitesi profesörü ve Nobel Ödülü sahibi John Hicks'in dediği gibi, "Tekel kârları arasında en iyisi sessiz bir hayattır." J.R. Hicks, "Annual Survey of Economic Theory: The Theory of Monopoly", *Econometrica* 1, no. 8 (1935). Kenneth Arrow, tekeller üretimi kısıtla-

ABD ekonomisine baktığımızda birçok sektörde çok sayıda şirket görüp rekabetin yüksek seviyede olması gerektiğini düşünebiliriz. Ancak durum her zaman böyle değildir. Örnek olarak bankaları ele alalım. Yüzlerce banka olmasına rağmen, en büyük dört banka ülkenin bankacılıktaki toplam varlıklarının neredeyse yarısına sahiptir[40] ve bu durum on beş yıl önceki yoğunlaşma seviyesinin belirgin derecede üzerindedir. Küçük yerleşim yerlerindeyse en fazla bir ya da iki banka bulunur. Rekabet bu kadar sınırlı olduğunda, fiyatların rekabetçi seviyelerin aşırı derecede üzerinde olması muhtemeldir.[41] Sektörün yılda 115 milyar doların üzerinde kâr elde edebilmesinin ve bu paraların çoğunun üst düzey yöneticilere ve diğer bankacılara aktarılabilmesinin nedeni işte budur. Bu, üst kesimlerdeki eşitsizliğin temel kaynaklarından biridir.[42] Tezgâh üstü Kredi Temerrüt Takasları (*Credit Default Swap*, CDS) gibi bazı ürünlerin piyasasında dört veya beş büyük bankanın mutlak hâkimiyeti vardır ve bu tür piyasa yoğunlaşmaları bu bankaların gizli bir anlaşma içinde olduğu endişesine yol açmaktadır. (Ancak bazen bu anlaşmalar gizli değil açıktır. Bankalar, *London Interbank Offered Rate* ya da *Libor* adı verilen kritik bir oranı belirlerler. Emlak kredilerinin ve birçok finansal ürünün faizleri Libor'a bağlıdır. Görünen o ki, bankalar bu oranın oluşturulması sürecine hile katmış ve böylece bu dalaverelerden habersiz olan diğerlerinin üzerinden daha da fazla para kazanmayı becermişlerdir.)

dığı için maliyetleri düşürmeden elde edecekleri tasarrufların da düşük olacağına işaret etmiştir. Bkz. Arrow, "Economic Welfare and the Allocation of Resources for Invention", *The Rate and Direction of Inventive Activity: Economic and Social Factors* içinde (Princeton: Princeton University Press, 1962), s. 609-26. Tekeller, tabii ki, sonsuza kadar sürmezler: Yeni teknolojiler ve açık-kaynak [*open-source*] hareketi, şimdiden Microsoft'un egemenliğine karşı koymaya başlamıştır.

40 Ticari bankaların toplam varlıkları olarak hesaplanmıştır, 3 Eylül 2011 itibariyle. Bkz. *FDIC Statistics on Banking*, http://www2.fdic.gov/SDI/SOB/ index.asp; *Federal Reserve Statistical Release Large Commercial Banks*, http://www.federalreserve.gov/releases/lbr/current/default.htm

41 Dahası, bankalar verdikleri hizmetlerin fiyatları üzerinden rekabet etmezler. Eğer bir şirket birleşmesi veya alımı yapmak istiyorsanız, her büyük banka aynı ücret yüzdesini uygular. Şirket alımları yüzlerce milyon dolar olduğunda ortaya çıkan ücretler de yüksektir; alımlar milyarlarca doları bulduğundaysa aynı sayıda insanın özünde sarf ettiği aynı miktardaki emeğine rağmen, karşılığında alınan ücretler astronomik seviyelere ulaşır.

42 2010 yılının dördüncü çeyreğinden 2011 yılının üçüncü çeyreğine kadar (son mevcut verilerin bulunduğu yıl), Federal Mevduat Sigortası Kurumu'nun [*Federal Deposit Insurance Corporation*, FDIC] sigortaladığı kurumlar toplamda 115 milyar dolar kâr elde etti. Bkz. *FDIC Quarterly*, http://www.fdic.gov/bank/ analytical/quarterly/index.html. Ancak bu rakamlar banka kârlarının boyutunu tam olarak yansıtmamaktadır, çünkü yöneticilere ödenen mega primlerden arta kalan kârları gösterirler; bu primler, bazı şirketlerdeki ödemeleri diğer maliyetler çıkarıldıktan sonra kalan gelirlerin yüzde 50'sinin üzerinde olabilmektedir. Diğer bir deyişle, "gerçek" kârlar yukarıdaki rakamın neredeyse iki katı kadar olabilir. Bankacılık sektörünün kâr *ve primleri*, ülkenin tüm milli gelirinin yüzde 1'inin üzerindedir. Bu gibi rakamlar, birçoklarının, ekonominin geri kalanına hizmet etmesi gereken finans sektörünün ekonominin sahibi konumuna geldiği sonucuna varmasına yol açmıştır.

Tabii ki, tekelci uygulamaları yasaklayan kanunlar varsa, bunlar uygulanmalıdır. Öte yandan, özellikle de Chicago Okulu iktisadının yarattığı söylemle birlikte, sonuç rekabet karşıtı olduğunda bile, piyasanın "serbest" işleyişine müdahale etmeme eğilimi bulunmaktadır. Ayrıca sert önlemler almamak için siyasi nedenler de vardır: Ne de olsa, örneğin Microsoft'a karşı aşırı katı yaklaşmak, özel sektör karşıtı bir durum yaratacaktır – bu da seçim kampanyası yardımlarını kötü etkileyecektir.[43]

Siyaset: Kuralların konulmasını ve hakemlerin seçilmesini sağlamak

"Adil" bir oyunda kazanmak bir şey, kazanma ihtimalini artıracak şekilde oyunun kurallarını yazabilmek başka bir şeydir. Hakemleri seçebilmekse daha bile kötüdür. Bugün birçok alanda düzenleyici kurumlar sektörlerin gözetiminden sorumludur (yani kural ve düzenlemelerin yazılmasından ve uygulanmasından): Telekomünikasyonda Federal İletişim Komisyonu [*Federal Communications Commission*, FCC], menkul kıymetlerde Menkul Kıymetler ve Takas Komisyonu [*Securities and Exchange Commission*, SEC] ve bankacılığın birçok alanında FED. Sorun, bu sektörlerin liderlerinin kendi bakış açılarına sempati duyanların bu düzenleyici kurumlara seçilmesi için siyasi nüfuzlarını kullanmalarından kaynaklanır.

İktisatçılar bu duruma "düzenleme tuzağı" adını verir [*regulatory capture*].[44] Bazen bu ele geçiriş parasal teşviklerle ilişkilidir: Düzenleyici kurumlarda çalışanlar düzenlemeleri gereken sektörlerden gelip bu sektörlere geri dönecek kişilerden oluşur. Bu kişilerin amaçları düzenlemeleri gereken endüstrilerin çıkarlarıyla örtüşür, her ne kadar toplumun geri kalanının çıkarlarıyla örtüşmese de. Eğer düzenleyici kurumdakiler sektöre iyi hizmet ederlerse, devletten ayrıldıktan sonraki kariyerlerinde bolca ödüllendirilirler.

---

43 Microsoft bir çok yoldan siyasi nüfuzunu kullanmaya çalışmıştır. 1999'dan günümüze, 13.516.304 dolarlık seçim kampanyası katkısında bulunmuştur. Federal Seçim Komisyonu'nun sağladığı seçim kampanyası finansmanı raporları ve verilerine dayanan campaignmoney.com'a bakınız. Seçim kampanyası katkıları şurada mevcuttur: http://www.campaignmoney.com/Microsoft.asp?pg=88 (Erişim taihi: 6 Mart 2012). Microsoft'un rekabet karşıtı davranıştan suçlu bulunmasına karşılık olarak Başkan Bush'un Adalet Bakanlığı'nın sunduğu çözümler hafifti ve şirketin piyasa gücünü etkin şekilde sınırlandırmadı. Örneğin Andrew Chin'in *ABD-Microsoft'a Karşı* adlı davayı incelemesine bkz. "Decoding Microsoft: A First Principles Approach", *Wake Forest Law Review* 40, no. 1 (2005), s. 1-157. Anti-tröst yasalarıyla ilgili olarak, kamunun yasaları etkin olarak uygulamamasına kısmi bir çözüm bulunmaktadır: Tröst karşıtı özel eylem (bu, kamu otoritelerinin kanun uygulamada isteksiz davranabileceği çekincesi nedeniyle ortaya çıkmıştı).

44 Nobel Ödülü sahibi iktisatçı George Stigler bu konu hakkında etraflıca yazmıştır. Örneğin, bkz. Stigler, "The Economic Theory of Regulation", *Bell Journal of Economics* 11 (1971), s. 3-21.

Öte yandan bazen, bu ele geçiriş sadece para güdümlü olmaz. Bunun yerine, düzenleyicilerin düşünce yapıları, düzenledikleri kişiler tarafından ele geçirilmiş olur. Bu sosyolojik olguya "bilişsel tuzak" adı verilir [*cognitive capture*]. Ne Alan Greenspan ne de Tim Geithner, FED'e gelmeden önce büyük bir bankada çalışmışlardı ancak yine de aralarında doğal bir bağ vardı ve aynı düşünce yapısını paylaşıyorlardı. Bankacıların düşünce yapısına göre – bankacıların yarattığı berbat duruma rağmen– kurtarma planlarında bankalara sert şartlar yüklemeye gerek yoktu.

Bankacılar, düzenlemede rol alan herkesi düzenlemelerin gereksizliğine inandırmak için çok yüksek sayıda lobici kullandı: Meclisteki her vekil için ortalama 2.5 kişi.[45] Ancak eğer hedefteki kişi zaten düşüncenize sempati duyan birisiyse bu kişiyi ikna etmek daha kolay olacaktır. Devletin bir şekilde "ele geçirilmiş" kişileri düzenleyici olarak ataması için bankacıların ve lobicilerin bu kadar çok çaba sarf etmesinin nedeni de budur. Bankacılar kendi düşüncelerini paylaşmayan adayları veto etmeye çalışırlar. Bunu, Clinton hükümetindeyken FED için olası adaylar gündeme geldiğinde, bazıları bankacılık sektöründen gelen kişiler olmasına rağmen, bizzat tecrübe ettim. Piyasaların kendi kendilerini düzenlediği ve bankaların kendi risklerini yönetebildiği şeklindeki ortak bakıştan ayrılan bir aday olduğunda, yapılan yüksek sesli itirazlar adayın isminin ilerlemesini veya ilerlese bile onaylanmasını önlemişti.[46]

Devletin cömertliği

Tekellerin –devlet izniyle ya da "onayıyla" veya rekabet yasalarının yetersiz uygulanmasıyla oluşan piyasa yapılarının– dünyanın en zengin insanlarının servetlerini nasıl yarattığını gördük. Ancak zengin olmak için bir başka yol daha vardır. Basitçe, devletin size para vermesini sağlayabi-

---

45 Duyarlı Siyaset Merkezi'nin [*Center for Responsive Politics*] bir internet sitesi olan OpenSectrets.org'dan, ticari bankalar, finans ve kredi şirketlerinin lobici sayılarını içeren veriler. Finans, sigorta ve emlak sektörlerindeki tüm lobiciler sayıldığında, rakam vekil başına neredeyse beş kişiye çıkmaktadır. Bkz. http://www.opensecrets.org/lobby/indus.php?id=F&year=a (Erişim tarihi: 24 Mart 2012).

46 Son olayda, Senato Bankacılık Komitesi [*Senate Banking Committee*] başkanı, Nobel Ödülü sahibi Peter Diamond'un adaylığını veto etmişti. Diamond, bazı yöneticilerde egemenlik kurmuş olan doktrinlerden bazıları için eleştirel bir ses sağlayacaktı. (Diamond ilk olarak Nisan 2010'da Başkan Obama tarafından FED'e aday gösterilmişti; Senato'daki Cumhuriyetçiler bir oylama sırasında adaylığını engelledikten sonra, Eylül 2010'da ve daha sonra Ocak 2011'de tekrar aday gösterilmişti. Diamond, 5 Haziran 201 1'de adaylığını geri çekti ve böylece Diamond'un merkez bankasının para politikası aracılığıyla ekonomiyi teşvik etmesini desteklemesini defalarca eleştiren Alabama eyaleti senatörü Richard Shelby ve parti arkadaşlarının karşı koyınuş olduğu on dört aylık bu adaylık sona ermiş oldu. Diamond, rakiplerinin işsizliğin belirleyenlerini tespit etmenin etkin para politikası için elzem olduğunu anlayamadıklarını söyleyerek karşılık verdi.)

lirsiniz. Bu çok çeşitli şekillerde olabilir. Örneğin, yasalardaki zor fark edilir ufak bir değişiklik bazılarına milyarlarca dolar kazandırabilir. 2003 yılında devletin Medicare programında çok ihtiyaç duyulan bir ilaç yardımının süresini uzatma şekli de böyle bir durum yaratmıştı.[47] Devletin şirketlerle ilaç fiyatları üzerinde pazarlık yapmasını yasaklayan bir kanun hükmü, fiilen, ilaç şirketlerine yılda 50 milyar dolardan büyük bir hediye niteliğindeydi.[48] Daha genel olarak, devletin mal ve hizmet tedarikinde maliyetlerin oldukça üzerinde fiyatlar ödemesi, yaygın bir tür devlet cömertliği olarak görülebilir.

Bazen hediyeler yasaların zor anlaşılır hükümlerine gizlenirler. Finansal türevler piyasasındaki düzenlemeleri kaldıran temel yasa tasarılarından birinde bulunan bir hükme göre, ekonomiyi ne kadar büyük bir tehlikenin içine atarsa atsın hiçbir düzenleyici güç bu piyasaya dokunamayacaktı; dahası, iflas durumunda türev ürünlerinin hak iddialarının "önceliği" olacaktı. Eğer bir banka batarsa, türev ürünleri sahiplerine işçilerden, tedarikçilerden ya da diğer borç verenlerden daha önce ödeme yapılacaktı – bankayı iflasa götüren şey bu türevler olmuş olsa bile.[49] (Türev ürünleri piyasası 2008-09 krizinde merkezî bir rol oynamıştı ve AIG'nin 150 milyar dolarlık kurtarma planının sorumlusuydu.)

Bankacılık sektörü devletin cömertliğinden başka şekillerde de yararlanmıştır, özellikle de Büyük Durgunluk sonrasında görüldüğü gibi. (Devletin bir kolu olarak görebileceğimiz) FED, bankalara sıfıra yakın faiz oranlarında sınırsız borç para verip bu paraların tekrar devlete (veya yabancı devletlere) kredi olarak verilmesine izin verdiğinde, aslında verilen milyarlarca ve milyarlarca dolar büyüklüğünde bir hediyeydi.

Çok büyük kişisel servetlerin yaratılmasında devletin oynadığı rol bunlarla sınırlı değildir. ABD dahil birçok ülke, petrol, gaz ve değerli madenler gibi çok büyük miktarlarda doğal kaynağı kontrol etmektedirler. Eğer devlet bu kaynakları yer altından çıkarma hakkını size ücretsiz olarak verirse, servet elde etmek için çok yüksek bir zeka seviyesine ihtiyaç duymazsınız. 19. yüzyılda, doğal kaynaklar üzerinde herkes bir hak talep edebilecekken, Amerikan devletinin yaptığı tam da buydu. Bugün artık devlet kaynaklarını böy-

47 2003 Medicare Reçeteli İlaç, Geliştirme ve Modernleştirme Yasası [*The Medicare Prescription Drug, Improvement, and Modernization Act of 2003*].

48 İktisatçı Dean Baker'ın araştırması, eğer Medicare programına fiyatlar üzerinde pazarlık hakkı tanınırsa, en muhafazakâr yüksek-maliyet senaryosunda, 2006 ile 2013 yılları arasında 332 milyar dolar tasarruf sağlanmış olabileceğini göstermiştir (yılda yaklaşık 50 milyar dolar); orta seviyeli maliyet senaryosuna göre, aynı bütçe döneminde 563 milyar dolar tasarruf yapılabilirdi. Bkz. Baker, *The Savings from an Efficient Medicare Prescription Drug Plan* (Washington, DC: Center for Economic and Policy Research, Ocak 2006).

49 ABD'de dört bankanın türev ürünlerinden yılda yaklaşık 20 milyar dolar elde ettiği hesaplanmaktadır.

le dağıtmıyor ve genelde bir ödeme şart koşuyor; ancak, bu ödemeler olması gerekenin çok altında seviyelerde olabiliyor. Bu sadece para hediye etmenin biraz daha az şeffaf bir yoludur. Eğer herhangi bir arazinin altındaki petrolün değeri yer altından çıkarma maliyetlerini düştükten sonra 100 milyar dolarsa, 50 milyar dolarlık bir ödeme talep eden devlet, fiilen, 50 milyar dolarlık bir hediye vermektedir.

Bu böyle olmak zorunda olmasa da, güçlü çıkar odakları durumun böyle devam etmesini sağlamaktadır. Clinton hükümetindeyken, maden şirketlerinin kamu arazilerinden elde ettikleri kaynaklar için daha fazla ödeme yapmalarını sağlamaya çalışmıştık. Şaşırtıcı olmayan bir şekilde, maden şirketleri –ve cömert katkılarda bulundukları senatörler– buna karşı koydular ve bunda da başarılı oldular. Böyle bir politikanın büyümeyi yavaşlatacağını savundular. Ancak durum şudur ki, bir açık artırmada, kaynakların değeri çıkarım maliyetlerinin üzerinde olduğu müddetçe şirketler madencilik hakları için teklif vermeye devam edeceklerdir ve ihaleyi kazandıkları takdirde de kaynakları çıkartacaklardır. Açık artırmalar büyümeyi engellemezler; sadece, kamuya ait kaynakların karşılığını olması gerektiği gibi elde etmesini sağlarlar. Modern ihale kuramı, açık artırmanın yapısındaki değişikliklerin devlet için nasıl çok daha büyük gelirler sağlayabileceğini göstermiştir. Bu kuramlar 1990'ların başındaki telekomünikasyon yayın bandı ihalesinde test edilmiş ve devlete milyarlarca dolar kazandırarak iyi işledikleri kanıtlanmıştır.

Devletin cömertliği, bazen kaynakların ucuza satılmasıyla değil, kuralların kârları artıracak şekilde yeniden yazılmasıyla gerçekleşir. Bunu yapmanın kolay bir yolu, şirketleri yurt dışından gelen rekabetten korumaktır. Tarifeler, yani sadece yabancı şirketlerin ödemekle yükümlü olduğu vergiler, fiilen yerli üreticiye verilen bir hediye niteliğindedir. Yurt dışından gelen rekabete karşı koruma isteyen şirketler her zaman kendilerince haklı bir neden sunarlar, şirketin elde edeceği getirilerin değil toplumun genelinin sağlayacağı faydanın önemli olduğunu ima ederler. Tabii ki bu, bencilce bir yaklaşımdır ve bu tür savunmaların kısmen doğru olduğu durumlar olsa da, bu savunmanın yaygın şekilde kötüye kullanılması bunun ciddiye alınmasını zorlaştırır. Tarifeler yabancı üreticilerin dezavantajına olduğu için, yerli şirketlerin fiyat artırmasına ve daha fazla kâr elde etmesine yol açarlar. Bazı durumlarda, yerel istihdamı ve şirketlerin Ar-Ge yatırımlarını artırmak gibi üretkenliği ve rekabeti yükselten bazı ek getirileri de olabilir. Öte yandan, tarifelerin rekabet gücünü kaybetmiş ve geri kazanma olasılığı da olmayan eski ve yorgun endüstrileri veya yeni teknoloji yatırımlarında başarısız olmuş ve rekabetle yüzleşmek istemeyen şirketleri koruması da bir o kadar muhtemeldir.

Etanol sübvansiyonu, bu olguya bir örnek sunar. ABD'nin önemli tarım

ürünlerinden biri olan mısırı güneş enerjisiyle birlikte kullanarak petrole olan bağımlılığımızı azaltmaya çalışmak, reddetmesi zor bir alternatif olarak karşımıza çıkmıştı. Ancak bitkilerin barındırdığı enerjiyi insanlar için değil arabalar için kullanılabilecek bir şekle getirmenin maliyeti çok yüksektir. Bunu yapmak bazı bitkilerde diğerlerine göre daha kolaydır. Brezilya'nın şeker kamışı bazlı etanol araştırmaları o kadar başarılı olmuştur ki, ABD'nin rekabet edebilmesi için Brezilya'nın şeker bazlı etanolünü yıllar boyunca her galon için 54 sent vergilendirmesi gerekti.[50] ABD, sübvansiyonun başlamasından kırk yıl sonra bile hiçbir zaman büyümeyi başaramayacak gibi görünen bir endüstriyi desteklemeye devam etmekteydi. 2008 durgunluğundan sonra petrol fiyatları düştüğünde, çok büyük sübvansiyonlara rağmen, birçok etanol fabrikası iflas etti.[51] 2011 yılı biterken, bu sübvansiyon ve tarifelerin süresinin dolmasına sonunda izin verildi.

Bu çarpık sübvansiyonların ısrarla kullanılmasının tek bir nedeni vardır: Siyaset. Bu sübvansiyonların temel –ve uzun bir süre boyunca tek– olarak ve *doğrudan* fayda sağladığı kişiler, Archer Daniels Midland (ADM) adlı dev hâkim şirket başta olmak üzere, mısır etanolü üreticileriydi. Birçok diğer yönetici gibi, ADM'dekiler de siyaset yönetiminde inovasyon yönetiminde olduklarından çok daha başarılı oldular. Her iki partiye de büyük ödemeler yaptılar; böylece, bu şirket bağışlarını alan Kongre'deki yasa yapıcılarının etanol sübvansiyonlarına müdahale etmekte yavaş davranmalarını sağladılar.[52] Daha önce belirttiğimiz gibi, bu tip hediyeleri alan şirketler neredeyse her zaman bunlardan aslında faydalananların başkaları olduğunu savunurlar. Bu örnekte, etanol sübvansiyonlarının destekleyicileri, gerçek kazananların ABD'nin mısır üreticileri olduğunu savunuyorlardı. Ancak bu, genel olarak, doğru değildi, özellikle de sübvansiyonların ilk dönemlerinde.[53]

---

50 Etanol piyasası, çoğu Amerikan mısır üretici tarafından başka şekillerde dengesizleştirilmiştir. Örneğin, petrolü etanolle karıştıran benzin rafinelerinin karşılaştığı etanol şartları ve aldığı sübvansiyonlar gibi. Bkz. 2010 Kongre Bütçe Ofisi [*Congressional Budget Office*, CBO] çalışması, "Using Biofuel Tax Credits to Achieve Energy and Environmental Policy Goals", http://www.cbo.gov/sites/ default/files/cbofiles/ftpdocs/114xx/doc11477/07-14-biofuels.pdf (Erişim tarihi: 2 Mart 2012); "The Global Dynamics of Biofuel", *Brazil Institute Special Report*, Nisan 2007, no. 3, http://www.wilsoncenter.org/sites/default/files/ Brazil_SR_e3.pdf (Erişim tarihi: 2 Mart 2012).

51 Sonunda Kongre sübvansiyonların 2011 sonunda sona ermesine izin verdi.

52 Üç yönetici için mahkûmiyetler ve hapis cezalarıyla sonuçlanan uzun bir federal soruşturmanın sonucunda ADM'nin lizin maddesi fiyat tespiti nedeniyle 1997'de o zaman için rekor olan 100 milyon dolarlık ceza almış olması ünlüdür. (Bu olay Kurt Eichenwald tarafından kitaplaştırılmış ve daha sonra 2009'da Matt Damon'ın baş rol oynadığı *İspiyoncu* [*The Informant*] filmine konu olmuştur.)

53 Mısır bazlı etanolün ilk günlerinde, bu açıkça yanlıştı: Etanol üreticilerinin mısır talebi o kadar düşüktü ki, mısır üreticileri sübvansiyonlardan neredeyse hiç yarar sağlamamıştı. Etanol üretiminde kullanılan mısır küresel arzın çok küçük bir kısmı olduğu için, mısır fiyatları üzerindeki etkisi göz ardı edilebilir seviyedeydi. Asıl fayda sağlayanlar ADM ve diğer etanol üreticileriydi.

Halihazırda çok büyük devlet yardımları alan ve gelirlerinin yarısını "topraktan" değil Washington'dan elde eden Amerikalı mısır üreticilerinin neden daha fazla yardım alması gerektiğini anlamak ve bunu serbest piyasa ekonomisinin prensipleriyle bağdaştırmak elbette kolay değildi. (Devletin verdiği tarım sübvansiyonlarının büyük çoğunluğu, insanların sandığı gibi yoksul çiftçilere ya da çiftçi ailelerine gitmez. Bu programların kurgulanma biçimleri asıl amaçlarını ortaya çıkarır: Geriye kalan bizlerden zenginlere ve büyük şirket çiftliklerine para aktarmak.)[54]

Ne yazık ki, devletin şirketlere gösterdiği cömertlik burada verdiğimiz birkaç örnekle sınırlı değildir ancak devletin onayladığı her rant arayışı şeklini açıklayabilmek için başka bir kitaba daha ihtiyacımız var.[55]

54 Amerikan devleti 1995 ile 2010 yılları arasında tarımsal sübvansiyonlara toplamda 261.9 milyar dolar ödedi. ABD Tarım Bakanlığı'na göre, çiftliklerin yüzde 63'ü hiçbir ödeme almamaktadır. Bu ödemeler içinde büyük bir miktar (2009'da yüzde 62) büyük ölçekli ticari çiftliklere gitmektedir (yıllık brüt satışları 250.000 dolar veya üzerinde olan çiftlikler). 1995 ile 2010 yılları arasında, çiftliklerin en yüksek gelirli yüzde 10'u yılda ortalama 30.751 dolar yardım alırken, en düşük gelirli yüzde 80'i yılda ortalama 587 dolar almıştır. Bkz. *USDA Economic Research Service*, "Farm Income and Cost: Farms Receiving Government Payments", http://farm=.ewg.org/region.php?fips=00000&reg name=UnitedStatesFarmSubsidySummary

55 Gerçekten de bu konu hakkında yazılan birçok kitap vardır. Örneğin bkz. Glenn Parker, *Congress and the Rent-Seeking Society* (Ann Arbor: University of Michigan Press, 1996).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

PİYASALAR VE EŞİTSİZLİK

Bir önceki bölüm, ABD'deki yüksek seviyeli eşitsizliğin yaratılmasında rant arayışının rolünü vurgulamıştı. Tersine, eşitsizliği açıklama amacını taşıyan alternatif bir yaklaşım, soyut piyasa güçlerini vurgulamaktadır. Buna göre, alt ve ortadakilerin durumu –sıradan çalışanların ücretlerinin düşmesi ve nitelikli bankacıların gelirlerinin tavan yapması– piyasa güçlerinin yarattığı bir şansızlıktan ibarettir. Piyasaya müdahale etmenin tehlikeli olacağı fikri bu bakış açısında zımni olarak mevcuttur; bu yaklaşım, piyasaları "düzeltme" denemelerinden çekinmemiz gerektiğini söyler.

Benim bakış açım bundan biraz farklıdır. Birinci ve İkinci bölümlerdeki gözlemlerle başlıyorum: Benzer teknoloji ve kişi başı gelir seviyelerine sahip diğer gelişmiş endüstriyel ülkeler, vergi öncesi (gelir aktarımları yapılmadan) gelir eşitsizliğinde, vergi ve aktarım sonrası gelir eşitsizliğinde, servet eşitsizliğinde ve iktisadi hareketlilikte ABD'den çok farklı durumdadırlar. Bu ülkeler bu dört değişkende zaman içinde görülen *eğilimler* açısından da ABD'den ciddi oranda farklıdırlar. Temel belirleyici unsur piyasalarsa, neden benzer görünen gelişmiş endüstriyel ülkeler arasında bu kadar büyük farklar bulunmaktadır? Hipotezimiz, piyasa güçlerinin gerçek olduğu, ancak bu güçlerin siyasal süreçlerce şekillendirildiği yönündedir. Piyasalar, yasalar, düzenlemeler ve kurumlarca şekillendirilirler. Her yasa, her düzenleme ve her kurumsal yapının gelir dağılımı üzerinde etkileri vardır – dahası, ABD piyasa ekonomisinin işleyişini belirleme şeklimiz, üsttekilerin lehine ve alttakilerin aleyhine olmaktadır.

Bu bölümde sosyal eşitsizliği belirleyen bir başka etkeni tartışacağız. Devlet, görmüş olduğumuz gibi, piyasa güçlerini şekillendirir. Öte yandan, sos-

yal normlar ve sosyal kurumlar da bunu yaparlar. Gerçekten de, siyaset büyük oranda sosyal normları yansıtır ve büyütür. Birçok toplumda, alt kesimler ağırlıklı olarak ayrımcılıktan zarar görenlerden oluşur. Sosyal normlardaki ve kurumlardaki değişimlerin, örneğin adil ücretin ne olduğu konusundaki düşüncelerde veya sendikalarda yaşanan değişimlerin, ABD'deki gelir ve servet dağılımının belirlenmesine nasıl yardım ettiğini göreceğiz. Ancak sosyal normlar ve kurumlar, tıpkı piyasalar gibi, bir boşlukta var olmazlar; bunlar, kısmen de olsa, yüzde 1'lik kesim tarafından şekillendirilirler.

Arz ve talep kanunları

Yerleşik iktisadi analiz, ücret ve ücret farklarını açıklamak için arz ve talebe, ücret ve gelir eşitsizliğinde değişimleri açıklamak için de arz ve talep eğrilerine bakar. Örneğin niteliksiz işçilerin ücretleri, yerleşik iktisat kuramına göre, arz ve talebi eşitleyecek şekilde belirlenirler; eğer talep arza göre daha yavaş artarsa,[1] ücretler düşer. Eşitsizlikteki değişimlerin analizi iki soruya odaklanır: (a) Arz ve talep eğrilerinin yer değiştirmesini ne belirler? (b) Bireylerin varlıklarını, yani nüfusun hangi oranda yüksek nitelik veya servete sahip olduğunu, ne belirler?

Yasal veya yasa dışı yollardan alınan göç, arzı artırabilir. Eğitim fırsatlarının çoğalması niteliksiz işgücü arzını azaltıp nitelikli işgücü arzını artırabilir. Teknolojideki değişimler, bazı sektörlerdeki işgücüne veya belirli nitelikte bir emeğe duyulan talebi azaltabilir ve başka niteliklere sahip emeğe duyulan talebi artırabilir.

Küresel finans krizinin arka planında, ekonomide yaşanan büyük yapısal değişimler yatıyordu. Bunlardan biri, yirmi yıl içinde işgücü piyasasında yaşanan değişimlerdi, özellikle de İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki yıllarda geniş bir orta sınıfın yaratılmasına yardım eden imalat sanayi sektöründe milyonlarca iş pozisyonun yok olmasıydı.[2] Bu kısmen teknolojik gelişimin, üretkenlikteki ilerlemelerin talepteki artıştan daha hızlı olmasının bir sonucuydu. Yükselen piyasalar, özellikle de Çin, yetkinlikler kazandıkça ve eğitim, teknoloji ve altyapıya büyük yatırımlar yaptıkça, karşılaştırmalı üstünlükler değişti ve bu da sorunu büyüttü. Bunun sonucunda, ABD'nin imalattaki küresel payı azaldı. Tabii ki, dinamik bir ekonomide normal olarak bazı işler yok olurken bazı yenileri ortaya çıkmaktadır. Ancak bu sefer durum farklıydı; genel olarak, yeni iş pozisyonları ne eski pozisyonlar kadar yüksek gelir sağlıyorlardı ne de onlar kadar kalıcı oluyorlardı. İmalat sektöründe ça-

1 Daha doğrusu, eğer talep eğrisi arz eğrisinden daha fazla yer değiştirirse.

2 İmalatta istihdam 1988'de 18 milyondan bugün 12 milyonun altına düşmüştür. Bkz. Department of Labor, Bureau of Labor Statistics.

lışanları değerli kılan –ve onlara yüksek ücretler ödenmesini sağlayan– nitelikler, yeni pozisyonlarda (tabii yeni bir iş bulabilen için) oldukça değersizdi ve aldıkları ücretler bu yeni durumu yansıtıyordu; nitelikli imalat işçilerinin ekonominin başka bir sektörüne niteliksiz işçi olarak geçmeleri anlaşılır şekilde ücretlerini düşürmüştü. Amerikalı işçiler, bir bakıma, kendi başarılarının kurbanı oldular; üretkenliklerindeki artış onlara bu sonu hazırladı. İşlerinden olan imalat işçileri başka yerlerde iş aradıkça diğer sektörlerdeki ücretler de zarar gördü.

21. yüzyılın başındaki borsa yükselişi ve emlak piyasası balonu, ABD'nin yaşamakta olduğu yapısal kopuşun gizlenmesine yardım etti. Emlak balonu işlerini kaybetmiş olanlardan bazıları için iş sağladı ancak bu, geçici bir yatıştırıcıydı. Balon, Amerikalıların imkânlarının üzerinde yaşamalarına izin veren bir tüketim patlamasını alevlendirdi; bu balon olmasaydı, birçok orta sınıf mensubunun gelirlerindeki zayıflama daha net görülebilirdi.

Ekonominin sektörlerindeki bu kayma, ABD'deki eşitsizlik artışının temel etkenlerinden biriydi. Bu kayma, sıradan çalışanların neden bu kadar kötü durumda olduğunu açıklamaya yardım etmektedir. Çalışanların ücretleri bu kadar düşükken, kârların aslan payını alan üst kesimdekilerin bu kadar başarılı olması şaşırtıcı değildir.

İkinci bir yapısal değişim, nitelikli işçi talebini artıran ve makinelerin birçok niteliksiz işçinin yerini almasına yol açan teknolojideki değişimlerden kaynaklanmaktaydı. Buna nitelik meyilli teknolojik değişim deniyordu. Niteliksiz işgücü ihtiyacını azaltan yeniliklerin ve yatırımların niteliksiz işgücü talebini zayıflatması ve niteliksiz işgücünün ücretini azaltması anlaşılır bir durumdur.

Alt ve orta kesimlerdeki ücretlerin düşmesini piyasa güçlerine atfedenler, bu durumu aynı zamanda piyasa güçlerinin dengesinin normal işleyişi olarak görürler. Dahası, ne yazık ki, eğer teknolojideki değişimler böyle devam ederse, bu eğilimler kalıcı da olabilir.

Öte yandan, piyasa güçleri her zaman böyle sonuçlara yol açmazlar ve böyle sonuçlanmaları gerektiğini söyleyen bir kuram da zaten bulunmaz. Son altmış yıl içerisinde nitelikli ve niteliksiz işgücüne duyulan arz ve talep, ücret farklarını önce azaltacak sonra da artıracak şekilde yer değiştirmiştir.[3] İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, daha önce bahsettiğimiz Erler Yasası'ndan yararlanan çok sayıda Amerikalı, yüksek eğitime erişim sağlamıştır. (1940'da işgücünün sadece yüzde 6.4'ü üniversite mezunlarından olu-

3 Bu konuların çok başarılı bir şekilde tartışıldığı kaynaklar için bkz. David H. Autor, Lawrence F. Katz ve Melissa S. Kearney, "Measuring and Interpreting Trends in Inequality", *American Economic Review* 96 (Mayıs 2006), s. 189-94; Claudia Goldin ve Lawrence F. Katz, "Long-Run Changes in the Wage Structure: Narrowing, Widening, Polarizing", *Brookings Papers on Economic Activity* 2 (2007), s. 135-64 ve oradaki kaynaklar.

şurken, 1970'de bu oran ikiye katlanarak yüzde 13.8'e ulaşmıştı.)[4] Bununla birlikte, ekonomideki ve yüksek nitelik gerektiren iş pozisyonlarına duyulan talepteki büyüme, arzdaki bu artışa ayak uydurmuş ve böylece eğitimin getirileri yüksek kalmaya devam etmiştir. Üniversite mezunu işçiler lise mezunu işçilere oranla 1.59 kat daha yüksek ücretler almaya devam etmiştir; bu oran 1940'dakinden (1.65) neredeyse farksızdır. Niteliksiz işçi arzındaki *görece* azalma bu işçilerin bile durumdan yararlanması anlamına geliyordu; dolayısıyla, ücretlerde genel bir artış yaşanmıştı. ABD kazanılan zenginliği ortak bir şekilde kullanıyordu ve hatta bazı dönemlerde alt kesimdekilerin gelirleri üst kesimdekilere göre daha hızlı artmıştı.

Ancak daha sonra, Amerikalıların eğitim durumundaki iyileşme, özellikle de dünyanın geri kalanına kıyasla durdu. Üniversiteden mezun olanların nüfusa oranı çok daha yavaş artmaya başladı; bu da, 1960'dan 1980'e kadar neredeyse yılda ortalama yüzde 4 büyüyen nitelikli işçilerin görece arzının, sonraki çeyrek yüzyılda çok daha düşük bir seviye olan yıllık ortalama yüzde 2.25 ile artması anlamına geliyordu.[5] 2008'e geldiğimizde ABD'deki lise mezuniyet oranları yüzde 76'yı bulmuştu; Avrupa Birliği'ndeyse bu oran yüzde 85'di.[6] Gelişmiş endüstriyel ülkeler arasında, üniversite mezunlarının oranı açısından ABD artık sadece ortalama seviyedir; on üç ülke ABD'nin ilerisindedir.[7] Ayrıca ABD'deki lise öğrencilerinin özellikle de bilim ve matematikteki not ortalamaları, en iyimser ifadeyle, vasattır.[8]

Geçen çeyrek yüzyılda yaşanan teknolojik gelişmeler, özellikle de bilgisayar kullanımına geçilmesi, rutin işlerin makineler tarafından yapılabilmesine olanak tanıdı. Bu durum teknolojiye hâkim olanlara duyulan talebi artırıp hâkim olamayanlara duyulan talebi azalttı; böylece, yeni teknolojilerin gerektirdiği niteliklere sahip olanların sahip olmayanlara oranla ücretleri de artmış oldu.[9] Küreselleşme teknolojideki gelişmelerin etkilerini güçlendirdi;

---

4 David H. Autor, Lawrence F. Katz ve Alan B. Krueger, "Computing Inequality: Have Computers Changed the Labor Market?", *Quarterly Journal of Economics* 113 (Kasım 1998), s. 1169-213; L.F. Katz, "Technological Change, Computerization, and the Wage Structure", *Understanding the Digital Economy* içinde, ed. E. Brynjolfsson ve B. Kahin (Cambridge: MIT Press, 2000), s. 217-44.

5 Goldin ve Katz, "Long-Run Changes in the Wage Structure", s. 153. Yazarlar, farkın çoğunu ABD doğumluların eğitim seviyesindeki düşüşe bağlamaktalar.

6 Bkz. OECD, *Education at a Glance: OECD Indicators,* 2011, s. 54, http://www.oecd.org/dataoecd/61/2/48631582.pdf (Erişim tarihi: 2 Mart 2012).

7 *A.g.e.*, s. 68.

8 Veriler için *OECD Uluslararası Öğrenci Değerlendirmesi Programı*'nın [*PISA*] 2009 yılı sonuçlarına bakınız.

9 1998 yılı itibariyle bile üniversite mezunu olanların ücretleri lise mezunu olanların ücretlerinin 1.75 katına ulaşmıştı (1970'teki 1.59 kat seviyesinden).

rutinleştirilebilen işler, işgücü maliyetlerinin ABD'nin çok altında olan yurt dışındaki yerlere gönderildi.[10]

Arz ve talep dengesi öncelikle orta sınıfın ücretlerinin artmaya devam etmesine izin verdi, ancak alt kesimdekilerin ücretleri durgunlaştı veya düştü. Nihayetinde, işçilerin vasıfsızlaşmasının ve işlerin yurt dışına gönderilmesinin etkileri baskın oldu. Son on beş yıl içerisinde, orta sınıfın ücretlerinin durumu da iyi gitmedi.[11]

Sonuçta, Birinci Bölüm'de ABD'nin işgücünün "kutuplaşması" olarak tanımladığımız olgu ortaya çıktı. "Bakım" ve diğer hizmet sektörü işleri de dahil kolayca bilgisayarlaştırılamayan düşük ücretli işler, üst kesimlerin yüksek nitelikli işlerinin de yaşadığı büyümeye benzer şekilde, büyümeye devam etti.

Bu nitelik meyilli teknolojik gelişme, işgücü piyasasının şekillenmesinde açık şekilde bir rol oynamıştır: Nitelikli işçilerin daha değerli olmasını sağlamış, diğer iş pozisyonlarında gerekli nitelikleri düşürmüş ve diğer başka pozisyonları ortadan kaldırmıştır. Öte yandan, nitelik meyilli teknolojik gelişmenin üst kesimlerdeki çok yüksek boyutlu zenginlik artışıyla pek bir ilgisi yoktur. Bunun *görece* önemi halen bir tartışma konusudur ve bu konuyu bölümün devamında yorumlayacağız.

Etkin rol oynayan bir başka önemli piyasa gücü daha vardır. İmalat sanayindeki üretkenlik artışının –mamul mallara duyulan talepteki artışın üzerinde bir artış– bu sektörde nasıl daha yüksek işsizliğe yol açtığını daha önce tasvir etmiştik. Normalde, piyasalar iyi işlediğinde, işlerinden olan çalışanlar başka bir sektöre geçerler. Böyle bir üretkenlik artışından, her ne kadar iş değiştiren çalışanlar sağlamasa da, ekonominin geneli fayda sağlar. Ancak başka sektörlere geçiş bu kadar kolay olmayabilir. Yeni işler başka yerlerde bulunabilir ya da farklı nitelikler gerektirebilirler. En alttaki bazı işçiler başka iş bulamadıkları için istihdamın azaldığı sektörlerde "sıkışıp kalmış" olabilirler.

Büyük Buhran'da tarımda yaşanan gelişmelerin bir benzeri bugünün işgücü piyasasının büyük bölümlerinde gerçekleşiyor olabilir. O zamanki tarımsal üretkenlik artışı tarımsal ürün arzını artırmış, kötü hasadın yaşandığı istisnai dönemler hariç, fiyatları ve tarımsal gelirleri yıldan yıla düşürmüştü. Özellikle de Buhran'ın başlarındaki bazı dönemlerde bu düşüş oldukça hızlı olmuştu; çiftçilerin gelirleri üç yıl içerisinde yarıdan fazla düşmüştü. Gelirler daha yavaş

10 Örneğin bkz. David H. Autor, Frank Levy ve Richard J. Murnane, "The Skill Content of Recent Technological Change: An Empirical Exploration", *Quarterly Journal of Economics* 118 (2003), s. 1279-333.

11 Autor ve diğerlerinin "Measuring and Interpreting Trends in Inequality" adlı makalesine göre, 1988 sonrasında ücretlerdeki en hızlı artış üst kesimlerde olurken, en yavaş büyüme ortadaki yüzde 25'lik iki dilimde oldu.

düştüğünde işçiler yeni işler bulabilmek için şehirlere geçmiş ve ekonomi zor da olsa düzenli bir değişim yaşamıştı. Fakat fiyatlar hızlı düştüğünde –ve çiftçilerin sahip olduğu ev ve diğer varlıkların değeri de bu oranda azaldığında– insanlar birdenbire kendilerini çiftliklerinde kapana kısılmış halde buldular. Yer değiştirmeye mali güçleri yetmedi ve mamul mallara gösterdikleri talepteki azalış şehirlerdeki fabrikalardaki işsizliğin de artmasına yol açtı.

Bugün, Amerikalı imalat sanayi işçileri benzer bir dönemden geçmekteler.[12] Geçenlerde, doğduğum yer olan Indiana eyaletinin Gary şehri yakınlarındaki bir çelik fabrikasını ziyaret ettim; on yıllar önceki çelik üretimiyle aynı miktarda üretim yapmasına rağmen, bunu altıda bir oranında daha az emek kullanarak yapmaktaydı. Yine benzer şekilde, insanları yeni sektörlere çekmek için ne itici ne de çekici bir güç bulunmaktadır; eğitim maliyetlerinin artması, insanların eskiden aldıkları ücretlere yakın paralar kazanabilecekleri işler için ihtiyaç duydukları nitelikleri edinmelerini zorlaştırmıştır ve büyümenin yaşanabileceği sektörlerde durgunluğun yol açtığı düşük talep nedeniyle çok az pozisyon açılmaktadır. Sonuç, reel ücretlerde yaşanan durgunluk, hatta düşüştür. 2007 yılı gibi yakın bir geçmişe kadar, otomobil endüstrisinde çalışan başlangıç seviyesindeki bir işçi saatte yaklaşık 28 dolar kazanmaktaydı. Şimdiyse, Otomobil İşçileri Birliği [*United Automobile Workers*] sendikasıyla yapılan iki kademeli ücret sistemine göre, yeni işe girenler artık saatte sadece 15 dolar civarında kazanmaktadırlar.[13]

Devletin rolüne yeniden bakış

Piyasaya ne olduğu ve piyasa güçlerinin artan eşitsizliğe katkısı hakkındaki bu geniş açılı hikâye, piyasanın şekillenmesinde devletin oynadığı rolü göz ardı etmektedir. Mekanize olmamış ve gelecekte de olmama ihtimali yüksek olan işlerin önemli bir kısmı, öğretim, kamu hastaneleri ve benzeri yerlerdeki kamusal sektör işlerinden oluşmaktadır. Öğretmenlerimize daha yüksek ücretler ödemeye karar vermiş olsaydık daha iyi öğretmenleri bu işe çekebilir ve bu işte tutabilirdik; bu da ekonominin uzun-vadeli ve genel

12 Bkz. Domenico Delli Gatti, Mauro Gallegati, Bruce C. Greenwald, Alberto Russo ve Joseph E. Stiglitz, "Sectoral Imbalances and Long Run Crises" (yayın aşamasında 2012); J.E. Stiglitz, "The Book of Jobs", *Vanity Fair*, Ocak 2012, http://www.vanityfair.com/politics/2012/01/stiglitz-depression-201201 (Erişim tarihi: 15 Şubat 2012).

13 Bkz. Bill Vlasic, "Detroit Sets Its Future on a Foundation of Two-Tier Wages", *New York Times*, 12 Eylül 2011, http://www.nytimes.com/2011/09/ 13/ business/in-detroit-two-wage-levels-are-the-new-way-of-work.html? pagewanted=all (Erişim tarihi: 6 Mart 2012). 2007 GM yıllık raporu, ücretlerle ilgili bazı ayrıntıları teyit etmektedir; http://bigthreeauto.procon.org/sourcefiles/ GM_AR_2007.pdf (Erişim tarihi: 6 Mart 2012), bkz. s. 62-63. Ücretlerle ilgili daha uzun bir tartışma için bkz. Bruce C. Greenwald ve Judd Kahn, *Globalization: The Irrational Fear That Someone in China Will Take Your Job* (Hoboken, NJ: John Wiley, 2009).

performansını iyileştirebilirdi. Kamu sektöründeki ücretlerin benzer nitelikli özel sektör işçilerinin aldığı ücretlerin altına düşmesine izin vermemiz toplumsal bir karardı.[14]

Öte yandan devletin en önemli rolü, örneğin sendikalaşmayı teşvik eden veya etmeyen kanunlar çıkararak, kurumsal yönetim kanunları aracılığıyla şirket yöneticilerinin gücünü belirleyerek ve tekel rantlarının boyutunu sınırlandırması *gereken* rekabet yasaları aracılığıyla, oyunun temel kurallarını koymaktır. Daha önce de bahsettiğimiz gibi, neredeyse tüm yasaların *dağılım* üzerinde etkileri vardır; bazı gruplar genellikle diğerlerinin pahasına yarar sağlarlar.[15] Dahası, bu dağılımsal sonuçlar uygulanan politika veya programın genellikle en önemli etkileridir.[16]

Bir örnek olarak iflas yasalarına bakabiliriz. Daha sonra, Yedinci Bölüm'de, iflas yasalarımızda yapılan "reformun" nasıl kısmi zorunlu sözleş-

---

14 Sağ kesimdeki bazı kişiler, kamu kesimindeki işlerin ücretlerini özel sektördeki işlerin ücretleriyle karşılaştırırken eğitime göre ayarlama yapmazlar –yani kamu ve özel sektörlerdeki eğitim seviyesi farklarını göz önüne almazlar– ve kamu sektöründeki ücretlerin aşırı yüksek olduğundan yakınırlar. Ancak eğitime göre ayarlanmış kamu sektörü ücretleri (yani iki sektör arasındaki eğitim farkları göz önüne alındığında) özel sektöre göre daha düşüktür. Bazıları, kamu sektöründeki daha cömert (ve daha az riskli) emeklilik maaşlarının ve diğer menfaatlerin bu farkı kapattığını savunmaktadır. Munnell ve diğerleri, aksine, özel sektör çalışanlarının bu menfaatler hesaba katıldığında bile net olarak "mütevazı" bir ek yüzde 4'lük gelir elde ettiklerini bulmuşlardır. A. Munnell, J.-P. Aubry, J. Hurwitz ve L. Quimby, "Comparing Compensation: State-Local versus Private Sector Workers", *Center for Retirement Research at Boston College*, no. 20, Eylül 2011.

15 Geleneksel olarak, birçok iktisatçı, kişiler arası karşılaştırma yapmanın zorlukları yüzünden bu dağılımsal değişikliklerle uğraşmaktan rahatsızlık duymuşlardır. İktisatçılar genellikle "Pareto verimli" dengelere odaklanırlar: Hiç kimsenin durumunun başka birinin durumunu kötüleştirmeden iyileştirilemeyeceği dengelere. Ya da birinin durumu iyileştirilirken kimsenin zarar görmediği "Pareto iyileştirmelere" odaklanırlar. Fakat çok az politika değişikliği bu türdendir. Genel olarak, bazıları kazanırken bazı diğerleri kaybeder. Pareto verimli denge, giriş seviyesi iktisat derslerinde öğrenildiği (ve muhtemelen daha sonra unutulduğu) gibi, birçok insanı asgari yaşam seviyesinde bırakan çok kötü bir durumu nitelendiriyor da olabilir.

16 Birkaç yüzyıl önce, İngiltere ve İskoçya'da, büyük toprak sahipleri ortak alanları çitlemişti. Bazı iktisatçılar bunun iyi olduğunu, çünkü "ortak alanların trajedisi" adlı aşırı otlatma sorununu ortadan kaldırdığını savunmuşlardır. Ancak bu sürecin dağılım üzerindeki etkileri verimlilik üzerindeki etkilerinden çok daha büyüktü: Çok sayıda insan geçim kaynaklarını kaybetmiş ve yoksullaşmıştı. Nobel Ödülü sahibi iktisatçı/siyasal bilimci Elinor Ostrom'un işaret ettiği gibi, ortak alanların trajedisi sorununu ortadan kaldırmak ve kaynakların iyi yönetilmesini sağlamak için başka yollar mevcuttur. Bu yöntemler verimliliği sağlamak için bir o kadar etkili işleyebilirler fakat çok daha iyi sosyal sonuçlara yol açarlar. Ortak alanların asıl trajedisi, ortak alanların lordlar tarafından özelleştirilmesiyle birlikte, binlerce insanın muhtaç duruma düşmesi ve İngiltere ya da yurt dışındaki şehirlere göç etmek zorunda kalmasıydı. Bir kullanım hakları sistemi –örneğin her aileye on koyun otlatma hakkı veren bir sistem– hem aşırı otlatma sorununu hem de köylülerin daha da yoksullaşmasını önleyebilirdi. Suyun çok kıt olduğu (örneğin Atacama Çölü yerlileri) ya da sulama sistemlerine dayalı olan hemen her toplum, suyun paylaştırılması için karmaşık düzenleyici planlar yaparak eşitlik ve verimliliği dengelemişler ve fiyatlara sadece sınırlı bir kullanım alanı vermişlerdir. Bu konulardan bazılarının daha etraflı bir tartışması için bkz. Stiglitz, *Making Globalization Work*, 4. Bölüm.

meli işçiler yarattığını açıklayacağım. Bu reform, iflas durumunda bile eğitim kredisi borçlarının üstlenilmesine devam etmeyi zorunlu kılan yasayla birlikte,[17] ABD'nin büyük kesimlerini yoksullaştırmaktadır. Dağılım üzerindeki etkilerde olduğu gibi, verimlilik üzerindeki etkiler de olumsuz olmuştur. İflas "reformu", kreditörlerin borçlanan kişilerin mali durumlarını değerlendirmelerini ya da eğitim kredisi alan kişinin alacağı eğitimin getirilerinin maliyetlerle orantılı olup olmadığını belirlemelerini gereksiz hale getirmiştir. Kreditörler, anlaşmanın şartları külfetli olsa da ve borç alınan para yararsız işlerde kullanılacak olsa da, paralarını geri alacaklarından daha emin oldukları için, bu reform ve yasa, sömürücü borç verme uygulamalarını teşvik etmiştir.[18]

İlerleyen bölümlerde, devletin piyasa güçlerinin şekillenmesine yaptığı katkıya dair başka örnekler de göreceğiz – bazılarına diğerlerinin pahasına yardım ettiğini. Genellikle, bu yardımları görenler üst kesimdekiler olmaktadır.

Dağılım üzerinde büyük etkileri olan sadece yasalar değil, tabii ki aynı zamanda da siyasettir. Bir önceki bölümde çeşitli politikalardan bahsettik; örneğin, rekabet karşıtı uygulamaları hedef alan yasaların uygulanışına baktık. Dokuzuncu Bölüm'de, istihdam seviyesini ve ekonominin istikrarını etkileyen para politikalarına göz atacağız. Bunların nasıl işçilerin gelirlerini zayıflatacak ve sermayeyi güçlendirecek şekillerde uygulandığını göreceğiz.

Son olarak, kamu politikaları inovasyonların yönünü etkiler. İnovasyonun nitelik meyilli olması kaçınılmaz değildir. İnovasyonlar, örneğin doğal kaynakların korunmasına meyilli olabilir. Kitabın ilerleyen bölümlerinde, inovasyonun yönünü değiştirmede başarılı olabilecek farklı politikaları inceleyeceğiz.

Küreselleşme

"Piyasa güçleri" kuramının bir boyutu on yıldan uzun bir süredir yakından ilgimizi çekmektedir: Küreselleşme ya da dünya ekonomilerinin daha yakın entegrasyonu. Başka hiçbir yerde siyaset piyasa güçlerini küreselleşme alanında olduğu kadar şekillendirmez. Ulaşım ve iletişim masraflarının düşmesi küreselleşmeyi ne kadar teşvik ettiyse, oyunun kurallarındaki değişimler

17 Bu, 2005 iflas kanununun bir başka adaletsiz yanıydı: kâr amacı güden okullar için kâr amacı güden bankalardan alınmış kredilerin bile iflas anında elden çıkarılmasını yasaklamıştı.

18 Sömürücü eğitim kredilerini ilerleyen bir bölümde tartışacağız. Türevlere iflas durumunda öncelik tanıyan (ve İkinci Bölüm'de tartışılan) bir diğer iflas "reformu", sadece bu kumar araçlarını teşvik ederek ekonomiyi dengesizleştirmekle kalmadı, aynı zamanda bunu diğerlerinin pahasına yaptı – iflas eden şirketler karşısındaki tazminat talepleri böylece zayıflayan işçi ve emekliler dahil.

de bir o kadar etkili olmuştur; bunlar arasında, ticaretin ve sermayenin ülkeler arası akışının önündeki engellerin azaltılması ön plandadır (örneğin ithal Çin mallarına uygulanan tarifelerin düşürülmesi ve bu malların Amerikan mallarıyla neredeyse eşit bir oyun alanında rekabet etmesine izin verilmesi).

Gerek ticaretin küreselleşmesi (mal ve hizmetlerin devinimi) gerek sermaye piyasalarının küreselleşmesi (finans piyasalarının uluslararası boyutta entegrasyonu) artan eşitsizliğe katkıda bulunmuştur, ancak farklı yollardan.

Finansal serbestleşme

Son otuz yıl içerisinde, ABD'deki finans kurumları sermayenin serbest hareket etmesi için çok uğraşmışlardır. Gerçekten de, sermayenin haklarının en önemli savunucuları haline gelmişlerdir – çalışanların haklarının ve hatta politik hakların pahasına.[19] Haklar, basitçe, ekonomideki farklı oyuncuların yetkilerini ve neye sahip olabilecekleri belirler; örneğin işçilerin sahip olmak için uğraştığı haklar arasında bir araya gelebilme, sendika kurabilme, toplu sözleşme yapabilme ve greve gidebilme hakları bulunur. Demokratik olmayan birçok devlet bu hakları ciddi derecede engeller ancak demokratik devletler bile bu hakları sınırlandırır. Benzer şekilde, sermayedarların da hakları olabilir. Sermaye sahiplerinin en temel hakkı, mülklerinden yoksun bıra-

---

19 Birleşmiş Milletler'in 10 Aralık 1948'de benimsemiş olduğu İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, insanlara hem ekonomik hem de siyasi haklar tanımıştır; belirlenen ekonomik haklar sıradan vatandaşlarla ilgiliydi. "(1) Herkes, kendisinin ve ailesinin sağlığı ve refahı için yeterli bir hayat standardı hakkına sahiptir, gıda, kıyafet, barınma, sağlık hizmetleri ve gerekli sosyal hizmetler ve işsizlik, hastalık, sakatlık, dulluk, yaşlılık veya kontrolü dışındaki durumlarda oluşan diğer geçim yoksunlukları durumunda güvenlik hakları dahil." *The Universal Declaration of Human Rights*, http://www.un.org/en/documents/ udhr/index.shtml#a25. Yaşamları risk altında olan bireylerin siyasi haklarını etkin şekilde kullanamayacağı ve kullanmayacağına dair zımni bir anlayış bulunmaktaydı. Soğuk Savaş yıllarında, Sol kesimdekiler bu ekonomik hakların önemini vurgularken, Amerikan devleti siyasal haklara odaklanmaktaydı. İlginçtir ki, ekonomik haklar nihayetinde tartışıldığında, çalışanların ve vatandaşların hakları değil sermayenin hakları konuşulmuştu; mülkiyet hakları, fikrî mülkiyet hakları ve sermayenin sınırlar arasında serbestçe dolaşım hakları tartışılmıştı. Öte yandan, diğer ülkelerde, sıradan vatandaşların ekonomik hakları giderek daha fazla tanınmaktaydı. Örneğin, barınma hakkının bile kabul edildiği Güney Afrika anayasasında. Bkz. Bölüm 2, Vatandaşlık Hakları Yasası [*Bill of Rights*], Kısım 26: "26 (1) Herkes yeterli barınma hakkına sahiptir. (2) Devlet, mevcut kaynaklar dahilinde bu hakkın ilerleyici şekilde gerçekleşmesini sağlamak için makul yasal ve diğer önlemler almakla yükümlüdür. (3) Hiç kimse, tüm ilgili şartları göz önüne almış olan bir mahkeme kararı olmadan evinden çıkarılamaz." http://www.info.gov.za/documents/constitution/1996/ 96cons2.htm#26. Hindistan Yüksek Mahkemesi eğitim hakkını tanımıştır; 2002'de, 86. Yasa Değişikliği aracılığıyla, eğitimi çocuklar için temel bir hak olarak tanıyan ve temiz hava hakkını tanıyan Kısım 21 (A), anayasaya eklenmiştir. Kısım 21 aynı zamanda, özellikle Yaşam Hakkı da dahil, temel hakları tanımış ve teminat altına almıştır. Hak temelli yaklaşımlar dünya genelinde giderek artan bir ilgi görmektedir. Örneğin BM İnsan Hakları Komisyonu eski başkanı (aynı zamanda eski İrlanda cumhurbaşkanı da olan) Mary Robinson'un kurmuş olduğu Hakları Gerçekleştirmek adlı kurumun yaptığı çalışmalara bakınız, http://www.realizingrights.org

kılmamaktır. Ancak yine, demokratik bir toplumda bile, bu haklar sınırlandırılmıştır; kamulaştırma yetkisi bulunan devlet, bir kimsenin mülküne kamusal bir amaç için el koyabilir fakat bunun için bir "yargı süreci" ve yeterli tazminat olmalıdır. Son yıllarda, sermaye sahipleri daha fazla hak talep etmişlerdir, ülkelere serbestçe girip çıkabilme hakkı gibi. Aynı anda, diğer ülkelerdeki insan hakları ihlallerinden kendilerini sorumlu tutabilecek yasalara karşı çıkmışlardır, bu ihlallerin mağdurlarına ABD'de dava açma hakkı tanıyan Yabancılar Tazminat Kanunu [*Alien Torts Statute*] gibi.

İş gücünün serbest dolaşımının dünya geliri için getireceği verimlilik kazanımları, basit bir iktisadi sonuç gereği, sermayenin serbest dolaşımının getireceği verimlilik kazanımlarından çok çok fazladır. Sermayenin getirisi emeğin getirisine oranla çok küçüktür.[20] Ancak küreselleşmeyi tetikleyen finans piyasaları olurken ve finans piyasasında çalışanlar durmadan verimlilik kazanımlarından bahsederken, akıllarında olan aslında başka bir şeydir: Kendilerine yarar sağlayan ve işçiler karşısındaki pozisyonlarını güçlendiren kurallar. İşçiler hakları ve ücretleri hakkında fazla talepkâr olduğunda kullanılan sermaye çıkışı tehdidi, çalışanların ücretlerini düşük tutmaktadır.[21] Ülkeler arasındaki rekabetin çeşitli şekilleri vardır; sadece ücretlerin düşmesi ve iş güvenliğinin zayıflamasına yol açmakla kalmayan. Piyasa düzenlemelerinin zayıf ve vergilerin düşük olmasını sağlayan daha genel bir "aşağıya doğru yarış" durumu vardır. Bu durum özellikle de finans alanında oldukça maliyetli olmuş ve eşitsizliğin büyümesinde kritik bir rol oynamıştır. Finans şirketlerinin diğer ülkelerdeki piyasalara geçmesi korkusuyla, ülkeler düzenlemelerin en az olduğu finans sistemine sahip olmak için bir yarışa girmişlerdir. Amerikan Kongresi'ndeki bazı vekiller düzenlemelerin bu şekilde kaldırılmasından endişe duymuş olsalar da, kendilerini bu konuda çaresiz hissetmişlerdir; buna uymadığı taktirde ABD'nin çok önemli bir endüstriyle birlikte yüksek seviyede istihdam kaybedeceğinden çekinmişlerdir. Geriye dönüp baktığımızda, bu yaklaşımın yanlış olduğunu görüyoruz. Yetersiz düzenlemelerin yarattığı krizin ülkeye getirdiği kayıplar, finans sektöründeki istihdam kazanımlarının kat kat üzerinde olmuştur.

Serbest sermaye dolaşımından herkesin yararlanacağı fikri on yıl önce yaygın bir düşünceyken, Büyük Durgunluk sonrasında birçok insanın bundan şüphe duymaya başlamış olması şaşırtıcı değildir. Bu endişeleri sadece kalkınmakta olan ülkelerdekiler değil küreselleşmenin en güçlü savunu-

20 Ancak bu, işgücü göçünün gerek göçmenin ayrıldığı gerekse göç ettiği ülkeler üzerindeki çeşitli sosyal ve diğer sonuçlarını göz ardı etmektedir.

21 Elbette finans piyasalarının serbestleşmesini savunanlardan bazıları, belki de çoğu, sadece getirilerin daha yüksek olduğu yerlere yatırım yapma olanaklarından kaynaklanan kârlı lıktaki *doğrudan* artışlara bakarlar. Asimetrik serbestleşmenin ücretler üzerindeki sistematik etkilerini düşünmezler.

culları da hissediyor. Gerçekten de, IMF bile (*International Monetary Fund*, Uluslararası Para Fonu; küresel finansal istikrarının devam etmesinden sorumlu uluslararası kurum) sınırsız ve aşırı finansal entegrasyonun tehlikelerinin artık farkına varmıştır;[22] çünkü, böyle bir entegrasyon, bir ülkedeki bir sorunun hızla başka bir ülkeye sıçramasına yol açabilir. Böyle bir salgının yarattığı korku nedeniyle onlarca ve yüzlerce milyar dolar büyüklüğünde banka kurtarma operasyonları yapılmıştır. Salgın hastalıklara karşı uygulanan "karantinaya" benzer önlemlerin finans piyasalarında alınmasının yararını IMF de nihayetinde 2011 baharında kabul etmiştir. Bu önlem sermayenin kontrolüdür, diğer bir değişle, özellikle de kriz sürecinde, sermayenin sınırlar arasındaki hareketliliğinin kısıtlanmasıdır.[23]

Finansın yol açtığı krizlerde zararın çoğunu işçilerin ve küçük işyerlerinin üstlenmesi işin ironik kısmıdır. Krizler, ücretleri düşüren yüksek işsizliğe yol açar ve böylece çalışanlar krizden iki kat daha fazla zarar görürler. Daha önceki krizlerde, IMF (genelde ABD Hazinesi'nin [*US Treasury*] desteğiyle) sadece sorun yaşayan ülkelerin büyük bütçe kesintileri yapmasında ısrar etmekle ve böylece bu sorunlu ekonomileri durgunluk ve buhranlara sürüklemekle kalmadı, aynı zamanda devletin mal varlıklarının hızla satılmasını talep etti; sonrasında, finansörler bu özelleştirmelerden büyük paralar kazandılar. *Küreselleşme: Büyük Hayal Kırıklığı* [*Globalization and Its Discontents*] adlı daha önceki bir kitabımda, Goldman Sachs'ın 1997 Doğu Asya krizinden kazanç sağlayanlardan biri olduğunu anlatmıştım, tıpkı 2008 krizinin kazananlarından da biri olduğu gibi. Finansörlerin nasıl bu kadar büyük servetler kazandığı sorusunun kısmi cevabı basittir: İşlerinin iyi gitmesini sağlayan bir dizi kuralların yazılmasına yardım etmişlerdir, ortaya çıkmasına katkıda bulundukları kriz sürecinde bile.[24]

---

22 Finans piyasası entegrasyonu sadece sermayenin değil finans kurumlarının da sınırlar arasında serbest dolaşımını içerir. Bu konuların daha etraflı bir tartışması için Altıncı Bölüm'e bakınız.

23 Elektrik ağlarının tasarımında benzer bir sorun ortaya çıkar. Daha entegre ağlarda sistematik çökme sorunu bulunur: Ohio'daki bir trafo gibi küçük bir yerde ortaya çıkan sorun, tüm Doğu Kıyısı'nı çökertebilir. Bunun çözümü, sorunu izole etmek –karantina altına almak– için etkin akım kesicilerin tasarlanmasıdır.

24 Bankalar, hem düzenlemelere karşı çıkmak hem de çıkarlarına hizmet eden kurtarına paketlerini savunmak için lobicilik faaliyetlerine büyük paralar harcarlar. Yasamayı etkilemek için en çok harcama yapan sekiz banka ve özel sermaye şirketinin lobicilik harcamaları 2008'den 2009'a yüzde 12 artarak 29.8 milyon dolara çıkmıştır ve bu artışın çoğu Kongre'nin finans reformu yasa tasarılarını oyladığı dönemin son üç ayında gerçekleşmiştir. Bkz. "Banks Step Up Spending on Lobbying to Fight Proposed Stiffer Regulations", *Los Angeles Times*, 16 Şubat 2010. Bankacılık sektörü lobilerinin etkisine bir örnek olarak, para kartı işlemleri için bankaların işletmelerden alabileceği ücreti FED'in Haziran 2011'de azami 24 sent olarak belirlemesine bakabiliriz; bu seviye, makul işlem maliyetleri hesaplarının kat kat üstündeydi ve FED'in Aralık 2010'da geçici olarak önerdiği 12 sent seviyesinin iki katıydı. Bkz. "Fed Halves Debit Card Bank Fee", *New York Times*, 29 Haziran 2011, http://www.nytimes.com/2011/06/ 30/ business/30debit.html

Ticaretin küreselleşmesi

Ticaretin küreselleşmesinin etkileri, sermayenin ve finans piyasalarının serbestleşmesiyle ilişkili krizler kadar dramatik olmamıştır; buna rağmen, bu etkiler yavaş ve sürekli bir şekilde işlemektedirler. Temel fikir basittir: Malların devinimi insanların devinimini ikame etmektedir. Eğer ABD niteliksiz emekle üretilen mallar ithal ediyorsa, niteliksiz işgücüne duyulan talep bu malların ABD'de üretilmesi halinde olacak talebe göre düşüyor ve böylece ABD'deki niteliksiz işgücünün ücretleri azalıyor demektir. Amerikalı işçiler ancak giderek daha da azalan ücretleri kabul ederek bu duruma ayak uydurabilir ya da daha nitelikli hale gelerek.[25] Bu etki küreselleşmeyi yönetim şeklimizden bağımsızdır ve ticaret arttıkça var olmaya devam edecektir.

Öte yandan, küreselleşmenin yönetilme şekli de, işçilerin pazarlık gücünü ortadan kaldırdığı için, daha düşük ücretlere yol açmıştır. Sermayenin oldukça hareketli –ve tarifelerin düşük– olmasıyla birlikte, şirketler işçilere

---

25 Kalkınmakta olan ülkelerin de, başka yerlerde tartıştığım gibi, küreselleşme hakkında birçok şikâyeti bulunmaktadır. Örneğin haklı olarak, ticaret anlaşmalarının adil olmadığından şikâyet ederler; pazarlık gücü tamamıyla gelişmiş ülkelerin elindedir. ABD dünya etrafındaki birçok başka ülkeyle sözde Serbest Ticaret Anlaşmaları yapmıştır. Bu anlaşmalar aslında serbest ticaret anlaşmaları değildir. Eğer olsalardı, her iki tarafın da tarifeleri, tarife dışı engelleri ve sübvansiyonları kaldırdığını açıklayan birkaç sayfadan ibaret olurlardı. Ancak bu anlaşmalar yüzlerce sayfa uzunluğundadır *çünkü aslında yönetilmiş ticaret anlaşmalarıdır*, özel çıkarların yararı doğrultusunda yönetilmiş. Bir sürü endüstrinin çeşitli özel uygulamalarda ısrarcı olduğu anlaşmalardır. Şirketlerin dikkati doğal olarak kârlarını artıracak kurallar üzerindedir. Ticaret serbestleşmesi kârlarını artırmaya yardım ediyorsa bunu savunurlar; ancak, ters yöne işlediğinde, buna karşı çıkarlar. Dahası, çoğunlukla, ABD ve diğer gelişmiş endüstriyel ülkelerdeki ticaret temsilcileri ve bakanları ülke şirketlerinin çıkarlarını temsil ederler. Öte yandan, ticaretin açılması ticaret müzakerelerinin sadece bir parçasıdır. Bugün, diğer ülkeleri pazarlarını yabancı yatırımlara açmaya ve buralarda yapılan yatırımları korumaya yöneltmeye büyük çabalar harcanmaktadır; yani iş pozisyonlarının yurt dışına gitmesini artıran şartlar getirmeye. Kısaca, dikkatin çoğu, kendi ülkesindeki istihdamın artırılmasından ziyada şirket kârlarının artırılması üzerinedir. Seçim kampanyası yardımlarının ve lobicilik faaliyetlerinin kaynağını düşündüğümüzde, bu durum şaşırtıcı değildir. (ABD'deki bazı ticaret temsilcilerinin başkanlık seçimlerinde seçim kampanyası yöneticiliği yapmış olması bir tesadüf değildir.) Herkes ihracatın iyi –ama ithalatın kötü– olduğuna inanır. (Böyle bir duruş, tabii ki, entelektüel açıdan tutarsızdır.) Şirketlerimiz, başka bir şirket kendilerinden daha düşük bir fiyat verdiğinde haksız rekabet oluştuğunu savunurlar. Buna göre, mallarını maliyetlerin altına satıyor ya da kendi devletlerinden sübvansiyon alıyor olmalıdırlar. Amerikan şirketleri, "oyun alanını eşitlemek" için gümrük vergileri getirilmesini savunan fikirler kullanırlar. Uluslararası ticaret anlaşmaları tarifelerin kullanılmasını engellediğinde, ABD (ve diğer ülkeler) saldırgan bir şekilde tarife dışı engeller adı verilen uygulamalar, özellikle de damping gümrük vergileri kullanmaya yönelir. Ancak gerçek şudur ki, çoğu Amerikan endüstrisi dünyadaki en verimli endüstriler değildirler. Çoğu yapmaları gereken insan ya da makine yatırımlarını yapmamış olduğu için maliyetleri daha yüksektir. Amerikan otomobil sanayinde inovasyonun önemi hakkında ve Amerikan şirketlerinin yabancı rekabet karşısında nasıl korunduğuna dair bir tartışma için bkz. McKinsey&Company, "Increasing Global Competition and Labor Productivity: Lessons from the US Automotive Industry", *McKinsey Global Institute* raporu, 2005, http://www.mckinsey.com/Insights/MGI/Research/Productivity_Competitiveness_and_Growth/Increasing_global_competition_and_labor_productivity (Erişim tarihi: 6 Mart 2012).

daha düşük ücretleri ve daha kötü çalışma koşullarını kabul etmezlerse şirketin başka bir yere taşınacağını söyleyebilirler. Asimetrik küreselleşmenin pazarlık gücünü nasıl etkileyebileceğini görmek için, bir an için sermaye hareketliliğinin olmadığı, tersine, işgücünün serbestçe hareket halinde olduğu bir dünyanın neye benzeyeceğini hayal edin.[26] Ülkeler çalışanları kendilerine çekmek için rekabet içinde olurlardı. İyi bir eğitim, iyi bir çevre ve çalışanlar için düşük vergiler konusunda sözler verirlerdi. Ancak böyle bir dünyada yaşamıyoruz ve böyle bir dünyada yaşamamamızın bir nedeni de yüzde 1'lik kesimin bunu istememesidir.

Küreselleşmenin kurallarını emek karşısında kendi pazarlık güçlerini artıracak şekillerde devlete koydurmayı başaran şirketler, daha sonra siyasal süreçler aracılığıyla daha düşük vergiler talep etmeye başlarlar. Ülkeleri şöyle tehdit ederler: Eğer vergilerimizi düşürmezseniz bizden daha az vergi alan yerlere taşınırız. Şirketler, piyasa güçlerinin kendi lehlerine çalışmasını sağlayan bir siyasi gündemi desteklerken, asıl akıllarından geçeni söylememişlerdir. Küreselleşmeyi –serbest sermaye hareketliliğini ve yatırımlarının güvence altına alınmasını– toplumun geri kalanı pahasına kendilerini zenginleştirmek için savunduklarını anlatmamışlardır. Bunun yerine, *herkesin* bundan nasıl yararlanacağı hakkında uzun uzadıya konuşmuşlardır.

Bu iddianın iki kritik noktası vardır. Birincisi, küreselleşmenin, örneğin GSYİH'nin ölçtüğü şekliyle, ülkedeki toplam üretim seviyesini artıracağıdır. İkincisi, GSYİH'nin artmasıyla birlikte, aşağı sızdırma ekonomisinin herkesin durumunu iyileştireceğidir. Bu fikirlerin ikisi de yanlıştır. Piyasalar mükemmel işlediğinde, serbest ticaretin insanları koruma altındaki sektörlerden daha verimli serbest ihracat sektörlerine yönelteceği doğrudur. Bunun sonucunda GSYİH'de bir artış *olabilir*. Ancak piyasalar genelde bu kadar iyi işlemezler. Örneğin, ithal malların işlerinden ettiği çalışanların başka bir iş bulabilme şansları düşük olabilir. İşsiz kalırlar. Koruma altında olan bir sektörde üretkenliği düşük bir işten işsizliğe geçiş milli üretimi düşürür. ABD'de olan budur. Kötü makro iktisadi yönetimin sonucunda da bu olur ve sonuçta ekonomideki işsizlik oranı artar; benzer şekilde, finans sektöründekiler işlerini yapmadığında da bu olur ve sonuçta yok olan eski işlerin yerine yenileri gelmez.

26 ABD'nin erken dönemlerinde böyle şartlar vardı ve gerçekten de çok daha farklı bir süreç yaşanmıştı. Bölgeler [*Territories*] ve Birlik'in [*Union*] Batı'daki yeni eyaletleri, Doğu Kıyısı'ndaki daha eski eyaletlerle göçmenleri çekmek için rekabet içine girmişlerdi. Bu durum, ülke genelinde seçme ve seçilme haklarının ve kamusal eğitimin yayılmasına ve böylece ABD'de okuryazarlığın ciddi derecede yaygınlaşmasına yol açtı (daha öncesine ve Avrupa'daki duruma kıyasla). Bkz. S. Engerman ve K. Sokoloff, "Factor Endowments, Inequality, and Paths of Development among New World Economies", *Economia* 3, no. 1 (2002), s. 41-109; S. Engerman ve K. Sokoloff, "The Evolution of Suffrage Institutions in the New World", *Journal of Economic History* 65, no. 4 (Aralık 2005), s. 891-921.

Küreselleşmenin toplam üretimi düşürebilmesinin bir başka nedeni daha vardı; ülkelerin karşılaştığı riskleri genelde artırması.[27] Sınırların açılması ülkeyi çeşitli tehlikelerle baş başa bırakabilir, sermaye ve mal piyasalarında hareketlilik (volatility) artması gibi. Hareketlilikteki artış şirketleri [risklerden kaçınmak amacıyla] daha az riskli faaliyetlere yönlendirecektir ve bu daha güvenli faaliyetlerin getirileri daha düşük olacaktır. Bazı durumlarda, riskten kaçınma etkisi o kadar büyük olur ki, herkesin durumu kötüleşebilir.[28]

Öte yandan, ticaret serbestleşmesi herhangi bir ekonomide toplam üretimi artırsa bile, nüfusun büyük bölümlerinin durumu kötüleşebilir. Bir an için tam olarak bütünleşmiş bir küresel ekonominin (bilgi ve sermayenin dünya etrafında serbestçe dolaşabildiği bir ekonominin) neleri içereceğini düşünelim: (Belirli bir seviyedeki) Tüm çalışanlar dünyanın her yerinde aynı ücretleri alacaklardır. ABD'deki niteliksiz işçiler Çin'de niteliksiz bir işçinin aldığı ücretin aynısını kazanacaklardır. Bu da Amerikalı işçilerin ücretlerinin hızla düşeceği anlamına gelir. Sonuçta ortaya çıkan ücret seviyesi ABD ile dünyanın geri kalanındaki ücretlerin ortalarında, diğer yerlerdeki düşük ücretlerin yakınlarında olacaktır. Tahmin edileceği gibi, genel olarak piyasaların iyi işlediğine inanan tam serbestleşme taraftarları ortaya çıkacak bu sonuçtan bahsetmezler. Öte yandan, ABD'deki niteliksiz işçiler gerçekten de bu süreçten zarar görmüşlerdir. Ayrıca küreselleşme ilerledikçe, ücretlerin üzerindeki aşağıya doğru baskı devam edecektir. Piyasaların ücretleri tamamıyla eşitleyecek kadar iyi çalıştığını düşünmüyorum, ancak bu yönde bir ilerleme ciddi endişeler yaratacak seviyelerde olacaktır.[29] Sorun bugün özellikle

27 Bu, özellikle de daha küçük ülkeler için geçerlidir. Bunların karşılaştıkları olumsuz şokların çoğu yurt dışından gelmektedir.

28 Bkz. *D.* Newbery ve J.E. Stiglitz, "Pareto Inferior Trade", *Review of Economic Studies* 51 (1984), s. 1-12.

29 Bu fikirler altmış yıldan uzun bir süredir ticaret kuramın merkezindedir. Bkz. P.A. Samuelson, "International Trade and the Equalisation of Factor Prices", *Economic Journal* 58 (Haziran 1948), s. 163-84; W.F. Stolper, W F. ve P.A. Samuelson, "Protection and Real Wages", *Review of Economic Studies* 9, no. 1 (1941), s. 58-73. Bu konuların daha etraflı bir tartışması için bkz. Stiglitz, *Making Globalization Work*, 3. Bölüm. Bu kuramların genel bir sonucu, nitelikli ve niteliksiz işçilerin ücretleri arasındaki farkın gelişmekte olan ülkelerde azalması ve böylece eşitsizliği düşürmesi gerektiğidir. Bu gerçekleşmemiştir. Bunun bir nedeni, gelişmekte olan ülkelerdeki niteliksiz işçilerin çoğunun --örneğin asgari tarımla geçinen köylülerin– durumlarının piyasaları yüksek seviyede sübvanse edilmiş tarım ürünlerine açan ticaret anlaşmaları sonucunda kötüleşmesidir. Ticaret küreselleşmesinin eşitsizlik üzerindeki görece önemini hesaplamaya çalışmış iktisatçılar arasında bir görüş birliği yoktur. Eşitsizlik artışının küçük bir kısmının (yaklaşık beşte birinin) küreselleşmeden kaynaklandığına dair bir zamanlar bir fikir birliği bulunmaktaydı. (Örneğin Florence Jaumotte ve Irina Tytell, "How Has the Globalization of Labor Affected the Labor Share in Advanced Countries?" adlı makalelerinde (*IMF Working Paper*, 2007), özellikle de düşük nitelikli işçilerin ücretlerinde teknolojik gelişmenin küreselleşmeden daha önemli olduğunu savunmaktadır.) Ancak daha güncel olarak, Paul Krugman, küreselleşmenin etkisinin daha önce düşünülenden daha büyük olmuş olabileceğini savunmuştur. "Tra-

de ABD ve Avrupa'da ileri seviyededir: Emek ikame teknolojik ilerlemelerin "iyi" durumda sayılan orta sınıf mavi-yakalı* çalışanlara talebi azaltmasıyla aynı anda, küreselleşme de aynı işçileri yurt dışındaki benzerleriyle doğrudan rekabet içerisine koyacak şekilde küresel bir pazaryeri yaratmıştır. Her iki etken de ücretleri düşürmektedir.

Öyleyse, küreselleşme taraftarları herkesin durumunun daha iyiye gideceğini nasıl iddia edebilmektedirler? Kuramın söylediği, herkesin durumunun daha iyiye gitme *ihtimali* olduğudur. Yani, kazananların kaybedenleri tazmin edebileceğini söyler. Ancak kuram insanların bunu yapacağını söylemez ve genellikle de insanlar bunu yapmazlar. Aslında, genelde küreselleşme taraftarları, küreselleşmenin böyle bir gelir aktarımının yapılamayacağı ve yapılmaması gerektiği anlamına geldiğini de savunurlar. Kaybedenlere yardım etmek için alınması gereken vergiler, bu kişilerin savına göre, ülkeyi daha az rekabetçi yapacaktır ve rekabetin yüksek olduğu küreselleşmiş dünyamızda ülkelerin böyle bir lüksü yoktur. Sonuç olarak, küreselleşme alt kesimdekilere sadece doğrudan değil, sosyal harcamalar ve artan oranlı vergilendirmelerde yol açtığı kesintiler aracılığıyla, dolaylı olarak da zarar vermektedir.

Bunun sonucunda, küreselleşme kuşkusuz ABD de dahil birçok ülkedeki eşitsizliğe önemli katkılar yapmaktadır. Sorunun *küreselleşmenin yönetilme biçimiyle* alakalı olduğunu vurguladım. Asya'daki ülkeler ihracat bazlı büyümeden büyük yararlar elde etmişlerdir ve (Çin gibi) bazı ülkeler artan üretimin önemli kısmının yoksullara, kamusal eğitime ve daha fazla istihdam için ekonomide yatırıma gitmesini sağlamak amacıyla önlemler almışlardır. Diğer ülkelerde kazananlar kadar çok şey kaybedenler de olmuştur – sübvanse edilmiş Amerikan mısırının dünya piyasalarında fiyatları düşürmesiyle Meksikalı yoksul mısır üreticilerinin gelirleri düşmüştür.

Birçok ülkedeki kötü makro iktisadi gidişat, yok olan işlerin yaratılan işlerden daha fazla olması anlamına gelmiştir. ABD ve Avrupa'da finansal krizden sonra olan da budur.

Yönetilme şeklinin bir sonucu olarak, küreselleşmenin ABD ve Avrupa ülkelerindeki kazananları arasında üst kesimdekiler vardır. Kaybedenler arasındaysa alt kesimdekiler ve giderek artan bir şekilde orta sınıftakiler vardır.

---

de and Inequality, Revisited", *Vox*, 15 Haziran 2007; ayrıca, Paul Krugman, "Trade and Wages, Reconsidered", *Brookings Panel on Economic Activity*, Bahar 2008. Küreselleşmenin ABD'deki değişen üretkenlik, sendikaların zayıflaması ve birçok diğer iktisadi ve sosyal değişimle bir arada bulunması durumu karmaşıklaştırmaktadır. Farazi bir durumda sonucun ne olacağını bulmanın açık bir yolu yoktur: Diğer her şey sabitken, eğer küreselleşme olmasaydı, eşitsizliğin seviyesi ne olurdu?

(*) Fiziksel işgücüne dayalı – ç.n.

Piyasa güçlerinin ötesinde: Toplumumuzdaki değişimler

Şu ana kadar, toplumumuzdaki yüksek eşitsizlik seviyesinin yaratılmasında piyasa güçlerinin, siyasetin ve rant arayışının oynadığı rolü tartıştık. Gerek normlar gerek kurumlardaki değişimler gibi daha genel toplumsal değişimler de önemlidir.[30] Bunlar da hem siyasetin şekillenmesine yardımcı olur hem de siyaset tarafından şekillendirilirler.

En bariz toplumsal değişim sendikaların zayıflamasında olmuştur; sendikalara üyelik, 1980'de ücret ve maaş kazanan Amerikalı işçilerin yüzde 20.1'inden 2010'da yüzde 11.9'a gerilemiştir.[31] Bu beraberinde iktisadi güç densizliğini ve siyasal bir boşluğu getirmiştir. Sendikaların sağlayacağı koruma olmadığı için işçilerin durumu normalde olacağında daha da kötü duruma gelmiştir. Piyasa güçleri de geriye kalan sendikaların etkinliğini kısıtlamıştır. Pozisyonların yurt dışına taşınması tehdidi, güçlerini azaltmıştır. Düşük maaşlı kötü bir iş, işsizlikten iyidir. Bununla birlikte, Franklin Delano Roosevelt'in başkanlığı sırasında uygulamaya konan Wagner Yasası'nın sendikalaşmayı teşvik etmesinin aksine, gerek federal gerek eyalet seviyelerindeki Cumhuriyetçiler işgücünün esnekliği bahanesiyle sendikaları zayıflatmak için uğraşmışlardır. Başkan Reagan'ın 1981 yılında hava trafiği denetçilerinin grevini dağıtması, sendikaların gücünün kırılmasında bir dönüm noktasını temsil etmektedir.[32]

---

30 Bu sosyal değişimlerin ve daha önce bahsettiğimiz piyasa güçlerinin (özellikle de nitelik meyilli teknolojik değişimin rolünün) görece önemi, çalışma ekonomisi alanında tartışma konusu olmuştur. David Card ve John DiNardo, "Skill-Biased Technological Change and Rising Wage Inequality: Some Problems and Puzzles", *Journal of Labor Economics* 20 (2002), s. 733-83, Thomas Lemieux, "Increased Residual Wage Inequality: Composition Effects, Noisy Data, or Rising Demand for Skill?", *American Economic Review* 96, no. 3 (2006), s. 461-98. Bu iki makale, eşitsizliğin –1980'lerde– artışındaki zamanlamaya odaklanarak bunun, bizim burada vurguladıklarımız da dahil, bazı kurumsal/sosyal değişimler sonucunda ortaya çıktığını savunmaktadır. Piketty ve Saez, "Income Inequality in the United States, 1913-1998", *Quarterly Journal of Economics* 118, no. 1 (2003), s. 1-39, "The Evolution of Top Incomes: A Historical and International Perspective", *American Economic Review* 96 (2006), s. 200-206, Frank Levy ve Peter Temin, "Inequality and Institutions in 20th Century America", taslak metin, MIT 2007. En üst kesimdeki eşitsizlik artışına odaklanan bu çalışmalar, bu bölümde savunulanlara benzer şekilde, sosyal normları ve düzenleyici ve kurumsal değişimleri baz alan bir açıklama getirmektedirler. Diğer sosyal değişimler *hane halkları arasındaki* eşitsizliğe katkı yapmışlardır, örneğin, hane halkı başındaki kadın sayısındaki artış ve asosyatif eşleşmede (yüksek gelirli erkeklerin yüksek gelirli kadınlarla evlenme olasılığının yüksekliğinde) artış gibi. Bkz. R. Fernandez ve R. Rogerson, "Sorting and Long-Run Inequality", *Quarterly Journal of Economics* 116 (2001), s. 1305-41. Hane halkları arasındaki çalışılan saat farkları da (kısmen işe katılımda cinsiyet farkları ve cinsiyet ayrımcılığı eğilimlerindeki değişimlerle ilgili olarak) bir rol oynamıştır. Her ne kadar önemli olsalar da, bu değişimler odaklanmış olduğumuz diğer değişimlere kıyasla daha az önemlidir. Bkz. *OECD*, "Divided We Stand: Why Inequality Keeps Rising", 5 Aralık, 2011.

31 Bkz. http://www.bls.gov/news.release/union2.nr0.htm

32 Detaylar için bkz. Joseph A. McCartin, *Collision Course: Ronald Reagan, the Air Traffic Controllers, and the Strike That Changed America* (New York: Oxford University Press, 2011).

Son otuz yıldaki yerleşik iktisat bilgisine göre, esnek işgücü piyasaları ekonomiyi güçlendirir. Bence, tersine, çalışanları koruyan güçlü tedbirler bunlar olmadan ortaya çıkacak iktisadi güç dengesizliğini düzeltmektedir. Bu tür güvenceler, çalıştıkları şirketlere daha sadık ve kendilerine ve işlerine yatırım yapmaya daha istekli olan kaliteli bir işgücünün oluşmasına yol açar. Aynı zamanda, daha uyumlu bir toplumun ve daha iyi iş ortamlarının oluşmasına izin verir.[33]

ABD işgücü piyasasının Büyük Durgunluk sırasında bu kadar kötü bir performans göstermesi ve Amerikalı işçilerin durumunun son otuz yılda bu kadar kötüleşmesi, esnek işgücü piyasalarının değeri masalına gölge düşürmelidir. Tersine, ABD'de sendikalar işgücü piyasasının katılığı ve verimsizliğinin bir kaynağı olarak görülmüştür. Bu yaklaşım, gerek siyaset içinde gerek siyaset dışında sendikalara verilen desteği zayıflatmıştır.[34]

Eşitsizlik, toplumsal uyumda son kırk yılda oluşan çöküşün aynı anda hem bir nedeni hem de bir sonucu olabilir. Emeğin milli gelirdeki payında yaşanan değişimler ve bu değişimlerin boyutu, *sadece* alışılagelmiş iktisadi etkenlere dayandırılan hiçbir kuramla açıklanamaz. Örneğin imalat sanayinde, 1949-1980 arasındaki otuz yıldan uzun dönemde, üretkenlik ve saat başı reel ücretler birlikte hareket etmiştir. Üretkenliğin ve ücretlerin artış hızları 1980'de aniden birbirlerinden ayrılmaya başlamışlar, ancak daha sonra, yeniden artmaya başlamadan önce saatlik reel ücretlerde neredeyse on beş yıl süren bir yavaşlama yaşanmıştır; daha sonra 2000'li yılların başlarına kadar süren bir artış olmuş ve bu artış üretkenlik artış hızı seviyelerine neredeyse gelmiş olsa da, saatlik reel ücretler daha sonra yeniden bir yavaşlama dönemine girmiştir. Bu verileri yorumlayan bir bakışa göre, ücretlerin üretkenlikten çok daha yavaş büyüdüğü dönemlerde, kurumsal şirket yöneticileri şirketlerin aldığı "rantlardan" daha büyük bir pay elde etmeyi başarmışlardır.[35]

---

33 Daha ayrıntılı bir tartışma için Dördüncü Bölüm'e bakınız. Eleştirmenler şöyle sormaktadır: Eğer çalışanlara yüksek ücretler ödemek bu kadar kârlıysa, neden şirketler bunu kendi başlarına yapmazlar? Bu kitabın temel argümanlarından biri, yönetimdekilerin önündeki teşviklerin ne gerçek iktisadi getirilerle hatta ne de hissedarların çıkarlarıyla iyi örtüştüğüdür.

34 Farklı yorumların bir nedeni, verimsiz iş kurallarının gereksiz yere verimliliğin önüne geçtiği durumlar bulunmasıdır. İnsanların yarattığı tüm kurumlar başarısızlığa açıktır; bazı şirketlerin başarısızlıkları için tüm şirketleri suçlamak ne kadar mantıksızsa, bazı sendikaların başarısızlıkları yüzünden tüm sendikaları suçlamak da o kadar mantıksızdır. Sendikalaşmanın üretkenliği artırdığı durumların bir tartışması için bkz. Richard B. Freeman ve James L. Medoff, "Trade Unions and Productivity: Some New Evidence on an Old Issue", *Annals of the American Academy of Political and Social Science* 473 (1984), s. 149-64.

35 Bkz. Susan Fleck, John Glaser ve Shawn Sprague, "The Compensation-Productivity Gap: A Visual Essay", *Monthly Labor Review*, Ocak 2011, s. 57-69. Milli gelirde emeğin (veya emek karşılığı ödemelerin) payındaki hareketler, sektör yapısındaki değişimlerden ve devletin ücret politikalarından da etkilenir.

Bu payın miktarı sadece iktisadi ve toplumsal güçler (CEO'ların şirket gelirlerinden daha fazla pay alma istek ve kabiliyetleri) tarafından değil aynı zamanda siyaset ve siyasetin şekillendirdiği yasal çerçeve tarafından belirlenmektedir.

Şirket yönetimi

Siyaset –özellikle de siyasetin kurumsal şirketleri yönlendiren kanunları şekillendirmesi– üst yönetimdekilerin şirket gelirlerinden aldığı payın temel belirleyicilerindendir. Amerikan yasaları yöneticilere önemli seviyede takdir yetkisi tanımıştır. Bu, toplumsal ahlâktaki değişimler ödemelerdeki büyük farkları daha kabul edilir kıldığında, ABD'deki yöneticilerin çalışanlar ve hisse sahipleri pahasına diğer ülkelerdeki yöneticilerden daha rahat şekilde kendilerini zenginleştirebileceği anlamına gelmektedir.

ABD'deki üretimin önemli bir kısmı halka açık şirketlerce yapılır. Kurumsal şirketlerin, sermaye artırmak için ödemek durumunda kalacağı seviyenin üzerinde ek gelirler elde etmelerini sağlayan çok sayıda avantajı vardır: Sınırlı yükümlülüğün getirdiği yasal koruma,[36] yüksek ölçekli üretimin sağladığı avantajlar ve uzun zamanda elde edilmiş itibar gibi. Bu ek gelirlere "kurumsal şirket rantları" adını veriyoruz; soru, bu rantların şirketin çeşitli "paydaşları" (özellikle de çalışanları, hissedarları ve yönetimi) arasında nasıl bölüştürüldüğüdür. 1970 ortalarından önce, genel bir toplumsal mutabakat hâkimdi: Yöneticilerin ücretleri iyi ancak aşırı yüksek değildi; rantlar ağırlıklı olarak sadık çalışanlar ve yönetim arasında paylaştırılıyordu. Hissedarların hiçbir zaman çok fazla söz hakkı olmadı. ABD'nin şirket yasası yönetim kademesine büyük haklar tanımıştır. Hissedarların yöneticilerin davranışlarını tartışmaya açması, yönetime el koymak için savaşması,[37] hatta yönetimin kontrolü için vekaleten bile bir savaş yürütmesi zordur. Yöneticiler yıllar içerisinde çıkarlarını nasıl sağlamlaştırıp koruyacaklarını öğrenmişlerdir. Bunları yapabilmeleri için çeşitli yollar vardı, şirketin değerini belirsiz kılan ve yönetimi ele geçirme savaşını bu oranda daha riskli kılan belirsizliklerle gizlenmiş yatırımlar, herhangi bir yönetim devri esnasında şirketin değerini düşüren "zehir hapları" ve şirketin ele geçirilmesi halinde yöneticilere hayat boyu rahatlık sağlayacak "altın paraşütler" gibi.[38]

36 Bu, şirketler kayıplar yaşadığında bir hissedarın en fazla hisseler için ödediği miktar kadar kayıp yaşayabileceği anlamına gelir. Tersine, sınırsız yükümlülük ortaklığında, bir ortak sadece ilk yatırımını değil bundan çok daha fazlasını kaybedebilir.

37 Dışarıdaki şirketler kontrolü ele geçirmeye yetecek kadar hisse satın almaya ve mevcut yönetimi kaldırmaya çalıştığında bir ele geçirme savaşı olur.

38 Yönetimin hissedarların çıkarlarını savunmayabileceği –yani modern ABD'de mülkiyetle kontrol arasında bir ayrım olduğu– fikri A.A. Berle ve G.C. Means'in *The Modern Corporation and*

Yöneticiler, 1980 ve 1990'lardan başlayarak, zayıf sendikalarla birlikte dışarıdan gelen saldırıları savunmak için alınan tedbirlerin, aynı zamanda şirket rantlarından ceza almadan daha büyük paylar almalarını sağlayacağı anlamına geldiğinin yavaş yavaş farkına vardılar. Bazı finans liderlerinin bile fark ettiği gibi, "ciddi şekilde hatalı olan kurumsal yönetim sistemimiz yönetici maaşlarının aşırı derecede yüksek olmasına neden olmuştur."[39]

Neyin "adil" olduğuna dair normlar da değişmiştir; yöneticiler hiçbir şey yokmuşçasına şirket pastasından daha büyük dilimler almış ve *şirketi canlı tutmak için çalışanları işten çıkarmak ve ücretleri düşürmek zorunda kaldıklarını söylerken bile* kendilerine büyük meblağlar hediye etmişlerdir. Bu şizofren yaklaşımlar bazı çevrelere o kadar derinden işlemiştir ki, Büyük Durgunluk'un başlarında bir Obama hükümeti yetkilisi, şirketin 150 milyar dolarlık bir kurtarmaya ihtiyaç duymasına yol açan yöneticiler için olanlar da dahil olmak üzere, AIG şirketinin prim ödemelerine saygı gösterilmesinin sözleşmelerin kutsallığı yüzünden şart olduğunu ciddi ciddi söyleyebilmiştir; aynı kişi, birkaç dakika sonraysa otomobil sanayi işçilerini ücretlerinde çok büyük kesintiler yapan yeni sözleşmeleri kabul etmeleri yönünde uyarmıştır.

Daha farklı şirket yönetim yasaları (CEO ücretlerinde hissedarlara az da olsa söz söyleme hakkı veren mütevazı yasalar bile)[40] yöneticilerin dizginlenemeyen heveslerini uysallaştırabilirdi, ancak yüzde 1'lik kesim şirket yönetiminde bu tür reformları ekonomiyi daha verimli hale getirecek olsalar bile istemedi ve hâlâ da istememektedir. Tersine, bu tür reformların gerçekleşmemesini sağlamak için siyasi güçlerini kullanmışlardır.

Zayıf sendikalar ve zayıf sosyal bütünlükle birlikte yöneticilere şirketleri kendi çıkarları doğrultusunda yönlendirmek için çok büyük alanlar tanıyan şirket yönetim yasaları da dahil az önce tasvir ettiğimiz güçler, ücretlerin sadece milli gelir içindeki payının düşmesine değil ekonomimizin iktisa-

Private Property (New York: Macmillan, 1932) adlı kitabında öne sürülmüştür. Bu ayrışmanın maliyetli ve eksik bilgi kavramlarıyla açıklamasını J.E. Stiglitz'in şu makalesi yapmıştır: "Credit Markets and the Control of Capital", *Journal of Money, Banking, and Credit* 17, no. 2 (1985), s. 133-52. Bu konularda daha sonra büyük bir literatür oluşmuştur. Örneğin bkz. Aaron S. Edlin ve Joseph E. Stiglitz, "Discouraging Rivals: Managerial Rent-Seeking and Economic Inefficiencies", *American Economic Review* 85, no. 5 (Aralık 1995), s. 1301-12; Andrei Shleifer ve Robert W. Vishny, "A Survey of Corporate Governance", *Journal of Finance* 52, no. 2 (Haziran 1997), s. 737-83.

39 Yaklaşık 1.6 trilyon dolarlık bir fonu yöneten bir yatırım yönetimi şirketi olan Vanguard Group'un kurucusu John Bogle'nin, Bebchuk ve Fried'in *Pay without Performance* adlı kitabına yaptığı yorum. Bogle alıntısı Henry Tosi'nin yaptığı kitap incelemesi ve özetinin 483. sayfasındandır: *Administrative Science Quarterly* 50, no. 3 (Eylül 2005), s. 483-87.

40 Avustralya'da böyle bir yasa mevcuttur. Bizim şirket yöneticilerimiz, şirketler için bağlayıcı olmayacak bir "ödemelerde söz söyleme hakkı" hükmüne bile karşı çıkmışlardır. Hissedarların şirketin "sahibi" olması gerekir fakat bizim şirket yöneticilerimiz, kendileri için çalışıyor olması gerekenlerin ödemelerinde şirket sahiplerinin hiçbir söz söyleme haklarının olmamasının bir şekilde doğru olduğunu düşünmektedirler.

di bir darboğazdan geçerken vereceği tepkinin şeklinin değişmesine de yol açmışlardır. İşverenler, eskiden ekonomi durgunluğa girdiğinde, çalışanlarının sadakatini korumak için ve onların refahından endişe etmelerinden dolayı, olabildiğince fazla çalışanı şirkette tutmaya çalışırlardı. Sonuçta, işgücünün verimliliği düşer, ücretlerin payı artardı. Sıkıntılı dönemin yükünü kârlar çekerdi. Ücretlerin elde ettiği paysa durgunluk sonrasındaki dönemde düşüş gösterirdi. Ancak son ve bir önceki (2001) durgunluk dönemlerinde, bu düzen değişti; ücretlerin aldığı pay sadece sonrasındaki yıllarda değil durgunluk sırasında da düştü. Bu dönemlerde şirketler acımasızlıklarıyla gurur duydular; o kadar fazla çalışanı işten çıkardılar ki, üretkenlikte artış oldu.[41]

Ayrımcılık

Eşitsizliğe etki eden bir başka önemli sosyal güç daha vardır. Amerikan toplumundaki önemli gruplara karşı iktisadi ayrımcılık bulunmaktadır: Kadınlara, Afrika kökenli Amerikalılara ve Hispaniklere karşı. Bu gruplar içinde büyük gelir ve zenginlik farklarının bulunduğu açıktır. Kadınların, Afrika kökenli Amerikalıların ve Hispaniklerin aldıkları ücretler beyaz Amerikalı erkeklerin aldığı ücretlerden bariz şekilde düşüktür.[42] Eğitim seviyelerindeki farklar (ve diğer nitelikler) bu farkları kısmen açıklamaktadır, ancak sadece kısmen.[43]

Bazı iktisatçılar bir piyasa ekonomisinde ayrımcılık yapmanın imkânsız olduğunu savunmuşlardır.[44] Bu kişilerin öne sürdüğü kurama göre, rekabetçi bir ekonomide ırkçı (ya da cinsiyetçi veya etnik) önyargıları olmayan en azından bazı kişiler bulunduğu müddetçe, bu kişiler dışlanan grup üye-

---

41 İmalat sanayindeki ücretlerin payındaki düşüş, yüzyılın başındaki yüzde 65'in üzerindeki zirvesinden 2010'da yüzde 58 seviyesine olmuştur; şirket gelirleri geneline bakıldığında, düşüş 1990'da yüzde 63'den 2005'de yüzde 61'e olmuş, ancak sonra daha da düşmüş, 2011 ortalarında yüzde 58'e inmiştir. Verilerin incelenmesinde dikkatli olunmalıdır. Üst kesimle ilgili veriler, bankacıların (ve diğer CEO'ların) ödemelerine, bu ödemelerin bir kısmı aslında bankacıların konumlarından dolayı sağladıkları rantlardan oluşsa da, diğer ücretlerle aynı şekilde yaklaşılması nedeniyle bozulmaktadır. Üst kesimle ilgili veriler çarpıtıldığı ölçüde, olan bitenler geleneksel arz ve talep modeliyle iyi şekilde tasvir edilemez.

42 2010 yılında kadınların medyan ücreti erkeklerin yüzde 80'iydi ve bu oran 1979'daki yüzde 62'ye göre daha yüksekti; Afrika kökenli Amerikalılar ve Hispanikler arasındaki medyan ücret sırayla beyaz Amerikalıların yüzde 80 ve yüzde 70'i seviyelerindedir.

43 İşgücü piyasasında ayrımcılıkla ilgili çok büyük bir literatür mevcuttur. Örneğin bkz. Joseph G. Altonji ve Rebecca M. Blank, "Race and Gender in the Labor Market", *Handbook of Labor Economics* içinde, (ed.) Orley C. Ashenfelter ve David Card, 3. cilt, bölüm C (New York: Elsevier, 1999), s. 3143-259. (Tabii ki, aynı zamanda bir de "istatistiksel" ayrımcılıkta bir geribesleme döngüsü vardır – eğitim farkları da ayrımcılığın bir sonucudur.) İstatistiksel ayrımcılık tartışmasının devamı için bu bölümdeki 47. dipnota bakınız.

44 Özellikle de, Nobel Ödülü sahibi iktisatçı Gary Becker'in *The Economics of Discrimination* adlı kitabına bakınız (Chicago: University of Chicago Press, 1957).

lerini işe alacaktır, çünkü bu insanların ücretleri benzer nitelikleri bulunan ancak dışlanmayan kişilerin aldıkları ücretlere kıyasla daha düşük olacaktır. Bu süreç, ücret/gelir ayrımcılığı ortadan kalkana kadar devam edecektir. Ayrımcılık, iş ortamlarının ayrılmasına yol açsa da gelir farklarına yol açmayacaktır. Bu tür argümanların iktisat mesleğinde değer görmesi, bu bilimin durumu hakkında çok şey söylemektedir. Ayrımcılığın *apaçık* olduğu bir şehir ve ülkede büyüyen benim gibi bir iktisatçı için bu tür argümanlar bir meydan okuma anlamına gelmiştir: Ayrımcılık diye bir şeyin olamayacağını savunan bir kuramda bir şeylerin yanlış olduğu açıktı. Bu nedenle, son kırk yıl içerisinde, ayrımcılığın kalıcı oluşunu açıklamaya yardımcı olan birçok kuram geliştirilmiştir.[45]

Örneğin, oyun kuramsal modeller egemen grup üyeleri (beyazlar, erkekler) arasındaki açıkça ifade edilmeyen gizli anlaşmaların başka bir grubun iktisadi çıkarlarını bastırmak için nasıl kullanılabileceğini göstermiştir. Ayrımcılık yapmayan bireyler cezalandırılırlar; diğerleri bu kişilerin dükkânlarından alışveriş yapmaz, onlar için çalışmaz veya onlara mal tedariki yapmazlar; toplum dışına itmek gibi bazı sosyal yaptırımlar da etkili olabilir. İhlalcileri cezalandırmayanlara da aynı ceza verilir.[46]

Benzer araştırmalar (eksik bilgiyle ilgili) diğer mekanizmaların rekabetçi bir ekonomide bile nasıl ayrımcılık içeren sonuç ve dengelere götürebileceğini göstermiştir. Eğer bir kişinin kabiliyetini ve aldığı eğitimin kalitesini doğru olarak değerlendirmek zorsa, işverenler böyle bir değerlendirme yapmak için –haklı ya da haksız– ırk, etnik köken veya cinsiyet gibi özelliklere yönelebilirler. Eğer işverenler belirli bir gruptaki insanların (kadınların, Hispaniklerin, Afrika kökenli Amerikalıların) daha az üretken olduğuna inanıyorlarsa, o zaman onlara daha düşük ücretler öderler. Ayrımcılığın sonucu, bu insanların üretkenliklerini artıracak yatırımlar yapmasına yönelik teşviklerin azalmasıdır. Ayrıca bu tür inançlar kendilerini pekiştirir niteliktedirler. Buna bazen verilen bir isim de istatistiksel ayrımcılıktır. Aslında bu, istatistiksel ayrımcılığın özel bir türüdür, ayrımcılığın gruplar arasında olduğuna inanılan farkların gerçekten yaratılmasına yol açan türde bir ayrımcılık.[47]

---

45 Elbette Jim Crow yasaları, uzun bir süre boyunca, piyasa süreçlerindeki ayrımcılığı güçlendirmiştir. Yetersiz kamusal eğitim belirli bazı grupların hayata engelli bir şekilde başlamasını sağlamıştır ve bu sorun bugün halen devam etmektedir.

46 Örneğin, bkz. Dilip Abreu, "On the Theory of Infinitely Repeated Games with Discounting", *Econometrica* 56, no. 2 (Mart 1988), s. 383-96. Ayrıca bkz. George A. Akerlof, "Discriminatory, Status-Based Wages among Tradition-Oriented, Stochastically Trading Coconut Producers", *Journal of Political Economy* 93, no. 2 (Nisan 1985), s. 265-76.

47 Bu, Beşinci Bölüm'de tartışılan yansıma [*reflexivity*] kavramına bir başka örnek teşkil eder. Bireylerin inançlarının bu kişilerin algılarını etkilediği psikolojik durum, sonuçları güçlendirir – bu olgu Altıncı Bölüm'de de tartışılmıştır. İstatistiksel ayrımcılığın tartışıldığı bir kaynak için bkz. Edmund S. Phelps, "The Statistical Theory of Racism and Sexism", *American Economic Re-*

Az önce tasvir ettiğimiz ayrımcılık kuramlarında, bireyler *bilinçli* olarak ayrımcılık yaparlar. Son zamanlarda, iktisatçılar ayrımcılık gösteren davranışlara yol açan bir başka etkenden daha bahsetmeye başlamışlardır: "Zımni ayrımcılık", yani bilinçli şekilde ayrımcılık yapanların (açıkça ifade ettikleri veya uyguladıkları) düşüncelerinden veya şirket politikalarından farklı olan ve dışında kalan, istemsiz ayrımcılık.[48] Psikologlar zımni tutumları (insanların bilincinde olmadıkları yaklaşımlarını) ölçmeyi başarmıştır. Bu tutumların, açıkça ifade edilen yaklaşımlardan daha yüksek bir istatistiksel seviyede ayrımcılığı açıklayabildiğine dair ön bulgular elde edilmiştir, özellikle de zaman baskısı bulunduğunda. Bu bulgular, sistematik bir ırk ayrımcılığı bulunduğunu gösteren araştırmalara yeni bir bakış açısı sağlamıştır.[49] Bunun nedeni, iş tekliflerinde de olduğu gibi, gerçek hayattaki birçok kararın zaman baskısı altında ve net olmayan bilgiler doğrultusunda alınıyor olmasıdır; yani zımni ayrımcılığa daha fazla rol biçen şartlar altında.

Sosyolog Devah Pager'in araştırmalarındaki çarpıcı bir örnek, sabıka kayıtlarının etiketleme etkisiyle ilgilidir.[50] Yaptığı saha araştırmasında, (şiddet içermeyen ve uyuşturucu suçlarıyla ilgili olan) sabıka kaydının daha sonraki istihdam olanaklarına etki seviyesini test etmek için birbirleriyle eşleştirilen yirmi üç yaşındaki çiftler, giriş seviyesindeki gerçek iş pozisyonlarına başvururlar. Tüm bireyler, lise diploması da dahil, aşağı yukarı aynı özellikleri taşımaktadır ve bu yüzden gruplar içindeki farklı tecrübeler ırksal özelliklere veya sabıka durumunun etkilerine atfedilebilir. Davetli bir mülakat sonrasında, sabıkası bulunmayan beyazların sabıka kaydı bulunan beyazlara kıyasla iş verenlerden aldığı geri dönüşlerin oranı 2'ye 1'dir ve aynı oran siyahlar için neredeyse 3'e 1'dir. Dahası, sabıka kaydı *olan* beyaz bir erkeğin sabıka kaydı olmayan siyah bir erkeğe kıyasla bir pozisyon için düşünülme olasılığı biraz daha yüksektir. Dolayısıyla ortalamada, siyah olmak istih-

---

view 62 (1972), s. 659-61. Az önce tasvir edilen ayrımcılık içeren denge türlerinin bir tartışması için bkz. Joseph Stiglitz, "Approaches to the Economics of Discrimination", *American Economic Review* 6, no. 2 (1973), s. 287-95; Stiglitz, "Theories of Discrimination and Economic Policy", *Patterns of Racial Discrimination* içinde, (ed.) G. von Furstenberg vd. (Lexington, MA: Lexington Books, 1974), s. 5-26; K.J. Arrow, "The Theory of Discrimination", *Discrimination in Labor Markets* içinde, (ed.) O. Ashenfelter ve A. Rees (Princeton: Princeton University Press, 1973).

48 Bkz. M. Bertrand, D. Chugh ve S. Mullainathan, "Implicit Discrimination", *American Economic Review* 95, no. 2 (2005), s. 94-98.

49 Bu çalışmalara genellikle "teftiş" [*"audit"*] çalışmaları denir. Bkz. M. Bertrand ve S. Mullainathan, "Are Emily and Greg More Employable Than Lakisha and Jamal? A Field Experiment on Labor Market Discrimination", *American Economic Review* 94, no. 4 (Eylül 2004), s. 991-1013; J. Braucher, D. Cohen ve R.M. Lawless, "Race, Attorney Influence, and Bankruptcy Chapter Choice", *Journal of Empirical Legal Studies* (yayın aşamasında).

50 Bkz. D. Pager, "The Mark of a Criminal Record", *American Journal of Sociology* 108, no. 5 (2003), s. 937-75; Devah Pager, *Marked: Race, Crime, and Finding Work in an Era of Mass Incarceration* (Chicago: University of Chicago Press, 2007).

dam fırsatlarını önemli ölçüde düşürmektedir ve bu etki sabıka kaydı olanlar için daha da fazladır. Bu etkiler, ekonomik olarak kendi kendilerine yetmeye çalışan siyah erkekler için önemli engellerin bulunduğunu göstermektedir, özellikle de yaklaşık her üç siyah erkekten birinin hayatı boyunca cezaevinde zaman geçireceğini düşünürsek.

Yoksulluk, ırk ve devlet politikaları arasında güçlü etkileşimler vardır. Eğer bazı azınlıklar orantısız şekilde daha yoksulsa ve eğer devlet yoksullara kötü bir eğitim ve sağlık hizmeti sunuyorsa, o zaman bu azınlıklara mensup olanlar kötü eğitim ve sağlık koşullarından orantısız şekilde daha fazla zarar göreceklerdir. Örnek olarak sağlık istatistikleri açıklayıcıdır: 2009 yılında siyahların ortalama yaşam süresi 74.3 yılken bu rakam beyazlar için 78.6'ydı.[51]

Birinci Bölüm'de gördüğümüz gibi, Büyük Durgunluk, geleneksel olarak ayrımcılığa uğrayan gruplara mensup kişiler açısından iyi geçmemiştir. Bankalar, üst sınıflara yükselme arzularını kullanmak amacıyla bu kişileri kolay hedef olarak belirlemiştir; ne de olsa, ev sahibi olmak bu insanlar için Amerikan orta sınıfının bir parçası haline gelmiş olmanın bir işaretiydi. Vicdansız pazarlamacılar ödeme güçlerinin üzerinde olan, ihtiyaçlarını karşılamayan ve yüksek işlem maliyetleri bulunan emlak kredilerini satın almaları için aileler üstünde baskı kurdular. Bugün bu kesimlerin büyük bölümleri sadece evlerini değil hayat boyu yaptıkları tasarrufları da kaybetmiş bulunmaktadırlar. Bu insanların varlıklarına ne olduğunu gösteren veriler gerçekten de ürkütücüdür: Kriz sonrasında, tipik bir Afrika kökenli Amerikan ailesinin net değeri sadece 5.677 dolardı, tipik bir beyaz ailenin yirmide biri.[52]

İktisadi sistemimiz, nasıl elde edildiğine bakmadan kârlara önem verir; öte yandan, para merkezli bir ekonomide ahlâki endişelerin bir kenara itilmiş olması şaşırtıcı değildir. Sistemimiz hatalı davranışlarda bulunanları arada sırada bu davranışlardan ötürü sorumlu tutsa da, bunu ancak uzun ve maliyetli bir hukuk savaşından sonra yapar. Bu gerçekleştiğinde bile, verilen cezaların bankaların vicdansızca elde ettiği kârların bir kısmını geri almanın ötesinde bir şey yapıp yapmadığı belirsizdir. Durum böyle olduğunda, ceza alanlar açısından bile suç işlemek kârlı olacaktır.[53] Aralık 2011'de, eşik altı kredilerin verilmesinden dört ila yedi yıl sonra, Bank of America, Afrika kö-

51 *Center for Diseases and Control*, "Deaths: Preliminary Data for 2009", *National Vital Statistics Reports* 59, no. 4 (Mart 2011), s. 16.

52 2009 yılında, ortalama bir Hispanik bireyin sadece 6.325 dolar serveti varken, Birinci Bölüm'de belirttiğimiz gibi, ortalama bir beyazın 113.149 doları vardı. Dört yıl öncesinde, tipik bir beyaz hane halkının serveti siyahların "sadece" on kat üzerindeydi. 2009 yılında Hispaniklerin (yüzde 31) ve siyahların (yüzde 35) yaklaşık üçte birinin özsermayesi sıfır veya eksi seviyedeydi. (2005 yılında bu rakamlar siyahlar için yüzde 29, Hispanikler için yüzde 23 ve beyazlar için yüzde 11'di.) Pew Research Center, "Wealth Gaps Rise to Record Highs between Whites, Blacks, and Hispanics", 26 Temmuz 2011.

53 Ayrımcılık hakkındaki tartışmanın devamı için Dördüncü Bölüm'e bakınız.

kenli Amerikalılara ve Hispaniklere karşı ayrımcılık yaptığı için 335 milyon dolarlık bir tazminat ödemeyi kabul etmiştir ve bu meblağ, adil konut kredisi uygulamaları hakkında ödenen en yüksek uzlaşma bedelidir. Wells Fargo ve diğer kreditörler de benzer ayrımcı uygulamalardan ötürü suçlanmıştır; ülkenin en büyük ev kredisi sağlayan kuruluşu olan Wells, kendisine getirdiği suçlamalar konusunda uzlaşmaya gitmek için FED'e 85 milyon dolar ödemiştir. Kısacası, kredi vermede ayrımcılık münferit vakalarla sınırlı değil, yaygın bir uygulama olmuştur.

Borç verme ve emlak piyasasındaki ayrımcılık böylece Afrika kökenli Amerikalıların hayat standartlarının düşmesine ve varlıklarının azalmasına katkıda bulunmuştur ve bu durum daha önce tartıştığımız işgücü piyasasındaki ayrımcılığın etkilerini artırmıştır.

Gelir dağılımının düzenlenmesinde devletin rolü

Siyasal ve toplumsal değişimler tarafından şekillendirilen piyasa güçlerinin *vergi ve gelir aktarımları öncesi gelirlerdeki* eşitsizlik seviyesinin ortaya çıkmasında oynadığı rolü inceledik.

Burada şaşırtıcı olan, vergi politikalarının, tam da piyasalar daha eşitsiz sonuçlara yol açarken, üst kesimdekilerden daha az vergi istemeye başlamış olmasıdır. En üst kesimdekilerin marjinal vergi oranları Carter dönemindeki yüzde 70 seviyesinden Reagan döneminde yüzde 28 seviyesine düşürülmüştü; Clinton döneminde yüzde 39.6'ya çıkarılırken, sonunda George W. Bush döneminde yüzde 35'e indirilmişti.[54]

Bu kesintilerin daha fazla istihdam ve tasarrufa yol açması beklenirken, bu gerçekleşmedi.[55] Reagan, vergi kesintilerinin teşvikler üzerindeki etkilerinin vergi gelirlerini *artıracak* kadar bile güçlü olacağı sözünü vermişti. Ancak buna rağmen, artan tek şey bütçe açığı olmuştu. George W. Bush'un vergi kesintileri daha başarılı değildi: Tasarruflar artmadı, tersine, hane halklarının tasarruf oranları rekor seviyelere düştü (neredeyse sıfıra).

---

54 Bkz. *Tax Policy Center: Urban Institute and Brookings Institution*, tablo şurada mevcuttur: http://www.taxpolicycenter.org/taxfacts/displayafact.cfm? Docid=213. Bush vergi kesintilerinin faydalarının çoğu en üst kesimdekilere gitmiştir: Üçte ikisi en üst yüzde 20'ye, üçte biri en üst yüzde 1'e.

55 Kuramsal olarak, düşük vergilerin tasarruflar üzerindeki etkisi belirsizdir. Zira yüksek vergi oranları tasarrufların getirisini düşürse de, belirli bir hedef doğrultusunda –emeklilik veya çocuklarının üniversite eğitiminin finansmanı gibi– tasarruf yapanları daha fazla tasarruf yapmaya zorlar. (Kuramsal açıdan, iktisatçılar farklı yönlerde ilerleyen ve net etkilerinin belirsiz olduğu gelir ve ikame etkilerinin bulunduğunu söylerler). Milli tasarruflar açısından bakacak olursak, hisse senedi değer artışlarından elde edilen kârlara getirilen vergilerdeki indirim daha fazla özel tasarrufa yol açmış olsa bile (ki bu şüphelidir), bu durum federal bütçe açığını artırmıştır. Özel tasarruflardaki artışın bu ikinci etkiyi bastıracak kadar yüksek olması oldukça düşük bir ihtimaldir.

Son dönemlerdeki vergi politikalarının en hatalı yanı, hisse senedi değer artışlarından elde edilen kârlar [*capital gains*] üzerindeki vergi oranlarının düşürülmesiydi. Bu önce Clinton sonra da Bush dönemlerinde gerçekleşti ve bu tür kârların uzun vadeli vergi oranları yüzde 15 gibi düşük bir seviyeye indi. Bu yöntemle, gelirlerinin büyük bir kısmını bu tür değer artışlarından elde eden en zenginlere, fiilen, büyük bir hediye verilmiş oldu. Yatırımcıların ve hele spekülatörlerin, hayatını kazanmak için çok çalışmak zorunda kalan bir insandan daha düşük oranla vergilendirilmesi anlaşılır bir şey değildir; öte yandan, vergi sistemimizin yaptığı tam da budur. Dahası, hisse senedi değer artışından elde edilen gelirler gerçekleşmeden (yani örneğin senetler satılmadan) vergilendirilmezler. Dolayısıyla da özellikle de faiz oranları yüksek olduğunda bu vergi ertelemesi büyük getiriler sağlar.[56] Ayrıca bu varlıklar miras yoluyla aktarıldığında, ölen kişinin hayatı boyunca varlıkları üzerinden elde etmiş olduğu kârlar vergiden kaçırılmış olur. Gerçekten de, servetini annesi Estée Lauder'dan miras yoluyla elde eden Ronald Lauder gibi zengin insanların vergi avukatlığını yapan kişiler, "hem karnım doysun hem pastam dursun" sonucuna nasıl ulaşılacağını bulmuş, yani fiilen, hisse senedi satışına rağmen vergi ödememelerini başarmışlardır.[57] Bu ve benzeri vergiden kaçma yöntemleri, ödünç hisselerin satışı ve türev ürünleri gibi karmaşık işlemleri içerirler. Bu gibi bazı yasal boşluklar nihayetinde doldurulmuş olsalar da, zenginlerin avukatları vergi müfettişlerini atlatmak için sürekli yeni planlar yapmaktadırlar.

Hisse senedi kâr payı ödemelerindeki [*dividends*] eşitsizlik ücret ve maaşlardaki eşitsizlikten daha yüksektir; ayrıca, hisse senedi değer artışlarından elde edilen kârlardaki eşitsizlik diğer tüm gelir türlerindeki eşitsizlikten fazladır ve bu tür kârlara getirilen vergi indirimi fiilen en zenginlere getirilen bir vergi indirimi demektir. En düşük gelirli yüzde 90'lık kesim, hisse senedi değer artışından elde edilen kârların yüzde 10'undan azını elde etmektedir.[58] Geliri 100.000 doların altında olan hane halklarının yüzde 7'sinden azının bu türden bir kâr geliri vardır ve bu ailelerin hisse senedi değer artışlarından

---

56 Clinton'ın İktisadi Danışmanlar Kurulu'nun başkanıyken, hisse senedi değer artışlarından elde edilen kârlara getirilen vergilerin düşürülmesi tartışmasında faal bir rol oynamış ve bilfiil karşı çıkmıştım: Eşitliğe yol açıyordu, hisse senedi değer artışlarından elde edilen kârlarla diğer sermaye getirilerinin vergilendirilmesi arasındaki fark dengesizleştiriciydi ve varsayılan getirileri yanıltıcıydı. Özellikle karşı çıkılması gereken noktası, halihazırda yapılmış yatırımlara ayrıcalıklı uygulamaların (gerek Bush gerek Clinton dönemlerinde) genişletilmesiydi. Bu durumlarda, zararlı dağılımsal sonuçları dengeleyecek büyüklükte herhangi bir "teşviksel" yararın olduğunu savunmak güçtü.

57 D. Kocieniewski, "A Family's Billions, Artfully Sheltered", *New York Times*, 26 Kasım 2011, http://www.nytimes.com/2011/11/27/business/estee-lauder-heirs-tax-strategies-typify-advantages-for-wealthy.html?pagewanted=all

58 *CBO*, "Trends in the Distribution of Household Income between 1979 and 2007", Ekim 2011. Veriler 2007 yılı içindir. Rakamlar yıldan yıla değişim göstermektedir.

ve hisse senedi kâr payı ödemelerinden elde ettiği kâr gelirlerinin toplamı, toplam gelirlerinin ortalama yüzde 1.4'ünü oluşturur.[59] En zengin 400 kişinin gelirlerinde, ücretler ve maaşların payı yüzde 8.8, hisse senedi değer artışlarından elde edilen kârların payı yüzde 57 ve faiz ödemeleriyle hisse senedi kâr payı ödemelerinin oranı yüzde 16'dır; dolayısıyla, toplam gelirlerinin yüzde 73'ü düşük vergi oranlarına tâbidir. Gerçekten de, en zengin 400 vergi mükellefi, ülkedeki tüm hisse senedi kâr payı ödemelerinin neredeyse yüzde 5'ini elde etmektedir.[60] 2008 yılında her biri hisse senedi değer artışlarından ortalama 153.7 milyon dolar (toplam 61.5 milyar dolar) ve 2007 yılında 228.6 milyon dolar (toplam 91.4 milyar dolar) kâr geliri elde etmiştir. Hisse senedi değer artışlarından elde edilen kârlara getirilen vergilerinin olağan yüzde 35 seviyesinden yüzde 15'e indirilmesi, bu 400 kişiden her birine, 2008 yılında 30 milyon dolarlık ve 2007 yılında 45 milyon dolarlık hediyeler verilmesine ve toplam vergi gelirlerinin 2008 yılında 12 milyar dolar ve 2007 yılında 18 milyar dolar düşmesine yol açmıştır.[61]

Sonuçta, en zenginler daha kötü durumdakilere kıyasla fiilen daha düşük oranlarda vergi ödemektedirler; bu daha düşük oran, zenginlerin servetlerinin daha hızlı artması anlamına gelmektedir. En zengin 400 ailenin 2007 yılındaki ortalama vergi oranı sadece yüzde 16.6'ydı ve bu oran vergi mükellefleri genelindeki yüzde 20.4'lük orandan bariz bir farkla daha düşüktü. (Bu konudaki verilerin son tarihi olan 2008 yılında oran yüzde 18.1 olmuş, az da olsa yükselmiştir). Ortalama vergi oranı 1979'dan beri çok az azalmış olmasına rağmen –yüzde 22.2'den 20.4'e– en zengin yüzde 1'lik kesimin vergi oranları neredeyse yüzde 25 azalmış, yüzde 37'den yüzde 29.5'e düşmüştür.[62]

Çoğu ülke, sadece buna gücü yetenlerden daha fazla gelir elde etmek için değil aynı zamanda miras yoluyla giderek büyüyen hanedanların oluşmasını engellemek için, veraset vergisi alır. Bir neslin servetini diğerine daha ko-

---

59 Bu rakamlar vergiye tâbi hisse senedi değer artışlarından elde edilen kârlar ve kâr payı ödemeleriyle ilgilidir. Joel Friedman ve Katherine Richards, "Capital Gains and Dividend Tax Cuts: Data Make Clear That High-Income Households Benefit the Most", *Center on Budget and Policy Priorities*, 30 Ocak 2006.

60 Bkz. James B. Steward, "Working All Day for the IRS", *New York Times*, 17 Ocak 2012, http://www.nytimes.com/2012/02/18/business/working-all-day-for-the-irs-common-sense.html?pagewanted=1&ref=jamesbstewart (Erişim tarihi: 3 Mart 2012).

61 Bkz. "Richest 400 Took Record Share of Capital Gains during Market Meltdown Year", *Forbes*, 11 Mayıs 2011.

62 Ethan Pollack ve Rebecca Thiess (*CBO* ve *IRS* verilerine dayanarak): *Economic Policy Institute*, "Taxes on the Wealthy Have Gone Down Dramatically", 14 Nisan 2011. Kötü şöhretli yatırımcı Warren Buffett, *New York Time*'daki yazısında, yatırım gelirleri için özel vergi kategorileri nedeniyle, kendisi gibi çok zengin insanların orta sınıfa kıyasla daha düşük vergi oranlarına tâbi olduğunu söylemiştir. "Stop Coddling the Super-Rich", *New York Times*, 14 Ağustos 2011, http://www.nytimes.com/2011/08/15/opinion/stop-coddling-the-super-rich.html (Erişim tarihi: Mart 2012).

lay bir şekilde aktarabilmesi, hayatta karşılaşılan fırsatların bulunduğu oyun sahasını daha fazla kendi çıkarlarına göre şekillendirebilmesi demektir. Eğer zenginler (son zamanlarda giderek daha fazla yaptıkları gibi) vergilerden kaçarsa ve eğer (Başkan Bush'un yaptığı ve hatta bir yıl boyunca tamamıyla kaldırdığı gibi) veraset vergileri düşürülürse, miras yoluyla aktarılan servetin oynadığı rolün önemi artar.[63] Bu şartlar altında ve en zengin yüzde 1'lik kesimde (ya da binde 1'lik kesimde) giderek daha fazla servetin yoğunlaşmasıyla birlikte, ABD'nin miras yoluyla giderek büyüyen bir oligarşiye dönüşmesi ihtimali ortaya çıkmaktadır.

Zenginler ve süper zenginler genelde kendilerini korumak ve gelirlerini güvenceye almak için kurumsal şirketleri kullanırlar; bu yüzden, şirket gelir vergisi oranlarının düşük ve vergi kanununun yasal boşluklarla dolu olması için çok uğraşmışlardır. Bazı şirketler vergi kanunundaki bu hükümleri o kadar yoğun bir şekilde kullanmışlardır ki, hiç vergi vermemektedirler.[64] ABD'nin kâğıt üzerinde dünyanın önemli bir bölümünden daha yüksek olan, yönetmeliğe göre yüzde 35'e yaklaşabilen bir şirket gelir vergisi oranı olsa da, şirketlerin gerçekten ödediği ortalama vergi birçok diğer ülkeyle aynıdır ve kurumsal şirket vergi gelirlerinin GSYİH'ye oranı, ortalamada, diğer gelişmiş endüstriyel ülkelerin altındadır. Yasal boşluklar ve özel hükümler bu vergilerin içini o kadar kazımıştır ki, 1950'lerin ortalarında federal gelirlerin yüzde 30'unu sağlarken, bugün sadece yüzde 9'unu bu vergiler karşılamaktadır.[65] Eğer bir Amerikan şirketi yabancı bir yan kuruluş aracılığıyla yurt dı-

---

63 Teşviklerle ilgili saplantılı olan muhafazakârlar, miraslara bir yıl için getirilen sıfır vergi oranlarının yaratabileceği garip teşvikler hakkında endişe duymalıydılar.

64 Dahası, GE gibi bazı şirketler, aslında devletten geri para almaktadırlar. Bkz. David Kocieniewski, "G.E.'s Strategies Let It Avoid Taxes Altogether", *New York Times*, 24 Mart 2011. Şirketin başarısı hem kendisine yarar sağlayan vergi hükümleri için etkin lobicilik faaliyetlerine hem de vergi hükümlerinin etkin şekilde kullanılmasına dayanmaktadır (bunun için neredeyse bin kişinin çalıştığı bir vergi bölümü bulunur). GE gibi çokuluslu şirketler genellikle gelirlerini ülkeler arasında kaydırırlar ve böylece kârlarının daha yüksek bir kısmını düşük vergi oranları olan ülkelerden kaynaklanıyor gibi gösterirler. (Örneğin GE'nin durumunda, son yıllardaki gelirlerinin yüzde 46'sı ABD kaynaklı olsa da, kârlarının sadece yüzde 18'inin ABD kaynaklı olduğu beyan edilmiştir.) Bir ABD Devlet Saymanlık Ofisi [*U.S. Government Accountability Office*, GAO] çalışması, incelediği yedi yıllık dönem içerisinde Amerikan şirketlerinin yüzde 55'inin en az bir yıl boyunca hiçbir federal gelir vergisi vermediğini bulmuştur. Bkz. *GAO*, "Comparison of the Reported Tax Liabilities of Foreign- and U.S.-Controlled Corporations, 1998-2005", Haziran 2008, http://www.gao.gov/new.items/ d08957.pdf

65 Kurumsal şirket gelir vergilerinden elde edilen gelirler, 1954'te toplam devlet gelirlerinin yüzde 30'unu oluştururken, bu rakam 2010 yılında yüzde 9'a düşmüştür. Bkz. *Tax Policy Center: Urban Institute and Brookings Institution*, tablo şurada mevcuttur: http://www.taxpolicycenter.org/taxfacts/ displayafact.cfm?Docid=203. 2010 yılında 191 milyar dolarla, şirket vergileri ülke GSYİH'sinin yüzde 1.3'üne eşitti; ilgili istatistiklerin yayımlandığı son yıl olan 2009'da, OECD ülkelerinde uluslararası şirketlerin gelir vergileri GSYİH'nin ortalama yüzde 2.8'ine eşitti. Bkz. *OECD (2011), Revenue Statistics 2011*, OECD Publishing, http://dx.doi.org/10.1787/rev_stats-2011-en-fr (Erişim tarihi: 2 Mart 2012).

şına yatırım yaparsa, buradan elde ettiği gelirler bu para ülkeye geri dönmeden ABD tarafından vergilendirilmez. Bu her ne kadar şirket için çok olumlu bir durum yaratsa da (eğer İrlanda gibi düşük vergilerin olduğu bir yere yatırım yapıyorsa), yurt dışına yeniden yatırımları teşvik eden zararlı bir etkisi de vardır; ABD'de değil yurt dışında istihdam sağladığı için. Ayrıca şirketler, daha sonra, Başkan Bush'u kendilerine vergi tatili ilan etmesi için kandırmıştır. Bu tatil döneminde ülkeye sözde yatırım amacıyla getirdikleri para, sadece yüzde 5.25'ten vergilendirilecekti; buna göre, para ülkeye geri getirilecek ve ABD'de yatırıma yol açacaktı. Bush, bu vergi oranıyla bir yıllık bir tatil ilan ettiğinde, şirketler gerçekten de paralarını geri getirdi; örneğin, sadece Microsoft 32 milyar dolardan fazla getirdi.[66] Ancak verilere göre bu, çok az ek yatırıma yol açtı. Olan tek şey, şirketlerin ödemeleri gereken vergilerin çoğunu ödemekten kurtulmuş olmalarıydı.[67]

Eyalet seviyesinde durum daha da kötüdür. Birçok eyalet, buna gücü olan yüzde 1'lik kesimin yoksullara kıyasla gelirlerinin daha büyük bir kısmını vergi olarak verdiği artan oranlı vergi sistemini uygular gibi görünmeye bile tenezzül etmemektedir. Tersine, tüketim vergileri gelirlerin ana kaynaklarından biridir ve yoksullar gelirlerinin daha büyük bir kısmını harcadığı için bu tür vergiler genellikle fiilen azalan oranlıdır.[68]

Vergi politikaları zenginlerin daha da zenginleşmesine yol açabilir veya eşitsizliğin büyümesini sınırlandırabilirken, devlet programları özellikle de yoksulların daha da yoksullaşmasının engellenmesinde önemli bir rol oynayabilir. Sosyal Güvenlik, yaşlılar arasındaki yoksulluğu neredeyse tamamen ortadan kaldırmıştır. Son araştırmalar bu etkilerin ne kadar büyük olabildiğini göstermektedir: Çalışan yoksul ailelerin gelirlerini destekleyen kazanılmış gelir vergi kredisi, kendi başına, yoksulluk oranını 2 puan dü-

66 Bkz. "Microsoft Outlines Quarterly Dividend, Four-Year Stock Buyback Plan, and Special Dividend to Shareholders", *Microsoft* basın açıklaması, 20 Temmuz 2004, http://www.microsoft.com/presspass/press/2004/jul04/07-20boardpr.mspx (Erişim tarihi: 2 Mart 2012).

67 2008'de yapılan bir IRS [*Internal Revenue Service*, ABD Vergi Dairesi] çalışmasına göre, 2004-2005 yıllarında, 843 şirket yurt dışından elde ettikleri kârlardan ABD'ye neredeyse 362 milyar dolar getirmiştir; özel yüzde 5.25 vergi oranıyla, bu miktar, (aksi taktirde ödemek durumunda olacakları normal vergi yükünün üzerinde) 100 milyar doların üstünde bir tasarrufa denk düşmüştür. Bkz. Melissa Redmiles, "The One-time Received Dividend Deduction", 2008 *IRS*, http://www.irs.gov/pub/irs-soi/08codivdeductbul.pdf. Ekim 2011'de yayımlanan Levin raporu, 2004 ABD İstihdam Yaratma Yasası altında yurt dışı kâr payı ödemelerine hak kazanan en büyük 15 şirketi incelemiştir; rapor, 155 milyar doların ülkeye iadesinden sonra, bu şirketlerin ABD'deki istihdamlarında yaklaşık 21.000 iş pozisyonunu kapattığını ve vergi kesintisi sonrasında Ar-Ge harcamalarını az da olsa düşürdüğünü bulmuştur. Bkz. *Permanent Subcommittee on Investigations*, Senatör Carl Levin, "Repatriating Offshore Funds: 2004 Tax Windfall For Select Multinationals", http://levin.senate.gov/download/repatriating-offshore-funds

68 Eyalet seviyesinde gelirlerin yeniden dağıtılmasının daha az olması anlaşılabilir bir durumdur. Eyaletler, insanları ve şirketleri çekmek için rekabet halindelerdir.

şürmektedir. Konut sübvansiyonları, yemek kuponları ve okul öğle yemeği programlarının tümünün yoksulluğun azaltılmasında büyük etkileri vardır.[69] Yoksul ailelerin çocuklarına sağlık sigortası sağlayan bir program milyonlarca çocuğa yarar sağlayabilir ve bu çocukların bir hastalık veya sağlık sorunu nedeniyle hayat boyu engelli olma ihtimalini düşürür; böyle bir yaklaşım, çok daha maliyetli olan ve çok daha az insana yarar sağlayan kurumsal şirket sübvansiyonları veya vergi kanunundaki yasal boşluklara ciddi bir tezat oluşturur. ABD, bankaların yöneticilerine yüksek primler ödemelerini devam ettirmelerini sağlayan büyük banka kurtarma projelerine, bu büyük bankaların getirdiği durgunluğun sonucunda işsiz kalanlar için yaptığından çok daha fazla para harcamıştır. Bankalar (ve AIG gibi diğer şirketler) için yoksul Amerikalılara kıyasla çok daha güçlü bir güvenlik ağı yaratmış olduk.

ABD'nin durumunu ilginç kılan, piyasanın –siyaset ve rant arayışıyla şekillendirilen ve dengesizleştirilen bir piyasanın– yarattığı eşitsizlik seviyesinin diğer gelişmiş endüstriyel ülkelere kıyasla daha yüksek olmasına rağmen, bu eşitsizliği vergi ve harcama programları aracılığıyla düzeltmek için daha az çaba göstermesidir. Ayrıca piyasanın yarattığı eşitsizlik arttıkça, devletimizin çabaları da giderek azalmıştır.[70]

Devlet ve fırsat

Birinci Bölüm'de bahsedilen rahatsız edici bulgulardan biri, ABD'nin geçmişe ve eski Avrupa'dakiler de dahil diğer ülkelere kıyasla fırsat eşitliğinin daha az olduğu bir toplum haline gelmiş olmasıydı. Bu bölümün başında bahsettiğimiz piyasa güçleri bu sonucun ortaya çıkmasında rol oynamışlardır: Eğitimin getirileri arttıkça, iyi eğitimliler başarılı olmuş ve lise ya da daha düşük eğitimli kişiler (özellikle de erkekler) sefil duruma düşmüşlerdir. Bu durum ekonomimizin büyük sıkıntılar yaşadığı bugünler için daha da geçerlidir. Lisans veya daha üst seviyede üniversite mezunları arasındaki işsizlik oranı sadece yüzde 4.2'yken, lise mezunu olmayanlar için bu oran yaklaşık üç kat fazla, yüzde 12.9'dur. Yakın geçmişte liseyi terk etmiş kişilerin ve hatta üniversiteye kayıt yaptırmamış lise mezunlarının durumu çok da-

69 Konut sübvansiyonları bunu yüzde 0.9, Ek Besin Yardımı Programı [*Supplemental Nutrition Assistance Program*] yüzde 1.7 ve okul öğle yemeği programları yüzde 0.4 düşürmektedir. Bkz. U.S. *Census Bureau*, "The Research Supplemental Poverty Measure, 2010", Kasım 2011.

70 Kongre Bütçe Ofisi'nin [*Congressional Budget Office*, CBO] "Hane Halkı Gelir Dağılımında Eğilimler" adlı çalışması şu sonuca ulaşmıştır: "Gelir transferleri ve vergilerinin hane halkı gelirlerindeki eşitleyici etkisi 2007 yılında 1979'da olduğundan daha küçük olmuştur." Örneğin, 1979 ile 2007 yılları arasında en üst yüzde 1'lik kesimin piyasa gelirlerinin payı (vergi ve transferler öncesinde) ikiye katlanırken, vergi ve transferler sonrası payı yüzde 8'den yüzde 17'ye çıkarak iki katın *üzerinde* artmıştır.

ha kötüdür: Sırayla, ilk grubun işsizlik oranı yüzde 42.7, ikinci grubun oranı yüzde 33.4'tür.[71]

Öte yandan, Birinci Bölüm'de gördüğümüz gibi, iyi eğitime erişim giderek artan bir şekilde ebeveynlerin gelir, servet ve eğitimine dayanmaktadır ve bunun böyle olmasının iyi bir nedeni vardır: Özellikle de eyaletler eğitime olan desteklerini azalttığı ve en iyi üniversitelere girmek için en iyi liselere, ilk, orta ve anaokullarına gitmiş olmak gerektiği için üniversite eğitimi almanın maliyeti giderek artmaktadır. Yoksulların ne yüksek kaliteli özel ilk ve ortaokullar için ne de yüksek kaliteli devlet okullarının bulunduğu zengin mahallelerde yaşamak için yeterli parası vardır. Yoksulların önemli bir bölümü geleneksel olarak zenginlere oldukça yakın yerlerde yaşarlardı – kısmen onlara hizmet vermekte oldukları için. Bu olgunun sonucunda devlet okullarında farklı sosyal ve ekonomik kökenlerden gelen öğrenciler bir arada bulunurdu. Stanford Üniversitesi'nden Kendra Bischoff ve Sean Reardon'ın son zamanlarda yaptığı bir çalışmaya göre, bu durum değişmektedir: Daha az yoksul zenginlerin yakınlarında yaşamakta ve daha az zengin yoksulların yakınlarında yaşamaktadır.[72]

Amerikan mahalleleri bazı bölgelerde ev sahipleri ve bazı bölgelerde kiracılar olacak şekilde bile bölünmüş durumdadır. Bu düzen ırkla ya da ailenin çocuk sahibi olmasıyla açıklanamaz, çünkü aynı etnik gruplar ve çocuk sahibi olan aileler arasında da böyle bir bölünmüşlük gözlenmektedir. ABD'nin büyükşehirlerindeki ev sahipleri ve kiracılar arasında yaşanan bu ayrışma, çok farklı sosyal çevrelere sahip topluluklar oluşturabilir. Bir mahallenin kalitesi orada yaşayanların suçu önleme ve yerel yönetimi iyileştirme çabalarına bağlıdır ve bu çabanın getirisi ev sahipleri için kiracılara kıyasla daha yüksektir; dahası, bu getiriler, burada yaşan diğerlerinin de yerel yönetimin toplum üyelerine daha duyarlı olması amacıyla benzer çabalarda bulunduğu yerlerde daha yüksek olur. Bu yüzden, haneler arasındaki varlık (ve ev sahipliğinden kaynaklanan) farkların hane halkının yaşadığı çevrenin sosyal kalitesindeki farklara yol açtığı ekonomik güçler mevcuttur.[73] ABD'nin düşük gelirlilerin ev sahibi olma oranını artırma politikasının, ev sahibi olma-

---

71 İşgücü İstatistikleri Kurumu [*Bureau of Labor Statistics*], Tablo A-4, 25 yaş ve üstü sivil nüfusun eğitim seviyesine göre istihdam durumu, mevsime göre ayarlanmış, Şubat 2012, http://www.bls.gov/news.release/empsit.t04.htm (Erişim tarihi: 25 Mart 2012); Bureau of Labor Statistics, "College Enrollment and Work Activity of 2010 High School Graduates", http://www.bls.gov/news.release/ hsgec.nr0.htm (Erişim tarihi: 25 Mart 2012).

72 K. Bischoff ve S.F. Reardon, "Growth in the Residential Segregation of Families by Income, 1970-2009", Kasım 2011, http://cepa.stanford.edu/sites/default/files/RussellSageIncomeSegregationreport.pdf; Sean F. Reardon ve Kendra Bischoff, "Income Inequality and Income Segregation", *American Journal of Sociology* 116, no. 4 (Ocak 2011), s. 1092-53.

73 K. Hoff ve A. Sen, "Homeownership, Community Interactions, and Segregation", *American Economic Review* 95, no. 4 (2005), s. 1167-89.

nın yaşanan çevrenin kalitesini artırması ve şiddet ve suç dolu bir mahallede büyümenin sağlık, kişisel gelişim ve eğitim sonuçlarına zarar vermesi hakkında bir farkındalığı yansıttığı söylenebilir. Ne var ki, varlık sahibi olmayan düşük gelirli aileler için ev sahipliği sürdürülebilir değildir, her ne kadar ev sahibi olmak ABD'de daha iyi mahallelerde yaşamak ve varlık elde etmek için temel bir yol olsa da.

Yine Birinci Bölüm'de belirttiğimiz gibi, üniversite mezunları arasında bile, daha zengin ve daha iyi eğitimli anne babalara sahip olanların gelecek için şansları daha yüksektir. Bunun bir nedeni sosyal ağlar –insanlar arasında kurulmuş olan bağlar– olabilir, özellikle de bugün olduğu gibi iş pozisyonlarının kıt olduğu bir dönemde bu ağlar önem kazanabilir. Ancak bunun bir başka nedeni de stajların artan önemidir. 2008'den beri tecrübe ettiğimiz türde bir işgücü piyasasında, her bir pozisyon için birçok aday vardır ve tecrübe sahibi olmak adaylar açısından önemli bir avantaj yaratır. Şirketler ücretsiz veya düşük ücretli olan, öte yandan çalışanın öz geçmişine önemli bir katkı yapabilen, stajlar sunarak bu dengesizliği sömürmektedir. Bununlar birlikte, zenginler sadece bu stajları elde etmek için değil, aynı zamanda bir veya iki yıl boyunca bu stajlarda *ücretsiz* olarak çalışmak için de daha iyi bir konumda bulunurlar.[74]

Devlet, "insan sermayesi" ve iş pozisyonlarına farklı erişim konularında daha fazla fırsat eşitsizliğine yol açan bu piyasa güçlerine karşı gelmek için daha az çaba gösterirken, aynı zamanda, daha önce de bahsettiğimiz gibi, daha zayıf bir artan oranlı vergi sistemi ve özellikle de daha düşük veraset vergisi oranları aracılığıyla, finans sermayesi oyun alanını adaletli hale getirmek için de artık daha az çabalamaktadır. Kısacası, günümüzdeki eşitsizliklerin gelecekte devam etmekle kalmayıp muhtemelen artacağı bir iktisadi, sosyal ve siyasal sistem yarattık: Gerek insan sermayesinde gerek finans sermayesinde gelecekte daha fazla eşitsizlik bekleyebiliriz.

Büyük resim

Bu bölümün başında ve İkinci Bölüm'de, oyunun kurallarının üst kesimdekilerin zenginliklerinin yaratılmasına ve alt kesimdekilerin acılarının artmasına nasıl yardım ettiğini gördük. Devlet, bugünkü eşitsizliğin ortaya çıkmasına iki şekilde katkı yapmıştır: *Vergi öncesi gelir dağılımındaki* eşitsizlikten kısmen sorumludur ve bu eşitsizliği artan oranlı vergi sistemi ve sosyal programlar aracılığıyla "düzeltmek" için daha az çaba göstermiştir.

Zenginler daha da zenginleştikçe, daha adil bir ekonomi yaratmak için rant arayışı faaliyetlerini kısıtlama ve gelirleri yeniden dağıtma girişimlerin-

74 Ross Perlin'in *Intern Nation* adlı kitabında belirttiği gibi (Londra: Verso, 2011).

den kaybedecekleri de artar; öte yandan, bu girişimleri engellemek için daha fazla kaynağa sahip olurlar. Eşitsizlik artmasına rağmen bu eşitsizliğin etkisini sınırlamak için daha az uğraşıyor olmamız garip görünebilir; ancak bu, çok da şaşırtıcı değildir. Dünya genelinde olan da açıkça budur: Daha eşitlikçi toplumlar sosyal uyumlarını korumak için daha fazla uğraşırlarken, daha eşitsiz toplumlarda devlet politikaları ve diğer kurumlar eşitsizliğin devamlılığını desteklemeye meyilli olurlar. Bu bulgular sağlam şekilde belgelenmiştir.[75]

Eşitsizliği haklı göstermek

Bölüme, üst kesimdekilerin gelir ve servetlerini genelde nasıl haklı göstermeye çalıştıklarını ve "marjinal üretkenlik kuramının", yani topluma daha fazla katkıda bulunanların daha fazla gelir elde ettikleri fikrinin, en azından iktisatta nasıl egemen doktrin haline geldiğini açıklayarak başlamıştık. Bununla birlikte, krizin bu kuramı şüpheli duruma getirdiğinden de bahsetmiştik.[76] Sömürücü borç verme uygulamalarında kullanılan yeni hilelerde ustalaşanlar, milyarder Warren Buffett'ın "finansal kitle imha silahları" adını verdiği türev ürünlerinin yaratılmasına katkıda bulunanlar veya eşik altı emlak kredisi krizine yol açan yeni kredileri umursamaz şekilde verenler, milyonlarca hatta bazen milyarlarca dolar kazanmışlardır.[77]

---

75 Sömürgeleştirme sürecinin başlarında eşitsizliğin daha yüksek olduğu Yeni Dünya sömürgelerinde, kurumlar siyasal gücü ve ekonomik gelişme için fırsatları dar elit bir kesime sınırlayacak şekilde evrilme meyilindeydiler. Eşitsizliğin daha düşük olduğu Yeni Dünya sömürgeleri çok daha farklı bir kurumsal gelişim yolu izlemiştirler. Engerman ve Sokoloff, bu eğilimi yüzlerce yıl süren bir dönem için ve çok geniş çaplı kamu politikaları içinde gözlemlemiştir: Seçme hakkı, kamusal eğitim, toprak ve diğer doğal kamusal kaynakların paylaştırılması, bankacılık yasaları, vergilendirme ve patent kurumları gibi. Bkz. Kenneth L. Sokoloff ve Stanley L. Engerman, "History Lessons: Institutions, Factor Endowments, and Paths of Development in the New World", *Journal of Economic Perspectives* 14, no. 3 (2000), s. 217-32; Sokoloff ve Engerman, "Factor Endowments, Inequality, and Paths of Development among New World Economies", *Economia* 3, no. 1 (2002), s. 41-109. Başlangıç durumundaki eşitsizliğin kurumsal gelişim üzerindeki etkileri hakkında genel bir inceleme için, bkz. K. Hoff, "Paths of Institutional Development: A View from Economic History", *World Bank Research Observer* 18, no. 22 (2003), s. 2205-26.

76 Başkan Obama'nın banka yönetici ödemelerini düzenlemesi için atadığı Kenneth R. Feinberg, bankaların 2008 yılında yöneticilere ödediği 2 milyar dolarlık primlerin neredeyse yüzde 80'inin haklı kazanç olmadığını savunmuştur. 2010 yılında prim ödemeleri tam olarak eski seviyesine dönmüştü. Sadece en üst yirmi beş kamuya açık banka ve menkul kıymet şirketinde bile 135.5 milyar doları ya da GSYİH'nin neredeyse yüzde 1'ini bulmuştu. Louise Story, "Executive Pay", *New York Times*, 5 Aralık 2011, http://topics.nytimes.com/top/reference/timestopics/subjects/e/executive_pay/index.html. Raporun basın açıklamasını ABD Hazinesi'nin internet sitesinde bulabilirsiniz: "The Special Master for Tarp Executive Compensation Concludes the Review of Prior Payments", 23 Temmuz 2010, http://www.treasury.gov/ press-center/press-releases/Pages/tg786.aspx (Erişim tarihi: 15 Şubat 2012).

77 Berkshire Hathaway'in yönetim kurulu başkanı ve CEO'su Warren Buffett, 2002 yılında hissedarlara yazdığı raporun on beşinci sayfasında, "türev ürünleri finansal kitle imha silahları-

Bu olmadan önce bile, ücretlerle toplumsal katkılar arasındaki bağlar, en iyi ihtimalle, zayıftı. Daha önce bahsettiğimiz gibi, modern toplumumuzun temelini oluşturan buluşları yapan büyük bilim insanları, genelde yaptıkları katkının küçük bir yüzdesinden fazlasını elde etmemiş ve dünyayı yıkımın kıyısına getiren finans dehalarının kazançlarına kıyasla hiçbir şey kazanmamışlardır.

Ancak daha derin bir felsefi sonuç da vardır: Herhangi bir bireyin katkılarını diğerlerinin katkılarından tam olarak ayırmak pek de mümkün değildir. Teknolojik gelişme bağlamında bile, çoğu buluş tamamıyla yeni değil daha önce var olan unsurların bir sentezini içerir. Bugün, en azından kritik önemdeki birçok sektörde, tüm gelişmelerin büyük bir kısmı devletin desteklediği temel araştırmalara dayanmaktadır.

Gar Alperovitz ve Lew Daly, 2009 yılında, "eğer elimizdekilerin çoğu nesiller boyunca yapılmış tarihsel katkıların bir hediyesiyse, herhangi bir insanın bugün veya gelecekte gerçekten ne kadar 'kazandığı' derin bir soru işaretidir" sonucuna varmışlardır.[78] Benzer şekilde, herhangi bir iş insanının başarısı, sadece "miras edindiği" teknolojiye değil aynı zamanda kurumsal düzene (hukukun üstünlüğüne), iyi eğitimli bir işgücünün varlığına ve (ulaşım ve iletişimde) iyi bir altyapının bulunmasına bağlıdır.

Eşitsizlik insanları teşvik etmek için gerekli mi?

Statükoyu savunanların sıkça kullandığı bir başka argümana göre, insanları çalışmaya, tasarruf ve yatırım yapmaya teşvik etmek için bugünkü gibi yüksek bir eşitsizlik seviyesine ihtiyacımız vardır. Bu iddia, iki farklı yaklaşımı birbiriyle karıştırmaktadır. Bunlardan ilki, ülkemizde hiç eşitsizlik olmaması gerektiğini savunur. İkincisi, bugün olduğundan daha az eşitsizlik olsaydı durumumuzun daha iyi olacağını söyler. Ne ben ne de bildiğim kadarıyla diğer ilericiler (progressives) tam eşitliği savunuyoruz. Bunun teşvikleri zayıflatacağının farkındayız. Soru, biraz daha az eşitsizlik olsaydı teşvikle-

dır, şu an için gizli olsalar da ölümcül potansiyele sahip tehlikeler içerirler" demiştir. Bu rapor şurada mevcuttur: http://www.berkshirehathaway.com/letters/2002pdf.pdf (Erişim tarihi: 21 Mart 2012). Krizi getiren emlak kredisi türlerini sağlayan en sabıkalı şirketlerden biri olan Countrwide'ın eski CEO'su Angelo Mozilo, 2001 ile 2006 yılları arasında yaklaşık 470 milyon dolar kazanmıştır. *Wall Street Journal*, 20 Kasım 2008, http://online.wsj.com/public/resources/documents/st_ceos_20081111.html. Ameriquest kurucusu (ve Başkan George W. Bush döneminde Hollanda büyükelçisi olan) merhum Roland Arnall'ın 1.5 milyar dolarlık bir serveti olduğu hesaplanmaktadır. Ameriquest'in ana firması, 2006 yılında yanıltıcı kredi uygulamalarıyla ilgili olarak 325 milyon dolarlık bir uzlaşma ücreti vermiş ancak suçlamaları kabul etmemiştir. Bu şirket battığında, ana firmanın bölümleri Citigroup'a eklenmiştir. Bkz. http://www.nytimes.com/2008/03/19/business/ 19arnall.html

78 *Unjust Deserts: How the Rich Are Taking Our Common Inheritance and Why We Should Take It Back* (New York: New Press, 2009), s. 97.

rin cidden ne kadar zayıflayacağıdır. Bir sonraki bölümde, tam tersine, daha az eşitsizliğin neden aslında üretkenliği artıracağını açıklayacağım.

Tabii ki, teşvik ödemesi adını alan çoğu gelir aslında teşvikleri artırmaz. Bu sadece söz konusu ödemelerin yol açtığı aşırı eşitsizliği haklı göstermek ve böyle bir eşitsizlik olmadan iktisadi sistemimizin çalışmayacağını düşünmelerine yol açacak şekilde masumları kandırmak için bulunmuş bir isimdir. Bu, 2008'deki finansal çöküş sonrasında bankaların yöneticilere yaptıkları ödemelere "performans primi" demeye utanmalarından dolayı bu ödemelerin ismini "işte tutma primi" olarak değiştirmelerinden bellidir (elde tuttukları tek şey kötü performans olsa da).

Teşvik ödemeleri planlarında, ödemelerin performansla birlikte artması gerekmekteydi. Bankacıların yaygın olarak kullandığı uygulamaysa şuydu: Bu ödemeleri belirleyen kıstaslara göre performans *ölçümleri* düştüğünde, bu kıstaslar da değişiyordu. Sonuç olarak, uygulamada, performans iyi de olsa kötü de olsa ödemeler yüksek oluyordu.[79]

Eşitsizliğin kaynaklarını ayrıştırmak

İktisatçılar ABD'de eşitsizliğe yol açan çeşitli etkenlerin görece önemi hakkında uzun uzadıya konuşmaktan hoşlanırlar. Ücretler ve sermaye gelirlerindeki artan eşitsizlik ve gelirin artan bir bölümünün daha eşitsiz dağıtılan yollardan elde ediliyor olması, piyasa gelirlerindeki artan eşitsizliğe katkıda bulunmuştur; dahası, bölümün başında da gördüğümüz gibi, daha zayıf bir artan oranlı vergi sistemi ve daha güçsüz sosyal programlar, vergi ve transfer sonrası gelirlerde daha bile yüksek bir eşitsizliğe yol açmıştır.

Ücret ve maaşlardaki bölünmenin büyümesinin açıklanması özellikle tartışmalı olmuştur. Bazıları teknolojideki –nitelik meyilli– değişimlere odaklanmıştır. Bazılarıysa –sendikaların zayıflaması, yönetici ücretlerini dizginleyen sosyal normların çökmesi gibi– sosyal etkenlere odaklanmıştır. Diğer bazı kişiler küreselleşmeye odaklanırken, bazıları finansın artan rolüne bakmışlardır. Bu açıklamalardan her birinin temelinde güçlü çıkar ilişkileri yatmaktadır: Piyasaların serbestleşmesi için savaşanlar küreselleşmenin önemli

79 Yönetici ödemeleriyle ilgili sorunlar Bebchuk ve Fried'in *Pay without Performance* adlı kitabında vurgulanmış ve açıklanmıştır. Yöneticilerin takdir yetkisinin –yöneticilerin kendi ücret takvimlerini belirleme güçlerinin– ödemeleri fiilen performanstan ayıran ve teşvikleri yanlış şekillendiren ödeme yapılarıyla sonuçlandığına işaret ederler. Michael Jensen ve Kevin Murphy, "Performance Pay and Top-Management Incentives", *Journal of Political Economy* 98, no. 2, (1990), s. 225-64; bu makale, (opsiyonlar, hisse senetleri ve işten çıkarılma dahil) ödeme ve performans arasındaki çok zayıf bağa dair sayısal veriler sunar. Henry Tosi Jr. ve Luis Gomez-Mejia, yukarıda tartışılan mülkiyet ve kontrol ayrışmasıyla (vekalet kuramı [*agency theory*]) ilgili bir açıklama sunar. Ben de bu konuları *90'ların Yükselişi* adlı kitabımda daha detaylı bir şekilde tartışıyorum.

bir rol oynadığını düşünürler; daha güçlü sendikaları savunanlar sendikaların zayıflamasını merkezi olarak görürler. Bazı tartışmalar eşitsizliğin farklı boyutlarına odaklanmakla ilgilidir: Finansın artan rolünün orta sınıftaki ücretlerin kutuplaşmasıyla ilgisi çok az olabilirken, üst kesimdeki gelir ve servet artışıyla ilgisi yüksek olabilir. Farklı zamanlarda farklı güçler önem kazanmıştır: Küreselleşme, örneğin 2000 yılından sonra, önceki on yıla oranla, muhtemelen daha önemli bir rol oynamıştır. Yine de, bu farklı güçlerin oynadığı rolleri kesin ve doğru bir biçimde birbirlerinden ayrıştırmanın zor olduğuna dair iktisatçılar arasında giderek artan bir fikir birliği vardır. Diğer her şey sabitken, daha güçlü sendikalarımız olsaydı eşitsizliğe ne olurdu sorusuna cevap bulmak için kontrollü deneyler yapamayız. Dahası, bu güçler etkileşim halindedirler: Küreselleşmenin rekabetçi güçleri –iş pozisyonlarının yurt dışına taşınması tehdidi– sendikaların zayıflamasında önemli olmuştur.[80]

Bana göre, bu tartışmaların çoğu gereksizdir. Önemli olan, ABD'deki (ve dünya etrafında bazı diğer ülkelerdeki) eşitsizlik artık göz ardı edilemeyecek kadar artmıştır. Teknoloji (nitelik meyilli teknolojik değişim) bugünkü eşitsizlik sorunumuzun bazı boyutları açısından, özellikle de işgücü piyasasının kutuplaşması noktasında, merkezî öneme sahip olabilir. Ancak bu böyle olsa da, bu konuda hiçbir şey yapmadan sonuçları kabul etmek zorunda değiliz. Açgözlülük insan doğasına özgü olabilir; ancak bu, yoksulları sömüren ve rekabet karşıtı faaliyetlerde bulunan vicdansız bankacıların yol açtığı sonuçları değiştirmek için elimizden hiçbir şey gelmediği anlamına gelmez. Bankaları düzenlemeli, sömürücü borç verme uygulamalarını yasaklamalı, dolandırıcılardan hesap sormalı ve tekel gücünü kötüye kullananları cezalandırmalıyız. Benzer şekilde, daha güçlü sendikalar ve daha iyi eğitim, nitelik meyilli teknolojik gelişmenin sonuçlarını hafifletebilir. Hatta, teknolojik gelişmenin bu yönde ilerlemesi kaçınılmaz bile değildir: Şirketlerin yaptıkları üretimin çevre üzerindeki sonuçlarından dolayı sorumlu tutulmaları, nitelik meyilli teknolojik gelişmeden kaynak tasarruf eden teknolojik gelişmeye doğru bir değişime yol açabilir. Düşük faiz oranları şirketlerin üretim süreçlerinde rutinleştirilebilecek işlerde robot kullanımına gitmelerine ve niteliksiz işgücü taleplerinin azalmasına yol açabilir; dolayısıyla, daha farklı makro iktisadi ve yatırım politikaları ekonomimizdeki niteliksizleşme sürecini yavaşlatabilir. Benzer şekilde, eşitsizliğin artmasında küreselleşmenin tam olarak rolünün ne olduğu hakkında iktisatçılar anlaşamasa da, küreselleşmede

80 Bankalar da, kendilerine aşırı kârlar sağlama karşılığında, şirketlerden daha fazla para "koparmalarına" yardım etmek için CEO'larla gizlice işbirliği yapmışlardır. Bankalarla CEO'lar arasındaki işbirliği bu yüzyılın başında patlak veren skandallarla ortaya çıkmıştır ve *90'ların Yükselişi* adlı kitabımda daha etraflı bir şekilde tasvir edilmiştir.

yaşanan ve burada vurguladığımız *asimetriler*, işçilere özgü bir dezavantaj yaratır; küreselleşmeyi, eşitsizliği azaltacak şekillerde, daha iyi yönetebiliriz.

Finans sektörünün ABD'nin toplam gelirinden elde ettiği paydaki (bazen ekonominin finansallaşması adını da alan) büyümenin artan eşitsizliğe –gerek üst kesimin zenginleşmesine gerek alt kesimin yoksullaşmasına– nasıl katkı yaptığından da bahsetmiştik. Jamie Galbraith, daha büyük finans sektörlerine sahip olan ülkelerde eşitsizliğin daha yüksek olduğunu göstermiştir ve bu rastlantısal bir bağlantı değildir.[81] Düzenlemelerin kaldırılmasının ve gizli ve açık devlet sübvansiyonlarının, sadece finans sektörünün büyümesine yol açmasıyla değil aynı zamanda alt kesimden üst kesime para aktarma kabiliyetini artırmasıyla, ekonomiyi nasıl dengesizleştirdiğini gördük. Uygulanan politikalarda bir değişikliğin gerekli olduğunu anlamak için ekonomideki artan finansallaşmanın eşitsizliğe katkısının tam olarak ne kadar olduğunu bilmemize gerek yoktur.

Eşitsizliğe katkı yapan faktörlerden her biriyle ilgili girişimde bulunulmalıdır, özellikle de aynı anda ekonomimizi *doğrudan* zayıflatan etkenlere, örneğin tekel gücünün devamlılığına ve dengesizleştirici ekonomi politikalarına. Eşitsizlik iktisadi sistemimizin içine derinden işlemiştir ve bunu yerinden sökmek için –Onuncu Bölüm'de daha detaylı olarak açıklayacağımız– etraflı bir planlamaya ihtiyaç vardır.

Farklı eşitsizlik modelleri

Bu bölümde, farklı eşitsizlik kuramları bulunduğunu açıkladık; bunlardan bazıları diğerlerine göre eşitsizliği daha "haklı", üst kesimdekilerin gelirlerini daha hak edilmiş ve eşitsizliğin kontrol altına alınmasını ve gelirlerin yeniden paylaştırılmasını daha maliyetli gösterirler. "Başarının" belirlediği gelir dağılımı modeli her bireyin eforuna odaklanır; buna göre, eğer eşitsizlik ağırlıklı olarak efor farklarının sonucuysa, bunu hatalı bulmak zor olur ve eforu ödüllendirmemek haksız ve verimsiz görülür. Birinci Bölüm'de anlattığımız Horatio Alger hikâyeleri bu gelenekten gelmektedir: Yoksulluktan zenginliğe giden yolculuğu anlatan yüzden fazla hikâyede, her hikâyenin kahramanı kendi çabaları sayesinde yoksulluktun kurtulabilmiştir. Söz konusu hikâyeler bir doğruluk payı içerseler de, bu pay oldukça küçüktür. Birinci Bölüm'de gördüğümüz gibi, bireysel başarının temel belirleyicisi kişinin başlangıç noktasıdır: Ebeveynlerinin geliri ve eğitimi. Şans da önemli bir rol oynar.

Bu ve bir önceki bölümün ana teması, aynı zamanda da, eşitsizliğin sadece doğanın güçlerinin, soyut piyasa dinamiklerinin bir sonucu olmadığıdır.

81 James K. Galbraith, *Inequality and Instability: A Study of the World Economy Just before the Great Crisis* (New York: Oxford University Press, 2012).

Işık hızının daha da hızlı olmasını isteyebiliriz ancak bu konuda elimizden gelen bir şey olmayacaktır. Öte yandan eşitsizlik, çok büyük oranda, teknoloji, piyasa ve toplumsal güçleri şekillendirip yönlendiren devlet politikalarının bir sonucudur. Burada hem umutlu hem de umutsuz olmak için sebepler vardır: Umutlu, çünkü eşitsizlik kaçınılmaz değildir ve politikalarımızı değiştirerek daha verimli ve daha eşitlikçi bir toplum yaratabiliriz; umutsuz, çünkü bu politikaları şekillendiren siyasal süreçleri değiştirmek çok zordur.

Özellikle de alt kesimdekiler için etkili olan bir eşitsizlik kaynağından bu bölümde çok az bahsettik: Bu kitap basıma giderken, halen daha Büyük Buhran'dan sonraki iktisadi açıdan en kötü dönemden geçmekteyiz. Makro seviyedeki her çeşit kötü yönetim önemli bir eşitsizlik kaynağıdır. İktisadi sıkıntı ne kadar üzün sürerse işsizlerin yoksullara katılması da o kadar muhtemel olur. Balon, yoksul bazı insanlarda bir zenginlik yanılgısı yaratmıştır, ancak sadece bir an için; gördüğümüz gibi, balon patladığında, en alttakilerin varlıkları yok olmuş, servet eşitsizliği yeni zirvelere çıkmış ve bu kesimdekilerin kırılganlığı artmıştır. Dokuzuncu Bölüm'de, ABD ve birçok diğer ülkenin uyguladığı makro iktisadi (özellikle de para) politikaların üst kesimin çıkar ve ideolojini nasıl temsil ettiğini inceleyeceğiz.

Bu kitabın bir başka teması da "zararlı dinamikler", "kısır döngülerdir." Bir önceki bölümde daha fazla eşitsizliğin nasıl daha az fırsat eşitliğine ve bunun da nasıl daha fazla eşitsizliğe yol açtığını gördük. Bir sonraki bölümde, dibe doğru götüren sarmallara dair başka bazı örnekler göreceğiz – herkesin kendi potansiyelini gerçekleştirmesini, örneğin sonucunda iyi devlet okullarına kavuşulmasını sağlayacak faaliyetleri içeren kolektif eylemlere verilen desteğin artan eşitsizlik tarafından nasıl zayıflatıldığını inceleyeceğiz. Eşitsizliğin nasıl istikrarsızlığa yol açtığını ve istikrarsızlığın da bizi nasıl daha fazla eşitsizliğe götürdüğünü açıklayacağız.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SORUNUN ÖNEMİ

Kişi başı GSYİH 2009 yılı hariç son yıllarda artmış olsa da, ABD ekonomisinin bu getirileri çoğu vatandaşıyla paylaşmamakta olduğunu Birinci Bölüm'de görmüştük. Bunun nedeni basittir: Artan eşitsizlik, yani en zenginlerle diğerleri arasındaki uçurumun büyümesi. Zenginlerin bu kadar başarılı olmasının nedenlerinden birinin *rant arayışı* olduğunu –pastadan daha büyük bir pay elde etmek için yapılan rant arayışının pastanın küçülmesine yol açtığını– İkinci Bölüm'de görmüştük.

Büyük ve büyümeye devam eden eşitsizliğimiz için yüksek bir bedel ödüyoruz; ayrıca bu konuda bir şeyler yapmazsak eşitsizlik muhtemelen büyümeye devam edeceği için ödeyeceğimiz bedel de muhtemelen artmaya devam edecektir. En yüksek bedeli orta ve özellikle de alt kesimdekiler ödeyecek olsalar da, ülkemiz –toplumumuz ve demokrasimiz– genel olarak çok yüksek bir bedel ödeyecektir.

Yüksek derecede eşitsizliğin olduğu toplumlar verimli işleyemezler; ekonomileri istikrarsız ve uzun vadede sürdürülemez olur. Herhangi bir çıkar grubu aşırı güç sahibi olduğunda, toplumun genel yararına değil kendi çıkarlarına hizmet eden politikaları yürürlüğe sokar. Ülkenin en zenginleri kontrol ettikleri büyük şirketlerin çıkarları doğrultusunda siyasal güçlerini kullandıklarında, kamu gelirleri toplumun genel yararından ziyade az sayıda kişinin menfaati için kullanılmış olur.

Ancak zenginler de bir boşlukta yaşamazlar. Kendi pozisyonlarını korumak ve mal varlıklarından gelir elde etmek için etraflarında işleyen bir toplum ihtiyaç duyarlar. Zenginler vergilere itiraz ederler fakat vergiler, ülkenin büyümesini destekleyecek yatırımların yapılmasına olanak sağlar. Vergi ge-

lirleri düşük olduğu için eğitime yeterli yatırım yapılmadığında, şirketlerin zenginleşmek için ihtiyaç duyduğu parlak mezunlar yetiştirilemez. Bu süreç en uç noktasına geldiğinde –ki şu anda bu noktadayız– ülkeyi ve ekonomisini, madencilik endüstrisinin petrol ve mineral zengini ülkelerden kolay ve hızlı gelir elde ederken bu ülkeleri dengesizleştirmesi gibi, bozar.

Bu tür aşırı eşitsizliklerin sonucunun ne olacağını biliyoruz çünkü birçok ülke daha önce bu yoldan gitti. Örneğin dünyanın en yüksek eşitsizlik seviyesine sahip bölgesi olan Latin Amerika'nın tecrübeleri önümüze çıkacakların habercisidir.[1] Buradaki ülkelerin çoğu onyıllar boyunca süren sivil çatışmalar, yüksek suç oranları ve sosyal istikrarsızlıklar yaşadılar; bu ülkelerdeki sosyal birliktelik bu şekilde yok oldu.

Bu bölüm, çoğu vatandaşın zenginliğinin azaldığı, medyan gelirlerdeki artışın yavaşladığı ve en yoksul vatandaşların durumunun yıldan yıla büyük oranda kötüleştiği ABD gibi bir ekonominin neden uzun vadede muhtemelen başarısız olacağını gerekçeleriyle açıklayacaktır. Eşitsizliğin önce milli üretim ve ekonomik istikrar üzerindeki, daha sonra da ekonomik verim ve büyüme üzerindeki etkilerine bakacağız. Bu etkiler çeşitlidir ve farklı şekillerde ortaya çıkarlar. Bazıları yoksulluğun artması, bazıları orta sınıfın zayıflaması, bazılarıysa yüzde 1 ile diğer kesimler arasındaki uçurumun artmasıyla ortaya çıkarlar. Bu etkilerden bazıları yerleşik iktisadi mekanizmalar aracılığıyla oluşurken bazıları eşitsizliğin siyasal sistemimiz ve toplumumuz üzerindeki genel etkilerinin sonucunda oluşurlar.

Ayrıca eşitsizliğin büyüme için iyi olduğu ya da eşitsizlik hakkında bir şey yapmanın –örneğin zenginlerin vergilerinin artırılmasının– ekonomiye zarar vereceği gibi yanlış fikirleri yine bu bölümde inceleyeceğiz.

İstikrarsızlık ve üretim

Yaşadığımız kriz öncesinde tıpkı Büyük Buhran'da olduğu gibi büyük eşitsizlik artışları yaşanmış olması muhtemelen bir rastlantı değildir:[2] Para toplumun üst kesimlerinde toplandığında ortalama Amerikalının harcamaları sınırlı olur ya da en azından kriz öncesi FED politikalarıyla ateşlenen emlak piyasası balonu gibi yapay bir etken olmadığında durum böyledir. Emlak piyasası balonu tüketim patlaması yaratarak her şeyin yolunda olduğu görüntüsünü vermiştir. Fakat kısa sürede öğrendiğimiz gibi, bu sadece geçici bir yatıştırıcıydı.

1 Komünizmden piyasa ekonomisine geçiş yapan ülkelerden birkaçıyla birlikte bazı kaynak zengini ülkeler, bu talihsiz duruma yaklaşan gelişmeler yaşamaktalar.

2 Arjun Jayadev, "Distribution and Crisis: Reviewing Some of the Linkages", *Handbook on the Political Economy of Crisis*, ed. G. Epstein ve M. Wolfson (yayın aşamasında), şu makaleye dayanmaktadır: T. Piketty ve E. Saez, "Income Inequality in the United States, 1913-1998", *Quarterly Journal of Economics* 118, no. 1 (2003), s. 1-39.

Alt kesimlerden zenginlere para aktarılması tüketimi düşürür çünkü yüksek gelirli bireyler düşük gelirlilere göre gelirlerinin daha düşük bir yüzdesini tüketirler (yüksek gelirliler gelirlerinin yüzde 15 ila 25'ini biriktirirken alt kesimler gelirlerinin tamamını harcarlar).[3] Sonuç: Yatırım veya ihracattaki bir artış gibi farklı bir etki olmadığında, ekonomideki talep potansiyelinin altında kalacaktır. Bu da işsizliğin olacağı anlamına gelir. 1990'larda bu "farklı etki" teknoloji balonuydu; 21. yüzyılın ilk on yılında bu etki emlak balonu olmuştur. Bugünse başvurulacak tek yol devlet harcamasıdır.

İşsizlik, toplam talepteki (tüketiciler, şirketler, devlet ve ihracatçıların ekonomideki mal ve hizmetler için toplam talebi) eksikliğin bir sonucu olarak görülebilir; bir açıdan, bugün toplam talepteki –dolayısıyla ABD ekonomisindeki– açığın tamamı aşırı eşitsizlikle ilişkilendirilebilir. Görmüş olduğumuz gibi, nüfusun yüzde 1'i ABD milli gelirinin yüzde 20'sini elde etmektedir. Eğer bu yüzde 1'lik kesim gelirinin yüzde 20'sini biriktirirse, tasarruf yapmayan yoksul ya da orta sınıfın gelirinde sadece yüzde 5'lik bir artış yaratılması – dolayısıyla en zengin yüzde 1'lik kesimin milli gelirin hâlâ yüzde 15'ini almaya devam etmesi – toplam talebi *doğrudan* yüzde 1 oranında artıracaktır. Öte yandan, bu para devinimine devam ettikçe, üretim yüzde 1.5 ila 2 puan artacaktır.[4] Günümüzde yaşadığımız gibi bir iktisadi düşüş döneminde, bu işsizlik seviyesinde de benzer oranda bir düşüş ortaya çıkaracaktır. 2012 yılının başlarında işsizlik seviyesi yüzde 8.3'ken böyle bir değişiklik işsizlik oranını yüzde 6.3 yakınlarına indirebilirdi. Gelir dağılımında örneğin en yüksek gelirli yüzde 20'den diğerlerine doğru olan daha genel bir değişiklik, işsizlik oranlarını daha normal olan yüzde 5 ila 6 seviyelerine doğru biraz daha çekebilirdi.

Artan eşitsizliğin makro ekonomik performansı zayıflatmasına bakmanın başka bir yolu daha vardır. Bir önceki bölümde, yaşadığımız durgunluk sı-

3 Karen E. Dynan, Jonathan Skinner ve Stephen P. Zeldes, "Do the Rich Save More?", *Journal of Political Economy* 112, no. 2 (2004), s. 397-444.

4 ABD için kısa vadeli çarpanın normal olarak yaklaşık 1.5 olduğu hesaplanmaktadır; ancak, uzun iktisadi kötüleşme dönemleri için önemli olan daha büyük ve 2 civarında olan çok dönemli, uzun vadeli çarpandır. (Birçok muhafazakâr iktisatçının çarpanın daha küçük olduğunu savunduğunu bilmek gerekir. Fakat bunun nedeni kullandıkları verilerin çoğunun ekonominin tam istihdamda veya tam istihdam yakınında olduğu dönemleri içermesidir; bu dönemlerde, devlet harcamaları artırdığında, para politikası otoriteleri bunu dengeleyen sıkılaştırıcı karşı uygulamalarda bulunmuşlardır. Mevcut bağlamda, FED faizleri artırmamaya kendini adamıştır.) Bugünkü durumda çarpanın büyük olmasının beklenmesi için bazı başka teknik sebepler bulunmaktadır: (a) ABD'de harcanmayan (burada "geri dönüşüme" girmeyen) paraların büyük bir kısmı ithal mallara gider ve dünya ekonomisinin büyük bir kısmı zayıfken bu harcamalar yurt dışındaki gelirleri artırarak karşılığında Amerikan mallarının satışını da artırır; (b) Gelirlerin arttığını gören bireyler ve şirketler ekonomiye daha fazla güven duymaya başlayabilir ve bu da yatırım ve tüketimleri artırabilir (bunan bazen "güven çarpanı" (*confidence multiplier*") denir); (c) Gelecekte daha yüksek gelir beklentisi içine giren özellikle de hane halkları, bugün tüketim yapmaya daha istekli olur.

rasında ücretlerin payındaki çok büyük düşüşü görmüştük; düşüş, yılda yarım trilyon dolardan daha fazlasına denktir.[5] Bu meblağ, Kongre'nin geçirdiği teşvik paketinin değerinden çok daha fazladır. Bu teşvik paketinin işsizliği yüzde 2 ila 2.5 puan azaltacağı öngörülmüştü. İşçilerden para alınmasının tabii ki tam tersi bir etkisi olacaktı.

Devletler, büyük İngiliz iktisatçı John Maynard Keynes'in zamanından beri, talep eksikliği olduğunda –işsizlik yüksek olduğunda– kamu ya da özel harcamaları artırmak için önlemler almaları gerektiğinin farkındadırlar. Yüzde 1'lik kesim devlet harcamalarını sınırlandırmak için elinden geleni yapmıştır. Özel tüketim, vergi kesintileri aracılığıyla teşvik edildi; sekiz yılda yaptığı üç büyük vergi kesintisiyle Başkan Bush'un uyguladığı strateji de buydu. Ancak bu strateji işe yaramadı. Zayıf talebe karşı durmanın yükünü böylece görevi düşük enflasyon, yüksek büyüme ve tam istihdam sağlamak olan FED üstlenmiş oldu. FED bu görevi faizleri düşürerek ve normal şartlarda bunu hane halklarına ve şirketlere aktaran bankalara para sağlayarak yerine getirir; daha düşük faizlerde daha fazla kredi sağlanması yatırımları artırır. Ancak her şey yolunda gitmeyebilir. Kredi bolluğu, daha yüksek uzun vadeli büyümeye yol açacak *gerçek* yatırımlar yaratmak yerine balonlar oluşturabilir. Balonlar hane halklarının sürdürülemez biçimde borçlar üzerinden tüketim yapmasına yol açabilir. Balon patladığı zaman da durgunluk ortaya çıkabilir. Politika yapıcıların eşitsizlik artışıyla ortaya çıkmış talep eksikliğine vereceği tepkinin istikrarsızlığa yol açması mutlak olmasa da, genellikle olan budur.

Devletin eşitsizlik sonucu ortaya çıkan zayıf talebe tepkisinin balona ve daha fazla eşitsizliğe yol açması

Örneğin FED, 1991 durgunluğuna faizleri düşürerek ve kredileri artırarak tepki verdi ve böylece teknoloji balonunun oluşmasına, yani sektördeki yatırımların ve teknoloji şirketlerinin hisselerinin büyük oranda artmasına yardım etti. Tabii ki, bu balonun altyapısını oluşturan *gerçek* bir şey vardı – iletişim ve bilgisayar devrimiyle gelen teknolojik gelişmeler. İnternet haklı ola-

5 Peter Orzsag, "As Kaldor's Facts Fall, Occupy Wall Street Rises", *Bloomberg*, 18 Ekim 2011. Ücretlerin payı 1990 ile 2011 arasında yüzde 5 azalırken, sadece 2005 ile 2011 arasında yüzde 3 küçülmüştür. 20. yüzyıl ortalarından ünlü bir Cambridge Üniversitesi iktisatçısı olan Nicholas Kaldor, emeğin payının genel olarak sabit olduğunu savunmuştu. Teknolojik gelişme bazı emek türlerine olan talebi artırıp bazı diğer emek türlerine olan talebi düşürebilirken, emeğin payına ne olması gerektiği hakkında genel bir kuram bulunmamaktadır. Eğer teknolojik değişim "efektif" işgücü arzını artırırsa ve emek ve sermaye pek ikame edilebilir değilse, o zaman teknolojik değişim emeğin aldığı payı düşürür. Ancak, ücretlerdeki artış şekli –en üsttekilerin (örneğin bankacıların) ücretlerinin diğerlerine kıyasla çok fazla artması– ücretlerin payındaki düşüşün nedeninin teknoloji dışında bir şeyle ilgili olduğu görüşüyle tutarlıdır.

rak dönüştürücü bir inovasyon olarak görülmekteydi. Ancak yatırımcıların irrasyonel coşkusu haklı görülemeyecek kadar fazlaydı.

Yetersiz düzenlemeler, kötü muhasebe uygulamaları ve sahtekâr ve beceriksiz bankacılık da teknoloji balonuna katkı yapmıştı. İyi bilindiği gibi, bankalar "köpek" [*dog*] niteliğindeki hisse senetlerini pazarlamaya çalışmışlardı.* CEO'lara verilen "teşvik" primleri, hesapların çarpıtılmasını ve kârların aslında olduklarından çok daha yüksek gösterilmesini teşvik etmiştir. Devlet, bankaları düzenleyerek, teşvik primi ödemelerini sınırlayarak, daha iyi muhasebe standartları uygulayarak ve daha yüksek marj oranlarını (yatırımcının hisse senedi satın almak için yatırması gereken nakit miktarı) şart koşarak bu durumu dizginleyebilirdi. Ancak teknoloji balonundan yararlananlar –özellikle de büyük şirket CEO'ları ve bankalar– devletin müdahale etmesini istemediler; hâlâ devam eden bir parti vardı ve kutlamalar birkaç yıl daha devam edecekti. Aynı zamanda bu kişiler ortaya çıkacak sorunların başka biri tarafından çözüleceğine inanıyorlardı (sonradan da ortaya çıkacağı gibi, bu konuda haklıydılar).

Fakat dönemin politikacıları da bu balondan yararlananlar arasındaydılar. Teknoloji patlaması sırasındaki bu irrasyonel yatırım talebi, yüksek eşitsizliğin yarattığı zayıf talebe karşılık vermiş ve Bill Clinton'ın başkanlık döneminde refahın arttığı *görüntüsünü* oluşturmuştu. Hatta balonun bir sonucu olarak hisse senetlerinden elde edilen kazançlardan ve diğer gelirlerden elde edilen vergi gelirleri sağlam bir mali durum görüntüsü de vermişti. Dahası, en azından bir bakıma, olup bitenlerdeki bu "başarı" hükümete atfedilebilirdi: Clinton'ın finans piyasaları düzenlemelerini kaldıran ve hisse senedi geliri vergisinin oranını azaltan (dolayısıyla teknoloji şirketleri hisseleriyle spekülasyon yapmanın getirilerini artıran) politikaları, yangına körükle gitmek demekti.[6]

Teknoloji balonu sonunda patladığında şirketlerin (özellikle de teknoloji şirketlerinin) daha fazla sermaye için talepleri önemli oranda azaldı. Ekonomi durgunluk dönemine girdi. Ekonomiyi canlandırmak için başka bir şey gerekiyordu. George W. Bush zenginleri hedefleyen bir vergi kesintisini Kongre'den geçirmeyi başardı. Vergi kesintisinin çoğu en zenginlerin yararınaydı; hisse senedi kâr payı ödemeleri vergi oranları yüzde 35'den yüzde 15'e indirilmiş, hisse senedi değer artışlarından elde edilen gelirlere getirilen vergiler yüzde 20'den yüzde 15'e indirilmiş ve veraset vergileri kade-

---

(*) "Köpek" adıyla anılan şirket, büyük bir sermaye yatırımı gerektirmez. Ancak, şirket gelişmiş bir piyasada faaliyet gösterdiği için bu şirkete yatırımın getirisi düşük olur; dolayısıyla da, bu sermaye başka şekillerde daha iyi değerlendirilebilir – ç.n.

6 Bu hikâyenin bütünüyle anlatıldığı bir kaynak için bkz. J.E. Stiglitz, *The Roaring Nineties* (New York: Norton, 2003).

meli olarak ortadan kaldırılmıştı.[7] Ancak, daha önce bahsettiğimiz gibi, zenginler gelirlerinin önemli bir kısmını biriktirdiği için bu vergi kesintileri ekonomiye oldukça sınırlı bir canlandırıcı etki yaptı. Hatta, birazdan tartışacağımız nedenlerden dolayı, vergi kesintilerinin bazı aksi yönde etkileri bile olmuştur.

Hisse senedi kâr payı ödemelerine getirilen vergi oranlarının bu kadar düşük kalmayacağının farkında olan büyük kurumsal şirketler, ellerinden geldiği kadar ve güvenli olduğu müddetçe –yani şirketin gelecekteki varlığını fazla tehlikeye atmadan– bu ödemeleri yapmak istiyorlardı. Ancak bu ortaya çıkacak herhangi bir yatırım fırsatı için elde daha az nakit rezervi kalması anlamına geliyordu. Emlak dışında yatırımlar fiilen azaldı;[8] bu durum, Sağ kesimdeki bazı kişilerin tahminlerinin tersineydi.[9] (Zayıf yatırımın bir nedeni de tabii ki, teknoloji balonu sürecinde birçok şirketin *aşırı yatırım* yapmış olmasıydı.) Aynı şekilde veraset vergisindeki kesinti, harcamaları düşürmüş olabilirdi; zenginler artık çocukları ve torunları için daha fazla parayı güvenle saklayabildikleri için bu parayı iyi amaçlar için kullanacak hayır kurumlarına vermek istemiyorlardı.[10]

FED'in ve dönemin FED Başkanı Alan Greenspan'in teknoloji balonundan dersler çıkarmamış olması oldukça çarpıcıdır. Ancak bu durum kısmen "eşitsizlik" politikalarının sonucudur, çünkü bu politikalar, örneğin yoksulların vergilerinde kesintiler veya çokça ihtiyaç duyulan altyapı harcamaları gibi, bir başka balon yaratmadan ekonomiyi canlandıracak farklı stratejilere izin vermemiştir. Ülkenin pervasızca ilerlemekte olduğu yola alternatif sunabilecek bu seçenek küçük devlet görmek isteyenler için lanetli bir olasılıktı – daha eşitlikçi bir vergilendirme yapmak veya gelir adaleti sağlayan politika-

---

7 Bu vergi kesintilerinin zenginlere nasıl yarar sağladığına daha yakın bir bakış için bkz. Joel Friedman ve Isaac Shapiro, "Tax Returns: A Comprehensive Assessment of the Bush Administration's Record on Cutting Taxes", *Center on Budget and Policy Priorities*, 23 Nisan 2004. Friedman ve Shapiro, 2004 yılında gelir kazananların ortadaki yüzde 20'lik kesiminin vergi kesintilerinden sağlanan yararların yaklaşık yüzde 8.9'unu elde ederken, en yüksek gelirli yüzde 1'lik kesimin yüzde 24.2'sini elde ettiğini hesaplamıştır. Sadece 1 milyon doların üzerinde kazananlar bile yararın yüzde 15.3'ünü elde etmişlerdir. Ayrıca bkz. "Extending the Bush Tax Cuts Is the Wrong Way to Stimulate the Economy", *Joint Economic Committee Majority Staff* raporu, Başkan Charles E. Schumer; Başkan Vekili Temsilci Carolyn B. Maloney, Nisan 2008.

8 Konut dışı özel yatırım, 2000'deki yüzde 13.97 ile kıyasla, 2004'de GSYİH'nin yüzde 11.59'unu oluşturmuştur. Bkz. "Flow of Funds Accounts of the United States, 1995-2004", *Board of Governors of the Federal Reserve*, Tablo F.6, s. 4, http://www.federalreserve.gov/releases/z1/Current/annuals/a1995-2004.pdf (Erişim tarihi: 3 Mart 2012).

9 Kâr payı ödemelerine getirilen vergi kesintisinin neden yatırımlar için kötü olduğunu açıklayan kuram (ve bulguların bir kısmı) şuradadır: Anton Korinek ve Joseph E. Stiglitz, "Dividend Taxation and Intertemporal Tax Arbitrage", *Journal of Public Economics* 93, no. 1-2 (Şubat 2009), s. 142-59. Ayrıca orada belirtilen kaynaklara bakınız.

10 Örneğin bkz. "The Estate Tax and Charitable Giving", *Congressional Budget Office*, Temmuz 2004, http://www.cbo.gov/doc.cfm?index=5650(Erişim tarihi: 15 Şubat 2012).

lar uygulamak için oldukça zayıf kalan bir seçenekti. Franklin Delano Roosevelt bu politikaları Yeni Düzen'inde denemiş ancak yerleşik düzen onu bu yüzden boyunduruğa vurup halka teşhir etmişti. Bunun yerine ekonominin imdadına yetişen düşük faizler, rahat düzenlemeler ve dengesiz ve işlevsiz bir finans sektörü oldu. En azından bir an için.

FED, farkında olmadan, bir öncekine göre daha etkili ancak uzun vadede daha yıkıcı olan bir başka balon daha yarattı. FED yöneticileri bunu bir balon olarak görmedi çünkü ideolojiler, yani piyasaların her zaman verimli olacağına dair inançları bir balon oluşmasının *imkânsız olduğu* anlamına geliyordu. Emlak balonu daha etkiliydi çünkü sadece birkaç teknoloji şirketinin değil aslında olduklarından daha zengin olduklarını düşünen milyonlarca hane halkının harcamalarını artırdı. Sadece tek bir yılda, bir trilyon dolara yakın para emlak teminatlı krediler ve emlak kredileri aracılığıyla alınmış ve çoğu tüketimde harcanmıştır.[11] Ancak balon kısmen aynı nedenlerle daha da yıkıcı olmuştur; arkasında finansal çöküşün eşiğinde milyonlarca aile bırakmıştır. Bu çöküşle birlikte milyonlarca Amerikalı evlerini kaybedecek ve milyonlarcası da hayat boyu finansal sorunlarla boğuşacaklardır.

Aşırı borçlanan hane halkları ve emlak bolluğu ekonomiyi yıllardır zayıflatmaktadır ve bu durumun gelecek yıllar boyunca devam etmesi muhtemeldir; bu süreç, işsizliği artırmakta ve çok büyük miktarda kaynak israfına yol açmaktadır. Teknoloji balonu en azından arkasında kullanışlı bir şey bırakmıştır: Ekonomiye güç kaynağı sağlayan fiber optik ağları ve yeni teknolojiler. Emlak balonuysa yanlış yerlere inşa edilmiş ve çoğu insanın ekonomik durumunun düşüşte olduğu ülkenin ihtiyaçlarıyla uyuşmayan bayağı evler bırakmıştır. Bu, bir krizden diğerine savrulurken bazı çok açık derslerin alınmadığı otuz yıllık sürecin bir sonucudur.

Eşitsizliğin çok yüksek seviyelerde olduğu bir demokraside siyaset de dengesiz olabilir ve dengesiz bir ekonomiyi yöneten dengesiz bir siyaset birlikteliği ölümcül olabilir.

Düzenlemelerin kaldırılması (Deregulation)

Aşırı eşitsizliğin oluşturduğu dengesiz siyasetin istikrarsızlıkla sonuçlanmasının ikinci bir nedeni vardır: Düzenlemelerin kaldırılması. Düzenlemelerin kaldırılması bizim ve birçok başka ülkenin tecrübe ettiği istikrasızlıklarda merkezî bir rol oynamıştır. Büyük şirketleri ve özellikle de finans sektörünü başıboş bırakmak zenginlerin *yakın vadeli* çıkarları doğrultusundaydı; onlar öncelikle havayolu ve diğer taşımacılık alanlarında, daha sonra teleko-

11 Konut balonu ve hemen sonrasının daha detaylı bir anlatımı için, bkz. J.E. Stiglitz, *Freefall* (New York: Norton, 2010).

münikasyon ve sonuncu ve en tehlikelisi olarak da finans sektöründe düzenlemeleri kaldırmak için siyasal ağırlık ve güçlerini kullandılar.[12]

Düzenlemeler sistemimizin daha iyi işlemesi için kurgulanmış oyun kurallarıdır; rekabeti sağlamak, kötüye kullanımları engellemek, kendilerini koruyamayanları korumak için. Kısıtlamalar olmadığı zaman bir önceki bölümde tasvir edilen piyasa başarısızlıkları –piyasaların verimli sonuçlar üretememesi– yaygınlaşır. Örneğin, finans sektöründe çıkar çatışmaları ve aşırılıklar, aşırı kredi, aşırı borçlanma, aşırı risk alma ve balonlar ortaya çıkar. Ancak piyasadakiler durumu farklı görmektedirler; kısıtlamalar olmadığında kârlarının arttığını görürler. Genel ve genellikle de uzun vadeli sosyal ve ekonomik sonuçları değil, kendi dar ve kısa vadeli çıkarlarını, şimdi elde edebilecekleri kârları düşünürler.[13]

Benzer aşırılıklardan sonra ortaya çıkan Büyük Buhran sonrasında ülkede, 1933 Glass-Steagall Yasası da dahil bazı güçlü finansal düzenlemeler yürürlüğe girmiştir. Etkili şekilde uygulanan bu yasalar ülkeye iyi şekilde hizmet etmiştir; yürürlüğe girmelerinden onlarca yıl süre içinde ülke daha önce birçok defa yaşamış olduğu finansal krizlerden arınmıştır. Bu düzenlemelerin 1999'da kaldırılmasıyla birlikte, aşırılıklar daha da güçlü bir şekilde geri dönmüştür; bankacılar, teknoloji, finans ve iktisattaki gelişmeleri hızlı bir şekilde kullanmaya başlamışlardır. İnovasyonlar, devam eden düzenlemeleri atlatarak düzenleyicilerin tam olarak anlayamadığı daha fazla borçlanma yolları ve sömürücü borç verme sürecine devam etmek ve ihtiyatsız kredi kartı kullanıcılarını kandırmak için yeni yollar sunmuştur.

Büyük Buhran ve diğer ekonomik gerileme dönemlerindeki randımansız kaynak kullanımından ortaya çıkan kayıplar devasadır. Gerçekten de, özel sektörün yol açmış olduğu günümüz krizinin getirdiği kaynak israfı –ekonominin üretebileceğiyle fiilen ürettiği arasındaki trilyonlarca dolara denk düşen bir kayıp fark– seçimle gelmiş herhangi bir hükümetin şimdiye kadar yapmış olduğu israftan daha büyüktür. Finans sektörü, bu piyasadaki inovasyonların daha üretken bir ekonomiye yol açtığını iddia etmektedir –ki bu

12 Düzenlemelerin kaldırılmasına dair büyük vakaların çoğu bilindik olsa da, düzenlemelerin kaldırılmasının yaygın etkileri olmuştur. Devlet, televizyon kanalı şirketlerine fiilen milyarlarca dolarlık bir hediye vermiş olmasına rağmen, sınırlamalar getirmeye yanaşmamaya başlamıştı. 1985 yılında, televizyonlarda eğlence dışı program yapmanın asgari miktarları hakkındaki talimatname yürürlükten kaldırıldı. Saat başı ne kadar reklam yapılabileceğine dair Federal İletişim Komisyonu [*Federal Communications Commission*, FCC] talimatnameleri kaldırıldı. Bkz. http://www.pbs.org/now/politics/mediatimeline.html

13 Kısa vade ve uzun vade arasındaki ayrım iki nedenden ötürü önemlidir. Sınırlamalar kaldırıldığında diğerleri de benzer uygulamalara yönelirler ve *eğer* piyasalar rekabetçiyse, görünürdeki kârlar hızla ortadan kalkar. Uzun vadede, en azından finans sektöründe, aşırılıklarının ortaya çıkardığı istikrarsızlık nedeniyle, bankalar aslında büyük miktarlar kaybetmiş olabilir (ya da eğer devlet onlara bu kadar çok para vermeseydi, kaybederlerdi).

iddiayı destekleyen bir delil yoktur–. Ancak sorumlu olduğu istikrarsızlık ve eşitsizlik şüphe götürmemektedir. Eğer finans sektörü otuz yıl boyunca yüzde çeyrek puan daha fazla bir büyümeye yol açmış olsa bile –ki bu iddia sektörün en abartılı savunucularının yaptığının ötesindedir– kötü davranışlarının ortaya çıkardığı kayıpları ancak karşılayacaktır.

Eşitsizliğin hem düzenlemeleri kaldıran politikalar hem de toplam talep eksikliğine tepki olarak yürürlüğe konulan tipik politikalar sonucunda nasıl istikrarsızlığa yol açtığını gördük. Bunların ikisi de eşitsizliğin *mutlak* bir sonucu değildir; eğer demokrasimiz daha iyi işliyor olsaydı, denetimlerin kaldırılması talebine direnç gösterebilir ve toplam talepteki zayıflığa balon yaratarak değil sürdürülebilir büyümeyi destekleyen şekillerde tepki verebilirdi.[14]

Bu istikrarsızlığın başka bazı kötü sonuçları bulunmaktadır: İstikrarsızlık riski artırır. Şirketler riskten hoşlanmaz ve bu taşıdıkları risklerin karşılanmasını istemeleri demektir. Böyle bir telafi ödemesi olmadan şirketler daha az yatırım yapacaklardır ve dolayısıyla büyüme daha düşük olacaktır.[15]

İşin ilginç yanı, bu bölümde belirlediğimiz kısır döngülerden biri olarak, eşitsizlik istikrarsızlığa yol açarken istikrarsızlığın kendisi de daha fazla eşitsizlik yaratır. Birinci Bölüm'de, Büyük Durgunluk'un özellikle de alt kesim ve hatta orta gelirlileri vurduğunu ve bunun anlaşılabilir olduğunu görmüştük; sıradan işçiler daha yüksek işsizlik, daha düşük ücretler, düşen ev fiyatları ve birikimlerinin önemli bir kısmının kaybıyla yüzleşmek zorunda kalırlar. Zenginler riski daha iyi taşıyabildikleri için toplumun daha fazla risk taşıyanlara sunduğu tazminat niteliğindeki ödülleri elde ederler.[16] Her zaman

14 Eşitsizlik, kredi balonu ve ekonomik kriz arasındaki bağlantı şu kitap ve makalede açıklanmıştır. Stiglitz, *Serbest Düşüş* ve "Report of the Commission of Experts of the President of the United Nations General Assembly on Reforms of the International Monetary and Financial System", 21 Eylül 2009, Stiglitz Raporu [*The Stiglitz Report*] olarak mevcuttur (New York: New Press, 2010). Daha sonra, bu konuda büyük bir literatür ortaya çıkmıştır. Örneğin bkz. M. Kumhof ve R. Ranciere, "Inequality, Leverage and Crises", IMF taslak metin, 2010; Raghuram G. Rajan, *Fault Lines: How Hidden Fractures Still Threaten the World Economy* (Princeton: Princeton University Press, 2010). Literatür taraması ve kaynaklar için bkz. J.E. Stiglitz, "Macroeconomic Fluctuations, Inequality, and Human Development", *Journal of Human Development and Capabilities* (2012). Eşitsizliğin, hatta yüksek seviyede eşitsizliğin mutlaka krizlere yol açmak durumunda olmadığını savunmuştum; ortaya çıkan toplam talep eksikliğine karşılık vermenin başka yolları da vardır ve diğer rastlantısal şartlar boşluğu doldurabilir. Bu durum, Bordo ve Meissner'in makalesindeki sayısal bulgularla tutarsız değildir: Michael D. Bordo ve Christopher M. Meissner, "Does Inequality Lead to a Financial Crisis?", *NBER Working Paper* No. 17896, Mart 2012.

15 En azından kısa vadeden orta vadeye kadar. Modern büyüme kuramı –bkz. Robert M. Solow, "A Contribution to the Theory of Economic Growth", *Quarterly Journal of Economics* 70, no. 1 (Şubat 1956), s. 65-94– uzun vadede büyüme oranının inovasyon oranı (üretkenlik artışı) ve nüfus artış oranı tarafından belirlendiğini vurgulamıştır. Yüksek istikrarsızlık araştırma ve geliştirmede daha az yatırıma yol açabilir ve böylece üretkenlik artışında daha düşük bir hıza yol açabilir.

16 Piyasasının bazı kısımları, özellikle de büyük bankalar, riskli şekilde davranmış ve ekonomide hareketliliğin çok büyük bir kaynağı olmuşlardır. Bu tip davranışın dört olası açıklaması vardır:

olduğu gibi, savundukları ve diğerlerine çok ağır yükler getiren politikaların sonucunda kazanan tarafta oldukları görülür.

2008 küresel finans krizinin ertesinde, eşitsizliğin istikrarsızlığa yol açtığı ve istikrarsızlığın da eşitsizliği artırdığına dair dünya çapında bir fikir birliği oluşmaktadır.[17] Küresel iktisadi istikrarı korumakla yükümlü uluslararası bir kuruluş olan ve yoksullara yönelik politikalarının sonuçlarına yeterli dikkati vermediği için benim de sert bir şekilde eleştirdiğim Uluslararası Para Fonu (IMF), görevini yerine getirmek için eşitsizliği göz ardı etmemesi gerektiğini geç olsa da kabul etmiştir. 2011 yılındaki bir çalışmada IMF şu sonuca varmıştır: "Uzun süren büyüme dönemlerinin daha eşit gelir dağılımlarıyla sağlam şekilde ilişkili olduğunu bulduk... Uzun vadelerde, azalan eşitsizlik ve sürdürülen büyüme aynı paranın iki yüzü olabilir."[18] Aynı yılın Nisan ayında IMF'nin eski başkanı Dominique Strauss-Kahn şu vurguyu yapmıştır: "İstihdam ve eşitlik sonuçta iktisadi istikrarın ve refahın, siyasal istikrarın ve barışın yapı taşlarıdır. Bu, IMF'nin talimatlarının kalbinde yatar. Bu, politika gündeminin merkezine oturtulmalıdır."[19]

Yüksek eşitsizlik daha az verimli ve üretken bir ekonomi yaratır

Oluşturduğu istikrarsızlığın getirdiği maliyetlerin ötesinde, bugün ABD'yi niteleyen türde yüksek eşitsizliğin daha az verimli ve daha az üretken bir ekonomi yaratmasının çeşitli başka nedenleri vardır. Sırasıyla: (a) Genel yarar sağlayan kamu yatırımlarındaki ve kamusal eğitime verilen destekteki azalmayı (b) Ekonomideki (özellikle de rant arayışıyla ilgili olanları), hukuktaki ve düzenlemelerdeki çok büyük boyutlu bozuklukları (c) İşçilerin motivasyonu ve sosyal statü rekabetiyle ilgili etkileri tartışacağız.

(a) Örgütsel teşvikler: büyük bankalar, batmak için fazla büyük oldukları için, aslında risklerin büyük bir kısmını devlete yüklerler. (b) Bireysel teşvikler (vekalet sorunları): banka içindekiler risk alımını cesaretlendiren teşviklere sahiptir. (c) Öz seçim [*self-selection*]: herhangi bir toplumda risk almayı sevenler bulunur ve bu kişiler finans sektöründe çalışmaya meyillilerdir. (d) Yaygın irasyonalite: Finans sektöründekiler sistematik olarak riskleri olduğundan düşük olarak hesaplarlar; ayrıca yatırımcıları kaldıraçların risklerini anlamazlar ve sonuçlarını azımsarlar.

17 Ayrıca krizin nedenlerini analiz edip çözümler bulmakla sorumlu olan Birleşmiş Milletler komisyonunun raporundaki bulgulara bakınız. *Report of the Commission of Experts of the President of the United Nations General Assembly on Reforms of the International Monetary and Financial System*, 21 Eylül, 2009. Rapor, şu isimle de mevcuttur: *The Stiglitz Report* (New York: New Press, 2010).

18 Andrew G. Berg ve Jonathan D. Ostry, "Inequality and Unsustainable Growth: Two Sides of the Same Coin?", *IMF Staff Discussion Note*, 8 Nisan, 2011, s. 3, http://www.imf.org/external/pubs/ft/sdn/2011/sdn1108.pdf (Erişim tarihi: 25 Mart,2012).

19 Dominique Strauss-Kahn, "The Global Jobs Crisis-Sustaining the Recovery through Employment and Equitable Growth", 13 Nisan 2011, http://www.imf.org/external/np/speeches/2011/041311.htm

Kamusal yatırımların azaltılması

Günümüzün geçerli ekonomik prensipleri iktisadi büyümenin motoru olarak özel sektörün rolünü vurgulamaktadır. Bunun nedenini görmek kolaydır: İnovasyon denince aklımıza Apple, Facebook, Google gibi hayatımızı değiştirmiş birçok şirket gelir. Ancak bir de arka planda bulunan kamu sektörü vardır; bu şirketlerin başarısı, hatta ekonomimizin genel canlılığı ağırlıklı olarak kamu sektörünün iyi işlemesine bağlıdır. Tüm dünya genelinde yaratıcı girişimciler bulunur. Farkı yaratan –bu kişilerin fikirlerinin gerçekleşmesini ve ürünlerinin piyasa ulaşmasını belirleyen– devlettir.

Her şeyden önce, devlet oyunun temel kurallarını koyar. Kanunları uygular. Daha genel olarak, toplumun ve ekonominin işlemesine izin veren fiziksel ve beşeri altyapıyı sunar. Eğer devlet yolları, limanları, eğitimi veya temel bilimsel araştırmaları sunmazsa –ya da başkasının bunları sunmasını sağlamaz veya en azından başkalarının bunları sunması için gereken şartları sağlamazsa– o zaman alışageldiğimiz iş piyasası işlemez olur. İktisatçılar bu tür yatırımlara, temel bilgi kullanımı örneğinde geçerli olduğu gibi, herkesin yararlanabildiği malları ima ederek "kamusal mallar" adını verir.

Modern bir toplum kolektif hareket gerektirir, yani, bu yatırımları yapmak için ülkenin birlikte çalışmasını. Bu yatırımların ortaya çıkardığı genele yayılan sosyal getiriler herhangi bir özel yatırımcı tarafından ele geçirilemez, bunları özel girişime bırakmanın yetersiz yatırıma yol açmasının nedeni de budur.

ABD ve dünya, devlet finansmanıyla yapılan bilimsel araştırmalardan yüksek derecede yararlanmıştır. Devlet üniversitelerimizde yapılan araştırmalar ve ek tarımsal hizmetler tarımsal üretkenlikte geçmişte çok büyük artışlar getirmiştir.[20] Bugün, devlet finansmanlı araştırmalar bilişim teknolojisi devrimini ve bioteknolojide gelişmeleri teşvik etmektedir.

ABD, altyapı, temel araştırmalar ve tüm seviyelerde eğitime yetersiz yatırımdan dolayı onyıllardır zarar görmektedir. Her iki partinin de bütçe açığını kapatmaya kendilerini adamış olmaları ve Temsilciler Meclisi'nin vergileri artırmayı reddetmesi dolayısıyla bizi ileride bu alanlarda daha da fazla kesintiler beklemektedir. Bu kesintiler, bu tür yatırımların ekonomiye katkısının özel sektör ortalama getirilerinin ve devlete olan maliyetinin açıkça üzerinde olmasına rağmen, devam etmektedir.[21] Gerçekten de 1990'lar-

20 Elbette bu malların *üretilmesinin* birçok yolu bulunur. Örneğin, temel araştırmalar devlet tarafından finanse edilebilir ve özel laboratuvarlarda, üniversitelerde veya devletin işlettiği laboratuvarlarda üretim yapılabilir. ABD, geleneksel olarak, bu yolların tümünü kullanmıştır.

21 İktisadi Danışmanlar Kurulu'nun bir raporu, araştırma ve geliştirmeye verilen devlet desteğinin yüksek getirilerini belgelemiştir. *Council of Economic Advisers*, "Supporting Research and Development to Promote Economic Growth: The Federal Government's Role", Ekim 1995. Devlet

daki büyüme yılları, evvelki on yıldaki yatırımların filizlenmesiyle ortaya çıkmıştır. Ancak bunlar, özel sektörün gelecek nesil dönüşümsel yatırımlar yapabilmesi için yeterli değildir. Uygulamalı inovasyonlar temel bilimsel araştırmalara dayanır ve bizim bu tür araştırmalardan yeterince yapmadığımız açıktır.[22]

Bu kritik yatırımları yapmaktaki başarısızlığımız kimseyi şaşırtmamalıdır. Bu, toplumumuzdaki dengesiz varlık dağılımının bir sonucudur. Toplum varlık dağılımı açısından bölündükçe, zenginler de ortak ihtiyaçlar için para harcamaya o kadar az gönüllü olurlar. Parklar, eğitim, sağlık hizmetleri veya kişisel güvenlik için zenginlerin devlete ihtiyacı yoktur. Bunların hepsini kendileri için satın alabilirler. Bu süreçte sıradan insanlardan daha da uzaklaşmış olurlar.

Zenginler aynı zamanda güçlü devletten endişe duyarlar – toplumdaki dengesizlikleri düzeltmek için toplumsal zenginliğin bir kısmını alıp ortak faydaya katkı sağlayacak ya da en azından alt kesimdekilere yardım edecek kamusal yatırımları yapabilecek türde bir devletten. En zengin Amerikalılar sahip olduğumuz devletten şikâyet etseler de, aslında çoğu bu durumdan oldukça memnunlar: Gelir dağılımını yeniden yapılandırılmasını engelleyecek şekilde elleri kolları bağlı olan ve vergileri düşüremeyecek kadar bölünmüş bir devletimiz var.

---

yatırımlarının değerini belgeleyen büyük bir literatür mevcuttur. Örneğin bkz. David Alan Aschauer, "Is Government Spending Stimulative?" *Contemporary Economic Policy* 8, no. 4 (1990), s. 30-46. Aschauer, kamusal sermaye yatırımlarının, sağladığı doğrudan yararların yanında, özel sermaye getirilerini de iyileştirebileceğini göstermiştir. Bkz. Aschauer, "Does Public Capital Crowd Out Private Capital", *Journal of Monetary Economics* 24, no. 2 (1989), s. 121-88.

22 Ben Bernanke, 16 Mayıs 201 l'de yaptığı bir konuşmada bunu vurgulamıştır: "Promoting Research and Development: The Government's Role", http://www.federalreserve.gov/newsevents/speech/bernanke20110516a.htm (Erişim tarihi: 3 Mart 2012). "Birincisi, 1970'lerden beri, GSYlH'deki federal hükümet Ar-Ge harcamalarının payı aşağı meyil gösterirken, özel sektörün yaptığı Ar-Ge harcamalarının payı örtüşecek şekilde artmıştır. İkincisi, temel araştırmayı hedefleyen Ar-Ge harcamalarının payı da, daha uygulamalı Ar-Ge faaliyetlerinin tersine, düşmektedir. Bu iki eğilim – temel araştırmalardaki ve Ar-Ge harcamalarında federal hükümetin payındaki düşüşler– ilişkilidir, çünkü devletin Ar-Ge harcamaları daha çok temel araştırma ve bilim odaklıdır. Temel araştırmalara yapılan vurgunun azalması biraz endişe vericidir, çünkü, uzun süren gecikmelerle de olsa, temel araştırmalar nihayetinde çoğu inovasyonun kaynağıdır. Gerçekten de, bazı iktisatçılar, temel araştırmanın potansiyel yüksek sosyal getirisi nedeniyle, devlet Ar-Ge desteğinin zaman içinde iktisadi büyümeyi önemli oranda tetikleyebileceğini savunmuşlardır." Aslına bakılacak olursa, enflasyona göre ayarlanmış rakamlarla, temel araştırmalara yapılan reel federal yatırımlar, 2003 yılında 4.3 milyar dolardan 2008 yılında 3.9 milyar dolara düşmüştür. Bkz. Tablo 6, *National Science Board*, "Science and Engineering Indicators: 2010", *National Science Foundation*, 2010, http://www.nsf.gov/statistics/nsf10314/content.cfm?pub_id=4000&id=2 (Erişim tarihi: 3 Mart 2012). Albert M. Link ve diğerleri temel araştırmalarla üretkenlik artışı arasında doğrudan bir bağlantı olduğunu göstermişlerdir. Bkz. Link, "Basic Research and Productivity Increase in Manufacturing: Additional Evidence", *American Economic Review* 71, no. 5 (1981), s. 1111-12.

Kamusal eğitim de dahil kamu mallarına yetersiz yatırımımız, Birinci Bölüm'de bahsettiğimiz sosyal ve iktisadi hareketlilikteki düşüşe katkıda bulunmuştur. Bu durumun da ülkenin büyüme ve verimliliği için önemli sonuçları vardır. Fırsat eşitliğini azalttığımızda, en değerli varlıklarımızdan birisini –insanlarımızı– en üretken şekilde kullanmıyor oluruz. Yoksul ve orta sınıf ailelerin çocuklarının iyi eğitim alma fırsatlarının zenginlerin çocuklarına oranla nasıl çok daha zayıf olduğunu daha önceki bölümlerde görmüştük. Üniversite ücretleri, özellikle de Amerikalıların yüzde 70'ine eğitim veren devlet üniversitelerinin ücretleri, gelirlere oranla çok daha hızlı yükseldikçe, ebeveynlerin gelirlerinin önemi giderek artmaktadır. Burada sorulabilecek bir soru, genişletilmiş eğitim kredilerinin bu boşluğu doldurup doldurmadığı hakkında olabilir. Ne yazık ki, cevap hayırdır; dahası, bu sorunun temelinde yine finans sektörü vardır. Bugün, piyasalar bir dizi çarpık teşvik mekanizmaları barındırır; bu durum, kötüye kullanımları engelleyen düzenlemelerin yokluğuyla birlikte, eğitim kredisi programlarının yoksulların durumunu düzeltmek yerine bu kişilerin daha da yoksullaşması anlamına gelebilir (ve genellikle de gelmektedir). Finans sektörü, iflas durumunda bile eğitim kredisi borçlarından muaf olamama uygulamasını getirmekte başarılı olmuştur; bu, borç verenlerin okullarda verilen eğitimin gerçekten de kredi alan öğrencilerin gelirlerini artıracak nitelikte olup olmadığını denetlemek için gerekli teşviklere sahip olmadığı anlamına gelmektedir. Bu esnada, yüksek gelirli yöneticilere sahip kâr amaçlı özel okullar, paralarını aldıktan sonra bu borçları ödemelerine izin verecek işler için gerekli eğitimi sağlamayarak yoksulları ve cahilleri sömüren okullar için bu kredileri geçersiz kılan yüksek standartların getirilmesini engellemişlerdir.[23] Anne babasının borçlar altında ezildiğini gören bir gencin eğitim kredisi almaya istekli olmaması tamamıyla anlaşılabilir bir durumdur. Tam tersine ilginç olan, birçok insanın bu kredilerden almaya gönüllü olmasıdır; o kadar ki, bugün bir üniversite mezununun ortalama 25.000 doların üzerinde borcu vardır.[24]

---

23 Sağlık, Eğitim, Emek ve Emeklilik Maaşı Komitesi, kâr amacı güden üniversitelerin kâr amacı gütmeyen kurumlara ve kamu kurumlarına kıyasla çok daha pahalı olduklarını, öğrenci başına daha az harcama yaptıklarını, okul bırakma oranlarında ülke genelinde birinci sırada bulunduklarını ve ABD'deki yüksek eğitim öğrencilerinin sadece yüzde 13'ünü barındırmalarına rağmen, tüm eğitim kredisi temerrüdlerinin neredeyse yüzde 50'siyle ilişkili olduklarını göstermiştir. Bu ve diğer bulgulara şuradan ulaşılabilir: http://harkin.senate.gov/help/ forprofitcolleges.cfm (Erişim tarihi: 15 Şubat 2012).

24 Dört yıllık lisans programlarındaki öğrencilerin yaklaşık yüzde 66'sı 2007-08'de borçla mezun olmuştu ve ortalama borçları 27.803 dolardı. Ortalama toplam borçlar yılda yüzde 5'in üzerinde bir oranda artmaktadır. Bu rakamlar, ABD Eğitim Bakanlığı'ndaki Eğitim İstatistikleri Ulusal Merkezi [*National Center for Education Statistics*] aracılığıyla 2007-08 Ulusal Lise Sonrası Öğ-

Hareketliliği azaltan ve uzun vadede ülkenin üretkenliğini azaltacak bir başka faktörden daha bahsedebiliriz. Eğitimde başarıyı inceleyen çalışmalar evde olan bitenin önemine vurgu yapar. Alt ve orta kesimdekiler hayatlarını sürdürebilmek için çabalarken –ve durumu idare etmek için daha fazla çalışmaları gerektiğinden– aileler birlikte geçirecek zaman bulamamaya başlamaktalar. Anne babalar çocuklarının ödevlerini denetleyememekteler. Aileler bazı ödünler vermek durumunda kalmaktalar ve bunlardan biri de çocuklarına yaptıkları yatırımların azalmasıdır (kendileri durumu böyle ifade etmeseler de).

Rant arayışı ve finansallaşmayla çarpıklaşmış ve daha kötü düzenlenmiş bir ekonomi

Önceki bölümlerin ana temalarından birisi, ekonomimizdeki eşitsizliğin büyük oranda rant arayışının bir sonucu olmasıydı. En basit haliyle rant, toplumun geri kalanından rant arayanlara bir gelir aktarımıdır. Petrol ve maden şirketlerinin petrol ve madenlere piyasa fiyatlarının altında erişim sağlaması da böyle bir durumdur. Temel kaynak israfı lobicilikte ortaya çıkmaktadır: Sağlık endüstrisi için çalışan 3.100'den fazla (her meclis üyesi başına neredeyse 6 kişi), enerji ve doğal kaynak sektörleri için çalışan 2.100'den fazla lobici vardır. Toplamda, sadece 2011 yılı için 3.2 milyar dolardan fazla para lobicilik faaliyetlerine harcanmıştır.[25] Bunun getirdiği temel çarpıklık siyasal sistemimizde olmuştur; en başta kaybeden de demokrasimizdir.

Ancak rant arayışları genellikle ülkenin üretkenliğini ve refahını düşüren gerçek kaynak kayıplarına yol açar. Kaynak aktarımlarını çarpıtır ve ekonomiyi zayıflatır. Pastadan daha fazla pay almak için sarf edilen bu çabaların bir yan etkisi, pastanın boyutunun küçülmesidir. Tekel gücünün ve özel çıkarlar için uygulanan imtiyazlı vergilerin tam da böyle bir etkisi vardır.[26]

---

renci Yardımı Çalışması [*National Postsecondary Student Aid Study*, NPSAS] veri analiz sistemi kullanılarak FinAid.org tarafından hesaplanmıştır.

25 Petrol endüstrisinden 784 lobici (ABD'deki her temsilci için neredeyse iki kişi) ve maden endüstrisinden 262 lobici içermektedir; enerji ve doğal kaynaklar endüstrisinin lobicilik faaliyetleri için yaptığı toplam harcama 2011 yılında 387.8 milyon dolardı. Finans sektörünün lobicilik faaliyetlerine yaptığı harcamalar daha bile yüksektir. Veriler, Duyarlı Siyaset Merkezi'nin [*Center for Responsive Politics*] internet sitesi olan OpenSectrets.org'dan alınmıştır; özellikle, bkz. http://www.opensecrets.org/lobby/top.php?indexType=c (Erişim tarihi: 5 Mart 2012).

26 Rant arayışı konusundaki, rant arayışının yok edici etkilerini gösteren ve maliyetlerini hesaplayan klasik kaynaklar şunlardır: Gordon Tullock, "The Welfare Costs of Tariffs, Monopolies, and Theft", *Economic Inquiry* 5, no. 3, (1967), s. 224-32; Ann Krueger, "The Political Economy of the Rent-Seeking Society", *American Economic Review* 64, no. 3 (1974), s. 291-303. İlginçtir ki, kabiliyetlerine denk gelirler elde etme olanakları daha iyi olanların çabaları bile, sadece diğerlerinin değil kendilerinin de durumunun daha kötü olduğu bir dengeye götürebilir, çünkü kendilerini farklılaştırmak için para harcayacaklar (okulda daha uzun kalacaklar) ve başka faa-

"Rant arayışının" ve bunların ekonomimizde yarattığı çarpıklıkların boyutu, miktarı tam olarak belirlenemese de açıkça çok büyüktür. Rant arayışında sivrilen birey ve şirketler bolca ödüllendirilmektedirler. Şirketleri için yüksek boyutlarda kârlar getirebilmektedirler. Ancak buna rağmen, *sosyal* katkıları ekside bile olabilir. Bizim de benzemeye başladığımız türde bir rant arayışı ekonomisinde özel ve sosyal getiriler oldukça kötü biçimde ilişkilendirilmiş olurlar. Şirketleri için büyük kârlar elde etmiş olan bankacılar fazlasıyla ödüllendirilmiştir ancak, daha önce defalarca söylediğim gibi, bu kârlar geçiciydi ve *reel* ekonomideki sürdürülebilir gelişmelerden kopuktu. Bir şeylerin yolunda gitmediği fark edilmeliydi; ekonominin geri kalanına *hizmet* eden finans sektörü olmalıdır, tam tersi değil. Ancak krizden önce tüm şirket kârlarının yüzde 40'ı finans sektörüne gitmekteydi.[27] Kredi kartı şirketleri bir alışverişte dükkân sahibinin kendi malını satarken elde ettiği kardan daha fazla parayı işlem ücreti olarak alabiliyordu. Bir kartın kullanımı sırasında hareket eden ve en fazla birkaç sent maliyeti olacak birkaç elektron sayesinde, finans şirketi geniş çeşitlilikte gıdaları düşük fiyata sunmak için karmaşık bir çalışmayı yürüten dükkân kadar para kazanmaktaydı.[28]

Rant arayışı ekonomimizi çeşitli şekillerde çarpıklaştırır. Bunlardan önemli olanlarından biri, ülkenin en değerli varlığı olan yeteneğinin yanlış yerlerde kullanılmasıdır. Parlak gençler eskiden çeşitli mesleklere ilgi duyarlardı: Bazıları, örneğin tıp, eğitim veya kamu hizmetinde olduğu gibi, diğerlerine hizmet etmeyi, bazı diğerleriyse bilgi sınırlarını genişletmeyi seçerlerdi. İş hayatına atılanlar hep olurdu, ancak krizden önceki yıllarda ülkenin en iyi beyinlerinin giderek artan bir kısmı finansı seçmeye başlamıştı. Bu kadar çok yetenekli insanın finansta çalışması sonucunda sektörde inovasyon olması şaşırtıcı olmamalıdır. Ancak bu "finansal inovasyonların" önemli bir kısmı düzenlemeleri atlatmak niyetiyle kurgulanmış ve uzun vadede iktisadi performansı düşüren gelişmelerdi. Bu tür inovasyonlar hayat standartlarımızı yükselten transistor veya lazer gibi gerçek buluşlarla karşılaştırılamaz.

---

liyetlerde bulunacaklardır. J.E. Stiglitz, "The Theory of Screening, Education and the Distribution of Income", *American Economic Review* 65, no. 3 (Haziran 1975), s. 283-300.

27 Bkz. *Bureau of Economic Analysis, National Income and Product Accounts Table*, "Table 6.16D. Corporate Profits by Industry", http://www.bea.gov/National/nipaweb/SelectTable.asp

28 Bu, ücretler hakkında makul endüstri savlarına dayanmaktadır. Gıda Pazarlama Kurumu'nun [*Food Marketing Institute*] başkanı ve CEO'su Tim Hammonds, şöyle demiştir: "Sorun ne kadar büyük? Müşteri kredi kartıyla ödeme yaptığında bir süpermarketin ödediği işletim ücreti şirketin elde ettiği kardan daha yüksektir; genellikle iki katı. Bu size doğru geliyor mu? Bilgisayar üzerinden ödeme ağı sunan hizmet sağlayıcı, emeği, toprağı, makineyi, ışıklandırma ve ısıtmayı ve ürünleri stoklayan dükkanı sunan tüccarın net karından işlem başına daha fazla dolar elde etmektedir." *FMI Midwinter Yönetici Konferansı*'ndaki konuşması (24 Ocak 2006), http://c0462491.cdn.cloudfilesrackspacecloud.com/Hammonds_Interchange_Speech.pdf (Erişim tarihi: 6 Mart 2012).

Finans sektörü ekonomimizdeki rant arayışının tek kaynağı değildir. Şaşırtıcı olan, sınırlı rekabet ve rant arayışının ekonominin birçok anahtar sektöründe yaygınlaşmış olmasıdır. Daha önceki bölümlerde yüksek teknoloji sektöründen bahsedilmişti (Microsoft gibi). İlgi çeken iki diğer sektör de sağlık ve telekomünikasyondur. İlaç fiyatları üretim masraflarının o kadar üzerindedir ki, ilaç şirketlerine bunların kullanılması için doktorları ve hastaları ikna etme yolunda çok yüksek paralar harcama olanağı tanır; bu miktar da o kadar yüksektir ki, ilaç şirketleri artık pazarlamaya araştırmadan daha fazla para harcamaktadırlar.[29] Dahası, adına araştırma denilen aktivitenin önemli bir kısmı da rant arayışıdır; örneğin, rakip şirketin satış rekoru kıran ilacının getirdiği kârlardan pay almak amacıyla üretilen "bende de var" ilaçlarının üretilmesi gibi. Eğer tüm bu paralar ülkenin üretkenliğini artıracak *gerçek* araştırmalara ve *gerçek* yatırımlara aktarılmış olsaydı ekonomimizin ne kadar rekabetçi olmuş olacağını ve ne kadar istihdam yaratılmış olacağını hayal edin.

Rantlar tekel gücüyle oluşturulduğunda ekonomide büyük bir çarpıklık oluşur. Fiyatlar aşırı yükseldiği için tekel malından diğerlerine geçiş ortaya çıkar. ABD'nin yüksek rekabetçi bir ekonomi olduğu iddia edilse de bazı sektörlerde normalin üzerinde kârların elde ediliyor olması dikkate değerdir. İktisatçılar sağlık sektörümüzü ve topladığı ücretlerin altında hizmet verme becerisini şaşkınlıkla izlemekteler; ABD'deki sağlıkla ilgili değerlerin tüm diğer endüstrileşmiş ülkelerden daha kötü olmasına rağmen, ABD mutlak değer ve GSYİH yüzdesi olarak kişi başına açık ara daha fazla harcama yapmaktadır. Biz GSYİH'nin altıda birinden fazlasını sağlık hizmetlerine harcarken, Fransa sekizde birden daha az harcama yapmaktadır. ABD'nin kişi başı sağlık harcamaları gelişmiş endüstriyel ülkelerin ortalamasından iki buçuk kat fazladır.[30] Verimsizlik o kadar büyüktür ki, bu farkı hesaba kattığımızda, ABD ile Fransa arasındaki kişi başı gelir farkı üçte bir oranında azalır.[31] Sağlık sistemindeki verimlilik farklarının çeşitli nedenleri olsa da özel-

29 Bkz. Marc-André Gagnon ve Joel Lexchin, "The Cost of Pushing Pills: A New Estimate of Pharmaceutical Promotion Expenditures in the United States", *PLoS Medicine* 5, no. 1 (Ocak 2008), s. 1-6.

30 2009 yılında ABD GSYİH'sinin yaklaşık yüzde 17.4'ünü bu alanda harcamıştır; kişi başı yaklaşık 8.000 dolar. Hollanda ve Fransa, ABD'den sonra en çok harcama yapan ülkelerdi; sırasıyla GSYİH'lerinin yüzde 12 ve yüzde 11.8'i. OECD ülkelerinin ortalama harcamaları 3.223 dolardı. *OECD Health Data 2011*, http://www.oecd.org/document/30/0,3746,en_2649_37407_12968734_1_1_1_37407,00.html (Erişim tarihi: 3 Mart 2012).

31 The Measurement of Economic Performance and Social Progress Revisited–Reflections and Overview", 16 Eylül, 2009, *CMEPSP*, http://www.stiglitz-sen-fitoussi.fr/documents/overview-eng.pdf (Erişim tarihi: 15 Şubat 2012); İktisadi Performansın ve Sosyal Gelişimin Ölçülmesi Komisyonu [*Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress*] raporunun devamı niteliğindedir. Aynı zamanda şurada mevcuttur: Joseph Stiglitz, Amartya Sen ve Jean-Paul Fitoussi, *Mismeasuring Our Lives* (New York: New Press, 2010).

likle de sağlık sigortası ve ilaç şirketlerinin rant arayışları bu durumun ortaya çıkmasında önemli bir rol oynar.

En kötü üne sahip örnekten daha önce bahsetmiştik: 2003 yılında Bush'un Medicare sisteminin* içeriğini genişletirken uygulamaya soktuğu bir koşul sonucunda ilaç fiyatları oldukça artmış ve ilaç şirketleri de yılda 50 milyar dolarlık ek gelirler (rantlar) elde etmeye başlamışlardır. 50 milyar doların dostlar arasında lafı mı olur diye sorabilirsiniz. 15 trilyon dolarlık bir ekonomide,[32] bu yüzde 1'in üçte birinden daha azına denk düşer. Ancak Illinois Senatörü Everett Dirksen'e atfedilen bir söze göre, "Bir milyar buradan, bir milyar şuradan derken, bir bakmışsınız ciddi meblağlardan bahsediyor olursunuz."[33] Bizim rant arayışındaki şirketlerimiz için 50 milyar buradan, 50 milyar şuradan derken, bir bakmışsınız çok büyük paralardan bahsediyorsunuz demek daha doğru olacaktır.

Rekabet çok sınırlı olduğunda rekabetin reel etkisi genellikle israf olur çünkü rekabet içindekiler tüketiciyi kimin sömüreceğini belirlemek için birbirleriyle kavga ederler. Buna göre, rant arayışının tek göstergesi yüksek kârlar değildir. Gerçekten, şirketler arasındaki çarpık oligopolcü rekabet rantların kaybolmasına yol açabilse de bu iktisadi verimliliği artırmaz; ortalama getirinin üzerindeki kârlar sıfıra yaklaştığında (veya sermayenin getirisi normale döndüğünde) bu iktisadi verimliliğin mutlaka sağlandığı anlamına gelmez. Kredi kartı veya telefon hattı müşterileri kazanmak için yapılan yüksek harcamalarda rant arayışının kanıtlarını görüyoruz. Burada amaç ne anlaşılabilir ne de tahmin edilebilir olan aidat ve ücretlerle olabildiğince yüksek sayıda tüketiciyi olabildiğince hızlı bir şekilde sömürmektir. Şirketler kredi kartı kullanım ücretlerinin karşılaştırılmasını zorlaştırmak için çaba harcarlar çünkü bu karşılaştırma rekabeti artıracak ve rekabet de kârları eritecektir.

Amerikan şirketleri de, bazı rekabet karşıtı uygulamaları engellemeyi başaran diğer ülkelerdeki şirketlere kıyasla, kredi kartı şirketlerine daha fazla para ödemek durumundadırlar; şirketler bu daha yüksek maliyetleri Amerikalı tüketicilere yansıtır ve bu tüketicilerin hayat standartlarını düşürür.

Aynı durum cep telefonu hattı şirketleri için de geçerlidir: Amerikalılar, gerçekten daha rekabetçi piyasalar yaratmakta başarılı olmuş ülkelerdeki insanlara göre, telefon hatları için daha yüksek fiyatlar ödemekte ve bunun karşılığında daha kötü hizmet almaktalar.

(*) ABD'nin yaşlılar için devlet sağlık sigortası – ç.n.

32 Rakamlar şurada mevcuttur: *IMF World Economic Outlook Database*, http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2011/02/weodata/index.aspx (Erişim tarihi: 12 Şubat 2012).

33 Ancak bazıları bu alıntının doğruluğundan şüphe etmektedir. Bkz. http://www.dirksencenter.org/print_emd_billionhere.htm

Rant arayışında olanların yarattığı çarpıklıklar bazen gözle görülemez olur ve GSYİH hesaplarına iyi yansımaz. Bunun nedeni GSYİH'nin çevreyle ilgili maliyetleri yeterince gösterememesidir. Bu ölçü, büyümenin sürdürülebilirliğini değerlendirmez. GSYİH çevre kaynaklarının kullanılmasıyla oluştuğunda ve bu zenginlik beşeri veya fiziksel sermayeye yatırım olarak yeniden kullanılmadığında, ülkenin zenginliğinin azaldığını göz önüne almamız gerekir. Ancak hesaplarımız bunu yapmıyor. Balık nüfusunun veya yeraltı sularının tüketilmesiyle ortaya çıkan büyüme geçicidir, ancak göstergelerimiz bunu göz önüne almıyor. Fiyat sistemimiz hatalıdır çünkü bu tür çevresel kaynakların kıtlığını tam olarak yansıtmıyor. GSYİH piyasa fiyatlarını kullandığı için GSYİH göstergemiz de dolayısıyla hatalı olur.

Kömür ve petrol gibi endüstriler bu durumun devam etmesini istemekteler. Doğal kaynakların kıtlığının veya çevreye verilen zararın fiyatlanmasını ve GSYİH ölçüsünün sürdürülebilirliği yansıtacak şekilde revize edilmesini istemiyorlar. Çevreye verdikleri zarar için bu şirketleri sorumlu tutmamak fiilen gizli bir devlet desteği uygulamaktır ve bu durum sektörün ayrıcalıklı vergi uygulamaları ve piyasa fiyatı altında kaynak alımları şeklinde elde ettiği hediyelerden pek de farklı değildir. Başkan Clinton döneminde İktisadi Danışmanlar Kurulu'nun başındayken, devletin kaynaklarımızın tükenişi ve çevremizin değer kaybedişini yansıtacak bir "Yeşil GSYİH hesabı" yayımlaması için uğraştım. Ancak kömür endüstrisi bunun ne anlama geldiğinin farkındaydı ve Kongre'deki yüksek etkinliğini kullanarak Yeşil GSYİH tanımlama uğraşında olanlara tüm fonların kesileceği tehdidinde bulundu. Petrol endüstrisi aynı anda hem daha fazla deniz dibi sondajı hem de petrol sızıntısının sorumluluğunu şirketlerin üzerinden alacak kanunlar talep ettiğinde, fiilen, devlet yardımı istemiş olur. Bu tür yardımlar ranttan daha fazlasını getirir; aynı zamanda kaynak aktarımlarını çarpıtırlar. GSYİH ve daha genel olarak sosyal refah azalır; 2011 yılında Meksika Körfezi'ndeki BP petrol sızıntısının açıkça gösterdiği gibi. Petrol ve kömür şirketlerinin çevre düzenlemelerini etkilemek için yaptığı harcamalar yüzünden daha fazla hava ve su kirliliğinin olduğu bir dünyada, daha çirkin ve sağlıksız bir çevrede yaşıyoruz. Maliyetler sıradan Amerikalılar için daha düşük hayat standartları olarak ortaya çıkarken, faydalar petrol ve kömür şirketlerinin daha yüksek kârları olarak kendini gösterir. Bir kez daha, sosyal getirilerle (çevre kirlenmesi sonucu düşen hayat standartları sonucu bu eksi bile olabilir) özel kazanımlar (bunlar çok büyük boyutlardadır) arasında bir kopukluk vardır.[34]

Son iki bölümde açıkladığımız gibi, rant arayanların amaçlarından biri kanun ve düzenlemeleri kendi çıkarları doğrultusunda şekillendirmektir. Bu-

34 İktisadi Performansın ve Sosyal Gelişimin Ölçülmesi Komisyonu [*Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress*].

nu yapmak için hukukçulara ihtiyaç vardır. Eğer ABD'nin yüzde 1'den oluşan ve yüzde 1 için işleyen bir hükümeti olduğu söylenebiliyorsa, ABD'nin hukukçulardan oluşan ve hukukçular için işleyen bir hükümeti olduğunu söylemek daha da kolaydır. ABD'nin kırk dört başkanından yirmi altısı hukukçuydu ve Temsilciler Meclisi'ndeki yasa yapıcıların yüzde 36'sının hukuk geçmişi vardır. Sadece hukukçuların finansal çıkarlarını gözetmiyor olsalar bile "bilişsel olarak ele geçirilmiş" oldukları söylenebilir.

Yasal çerçeve, kişilere ve şirketlere kötü davranışları engelleyen teşvikler sunarak ekonominin daha verimli işlemesini *sağlamalıdır*. Ancak karşılıklı silahlanma yarışına girmiş bir hukuk sistemi inşa etmiş bulunuyoruz; iki kesim de hukuki açıdan birbirlerinin önüne geçmek, yani, bu alanda birbirlerinden daha fazla harcama yapmak için yoğun çaba sark etmekteler, çünkü iyi ve zeki avukatlar pahalıdır. Davaların sonucu genellikle konunun içeriğiyle değil cüzdanların kalınlığıyla belirlenmektedir. Bu süreçte, sadece dava sürecinde değil, davanın sonucunu etkilemek için ve hatta bundan önce dava açılmasını önlemek için yapılan faaliyetlerde, çok büyük kaynak israfları ortaya çıkmaktadır.

ABD'deki mahkeme toplumunun makro iktisadi etkisi, nüfusa oranla daha az avukata sahip olan ülkelerin daha hızlı büyüdüğünü gösteren bazı çalışmalarca öngörülmüştür.[35] Yüksek yoğunlukta avukata sahip bir toplumda ekonominin zarar görmesinin temel nedenini açıklayan diğer araştırmalar, finans alanı hakkında yaptığımız önceki tartışmalarımızla tutarlı bir şekilde, bunu yetenekli insanların daha yaratıcı alanlardan (örneğin mühendislik ya da bilim gibi) uzaklaşmasına bağlarlar.[36]

Ancak açık olmalıyım: Finans sektörü ve büyük kurumsal şirketlerin sıradan vatandaşları koruyan denetimlerin kaldırılmasındaki başarısını göz önüne aldığımızda, yoksul ve orta sınıf Amerikalıların tek korunma kaynağı genellikle yasal sistemdir. Öte yandan, yüksek sosyal uyum, toplumsal sorumluluk ve çevre, işçi ve tüketici koruma düzenlemelerinin olduğu, *zarar ortaya çıkmadan önce* davranışların engellenmeye çalışıldığı bir sistem yerine (örneğin çevreye) zarar verenlerin *"iş işten geçtikten sonra"* cezalandırılmasına dayanan çok pahalı bir *hesap verme* sistemini kullanmaktayız.[37]

35 Stephen P. Magee, William A. Brock ve Leslie Young, *Black Hole Tariffs and Endogenous Policy Theory: Political Economy in General Equilibrium* (New York: Cambridge University Press, 1989). Bir avukat ordusunun hukukçuların yardımına gelmeye ve bu bulgulara itiraz etmeye hazır olması şaşırtıcı değildir. Bkz. George L. Priest, "Lawyers, Liability, and Law Reform: Effects on American Economic Growth and Trade Competitiveness" (1993), *Faculty Scholarship Series*, 624. http://digitalcommons.law.yale.edu/fss_papers/624

36 Bkz. Andrei Shleifer ve Robert W. Vishny, *The Grabbing Hand: Government Pathologies and Their Cures* (Cambridge: Harvard University Press, 1998).

37 Zarar ortaya çıktıktan sonra cezalandırılma korkusunun şirketleri iyi davranmaya yönlendirecek teşvikler sunacağı savunulmaktadır. Ne var ki, güçlü avukatlarla donatılmış şirketler ceza-

Toplumun geri kalanı karşısında verdikleri savaşta düzenlemeleri geri itmekte başarılı olan büyük şirketler, avukatlarla karşılaştıklarında kendi ayarlarında bir rakip bulmuş oldular. Her iki grup da rant arayışı faaliyetlerini sağlama almak için lobiciliğe büyük harcamalar yapmaktadırlar. Bu karşılıklı silahlanma savaşı sürecinde bir tür denge ortaya çıkmıştır – büyük kurumsal şirketlerin davranışlarını kontrol altında tutmaya çalışan en azından bazı karşı yönde güçler vardır. Bu denge şirketlerin kendi kurallarını yazmış olsaydı ortaya çıkacak –ve mağdurların çaresiz kalacağı– durumdan daha iyi olsa bile mevcut sistem yine de toplumumuza büyük maliyetler getirmektedir.

Siyasetimizi yönlendiren yüzde 1'lik kesim, özel ve sosyal teşvikleri örtüştürme konusunda sadece yapması gerekeni yapmayarak değil aynı zamanda da yapılmaması gerekeni teşvik ederek ekonomimizi dengesizleştirmektedir. Bankaların aşırı risk almasını teşvik eden ve sürekli tekrarlanan banka kurtarma paketleri en bariz örneği oluşturmaktadır.[38] Ancak birçok kişi dış politikada ortaya çıkan çarpıklıkların daha büyük maliyeti olduğunu savunmaktadır. Irak Savaşı'nın Başkan Bush'un bir diktatörü ortadan kaldırmaya kendini adamış olmasından daha inandırıcı bir nedeni olarak, Irak petrolünün çekiciliği gösterilebilir (dahası bununla birlikte, Başkan Yardımcısı Richard Cheney'in Halliburton şirketi de dahil olmak üzere, Bush'un arkadaşlarının kazanacağı olağanüstü kârlar).[39]

Savaşın getirilerine ağırlıklı olarak üst kesimdekiler sahip olurken, maliyetleriyse ağırlıklı olarak diğerleri üstelenir. En zengin yüzde 1'lik kesim nadiren askere gider. Gerçek şudur ki, tamamıyla gönüllülük esasına dayanan ordu bu kişilerin çocuklarını cezbedecek kadar yüksek ücretler ödememektedir. En zengin sınıf, savaş sonucu artan vergilerden fazla zarar görmez; bu maliyetler borç paralarla ödenir[40] ve bütçe sıkıntısı ortaya çıktığında kesintiye uğrayanlar zenginlere yönelik ayrıcalıklı vergi uygulamaları ve çeşitli yasal boşluklar değil, orta sınıfların vergi indirimleri ve diğer sosyal programlar olur.

Dış politika, tanımı gereği, milli çıkarların ve milli kaynakların dengelenmesiyle ilgilidir. Yüzde 1'lik kesimin yönetimin başında olduğu ve savaşla-

---

lardan genellikle kaçabileceklerinin farkındadırlar. Ayrıca çevre hakkında riskler almak bugünün kârlarının artırır ve dar bakış açılarına sahip yöneticiler kârlara gelecekte ne olabileceğinden ziyade bugünkü kârlar gerçeğiyle daha fazla ilgilenirler. Yöneticilerin çıkarları şirketlerin çıkarlarıyla ve şirketlerin çıkarları da toplumun genel çıkarlarıyla iyi örtüşmüyor olabilir.

38 Ahlâki tehlike [*moral hazard*] olarak bilinen sorun.

39 Bu konuların daha etraflı bir tartışması için bkz. L. Bilmes ve J.E. Stiglitz, *The Three Trillion Dollar War* (New York: Norton, 2008). [*Üç Trilyon Dolarlık Savaş*, çev. Dilek Cenkçiler, ODTÜ Geliştirme Vakfı, 2009]

40 Irak Savaşı tamamıyla kredi kartına yazılmıştı: Savaş başladığında, ABD'nin halihazırda bir bütçe açığı bulunuyordu. Fakat bunu ödemek için vergileri artırmak yerine, hükümet 2003 yılında vergileri düşürmüştü.

rın maliyetlerinden sorumlu olmadığı bir durumda, denge ve kontrol kavramları anlamsızlaşır. Girişebileceğimiz maceraların sınırı yoktur; bu durum şirketlerin ve müteahhitlerin sadece yararına işleyebilir. Dünya genelinde ve yerel seviyede, özellikle de doğru siyasi bağlantıların fiyatı ödendiğinde, müteahhitler yol ve bina inşasından çok yüksek getiriler elde edebilirler. İnşaat ihalelerini alan Amerikan şirketleri için ordu, tahmin edebileceklerinin çok üzerinde getiriler sağlayan bir maden haline gelmiştir.

Verimli ücret kuramı ve yabancılaşma

Bu bölümün ana temalarından biri, toplumumuzdaki eşitsizliğin önemli bir kısmının özel getirilerin sosyal getirilerden farklı olması nedeniyle ortaya çıkması ve bugün ABD'yi nitelendiren yüksek eşitsizlik seviyesiyle ("Wall Street'i İşgal Et" hareketinin gösterdiği ümit verici işaretlere rağmen) bu eşitsizliğin *kabul edilmiş olmasının* iyi politikaların kabul edilmesini zorlaştırmasıdır. Başarısız politikalara, makro iktisadi istikrarsızlık, endüstrideki düzenlemelerin kaldırılması ve altyapı, kamusal eğitim, sosyal güvenlik ve araştırmada yetersiz yatırımlar da dahildir.

Yüksek eşitsizliğin ulaşabileceğimizden neden daha az verimli ve daha az üretken bir ekonomiye yol açtığını şimdi bambaşka bir şekilde açıklamaya çalışacağız. İnsanlar makineler gibi değildir. Çok çalışmaları için motivasyona ihtiyaç duyarlar. Eğer kendilerine adil davranılmadığını düşünüyorlarsa onları motive etmek de zor olabilir. Bu bulgu, modern çalışma iktisadı çalışma alanının temel odaklarından biridir ve şirketlerin –ödedikleri ücret de dahil– işçilere yaklaşım şekillerinin üretkenliği etkilediğini savunan verimli ücret kuramıyla özetlenmiştir. Aslında bu, bir asırdan uzun bir süre önce büyük iktisatçı Alfred Marshall tarafından irdelenmiş bir kuramdı; kendisi 1895 yılında "yüksek ücret ödenen emek genellikle verimlidir ve dolayısıyla da pahalı değildir" demiş olsa da "bu, insan ırkının geleceği için bildiğimiz tüm diğer gerçeklerden daha fazla ümit vadetmekte olsa da gelir dağılımı kuramı üzerinde çok karmaşık etkileri olacak bir gerçektir" düşüncesini de kabul etmiştir.[41]

Bu kuramın canlanması, yeterince beslenmeyen işçilerin daha az verimli olduğunu fark eden araştırmacıların bulunduğu kalkınma iktisadı içinde oldu.[42] Ancak bu bulgu, İkinci Dünya Savaşı'nda yeni askere alınan birçok kişinin ordunun etkinliğine zarar verecek kadar yetersiz beslenmiş olduğu ABD örneğinde olduğu gibi, daha gelişmiş endüstriyel ülkeler için de geçerli-

41 Alıntı Marshall'ın 1895 yılına ait *Principles of Economics* adlı kitabındandır, 8. edisyonun 555. sayfasından (Londra: Macmillan, 1920).

42 H. Leibenstein, *Economic Backwardness and Economic Growth* (New York: Wiley, 1957).

dir. Eğitim üzerine araştırma yapanlar, açlık ve yetersiz beslenmenin öğrenmeyi engellediğini göstermişlerdir.[43] Okul öğle yemeği programları bu yüzden çok önemlidir. Her yedi Amerikalıdan birinin gıda temin sorunu yaşadığı günümüzde birçok yoksul Amerikalı çocuk bu yüzden aynı zamanda eğitimde sorunlarla da yüzleşmektedir.

Modern bir ekonomide verimsizlik yetersiz beslenmeden ziyada başka bir dizi nedenden ortaya çıkmaktadır. Orta ve alt kesimlerin yoksullaşması bu insanlarda birtakım endişelere yol açmıştır: Evlerini kaybedecekler mi? Çocuklarına hayatta başarılı olmalarını sağlayacak bir eğitim verebilecekler mi? Emekli olduklarında hayatlarını nasıl idare edecekler? Bu endişelere harcanan enerji miktarı arttıkça iş yerindeki üretkenliğe harcanabilecek enerji miktarı azalmaktadır. İktisatçı Sendhil Mullainathan ve psikolog Eldar Shafir, deneylerinde kıtlık içinde yaşamanın sıklıkla kıtlık şartlarını kötüleştiren kararlara yol açtığına dair kanıtlar buldular: "Yoksullar büyük maliyetlerle borçlanır ve yoksul kalırlar. Meşgul insanlar (zaman açısından yoksullar) az bir zaman bulduklarında bunu ertelerler ve dolayısıyla daha da meşgul olurlar."[44] Çok basit bir anketin sonuçları, günlük hayat savaşında yoksulların sarf ettiği bilişsel kaynakların daha iyi durumdakilere oranla fazlalığını göstermektedir. Ankette, market alışverişinden yeni çıkmış olan insanlara toplam ne kadar harcamış oldukları ve poşetlerindeki ürünlerden bazılarının fiyatları sorulmuştur. Yoksullar bu sorulara net cevaplar verebilirken yoksul olmayanlar genellikle cevap verememiştir. Bireylerin bilişsel kaynakları sınırlıdır. Acil ihtiyaçlar için yeterli paraya sahip olamamanın stresi, durumu düzeltmek için gereken kararları alma becerisini kötü etkileyebilir. Sınırlı bilişsel kaynak stoku azalmakta ve bu insanların irrasyonel kararlar vermesine yol açmaktadır.

Stres ve endişe yeni beceri ve bilgilerin edinilmesini de engelleyebilir. Öğrenme kabiliyeti zayıfladığında üretkenlik artışları daha yavaş olacak ve bu da ekonomimizin uzun vadeli performansını kötü etkileyecektir.

İşçilerin motivasyonunda kendilerine adil davranıldığı hissi de en az bu kadar önemlidir. Neyin adil olup olmadığının her zaman açık olmamasına ve insanların adalet anlayışlarının kendi öz çıkarlarından etkilenmesine rağmen, günümüzdeki ücret uyuşmazlığının adil olmadığına dair artan bir kanı

43 Bkz. Paul Glewwe, Hanan G. Jacoby ve Elizabeth M. King; "Early Childhood Nutrition and Academic Achievement: A Longitudinal Analysis", *Journal of Public Economics* 81, no. 3 (Eylül 2001), s. 345-68. Güncel bir literatür taraması için bkz. Douglas Almond ve Janet Currie, "Human Capital Development before Age Five", *Handbook of Labor Economics* içinde, cilt 4b, (ed.) Orley Ashenfelter ve David Card (New York: Elsevier, 2011), s. 1315-486.

44 Mullainathan ve Shafir'in yazmakta oldukları kitap *The Packing Problem: Time, Money, and the Science of Scarcity*. Metindeki alıntı, şurada mevcut olan taslak metindendir. http://westallen.typepad.com/idealawg/2011/07/are-you-money-poor.html. Savları şurada görsel olarak açıklanmıştır: http://www.youtube.com/ watch?v=5Aw_czUlbm0

oluşmaktadır. Yöneticiler şirketlerin rekabet edebilmesi için ücretlerin düşürülmesi veya işten çıkarmaların gerektiğini savunduğunda ama aynı zamanda kendi ücretlerini artırdıklarında, çalışanlar da doğal olarak bu olan bitenin adil olmadığını düşünür. Bu durum, bugün sarf edecekleri eforu, şirkete bağlılıklarını, diğerleriyle işbirliği yapmaya ne kadar gönüllü olduklarını ve geleceğe yatırım yapma isteklerini etkileyecektir. Her şirketin bildiği gibi, daha mutlu bir çalışan daha üretken bir işçidir; şirketin üst mevkidekilere diğerlerine oranla aşırı yüksek ücretler ödediğine inanan bir çalışan büyük ihtimalle mutlu değildir.[45]

Krueger ve Mas'ın Bridgestone/Firestone lastiklerini üreten fabrikalar hakkında yaptığı detaylı vaka çalışması oldukça ürpertici sonuçlara varmıştır. Kârlı bir yılın sonunda yöneticiler mesai saatlerinin sekiz saatten on iki saate çıkarılmasını, değişimli olarak gündüz ve gece mesaisi yapılmasını ve yeni işe alınanların ücretlerinin yüzde 30 oranında azaltılmasını önermişlerdir. Bu talepler, aşırı sayıda defolu lastiğin üretilmesine yol açan şartları doğurmuştur. Defolu lastikler binin üzerinde ölüm ve yaralanmaya yol açmış ve Firestone'un 2000 yılında bu lastikleri geri çağırmasıyla son bulmuştur.[46]

Rusya'da komünizm zamanında, işçilerin yeterli ücret almadıklarına dair yaygın düşünceleri ekonomilerinin çökmesinde önemli bir rol oynamıştır. Eski bir Rus deyimindeki gibi: "Onlar bize para verirmiş gibi yaptılar, biz de çalışırmış gibi yaptık."

İktisatta son zamanlarda yapılan deneyler adaletin önemini vurgulamaktadır. Deneylerden biri, adil ücret almadığını düşünen çalışanların ücretlerinin artırılmasının üretkenlik üzerinde önemli bir etkisi olduğunu –böyle düşünmeyenlerin üzerinde bir etkisi olmadığını– göstermiştir. Ya da benzer bir

---

45 Benim kendi çalışmalarım, daha yüksek ücretlerin, iş değiştirmeyi azaltması, teşvikleri iyileştirmesi, işgücünün kalitesini artırması ve moralleri yükseltmesi aracılığıyla, nasıl üretkenliği artırabileceğini gösteren genel bir analize odaklanmaktadır. Toplu olarak "verimli ücret teorileri" olarak bilinen bu kuramları bir inceleme yazımda ve Nobel Ödülü sunumumda tartıştım: "The Causes and Consequences of the Dependence of Quality on Prices", *Journal of Economic Literature* 25 (1987), s. 1-48; Nobel Ödülü sunumum şu şekilde basılmıştır: "Information and the Change in the Paradigm in Economics", *American Economic Review* 92, no. 3 (Haziran 2002), s. 460-501. George Akerlof (2001 yılında İktisat dalında Nobel Ödülü'nü benimle paylaşmıştır) ve Janet Yellen (mevcut FED başkan yardımcısı [3 Şubat 2014 itibariyle FED'in mevcut ve ilk kadın başkanı-ç.n.]), adaletsizlik algısının eforu nasıl düşürebileceğine dair ek açıklamalar getirmişlerdir. Bkz. Akerlof ve Yellen, "The Fair-Wage Effort Hypothesis and Unemployment", *Quarterly Journal of Economics* 105 (1990), s. 255-83. Joseph W. Harder, nesnel performans ölçütlerinin olduğu bir bağlama bakmış –beysbol ve basketbol– ve "yeterince ödüllendirilmeyen bireylerin daha az işbirlikçi ve daha çok bencil davrandıklarını" göstermiştir. "Play for Pay: Effects of Inequity in a Pay-for-Performance Context", *Administrative Science Quarterly* 37 (1992), s. 321-35.

46 Alan B. Krueger ve Alexandre Mas, "Strikes, Scabs, and Tread Separations: Labor Strife and the Production of Defective Bridgestone/Firestone Tires", *Journal of Political Economy* 112, no. 2 (2004), s. 253-89.

iş yapan bir grup işçiyle ilgili başka bir duruma bakalım. Bazılarının ücretlerinin artırılmasının bu kişilerin üretkenliklerini artırmasını ve bazı diğerlerinin ücretlerinin azaltılmasının da bu kişilerin üretkenliklerini eşit oranda azaltmasını beklemek mantıklı olurdu. Ancak –deneylerle de desteklenen– iktisat kuramı, daha düşük ücretle çalışan kişilerde oluşan üretkenlik azalışının daha yüksek ücretle çalışanlarda oluşan üretkenlik artışına göre daha büyük boyutlu olduğunu savunur ve dolayısıyla da toplam üretkenlikte bir düşüş beklenmelidir.[47]

Tüketim odağı

Eşitsizliğin ekonomik büyüme ve verimi –dahası hem kısa hem de uzun vadede sosyal refahı– siyaset ve kamu politikalarınca şekillendirilen çeşitli *iktisadi* mekanizmalar aracılığıyla nasıl kötü etkilediğini tasvir ettik. Ancak eşitsizliğin toplumumuz üzerinde daha derin ve bozucu etkileri vardır. Yukarıdan aşağıya doğru ilerleyen ekonomi bir hayal olabilir, ancak yukarıdan aşağıya doğru ilerleyen davranışçılık oldukça gerçektir. En zengin yüzde 1'lik kesimin altındakiler giderek üstlerindekileri daha fazla taklit etmeye çalışmaktadırlar. Tabii ki, en alt gelir kademesindekilerin en zengin yüzde 1 gibi yaşaması hayal edilemez. Öte yandan, en zengin yüzde ikilik kesimdekiler için en zengin yüzde 1'lik kesim bir arzu kaynağıyken, yüzde üçlük kesimdekiler için yüzde ikilik kesim bir arzu kaynağıdır ve bu ilişki aşağıya doğru devam eder.

İktisatçılar "görece gelir" ve görece yoksunluğun öneminden bahsederler. Önemli olan (örneğin kişinin mutluluk seviyesi için) sadece kişilerin mutlak geliri değil aynı zamanda bu gelirin diğerlerine oranıdır.[48] Görece geli-

47 Alain Cohn, Ernst Fehr ve Lorenz Goette, "Fairness and Effort-Evidence from a Field Experiment", taslak metin, Ekim 2008; Alain Cohn, Ernst Fehr, Benedikt Herrmann ve Frederic Schneider, "Social Comparison in the Workplace: Evidence from a Field Experiment", *IZA Working Paper* 5550, Mart 2011.

48 Marianne Bertrand ve Adair Morse, bizim "aşağı sızma davranışsalcılığı" [*trickle-down behaviorism*] ifademize benzer bir kavram kullanmışlardır. Aşağı sızma tüketimciliğinin önemini belgelemiş, eşitsizliğin daha yüksek olduğu bir mahallede yaşayanların harcamalarının arttığını ve aynı zamanda daha fazla iflas ve kendilerince bildirilen finansal zorluklar yaşadıklarını göstermişlerdir. İlginçtir ki, bu bölgelerdeki siyasetçilerin kredi olanaklarını artırmaya yönelik önerileri desteklediklerini de göstermişlerdir; belki de yoksul insanların (geçici olarak) daha fazla tüketim yapmasına olanak tanıyıp daha iyi hissetmelerini sağlayacak dar bakışlı bir çabayla. Bkz. "Trickle-down consumption", taslak metin, Şubat 2012, (http://isites.harvard.edu/fs/docs/icb.topic964076.files/BertrandMorseTrickleDown_textandtables.pdf). Cornell Üniversitesi'nden Robert Frank, Michigan Üniversitesi'nden Adam Seth Levine ve Avrupa Üniversitesi Enstitüsü'nden Oege Dijk, "harcama çağlayanları" [*"expenditure cascades"*] adlı benzer bir hipotez öne sürmüşlerdir. Artan gelir eşitsizliğinin, örneğin daha yüksek iflas oranlarında kendini gösterdiği "aşırı harcama"yla ilişkili olduğuna dair ampirik bulgular sunarlar. Bkz. "Expenditure Cascades", http://ssrn.com/abstract=1690612, 12 Ekim 2010.

rin önemi gelişmiş ülkelerde o kadar büyüktür ki, bu ülkelerdeki öznel refah seviyesiyle GSYİH büyüme oranları arasında *herhangi bir* uzun vadeli ilişki olup olmadığı sorusu halen tamamıyla tartışmaya açıktır.[49] İnsanların diğerleriyle karşılaştırmalı olarak yaptıkları tüketime verdikleri önem birçok Amerikalının neden kendi imkânlarının ötesinde yaşadığını –ve birçoğunun neden çok ve uzun çalıştığını– kısmen de olsa açıklamaktadır. Keynes'in yıllar önce sorduğu bir soru vardır. Bin yıllar boyunca insanlar sadece hayatta kalabilmek için –gıda, kıyafet ve barınma ihtiyaçlarını karşılayabilmek için– zamanlarının çoğunda çalışmak zorunda kalmışlardır. Daha sonra Endüstri Devrimi'yle birlikte ortaya çıkan ve daha önce yaşanmamış seviyelerdeki üretkenlik artışları, insanların asgari yaşam şartlarının getirdiği zincirlerini kırmasını sağlamıştır. Hayatın gereksinimlerini sağlamak, nüfusun giderek artan bölümleri için zamanın sadece küçük bir kısmı yeterli olmaya başlamıştır. Soru şudur: İnsanlar bu üretkenlik getirisini nasıl kullanacaklardır?[50]

Cevap bariz değildi. İnsanlar boş zamanlarının zevkini çıkarmayı veya daha fazla tüketim yapmayı seçebilirlerdi. İktisat kuramı açık bir tahmin yapmasa da akılcı insanların hem daha fazla tüketim hem de daha fazla boş zamandan yararlanabileceği tahmininde bulunmak mümkündü. Avrupa'da olan buydu. Ancak ABD başka bir yol seçti: (Kadınlar da iş gücüne katıldıkça hane halkı başına) Daha az boş zaman ve daha fazla tüketim.

ABD'deki yüksek eşitsizlik –ve kişilerin diğerlerinin yaptığı tüketime verdiği önem– buna bir açıklama getirebilir. Bunun nedeni, diğerleriyle karşılaştırarak yaptığımız tüketimi devam ettirmek için çalışmamız, yani bunun kısır döngü içinde bir yarış olması olabilir; bu, bireyler açısından rasyonel olarak gözükse de kendi içinde belirlediği amaç açısından beyhudedir. Adam Smith bu olasılığa 250 yıl önce işaret etmiştir: "Bu genel üstünlük mücadelesinde bazıları üste çıkarken diğerlerinin aşağıya inmesi mutlaktır."[51] Keynes'in sorusuna iktisat kuramına göre "doğru" bir cevap bulunmasa da ABD'nin verdiği cevapta rahatsız edici bir durum vardır.[52] Bireyler *aileleri*

49 Hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkeler için bulguların bulunduğu bir inceleme için bkz. Andrew E. Clark ve Claudia Senik, "Will GDP Growth Increase Happinenss in Developing Countries?", *Paris School of Economics*, taslak metin no. 2010-43, Mart 2011.

50 John Maynard Keynes, *Economic Possibilities for Our Grandchildren: Essays in Persuasion* (ilk basım 1930) (New York: Norton, 1963), s. 358-73. Buradaki tartışma bu makale hakkında yazdığım şu yazıya dayanmaktadır: "Toward a General Theory of Consumerism: Reflections on Keynes' *Economic Possibilities for Our Grandchildren*", *Revisiting Keynes: Economic Possibilities for Our Grandchildren* içinde, ed. G. Piga ve L. Pecchi (Cambridge: MIT Press, 2008), s. 41-87. Ayrıca, bu derlemedeki diğer makalelere bakınız.

51 Adam Smith, *Lectures on Jurisprudence*, (ed.) Ronald L. Meek, D. D. Raphael ve Peter Stein (New York: Clarendon Press, 1978), (A) vi.54. Alıntı ve analiz şuradandır: Daniel Luban, "Adam Smith on Vanity, Domination, and History", *Modern Intellectual History*, basım aşamasında.

52 Gezegenimizin uzun vadeli sağlığı açısından, ABD'nin cevabında başka bir hata daha vardır: Maddi malların aşırı tüketimi küresel ısınmaya yol açmakta ve dünyayı tehlikeye atmaktadır.

için çok çalıştıklarını söylerken, aileleri için giderek daha az zaman ayırmakta ve aile hayatı kötüleşmektedir. Yapılanlar açıklanan amaçla bir şekilde örtüşmemektedir.

Eşitsizlik verimlilik ödünü iddiası

Önceki sayfalarda eşitsizliğin –tüm boyutlarıyla– ekonomimiz için nasıl kötü olduğunu açıkladım. Daha önceki bölümlerde gördüğümüz gibi, özellikle de Sağ kesim tarafından öne sürülen ve teşviklere odaklanan bir karşı argüman vardır. Bu bakışa göre, teşvikler bir ekonominin işlemesi için hayati önem taşımaktadır ve eşitsizlik, bazıları diğerlerinden daha fazla üreteceği için, herhangi bir teşvik sisteminin kaçınılmaz bir sonucudur. Dolayısıyla, gelir dağılımını değiştirecek herhangi bir program teşvikleri köreltecektir. Bu görüşü destekleyenler özellikle de herhangi bir yıl içinde ortaya çıkan eşitsiz sonuçlara odaklanmanın yanlış olduğunu savunurlar. Önemli olan hayat boyunca ortaya çıkan eşitsizliktir ve daha da önemlisi fırsatlardır. Bununla birlikte, verimlilik ve eşitlik arasında bir değiş tokuş olduğunu iddia ederler. İnsanlar daha fazla eşitlik için verimden ödün vermeye ne kadar gönüllü oldukları konusunda farklı davransalar da, Sağ kesimdekilere göre, ABD'de daha fazla eşitlik için ödememiz gereken bedel çok ağırdır. Hatta bu bedel o kadar ağırdır ki, orta ve alt kesimdekiler bile, özellikle de devlet programlarından yararlananlar, bundan muhtemelen zarar görecektirler; daha zayıf bir ekonomiyle birlikte herkesin gelirleri düşecek, vergi gelirleri azalacak ve devlet programlarında kesintiler yapmak zorunlu olacaktır.

Tersine, bu bölümde, daha fazla eşitlikle birlikte daha verimli ve üretken bir ekonomiye kavuşabileceğimizi savunduk. Bu alt başlıkta, bu ayrımın önemli noktalarını özetleyeceğim: Sağ kesimdekiler kafalarında özel ve sosyal getirilerin eşit olduğu tam rekabetçi bir ekonomi canlandırırlar; bizse rant arayışları ve diğer çarpıklıklarla dolu bir ekonomi görüyoruz. Sağ kesim, yaygın piyasa başarısızlıklarını düzeltmek için kamusal (ortak) girişim ihtiyacını azımsar ve finansal teşviklerin önemini abartır. Tüm bu hataların sonucu olarak, artan oranlı vergilerin maliyetlerini olduğundan büyük ve getirilerini olduğundan küçük gösterir.

Rant arayışı ve eşitsizlik/verimlilik ödünleşimi (trade-off)

Bu kitabın temel argümanlarından biri, rant arayışının ABD'de yaygın olduğu ve bunun genel iktisadi verimliliğe aslında zarar verdiğidir. Rant arayışının yaygın olduğu bir ekonomide özel ve sosyal getiriler arasında uçurumlar bulunması, bireylerin karşılaştığı teşviklerin genellikle bu kişilerin dav-

ranışlarını yanlış yönlendirdiği ve yüksek getiriler elde edenlerin genellikle en büyük katkıları yapanlardan oluşmadığı anlamına gelmektedir. En üst kesimdekilerin elde ettiği gelirlerin bu kişilerin yaptığı marjinal katkılardan önemli oranda fazla olduğu durumlarda, gelir dağılımının yeniden yapılandırılması hem eşitsizliği azaltabilir hem de verimliliği artırabilir.[53]

Bu iki getiriyi örtüştürerek rant arayışı olasılıklarını azaltmak ve etkileri özellikle de alt ve orta kesimlerce hissedilen piyasa başarısızlıklarını düzelterek piyasaların daha iyi işlemesini sağlamak –Sağ kesimin iddiasının tam tersine– aynı anda hem eşitsizliği azaltacak hem de verimliliği artıracaktır.

Piyasa başarısızlıkları ve eşitsizlik/verimlilik ödünleşimi

Sağ kesimdekiler ekonomimizdeki diğer eksiklikleri de azımsamışlardır: Eğer sermaye piyasaları mükemmel olsaydı, her birey, ek getirilerin sermayenin maliyetine eşit olacağı seviyeye kadar kendine yatırım yapma şansına sahip olurdu. Ancak sermaye piyasaları mükemmel olmaktan oldukça uzaktır. Bireylerin sermayeye ulaşımı kolay değildir ve kendilerini risklerden arındıramazlar.

Birikim eksiklikleri ailelerin üretken olma fırsatlarını çeşitli şekillerde sınırlandırmaktadır. Çocuklarına yatırım yapma ve ev sahibi olma kabiliyetlerini zayıflatır ve dolayısıyla yaşadıkları bölgeleri geliştirmenin sağlayacağı finansal getirilerden pay alma ve aldıkları borçların sağlam yatırımlarda kullanabileceğini kredi verenlere inandırıcı şekilde gösteren –böylece düşük maliyetli banka kredileri almalarını sağlayan– ipotekler sunma şanslarını azaltır.

İpotek halindeki mülkler üretim sürecinde tüketilen bir girdiden ziyade bir tür katalizör rolünü oynar.[54] Sermaye piyasalarındaki bu eksikliklerin en önemli sonucu, birçok ailenin az veya hiç birikimi olmadığı ve devletin sadece sınırlı miktarda eğitim fırsatı tanıdığı bir dünyada, insan sermayesine yapılan yatırımın yetersiz kalmasıdır.

Sonuç olarak, özellikle de iyi bir devlet eğitim sisteminin yokluğunda, çocukların refahının temel belirleyicisi ebeveynlerinin refah seviyesi (eğitim, gelir) olacaktır. Dolayısıyla yüksek seviyede varlık ve gelir eşitsizliğinin bulunduğu ABD'nin, Birinci Bölüm'de gördüğümüz gibi, aynı zamanda fırsat eşitliğinden yoksun bir toplum olması şaşırtıcı değildir. Aynı şekilde, gelir ve fırsat eşitliğinin artırılması ülkenin üretkenliğini artıracaktır.

---

53 Teşvikler eşitsizliğin muhafazakâr bakışa göre haklı gösterilmesinin merkezinde olsa da, bu tartışmada "adalete" de atıfta bulunulur. Bunun bir eleştirisi için İkinci Bölüm'e bakınız.

54 Bkz. K. Hoff, "Market Failures and the Distribution of Wealth: A Perspective from the Economics of Information", *Politics and Society* 24, no. 4 (1996), s. 411-32; Hoff, "The Second Theorem of the Second Best", *Journal of Public Economics* 25 (1994), s. 223-42.

İddia edilen eşitsizlik/verimlilik ödünleşiminin aslında bulunmadığına dair bir başka nedenden bahsedebiliriz. Risk piyasaları –bireylerin karşılaşabildiği işsizlik gibi önemli risklere karşı özel piyasalarda sigorta satın alma fırsatının tanınması– bazen eksik bazense hiç yoktur; bu, sınırlı kaynaklara sahip insanlara çok büyük bir maliyet yükler. Risk piyasaları mükemmel olmaktan uzak olduğu için, sosyal güvenliğin yokluğunda bireysel refah –ve yüksek getirili ancak yüksek riskli işlere girişme isteği– daha düşük olur. Daha iyi bir sosyal güvenlik daha dinamik bir ekonomi yaratmaya yardımcı olur.

Teşvik primlerinin zararlı etkileri

Sağ kesim, birçok iktisatçı gibi, teşvik primlerinin getirilerini olduğundan büyük ve maliyetlerini olduğundan küçük görür. Parasal ödüllerin düşünce gücünün zor bir soruna odaklanma ve çözüm bulmasında etkili olduğu bağlamlar mutlaka vardır. Ünlü bir örnek Dava Sobel'in *Boylam: Zamanının En Büyük Bilimsel Problemini Çözen Yalnız Dahinin Gerçek Öyküsü* adlı kitabında detaylandırılmıştır. Sobel'in anlattığına göre, İngiliz Parlamentosu 1714'deki Boylam Yasası'yla "boylamın belirlenmesi için 'Pratik ve Kullanışlı' bir yöntem bulana 'kral fidyesi'* kadar [bugünün parasıyla birkaç milyon dolar] büyük bir ödül vermeye" karar vermiştir. Bu okyanus ötesi denizciliğin başarısı için kritik önemdeydi. Formel eğitim görmemiş ancak mekanik alanında bir deha olan saatçi John Harrison, hayatını bu amaca adadı ve sonunda 1773 yılında ödülün sahibi oldu.[55] Ancak parasal teşviklerin akıl gücünü büyük bir sorunun çözümüne odaklandırabilmesiyle parasal teşviklerin genel olarak performansı artırması arasında dağlar kadar fark vardır.

Teşvik primlerinin bazı bağlamlardaki mantıksızlığını bunun tıp doktorlarına nasıl uygulanabileceğini düşünerek açıklayabiliriz. Kalp ameliyatı yapan bir doktorun alacağı ücretin hastanın yaşamasına bağlı olarak belirlenmesi durumunda daha dikkatli veya arzulu olabileceğini düşünebiliyor musunuz? Doktorlar tüm ameliyatlarında en yüksek performansı göstermek için ellerinden gelenin en iyisini yaparlar ve bunun parayla alakası yoktur. İlginç bir şekilde, teşvik primlerinin tehlikelerini bazı alanlarda fark ediyoruz; dava süreçlerinde kullanılan bilirkişilerin dava sonuçlarına göre ücret almaları yasaktır.

(*) Kaçırılan bir kral için istenebilecek kadar büyük miktarda para anlamına gelen eski İngilizce deyim – ç.n.

55 Bu heyecan verici hikâye en çok satanlar listesine girmiş şu kitapta anlatılmıştır: Dava Sobel, *Longitude: The True Story of a Lone Genius Who Solved the Greatest Scientific Problem of His Time* (New York: Walker, 1995).

Finansal teşvik sistemleri hiçbir zaman mükemmel olarak kurgulanamayacağı için bunlar genellikle niceliğe olması gerektiğinden daha fazla ve niteliğe olması gerektiğinden daha az vurgu yapan çarpık davranışlara yol açarlar.[56] Bu nedenle, ekonominin çoğu sektöründe finans sektöründeki ve CEO'lara uygulanan basit (ve çarpıtıcı) teşvik mekanizmaları kullanılmamaktadır. Bunun yerine, benzer pozisyonlardaki diğer kişilerle karşılaştırılarak düzenlenen performans değerlendirmeleri göz önüne alınır; uzun vadeli performansın ve potansiyelin ölçümü yapılır. Ödüller genellikle terfi şeklinde olur. Hatta, özellikle de üst kademelerdeki pozisyonlarda, "teşvik primi" ödemeleri yokluğunda bile çalışanların ellerinden gelenin en iyisini yapacağı varsayımı yapılır.[57]

Teşvik primlerinin özellikle de finans sektöründe verilme şekli, bu tür ödemelerin ne kadar zararlı olabildiğini göstermektedir; bankacılar aşırı risk alma, kısa vadeli çıkarlar doğrultusunda davranma ve aldatıcı ve şeffaf olmayan muhasebe uygulamaları kullanma yönünde teşviklere sahiptiler.[58] İyi bir yılda bankacılar kârların önemli bir kısmını ellerine geçirebiliyorlardı; kötü yıllarda kayıpları hisse senedi sahipleri üstleniyordu; çok kötü yıllardaysa bu yükleri tahvil sahipleri ve vergi mükellefleri taşıyordu. Bu tek taraflı bir ödeme sistemiydi: Yazı gelince bankacılar kazanıyor, tura gelince herkes kaybediyordu.

Bankacıların bu ödeme sistemi Büyük Durgunluk öncesi için mantıklı olmuş olsa bile, bankaların devlet yardımlı hayat destek ünitelerinde olduğu sonraki dönem için bu durum geçerli değildi. Devletin bankalara nasıl açık çek verdiğini daha önce anlatmıştım – sıfıra yakın faizlerle onlara borç verip bu parayla çok daha yüksek getirileri olan tahvillere "yatırım" yapmalarına olanak sağlayarak. Bankacı bir arkadaşımın bana dediği gibi, devlet bu şartlarda borç vermeye gönüllü olursa, herkes, on iki yaşındaki çocukları bile, bir servet kazanabilirdi. Ancak bankacılar elde edilen kârlar kendi dehalarının bir sonucuymuş ve alışageldikleri ödemeleri tamamıyla hak ediyorlarmış gibi davrandılar.

Öte yandan, bankacıların aldıkları ödemeler teşvik prim sisteminin yanlışlarını gösterse de, sorunlar bundan daha yaygındı. Yöneticilere ödeme pa-

56 Teknik olarak, teşvik ödemeleriyle ilgili sorunlar bilgi asimetrileri bulunduğunda ortaya çıkar. İşveren, işçiler tarafından üretilen ürünlerin kalitesi hakkında tam bilgi sahibi olmaz (aksi takdirde, bunu belirtirdi). Bir davada, hâkim ve jüri, uzmanın ödemesi dava sonucuna bağlanırsa, uzman görüşünün etkinlik gücünün etkilenebileceğinden şüphe eder.

57 Bu bağlamda şöyle bir soru sorulabilir: Ekonomi alanında uzman oldukları varsayılan finans çalışanları, neden dengesizleştirici teşvik mekanizmalarına bu kadar bağlıdırlar? Cevap, daha önce açıkladığımız gibi, şirket yönetimindeki hatalı yapılarla ilgilidir: Bu mekanizmalar, şirket gelirlerinin daha büyük bir kısmını daha kolayca kendilerine aktarmalarına izin verir.

58 Bkz. Patrick Bolton, Jose Scheinkman ve Wei Xiong, "Executive Compensation and Short-Termist Behaviour in Speculative Markets", *Review of Economic Studies* 73, no. 3 (2006), s. 577-610.

ketlerinin bir parçası olarak verilen hisse senedi opsiyonları en azından bankacılara yapılan ödemeler kadar tek taraflıydı: İşler iyi giderken yöneticiler de iyi kazanıyordu ancak işler kötü gittiğinde bundan etkilenmiyorlardı. Bununla birlikte, hisse senedi opsiyonları hisse senedi fiyatlarını artırmak için şirkette işlerin iyi gittiği görüntüsünü veren ve dürüst olmayan muhasebe yöntemlerinin kullanılmasını da teşvik etti. Hileli muhasebecilikte kullanılan yaratıcı uygulamalardan biri, hisse senedi sahiplerinin ellerindekinin değerinin piyasaya yeni çıkarılan opsiyonlar tarafından ne kadar seyreltildiğinin farkına varamamaları için hisse senedi opsiyonlarının kendisini de hesaba katmaktı. Menkul Kıymetler ve Mübadele Komisyonu [*Securities and Exchange Commission*, SEC] ve İktisadi Danışmanlar Kurulu'nun desteklediği Finansal Muhasebe Standartları Kurulu (muhasebe standartlarını belirleyen kâğıt üzerinde bağımsız kurul), şirketleri yöneticilerine yaptıkları ödemeler hakkında dürüst muhasebe hesapları sunmaya zorlamaya çalıştığında, CEO'ların verdiği hiddetli tepki yöneticilerin insanları aldatmaya kendilerini ne kadar adamış olduklarını gösteriyordu. Reform önerileri şirketlerin hisse senedi opsiyonlarını ortadan kaldırmasını değil yöneticilere verilenlerin hisse senedi sahipleri tarafından kolayca anlaşılabilir şekilde gösterilmesini içeriyordu. Daha iyi bilgi sahibi olunmasını sağlayarak piyasaların daha iyi işlemesini amaçlamıştık.

Muhasebe standartları piyasaların şirketlerin gelecekleri hakkındaki beklentilerini etkilediği ve şirketler kendilerini iyi gösteren –en azından kısa vadede daha yüksek hisse senedi fiyatlarına yol açan– standartlar istediği için bu standartları koyacak bağımsız bir kurul yarattık. Ancak sonra, büyük kurumsal şirketler siyasal nüfuz kozlarını kullandılar ve yüksek mevkilerdeki devlet yöneticileri *bağımsız ve apolitik olması gereken* sürece aldatıcı uygulamaların devamı için müdahale etti.[59] Baskı işe yaradı.

Eğer gerçekten aldatmayla değil teşviklerle ilgileniyor olsalardı tamamıyla farklı bir prim sistemi kurgulanabilirdi. Hisse senedi opsiyonlarına bağlanan teşvik primleri, aslında kendilerinin sorumlu olmadığı hisse senedi fiyat artışları için yöneticileri ödüllendiriyordu. Sattıkları şeyin fiyatı arttığında veya önemli bir girdinin fiyatı düştüğünde de CEO'lar büyük primler kazanıyorlardı; bu durumun oluşmasında kendi katkıları olup olmamasından bağımsız olarak. Akaryakıt fiyatları havayolu şirketleri için önemlidir; bu, petrol fiyatlarının her düşüşünde havayolu CEO'larının prim kazanması demekti. Öte yandan, şirketin performansının endüstrideki diğer şirketlerle karşılaştı-

59 Karşı çıkanlar opsiyonların değerinin doğru şekilde hesaplanmasının bir yolu bulunmadığını savunmuşlardı, ancak İktisadi Danışmanlar Kurulu'nda hesaplamalar için en azından bir alt sınır sunmanın bir yolunu bulduk; mevcut muhasebe uygulamalarında kullanılan sıfır değerinden çok daha iyi bir hesaplama.

rılmasıyla iyi bir teşvik primi sistemi kurgulanabilir, ancak çok az sayıda şirket bunu yapmaktadır. Bu, şirketlerin teşviklerin nasıl işlediğini anlamadığı veya performansa dayalı bir ödül sistemiyle ilgilenmedikleri anlamına gelmektedir, ya da her ikisine birden.[60]

İyi tasarlanmış prim sistemlerinin, örneğin benzerleriyle karşılaştırma mantığıyla kurgulanan performansa dayalı sistemlerin yokluğu bir önceki bölümde dikkat çektiğimiz *bir başka* piyasa başarısızlığının yansımasıdır: Yöneticilere –kendilerini zengin eden prim sistemlerinin kabul edilmesi de dahil– kendi çıkarları doğrultusunda ve toplumun hatta hissedarların bile çıkarlarının tersine hareket etmesine olanak sağlayan şirket yönetimindeki boşluklar.

Teşvik primlerine buraya kadar getirdiğim eleştiriler yerleşik iktisadi analizin sınırları içerisindedir. Ancak teşvikler insanların, örneğin daha sıkı çalışması için, *motive edilmesiyle* ilgilidir. Psikologlar, çalışma iktisatçıları ve diğer sosyal bilimciler, insanları neyin motive ettiğini yakından araştırmışlardır ve görünen o ki, en azından birçok durumda, iktisatçıların bu konuya yaklaşımı tamamıyla yanlıştır.

Bireyler genellikle dışsal ödüllerden (paradan) ziyade içsel ödüller aracılığıyla –bir işi iyi yapmanın getirdiği tatmin gibi– daha iyi motive olmaktadırlar. Bir örnek ele almak gerekirse, son iki yüz yılda hayatımızı dönüştüren araştırma ve fikirlerin sahibi olan bilim insanları, genellikle, bunları zengin olma hayaliyle gerçekleştirmemişlerdir. Bu, bizim için önemli bir şanstır, çünkü eğer parayla motive olmuş olsalardı bilim insanı değil bankacı olurlardı. Onlar için önemli olan gerçeğin peşinde koşmak, akıllarını kullanmanın verdiği haz, buluşların getirdiği başarma hissi ve meslektaşlarının onlara verdiği değerdi.[61] Tabii ki, bu, onlara sunulan parayı geri çevirecekleri anlamına gelmez. Dahası, daha önce belirttiğimiz gibi, kendisinin ve ailesinin bir sonraki yemeğinin nereden geleceğiyle uğraşan birinin iyi araştırmalar yapması oldukça zordur.

Bazı durumlarda dışsal ödüllere (paraya) odaklanmanın sarf edilen eforu düşürmesi bile mümkündür. Çoğu (en azından birçok) öğretmen, mesleklerini para için değil çocukları ve öğretmeyi sevdikleri için seçerler. En iyi öğretmenler eğer bankacılık sektörüne girmiş olsalardı çok daha yüksek gelirler elde ederlerdi. Ellerinden gelenin en iyisini yapmadıklarını, alacakla-

60 Bkz. B. Nalebuff ve J.E. Stiglitz, "Information, Competition and Markets", *American Economic Review* 73, no. 2 (Mayıs 1983), s. 278-84; B. Nalebuff ve J.E. Stiglitz, "Prizes and Incentives: Toward a General Theory of Compensation and Competition", *Bell Journal* 14, no. 1 (Bahar 1983), s. 21-43; J.E. Stiglitz, "Design of Labor Contracts: Economics of Incentives and Risk-Sharing", *Incentives, Cooperation and Risk Sharing* içinde, (ed.) H. Nalbantian (Totowa, NJ: Rowman & Allanheld, 1987), s. 47-68.

61 Dasgupta Partha ve Paul A. David, "Toward a New Economics of Science", *Research Policy* 2, no. 5 (Eylül 1994), s. 487-521.

rı ek 500 veya 1.500 doların daha yüksek efor sarf etmelerini sağlayacağını önermek neredeyse bir hakarettir. Gerçekten de, teşvik ödemeleri yozlaştırıcı olabilir; öğretmenlere aldıkları ücretin ne kadar düşük olduğunu hatırlatabilir ve dolayısıyla kazandıkları paraya odaklanan öğretmenlerin daha iyi ücretler veren işler aramasına ve böylece öğretmenlikten başka alternatifi bulunmayanların bu sektörde kalmasına yol açabilir. (Tabii ki, eğer öğretmenler kötü ücret aldıkları algısına sahipse, bu morallerini bozar ve bunun motivasyon açısından kötü etkileri olacaktır.)

Sıkça anlatılan şu hikâye bir başka örnek teşkil eder: Bir kreş kooperatifi bazı ebeveynlerin çocuklarını okuldan zamanında almamasıyla ilgili sorunlar yaşamaktaydı. Okul bu sorunun çözümünü teşvik etmek için geç alınan çocuklar için ailelere para cezası vermeye karar verdi. Ancak bu değişiklik sonucunda birçok anne baba, sadece istisnai olarak geç kalanlar bile, çocuklarını zamanında almakta güçlük çekmeye başladılar; daha önce yaptıklarını sosyal baskıyla birlikte "doğru şeyi" yapmak istediklerinden yapıyorlardı, tam olarak başaramıyor olsalar bile. Ancak parasal ceza uygulaması sosyal yükümlülüğü parasal bir alışverişe dönüştürdü. Veliler artık sosyal bir sorumluluk hissetmiyor, geç kalmanın getirilerinin verecekleri cezadan daha yüksek mi, düşük mü olduğunu hesaplıyorlardı. Geç kalmalar arttı.[62]

Uygulanan teşvik primi mekanizmalarının bir başka eksikliği daha vardır. İşletme bölümlerinde takım çalışmasının önemine vurgu yaparız. Çoğu işveren takım çalışmasının şirketin geleceği için ne kadar önemli olduğunun farkındadır. Sorun, *bireysel* teşviklerin bu tür bir takım çalışmasını engelleyebilmesidir. Rekabet yıkıcı olduğu kadar yapıcı da olabilir.[63] Bununla birlikte, "takım performansına" dayalı ödemeler işbirliğini teşvik edebilir.[64] İlginçtir

62 Araştırma, Uri Gneezy ve Aldo Rustichini adlı iki iktisatçı tarafından İsrail'in Hayfa şehrinde yapılmıştır: "A Fine Is a Price", *Journal of Legal Studies* 29, no. 1 (Ocak 2000), s. 1-17. Dışsal ödüllere kıyasla içsel ödüllerin gücü çeşitli deneylerce teyit edilmiştir. Örneğin, bkz. Gneezy ve Rustichini, "Pay Enough or Don't Pay At All", *Quarterly Journal of Economics* 115, no. 3 (2000), s. 791-810. "Yüksek performans çalışma sistemlerinin" (çalışanlara daha fazla sorumluluk verilen sistemlerin) daha iyi işlemesinin bir açıklaması, güveni ve içsel ödül algısını güçlendirmeleridir. Bkz. Eileen Appelbaum, Thomas Bailey, Peter Berg ve Arne Kalleberg, *Manufacturing Advantage: Why High-Performance Work Systems Pay Off* (Ithaca: Cornell University Press, 2000). Ayrıca bkz. J.E. Stiglitz, "Democratic Development as the Fruits of Labor", *The Rebel Within* içinde, (ed.) Ha-Joon Chang (Londra: Wimbledon Publishing, 2001), s. 279-315. (İlk olarak Endüstri İlişkileri Araştırma Kurumu'nda açılış konuşması olarak, Boston, Ocak 2000.)

63 Modern sanayi iktisadının temel bulgularından biri, eksik rekabetçi piyasalardaki –çoğu piyasa eksik rekabetçidir– şirketin sadece daha iyi performans göstererek değil rakibin daha kötü performans göstermesini sağlamasıyla da öne geçip kârlarını artırabileceğidir. Kârlar –ve primler– artabilir fakat sosyal refah azalabilir. Bu kurama "rakibin maliyetlerini artırma" denmektedir. Bkz. Steven C. Salop ve David T. Scheffman "Raising Rivals' Costs", *American Economic Review* 73, no. 2 (Mayıs 1983), s. 267-71.

64 Ampirik bulguların başarılı bir incelemesi için bkz. "Team-Based Rewards: Current Empirical Evidence and Directions for Future Research", *Research in Organizational Behavior* 20 (1998),

ki, yerleşik iktisat kuramı, her bireyin takım performansına katkısı genelde (takım ortalama büyüklüğe sahip olsa bile) göz ardı edilebilecek kadar küçük olduğundan bireylerin gerekli teşviklere sahip olamayacağını savunarak bu tür ödül sistemlerini hep küçük görmüştür.

İktisat kuramının takım çalışmasında teşviklerin etkinliğini yeterli şekilde değerlendirememesinin nedeni, kişisel bağların önemini azımsamış olmasıyla ilgilidir.[65] Bireyler takım arkadaşlarını mutlu etmek için çok çalışırlar ve doğru olanın da bu olduğuna inanırlar. Öte yandan, iktisatçılar bireylerin bencilliğini abartırlar (iktisatçıların diğerlerinden daha bencil olduğu ve iktisat eğitiminin zamanla insanları daha bencil hale getirdiğine dair önemli kanıtlar olmasına rağmen).[66] Bu yüzden, çalışanlarının mülkiyetinde olduğu –dolayısıyla da kârlardan pay aldığı– şirketlerin kriz sürecinde daha başarılı olmuş ve daha az işçi işten çıkarmış olması şaşırtıcı değildir.[67]

İktisat kuramlarının bu alandaki dar görüşlülüğü çalışma alanındaki daha genel bir eksiklikle ilgilidir. Standart iktisat kuramında insan davranışlarına yerleşik yaklaşım, rasyonel *bireyciliğe* odaklanmaktadır. Buna göre, her birey her şeyi diğer insanların ne yaptığından, diğerlerinin ne kadar kazandığından ve onların nasıl muamele gördüğünden bağımsız bir şekilde değerlendirmektedir. Kıskançlık, haset gibi insani duygular veya adalet anlayışı yoktur, varsa da, *iktisadi* davranışta bir rol oynamazlar; eğer oynuyorlarsa da, oynamamalıdırlar. İktisadi analiz sanki bunlar yokmuş gibi ilerlemelidir. İktisatçı olmayanlar için bu yaklaşım mantık dışıdır – ama benim için de öyle. Örneğin, kendilerine adaletsiz davranıldığını hissettiklerinde bireylerin na-

---

s. 141-83. Daha güncel bir çalışma, çalışanlar arasındaki rekabetin işyeri üretkenliğini nasıl zayıflatabildiğini göstermiştir. Bkz. Jeffrey Carpenter, Peter Hans Matthews ve John Schirm, "Tournaments and Office Politics: Evidence from a Real Effort Experiment", *American Economic Review* 100, no. 1 (2010), s. 504-17.

65 Tekrarlayacak olursak, işyerindeki mutluluk, İktisadi Performansın ve Sosyal Gelişimin Ölçülmesi Komisyonu'nun [*Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress*] vurguladığı bir konuydu.

66 Bkz. Gerald Marwell ve Ruth E. Ames, "Economists Free Ride, Does Anyone Else?", *Journal of Public Economics* 15 (Haziran 1981), s. 295-310; John R. Carter ve Michael D. Irons, "Are Economists Different, and If So, Why?", *Journal of Economic Perspectives* 5, no. 2 (Bahar 1991), s. 171-77; Günther Schulze ve Bjorn Frank, "Does Economics Make Citizens Corrupt?", *Journal of Economic Behavior and Organization* 43, no. 1 (2000), s. 101-13; Robert H. Frank, Thomas Gilovich ve Dennis T. Regan, "Does Studying Economics Inhibit Cooperation?", *Journal of Economic Perspectives* 7, no. 2 (Bahar 1993), s. 159-71; Reinhard Selten ve Axel Ockenfels, "An Experimental Solidarity Game", *Journal of Economic Behavior and Organization* 34, no. 4 (Mart 1998), s. 517-39.

67 Fidan Ana Kurtuluş ve Doug Kruse, mevcut ve geçmiş durgunluk dönemlerinde, çalışanların sahip olduğu şirketlerin diğerlerine göre daha başarılı olduğunu ve daha yüksek istihdam seviyelerini koruduğunu göstermişlerdir. Bkz. "How Did Employee Ownership Firms Weather the Last Two Recessions? Employee Ownership and Employment Stability in the US: 1999-2008", *Louis O. Kelso Onuruna Mid-Year Fellows Çalıştayı*'nda yapılan PowerPoint sunumu, Şubat 24-25, 2011, Rutgers School of Management and Labor Relations.

sıl daha az efor sarf edebildiklerini, takım ruhununsa performansı nasıl artırabildiğini açıklamıştım. ABD'nin kısa vadeli finans piyasaları için biçilmiş kaftan olan bu birey merkezli, indirgemeci iktisat, ekonomimize olan güven ve sadakatimizi zayıflatmaktadır.

Kısacası, ülkenin yüksek üretkenlik seviyesinin devamlılığı için teşvik primi sisteminin şart olduğunu savunan Sağ kesimin iddiasının aksine, birçok büyük kurumsal şirket tarafından uygulanmakta olan türde teşvik primi mekanizmaları, sadece eşitsizliği artırmakla kalmamakta aynı zamanda da üretkenliği azaltmaktadır.

Artan oranlı vergilerin maliyetlerinin abartılması, getirilerinin azımsanması

Sağ kesim, eşitsizliğin maliyetlerini azımsamakla ve buna yol açan piyasa aksaklıklarının ortadan kaldırılmasının getirilerini göz ardı etmekle kalmadı. Aynı zamanda, eşitsizliğin artan oranlı vergiler aracılığıyla düzeltilmesinin maliyetlerini abarttı ve kamu harcamalarının getirilerini olduğundan düşük gösterdi.

Bir önceki bölümde, örneğin Başkan Reagan'ın, vergi sistemindeki artan oranları düşürmenin –yüksek gelirlilerin vergilerini azaltmanın– aslında kamu gelirlerini artıracağını çünkü tasarruf ve istihdamın artacağını iddia ettiğini görmüştük. Hatalıydı: Vergi gelirleri önemli oranda azaldı. Başkan Bush'un vergi kesintileri de başarısız oldu; Reagan'm kesintileri gibi, bütçe açığını artırdı. Başkan Clinton yüksek gelirlilerin vergilerini artırdı ve ABD hızlı büyüme süreciyle birlikte eşitsizlikte küçük de olsa bir düşüş yaşadı. Sağ kesim marjinal vergi oranlarının yüzde 100'e yakın olmasıyla teşviklerin ciddi biçimde zayıflayacağını söylemekte elbette haklıdır. Ancak bu örnekler böyle bir sorunun ortaya çıkmasını sağlayacak seviyeden oldukça uzak olduğumuzu göstermektedir. Gerçekten, California Üniversitesi profesörü Emmanuel Saez, Paris İktisat Okulu'ndan Thomas Piketty ve MIT Ekonomi Bölümü'nden Stefanie Stantcheva, daha yüksek vergilerin teşvikler üzerindeki etkilerini ve eşitsizliğin azaltılmasının sosyal yararlarını dikkatlice hesaba katarak, en yüksek gelirlilerin vergilerinin yaklaşık yüzde 70 civarında olması gerektiğini hesaplamışlardır. Bu, Başkan Reagan zenginler için tasarladığı politikaları uygulamadan önceki orandır.[68]

68 Bkz. Peter Diamond ve Emmanuel Saez, "The Case for a Progressive Tax: From Basic Research to Policy Recommendations", *Journal of Economic Perspectives* 25, no. 4 (2011), s. 165-90; Thomas Piketty, Emmanuel Saez ve Stefanie Stantcheva, "Optimal Taxation of Top Labor Incomes: A Tale of Three Elasticities", *NBER Working Paper* 17616, 2011, http://www.nber.org/ papers/ w17616 (Erişim tarihi: 1 Mart 2012). İkinci makalenin bulguları hakkında daha kolay anlaşılabilir bir tartışma için aynı yazarların şu makalesine bakınız: "Taxing the 1%: Why the Top Tax

Ancak üç nedenden dolayı, bu hesaplamaların bile artan oranlı vergilerin yararlarını yeterince yansıtmadığına inanıyorum. Birincisi, adaletin (ve adalet algısının) üretkenliği artırdığını daha önce belirtmiştik ve çoğu iktisadi analizle uyuşacak şekilde, bu hesaplamalar da bu etkiyi göz ardı etmiştir.

İkincisi, iktisadi ve siyasal sistemimizin adaletsiz olduğu hissi toplumumuzun işleyişi için merkezî öneme sahip olan güveni azaltmaktadır. Bir sonraki bölümde, eşitsizliğin ve bu durumun ABD'de ortaya çıkış şeklinin güveni nasıl azalttığını ve bu durumun ekonomimizi ve demokrasimizi nasıl zayıflattığını daha detaylı bir şekilde açıklayacağız. Artan oranlı vergilerin yükseltilmesi, sistemimizin tüm bu olan bitenlerden sonra hâlâ adil olduğuna dair güvenin oluşmasına biraz da olsa katkıda bulunabilir. Bunun, ekonomimize de dahil olmak üzere, çok büyük sosyal getirileri olabilir.

Üçüncüsü, geçen bölümde belirttiğimiz gibi, artan oranlı vergi sisteminin zayıflığı –başkan adayı Mitt Romney de dahil en zenginlerin karşılaştıkları düşük vergi oranları– ağırlıklı olarak vergi kanunundaki hisse senedi değer artışı gelirlerine getirilen düşük vergi oranları gibi özel uygulamaların, bu tür getirilerin kanunda geniş şekilde tanımlanmasının[69] ve gerek şirket gerek bireysel gelir vergilerindeki yasal boşlukların bir sonucudur. Bunlar ekonomiyi dengesizleştirerek üretkenliği azaltırlar. Büyük kurumsal şirketlerimizin birçoğunun bu kadar az vergi vermesinin nedenlerinden biri, daha önce de bahsettiğimiz gibi, şirketlerin yurt dışı şubelerinin gelirlerinin bu paralar ülkeye girmeden vergilendirilmemesidir ve bu hüküm şirketlerin ABD yerine yurt dışına yatırım yapmasını teşvik etmektedir. Bu hükümlerin kaldırılması hem gelir adaletini hem de ABD ekonomisinin gücünü artıracaktır.

Dahası, en üsttekilerin gelirleri rantlardan oluştuğu ölçüde ve bu rantları hedefleyebildiğimiz ölçüde, vergi sistemimizdeki artan oranları teşvikler üzerinde zararlı etkiler bırakmadan daha önceki seviyelere çıkarabiliriz.

Zenginleri hedefleyen vergi kesintilerinin bütçe açığını ve borç stokunu önemli miktarda artırmış olmasının bir başka etkisi daha vardır: Eğitim, tek-

---

Rate Could Be over 80%", *Vox*, 8 Aralık, 2011, http://www.voxeu.org/index.php?q=node/7402 (Erişim tarihi: 6 Mart 2012). Bazı, daha önceki, basitleştirici iktisadi modeller, faiz gelirlerinin (sermaye gelirlerinin) vergilendirilmemesinin optimal olduğunu önermişlerdi. Ancak daha sonra yapılan araştırmalar bu sonucun stabil olmadığını göstermiştir: Sermaye vergilendirilmesi istenilir bir uygulamadır. Örneğin bkz. Thomas Piketty ve Emmanuel Saez, "A Theory of Optimal Capital Taxation", taslak metin, 2011, Paris School of Economics ve University of California at Berkeley, http://elsa.berkeley.edu/~saez/piketty-saez1_1_11optKtax.pdf (Erişim tarihi: 27 Şubat 2012); J.E. Stiglitz, "Pareto Efficient Taxation and Expenditure Policies, with Applications to the Taxation of Capital, Public Investment, and Externalities", Agnar Sandmo onuruna bir konferansta sunulmuştur, Bergen, Norveç, Ocak 1998.

69 Bu, özel sermaye şirketlerinin ve yatırım fonlarının gelirlerinin –başka insanların paralarının yönetilmesinden elde edilenler de dahil– ayrıcalıklı hisse senedi değer artışı kaynaklı kâr vergisi oranlarında vergilendirilmesine yol açmıştır.

noloji ve altyapı yatırımlarına devlet yardımlarının azaltılması için baskıların ortaya çıkması. Sağ kesim, sadece doğrudan yüksek getiriler sağlamakla kalmayan ve bu esnada özel sektör yatırımlarının getirilerini artıracak şartları da sağlayan bu kamusal yatırımların önemini azımsamıştır. Daha önce, araştırma ve teknoloji alanlarındaki devlet yatırımlarının yararlarından bahsetmiştim (19. yüzyılda Kuzey Amerika'yı boydan boya geçen ilk telgraf hattının ve 20. yüzyılda internetin ve ilk internet arama motorunun temellerinin oluşturulması da dahil). Son dönemdeki araştırmalar İkinci Dünya Savaşı'ndan önceki yılların yüksek üretkenlik yılları olduğunu ve daha sonraki yıllardaki yüksek üretkenliği de tetiklediğini göstermektedir. Bunun nedenlerinden biri devletin yollara yaptığı yatırımlardır (ilginçtir ki, bu yatırımlar demiryollarındaki artan üretkenlikte de önemli bir rol oynamıştır).[70] Bu tür kamu yatırımları ancak vergi gelirleriyle sürdürülebilir şekilde finanse edilebilir ve yaşadığımız gelir adaletsizliği bağlamında ihtiyacımız olan şey, ekonomiyi azalan oranlı vergilere göre daha az dengesizleştiren artan oranlı vergilerin seviyesinin yükseltilmesidir. Bir şirket CEO'su, evine götürdüğü maaş yılda 12 milyon dolardan 10 milyon dolara düştüğü için daha az çalışmaya başlamaz. Ne olursa olsun, en zengin yüzde 1'i oluşturan az sayıdaki kişinin vergilendirilmesi sonucunda –toplumumuzdaki yüksek eşitsizlik yüzünden böylece çok yüksek gelir elde edilebilir– sosyal olarak üretken faaliyetlerde ortaya çıkabilecek olası efor kaybı, aynı miktarda vergi gelirinin elde edilmesi için gerekecek vergi artışlarını yüklenecek çok daha yüksek sayıda kişinin yapacağı etkiye oranla çok daha düşüktür.[71]

Sonuç

Bugün yoksul olanlar yarın zengin olacak olsaydı veya gerçek fırsat eşitliği bulunsaydı, eşitsizliğin bazı kötü etkileri daha küçük olabilirdi. Wall Street'i İşgal Et hareketi eşitsizliğe dikkat çektiğinde Sağ kesimin neredeyse iftiharla verdiği cevap, ortaya çıkan sonuçların eşit olması gerektiğine inanan Demokratlar'ın tersine, kendilerini fırsat eşitliğine adamış olduklarıydı. Ülkenin geleceğini etkileyen kritik bütçe kararlarını almakla sorumlu Temsilciler Meclisi Bütçe Komisyonu Başkanı Wisconsin Eyaleti Temsilcisi ve Cumhuriyetçi Parti üyesi Paul Ryan'a göre, partiler arasındaki önemli farklardan biri "hâlâ fırsat eşitliğine inanan bir ülke mi, yoksa bundan uzaklaşarak giderek sonuç eşitliğinde ısrar etmeye yönelen bir ülke mi olduğumuz

70 Alexander J. Field, *A Great Leap Forward: 1930s Depression and U.S. Economic Growth* (New Haven: Yale University Press, 2011).

71 Bu, daha önceki bir dipnotta tartışılan, "optimal yeniden gelir dağıtımı vergilendirmesi" analizinin dayanak noktasıdır.

hakkındadır."[72] Ryan şöyle devam etmiştir: "Gelir dağılımının yeniden yapılandırılmasına değil, yukarı yönlü sosyal hareketliliğe odaklanalım."

Bu bakış açısı iki hatalı bilgi içeriyor. Birincisi, sonuç eşitliğinde başarısız olurken fırsat eşitliğinde başarılı olduğumuzu ima etmekte. Birinci Bölüm'de bunun doğru olmadığını görmüştük. Jonathan Chait'in şu esprili sözü burada da geçerlidir: "Gerçekler hoş bir hayalin önünü tıkamamalıdır."[73]

İkinci bilgi hatası, gelir adaletini savunanların sonuçların eşit olmasını da savunduğu iddiasıdır. Chait'in dediği gibi, gerçek şudur ki, Demokratlar sonuçların eşit olmasını değil sadece "hızla yükselen gelir eşitsizliğini ortadan kaldırmayan ancak çok az da olsa devlet tarafından iyileştirilmesini sağlayan" politikaları savunurlar.[74]

Belki de en önemli nokta şudur: Kimse kendi başına başarılı olamaz. Gelişmekte olan ülkelerde yoksul kalan çok sayıda parlak, çalışkan ve enerji dolu insan bulunur; niteliksiz olduklarından ya da yeterli seviyede çalışmadıklarından değil, iyi işlemeyen ekonomilerde çalıştıkları için. Amerikalıların tümü, ülkenin nesiller boyunca işbirliği içinde geliştirdiği fiziksel ve kurumsal altyapıdan yararlanmaktadır. Endişe verici olan, yüzde 1'lik kesimi oluşturanların, bu sistemin getirilerinin haksız derecede yüksek bir kısmını kendi ellerinde tutmak için sistemin kendisini yıkmaya razı olabilmeleridir. Bu bölüm, ekonomimizi giderek daha derinlemesine yaralayan eşitsizlik sonucunda yüksek bedeller ödemekte olduğumuzu –daha düşük üretkenlik, verimlilik, büyüme ve istikrar– ve bu eşitsizliği en azından bu yüksek sevilerden düşürmenin getirilerinin ortaya çıkabilecek herhangi bir maliyetin çok üzerinde olduğunu açıkladı. Eşitsizliğin zararlı etkilerinin ortaya çıktığı çeşitli yolları belirledik. Ancak, sonuç olarak, eşitsizliğin düşük büyümeyle ilişkili olması –tüm diğer ilgili etkenler kontrol edildiğinde– çeşitli ülkelerin ve uzun vadeli süreçlerin incelenmesiyle doğrulanmıştır.[75]

En yüksek gelirli yüzde 1'lik kesimin toplumumuza getirdiği tüm maliyetler içinde belki de büyüğü şudur: Adalet, fırsat eşitliği ve birliktelik hissinin çok önemli rol oynadığı kimlik duygumuzun zarar görmesi. ABD uzun süre başarılı olmak için herkesin eşit şansı olduğu adaletli bir toplum olmakla övünmüştür ancak bugünkü istatistikler, gördüğümüz gibi aksini göstermektedir; yoksul, hatta orta sınıf bir Amerikalının en yüksek gelirliler ara-

---

72 ABD'deki artan eşitsizliği detaylandıran Kongre Bütçe Ofisi raporuna bir cevap olarak yapılan ve Jonathan Chait'in "No Such Thing as Equal Opportunity" adlı yazısında alıntılanan (*New York*, 7 Kasım, 2011, s. 14-16), "Saving the American Idea: Rejecting Fear, Envy, and the Philosophy of Division adlı sunumdan (26 Ekim 2011).

73 *A.g.e.*

74 *A.g.e.*

75 Bkz. Torsten Persson ve Guido Tabellini, "Is Inequality Harmful for Growth?", *American Economic Review* 84, no. 3 (Haziran 1994), s. 600-21.

sında yer alma olasılığı Avrupa'nın birçok ülkesinde olduğundan daha düşüktür. Dahası, eşitsizliğin kendisi daha zayıf bir ekonomi yarattıkça, bu olasılık daha da düşecektir.

ABD'deki eşitsizliğin bu kimlik kaybı ve iktisadi güçsüzleşmenin ötesinde bir başka maliyeti daha vardır: Sıradaki iki bölüm boyunca inceleyeceğimiz gibi, demokrasimizin tehlikeye atılması.

BEŞİNCİ BÖLÜM

TEHLİKE ALTINDAKİ BİR DEMOKRASİ

ABD'de ve diğer birçok ülkede devam eden eşitsizliğin soyut piyasa güçlerinin içinden kendiliğinden ortaya çıkmadığını, siyaset tarafından şekillendirilip derinleştirildiğini gördük. Siyaset, ülkenin ekonomik pastasının nasıl bölüştürüleceğini belirleyen savaşın meydanıdır. Bu savaşı yüzde 1'lik kesim kazanmaktadır. Ancak demokrasiyle yönetilen bir ülkede durum böyle olmamalıdır. Her bireyin bir oya sahip olduğu bir sistemde, insanların yüzde 100'ünün söz hakkı olmalıdır. Modern iktisat ve siyaset kuramı, bir kişinin bir oya sahip olduğu seçim süreçlerinin sonuçlarının ortalama vatandaşın görüşünü yansıtacağı tahmininde bulunur; seçkinlerin görüşünü değil. Detaya girecek olursak, iyi tanımlanmış tercihlere sahip olan ve kendi çıkarları doğrultusunda oy kullanan bireyleri baz alan yerleşik kuram, demokratik seçim sonuçlarının "medyan" seçmenin –ortadaki kişinin– görüşlerini yansıtacağını tahmin eder. Örneğin, kamu harcamalarında, seçmenlerin yarısının daha fazla, yarısınınsa daha az harcama istemesini bekler.[1] Ancak anketler istikrarlı bir şekilde göstermektedir ki seçmenlerin istekleriyle siyasal sistemin sundukları arasında büyük uçurumlar bulunmaktadır.

Büyük Durgunluk sonrasında sadece küresel iktisadi sisteme karşı değil, aynı zamanda çoğu Batı demokrasisinin siyasal sistemlerinin işleyiş şekille-

1 Örneğin eğitim harcamalarının veya vergi sisteminin artan oranlılığının bir ders kitabı içinde açıklanması ve sonuçları hakkında bir tartışma için, bkz. J.E. Stiglitz, *The Economics of the Public Sector*, 3. ed. (New York: W. W. Norton, 2000). Daha eski kuramsal tartışmalar için bkz. Anthony Downs, "An Economic Theory of Political Action in a Democracy", *Journal of Political Economy* 65, no. 2 (1957), s. 135-50; Harold Hotelling, "Stability in Competition", *Economic Journal* 39, no. 153 (1929), s. 41-57; Kenneth J. Arrow, *Social Choice and Individual Values*, 2. ed. (New York: Wiley, 1963).

rine karşı da bir hayal kırıklığı oluşmuştur. Bu hayal kırıklığı, kendini dünya genelindeki Wall Street'i İşgal Et ve Indignado gibi toplumsal hareketlerde göstermiştir. Ekonomik sistemimizin büyük başarısızlıklar göstermekte olduğu apaçıktır; ancak ABD'nin siyasal sisteminin bu sorunları daha çözmeye bile başlamamış olduğu da aşikârdır. Çoğu Amerikalı, yeni finansal düzenlemelerin (Dodd-Frank) yeterince ileri gitmediğini düşünmektedir ve bu görüşünde haklıdır. Krizden önce bile sömürücü borç verme uygulamalarıyla ilgili bir bilinç bulunmaktaydı. Bu ve diğer sömürücü kredi kartı uygulamalarının engellenmesi çoğu Amerikalının çıkarına olacaktı. Ancak bu olmadı. Federal hükümet, yasaları çiğneyen bankaları soruşturmak için çok az çaba gösterdi. Yedinci Bölüm'de göreceğimiz gibi, yirmi yıl önce gerçekleşen ve çok daha tehlikesiz olan Tasarruf ve Borç Krizi'nde [*Savings and Loan Crisis*] yaptıklarının çok daha azını yaptı. *New York Times* gazetesi, yatırımcıları dolandırıcılıktan korumakla görevli olan Menkul Kıymetler ve Mübadele Komisyonu'nun [*Securities and Exchange Commission*, SEC], "en büyük şirketlerin özellikle dolandırıcılık vakalarına uygulanması amaçlanan cezalardan defalarca kaçmasına" nasıl izin verdiğini anlattı.[2]

Ortadakiler neden yerleşik kuramın tahmin ettiği siyasi nüfuza sahip değiller ve bugünkü siyasal sistemimiz neden "bir kişi bir oy"dan ziyade "bir dolar bir oy" mantığıyla işler görünmektedir? Önceki bölümlerde piyasaların siyaset tarafından nasıl şekillendirildiğini gördük: Siyaset, iktisat oyununun kurallarını belirlemektedir ve oyun sahası yüzde 1'lik kesimin avantajına meyillidir. Bu durumun en azından bir nedeni, siyaset oyununun kurallarının da yüzde 1'lik kesim tarafından şekillendirilmesidir. Bu hikâyenin iki kritik unsuru var. Gelecek bölümün konusu olan birinci unsur, bireylerin algılarının şekillendirilmesi ve böylece yüzde 99'un yüzde 1'lik kesimin çıkarlarını benimsemesi hakkındadır. Bu bölüm, seçimlerin ekonomi ve politiğiyle ilgilidir.

Demokratik siyasal sürecin zayıflatılması

Seçim paradoksu ve seçmenlerin hayal kırıklığı

Modern siyasal iktisattaki soru işaretlerinden biri, neden insanların oy vermeye devam ettiğiyle ilgilidir. Herhangi bir seçmenin kullandığı tek bir oy, çok az seçimin kaderini belirlemektedir. Sandığa gitmenin bir maliyeti

2 Edward Wyatt, "S.E.C. Is Avoiding Tough Sanctions for Large Banks", *New York Times*, 3 Şubat 2012, s. A1. Makale detaylı bir analiz sunar ve JPMorgan Chase örneğini verir; bu şirket "son 13 yıl içerisinde, geçen yaz ödemiş olduğu 228 milyon dolarlık uzlaşma dahil, altı dolandırıcılık davasında uzlaşmaya gitmiştir fakat kısmen 'menkul kıymet yasalarına uyum konusunda güçlü bir geçmişi' olduğunu savunarak, 22 kez feragat belgesi almayı başarmıştır."

vardır: ABD'nin hiçbir eyaletinde oy vermek için açık bir ücret uygulanmasa da sandığa gitmek zaman ve çaba gerektirir. Seçmen kütüğüne yazılmak da seçimlerden uzun süre önce planlama gerektirdiğinden uğraştırıcı olabilir. ABD'nin batı kıyısındaki toplu taşımanın zayıf olduğu şehir banliyölerinde yaşayanlar için sandığa ulaşmak sorun yaratabilir. Hareket kabiliyeti kısıtlı insanlar, yakında olsa bile, seçim merkezlerine ulaşmakta sorun yaşayabilirler. Seçmenlerin katlandığı bu zahmetlerin karşılığında çok az kişisel getiri elde edilir. Gerçekten de bir kişinin oyu neredeyse hiçbir zaman kritik önemde olmaz, yani kimin seçildiğini belirlemez. Modern siyaset ve iktisat kuramları, kendi çıkarlarını düşünen rasyonel aktörlerin bulunduğu varsayımını yapar. Bu temelde, bir kişinin neden oy kullanmak isteyebileceği bir soru işaretidir.

Cevap, tabii ki, "vatandaşlık görevine" önem verecek şekilde yetiştirilmiş olmamızdır. Oy vermek, bizim topluma karşı bir sorumluluğumuzdur. Oy vermemeyi düşünmekte olan her birey, herkes kendisi gibi yaparsa olacaklardan endişe duyar: "Eğer ben ve benim gibi düşünen insanlar oy vermezse, benden farklı düşünen insanların sonuçları belirlemesine olanak sağlamış olacağım."

Bu tür sosyal değerlerin varlığı mutlak değildir. Eğer siyasal sistemin adil olmadığı inancı yaygınlaşırsa, bireyler de vatandaşlık görevlerinden arınmış olduklarını düşüneceklerdir. Sosyal sözleşme feshedildiğinde devlet ve vatandaşlar arasındaki güven kaybolur ve bunu hayal kırıklığı, apolitizasyon ve hatta daha kötü şeyler takip eder.[3] Bugün ABD ve diğer birçok ülkede güvensizlik yükselişte dir.[4]

İronik olan şudur ki, siyasal sistemi kendi amaçları doğrultusunda manipüle etmeye çalışan zenginler böyle bir sonucu olumlu karşılamaktadırlar. Oy vermeye gidenler, siyasal sistemin işlediğine veya en azından kendileri için çalıştığına inananlardan oluşmaktadır. Dolayısıyla, eğer siyasal sistem sistematik olarak en üst kesimdekilerin avantajına işliyorsa, (ağırlıklı olarak)

3 Bu, tartışmasız, ABD'de seçimlere katılım oranlarında Afrika kökenli Amerikalıların sıklıkla beyazların gerisinde ve yoksulların sıklıkla daha iyi durumdaki kesimlerin gerisinde kalmalarının nedenlerinden biridir. ABD o kadar uzun süreler boyunca Afrika kökenli Amerikalıları hakların bütününden mahrum bırakmıştır ki, seçme hakları engelleri kaldırıldığında bile, bu grubun seçim sürecine olan güveni ciddi derecede zedelenmiş kalmaya devam etmiştir. Örneğin bkz. Mark Lopez ve Paul Taylor, "Dissecting the 2008 Electorate: Most Diverse in U.S. History", *Pew Research Center*, 30 Nisan 2009, http://pewresearch.org/assets/pdf/dissecting-2008-electorate.pdf

4 Öte yandan, demokratik sürece olan güvenin gücü şaşırtıcı derecededir. Wall Street'i İşgal Et hareketinin ortaya çıkmasının bu kadar uzun zaman almasına getirilen bir açıklamaya göre, finans sektörünü dizginlemek ve ülkenin ekonomik sorunlarını çözmek için siyasal sürecin "işleyeceğine" dair birçokları umutluydu. Bu umut ortadan kalktıktan sonra protestolar yaygınlaştı. 2008 yılındaki yüksek seçim katılım oranları (1968'den sonraki en yüksek oran) umudun gücünü yansıtmaktadır. Benzer şekilde, savaş da güçlü bir toplumsal kimlik hissi yaratır ve 2004 yılındaki görece yüksek seçmen katılım oranının nedeni de budur.

bu kişilerin politikaya katılması teşvik edilmiş olacak ve sistem kaçınılmaz olarak sesini duyurabilenlere hizmet edecektir.

Dahası, eğer sisteme yabancılaştıkları için seçmenlerin oy vermeye *teşvik* edilmeleri gerekiyorsa, seçime katılımın artırılması da maliyetli olur; hayal kırıklıkları ne kadar büyükse maliyetler de o kadar yüksek olur. Dolayısıyla, gereken para miktarı arttıkça sermaye sahibi çıkarların gücü de artar. Zengin çıkar odaklarının siyasal sürecin şekillendirilmesi için harcadıkları paraların vatandaşlık göreviyle ilgisi yoktur; bu, karşılığında büyük getiriler bekledikleri (ve elde ettikleri) bir yatırımdır. Siyasal süreci *kendi çıkarları doğrultusunda* şekillendirmeleri de bu yüzden anlaşılırdır. Bu durum, seçmenlerin geri kalanının hayal kırıklığını derinleştirir ve paranın gücünü daha da artırır.

Güvenin zayıflatılması

Ülkenin sorunlarını çözmek için işbirliği içinde çalışmamız gerektiğini vurgulamıştım. Bu milli sorunları çözmek için birlikte hareket etmemize izin veren resmî aracı kurum devlettir. Bireyler ne yapılması gerektiği hakkında kaçınılmaz olarak farklı fikirlere sahip olacaklardır. İşbirliği içinde hareket etmenin çok zor olmasının nedenlerinden biri budur. Tavizler verilmelidir ve bu da güvene dayanmak zorundadır; bugün bir grup taviz verirken bunu başka bir yıl başka bir grubun taviz vereceğini düşünerek yapar. Herkesin adil muamele göreceğine ve eğer bir uygulamanın sonuçları beklenenden farklı olursa değişikliklere gidileceğine dair güven bulunmalıdır.

Ancak grup üyelerinin çıkarları ve bakış açıları kısmen de olsa örtüştüğünde işbirliği içinde hareket etmek daha kolay olacaktır; sanki herkes bir kader birliği içindeymiş gibi. Öte yandan, yüzde 1 ve diğerlerinin böyle bir kader birliği içinde bulunmadığı açıktır.

İşbirliği ve güven toplumun her alanında önemlidir. Güven duygusunun ekonomimizin işleyişi için veya bizi bir arada tutan sosyal anlaşmalar için önemini genellikle azımsıyoruz. Eğer her kontratın uygulanması için mahkemeye başvurulsaydı, sadece siyasetimiz değil, ekonomimiz de kilitlenirdi. Hukuk sistemi yaptırımlar aracılığıyla "doğru davranışı" bazı açılardan teşvik eder fakat çoğu doğru davranış gönüllülük esasına dayalıdır. Sistemimiz başka türlü işleyemez. Eğer yakalanmayacağımızı bildiğimiz her fırsatta etrafı kirletseydik, sokaklarımız çöpten geçilmez olurdu veya sokakları temiz tutmak için çok yüksek maliyetli bir polis gücüne ihtiyacımız olurdu. Eğer bireyler yakalanmayacaklarını bildikleri her anlaşmaya hile karıştırsalardı, hayat çekilmez olur ve iktisadi ilişkiler kavgadan geçilmezdi.

Gelişen ekonomiler tarih boyunca her zaman verilen sözün, namus ve el

sıkışmanın anlaşma yerine geçtiği yerlerde var olmuştur.[5] Güven olmadığında, detayların daha sonra belirleneceği bilinciyle yapılan iş anlaşmaları mümkün olmaktan çıkar. Güven olmadığında, anlaşmanın tarafları karşıdakinin kendisini nasıl ve ne zaman aldatacağını anlamaya çalışmakla meşgul olur. Bireyler, böyle bir duruma karşı kendilerini korumak amacıyla, sigortalanmak, alternatif planlar üretmek ve "aldatıldıklarında" görecekleri zararı sınırlandırmak için enerji ve kaynak harcarlar.

Bazı sosyal bilimciler "güvenin" ekonomi genelindeki etkilerini göz önüne almak için "sosyal sermaye" kavramını kullanırlar. Daha fazla sosyal sermayeye sahip bir ekonomi daha üretkendir, tıpkı daha fazla beşeri veya fiziksel sermayeye sahip bir ekonomi gibi. Sosyal sermaye, gerek kamu gerek özel sektörlerin iyi yönetilmesine katkıda bulunan unsurları içeren genel bir kavramdır. Ancak sosyal sermayenin temelinde her bakımdan güven yatar; yani insanların iyi, onurlu ve adil muamele göreceklerine olan inançları. İnsanlar bu duyguya karşılık verirler.

Sosyal sermaye, toplumları bir arada tutan yapıştırıcıdır. Eğer bireyler iktisadi ve siyasal sistemin adil olmadığına inanırlarsa, yapıştırıcı tutmaz ve toplumlar iyi işlemez. Dünya Bankası baş iktisatçısı görevinde dünyayı gezerken, sosyal sermayenin güçlü olduğu ve insanların bir arada çalıştığı toplumlar gördüm. Sosyal birlikteliğin parçalanmış olduğu, işlemeyen toplumlar da gördüm.

Örneğin Hindistan'ın kuzeydoğusunda Himalayalar'da bulunan Bhutan ülkesi, genel bir çevre gönüllülüğünün bir parçası olarak ormanlarını koruma altına almıştır. Her aile kendi kullanımı için sınırlı miktarda ağaç kesme hakkına sahiptir. Nüfus yoğunluğunun düşük olduğu bu ülkede böyle bir politikanın nasıl uygulanabildiğini merak etmiştim. Cevap basit ve doğrudandı: Kullandığımız terminolojiyle, sosyal sermaye. Bhutanlılar çevre ko-

5 İktisat tarihçileri modern kapitalizmin gelişmesinde güvenin rolünü vurgulamışlardır. Örneğin bkz. D. McCloskey The Bourgeois Virtues: Ethics for an Age of Commerce (Chicago: University of Chicago Press, 2006); J. Mokyr, The Enlightened Economy (New Haven: Yale University Press, 2011). Bu yazarlar, Endüstri Devrimi'nde İngiltere'nin başarısının fırsatçılık karşıtı normlara dayandığını savunmuşlardır. Mokyr'in dediği gibi, "fırsatçı davranış o kadar tabu haline gelmişti ki buna uymayanların resmi kurumlarca cezalandırılmasına ender durumda gerek duyulmuştu... Girişimcilikte başarı farklı beceriler sahibi dehalardan ziyade birbirlerine güvenmek için iyi nedenleri olan bireyler arasındaki işbirliğine dayanmaktaydı" (s. 384-86). Güven, aynı zamanda, bazı yakın bağları bulunan etnik grupların ve bazı diğer belirli toplulukların kapitalizmin erken gelişme aşamasında kritik bir rol oynamış olmasının nedenlerinden biridir. Örneğin bkz. Avner Greif, "Reputation and Coalitions in Medieval Trade: Evidence on the Maghribi Traders", Journal of Economic History 49, no. 4 (1989), s. 857-82; Greif, "Contract Enforceability and Economic Institutions in Early Trade: The Maghribi Traders' Coalition", American Economic Review 83, no. 3 (1993), s. 525-48. Büyük bir iktisatçı olan ve katkıları iktisat sınırlarının dışına ulaşmış olan Albert Hirschman da benzer gözlemlerde bulunmuştur. Örneğin bkz. The Passions and the Interests (Princeton: Princeton University Press, 1977). [*Tutkular ve Çıkarlar*, çev. Barış Cezar, Metis, 2008]

nusunda neyin "doğru" olduğunu içselleştirmişlerdi. Hile yapmak yanlış olurdu ve bu yüzden hile yapmıyorlardı.

Sulamaya dayalı tarımla yaşayan toplumların –örneğin, Bali'nin dağlarında veya kuzey Şili'nin Atacama Çölü'ndekilerin– su kaynaklarını ve sulama kanallarını idare etmek için işbirliği içinde çalışmaları gerekir. Bu toplumların da "sosyal anlaşmaya" hilenin hiç karışmadığı veya nadiren karıştığı derin bağlar ve güçlü sosyal sermaye anlayışı geliştirdikleri görülmektedir.

Tam tersine, Sovyetler Birliği'nin yıkılmasından sonra Özbekistan'ı ziyaret ettiğimde, sosyal sermayenin aşınmasının sonuçlarını gördüm. Çoğu seranın camı olmadığı için tamamıyla işlevsizdiler. Bu durum bana, Özbek toplumu ve ekonomisi zayıfladıkça her ailenin sadece kendi çıkarlarını gözetmeye başladığı şeklinde açıklandı. Seraların camları çalınmıştı. Kimse bu çalınan camların ne işe yarayacağını bilmiyordu, ancak bu kısmi güven hissi veriyordu ve dahası, kendileri çalmazlarsa başkalarının çalacağından emindiler.

Daha genel olarak, Sovyetler'in dağılmasından sonra, Rusya'da üretim ciddi oranda düştü. Bu, birçok iktisatçıyı şaşırttı. Ne de olsa, kriz sonrasında kriz öncesiyle aynı miktarda fiziksel, beşeri ve doğal sermaye mevcuttu. Eski yozlaştırıcı merkezî planlama sisteminin kaldırılması ve yerine piyasa ekonomisinin kullanılmaya başlanmasıyla birlikte bu kaynakların daha verimli şekilde kullanılması bekleniyordu. Ancak bu analizin göz ardı ettiği şey, Komünist Parti yönetiminde geçen ve sivil toplum kurumlarının baskı altında tutulduğu yetmiş dört yılda sosyal sermayenin gördüğü zarardı. Ülkeyi bir arada tutan, merkezî planlama sistemi ve baskıcı bir diktatörlüktü. Bu kurumlar yıkıldığında ülkeyi bir arada tutmak için gerekecek sosyal sermaye ortada yoktu. Rusya, Amerika'nın Vahşi Batı'sından daha hukuksuz olan "Vahşi Doğu" halini aldı. "Ne planlamanın ne de piyasaların olduğu sistematik bir boşluk içine düştü."[6]

Sosyal normlar hakkında yapılan araştırmalardaki yeni gelişmeler, birçok hatta çoğu insanın, diğerlerinin de bu şekilde davranacağı algısına sahip olduklarında, kişisel açıdan çıkar sağlayan ancak sosyal açıdan zararlı olan davranışlardan kaçınacaklarını göstermektedir. Fakat bu durumun tam ter-

6 Alıntı şu kitaptandır: G.W. Kolodko, *From Shock to Therapy: The Political Economy of Postsocialist Transformation* (New York: Oxford University Press, 2000). Güven eksikliği, sadece, özellikle de üretim zincirlerinin birçok uzmanlaşmış üreticiyi bağladığı bir durumda, üretken olabilmeyi değil, aynı zamanda ekonomiyi serbest piyasa içinde üretken kılacak bir hukukun üstünlüğü halini sağlayacak kurumların inşa edilmesini de zorlaştırmıştır. Bkz. O. Blanchard ve M. Kremer, "Disorganization", *Quarterly Journal of Economics* 112, no. 4 (Kasım 1997), s. 1091-126; K. Hoff ve J.E. Stiglitz, "After the Big Bang? Obstacles to the Emergence of the Rule of Law in Post-Communist Societies", *American Economic Review* 94, no. 3 (Haziran 2004), s. 753-63; K. Hoff ve J.E. Stiglitz, "Exiting a Lawless State", *Economic Journal* 118, no. 531 (Ağustos 2008), s. 1474-97.

si de geçerlidir. Bunun önemli bir sonucu vardır: Etrafta yeterli sayıda "kural tanımaz" olduğunda istenilen davranış biçimleri hızla ortadan kalkabilir.[7]

ABD'de güven hissi son yıllarda çok ciddi şekilde yıpranmıştır.[8] Ekonomideki bu eğilimin baş rolünde bankacılık sektörü vardır. Güvene dayalı olan bir endüstri bu güveni kaybetmiştir. Rastgele bir günde elinize bir gazete aldığınızda, bir bankanın veya finans sektöründen bir kişinin bir tür dolandırıcılık, vergi kaçırma, kredi kartı hilesi, içerden bilgilendirme veya emlak skandalıyla suçlanmasını veya cezalandırılmasını anlatan bir haber mutlaka görürsünüz.

Goldman Sachs'ın başında bulunan Lloyd Blankfein bunu açıkça belirtmiştir: Deneyimli yatırımcılar güvene dayanarak hareket etmezler ya da en azından etmemelidirler. Bankaların sattığı ürünleri alanlar, böyle davranmamaları gerektiğini bilecek kapasitede olmalarına rağmen gönüllü olarak bunu yapan yetişkinlerdir. Yatırımcıların, Goldman Sachs'ın başarısız olacak ürünler tasarlamak, ürünler hakkında –alıcılardan daha fazla bilgiye sahip oldukları– asimetrik bilgiler üretmek ve bu asimetrilerden yarar sağlamak için gereken araç ve teşviklere sahip olduğunu bilmeleri gerekirdi. Yatırım bankalarına av olan kişiler, çoğunlukla, iyi durumdaki yatırımcılardı (bu yatırımcılar sıradan vatandaşların parasını yöneten emeklilik fonlarını içerse de). Ancak yanıltıcı kredi kartı uygulamaları ve sömürücü borç verme pratikleri, her Amerikalının bankalara güvenilmemesi gerektiğini anlamasını sağladı. Sözleşmenin detayları mutlaka okunmalıdır ve bu bile yeterli olmayacaktır.

Çeyrek dönemli getirilere odaklanmış olan dar görüşlü finans piyasaları da çalışma ortamındaki güvenin zedelenmesinde merkezî rol oynamışlardır.

---

7 Bu yüzden, daha teknik bir ifadeyle, insanların tercihleri *koşullara bağlıdır*; yapmak istedikleri şeyler, diğer insanların ne yaptıkları hakkındaki inançlarına bağlıdır. Genelde önemli olan hukuki normlar (ne yapman gerektiği) değil betimleyici normlardır (çoğu diğer insanın ne yaptığına dair düşüncelerin). Bu yüzden, filozof Cristina Bicchieri'nin işaret ettiği gibi, "yararlı betimleyici normlar kırılgandırlar." Bicchieri, *The Grammar of Society* (New York: Cambridge University Press, 2006), s. 68.

8 Gallup ve Better Business Bureau'nun yaptığı bir anket, Amerikalıların günlük hayatlarında işlerinin düştüğü işletmelere duydukları güvenin sadece Eylül 2007 ile Nisan 2008 arasında yüzde 14 düştüğünü göstermiştir. Bkz. "BBB/Gallup Trust in Business Index: Executive Summary-Survey Results Consumers' Rating of Companies They Regularly Deal With, April 2008", http://www.bbb.org/us/storage/0/Shared Documents/Survey II - BBB Gallup - Executive Summary-25Aug08.pdf (Erişim tarihi: 4 Mart 2012). Benzer şekilde, Ekim 2011'de yapılan bir *New York Times*/CBS News anketi, Amerikalıların Kongre'ye ve daha genel olarak Washington'a olan güvenlerinin tüm zamanların en düşük seviyesinde olduğunu bulmuştur. Amerikahların sadece yüzde 9'u Kongre'nin yaptıklarını uygun bulmakta ve sadece yüzde 10'u "Washington'daki hükümetin doğru olanı yapacağına inandığını" söyleyebileceklerini düşünmekteydi. Bkz. "Americans' Approval of Congress Dips to Single Digits", *New York Times*, 25 Ekim 2011, http://www.nytimes.com/interactive/2011/10/25/us/politics/ approval-of-congress-drops-to-single-digits.html (Erişim tarihi: 4 Mart 2012).

Eskiden çoğu şirket ekonominin inişli çıkışlı dönemlerinde çalışanlarına sahip çıkmakta ve çalışanlar da bu iyiliğe sadakat ve şirketin üretkenliğini artıran beşeri sermaye yatırımıyla karşılık vermekteydiler. Buna "emek biriktirme" deniyordu ve iktisadi açıdan mantıklıydı.[9] Fakat piyasaların görüşü daraldıkça bu tür insani politikalar kârlı görünmemeye başladı. Beşeri sermaye yatırımlarından, daha düşük iş değiştirme maliyetlerinden ve çalışanlar arasındaki daha yüksek sadakatten kaynaklanacak ek kârlar, özellikle de iktisadi yavaşlama sürdüğü müddetçe, ancak yıllar sonra ortaya çıkabilecekti. ABD'nin esnek iş gücü piyasasında işten çıkarmalar görece kolaydı ve bu çalışanları elden çıkarılabilecek herhangi bir girdi konumuna getirmişti. Bu, İkinci Bölüm'ün başında tartışmış olduğum 2008 durgunluğunun (ve yakın zamandaki diğer kötü dönemlerin) sıra dışı boyutlarından birini açıklamaya yardımcı olur. Eskiden, bir iktisadi durgunluk yaşandığında, birçok çalışan işine devam ettiği için üretkenlik düşerdi. Şimdiyse, durgunluk zamanında üretkenlik artmaktadır; işten çıkarılıp çıkarılmayacakları hakkında eskiden şirketin endişelenmekte olduğu tüm işçiler kovulmaktadır. Takım ruhunu, sadakati ve beşeri sermayeyi yeniden inşa etme görevi gelecekteki yöneticilere bırakılmaktadır.[10]

Daha genel olarak, çalışanlar kendilerine kötü zamanlarda bile iyi davranan bir iş yerinde mutlu olmakla kalmaz buranın üretkenliğini de artırırlar.[11] İş yerindeki huzurun önemi azımsanmamalıdır; çoğu insan hayatının önemli bir kısmını iş yerinde geçirir ve burada olanların bu insanların hayatlarının geri kalan kısımlarına etkisi büyük olur.[12]

---

9 Bkz. Walter Y. Oi, "Labor as a Quasi-fixed Factor", *Journal of Political Economy* 70 (1962), s. 538-55; Robert M. Solow, "Distribution in the Long and Short Run", *The Distribution of National Income: Proceedings of a Conference Held by the International Economics Association at Palermo* içinde, (ed.) Jean Marchal ve Bernard Ducrois (New York: St. Martin's Press, 1968), s. 449-66. Ayrıca bkz. Truman Bewley, *Why Wages Don't Fall during Recessions* (Cambridge: Harvard University Press, 1999); Craig Burnside, Martin Eichenbaum ve Sergio Rebelo, "Labor Hoarding and the Business Cycle", *Journal of Political Economy* 101, no. 2 (Nisan 1993), s. 245-73.

10 Dördüncü Bölüm'deki tartışmaya ve oradaki kaynaklara bakınız.

11 Bu, Dördüncü Bölüm'de belirttiğimiz gibi, verimli ücret kuramının temel prensiplerinden biriydi. Bazen "yüksek kaliteli işyeri" adını da alan daha genel tartışmalar için Dördüncü Bölüm'e bakınız. Diğer kaynaklar şu makalemde bulunabilir: "Democratic Development as the Fruits of Labor", *The Rebel Within* içinde, ed. Ha-Joon Chang (Londra: Wimbledon Publishing, 2001), s. 279-315. Ernst Fehr ve Klaus M. Schmidt, efor sarf etmeyi teşvik etmek için prim kullanan işyerlerinin –ödemenin güvene dayalı olduğu (yani, çalışanların prim alacaklarına dair güven duyduğu) bir sistemin– standart parça başı bazlı teşvik mekanizmaları kullanan şirketlere oranla daha başarılı olduğunu göstermişlerdir. Ernst Fehr ve Klaus M. Schmidt, "Fairness and Incentives in a Multi-task Principal-Agent Model", *Scandinavian Journal of Economics* 106, no. 3 (2004), s. 453-74. Çalışanlarına iyi davranan işyerlerinin nasıl aynı zamanda kötü iktisadi dönemlerde daha başarılı olabildiğine dair tartışmanın devamı için Dördüncü Bölüm'e bakınız.

12 Yineleyecek olursak, bu İktisadi Performansın ve Sosyal Gelişimin Ölçülmesi Komisyonu'nun vurguladığı bir konudur.

Sosyal bağların ve güvenin –siyasetimizde, finans sektörümüzde ve iş yerinde olduğu gibi– zedelenmesinin kaçınılmaz şekilde daha genel sosyal sonuçları olacaktır. Güven ve karşılıklı iyi niyet sadece piyasaların işlemesi için değil, toplumsal işbirliğinin gerektiği tüm diğer alanlar için de şarttır. Herhangi bir ülkenin uzun vadeli başarısının nasıl sosyal uyum –yani toplumun üyelerini birbirine bağlayan bir tür sosyal anlaşma– gerektirdiğini açıklamıştık. Başka yerlerde edinilen tecrübeler sosyal uyumun kırılganlığını göstermiştir. Sosyal anlaşma bozulduğunda sosyal uyum da hızla tükenir.

Devletler ve toplumlar bu anlaşmayı ya güçlendiren ya da zayıflatan –politikalar, yasalar ve bütçeyle ilgili seçimler aracılığıyla kendini gösteren– kararlar alırlar. ABD, eşitsizliğin kontrolsüz bir şekilde yayılmasına göz yumarak sosyal sermayenin yok olduğu ve sosyal çatışmanın ortaya çıkabileceği bir yolda ilerlemeyi seçmektedir. Herkesi etkileyen kolektif kararların alındığı yer siyaset olduğu için sosyal işbirliğinin mutlaka gerekli olduğu alanın da burası olduğunu vurgulamıştık. Tabii ki, hayatı düzenlemenin başka yolları da vardır; polis devletleri gibi kurallar koyulabilir ve bunlara uymayanlar cezalandırılabilir. Bu, "teşviklere" –daha doğrusu, tehditlere bağlı teşviklere– uyum üzerine inşa edilmiş bir sistemdir. Ancak bu tür toplumlar genellikle iyi işlemezler. Yasaları uygulayanlar tehditlerini gerçekleştirmek için aynı anda her yerde bulunamazlar. Dahası, kural ve düzenlemelerin adil olmadığına dair bir algı oluşmuşsa, bunları atlatma girişimleri de mutlaka olacaktır. Kurallara uyumu sağlamanın maliyeti yüksek ve başarısı kısmi olacaktır. Üretkenlik düşük ve hayat çekilmez olacaktır.

Demokratik alternatifse güven ve sosyal anlaşmayla birlikte farklı bireylerin hak ve sorumlulukları hakkında bir bilinç içerir. Doğruyu söyleriz çünkü bu, *doğru* veya *ahlâklı* olandır – güven sisteminin çökmesi sonucunda diğerlerine yükleyeceğimiz maliyetin farkında olmak. Güvenin zedelenmesinin ekonomiye nasıl zarar verdiğini gördük. Fakat siyasette olup bitenler daha da kötü olabilir; sosyal anlaşmanın kopmasının demokrasimizin işleyişi üzerinde etkileri daha bile zararlı olabilir.

Adalet ve hayal kırıklığı

Adalet anlayışının önemli olduğu çoğu Amerikalı için *aşikârdır*. Gerçekten de Amerikalıların yaşadıkları toplum hakkında en fazla gurur duydukları şeylerden biri ekonomik sistemlerinin adil olmasıydı yani, herkese eşit şans tanıması.

Son araştırmalar adalet anlayışının çoğu insan için ne kadar önemli olduğunu göstermektedir (iktisatçılar neredeyse sadece verimliliğe odaklanmaya devam etseler de). İlk defa üç Alman iktisatçı (Werner Güth, Rolf Schmitt-

berger ve Bernd Schwarze) tarafından başlatılan bir dizi deneyde, iki denekten birine örneğin 100 dolar gibi bir miktar para verilmiş ve bunu kendisiyle oyundaki diğer katılımcı arasında paylaştırması istenmiştir.[13] Diktatör oyunu adlı birinci tip düzende, ikinci oyuncu kendisine teklif edilen miktarı kabul etmek zorundadır. Yerleşik iktisat kuramının bu durumla ilgili tahmini nettir: İlk oyuncu 100 doların tümünü kendisi için saklar. Ancak uygulamada, birinci oyuncu ikinciye, genellikle yarıdan az olsa da, *bir şeyler* vermektedir.[14]

Benzer bir deney bireylerin adalete verdiği önemi daha güçlü bir şekilde göstermektedir: Çoğu insan, daha az verimli bir sonucu –kendisine zarar verme pahasına– adaletsiz bir sonuca tercih etmektedir. Ültimatom oyunu adlı düzende, ikinci oyuncu birinci oyuncunun önerdiği miktarı veto etme hakkına sahiptir. Eğer ikinci oyuncu önerilen paylaşımı reddederse, kimse para kazanamayacaktır. Yerleşik iktisat kuramının önerdiği strateji nettir: İlk oyuncu 99 doları kendine saklarken ikinci oyuncuya 1 dolar önerir ve ikinci oyuncu 1 dolar sıfırdan fazla olduğu için bunu kabul eder. Uygulamadaysa, birinci oyuncunun önerisi ortalama 30 ila 40 dolar arasında olur (ya da farklı miktarlarla oynanan bir oyundaki toplam paranın yüzde 30-40'ı) ve ikinci oyuncu eğer kendisine 20 dolardan düşük bir para önerilirse, genellikle bu öneriyi reddeder.[15] İkinci oyuncu, bir miktar eşitsizliği kabullenmeye hazırdır –kendisinin daha güçsüz bir konumda olduğunun farkındadır– ancak kabul edebileceği eşitsizliğin de bir sınırı vardır. Örneğin 20 dolar yerine hiç para almamayı tercih edebilir; dörde bir oranlı bir paylaşımı fazla adaletsiz bulur.[16]

---

13 Bkz. Werner Güth, Rolf Schmittberger ve Bernd Schwarze, "An Experimental Analysis of Ultimatum Bargaining", *Journal of Economic Behavior and Organization* 3 (Aralık 1982), s. 367-88.

14 Deney, aynı zamanda, bireyin adalet kurgusunun şartlar tarafından şekillendiğini göstermektedir. Raslantısal olarak "diktatör" olmak için seçilmiş olduğunu bilse bile, birey kendisi için yarıdan fazla elde tutmanın uygun olduğuna inanır gibi davranır. İlginçtir ki, eğer ikinci oyuncu oyuna bir miktar parayla başlarsa ve eğer birinci oyuncu ikinci oyuncunun elinden bir miktar para alma hakkına sahipse, birinci oyuncunun ikinci oyuncuya herhangi bir miktar para verme ihtimali çok daha düşük olmaktadır. John List'in yaptığı böyle bir deneyde, birinci oyuncunun vermiş olduğu sıfırın üzerindeki tekliflerin oranı yüzde 71'den yüzde 10'a düşmüştür. Bu, diğer oyuncuya karşı olanak dahilindeki en bencil davranıştan kaçınma motivasyonunu yansıtır. Bu, adalet algısının, diğer oyuncunun ne aldığı ya da sadece ne aldığıyla değil, aynı zamanda diğer oyuncunun olası en kötü durumuna kıyasla ne aldığı bağlamında kurgulandığını gösterir. İkinci oyuncunun elinden bir şey alarak onu daha da sömürebileceğini fark etmek, birinci oyuncunun daha adaletsiz bir bölüşüm hakkında daha iyi hissetmesine yol açar. Bkz. List, "On the Interpretation of Giving in Dictator Games", *Journal of Political Economy* 115, no. 3 (2007), s. 482-93.

15 Bu sonuçların (ve ültimatom oyunlarında oyuncuların kabul ettiği ve veto ettiği para miktarlarının) bir tartışması için bkz. Colin Camerer ve Richard Thaler, "Anomalies: Ultimaturns, Dictators and Manners", *Journal of Economic Perspectives* 9, no. 2 (1995), s. 209-19.

16 Bu konu hakkındaki büyük literatürden örnekler için bkz. Daniel Kahneman, Jack L. Knetsch ve Richard H. Thaler, "Fairness and the Assumptions of Economics", *Journal of Business* 59, no. 4

Adaletsizlik *algıları* davranışları etkileyebilir. İş verenlerinin kendilerine adil davranmadıklarına inanan bireylerin işten kaçma olasılıkları artar.[17] Bir önceki bölümde adalet algılarının üretkenlik için önemini teyit eden deneysel bulguları açıklamıştık.

Fakat, Birinci Bölüm'de vurguladığımız gibi, ABD'nin ekonomik sistemi temel anlamda artık adil değildir. Fırsat eşitliği sadece bir efsanedir ve Amerikalılar giderek bunun farkına varmaktadırlar. Yapılan bir ankete göre, Amerikalıların yüzde 61'i bugün iktisadi sistemimizin zenginleri kayırdığına inanmaktadır; sadece yüzde 36'sı –aşağı yukarı her üç Amerikalıdan biri– sistemimizin genel olarak adil olduğunu düşünmektedir.[18] (Dahası Amerikalılar, benzer oranlarda, iktisadi sistemin zenginleri kayırmasının düzenlemelerin fazlalığından daha önemli bir sorun olduğunu düşünmektedirler.)[19]

Bireylerin iyi bir gelir dağılımının neye benzeyeceğiyle ilgili görüşlerini ABD'deki eşitsizlik *algılarıyla* karşılaştıran diğer araştırmalar, çoğu insanın ABD'de aşırı eşitsizlik olduğunu düşündüğü bulgusunu teyit etmektedir. Bu görüşler, kadın ve erkek, Demokrat ve Cumhuriyetçi, düşük ve yüksek gelirlileri içeren geniş demografik kesimler tarafından paylaşılmaktadır. Gerçekten de çoğu insanın hayalindeki ideal dağılıma göre, en zengin yüzde 40'ın şu an en zengin yüzde 20'nin sahip olduğundan daha az zenginliğe sahip olması gerekir. Yine benzer şaşırtıcı bir sonuca göre, dairesel grafik üzerinde gösterilen iki dağılım arasında seçim yapılması istendiğinde, katılımcılar ağırlıklı olarak ABD'deki dağılımdan ziyade İsveç'tekini temsil eden grafiği tercih etmişlerdir (yüzde 92'ye yüzde 8).[20]

Siyasal sistemimizin hileli olduğuna dair görüşler, iktisadi sistemimizin adil olmadığına dair görüşlerden daha da güçlüdür. Özellikle de yoksullar,

---

(1986), s. S285-S300; Gary E. Bolton ve Axel Ockenfels, "ERC: A Theory of Equity, Reciprocity, and Competition", *American Economic Review* 90, no. 1 (Mart 2000), s. 166-93; Armin Falk, Ernst Fehrve Urs Fischbacher, "On the Nature of Fair Behavior", *Economic Inquiry* 41, no. 1 (Ocak 2003), s. 20-26; Daniel Kahneman, Jack L. Knetsch ve Richard H. Thaler, "Fairness as a Constraint on Profit Seeking: Entitlements in the Market", *American Economic Review* 76, no. 4 (1986), s. 728-41; Amartya Sen, "Moral Codes and Economic Success", *Market Capitalism and Moral Values* içinde, (ed.) C. S. Brittan ve A. Hamlin (Brookfield, VT: Aldershot, 1995).

17 Moral yok olur. Bu sonuçlar, ücretlerin nasıl üretkenliği etkilediğini gösteren verimli ücret kuramı adlı daha önce bahsettiğimiz iktisat literatürü dalında incelenmektedir. Özellikle de, bkz. George A. Akerlof ve Janet L. Yellen, "The Fair Wage-Effort Hypothesis and Unemployment", *Quarterly Journal of Economics* 105, no. 2 (1990), s. 255-83.

18 Bkz. "Frustration with Congress Could Hurt Republican Incumbents", *Pew Research Center for the People and the Press*, s. 13, 7-11 Aralık 2011'de yapılan bir ankete dayanır, http://www.people-press.org/files/legacy-pdf/12-15-11 Congress and Economy release.pdf (Erişim tarihi: 4 Mart 2012).

19 *Washington Post/ABC* anketi, 12-15 Ocak, 2012, http://www. washingtonpost .com/wp-srv/politics/polls/postabcpoll_011512.html (Erişim tarihi: 4 Mart 2012).

20 Michael I. Norton ve Dan Ariely, "Building a Better America–One Wealth Quintile at a Time", *Perspectives on Psychological Science* 6, no. 1 (2011), s. 9-12.

seslerinin duyulmadığını düşünmektedirler. Wall Street'i İşgal Et hareketi için verilen ve girişte bahsettiğimiz genel destek, bu endişeleri kanıtlar niteliktedir. Siyasal ve iktisadi sistemimizin adaletsiz olduğu inancı (ve gerçeği) her iki sistemi de zayıflatmaktadır. Bu durumun ilk belirtisi, siyasal sürece katılımda eksikliğe yol açan bir hayal kırıklığıdır. Ayrıca, bu adaletsiz sistemi yaratan yerleşik güçlere saldıran ve değişim adına gerçek dışı sözler veren popülist ve ekstrem grupların oy toplayabileceği endişesi de bulunmaktadır.[21]

Güvensizlik, medya ve hayal kırıklığı

İktisatçılar arasında rekabetçi mal ve hizmet piyasalarının önemini yadsıyan yoktur. Toplumumuz ve siyasetimiz için daha da önemli olan, fikirler için rekabetçi bir piyasanın varlığıdır. Ancak fikirler piyasası maalesef çarpıktır ve böyle olduğu da bilinmektedir.[22] Gerekli bilgiye erişimleri olmadığında vatandaşların, seçmenler olarak, yetkin seçimler yapmaları mümkün değildir. Dahası, eğer medya yanlıysa, dengeli bilgiler edinmeleri mümkün olmayacaktır. Medya dengeli olsa bile, vatandaşlar devletin medyaya açıkladığı bilgilerin böyle olmayabileceğinin farkındadırlar.

John Kenneth Galbraith, yaklaşık altmış yıl önce, aslında çok az piyasanın iktisatçıların "tam rekabetçi" fikrine yakın olduğunu fark ederek, "karşı duran güçlerin" önemi hakkında yazılar yazmıştır.[23] ABD'de hiçbir zaman çok sayıda gazetenin ve televizyon kanalının birbirinden farklı fikirleri temsil ettiği, gerçekten rekabetçi bir medya olmayacaktır; ancak bugünkünden daha iyisi tabii ki olabilir. İşin ucunda, örneğin sadece reklam piyasasının kontrolünün değil, aynı zamanda fikirler piyasasının da kontrolünün olduğunu fark ederek tröst karşıtı yasaların daha güçlü şekilde uygulanmasını sağlayabiliriz. Medya şirketlerinin gazeteleri, televizyon ve radyo kanallarını kontrol etme çabaları hakkında özellikle dikkatli olmalıyız. Dahası, medyadaki çeşitliliği artıracak devlet destekleri sağlayabiliriz. Ne de olsa, kamu yararı da bir kamusal mal olarak düşünülebilir, yani devletin iyi işlemesini sağlamak herkesin yararına olacaktır. İktisadın temel bulgularından birine göre, kendi başlarına bırakılan özel piyasalar kamusal mallara olması gerekenin altın-

21 İlerleyen sayfalarda daha detaylı bir şekilde anlattığımız gibi, mevcut haliyle var olan bu sistemi yaratmak için bir araya gelmiş olan bir "düzen" yoktur. Bundan ziyade, iktisadi ve siyasal sistemimiz evrim geçirirken paralı çıkarlar bunu şekillendirmek için servetlerini ve nüfuzlarını olabildiğince kullanırlar. Bununla birlikte, ortaya çıkan tablo, bunu şekillendirmek için bir araya gelmiş olan bir düzen olsaydı oluşacak olandan çok da farklı değildir.

22 Örneğin bkz. Ben H. Bagdikian, *The New Media Monopoly* (Boston: Beacon Press, 2004); Robert W. McChesney, *The Political Economy of Media: Enduring Issues, Emerging Dilemmas* (New York: Monthly Review Press, 2008).

23 Bkz. John Kenneth Galbraith, *American Capitalism: The Concept of Countervailing Power* (New York: New American Library, 1952).

da harcama yaparlar, çünkü bu mallardan toplum genelinin elde ettiği faydalar bireysel getirilerin oldukça üzerindedir. Bilgi donanımı yüksek vatandaşların bulunması, demokrasinin iyi işlemesi için önemlidir ve bu da faal *ve kendi içinde farklı* bir medya gerektirir. Diğer ülkeler, medyaya geniş kamusal destek sağlayarak bu çeşitliliği sağlamaya çalıştılar ve kısmen de başarılı oldular; bunu başarmak için, ulusal devlet kanallarından yerel radyo ve gazetelere kadar, medyaya genel kamusal destek sağladılar.[24]

Daha dengeli bir medyaya sahip olabiliriz. Şu anda medya dünyasına yüzde 1'lik bir kesim hâkim durumdadır. Bu kesim, kritik öneme sahip medya kanallarını satın alacak ve kontrol edecek kaynaklara sahiptir ve bazıları bunu para kaybetmeyi göze alarak yapar; bu, iktisadi konumlarını devam ettirmek için yaptıkları bir yatırımdır.[25] Bankaların siyasal yatırımlarına benzer şekilde, bu yatırımlar da sıradan yatırımlardan çok daha yüksek *özel* getiriler sağlayabilir – özellikle de bu yatırımların siyasal sürece etkilerini göz önüne aldığımızda.[26]

Bu, güvensizliğin ve hayal kırıklığının oluşmasında bir başka etkendir: Siyasal ve iktisadi sistemimizin adaletine karşı güvensizliği bırakın, siyasal ve iktisadi sitemimiz hakkında verilen bilgilere bile güven yoktur.[27]

Seçme hakkının sınırlandırılması

Siyasal savaş, sadece destekçiler kazanıp bu kişilerin oy vermesini sağlamakla sınırlı değildir. Bu savaş, *aynı zamanda, farklı fikirdekilerin oy vermelerinin engellenmesi üzerine verilir*. Bu, seçme hakkının ciddi derecede sınırlandırılmış olduğu iki asır önceki düşünce yapısına bir dönüşün işaretidir.

Elitlerin seçme hakkını genişletmeye direnmeleri, bugünkü bakış açımıza ne kadar ters düşse de, anlaşılabilir bir durumdur. Birleşik Krallık'ta,

---

24 Bu konuların tartışıldığı harika bir kaynak için bkz. André Schiffrin, *Words and Money* (New York: Verso, 2010).

25 Bir bakıma sorun daha büyüktür: Medya, ağırlıklı olarak reklamlara bağlıdır ve reklam verme tehdidi (ya da reklam gelirlerini kaybetme korkusu) şirketlerin kötü davranışlarının tam olarak haberleştirilmesini engelleyebilir.

26 Bkz. Stefano DellaVigna ve Ethan Kaplan, "The Fox News Effect: Media Bias and Voting", *Quarterly Journal of Economics* 122, no. 3 (2007), s. 1187-234. Televizyon kanalları imparatorluğunu on yedi yıl boyunca siyasi gücünü sağlamlaştırmak için kullanmış olan eski İtalya Başbakanı Silvio Berlusconi vakası, medya kontrolünün siyasi sonuçları nasıl etkileyebileceğine dair harika bir örnek sunmaktadır.

27 İnternet, anaakını medyadaki önyargı ve çarpıtmaları ortaya çıkarmış ve aynı zamanda farklı bakış açılarına daha fazla erişim sağlamıştır. Öte yandan, internet tipi "iş yapma modeli", medyanın gerek kamu gerekse özel sektör ihlalleri hakkında etkin bir gözetim görevi görmesini sağlayan derinlemesine araştırmacı gazetecilik için gereken kaynakları sunmamaktadır. Son olarak, Altıncı Bölüm'de değindiğimiz gibi, internet demokratik uzlaşmayı engelleyecek şekilde görüşlerin kutuplaşmasına yol açabilir.

1832'deki Reform Kanunu'na kadar, sadece büyük mülk sahipleri veya önemli derecede zengin olanlar oy kullanabiliyorlardı. Elitler, seçme hakkı genişletildiğinde olabileceklere şüpheyle yaklaşıyorlardı. 19. yüzyılın sonunda Jim Crow zamanında* Güney'de, beyaz siyasetçiler, ödeme gücü olmayan eski köleler ve onların soyundan gelenlerin seçimlere katılımını engellemek için seçim vergileri geliştirdiler.[28] Bu vergiler, okuryazarlık testleri ve bazen de şiddet ve terörle birlikte, hem seçimlere katılımın düşük tutulmasında hem de Demokrat Parti oylarının artmasında önemli rol oynadı.[29]

Ekvador'da 1979'dan önce sadece okuryazarlar oy verebiliyordu ve yönetimdeki seçkinler yerli halkın seçme hakkını elde etmek için gereken eğitimi almasını önlemek için uğraşmaktaydı. Buna benzer her durumda elitler, seçim hakkının genişletilmesinin kendi güçlü ve ayrıcalıklı konumlarını hatta zenginliklerini kaybetmelerine yol açmasından korkmaktaydı.

Seçme hakkının sınırlandırılması girişimlerinin çoğu, günümüzde ve geçmişte, yoksullara yönelik olmuştur; 1930'lardaki yoksul dışlama yasaları, devlet yardımı alan işsiz, erkek ve kadınların oy verme haklarını ellerinden almıştı.[30] Siyaset bilimcisi Walter Dean Burnham, çeşitli grupları hedefleyen ve seçmen "hareketsizleştirmesi" adını verdiği uygulamaların eski geçmişini detaylı bir şekilde anlatmıştır; toprak sahipleri ve düşük gelirli kentliler tarafından şehirde yaşayan işçilerin, büyük partiler tarafından sol partilerin,

(*) Jim Crow, bir İngiliz komedyen olan Thomas Rice'ın 1828'de yarattığı; aptal, ilkel, her türlü aşağılanmaya maruz kalan bir zenci tiplemesidir. Jim Crow, aşağılamak amacıyla beyazlar tarafından siyahlara takılan isimlerden biriydi – e.n.

28 Gerçekten de Demokrat Parti ön seçimleri sadece beyazları içeriyordu ve bu parti seçim sürecinde baskın olduğu için Afrika kökenli Amerikalılar fiilen seçme ve seçilme haklarından alıkonulmuşlardır.

29 Columbia Üniversitesi'nden Suresh Naidu, "seçim vergilerinin ve okur yazarlık testlerinin her birinin toplam seçim katılım oranlarını yüzde 10-23 civarında düşürdüğünü ve genel seçimlerde Demokrat Parti oy oranlarını yüzde 5 ile 10 orasında artırdığını" göstermiştir. Kullandığı akıllı ve dikkatli araştırma yöntemi, eyalet sınırlarının iki tarafında bulunan ilçe çiftlerinin karşılaştırılmasını içerir. Bkz. "Suffrage, Schooling, and Sorting in the Post-Bellum U.S. South", taslak metin, Columbia University, 2010, http://iserp.columbia.edu/sites/default/files/suresh_naidu_working_paper.pdf

30 Diğer (benzer siyasi amaçlara sahip olan) hedef gruplar, göçmenleri ve mavi yakalı işçileri içerir. Bkz. Alexander Keyssar, "The Squeeze on Voting", *International Herald Tribune*, 15 Şubat, 2012, s. 9; Keyssar, *The Right to Vote: The Contested History of Democracy in the United States* (New York: Basic Books, 2000). Seçmenlerin "sandıklara mühürlü yurttaşlığa kabul kâğıtlarını ya da herhangi eski bir adresteki kayıtlarını iptal ettiklerini kanıtlayan yazılı bir belgeyi getirmelerini veya bireysel olarak sadece iki salı gününden birinde her yıl kayıt yaptırmalarını" şart koşan vakalardan bahseder. Daha güncel olarak, Hispanik seçmenleri oy vermekten alıkoyma girişimleri iki dilli oy pusulalarına odaklanmaktadır. Örneğin bkz. Adam Serwer, "Gingrich and Romney Want to Say Adios to Bilingual Ballots", *Mother Jones*, 30 Ocak 2012, http://motherjones.com/politics/2012/01/gingrich-and-romney-want-say-adios-bilingual-ballots. Tabii ki, seçme ve seçilme hakkından mahrum bırakılan en önemli grup kadınlardı; bu grubun örneğin savaşa ve sosyal sorunlara yaklaşımı erkeklerden belirgin şekilde farklıdır. Bu hak mahrumiyeti siyasi süreçlerin sonuçlarını açıkça etkilemiştir.

kentli şirket sahibi seçkinler tarafından halkçıların ve orta ve yüksek gelirli gruplar tarafından yoksulların hareketsizleştirilmesini.[31] Bu uygulamaların çoğu *gizliden gizliye oy verme hakkının sınırlandırılması* olarak görülebilir.

Yoksulların oy verme hakkını ellerinden almak isteyenler bunu elbette böyle adlandırmaz. İktisatçılar ve istatistikçiler iki tip hatayı birbirinden ayırırlar: Seçim hakkına sahip birinin oy kullanmasına izin verilmemesi ve seçim hakkına sahip olmayan birisinin oy kullanmasına izin verilmesi. Demokratlar ilkinin, Cumhuriyetçiler ise ikincisinin daha önemli bir sorun olduğunu iddia ederler. Ancak Cumhuriyetçiler açık yürekli davranmamaktadırlar; bu ikinci hatayı yakalamak için uygulamak istedikleri engeller aslında oy hakkına sahip olma olasılığıyla alakasız *iktisadi* nitelikteki engellerdir. Devletin verdiği fotoğraflı bir kimlik kartı –genellikle Motorlu Araçlar Müdürlüğü'nün [*Department of Motor Vehicles*, DMV] verdiği bir sürücü ehliyeti veya kimlik kartı– DMV'ye ulaşmak için yeterli araç, zaman ve bilgi erişimine sahip olanlarla olmayanlar arasında bir ayrımcılık yapar.[32] Seçmen kimliği edinilmesi de doğum kartı ya da başka bir doküman gerektirir ve bunlar için daha da fazla zaman, para ve bürokrasi bilgisine ihtiyaç vardır.

Seçim sürecinden doğrudan dışlanma günleri ABD'de artık genel olarak geride kalmış olsa da, yoksulları ve iyi bağlantıları bulunmayanları hedefleyen ve seçimlere katılımı sınırlamayı amaçlayan girişimler yine de düzenli şekilde ortaya çıkmaktadır. Resmî merciler belirli bazı grupların siyasete katılımını engellemek için daha bile kurnazca yöntemler kullanabilmektedirler, yoksul veya göçmen mahallelerde yetersiz seçmen bilgilendirmesi ve kayıt çalışmaları yapmak, seçim sandıklarında yetersiz sayıda ilgili bulundurmak veya sabıkalıların oy vermesini yasaklamak gibi. İlgisizlikten ortaya çıkan ve bilinçli şekilde yapılan oy verme hakkı sınırlandırmalarını bazı durumlarda birbirinden ayırmak zor olsa da her ikisinin sonuçları da aynıdır: Genellikle de belirli bir grubun oy kullanma oranının düşmesi. Bu uygulamalar seçmen kütüğüne yazılmayı veya oy vermeyi mutlak olarak engellemese de seçimlere katılımı azaltıcı etki yaparlar – özellikle de seçimlere duyulan heyecanın halihazırda düşük ve resmî sisteme duyulan güvensizliğin zaten yüksek olduğu toplumun en az ayrıcalıklı olan kesimlerinde. Sonuç

31 Bkz. Walter Dean Burnham, "Democracy in Peril: The American Turnout Problem and the Path to Plutocracy", *Roosevelt Institute Working Paper* no. 5, 1 Aralık, 2010; Frances Fox Piven ve Richard A. Cloward, "Government Statistics and Conflicting Explanations of Nonvoting", *PS: Political Science and Politics* 22, no. 3 (Eylül 1989), s. 580-88; Piven ve Cloward, "National Voter Registration Reform: How It Might Be Won", *a.g.e.* 21, no. 4 (Güz 1988), s. 868-75.

32 Oy verebilecek durumda olan ancak arabası bulunmayan bir kişi için bile oy vermek için sürücü ehliyeti alma motivasyonu düşük olacaktır. Zira oy vermenin marjinal maliyeti daha yüksektir. Bir düzineden fazla eyalet, 2005'den beri kimlik belgesi yasaları yürürlüğe koymuştur. Bkz. Keyssar, "The Squeeze on Voting."

olarak, oy verme hakkına sahip 51 milyondan fazla Amerikalının dörtte biri seçmen kütüğüne kayıt yaptırmamış olur.[33]

Diğer taraftan, bazı uygulamalar kayıt işlemlerini kolaylaştırıp seçme hakkına sahip olanların oy kullanma olasılığını artırabilir. Sürücü ehliyeti başvurusu yaparken seçmen kütüğüne de kayıt yaptırabilme izni verilmesi hem işlem maliyetlerini düşürür hem de seçmen kayıtlarını güçlendirir. Seçim merkezlerinde daha esnek çalışma saatleri ve daha fazla oy sandığı, oy verme sürecini destekler.

Seçme hakkını sınırlandıran bu uygulamaların iki yönlü bir etkisi olur. Uygulamalar, başarılı oldukları ölçüde, bazı vatandaşların seslerini duyuramamalarına yol açar; bununla birlikte, uzun zamandan beri kabul görmekte olan ve tüm vatandaşların seçimlere etkin erişimi olması gerektiğini içeren ilkenin tersine çevrilmesi için bir uygulama yürütüldüğü algısı, siyasal sisteme yönelik hayal kırıklığını güçlendirir ve siyasal yabancılaşmayı artırır.

Güçsüzleştirme

Ekonomi oyununun siyaset sürecinde konulan kurallarının nasıl yüzde 1'lik kesimin avantajına işlediğini daha önce görmüştük. Bu durum, siyaset oyununun kuralları için de geçerlidir. Bu kuralların adaletsiz şekillerde konulduğu algısı –bunların en yukarıdakilerin ekonomik gücünü daha da artıracak şekilde elitlere orantısız güç sağladığı düşüncesi– siyasal yabancılaşmayı, güçsüzleşmeyi ve hayal kırıklığını artırır. Güçsüzleşme duygusu devletle çeşitli kademelerdeki ilişkilerde ortaya çıkar. 2010 yılında *Vatandaşlar Birliği Federal Seçim Komisyonu'na Karşı* adlı davada varılan kararda, Yüksek Mahkeme [*Supreme Court*] büyük kurumsal şirketlere fiilen sınırsız seçim kampanyası harcaması yapma hakkını onaylayarak sıradan vatandaşların güçsüzleştirilmesinde bir dönüm noktası yaratmıştır.[34] Bu karar, şirket-

33 Bkz. "Inaccurate, Costly, and Inefficient: Evidence That America's Voter Registration System Needs an Upgrade", *Pew Center on the States*, 14 Şubat 2012'de yayımlanan rapor, http://www.pewcenteronthestates.org/ uploadedFiles/Pew_Upgrading_Voter_Registration.pdf (Erişim tarihi: 4 Mart 2012). Rapor, aynı zamanda, neredeyse sekizde bir oranında olan yüksek sayıda tutarsızlık ve hatalı kayıt bulmuştur.

34 Bu, Baş Hâkim Roberts altında 5'e 4 oyla onaylanan birçok karardan biridir. En az bunun kadar önemli bir başka karar, [Yüksek] Mahkeme'nin 2011 yılında (*Arizona Free Enterprise Club-Bennett'e Karşı* adlı davada), ekonomik güç dengesizliğinin yarattığı siyasi güç dengesizliğini düzeltmek için Arizona eyaletinin özel seçim kampanyası parası toplamakta daha az başarılı olan adaylara ek fon sağlama çabasını engellemesiydi. Yüksek Mahkeme'ye duyulan güven önemlidir, çünkü her toplumda anlaşmazlıklar olacaktır ve mahkemelerin bu anlaşmazlıkları çözmede adil olduğunun düşünülmesi hayatidir. Fakat eğer mahkemelerin adil olduğuna dair inanç yoksa –savunmalar yapılmadan bile önce taraf tuttuğu düşünülüyorsa– mahkemenin asıl güç kaynağı olan kamuoyundaki inandırıcılığı ve etkinliği hızla ortadan kaybolacaktır. Yüksek derecede bölünmüşlüğün bulunduğu diğer ülkelerde bağımsız yargı fikrine şüpheyle yaklaşıl-

lere ve sendikalara, seçimlerdeki aday ve vaatlerin savunulmasında insanlarla eş seviyede "fikir özgürlüğü" sağlamıştır. Büyük kurumsal şirketlerin Amerikalıların çoğundan milyonlarca kat fazla kaynağı olduğu için, bu kararın tek boyutlu siyasal çıkarlara sahip, seçim kampanyalarına katılan ve aşırı zengin olan bir sınıf yaratma potansiyeli vardır; bu sınıfın tek amacı kendi kârlarını artırmaktır.

Mahkemenin bu kararını felsefi bir temele oturtmak zordur. Tüzel şirketler, belirli bir amaç için kurulmuş ve insanların koyduğu kanunlarca belirli hak ve yükümlülükler verilmiş yasal varlıklardır. Örneğin sınırlı yükümlülük avantajına sahiptirler, ancak bazı durumlarda bu tüzel zırhları parçalanabilir. Yasadışı davranışlar için halen kişisel sorumluluk mevcuttur. Öte yandan tüzel şirketler insan değildirler ve *kendilerinden koparılamayacak* hakları bulunmaz. Anayasa mahkemesi, siyasal gücü ve sistemi şekillendirmek için şirketlere açık çek vererek bunun aksini düşündüğünü göstermiştir. İfade özgürlüğüyle demokrasi arasındaki ilişkiyi dengeleme konusunda, mahkemenin kararı demokrasideki dengeleri önemsizleştirmiştir. Bir adaya bir iyilik yapması (bir yasayı desteklemesi) şartıyla para ödenmesi genellikle yolsuzluk olarak görülür. Yolsuzluksa demokrasimize olan inancı zayıflatır. Fakat bununla gerçekten olan bitenler arasındaki fark çok azdır. Örneğin bir sızıntı durumunda petrol şirketlerini sorumluluk sahibi olmaktan çıkaran bir yasaya destek veren adaya bu şirketler para verdiğinde, herkes bilir ki, aday farklı oy kullanıyor olsaydı bu paralar kesilecekti. Bu karşılıklı ilişki resmî değildir; ancak sonuç aynıdır. En önemlisi, vatandaşların olayı algılamaları aynıdır ve bu, demokrasiye olan inancımızı neredeyse açık olarak yapılmış yolsuzluk kadar zayıflatır.[35]

Mahkemenin bu kararı, bir bakıma, sermaye sahibi özel çıkarların "bir dolar bir oy" sistemini yaratma girişimlerinde ne kadar başarılı olmuş olduklarının bir başka göstergesidir; bu çıkarlar siyaset arenasında şirketlere sınırsız harcama hakkı tanıyan hâkimleri atayan siyasetçilerin seçilmesinde başarılı olmuşlardır.[36]

---

maktadır ve yargı hükümlerinin devletin herhangi bir başka alanında olduğu gibi siyasi olduğu düşünülmektedir.

35 Aslında, iktisatçılar bu tip düzenlemelere "zımni" sözleşme adını verirler; bunlar, zımni beklentilere uymamanın feci sonuçlarını bilen katılımcıların bulunduğu tekrarlanan oyunların kurgulanması aracılığıyla, açık sözleşmelerden bazen daha bile etkin şekilde uygulanabilmektedir.

36 Kongre, bu tür katkılar yapılmadan önce hissedarların bunu oylamasını zorunlu kılabilirdi. Ancak *Vatandaşlar Birliği* davasının etkilerini sınırlamaya çalışan Senatör Schumer ve diğerleri, şirketlerin siyasi gücünü sınırlandırma amacındaki bu ve diğer yasaları geçirmekte başarısız oldular. Paralı çıkarların artan gücü, aday dışı siyasi faaliyet komitelerinin (belirli adayların lehine çalışan grupların) adayların kendilerinden daha fazla harcadıkları ve sıkça yerici reklamlar verdikleri 2012 seçimlerinde hissedilmiştir.

Siyaset oyununun kuralları, bireylerde, haklı olarak, seçme haklarının kısıtlandığı hissini de doğurabilir. Seçimleri etkilemek amacıyla seçim bölgelerini düzenlemek bireylerin oylarının sayılmamasını daha olası kılar; seçim bölgelerinin sınırları, neredeyse seçim sonuçlarını önceden belirleyecek şekilde çizilebilir. Kürsü işgalleri [*filibuster*], azınlıktaki parti senatörlerine orantısız bir güç sağlayabilir. Geçmişte bu hak dikkatli şekilde kullanılmaktaydı. Sadece özel öneme sahip konularda kullanılması gerektiğine dair bir anlayış bulunmaktaydı; işin ilginci, en fazla, herkese seçme hakkı sağlama amacındaki medeni haklar kanununun geçirilmesini engellemek için kullanılmıştı. Ancak o günler geçmişte kaldı. Artık kürsü işgalleri yasama sürecini engellemenin rutin bir yöntemi haline gelmiştir.[37]

İlerleyen sayfalarda güçsüzleştirmeye, FED'in makro iktisat politikalarının yürütülmesindeki rolüne, bir başka örnek vereceğiz. Devlet, sıradan vatandaşlar için hayati öneme sahip bir konuda –işsizlik seviyesini ve iktisadi faaliyetleri etkileyen para politikası konusunda– sorumluluğu ağırlıklı olarak bankalar ve işverenler tarafından seçilen ve yetersiz demokratik hesap sorulabilirliğe sahip bir gruba vermiştir.

ABD'deki artan eşitsizlik eğilimi özellikle demokrasimiz için kötüye işaret olabilir. Demokrasimizin temelinde orta sınıfın yattığına dair genel bir anlayış hâkimdir. Yoksullar o kadar yabancılaşmışlardır ki, özellikle de onların oy vermesini sağlamak zordur. Zenginlerinse hukukun üstünlüğüne ihtiyacı yoktur; onlar iktisadi ve siyasal süreci kendi çıkarları doğrultusunda şekillendirebilirler ve de şekillendirirler. Bir demokraside oy vermenin neden çok önemli olduğunu ve ekonomimiz ve toplumumuz için *adil* bir hukukun üstünlüğünün neden şart olduğunu en kolay orta sınıf anlayabilir. Geçen yüzyılın ortalarında, orta sınıftakiler iktisadi ve siyasal sistemin genel itibariyle adil olduğuna inanmışlardı ve "sivil toplum ilişkilerine" duydukları inanç kendilerinin ve diğer herkesin yararına olan bir büyümeyle ödüllendirilmiş görünmekteydi. Ancak durum artık çok farklı. Üçüncü Bölüm'de gördüğü-

37 Sonuç olarak, kürsü işgalleriyle birlikte, (Senato'daki) "belirleyici" seçmen medyan değil 40. yüzde birlik kesimdekilerdir. Kürsü işgali kuralları anayasal bir sorun olmadığı ve her meclisin kendi başına verdiği kararlar olduğu için, ilginç bir soru ortaya çıkmaktadır: "Medyan" seçmen kontrolü neden 40. yüzde birlik kesimdeki seçmene bırakır? Kürsü işgali uygulaması, Vatandaşlık Hakları Yasası'nca korunma altına alınmamış ancak azınlıklıkların kritik önemde olduğunu düşündüğü konularda azınlık haklarını korumak için yaratılmıştı. Çoğunlukla sivil haklar konularında, Afrika kökenli Amerikalıların haklarını ellerinden geri almak için kullanılmış olmalarıysa ironiktir. Ezra Klein, "Breaking the Filibuster in One Graph", *Washington Post*, 23 Aralık 2010, http://voices.washingtonpost.com/ezra-klein/2010/12/ breaking_the_ filibuster_in_one. html. Yazı, kürsü işgali sayılarındaki "şok edici" artışı gösteren veriler sunar: Çeyrek yüzyıl önce göz ardı edilebilir seviyede olan bir rakamken, son Kongre döneminde bir kürsü işgalinin bitebilmesi için 140 başvurunun yapılması gerekmiştir. Bugün artık kürsü işgalleri rutin haline gelişmiştir ve seçim kampanyası finansman yardımlarıyla birlikte, istekleri çoğunluğun çıkarlarının tersine bile olsa, paralı çıkarların siyasi nüfuz kullanma kabiliyetini artırmaktadır.

müz gibi, işgücü piyasamızın kutuplaşması orta sınıfın içini boşaltıyor ve zayıflayan orta sınıfın kendisine açıkça kötü hizmet eden siyasal süreç hakkındaki hayal kırıklığı artıyor.

Neden umursamalıyız?

Bu bölümde, ismen bir kişi bir oy prensibine dayalı olsa da, en üst kademedekilerin çıkarları doğrultusunda işlemeye başlayan bir siyasal sistemin kuruluşunu tasvir ettik. Bir başka kısır döngü daha işlemeye başlamıştır: Oyunun siyasi kuralları en yukarıdakilere *doğrudan* yarar sağlayarak onları orantısız şekilde söz sahibi yapmakla kalmamış, onlara *dolaylı* şekillerde daha da fazla güç sağlayan bir siyasal süreç de yaratmıştır. Siyasete karşı hayal kırıklığına ve siyasal sisteme güvensizliğe katkıda bulunan bir dizi gücü belirledik. Toplumumuzdaki büyüyen uçurum, bir uzlaşmaya varılmasını güçleştirmiş ve siyasi kilitlenmeye katkıda bulunmuştur.

Bu durumun kendisiyse kurumlarımızın gerek verimlilik gerekse adaletine olan güvenimizin azalmasına neden olmuştur. Seçme hakkını sınırlandırma girişimleri, siyasi ve iktisadi sistemlerimizin adil olmadığının farkına varmamız, bilgi akışının zenginlerin kontrolünde olan bir medya tarafından yönetildiği bilgisi ve sınırsız seçim kampanyası bağışlarının da yansıttığı gibi paranın siyasetteki açık rolü, siyasal sistemimize karşı hissettiğimiz hayal kırıklığını daha da artırmıştır. Bu hayal kırıklığı, özellikle de yoksul kesimlerde, siyasal katılımı en az doğrudan seçme hakkı sınırlandırması girişimleri kadar düşürmüştür. Bu durumsa yüzde 1'lik kesimdekilerin ve paralarının etki alanını artırmış, güvensizlik ve hayal kırıklığını güçlendirmiştir. Böyle bir hayal kırıklığıyla birlikte, seçimlere katılımın sağlanması para harcamayı gerektirmeye başlamıştır; seçimlere katılımın sağlanması için yapılan uygulamalar, çıkarları zenginlerin çıkarlarıyla örtüşenleri hedef alabilecek duruma gelmiştir.

Bunun etkisi, seçimlere katılımın diğer gelişmiş toplumlara oranla çok düşük kaldığı ABD'de görülmektedir. Son yıllarda başkanlık seçimlerine ortalama katılım yüzde 57 seviyesinde olmuş,[38] başkanlık seçimlerinin olmadığı Temsilciler Meclisi seçimlerinde katılım ortalama yüzde 37.5 seviyelerinde kalmıştır.[39] Gençlerin –özellikle de beklentilerin çok yüksek olduğu 2008

38 Seçimlere katılımı belirleyen birçok etken vardır. Bu bölümün odaklandığı hayal kırıklığı ve hak mahrumiyeti konuları önemlidir, savaş da (örneğin, 2004 seçimlerindeki görece yüksek katılımın bir nedeni olarak).

39 Burnham'ın "Democracy in Peril" adlı makalesi, hak ve güç mahrumiyetlerinin en yüksek seviyede olduğu (Güney'deki) eyaletlerin aynı zamanda en düşük seçmen katılım oranlarına sahip olduğunu gösteren veriler sunar. Bu oran Güney Carolina'da (1926 yılındaki Temsilciler Meclisi seçiminde) yüzde 1.8'e kadar düşmüştü ve son 110 yılda Güney eyaletlerinde yapılan se-

seçimleri sonrasında– yaşamakta oldukları hayal kırıklığını göz önüne aldığımızda, 2010'da seçimlere katılımlarının daha da düşerek yüzde 20 seviyelerine gerilemiş olması şaşırtıcı değildir.[40]

Ön seçimlere katılım daha da düşük ve yanlıdır.[41] Bunun sonucunda genel seçimlerde seçmenleri bekleyen adaylar hayal kırıklığı yaratır ve bu da genel seçimlere katılımın düşük olmasına neden olur.

Siyasal sistemimize dair hayal kırıklığı ve onun adaletsiz olduğu inancı, Wall Street'i İşgal Et hareketinde de görüldüğü gibi, siyasal sistem dışında da ajitasyona yol açabilir. Bunun siyasal sistemde bir reforma yol açması gibi olumlu etkileri olabilir. Siyasal sistem bu reformları reddettikçe yabancılaşmaya katkıda bulunmuş olur. Daha önce, Birinci Bölüm'de, ekonominin ve daha genel olarak toplumun işleyişinde güven, işbirliği, sosyal sermaye ve adalet anlayışının önemini tartışmıştım. Siyasal sistemimizdeki bu başarısızlıkların önemli yan etkileri vardır. Bu, toplum ve ekonomimizin giderek yükselen eşitsizlik için yüklendiği yüksek bedeli ödemesinin bir başka şeklidir.

Siyasal sistemimizin reformu

Çoğu Amerikalı, siyasal sürecimizin çoğunluğun isteklerine daha fazla karşılık verecek ve paranın gücünü azaltacak şekilde yeniden yapılandırıl-

---

çimlerin birçoğunda yüzde 30'un altına –genellikle oldukça altına– inmişti. 2008 başkanlık seçimlerinde katılım oranlarında az da olsa bir artış yaşanmasına rağmen, bir başkanlık seçiminde katılımın yüzde 60'ın üzerine çıktığı son seçim 1968'deydi ve yüzde 70'in üzerine çıktığı son seçim 1900'daydı. Bkz. http://www.presidency.ucsb.edu/data/turnout.php. Bunu diğer ülkelerle karşılaştıracak olursak, son 60 yıl içerisinde genel seçimlere katılım Almanya'da yüzde 70'in altına hiç düşmemiş, Fransa'da yüzde 60'ın altına hiç düşmemiş ve yine Fransa'da cumhurbaşkanlığı seçimlerine katılım hep en az yüzde 77 ve 1965 sonrasındaysa çok daha yüksek olmuştur. Demokrasi ve Seçim Yardımı Uluslararası Kurumu'nun [*International Institute of Democracy and Electoral Assistance*] Seçmen Katılımı veritabanına bakınız: http://www.idea.int/vt/

40 Seçimlerin genç insanlar için çok daha önemli olduğunu düşünürsek –uygulanabilecek devlet politikalarının hayat boyu sürecek sonuçları olabilir– katılımın bu kadar düşük olması özellikle şaşırtıcıdır.

41 Bu, örneğin, 2012 yılında erken dönem Cumhuriyetçi Parti başkanlık adayı ve parti meclisi seçimlerindeki katılım oranlarında belirgindi: Maine eyaletinde kayıtlı seçmenlerin parti meclisi seçimlerine katılımı yüzde 1, Florida'da yüzde 16 ve Nevada'da yüzde 3'tü. Bu meylin doğası Güney Carolina'daki ön seçimde kendini göstermişti: Seçmenlerin yüzde 98'i beyaz (nüfusun yüzde 66'sı beyazdır), yüzde 72'si 45 yaş ve üstü (medyan yaş 36'dır) ve üçte ikisi Protestan bir Hıristiyan mezhebindendi [*evangelical Christians*] (2008 genel seçimindeki sandık sonrası seçim anketlerinde bu oran yüzde 40'dı). Benzer meyiller belirli konulardaki duruşlarda kendini gösterirler. Cumhuriyetçi Parti ön seçimlerindeki seçmenler arasında doğum kontrolünün zorunlu sağlık sigortası kapsamına alınmasına karşı güçlü bir görüş olduğu açık olsa da, Şubat 2012'de yapılan bir *New York Times* anketine göre, böyle bir yasa ikiye bir oranında popüler desteğe sahipti. Bkz. Erik Eckholm, "Poll Finds Wide Support for Birth Control Coverage", *New York Times*, 1 Mart 2012, http://www.nytimes.com/2012/03/02/us/politics/americans-divided-on-birth-control-coverage-poll-finds.html (Erişim tarihi:4 Mart 2012).

masının ne kadar önemli olduğunun artık farkındadır. Oyunun siyasal kurallarının üst kesimdekilere nasıl orantısız etki gücü verdiğini tasvir etmiştik. Oyunun kurallarını değiştirmek daha demokratik bir demokrasi yaratabilir.

Örneğin, kuralları, oy verenlerin ülkede yaşayan vatandaşları daha iyi temsil edeceği şekilde değiştirmeliyiz – seçme hakkı sınırlandırma girişimlerini durdurarak ve yoksulların bile oy vermesini kolaylaştırarak. Siyasal sistemin tepkiselliğini düşürme amacıyla kurgulanmış, seçimleri etkilemek amacıyla seçim bölgelerini düzenleme gibi uygulamaların sınırlandırılması gerekmektedir. Bankacılık sektörü kökenli kişilerin Wall Street ve hükümet görevleri arasında kolayca yer değiştirmesini sağlayan "döner kapı" tarzında uygulamalar için de bu böyle olmalıdır. Avustralya'da olduğu gibi oy kullanma zorunluluğu tarzında kurallar, şaşırtıcı olmayan şekilde, daha yüksek katılıma ve seçim sonuçlarının toplumun daha genelini temsil etme olasılığının artmasına yol açmaktadır.[42] En önemlisi, seçim kampanyalarının finansman yöntemlerinin reforma ihtiyacı vardır. *Vatandaşlar Birliği* davasının sonucu tersine döndürülmese bile, şirketlerin seçim kampanyalarına yaptıkları bağışlara en azından sadece şirket sahipleri –hisse senedi sahipleri– bu yönde oy kullanırlarsa izin verilmelidir. Bu karar, güçlerini sadece kendilerine aşırı büyük ödüller vermek için değil, aynı zamanda bunu yapabilmelerini sağlayan bir sistemi devam ettirmek için de kullanan en üst kademedeki yöneticilerin tekeline bırakılmamalıdır. Dahası, devlet de "fikirler piyasasında" eşit, en azından bugün bulunduğundan daha eşit, bir oyun sahası olmasını sağlamak için finansal kaynaklarını kullanmalıdır.[43]

Ne yapılması gerektiğini biliyoruz; reformlar bizi dilediğimiz "bir kişi bir oy" demokrasisine tam olarak ulaştıramayacak olsa da en azından bu yönde ilerletecektir. Ancak bu yöndeki çabalar, bazı bariz nedenlerden dolayı engellenmektedir: Paralı çıkarların sistemin bu çıkarlara hizmet etmeye devam etmesini sağlamak için gerekli motivasyonu ve kaynakları vardır. Ben İktisadi Danışmanlar Kurulu'nun başkanlığını yaparken, Clinton hükümeti seçim kampanyalarının finansman ihtiyacını sınırlandırmak için cesur bir girişimde bulundu. Televizyon kanallarının kullandığı yayın bantları kamuya aittir. Bunların serbestçe televizyon kanallarına verilmesindense –bu kurumsal şirketlere verilen sosyal yardımlara apaçık bir örnek teşkil eder– bu bantlara erişimi satabiliriz; bunu yaparken de belirli bir yayın süresinin seçim reklamlarına ayrılması şartını getirebiliriz. Siyasi

42 Vatandaşlar oy vermek zorunda değil sadece sandığa gelmek zorundadırlar. Bu şart, bölümün başında tartıştığımız "seçim paradoksunu" büyük oranda ortadan kaldırır.

43 Bu, Yüksek Mahkeme'nin *Arizona Free Enterprise Club-Bennett'e Karşı* ve *Vatandaşlar Birliği Federal Seçim Komisyonu'na Karşı* adlı davalarının tersine çevrilmesi anlamına gelmektedir.

reklamların ücretsiz hale gelmesiyle siyasetçilerin daha az paraya ihtiyacı olur; ayrıca bu, ücretsiz reklamları yapmayı kabul edenlerin kabul edebilecekleri seçim kampanyası yardım miktar ve türünü de sınırlandırabiliriz. Ancak seçim reklamlarından –ve ücretsiz yayın bantlarından– çok büyük paralar kazanan televizyon kanalları, bu reforma şiddetle ve başarılı bir şekilde karşı çıkmışlardır.

Demokrasimizin içinin boşaltılması

Demokrasi –en azından çoğumuzun onu algılama biçimine göre– bir kişi bir oy ilkesine dayanır. Siyasal söylem ağırlıklı olarak "ortadaki", "bağımsız" seçmene odaklanır, yerleşik siyaset kuramının tahmin ettiği gibi. Ancak hiç kimse Amerikan siyasetinin sonuçlarının gerçekten ortadaki seçmenin çıkarlarını yansıttığını iddia edemez. Büyük kurumsal şirketlere yapılan devlet yardımları ortadaki seçmenin umurunda değildir. Çoğunluğun (bazı anketlere göre Amerikalıların üçte ikisinin)[44] daha sıkı düzenlemeler istediği ve bankaların karşı çıktığı finansal düzenlemeler üzerine verilen savaşı ortadaki seçmen kazanmadı. Sonuçta, İsviçre peynirine benzeyen bir finansal düzenleme reformu gerçekleştirdik: Herhangi bir ilkeye dayanmayan bir sürü deliklerle, istisnalarla ve muafiyetlerle dolu bir düzenleme. Tüm kredilerde daha sıkı tüketici korunması uygulanırken araba kredilerinin bunun dışında tutulması için iyi bir sebep yoktu; sadece bu kredi kuruluşları gerekli siyasal yatırımları yapmakta başarılı olmuşlardı.

Yeni düzenlemeleri hazırlamakla sorumlu Temsilciler Meclisi Finansal Hizmetler Kurulu'nun tüm temsilcilerin neredeyse yüzde 15'ine denk düşen altmış bir üyesinin bulunması şaşırtıcı değildir. 2010 yılında kabul edilen Dodd-Frank Kanunu, en büyük on bankayla daha sıkı denetimler isteyen 200 milyon Amerikalı arasında dikkatlice dengelenmiş ve karşılıklı taviz verilerek ulaşılmış bir uzlaşmayı temsil ediyordu. (Korkarım ki, tarih Amerikalıların büyük çoğunluğunun haklı olduğunu gösterecek.)

Paul Krugman şu sözlerinde haklıdır: "Gelir dağılımındaki aşırı dengesizlik gerçek bir demokrasiyle bağdaşmaz. Siyasal sistemimizin büyük sermaye tarafından çarpıklaştırıldığını ve bu azınlığın daha da zenginleşmesiyle bu çarpıklığın daha da arttığını kim cidden inkâr edebilir?"[45]

Başkan Abraham Lincoln, Gettysburg Konuşması'nda, Amerikalıların

---

44 26 Nisan 2010'da yapılan *Washington Post/ABC* News anketi, Amerikalıların üçte ikisinin daha katı finansal düzenlemeleri desteklediğini göstermiştir. http://abcnews.go.com/images/PollingUnit/1109a1Financial Regulation.pdf (Erişim tarihi: 4 Mart 2012).

45 Paul Krugman, "Oligarchy, American Style", *New York Times*, 4 Kasım 2011, http://www.nytimes.com/2011/11/04/opinion/oligarchy-american-style.html (Erişim tarihi: 1 Mart 2012).

"halkın oluşturduğu, halk tarafından yönetilen ve halk için var olan devletin bu dünyadan eksilmemesi" için Büyük İç Savaş'a girmiş olduğunu söylemiştir. Ancak bu süreç devam edecek olursa bu ideal de tehlikeye girmiş olur.[46]

Bu bölüme, ortadaki seçmen meselesini –yani demokrasimizin ortadakilerin görüşlerini neden üst kesimlerin görüşleri kadar yansıtamadığını– tartışarak başladık. Burada kısmi bir cevap verdik: Medyan seçmen (seçmenlerin yarısının kendisinden çok, yarısının da az gelire sahip olduğu seçmen) medyan Amerikalıdan daha zengindir. Yukarıya doğru meyilli olan *taraflı* bir seçmen havuzuna sahibiz.

Ancak bu Amerikan siyasetinde olan bitenleri tam olarak açıklamamaktadır. Sonuçlardaki bu meyil –siyasal sistemin üst kesimleri kayırma seviyesi– seçmen havuzunun taraflılığıyla tam olarak açıklanamaz. Bunun bir nedeni de algı ve inançlardaki taraflılıktır, yani üst kesimdekilerin ortadakileri dünyayı çarpık bir şekilde görmeye ikna etmiş ve zenginlerin çıkarlarına olan politikaların kendi çıkarlarına da hizmet ettiğini düşünmelerine yol açmış olması. Üst kesimlerin bunu nasıl yaptığı bir sonraki bölümün konusudur.[47] Fakat öncelikle küreselleşmenin seçkinlerimiz tarafından nasıl kendi çıkarları doğrultusunda ve çoğu Amerikalının çıkarlarının tersine işleyecek şekillerde kötü yönetildiğini ve daha da önemlisi, bunun diğer yerlere nazaran ABD'deki demokrasiyi nasıl zayıflattığını tartışmak istiyorum. Dahası, demokrasimizin az önce anlattığım zayıflayışı ve çarpıklaşması, küresel liderlik rolümüzün temellerini ve dolayısıyla da genel değer ve çıkarlarımız doğrultusunda bir dünya yaratma kabiliyetimizi yok etmektedir.

---

46 Başkan Obama, 6 Aralık 2011'de Kansas'ın Osawatomie şehrinde yaptığı konuşmada bunu aynı derecede güçlü bir şekilde belirtmiştir: "1910'da, Teddy Roosevelt buraya Osawatomie'ye geldi... Ülkemiz, dedi, ...gerçek bir demokrasinin zaferi anlamına gelmiyorsa başka hiçbir anlama gelmez... her insanın içindeki en iyiyi gösterme fırsatının garanti edilmediği bir ekonomik sistemin [zaferi]." Başkan şöyle devam etti: "Eşitsizlik demokrasimizi bozmaktadır. Yüksek fiyatlı lobicilere ve sınırsız seçim kampanyası katkılarına gücü yeten az sayıda kişiye aşırı söz hakkı tanımakta ve demokrasimizi en yüksek fiyatı verene satma riski taşımaktadır. [Eşitsizlik] diğer herkeste Washington'daki sistemin kendileri aleyhine olacak şekilde hileli bir şekilde düzenlendiği, seçilmiş temsilcilerimizin çoğu Amerikalının çıkarlarını korumadığı şüphesini haklı olarak uyandırmaktadır."

47 Bir rol oynamış olabilecek üçüncü bir açıklama mevcuttur. Demokraside siyaset koalisyon oluşturmayı gerektirir. Analizimiz, insanların umursadığı tek şey sanki iktisadi sorunlarmış gibi ilerlemiştir. Ancak seçmenler sosyal sorunları da umursarlar ve sosyal ve iktisadi sorunları farklı şekillerde tartarak kendi bakış açılarını temsil eden adayları seçerler. En azından bir süre boyunca, Cumhuriyetçiler sosyal ve iktisadi muhafazakârlardan oluşan bir koalisyon oluşturmuşlardır; bu koalisyon, her ne kadar sosyal muhafazakârların arzularıyla örtüşen bir gündemi ilerletmiş olsa da genellikle bu kişilerin iktisadi çıkarlarının tersine işlemiştir. Bkz. Thomas Frank, *What's the Matter with Kansas? How Conservatives Won the Heart of America* (New York: Metropolitan Books, 2004).

Bu sonuçlar bizi şaşırtmamalıdır: Küreselleşme yüzde 1'lik kesim tarafından yönetildiğinde, aynı anda hem (Üçüncü Bölüm'de gördüğümüz gibi) vergi yükümlülüğünden kaçma olanağı tanıyan hem de yüzde 1'e şirket içi pazarlıklarda ve siyasette avantaj sağlayan baskılar uygulanmasına izin veren bir mekanizma sunar. Bu nedenle, sadece iş pozisyonları değil siyaset de artarak yurt dışından tedarik edilmeye başlanmıştır. Bu eğilim ABD'ye özgü değildir; bu küresel bir olgudur ve diğer bazı ülkelerde durum ABD'dekinden çok daha vahimdir.

Bunun en canlı örnekleri aşırı borçlanmış ülkelerde ortaya çıkmıştır.[48] Borçlu ülkelerin kendi geleceklerinin "kontrolünü" kaybetmeleri –gücü kreditörlere vermeleri– küreselleşmenin erken dönemlerinde başlamıştır. 19. yüzyılda, zengin ülkelerin bankalarına borcu olan yoksul ülkeler, işgal edilme veya bombalanma riskiyle karşı karşıya kalıyorlardı: Meksika, Mısır ve Venezüella böyle mağdur olmuştu. Bu, 20. yüzyıl boyunca devam etti: 1930'larda Newfoundland demokrasisi tasfiye edildi ve kreditörleri tarafından yönetilmeye başlandı.[49] İkinci Dünya Savaşı sonrasındaysa tercih edilen araç IMF'ydi: Ülkeler fiilen ekonomik egemenliklerini uluslararası kreditörleri temsil eden bu kuruma devretmeye başladılar.

Bu olayların gelişmekte olan yoksul bir ülkede olması bir şey, gelişmiş endüstriyel bir ülkede olması başka bir şeydir. Ancak son zamanlarda Avrupa'da olan budur; önce Yunanistan ve sonra İtalya, yöneticileri seçimle gelmeyen Avrupa Merkez Bankası ve Avrupa Komisyonu ile birlikte, IMF'nin politika parametrelerini emretmesine ve programın uygulanışının denetlenmesi için teknokrat bir hükümet atamasına izin verdi.[50] Yunanistan hazırlanan sert kemer sıkma programını referanduma götürmeyi önerdiğinde, Av-

48 Küresel finansal sorunlarla ABD'dekiler arasında birçok ortak nokta bulunur; birçok vakada aşırı borçluluğu faal şekilde teşvik edenler, bireyleri ve ülkeleri almaları gerekenin üzerinde borçlanmaya ikna edenler, bankalardı. Bazı başka vakalarda, sorunlar daha da büyüktü; yüksek tasarruf oranlarına sahip Doğu Asya'nın yurt dışından borç almasına gerek yoktu. Ancak ABD ve diğer gelişmiş endüstriyel ülkeler (hem doğrudan hem de dolaylı olarak IMF aracılığıyla), bu ülkelere Batılı bankalardan şirketlerinin serbestçe borç almasına izin vermesi için baskı yapmıştır. Fakat bu bölgenin geleceğiyle ilgili yaklaşımlar değiştiğinde, para kapıdan dışarı kaçmış ve bölge 1997 Doğu Asya krizini yaşamıştır. Para içeri girerken bankalar büyük kârlar elde etmişti; bankalar, bununla birlikte, IMF ve ABD Hazinesi aracılığıyla ülkelerin varlıklarını acilen satmaya zorlayarak, kriz *sonrasında* da para kazanmaya devam etmişlerdir. Bkz. J.E. Stiglitz, *Globalization and Its Discontents* (New York: Norton, 2002).

49 Daha etraflı bir tartışma için, bkz. J.E. Stiglitz, 2006, *Making Globalization Work* (New York: Norton, 2003), 8. Bölüm; David Hale, "Newfoundland and the Global Debt Crisis", *Globalist*, 28 Nisan, 2003, http://www.theglobalist.com/ StoryId.aspx?StoryId=3088 (Erişim tarihi: 7 Mart 2012).

50 Teknik olarak, hükümetler meclis oylamasıyla göreve gelmişlerdir fakat birçok hatta çoğu vekil, başka bir şanslarının bulunmadığını düşünmüşlerdir.

rupalı bürokrat ve bankacılar korkuya kapıldı:[51] Yunan vatandaşları öneriyi reddedebilir ve bu da kreditörlerin paralarını geri alamaması anlamına gelebilirdi.

Finans piyasalarının emirlerine teslim olunuş daha genel ve saklıdır. Sadece felaket aşamasındaki ülkeler için değil, sermaye piyasalarından para bulmak zorunda kalan tüm ülkeler için geçerlidir. Eğer ülke finans piyasalarının istediklerini yapmazsa, kredi derecelerinin düşürülmesi, paralarının geri çekilmesi ve faizlerin artırılması tehdidiyle karşılaşır; bu tehditler genelde etkili olur. Finans piyasaları genelde istediklerini elde eder. Seçimler özgür olabilir ancak en fazla önem verdikleri konularda –ekonomi konularında– seçmenlere gerçek seçenekler sunulmaz.

Luiz Inácio Lula da Silva, 1990'larda iki kere Brezilya başkanlık seçimlerini kazanmanın eşiğine gelmiş fakat Wall Street her ikisinde de veto işlevi gören itirazlarda bulunmuştu. Wall Street, eğer Lula seçilirse ülkeden para çekeceğini, ülkenin ödemesi gereken faizlerin hızla yükseleceğini, yatırımcıların ülkeden uzak duracağını ve büyümenin çökeceğini ima etti. 2002 yılında, bu durum üçüncü kez yaşandığında, Brezilyalılar uluslararası finansçılardan emir almayacaklarını gösterdiler.[52] Başkan Lula, iktisadi istikrarı koruyan, büyümeyi destekleyen ve ülkedeki aşırı gelir adaletsizliğiyle savaşan mükemmel bir başkan oldu. Sekiz yıl başkanlık yaptıktan sonra bile başlangıçtaki popülaritesini koruyabilen dünya etrafındaki ender liderlerden biriydi.

Bu, finans piyasalarının vardığı çok yanlış hükümlerden sadece bir tanesiydi. Finans piyasalarının savunucuları, açık sermaye piyasalarının erdemlerinden birinin "disiplin" kazandırmak olduğunu iddia ederler. Ancak bu kararsız bir disiplindir, bir gün A notu verdiğine bir gün sonra F notu verebilir. Daha kötüsü, finans piyasalarının çıkarları sıklıkla ülke çıkarlarından farklı olur. Piyasalar dar bakışlıdır ve ülke genelinin değil finansçıların refahının geliştirilmesini amaçlayan bir siyasi ve iktisadi gündeme sahiptir.

51 Yetkililerin ve bankaların tepkilerinin –ve bankalar ve borsa üzerindeki etkisinin– bir incelemesi için bkz. Quentin Peel, Richard Milne ve Karen Hope, "EU Leaders Battle to Save Greek Deal", *Financial Times*, 1 Kasım 2011, http://www.ft.com/intl/cms/s/0/cc377942-0472-11e1-ac2a-00144feabdc0.html - axzz1oBCs0Dlj (Erişim tarihi: 4 Mart 2012).

52 Bu seçimde Goldman Sachs, seçimin bu ülkedeki yatırımları riske attığı zımni fikriyle, da Silva'nın başkan olma şansıyla bağlantılı riskleri ölçmek için Goldman Sachs "Lulametre" ölçüsünü yaratacak kadar ileri gitti. Bkz. http://moya.bus.miami.edu/~sandrade/Lulameter_GS.pdf. Görünen o ki, daha sonra geri çektiklerine göre, (yukarıda adresi verilen) bu rapor başların belaya sokmuştu. *New York Times* şöyle yazmıştı: "Goldman Sachs'ın kendisiyle, stratejistlerinin bu yılın başında bir 'Lulametre' kullanarak yayımladığı rapor arasına mesafe koyduğu gözükmektedir. Daha sonra, yükselen piyasalar araştırmalarının başındaki Paulo Leme, Brezilya'nın geleceği hakkında görece dengeli bir bakış sunmuştur." http://www.nytimes.com/2002/10/12/business/ worldbusiness/12BRAZ.html?pagewanted=all

Bu, böyle olmak zorunda değildir. Finans piyasaları, özellikle de kısa vadeli sermaye akımları bakımından tam serbest oldukları için, paralarını bir gecede ülkeden çekme tehdidinde bulunabilirler. Fakat finans piyasalarının (sermayenin ülkeye serbestçe girip çıkmasına izin veren) sermaye piyasası serbestleşmesine ideolojik bağlılıklarına rağmen –ki bu, piyasaların kendi çıkarlarıyla tutarlı bir ideolojidir– bu tür serbestleşmeler aslında iktisadi büyümeyi desteklemezler; tersine, istikrarsızlığın ve eşitsizliğin artmasına yol açarlar.[53]

Burada özetlediğim sorunlar aslında daha derin ve yaygındır. Küreselleşme konusunda dünya çapındaki uzmanlardan biri olan Harvard Üniversitesi profesörü Dani Rodrik'in işaret etmiş olduğu gibi, aynı anda hem demokrasi, hem ulusal özerklik hem de serbest küreselleşme bir arada bulunamaz.[54]

Uluslararası şirketlerin kendi ülkelerinde elde edemediklerini uluslararası arenada elde etmeye çalışmalarına sıkça şahit olduk. Dünya Ticaret Örgütü'nün [*World Trade Organization*, WTO veya DTÖ] Finansal Hizmetler Anlaşması, hükümetlerin yabancı bankaları ülkelerine almalarını şart koşarak ve finans sisteminin ekonomi ve topluma hizmet edecek şekilde istikrarlı olmasını sağlayacak düzenlemeleri uygulama kabiliyetlerini sınırlandırarak finans piyasalarının serbestleşmesini dayatmıştır. Ticaret Anlaşması Uruguay Raundu, fikrî mülkiyet haklarının ABD'deki bilim, dünyadaki bilim, gelişmekte olan ülkeler ve sağlığa erişim için kötü olan bir şeklini dünya genelindeki ülkelere başarılı bir şekilde dayatmıştır. Büyük şirket çıkarları tarafından bilginin serbest dolaşımını engellemek için kurgulanan bu anlaşma tekel gücünü artırmıştır ve rantların yaratılmasına yardım etmiştir; rantlar, İkinci Bölüm'de gördüğümüz gibi, bugünkü eşitsizliğin temel kaynaklarındandır.[55] Anlaşmayı bu şekilde yorumlamayanlar bile, her ülkenin fikrî mülkiyet sistemi kurgusuna gereksiz derecede ağır kısıtlamalar getirildiğini düşünmektedir. Anlaşma aynı zamanda ülkelerin özerkliklerini ve demokrasilerinin gücünü zayıflatmıştır. Ülkeler bilgiye ve hayat kurtaran ilaçlara erişim hakkındaki endişelerle araştırma ve inovasyona teşvikler sağlama ihtiyacını dengeleyerek kendi topraklarındaki bilgi gelişimini en iyi neyin destekleyeceği hakkındaki görüşlerini yansıtacak bir fikrî mülkiyet sis-

53 Üçüncü Bölüm'de belirttiğimiz gibi, IMF bile artık sermaye kontrollerinin bazen istenebilir olduğunu kabul etmiştir. Bu konuda büyük bir literatür mevcuttur. Örneğin bkz. Jonathan D. Ostry vd., "Capital Inflows: The Role of Controls", *IMF Staff Position* notu 10/04, 19 Şubat 2010, http://www.imf.org/ external/pubs/ft/spn/2010/spn1004.pdf (Erişim tarihi: 28 Aralık 2011). Ayrıca bir sonraki bölümde bu konunun daha etraflı tartışmasına bakınız.

54 *The Globalization Paradox: Democracy and the Future of the World Economy* (New York: W. W. Norton, 2011).

55 Ortaya çıkan yüksek ilaç maliyetleri de en alttakilerin yoksullaşmasında önemli bir rol oynar. Fikrî mülkiyet hakları etrafındaki konuların daha detaylı bir tartışması için bkz. Stiglitz, *Making Globalization Work*, 4. Bölüm.

temi seçemez olmuşlardır; DTÖ'nün emirlerine uyan bir sistem seçmek zorunda kalmışlardır.[56]

Buna birçok başka örnek gösterilebilir. ABD, Singapur'la yaptığı karşılıklı ticaret anlaşmasında, Singapur'un sakızla ilgili düzenlemelerini sınırlamaya çalışmıştır; bu ülkenin uygulamalarının ABD'nin "temel" ihraç mallarından biri olan sakız ticaretini kötü etkileyeceğinden endişe edilmiştir. Şili'yle olan karşılıklı ticaret anlaşmasında ABD, Şili'nin ekonomisine istikrar sağlamak için başarıyla kullandığı sermaye kontrollerinin engellenmesi için çabalamıştır. Başka bazı anlaşmalarda, ABD diğer ülkelerin aşırı benzin tüketen araçların alımını engelleme çabalarına karşı çıkmıştır, çünkü ABD bu türden arabaların üretiminde uzmandır. ABD Kongresi ve mahkemeleri yapmayı reddetmiş olsa da, Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması'nın 11. Kısım'ı ve diğer bazı ikili yatırım anlaşmalarının (ve ABD ve Avrupa'nın gelişmekte olan ülkelerle imzaladığı diğer iktisadi anlaşmaların) düzenleme değişiklikleri sonucunda kâr kaybeden şirketlere tazminat hakkı tanıdığı savunulabilir. Bu hükümler, düzenlemelerin devlet bütçesine maliyetini artırarak çevresel düzenlemeleri engelleme amacıyla kurgulanmıştır.[57]

Borçlu olup IMF'den yardım istemek zorunda kalan birçok gelişmekte olan ülke – ve hatta, daha yakın zamanda, Avrupa ülkesi– için iktisadi özerkliklerini kaybetmenin sonuçları ciddi olmuştur. En azından ABD ve çoğu Avrupa ülkesinde, yüzde 1'lik kesim kendi isteklerini yapmak için genelde savaşmak zorundadır. Ancak ekonomi bakanlıkları kendi bakış açılarını dayatmak ve yüzde 1'lik kesimin çıkarına olan düzenleyici ve makro iktisadi çerçevelerle kurumsal yapıları kabul ettirmek için sıkça IMF'yi kullanmaktadır. Yunanistan bile, 2011 yılında Avrupa Birliği'nden yardım paketi alabilmek için sadece bütçeyi değil, aynı zamanda sağlık sektörünü, sendikaların toplu sözleşme haklarını ve asgari ücreti de etkileyen yasalar geçirmeye zorlanmıştır.

Küreselleşme, demokrasiyi global anlaşmalar veya uluslararası "yardımlar" aracılığıyla sınırlamadığı zaman bunu rekabet aracılığıyla yapar. Finan-

---

56 Örnek olarak, *daha eski ve daha sıkı olan sistem altında halihazırda yaratılmış eserler için* telif haklarının yazarın ölümünden sonra yetmiş yıla kadar artırılmasını sağlamakla bir teşvik oluşturulabildiğine kimse inanmamaktadır. Bu sadece Disney ve telif hakkı materyali sahibi diğerleri için rantları artıran bir hükümdü. Gelişmekte olan ülkeler, üzerlerine yüklenen fikrî mülkiyet sistemlerinin özellikle de muadil ilaçlara erişimi kısıtlamış olmasından, kendilerini ilaçlara alım güçlerinin ötesinde fiyatlar ödemeye zorlamış olmasından ve bunun sayısız gereksiz ölüme yol açmış olmasından endişe ediyorlardı.

57 Bu hükümler "düzenleyici el koyma" (*regulatory takings*) adını almıştır. Bu ihtilafın tartışıldığı bir kaynak için bkz. Stiglitz, *Making Globalization Work*, 7. Bölüm ve J.E. Stiglitz, "Regulating Multinational Corporations: Towards Principles of Cross-border Legal Frameworks in a Globalized World Balancing Rights and Responsibilities", *American University International Law Review* 23, no. 3 (2007), s. 451-58, *Grotius Lecture, 101st Annual Meeting of the American Society for International Law* sunumu, Washington, DC, 28 Mart, 2007; ayrıca burada belirtilen kaynaklara bakınız.

sal düzenlemelerimizin rahat olması gerektiği iddiasını savunmak için sunulan nedenlerden biri, bu gerçekleşmediği takdirde finans şirketlerinin yurt dışına taşınacağıydı. Banka primlerini vergilendirme önerilerine cevap olarak, Londra merkezli şirketler ülkeyi terk etme tehdidinde bulunmuştu. Böyle bir davranışa şu karşılığı verebiliriz: İsabet olur. Finans sektörünün aşırılıklarının topluma maliyeti –kurtarma paketleri, iktisadi bozulma, eşitsizlik– bu şirketlerin sektörde yarattığı az miktardaki istihdamın çok üzerindedir. Spekülatörler düzenlemeler sonucunda ülkeden ayrılabilir; ancak gerçekten önemli olan türde finans hizmetlerini verenler –yerel şirketlere kredi verenler– kalacaktır. Bunların kalması gerekir. Demokrasinin en fazla sınırlandırıldığı alan vergilendirmedir, özellikle de eşitsizliği düşüren vergi sistemlerinin kurgulanmasında. Vergi rekabeti denen şey –farklı politik yaklaşımlar arasındaki en düşük vergiyi uygulama yarışı– artan oranlı vergilendirmenin kapsamını sınırlar. Şirketler vergiler çok yüksek olduğunda ülkeden ayrılma tehdidinde bulunurlar. Zengin bireyler de bunu yapar. En azından ABD'nin diğer ülkelere göre bir avantajı vardır: Biz dünya çapındaki gelirimize göre vergilendiriliyoruz. Ülkenin devlet okul ve üniversitelerinden, sağlık sistemi ve hastanelerinden yararlanmış bir Yunanistan vatandaşı Lüksemburg'a yerleşebilir, Avrupa etrafında özgürce iş hayatını sürdürebilir ve Yunanistan'a herhangi bir vergi ödeme sorumluluğu bulunmaz; aldığı eğitimin maliyetlerini geri ödemek için bile.

Bize söylenen, bunun böyle olması gerektiği, küreselleşmenin bize başka şans tanımadığıdır. Yürürlükte olan sistemden yararlananlara hizmet eden bu kadercilik, gerçekleri karartmaktadır; bu zor durum yapılan bir seçimin sonucudur. Demokrasilerimizi yöneten hükümetler, küreselleşme için bu demokrasilerin ellerini kollarını bağlayan bir ekonomik yapı seçmiştirler. Yüzde 1'lik kesim, demokrasilerin, örneğin popülist bir liderin etkisiyle "aşırı" derece yüksek artan oranlı vergi uygulamalarına yönelmesinden her zaman için çekinmiştir. Artık vatandaşlara, eğer küreselleşmeye katılmak istiyorlarsa bunu yapamayacakları söylenmektedir. Kısacası, bugün yönetildiği şekliyle küreselleşme, demokrasilerimizin karşılaştığı seçenekleri daraltmakta ve daha fazla gelir ve fırsat eşitliğinin olduğu toplumlar yaratmak için gerekli olan vergi ve harcama politikalarını uygulamayı zorlaştırmaktadır. Öte yandan, demokrasilerimizin hareket alanını sınırlamak üst kesimdekilerin tam da istediği şeydi: Böylece bir kişi bir oy mantığıyla işleyen ancak aynı zamanda bir dolar bir oy sisteminden beklenecek sonuçları ortaya çıkaran bir demokrasimiz olabiliyordu.[58]

58 Bunun böyle olmasını sağlamak için yüzde 1'lik kesimin bir "komplo" kurmuş olmadığını vurgulamalıyım; daha ziyade, böyle bir etkisi olan –ve kendi çıkarlarına da hizmet eden– oyun kurallarının kullanılması için çabalamışlardır. Altıncı Bölüm'deki tartışmaya bakınız.

Amerika'nın nüfuzunun zayıflatılması

ABD'nin asıl küresel gücü, fikirlerinin, dünya etrafındaki liderleri yetiştiren eğitim sisteminin ve diğerlerinin uygulamaya çalıştığı modelin yarattığı yumuşak güçtür. Irak ve Afganistan, askerî gücün sınırlarını göstermiştir; ordusuna dünyanın geri kalanının toplamda yaptığı kadar harcama yapan büyük bir ülke bile nüfusunun onda birine ve GSYİH'sinin binde birine sahip bir ülkeyi tam olarak ele geçiremez. ABD uzun zamandır ekonomisinin gücü ve demokrasisinin çekiciliğiyle insanları etkilemektedir. Ancak bu model çekiciliğini kısmen kaybetmektedir. Bunun sebebi Amerikan tipi kapitalizmin sürdürülebilir bir büyüme sağlayamamış olması değildir. Asıl neden, bu büyümeden çoğu Amerikan vatandaşının yararlanmamış olduğunun farkına varılmaya başlanması ve böyle bir modelin politik olarak pek çekici bulunmamasıdır. Bu ülkeler, özel çıkarların etkisinin yoğun olduğu siyasal sistemimizdeki (Amerikan tipi) yolsuzluğun da farkına varmaktalar.

Tabii ki, bizim bu kötü durumumuzdan mutlu olunduğu da bir gerçek. Dünya etrafındaki ülkelere ekonomilerini nasıl yönetmeleri gerektiğine dair, iyi kurumlar, demokrasi, mali dürüstlük ve dengeli bütçelerin nasıl olması gerektiği hakkında vaazlar verdik. Hatta ülkelerindeki aşırı eşitsizlik seviyeleri ve rant arayışları hakkında nasihatler ettik. Artık inandırıcılığımızı yitirmiş bulunuyoruz: Yoksulların seçme haklarını ellerinden almaya çalışan bir partinin bulunduğu, paranın eşitsizliği artıracak şekilde siyasetçileri ve politikaları satın aldığı bir siyasal sisteme sahip görünüyoruz.

Zayıflayan nüfuzumuzun yarattığı bu risklerden endişe duymalıyız. ABD'de işler iyi gidiyor olsaydı bile, yükselen piyasalardaki büyüme yeni bir küresel düzen gerektirecekti. Berlin Duvarı'nın yıkılmasıyla Lehman Brothers'ın çöküşü arasında ABD'nin neredeyse her alanda hüküm sürdüğü kısa bir dönem oldu. Artık yükselen piyasalar uluslararası forumlarda seslerini daha fazla duyurabilmeyi talep ediyorlar. En zengin sekiz endüstriyel ülkenin global iktisadi politikayı belirlemeye çalıştığı G-8'den bugün artık G-20'ye geçmeye mecbur kaldık: İtici güç küresel durgunluk oldu, ancak bununla birlikte, küresel ısınma ve küresel ticaret gibi dünya çapındaki sorunların diğer ülkeleri dahil etmeden çözülemeyeceği de aşikârdır.

Çin, hâlihazırda en büyük ikinci küresel ekonomi, en büyük ikinci ticaret ekonomisi, en büyük imalat ekonomisi ve en fazla tasarruf yapan ve en fazla sera gazı salınımı yapan ülkedir.

ABD eşitlik, insan hakları, demokrasi ve piyasa hakkındaki fikirlerin yayılmasında olağanüstü etkili olmuştur. Dünyanın da bu değerlere sahip olması ülkenin amaçlarından biri olmuştur. Ayrıca bu amaç bizim kendi çıkarlarımızın da bir parçasıdır. Daha önce belirttiğim gibi, bizim gerçek güç kay-

nağımız yumuşak gücümüzdür; ancak bu güç, diğerleri bizimkinden çok da farklı bir bakış açısına sahip olmadığında ortaya çıkabilmektedir. ABD'nin hükmettiği bir dünya yaratmaya çalışılabilir fakat bunun ne kadar zor ve maliyetli olduğunu gördük. Demokratik ve zengin toplumlar oluşturma sürecinde diğer ülkelerin, çıkarlarının bizimkilerle örtüştüğünü görmeleri çok daha iyi olacaktır. Küreselleşmenin yönetilmesi, ticaret, finans, yatırım, çevre, sağlık ve bilgi yönetiminde küresel anlaşmalar gerektirmektedir. Geçmişte ABD'nin bu anlaşmaları şekillendirmede çok büyük etkinliği vardı. Bu nüfuzu her zaman iyi yönde kullanmadık; eşitsizliklerin yaratılmasında büyük rol oynayan rant arayışı faaliyetlerine yardım edecek şekilde, bazı özel çıkarlarımıza hizmet etmek için kullandık. Modern küreselleşmenin erken döneminde bu tam olarak fark edilememiş olsa da, durum artık öyle değil. Bugün, küresel iktisadi kurum ve düzenlemelerin yönetiminde değişiklik talepleri bulunmaktadır ve yeni küresel ekonomik güç dengesiyle birlikte, bazı değişiklikler kaçınılmaz hale gelmiştir. Bu duruma rağmen, etki alanımız gerek nüfusumuz gerek ekonomimize oranla geniş olmaya devam edecektir. Ancak küresel ekonomi ve politikaların değer ve çıkarlarımız doğrultusunda ne derece şekillendirilebileceği, ağırlıklı olarak iktisadi ve siyasal sistemimizin *çoğu vatandaşımız için* nasıl işlediğine bağlı olacaktır. Demokrasiler dünyanın farklı köşelerinde gelişirken, bizimki gibi çoğu vatandaşı yalnız bırakan bir iktisadi ve siyasal sisteme özenilmeyecek ve böyle bir ülkenin savunacağı oyun kurallarına da şüpheyle yaklaşılacaktır.

Sonuç

ABD bugün geçerli olan oyun kurallarının yaratılmasında merkezî bir rol oynamıştır; hâlâ dünyanın en büyük ekonomisi olan bu ülke, daha adil bir küresel ekonomi yaratacak yeni kuralları şekillendirmek için ekonomik gücünü ve nüfuzunu kullanabilir. Bu, yüzde 1'lik kesimin çıkarlarına uyabilir de uymayabilir de,[59] ancak bu bizim genel milli çıkarlarımız doğrultusunda olacaktır. Daha önce gördüğümüz gibi, küreselleşmenin bugün geçerli olan kuralları artan eşitsizliğimize katkıda bulunmaktadır. Bir gün, belki de yakında, *bugün yönetildiği şekliyle* küreselleşmenin ne küresel verimliliği ne de eşitliği desteklediğini biz de fark edeceğiz; daha da önemlisi, bu durum demokrasimizi tehlikeye atmaktadır. *Başka bir dünya mümkündür*: Küreselleşmeyi hem ekonomimiz hem de demokrasimiz için çok daha iyi olacak şekilde yönetme şekilleri bulunmaktadır. Serbest piyasaların ekonomimiz için

59 İlerleyen sayfalarda, yüzde 1'lik kesimin (örneğin bankacıların) büyük oranda dar görüşlü davranmış olduklarını savunuyoruz – kendi kısa vadeli çıkarları doğrultusunda olan ancak uzun vadeli çıkarları doğrultusunda olmayan politikaların uygulanmasına çabalamışlardır.

yarattığı riskleri gördük ve kapitalizmin küçük ama güçlü bir kesime değil, vatandaşların *çoğunluğuna* hizmet edecek şekilde nasıl düzenlenebileceğini öğrendik. Benzer şekilde, küreselleşmeyi de düzenleyebiliriz; gerçekten de, demokrasimizi korumak, yüksek eşitsizliğin daha da yükselmesini engellemek ve dünya çapındaki nüfuzumuzu devam ettirmek istiyorsak bunu yapmaya mecburuz.

ALTINCI BÖLÜM

1984'LE YÜZ YÜZE

Geçen bölümde sunduğumuz büyük muamma, bir kişi bir oy üzerine kurulduğu farz edilen bir demokraside, yüzde 1'lik kesimin politikayı kendi çıkarları doğrultusunda şekillendirmede nasıl bu kadar başarılı olabildiğiydi. Düşük seçmen katılımını üreten bir yetkisizleştirme, yıldırma ve oysuzlaştırma sürecini, seçim başarısının büyük yatırımlar gerektirdiği ve siyasal yatırımlar yapan zenginlerin –çoğu kez diğer yatırımlarının getirilerinden daha fazla olan– büyük kazançlar elde ettiği bir sistemi betimledik.

Paralı çıkarların hükümetten istediklerini alması için bir başka yol daha var: Yüzde 99'luk kesimi çıkarlarının kendi çıkarlarıyla ortak olduğuna inandırmak. Bu strateji etkileyici bir aldatmaca gerektirir, çünkü yüzde 1 ve yüzde 99'un çıkarları birçok açıdan oldukça farklıdır.

En zengin yüzde 1'lik kesimin toplumsal algıyı başarıyla şekillendirmiş olması inançların değişkenliğini ispatlar niteliktedir. Başkaları yaptığında buna "beyin yıkama" ve "propaganda" deriz.[1] Toplumsal görüşleri şekillendirmeye yönelik bu girişimlere şüpheyle bakarız, çünkü bunlar çoğunlukla dengesiz ve hileli olarak görülür, ancak benzeri bir şeyin demokrasilerde de devam ettiğini fark etmeyiz. Öte yandan, bugünü farklı kılan şey, algı ve inançların nasıl şekillendiğine dair daha ileri bir anlayışa sahip olmamızdır; sosyal bilimler araştırmalarındaki gelişmeler sayesinde.

Algı ve tercihlerin şekillendirilebileceği gerçeğinin aksine ana akım iktisat,

1 Lenin, devrim olması için kamuoyunun şekillendirilmesinin şart olduğunu görmüştür. Fakat tüm ülke ve liderler bir dereceye kadar insanların devlet ve ülkelerini nasıl algıladığını şekillendirmek için söylemler geliştirirler. Sömürge karşıtı liderlerin vatandaşlarını sömürge düzeninin gayrimeşruluğuna inandırması daha kolay olmuştur.

bireylerin iyi tanımlanmış tercihleri ve tam rasyonel beklentileri ve algıları olduğunu varsayar. Bu bakışa göre, bireyler ne istediklerini bilirler. Ancak geleneksel iktisat bu konuda hatalıdır. Bu doğru olsaydı, reklamların etkin uygulanma alanı oldukça sınırlı olurdu.[2] Tersine, şirketler insanları ürünlerini almaya teşvik etmek için onların tercih ve inançlarını şekillendiriyor ve bunun için de psikoloji ve iktisattaki yeni gelişmeleri kullanıyorlar. Bu bölümde, yüzde 1'lik kesimin neyin adil ve verimli olduğu, devlet ve piyasanın güçlü-zayıf yanlarının neler olduğu, hatta bugün Amerika'daki eşitsizliğin seviyesi hakkındaki düşünceleri nasıl şekillendirmiş olduğunu göreceğiz.

Birçok, hatta çoğu Amerikalının toplumumuzdaki eşitsizliğin yapısı hakkında sınırlı bir anlayışa sahip olduğu açıktır: Var olduğundan daha az eşitsizlik olduğuna inanıyorlar, bunun kötü iktisadi etkilerini küçümsüyorlar,[3] devletin bu konuda herhangi bir şey yapabilme kabiliyetini azımsıyorlar ve harekete geçmenin maliyetlerini gözlerinde büyütüyorlar. Devletin ne yaptığını anlamakta bile hataya düşüyorlar – Medicare gibi devlet programlarını değerli bulan birçok insan bunların kamu sektöründe olduğunun bile farkında değil.[4]

---

2 Reklamlar önemli bir bilgi kaynağı olabilir, örneğin, hangi malların hangi fiyatlarda bulunabileceği hakkında. Ancak satıcının ürünün özellikleri hakkındaki ifadeleri (eğer para iadesi garantisiyle birlikte gelmiyorsa) sadece kendi çıkarına yönelik olarak algılanır. Eski Marlboro kovboyunda olduğu gibi (kırk beş yıl sonra, yeni yüzyılın başında emekliye ayrılmıştır), reklamları tüketicilere bilgi veren şeyler olduğunu savunan eski kafalı çabalar bulunur; sigara satın alanların çoğu kovboy değildir ancak kendilerini bir kovboy gibi sert biri olarak düşünebilirler. Bu reklam ne tür bir insanın bu marka sigaradan zevk alacağını anlatıyordu ve eğer sadece gerçekten kendilerini böyle görenler bu marka sigaradan hoşlanıyor olsaydı reklam başarılı ve kalıcı olurdu.

3 Dördüncü Bölüm'de, kamusal malların ve sosyal uyum ve ekonomik adalet hislerinin önemini vurgulamıştık. Eyaletler arasındaki oy kullanım farklarının önemli bir nedeni zenginler arasındaki farklardır ve "liberal" eyaletlerdeki zenginler muhafazakâr eyaletlere göre bu durumun daha fazla farkındalardır (ve sosyal adaleti kendi içinde temel bir değer olarak görürler). Paul Krugman, "Moochers against Welfare", *New York Times*, 16 Şubat, 2012 , http://www.nytimes.com/2012/02/17/opinion/krugman-moochers-against-welfare.html?_r=1&scp=1&sq=krugman moochers&st=cse (Erişim tarihi: 20 Şubat 2012). Krugman, Columbia Üniversitesi'nden Andrew Gelman'ın çalışmasına atıfta bulunur; bu çalışma, zenginlerin her yerde daha muhafazakâr oy kullandığını fakat yoksul eyaletlerdeki zenginlerin çok daha muhafazakâr oy kullandığını göstermiştir; böylece, Cumhuriyetçilerin genellikle yoksul eyaletleri temsil etmesi olgusu gelişmiştir. Bkz. Gelman, *Red State, Blue State, Rich State, Poor State: Why Americans Vote the Way They Do* (Princeton: Princeton University Press, 2010).

4 Cornell Üniversitesi'nden Suzanne Mettler, Sosyal Güvenlik yardımlarından faydalananların yüzde 44'ünün, işsizlik sigortasından faydalananların yüzde 43'ünün ve Medicare programında bulunanların yüzde 40'ının "herhangi bir devlet programı kullanmadıklarını" söylediğini gösteren istatistikler verir. Paul Krugman, "Moochers against Welfare." Bkz. Suzanne Mettler, "Reconstituting the Submerged State: The Challenges of Social Policy Reform in the Obama Era", *Perspectives on Politics* 8, no. 3 (2010), s. 803-24. Bu, en büyük federal yardımları alan eyaletlerin aynı zamanda devlet programlarına genelde en fazla karşı çıkan eyaletler olması tezadını da kısmen açıklamaktadır. Aynı zamanda, aşağıda, bir sonraki bölümde, Medicare'i kamulaştırma tehlikesine soktuğu gerekçesiyle Obamacare'e karşı çıkan yaşlıları anlatan anekdota da bakınız.

Yeni yapılan bir çalışmada katılımcılar ortalama olarak, nüfusun en zengin yüzde 20'sinin ülkenin mal varlığının neredeyse yüzde 60'ına sahip olduğunu düşündüklerini belirttiler; gerçekteyse, bu grup toplam mal varlıklarının aşağı yukarı yüzde 85'ine sahiptir. (İlginçtir ki, katılımcılar ideal varlık dağılımını en zengin yüzde 20'nin ülkenin mal varlığının yüzde 30'dan biraz daha fazlasına sahip olduğu bir durum olarak tasvir ettiler. Amerikalılar bir miktar eşitsizliğin kaçınılmaz olduğunun ve hatta teşvikler yaratabilmek için istenebileceğinin farkındalar; ancak Amerikan toplumundaki eşitsizlik seviyesi bu seviyenin oldukça üzerinde.)[5]

Amerikalılar sadece eşitsizlik seviyesini yanlış algılamıyor; süregelmekte olan değişimleri de azımsıyorlar. Gerçekte değişiklikler yapısal olarak derin ve yaygınken, Amerikalıların sadece yüzde 42'si geçen on senede eşitsizliğin arttığına inanıyor.[6] Yanlış algılar, toplumsal hareketlilik hakkındaki görüşlerde de kendini gösteriyor. Birçok çalışma toplumsal hareketlilik hakkındaki algıların fazla iyimser olduğu düşüncesini doğrular niteliktedir.[7]

Amerikalılar eşitsizliğin derecesi hakkındaki yanılgılarında yalnız değil. Ülkeler geneline baktığımızda, eşitsizlikle eşitsizlik ve adalet algısı eğilimleri arasında ters yönlü bir ilişki olduğu görülmektedir. Önerilen bir açıklamaya göre, eşitsizlik seviyesi ABD'de olduğu kadar yüksek olduğu zaman daha zor fark edilir hale gelir – belki de farklı gelir ve mal varlığı seviyesi olan insanların artık bir arada yaşamamasından dolayı.[8]

Kaynakları ne olursa olsun, bu yanlış inanışların siyaset ve iktisat politikaları üzerinde önemli etkileri oluyor.

Algılar gerçekliği her zaman etkilemiştir ve inançların nasıl evrildiği düşünce tarihinin temel odaklarından biri olmuştur. Güç sahipleri inançları ne kadar şekillendirmek isteseler de –bir nebze başarılı olmalarına rağmen–

---

5 Bkz. Michael I. Norton ve Dan Ariely, "Building a Better America-One Wealth Quintile at a Time", *Perspectives on Psychological Science* 6, no. 1 (2011), s. 9-12.

6 Jean-Jaurès Vakfı tarafından hazırlanan, dünyadaki eşitsizlik algısıyla ilgili ankete bakınız (Fransızca): http://www.jean-jaures.org/Publications /Dossiers-d-actualite/Enquete-sur-laperception-des-inegalites-dans-le-monde (Erişim tarihi: 4 Mart 2012).

7 Bkz. R. Benabou ve E. A. Ok, "Social Mobility and the Demand for Redistribution: The POUM Hypothesis", *Quarterly Journal of Economics* 116 (2001), s. 447-87; K. K. Charles ve E. Hurst, "The Correlation of Wealth across Generations", *Journal of Political Economy* 111, no. 6 (2003), s. 1155-82; L.A. Keister, *Getting Rich: America's New Rich and How They Got That Way* (Cambridge: Cambridge University Press, 2005).

8 Charlotte Cavaille, "Perceptions of Inequalities in the World: Food for Thought", http://www.inequalitiesblog.wordpress.com/2011/09/27/ perceptions-of-inequality-in-the-world-food-forthought (Erişim tarihi: 9 Aralık 2011). Alexis de Tocqueville'in klasik eserinden alıntı yapan Cavaille, ilginç bir saptamada bulunur: "Şartlardaki eşitsizlik toplumun ortak yasası olduğunda, en bariz eşitsizlikler bile insanın gözüne çarpmaz; her şey aşağı yukarı aynı seviyede olduğunda, en küçük farklar bile göze batar. Dolayısıyla, eşitlik arttıkça eşitlik isteğinin tatmin edilmesi de o kadar güçleşir." *Democracy in America* (Middlesex, UK: Echo Library, 2007), s. 428.

tüm kontrol onlarda değildir: Fikirlerin kendine ait bir hayatı vardır ve dünyadaki –ekonomi ve teknolojimizdeki– değişimler fikirleri etkiler (tıpkı fikirlerin ekonomimizi şekillendirmede büyük etkisi olduğu gibi). Bugünü farklı kılan, yüzde 1'i oluşturan zenginlerin amaçlarına daha iyi ulaşabilmek için tercih ve inançları şekillendirmede artık *daha fazla* bilgi sahibi olması ve bunu yapabilmek için daha fazla araç ve kaynağı bulunmasıdır.

Bu bölümde, algı ve gerçeklik arasındaki bağlar hakkındaki bilgimizi genişleten iktisat ve psikolojideki bazı araştırmaları anlatacağım. Yüzde 1'in algıları değiştirmek ve amaçlarına ulaşmak için –eşitsizliği olduğundan daha az ve olması gerektiğinden daha fazla kabul edilebilir göstermek için– bu gelişmeleri nasıl kullandığını göstereceğim.

Modern psikoloji ve iktisadın bazı temel unsurları

İnsanların –eğer tam bilgi sahibi olsalardı ve bunu iyi bildikleri amaçlarına ulaşmaya çalışırken verimli olarak kullansalardı nasıl davranırlardı sorusunun yerine– gerçekten nasıl davrandığını anlamak modern iktisadın önemli bir dalı olan davranışsal iktisadın konusudur. Bu düşünce okuluna göre, insan davranışı *rasyonalitenin* standart ilkelerine uymadığında bile tahmin edilebilir. Buna göre, eğer insan davranışını belirleyen nedenleri anlayabilirsek onu şekillendirebiliriz.[9]

Modern psikoloji ve davranışsal iktisat çalışmalarında, insan davranışlarının bazı alanlarında sistematik yanlış algılar olduğu gözlemlenmiştir. Muhakeme süreçlerinde inatçı ön yargılar vardır. Bu ön yargı ve yanlış algıların belirleyicilerinin neler olduğunu açıklamak için çalışmalar başlamıştır.

Çerçeveleme ve yanlış algılama

Bu araştırmalar algılarımızın "çerçeveleme" etkisinde, örneğin yapılan analizin bulunduğu bağlamın etkisinde kaldığını vurgular. Polislerin şüphelileri sıraya diziş şeklinin böyle bir kötü ünü vardır: Şüphelilerden hiçbiri suç mahallinde bulunmamış olsa bile, görgü tanıkları bu kişilerden birini samimi bir inançla suçlu olarak gösterebilmektedir. Bugün siyasetteki çekişme büyük oranda çerçeveleme üzerinedir. Toplumumuzun farklı bölümlerinin kullandığı çerçeveler onların muhakeme yetilerini etkiler.

9 İktisat jargonuna göre rasyonalitenin ilkeleri, bireyin iyi tanımlanmış fayda fonksiyonunu (veya iyi tanımlanmış bir dizi tercihleri) rasyonel beklentilerle birlikte maksimize ettiğini söyler. Davranışsal iktisadın alternatif yaklaşımı Dan Ariely'nin genel okuyucuya hitap eden kitabının başlığına yansımıştır: *Predictably Irrational: The Hidden Forces That Shape Our Decisions* [Akıldışı Ama Öngörülebilir: Kararlarımızı Şekillendiren Gizli Güçler] (New York: HarperCollins, 2008).

Çerçeveler ve dolayısıyla algılar ve davranışlar manipüle edilebilir. Bu çerçeveler ve algılar kendini pekiştirir nitelikte olabilir.[10]

Bir grup deney, inançlarımızın ne kadar "kırılgan" ve kolay etkilenir olduğunu göstermektedir. Örneğin, bireylerin şapkadan bir sayı çekmesi istenir. Daha sonra bu kişilerden göreceli olarak az bilgi sahibi oldukları bir konuda bir soruyu cevaplamaları istenir, Panama Kanalı'ndan geçen sene geçen gemi sayısı gibi. Ortaya çıkan o ki, cevap şapkadan rastgele çektikleri sayıyla sistematik bir biçimde bağlantılıdır – daha yüksek sayılar çekenler sistematik bir biçimde cevap olarak daha yüksek sayılar verirler.[11]

Daha önce belirttiğimiz gibi, standart iktisat teorisi bireylerin iyi tanımlanmış tercihleri ve inançları olduğu varsayımıyla başlar. Bugün tüketmekle gelecekte tüketmenin yararlarını dikkatli bir şekilde değerlendirerek ne kadar tasarruf yapacaklarına karar verirler. Gerçekse başkadır. İşverenler bireylere gelirlerinin ne kadarını emeklilik fonlarına koymak istediklerini sorduklarında, cevap ağırlıklı olarak işverenin soruyu nasıl "çerçevelediğine" bağlıdır. Örneğin, çalışanlara daha fazla (yüzde 15) ya da daha az (yüzde 5) tasarruf etmeyi seçmedikleri takdirde maaşlarında yüzde 10 kesinti yapılıp emeklilik hesaplarına aktarılacağı söylendiğinde çalışanlar ağırlıklı olarak yüzde 10'u seçerler. Ancak çalışanlar daha düşük bir oran seçmedikleri takdirde (yüzde 5 ya da yüzde 10) yüzde 15'lik bir maaş kesintisi yapılacağı söylendiğinde, yüzde 15 çok daha yüksek bir sıklıkla seçilmektedir. Dahası, soru –çoğu kişi için hiçbir zaman seçilmeyeceği için alakasız olan– yüzde 20 ve yüzde 25 seçeneklerini de içerecek şekilde daha farklı sorulduğunda, bu seçeneklerin çalışanların seçimlerini etkilediğini görüyoruz.[12]

Bu tür davranışlar bizi (en azından iktisatçı olmayanları) şaşırtmamalıdır. Bireyler bundan kırk yıl sonra hayatın nasıl olacağını gerçekten bilemez ve bu yüzden bugün ne kadar tasarruf yapacakları hakkında hüküm ver-

10 Bu fikirler siyaset bağlamında kullanılmaya başlanmıştır. Bkz. George Lakoff, *Don't Think of an Elephant! Know Your Values and Frame the Debate* (White River Junction, VT: Chelsea Green, 2004).

11 Buna çapalama etkisi denir. Karar alma ve tercihler açısından çapalama ve çerçeveleme etkileri için bkz. Daniel Kahneman, Paul Slovic ve Amos Tversky (ed.), *Judgment under Uncertainty: Heuristics and Biases* (Cambridge: Cambridge University Press, 1982); Daniel Kahneman ve Amos Tversky (ed.), *Choices, Values and Frames* (New York: Cambridge University Press, 2000). Genel okuyucuya yönelik ve güncel bir tartışma için bkz. Daniel Kahneman, *Thinking, Fast and Slow* (New York: Farrar, Straus ve Giroux, 2011); Richard Thaler ve Cass Sunstein, *Nudge: Improving Decisions about Health, Wealth, and Happiness* (New Haven ve Londra: Yale University Press, 2008).

12 ABD'deki 401(k) planlarında [bir tür emeklilik fonu-ç.n.] yaşam süreci fonları uygulamasının başlamasıyla ilgili çerçeveleme etkileri hakkındaki tartışma için bkz. Ning Tang, Olivia S. Mitchell, Gary R. Mottola ve Stephen P. Utkus, "The Efficiency of Sponsor and Participant Portfolio Choices in 401(k) Plans", *Journal of Public Economics* 84, no. 11-12 (2010), s. 1073-85; Olivia S. Mitchell, Gary R. Mottola, Stephen P. Utkus ve Takeshi Yamaguchi, "Default, Framing and Spillover Effects: The Case of Lifecycle Funds in 401(k) Plans", *NBER Working Papers* 15108, 2009.

mek için sağlam bir dayanakları yoktur. İktisattaki standart modelde insanlar seçimlerini tekrarlayarak yaparlar. Örneğin, kırmızı ve yeşil marul arasında, deneyerek ve gerçekten ne sevdiklerini keşfederek. Ancak eğer reenkarnasyon yoksa, bir bireyin tasarruf oyununda zaman içerisinde tekrarlayarak ilerlemesinin bir yolu yok: Eğer çok az para biriktirmişse, yaşarken bunun pişmanlığını duyabilir ancak hayatını baştan tekrar yaşama şansı olmayacaktır; çok fazla para biriktirdiğinde de durum aynıdır. Dahası, bugünün dünyası dünden o kadar farklıdır ki, bireyin ailesinden yaşam süreci tasarrufu hakkında öğrenebilecekleri ya da çocuklarının bu konuda kendisinden öğrenebilecekleri şeyler çok azdır.

Denge kurguları

Psikoloji araştırmalarından gelen ikinci önemli sav şudur: Bireyler yerleşik inançlarıyla örtüşen bilgiyi bu inançlarla uyuşmayan bilgiden daha farklı şekilde işlerler.[13] Örtüşen bilgi hatırlanır, alakalı görülür ve inançları destekler. Uyuşmayan bilgininse göz ardı edilmesi, önemsenmemesi veya unutulması daha olasıdır. Bu çarpıklığa "onaylanma eğilimi" denir.[14]

Bu süreç sonucunda ortaya çıkabilecek "denge kurguları" sıkı sıkıya bağlı kalınan inançlardır, çünkü insanların gördüğü kanıtlar bu inançlarla –insanların kanıtları algılama ve işleme biçimleri nedeniyle– tamamıyla örtüşmektedir.[15]

Davranışsal iktisat ve çağdaş pazarlama

Davranışları şekillendirmek pazarlamanın temel amaçlarındandır. Şirketler tüketicilerin satın alma kararlarını nelerin belirlediğini anlamak için uzun yıllar çok çaba harcamışlardır, çünkü bunu anlarlarsa, insanları kendi

13 Böylece, Sağ kesim, sorunu yaratanın piyasa *değil* devlet olduğuna inanmak istedi; bu yüzden başarısız olanın piyasalar olduğunu gösteren verileri önemsemedi. Örneğin, eşik altı emlak kredisi felaketinin özel sektörde başlamış olması ve krizin zirvesinde bile Fannie Mae'in emlak kredilerinin performansının özel sektörden daha iyi olması gibi verileri.

14 Onaylanma eğilimi hakkında bugün büyük bir literatür vardır. Bkz. örneğin, Matthew Rabin ve Joel Schrag, "First Impressions Matter: A Model of Confirmatory Bias", *Quarterly Journal of Economics* 114, no. 1 (1999), s. 37-82.

15 Bkz. özellikle, Karla Hoff ve Joseph E. Stiglitz, "Equilibrium Fictions: A Cognitive Approach to Societal Rigidity", *American Economic Review* 100, no. 2 (May 2010), s. 141-46; Hoff ve Stiglitz, "The Role of Cognitive Frames in Societal Rigidity and Change", World Bank, 2011, http://www.ewi-ssl.pitt.edu/econ/files/seminars/110405_sem814_Karla%20Hoff.pdf (Erişim tarihi: 4 Mart 2012) ve oradaki referanslar. Yazarlar, denge efsanelerinin ayrımcılığın devam etmesinde nasıl bir rol oynayabileceğini açıklıyor. Kastlar arasındaki farklara inananlar, sözde daha düşük kastın başarısızlıklarına karşı daha duyarlı olup bu kişilerin başarılarını göz ardı etmektedirler. Daha kötüsü, daha düşük olduklarına inanan bireyler böyle davranmaktadır.

ürünlerini almaları için teşvik edebilirler. Dolayısıyla, reklamın temel amacı bilgilendirme değil algıları şekillendirmektir. En bilindik reklam örnekleri tüketicilerin imrendiği –ürünün gerçek kullanıcılarıyla bile ters düşebilecek– bir yaşam stili oluşturur. Marlboro Adam karakteri bu stratejinin fena bir örneğidir.[16]

Algılar davranışları ve piyasa dengesini etkiler

İnançlar ve *algılar*, gerçeğe dayanmış olsun olmasın, davranışları etkiler. Eğer insanlar "Marlboro Adam" karakterini olmak istedikleri bir insan tipi olarak görürlerse, bu sigara markasını diğerlerine tercih edebilirler. Eğer insanlar bir riski olduğundan fazla görürlerse, olması gerektiğinden fazla önlem alabilirler.

Ancak algı ve inançlar bireysel davranışları şekillendirmede ne kadar önemli olurlarsa olsunlar, ekonomiyi etkileyen siyasal kararlar da dahil toplu davranışları şekillendirmede daha bile önemlilerdir. İktisatçılar fikirlerin politika üzerindeki etkisini çok önce fark etmiştir. Keynes'in ünlü sözünde olduğu gibi:

> İktisatçıların ve siyaset filozoflarının fikirleri, gerek doğru gerek yanlış olduklarında, genelde anlaşılandan daha güçlüdür. Aslında dünyayı yöneten pek başka bir şey yoktur. Kendilerinin entelektüel etkilerden oldukça bağımsız olduğuna inanan pratik insanlar genelde artık geçersiz bir iktisatçının kölesidir.[17]

Sosyal bilimler doğa bilimlerinden farklıdır çünkü inançlar gerçeği etkiler: Atomların nasıl davrandığı hakkındaki inançlar atomların gerçekte nasıl hareket ettiğini değiştirmez, ancak iktisadi sistemin nasıl hareket ettiği hakkındaki inançlar onun gerçekte nasıl işlediğini etkiler. Ünlü finansör George Soros bu olguya yansıma[18] [*reflexivity*] der ve bunu algılamış olması başarı-

---

16 İkna edici pazarlama, şirketlerin davranışları manipüle etmek için kullandığı en yumuşak ve dürüst yoldur. Sigara şirketleri ürünlerinin bağımlılık yapma derecesini gizlice artırmış ve sigara içenlerin sigara içmeye devam etme olasılığını yükseltmişlerdir. ABD'nin sigara şirketlerine karşı açtığı kamu davasını yürüten Gıda ve İlaç Bakanlığı eski bakanı David Kessler, *fast food*, abur cubur diğer atıştırmalıkları üreten şirketlerin de, koku ve tat alma duyularının beyni açlık hissi uyandıracak şekilde uyarması sürecini iyi kavramış olmaları aracılığıyla, benzer uygulamalar içinde bulunduğuna işaret eder (buna tam olarak bağımlılık yapıcı denemese de). Bkz. Kessler, *The End of Overeating: Taking Control of the Insatiable American Appetite* (New York: Rodale Books, 2009).

17 John Maynard Keynes, *The General Theory of Employment, Interest, and Money* (New York: Harcourt, Brace & World, 1936), s. 383. [*Genel Teori*, çev. Uğur Selçuk Akalın, Kalkedon, 2008]

18 Bkz. George Soros, *The Soros Lectures: At the Central European University* (New York: Public Affairs, 2010).

sına katkıda bulunmuş olabilir. Sadece büyük bir iktisatçı olarak değil aynı zamanda büyük bir yatırımcı olarak da ünlenen Keynes, piyasaları, diğer jüri üyelerinin en güzel kişinin kim olduğu hakkındaki fikirlerini doğru tahmin eden kişinin kazandığı bir güzellik yarışması olarak tasvir eder.

Piyasalar bazen kendi gerçekliğini yaratabilir. Eğer piyasaların verimli olduğu ve devlet müdahalesinin sadece bu verimliliği engelleyeceği inancı yaygınsa, devletin düzenlemeleri kaldırması daha olasıdır ve bu piyasaların gerçekte nasıl işlediğini etkileyecektir. Son krizde düzenlemelerin kaldırılmasından sonra ortaya çıkan durum verimlilikten oldukça uzaktı fakat burada bile bir yorumlama savaşı yaşanmaktadır. Sağ kesim görünürdeki piyasa başarısızlıkları için devleti suçlamaya çalıştı; onlara göre, sorunun temelinde devletin düşük gelirli insanları ev sahibi olmaya zorlaması yatıyordu. Tutucu çevrelerde bu görüş ne kadar yaygın olmuş olursa olsun, delilleri ciddi bir şekilde inceleyen neredeyse tüm çalışmalar bu görüşün geçerli olmadığı sonucuna varmıştır. Ancak geçersiz olan bu görüş "onaylanma meyline" bir başka örnek oluşturacak şekilde, piyasaların kötülük devletinse iyilik yapamayacağına inananları fikirlerinin doğru olduğuna inandırmaya yetmiştir.[19]

Eşitsizlik algıları ve bireysel davranışlar

Dördüncü Bölüm'de tartıştığımız gibi, eğer bireyler işverenlerinin kendilerine adaletsiz davrandığına inanıyorlarsa işten kaçma olasılıkları daha yüksek olur. Eğer etnik azınlık gruplarından gelen bireylere eşdeğer niteliklere sahip diğer bireylerden daha düşük ücretler ödeniyorsa, bu kişiler kendilerine adaletsiz davranıldığını düşüneceklerdir ve böyle de düşünmelilerdirler. Fakat ortaya çıkacak olan düşük üretkenlik, işverenlerin daha düşük ücretler ödemesine yol açabilir ve muhtemelen de açacaktır. Böylece bir "ayrımcı denge" oluşabilir.[20]

Irk, kast ve cinsiyet hakkındaki kimlik algılarının bile üretkenlik üzerinde önemli etkileri olabilir. Hindistan'da yapılan bir dizi dâhiyane deneyde, düşük ve yüksek kastlardan çocuklardan bilmeceler çözmeleri istenmiş ve başarılı olanlara parasal ödüller verilmiştir. Çözümler anonim olarak yapıldığında kast farklarının performans üzerinde etkisi olmadığı görülmüştür. Ancak düşük ve yüksek kastlardan çocuklar bir grupta karışık olarak bulundu-

19 Özellikle de, Fannie Mae ve Freddie Mac'in "krize katkıda bulunmuş olsalar da krizin temel nedeni olmadığı" sonucuna varan rapora bakınız: *The Financial Crisis Inquiry Report of the Bipartisan National Commission on the Causes of the Financial and Economic Crisis in the United States* (s. xxvi). http://www.gpo.gov/fdsys/pkg/GPOFCIC/ pdf/GPO-FCIC.pdf (Erişim tarihi: 20 Şubat 2012). Sadece American Enterprise Institute'den Peter J. Wallison karşı çıkmıştır. Diğer, daha akademik çalışmalar, bu raporun bulgularını teyit etmiş ve desteklemiştir.

20 Beşinci Bölüm'deki istatistiksel ayrımcılık tartışmasına bakınız.

ğunda ve *düşük kasttan bireylerin düşük kastan oldukları bilindiğinde* (hem kendileri bunu biliyordu hem de başkalarının da bunu bildiğinin farkındalardı), düşük kasta üye çocukların performansı yüksek kasta üye çocukların performansından çok daha düşük olmuştur.[21] Deney, sosyal algıların önemini vurgulamıştır: Düşük kasttan çocuklar, bir şekilde, düşük kasttan bireylerin daha değersiz olduğu inancını kendi gerçekliklerine aktarmışlardır – fakat sadece bu inanca sahip insanların huzurundayken.

Adalet algıları ve eşitsizlik politikaları

Algılarımızın "çerçevelemeden" nasıl etkilendiğinden daha önce bahsetmiştim. Dolayısıyla bugün mücadelenin önemli bir bölümünün eşitsizliğin çerçevelenmesi hakkında olması sürpriz değildir. Adalet, güzellik gibi, kısmen de olsa özneldir ve üst kesimdekiler bugün Amerika'daki eşitsizliği adil veya en azından kabul edilebilir görülecek şekillerde çerçevelenmesinden emin olmak isterler. Eğer eşitsizlik adaletsiz olarak algılanırsa bu, sadece işyerindeki verimliliği azaltmakla kalmayabilir, bu durumu değiştirecek yasal değişikliklere de yol açabilir.

Kamu politikaları üzerindeki mücadelede, özel çıkarların maddiyatçı politikaları ne olursa olsun, kamusal söylem verimlilik ve adalete odaklanır. Hükümet hizmetinde geçirdiğim yıllarda, endüstriden devlet desteği için başvuranlardan bunu sadece kendi ceplerini doldurmak için istediklerini hiç duymadım. Bunun yerine, başvuru yapanlar isteklerini adalet söylemiyle ifade ederler ve bunun diğerlerine nasıl getirileri olacağından bahsederler (daha fazla iş, daha fazla vergi ödemesi gibi).

Aynı durum ABD'deki artan eşitsizliği şekillendiren politikalar için de geçerlidir; gerek piyasa gelirlerindeki eşitsizliğe katkıda bulunan gerek eşitsizlik seviyesini düşürmede devletin rolünü zayıflatan politikalar için. "Çerçeveleme" mücadelesi öncelikli olarak eşitsizlik seviyesini nasıl *gördüğümüze* odaklanır – büyüklüğüne, nedenlerine ve nasıl haklı gösterilebileceğine.

Şirketlerin en üst düzey yöneticileri, özellikle de finans sektöründe olanlar, yüksek ücretlerin bu kişilerin topluma verdiği daha büyük katkının bir sonucu olduğuna ve bu katkıyı yapmayı sürdürmelerini teşvik edebilmek için gerekli olduğuna başkalarını inandırmaya çalışmışlardır. Bu ücretler bu

21 Bkz. Karla Hoff ve Priyanka Pandey, "Discrimination, Social Identity, and Durable Inequalities", *American Economic Review* 96, no. 2 (Mayıs 2006), s. 206-11; Hoff ve Pandey, "Making Up People: The Behavioral Effects of Caste", Working Paper, *World Bank*. Sosyal psikolojideki büyük bir literatür, stereotipik bir kimliği önplana çıkarmanın performansı stereotip yönünde değiştirdiğini göstermektedir. Bkz. C. M. Steele, Whistling *Vivaldi and Other Clues to How Stereotypes Affect Us* (New York: Norton, 2010); Michael Inzlicht ve Toni Schmader (ed.), *Stereotype Threat: Theory, Process, and Application* (New York: Oxford University Press, 2012).

nedenle *teşvik primi* olarak adlandırılır. Öte yandan, yaşanan kriz iktisadi araştırmaların çok önceleri bulduğu şeyi herkese göstermiş oldu; bu argüman yanlıştı. Dördüncü Bölüm'de belirttiğimiz gibi, bir zamanlar teşvik primi olarak adlandırılan şey, teşvik dışında her şeydi: Performans yüksekken ödenen primler yüksekti ancak bu ödemeler performans düşükken de yüksekti. Sadece ismi değişiyordu. Performans düşükken isim "elde tutma ödemesi" oluyordu.

Eğer alt tabakadakiler sorunlarını büyük oranda kendileri yaratıyorsa ve eğer sosyal yardım alanlar gerçekten toplumun geri kalanının sırtından geçiniyorsa (1980 ve 1990'lardaki "sosyal yardım avantacıları" ve "sosyal yardım prensesi" kampanyalarının iddia ettiği gibi), bu kişilere yardım etmemenin vicdani rahatsızlığı da çok az olacaktır. Eğer üst tabakadakiler toplumumuza çok büyük katkı yaptıkları için yüksek ücretler alıyorlarsa –aldıkları ücretler sosyal katkılarının küçük bir bölümüyse– aldıkları ücretler de adil gözükür, özellikle de katkıları şanstan ziyade çok çalışmanın bir sonucuysa. Diğer benzer fikirler (teşviklerin önemi ve teşvik primi gibi) eşitsizliği azaltmanın yüksek bir maliyeti olacağı izlenimini oluşturur. Bazı başkaları da (zenginlerin gelirlerinin zamanla alt kesimlere doğru akacağı gibi) yüksek eşitsizliğin o kadar da kötü olmadığını ima eder, nede olsa böyle yüksek eşitsizliğin olmadığı bir dünyayla kıyasla herkes daha iyi durumdadır.

Bu mücadelenin diğer tarafında karşı inançlar vardır: Eşitliğin değerine dair temel inançlar ve bugün ABD'deki eşitsizliğin istikrarsızlığı arttırdığına, üretkenliği azalttığına, demokrasiyi zayıflattığına ve bunların çoğunun toplumsal katkılardan ziyade piyasa gücü kullanma kabiliyetinden –monopol gücü aracılığıyla tüketicileri ya da yoksul ve eğitimsiz borçluları yasak olmasa bile yasaklanması gereken uygulamalarla sömürme kabiliyetinden– kaynaklandığına dair daha önceki bölümlerde sunduğumuz analizler.

Entelektüel mücadele genellikle hisse senedi değer artışı kazanımları üzerindeki vergilerin artırılıp artırılmaması gibi belirli politikalar üzerinde verilmektedir. Ancak bu mücadelelerin arkasında algılar ve mühim fikirler uğruna verilen daha büyük savaşlar vardır; piyasanın, devletin ve sivil toplumun rolü gibi. Bu sadece felsefi bir tartışma değil, bu farklı kurumların kabiliyetleri hakkındaki algıların şekillendirilmesi üzerine verilen bir savaştır. Devletten elde ettikleri rantlardan büyük yararlar sağlayıp bunların sonlanmasını, devletin gelirleri yeniden bölüştürmesini ya da iktisadi fırsatları ve hareketliliği artırmasını istemeyenler, devletin kusurlarını vurgularlar. (Belirtmek gerekir ki, bu durum bu kişiler hükümette oldukları ve farkında oldukları sorunları çözmek için bir şeyler yapabilecekleri ve yapmaları gerektiğinde de geçerlidir.) Devletin piyasanın işleyişini engellediğini vurgularlar. Aynı zamanda, devletin yetersizliklerini ve piyasaların güçlü yanlarını abar-

tırlar. Bizim amacımız için en önemlisi, bireylerin paralarını (tahminen kumarda bile) şahsi olarak harcamalarının devlete emanet edilen paradan daha iyi olduğu ve piyasa yetersizliklerini –örneğin şirketlerin çevreyi aşırı kirletmeye meyilli olmaları gibi– düzeltmek için yapılan devlet müdahalelerinin iyilikten çok zarar verdiği gibi algıların ortak bakış açısı haline gelmesinden emin olmak için uğraşırlar.[22]

Amerika'daki eşitsizliğin evrimini anlamak açısından bu büyük mücadele çok önemlidir. Son otuz yılda Sağ kesimin bu mücadeledeki başarısı devletimizi şekillendirmiştir. Liberterlerin savunduğu minimalist devleti elde etmedik. Elde ettiğimiz, canlı bir ekonomi için gereken kamu mallarını – altyapı, teknoloji ve eğitim yatırımlarını– temin etmek için fazlasıyla kısıtlı ve adil bir toplum için gereken yeni gelir dağılımı yapılanmasını uygulamak için fazla zayıf bir devlet oldu. Öte yandan, hâlâ zenginlere bolca hediyeler verebilecek kadar büyük ve yanlı bir devletimiz var. Finans sektöründeki minimalist devlet savunucuları 2008'de devletin kendi sektörlerini kurtarması için parası olmasından oldukça mutluydu, ki bu tür kurtarmalar aslında yüzyıllar boyunca kapitalizmin bir parçası olmuştur.[23]

Bu politik mücadelelerin kendileri de insan hakları, insan doğası ve demokrasi ve eşitliğin anlamı gibi daha geniş fikirlere dayanmaktadır. Bu konular hakkındaki tartışmalar ve bakış açıları dünyanın geri kalanıyla, özellikle de diğer gelişmiş endüstriyel ülkelerle kıyasla ABD'de farklı bir yöne kaymıştır. İki tartışma –(Avrupa'da lanetli olan) ölüm cezası ve (çoğu ülkede temel bir insan hakkı olarak görülen) ilaç erişimi hakkı– bu farkları temsil eder niteliktedir. Bu inanç farklarının yaratılmasında toplumumuzdaki daha büyük iktisadi ve sosyal ayrımların rolünü belirlemek zor olabilir; ancak bariz olan, eğer Amerikan değerleri ve algıları dünyanın geri kalanından ayrıldığı görülürse, geçen bölümde de önerdiğimiz gibi, küresel etkimiz azalacaktır.

Fikirler nasıl evrilir?

Bu temel tartışmalar hakkındaki değişen fikirler –toplumsal eşitsizlikteki değişiklikler de dahil– değişen bir toplum ve ekonominin hem nedeni hem de sonucudur.

---

22 Elbette ne devlet ne de piyasalar mükemmeldir. Bölümün devamında açıklayacağım gibi, devletin başarısız olduğu birçok durum olmuş olmasına rağmen, bunlar özel sektör başarısızlıklarının yarattığı kayıpların yanında sönük kalır; özellikle de Büyük Durgunluk dönemindeki kayıpların.

23 Bank of England, 1772'de East India Company'e, Bengal'deki bir kıtlık, Londra'daki bir borsa çöküntüsü gibi şirketin geleceğini tehdit eden çeşitli sebepler sonucunda yüz binlerce pound kredi vermişti. Bkz. Nick Robins, *The Corporation That Changed the World* (Londra: Pluto Press, 2006), s. 97.

Fikirler tarihi, fikirlerin nasıl evrim geçirdiğini tasvir eder. Evrimi kontrol eden kimse yoktur.[24] Değişim daha organiktir. Fikirler farklı kaynaklardan ortaya çıkar; sıklıkla o andaki olaylara tepki olarak, bazen doğal evrimsel sürecin bir parçası olarak.[25] Fikirler dışarıya salınır (bunları entelektüel mutasyonlar olarak düşünebiliriz) ve bazıları bereketli topraklar bulur: İnsanların dünyayı anlamalarına, özellikle de *kendi çıkarları doğrultusunda anlamalarına* yardım ederler.

Geçmişte, örneğin köleliği ya da eşitsizliği adil gösteren fikirlerin yaygınlaşmasında olduğu gibi, fikirler bazen elitlerin refahını artıracak şekillerde değişti. Bazense, fikirler bu çıkarların tersine değişti. Birleşik Krallık'taki seçkinler, Aydınlanma fikirlerinin kesinlikle Atlantik'i geçmemesini tercih ederlerdi. ABD'nin güneyindeki köle sahipleri, "tüm insanlar eşit yaratılmıştır" ifadesini daha dar tanımlanmış şekilde tutmak isterlerdi. Fikirlerin elitlerin çıkarlarının tersine evrildiği en azından bazı örneklerin olması, en azından geçmişte, elitlerin fikirlerin evrimini tamamıyla kontrol altında tutamadıklarını düşündürmektedir.

Örneğin küreselleşme, birçok ülkeye demokrasi, insan hakları ve eşitlik gibi kavramları da içeren yeni fikirler getirdi. Teknoloji veya piyasa yapısındaki –tarımdan sanayi üretimine veya sanayi üretiminden hizmet sektörü ekonomisine doğru– değişimlere, toplum ve ekonominin nasıl yapılanması gerektiği gibi fikirleri de içeren çok büyük ölçekli toplumsal değişiklikler kaçınılmaz şekilde eşlik eder. Sanayi üretimindeki gelişim daha eğitimli bir iş gücü gerektirdiğinde, seçkinler sınıfı mensubu olmadıkları için seçme hakkının iyi eğitimlileri içerecek şekilde *genişletilmemesi*, savunulması güç bir görüş haline geldi.

Geçen yüzyılda, devletler ve piyasaların başarı ve başarısızlıkları bunların rolleri hakkındaki fikirlerin evriminde etkili oldu. Her dört işçiden birinin işsiz olduğu Büyük Buhran'da, sadık ideologlar dışındakiler için piyasaları her zaman verimli olarak görmek zordu. Bu şartlar altında devletin makro yönetimde daha önemli rol oynaması gerektiği fikrinin güçlenmesi şaşırtıcı değildir. 1960 öncesinde, dünya etrafındaki çoğu gelişen ülkede, piyasalar (en azından sömürgeci güçlerin şekillendirdiği halleriyle) kendi başlarına büyümeye yol açmıyordu. Bu toplumlardaki birçok kişinin devletin kalkınmada daha önemli bir rol oynaması gerektiğini düşünmesi doğaldı. Ancak, komünizmin başarısızlıklarıyla birlikte, benzer bir şekilde, sadık ideologlar

24 Belirli çıkarların lehine olacak şekilde algıları değiştirmek bir kişinin ya da grubun çıkarlarına hizmet edebilse de, değişim genelde böyle organize bir şekilde olmaz. Bu planların yapıldığı genel bir forum, komplo senaryoları üretmek için bir fırsat bulunmaz.

25 Bkz. Richard Dawkins, *The Selfish Gene*, 30. yıl baskısı (Oxford: Oxford University Press, 2006).

dışındakiler için devletin ekonomide *baskın* bir oynaması gerektiğine inanmak zordu. Piyasaların da, devletin de sıkça başarısız olduğu bu deneyimler sonunda burada savunulan fikir –piyasalar, devlet ve sivil toplum arasında dengeli bir rol dağılımı olması gerektiği– doğal olarak evrildi. Bu dengenin ne olması gerektiği ülkeden ülkeye ve zaman içerisinde değişebilir. Doğu Asya'da, kalkınmayı organize eden ama fiyat mekanizmalarını kullanan *kalkınmacı devlet* fikri ortaya çıktı. Çok büyük başarılar elde edildi, sürdürülebilen en hızlı büyüme, yoksulluğu azaltmada çok büyük kazanımlar ve vatandaşların büyük çoğunluğu için büyük getiriler gibi.

Ancak fikirler ve tarihsel olayların yorumlanması her zaman için tartışmalıdır. Bazıları bu deneyimlere bakıp, bir şekilde başka yorumlar getirirler. Bazıları (Nobel Ödüllü Chicago Üniversitesi iktisatçısı Milton Friedman gibi) Büyük Buhran'ın devlet başarısızlıklarına odaklanan bir yorumunu oluşturdular, tıpkı Sağ kesimin Büyük Durgunluk'a bakıp yoksullara ev sahibi olmayı teşvik ettiği için devleti suçlamaya çalışması gibi. Bazıları İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ABD'nin müthiş başarılarına –göreceli istikrarına, hızlı büyümesine, kazanımlarını herkesin paylaşmasına– bakıp büyümenin daha da artmasının sadece düzenlemelerin kaldırılması ve daha düşük vergilerle sağlanabileceğini söyledi. (Tabii ki, daha önceki bölümlerde de belirtildiği gibi, bu gerçekleşmedi: Düzenlemelerin kaldırılması ve düşük vergi döneminde büyüme daha yavaştı ve ülke ayrıştı).

Denge kurguları tartışmamızın vurguladığı gibi, deliller bu tartışmaları her zaman sonlandırmıyor; farklı bakış açılarının savunucuları delilleri farklı şekillerde görüyor. Düşük vergi ve düzenlemelerin kaldırılması dönemindeki büyüme daha yavaş olsa da ve bu dönemde çoğu Amerikalının durumu iyi olmasa da, başka bir şeyi suçlamak mümkündü – hâlâ çok fazla düzenlemenin olması ve daha fazla düzenlemeyi savunanların yarattığı aşırı belirsizlik gibi. Fannie Mae ve Freddie Mac'in Büyük Durgunluk'un merkezinde olmadığını gösteren analizler basitçe göz ardı edildi.[26]

Bazı fikirler dönüştürücüdür ancak toplumsal değişim ve inançlardaki değişim genellikle yavaş olur. Bazen fikirlerdeki ve toplumdaki değişim hızlarında farklılıklar olur; bazen inançlar ve gerçeklik arasındaki uyuşmazlık o kadar şaşırtıcı olur ki, bu fikirlerin yeniden düşünülmesine veya toplumda bir değişime yol açar.

Genelde değişim olması gerektiğinden daha yavaş gibi gözükür ve toplumların bazen yavaş değişmesinin sebeplerinden biri fikirlerin yavaş evrilmesidir. Bağımsızlık Bildirgesi tüm insanların eşit yaratıldığı prensibini 1776'da, ABD'nin sivil haklarla ilgili kanunları düzenlemesinden neredeyse iki yüz yıl önce söylemiştir ve tam eşitliğe hâlâ daha erişilmiş değildir.

26 Bkz. Finans Krizi Soruşturması Raporu [*The Financial Crisis Inquiry Report*].

Fikirlerin yavaş değişmesinin nedenlerinden biri fikir ve algıların *sosyal ürünler* olmasıdır. Bir inanca tutunma isteği başkalarının benzer fikirlere sahip olmasıyla ilgilidir. Ülkede ve dünyada gezerken, bir grup fikrin bazı yerlerde yerleşik bilginin bir parçası olduğunu –devletin mutlaka verimsiz olduğu, devletin durgunluğa neden olduğu ya da küresel ısınmanın bir kurgu olduğu gibi– bazı başka yerlerdeyse tam tersinin "doğru" olarak kabul edildiğini görmek beni hep şaşırtmıştır. Bireyler, delilleri çoğunlukla kendileri incelemez. Zamanları olsa bile çok az insanın küresel ısınma hakkındaki delilleri inceleme kapasitesi vardır. Fakat konuştukları ve güvendikleri insanların bu konudaki düşünceleri, kendilerinin bunların doğruluğuna dair inançlarını güçlendirir.

Bazı sosyal olarak üretilmiş fikir ve algılar bize dünyayı görmemiz için kullandığımız merceği sunarlar. Irk ve kast gibi kategoriler bazı toplumlarda anlamlıyken diğer bazılarında değildir. Ama belirttiğimiz gibi, bu "fikirlerin" ısrarcı ve gerçek etkileri vardır.

Toplumlar, her bireyin fikrinin sadece yeterli sayıdaki başka bazılarının fikirleri değişince değiştiği, belirli inanç kümelerine "yapışabilirler". Ancak diğerlerinin fikirleri değişmedikçe *bu* fikirler de değişmeyecektir.

Fikirler ve algıların sosyal ürünler olduğu görüşü sosyal inançların bazen nasıl hızlı değiştiğini açıklamaya da yardımcı olur. Eğer, bir şekilde, yeterli sayıda insan fikri çekici bulursa, bir devrilme noktası oluşabilir: "Gerçekliğin sosyal üretiminin", kabul görmüş bilginin yeni bir parçası olabilir. Irksal farklar görüşü, kanıtlanması gereken bir kavramdan çürütülmesi gereken bir kavrama dönüşür. Ya da piyasa ekonomisinin işleyişi için eşitsizliğin şart olduğu görüşünden bugün Amerika'daki eşitsizliğin ekonomi ve toplumumuzun işleyişine zarar verdiği inancına doğru inançlarda bir kayma olur. Yeni fikirler kabul görmüş bilginin bir parçası haline gelir, başka bir entelektüel ya da gerçek akım gelip entelektüel dengeyi bozana kadar.

İnançların sosyal bağlamı kritiktir. Eğer ayrı gruplar birbirleriyle çok az etkileşimde bulunurlarsa, farklı gerçeklik algıları geliştirebilirler. Eşitsizliğin meşruluğu hatta büyüklüğü hakkındaki tartışma da böyledir. (Gerek zenginleri gerek yoksulları içeren) bazı gruplarda, zenginlerin zenginliklerini ağırlıklı olarak kendi yoğun emekleri sonucunda elde etmiş olduklarına ve diğerlerinin ve şansın katkılarının küçük bir rol oynadığına inanılır; bazı başkalarındaysa inanç tam tersinedir.[27] Bu grupların vergi politikaları hak-

27 Ocak 2012'de Pew Araştırma Merkezi, algılarda eşit bir bölünme bulan bir anket yayımladı: (Amerikalı) katılımcıların yaklaşık yüzde 46'sı zenginlerin servetlerini "zengin ailelerden geldikleri veya doğru bağlantılara sahip oldukları" için elde ettiklerini düşünürken, yüzde 43'ü "kendi yoğun çabaları, hırsları veya eğitimleri" nedeniyle zengin olduklarına inanmaktaydı. Aynı yoklamaya göre, Demokratların yüzde 58'i "servetin ağırlıklı olarak aile parasının veya doğru kişileri tanımanın bir sonucu olduğunu söylemektedir. Aynı oranda Cumhuriyetçi, ser-

kında farklı görüşleri olması şaşırtıcı değildir. Eğer bir kişi elindekilerin kendi çabalarının sonucu olduğuna inanıyorsa, daha az çaba sarf etmeyi *seçmiş* olduğunu düşündüğü diğerleriyle bu zenginliği paylaşmaya daha az gönüllü olur. Eğer bir kişi başarısının ağırlıklı olarak şans eseri olduğunu düşünüyorsa, bu talihini paylaşmaya daha fazla gönüllüdür.

Politikalar hakkındaki algıların şekillendirilmesi

Bugün toplumun eşitsizliklerini korumak isteyenler bu eşitsizlikleri daha kabul edilebilir kılan algı ve inançları aktif olarak şekillendirmeye çalışmaktalar. Bunu yapabilmek için bilgiye, araçlara, kaynaklara ve güdülere sahipler. Sosyal algıları şekillendirmek için geçmişte birçok deneme olmuş olsa bile, bugün bu çok yönlü bir hal almıştır. Bunu yapmak isteyenler, örneğin, fikirlerin ve algıların nasıl manipüle edileceği hakkında daha çok şey bilmekteler. Fikirlerin kendi çıkarlarına evrilmesini ummak ve dilemekle yetinmek zorunda değiller.[28]

Üst kesimdekilerin algıları şekillendirebildiği gerçeği, fikirlerin evriminde kontrolün kimsede olmadığı fikrine önemli bir şerh düşer. Kontrol, bu bölümde daha derinlemesine inceleyeceğimiz gibi, farklı yollardan ortaya çıkabilir. Biri, eğitim ve medyaya erişim aracılığıyladır. Eğer bir grup, eğitimde

---

vetin ağırlıklı olarak yoğun çalışma, hırs veya öne geçmek için şart olan eğitimin bir sonucu olduğunu söylemektedir." Bkz. "Rising Share of Americans See Conflict between Rich and Poor", *Pew Research Center Report*, 11 Ocak 2012, http://www.pewsocialtrends.org/2012/01/11/rising-share-of-americans-see-conflictbetween-rich-and-poor/?src=prc-headline (Erişim tarihi: 4 Mart 2012).

28 Yakın zamanda, fikir ve inançların gelecekteki evrimini etkileyebilecek ve daha önce bahsettiğimiz onaylanma eğilimini güçlendirecek bir gelişme daha yaşandı: İnternetin gelişmesi ve yayılması bireylerin kendi "topluluklarını" –aynı bilgiyi paylaşan grupları– yaratmasını kolaylaştırdı. Geçmişte, çoğu Amerikalı CBS, ABC veya NBC kanallarındaki ulusal haberleri izleyerek ortak bir deneyim yaşardı. Ancak artık, bazıları sol bazılarıysa sağ görüşe yönelik olan çok sayıda kablolu televizyon kanalı bulunmaktadır. Kendi muhafazakâr görüşlerine destek arayan biri Fox News'i izleyebilir. Maruz kalınan bakış açıları kişinin kendi inançlarını teyit etmek için önceden seçilmektedir. Bunun sonucu, inançların daha da kutuplaşması riskidir. Eşitsizlik hakkındaki inançların bu kadar kutuplaşmış olmasının, toplumumuzun bu sorunu ulusal bir fikir birliği bazında çözme kabiliyeti hakkında bariz sonuçları vardır. Bu konularla ilgili tartışma için bkz. örneğin, Cass Sunstein, *Infotopia: How Many Minds Produce Knowledge* (New York: Oxford University Press, 2006). Yazar bu kitapta insanların "bilgi kozalarına" hapsolduğunu ve kendi önyargılarıyla çatışan bilgilerden korunduğunu söyler. Charles Lord ve diğerleri, inanç kutuplaşması üzerine önemli bir araştırma yürütmüşlerdir: İki grup insana, idam cezasını savunanlara ve karşıtlarına, ölüm cezasıyla ilgili yapılan araştırma sonuçlarını gösterdiler. İnsanların, ağırlıklı olarak, kendi görüşleriyle örtüşen araştırmaların örtüşmeyen araştırmalara göre daha iyi yapılmış ve daha inandırıcı olduğunu düşündüğünü ve kendi bakış açılarını destekleyen araştırma hakkında okuma yaptıktan sonra bu görüşlerinin güçlendiğini buldular. Charles Lord, Lee Ross ve Mark Lepper, "Biased Assimilation and Attitude Polarization: The Effects of Prior Theories on Subsequently Considered Evidence", *Journal of Personality and Social Psychology* 37, no. 11 (1979), s. 2098-109.

ya da medya ve kamu kurumlarına erişimde büyük ölçüde dezavantajlı bir konumdaysa, "kabul görmüş bilginin" ortaya çıktığı tartışma ortamına eşit şartlarda katılamayacaktır. Dolayısıyla bazı fikirler açığa çıkmayacaktır, bazı başka fikirlerse kolayca bastırılabilecektir.

İkinci bir yol sosyal mesafenin yaratılması aracılığıyladır. Eğer bir grubun iktisadi fırsatları onu diğer gruplardan çok daha yoksul bırakıyorsa, ilk grubun diğer gruplardan insanlarla etkileşimi sınırlı olacaktır ve bu grup muhtemelen farklı bir kültür geliştirecektir. Bundan sonra, yoksul grubun özündeki farklara dair fikirler daha kolay kök salacak. Bilişsel çerçeveler alanında daha önceki çalışmalardan bahsederken belirttiğim gibi,[29] sosyal olarak üretilmiş kategorilerin gücü kısmen de olsa bunların sosyal olarak üretilmiş olarak görülmemesine bağlıdır. Farklı kategorilere konulan insanlar farklı davranmaya başlarlar ve böylece özlerinde farklı olarak görülürler.

En önemlisi, eğer mallar pazarlanıyorsa, fikirleri ve özellikle de politikaları belirleyen fikirler de pazarlanabilir. Çağdaş pazarlama bize algıların şekillendirilme sanatını ve bilimini öğretmiştir; yeterince kaynağa sahip olanlar için (ağırlıklı olarak zenginler için) bunu yapmanın araçları mevcuttur.

Birçok şirket ürünlerini tanıtırken saptırılmış bilgi sunmaktan –hatta yalan söylemekten– huzursuzluk duymaz. Nitekim sigara şirketleri, ellerinde tersine deliller olmasına rağmen, sigara içmenin sağlığa zararları hakkındaki bilimsel kanıtlara gölge düşürmede başarılı oldular. Benzer şekilde Exxon, küresel ısınmanın risklerine dair bilimsel kanıtlara gölge düşüren düşünce kuruluşlarını desteklemekten –tersine kanıtların ezici bir üstünlüğü olmasına rağmen– vicdani bir rahatsızlık duymadı. Dürüst reklamcılık yasaları şirketlerin davranışlarını sınırlamaya çalışır fakat fikirlerin ve politikaların teşvik edilmesinde böyle bir sınırlama yoktur.[30] Şimdiden birçok örneğini gördük –ABD'nin, diğerleri kadar eşit olmasa da, daha fazla fırsat eşitliği sunması ya da Büyük Durgunluk'un kökeninde devletin yoksul insanları ev sahibi olmaya teşvik etmesinin yatması gibi– ve başkalarını daha yakından inceleyeceğiz.

Tabii ki eğitim de inanç ve algıları şekillendirir ve muhtemelen bu durum iktisatçılar kadar başka hiçbir grup için geçerli değildir. İktisatçıların, örneğin adalet hakkındaki algılarının toplumun geri kalanından açık şekilde farklı olduğuna dair artık epeyce delil vardır. Chicago iktisatçısı Richard

29 Hoff ve Stiglitz, "Equilibrium Fictions" ve "The Role of Cognitive Frames." Ayrıca bkz. Glenn C. Loury, *Anatomy of Racial Inequality* (Cambridge: Harvard University Press, 2002).

30 Senatör Kerry'e yapılan "sürat botu" iftirası herhangi gerçek bir temeli olmayan ancak buna rağmen olağanüstü etkili olan efsanevi bir "pazarlama" örneğidir. Bu vaka hakkındaki tartışma ve *New York Times*'dan kaynak listesi için bkz. *The New York Times* "Swift Veterans for Truth", http://topics.nytimes.com/topics/reference/timestopics/organizations/s/swift_boat_veterans_for_truth/index.html (Erişim tarihi: 4 Mart 2012).

Thaler, bir fırtına sonrasında kar küreklerinin fiyatlarının artırılmasını nüfusun genelinin yüzde 82'si adaletsiz bulurken kendi MBA öğrencilerinin sadece yüzde 24'ünün böyle düşündüğünü anlatır.[31] Bu, bir nebze iktisat alanının kendine nüfus genelinde adalet gibi kavramlara daha az önem verenleri çekmesi yüzünden olabilir. Ancak iktisat eğitiminin de algıları şekillendirdiğine dair deliller vardır. Dahası, iktisatçıların kamu politikalarındaki artan rolünü düşündüğümüzde, bu kişilerin neyin adil olduğu hakkındaki algılarının ve eşitlikle verimlilik arasındaki ödün verme sorunları hakkındaki görüşlerinin orantısız sonuçları olmuş olabileceği tahmininde bulunabiliriz.

Sağ kesim, algıların şekillendirilmesinde eğitimin önemini fark etmiştir; okullardaki müfredatın yapısını aktif şekilde etkilemeye çalışmalarının ve yargıçların "iktisadi okuryazarlığını" artırmak için, yani dünyayı tutucu iktisadın dar kalıplarıyla görmeleri için, bir "eğitim" çalışmasına başlamalarının nedeni de budur.[32]

Kamuoyunu etkilemenin en verimli yollarından biri siyasetçileri ele geçirmektir. Ne de olsa, siyasetçiler fikir tüccarlarıdır. (Siyasetçilere bakış açılarınızı ve algılarınızı kullanmaya ikna etmenin iki avantajı vardır: Sadece bu fikirleri halka satmakla kalmazlar; bu fikirleri yasalara ve kanunlara dönüştürürler.) Çoğunlukla, fikirlerin kaynağı siyasetçiler değildir; daha ziyade, akademisyen ve entelektüellerin, devlet ve sivil toplum kuruluşlarının yaydıklarını alırlar. Bunların kendi dünya görüşleriyle uyan suni bir karışımını

---

31 Bkz. Richard H. Thaler, "When Business Can't Foresee Outrage", *New York Times*, 19 Kasım 2011, s. BU4. Bkz. Daniel Kahneman, Jack Knetsch ve Richard H. Thaler, "Fairness and the Assumptions of Economics", *Journal of Business* 59, no 4 (1986), s. S285-300. Amelie Goosens ve Pierre-Guillaume Meon, "The Impact of Studying Economics, and Other Disciplines, on the Belief That Voluntary Exchange Makes Everyone Better Off", *University of Brussels Working Paper*, 2010; hem seçim hem de öğrenme etkilerini gösterir. Genel bir bakış için bkz. John R. Carter ve Michael D. Irons, "Are Economists Different, and If So, Why?" *Journal of Economic Perspectives* 5, no. 2 (Bahar 1991), s. 171-77; Alexandra Haferkamp, Detlef Fetchenhauer, Frank Belschak ve Dominik Enste, "Efficiency versus Fairness: The Evaluation of Labor Market Policies by Economists and Laypeople", *Journal of Economic Psychology* 30, no. 4 (Ağustos 2009), s. 527-39. Ayrıca bkz. Robert Kuttner, *Everything for Sale: The Virtues and Limits of Markets* (New York: Knopf, 1997); William Lazonick, *Business Organizations and the Myth of the Market Economy* (New York: Cambridge University Press, 1991). Daha farklı bir bakış açısı için bkz. Bryan Caplan, "Systematically Biased Beliefs about Economics: Robust Evidence of Judgemental Anomalies from the Survey of Americans and Economists on the Economy", *Economic Journal*, Nisan 2002, s. 433-58.

32 İsmini kendisini kuran sanayiciden alan John M. Olin Foundation, 2003 yılında kapanana kadar hukuk fakültelerini ve diğer akademik tartışmaları muhafazakâr ekonomik fikirlerle dolduran çok çeşitli araştırmalara fon sağlamıştır. Vakfı kutlayan *A Gift of Freedom: How the John M. Olin Foundation Changed America* (San Francisco: Encounter Books, 2006) adlı kitabın yazarı ve aynı zamanda *The National Review* yazarı olan John J. Miller, vakfın etkisini şöyle tasvir etmiştir: "Eğer muhafazakâr entelektüeller ve kurumlar NASCAR arabalarıysa, o zaman neredeyse her birinin üzerinde en az bir Olin çıkartması bulunmaktadır, birçoğunun kaportasında da O-L-I-N yazısı vardır." Bkz. John J. Miller "Foundation's End", *National Review*, 6 Nisan, 2005, http://www.nationalreview.com/articles/214092/foundations-end/john-j-miller (Erişim tarihi: 4 Mart 2012).

oluştururlar, en azından kendi seçmenlerinin destekleyeceğini düşündükleri bir kombinasyonunu. ABD'nin paralı siyasetinde tüm seçmenler eşit yaratılmamıştır. Siyasetçiler paralı çıkarlara hizmet eden fikirleri desteklemeyi isteyebilirler.

Başka bazı ülkelerde, siyasetçiler doğrudan satın alınabilir. Ancak Amerikalı siyasetçiler, çoğunlukla, bu kadar görgüsüz değildirler. İçi doldurulmuş kahverengi zarfları kabul etmezler. Para, seçim kampanyalarına ve partilerinin bütçelerine gider. Buna "Amerikan stili yolsuzluk" denilmeye başlanmıştır. Bazıları devlet dairelerinden ayrıldıktan sonra parasal ödüllerini alır, ABD'ye özgü sürekli iş değiştirme sürecinin bir parçası olarak; diğerleri için bugün elde tuttukları gücün getirdiği hazlar yeterlidir.

Bu fikirlerin doğruluğunu gösteren ifadeler, argümanlar ve hikâyeleri sunmak isteyen "uzman" orduları bu fikirleri desteklemektedir. Bu fikir savaşları tabii ki, birçok sahada olur. Siyasetçilerin, seçimlere girmeyen ancak bu fikirlerin benzerlerini savunan ve rakip fikirlere karşı çıkan vekilleri ve dalkavukları vardır. Her iki taraftan deliller ve savlar toplanır.

Bu "fikir savaşlarının" iki amacı vardır (daha genel olarak reklam sektöründe olduğu gibi): Halihazırdaki gerçek inananları harekete geçirmek ve daha karar vermemiş olanları inandırmak. İlki, grupları organize şekilde harekete geçirmeyi ve bağlılıklarını canlandırmayı içerir. ABD'deki gibi pahalı bir seçimli demokraside "tabanı" canlandırmak önemlidir çünkü seçimlerin sonuçları sıklıkla kampanya fonlarını artırmaya ve seçmenleri sandığa taşımaya bağlıdır. Rakibi "liberal" ya da "yeni muhafazakâr" olarak etiketlemek, kendi adayı sönük olsa bile, seçim sürecini motive edebilir.

İkna savaşı ağırlıklı olarak "bağımsız seçmenler" içindir. Onları basit, saptırılmış ve tekrarlanan hikâyelerle kazanmak daha uzun ve ince hikâyelerden daha etkili olabilir. Duygulara yönelik mesajlar genellikle akla yönelik olanlardan daha etkilidir. Reklamcılar bir mesajı sadece doğru yerleri vurgulayan altmış saniyelik bir reklama indirgemeyi iyi bilirler; "akılla" desteklenir gibi görünen duygusal bir tepkiye.[33]

Savaşın silahları

Fikirlerin gerçek bir savaş alanı vardır. Ancak genel olarak bu, akademisyenlerin anladığı türden, her iki taraftan kuram ve delillerin dikkatlice tartıldığı bir fikir savaşını içermez. "İknaların", "çerçevelemelerin" ve meselenin hakikatine varmaktan ziyade sıradan vatandaşların algılarının nasıl oluştuğu-

33 Diğer taraftakileri inandırmak için bu kadar az çaba gösterilmesi ilginçtir. Bunun nedeni, karşı taraftaki kişinin halihazırda dünyayı görmek için kullandığı, karşıt bulguları göz ardı eden ve onaylayıcı verilere aşırı ağırlık veren çok güçlü bir çerçevesi, bakış açısı olmasıdır.

nu anlamaya ve bu algıları etkilemeye yönelik denemelerin oluşturduğu bir savaş alanıdır.

Bu fikir savaşında bazı silahlar merkezî rol oynar. Geçen bölümde bu silahlardan birini tartışmıştık, medyayı. Açıktır ki, medyadaki dengesizlikler fikirler savaşındaki meydanı adil olmaktan çok uzak hale getirebilir.

Fikirler nasıl yayılırsa yayılsın, savaşın önemli bir kısmı, daha önce de belirttiğim gibi, çerçeveleme üzerinedir ve bu savaşta kelimeler kilit rol oynar. Kullandığımız kelimeler adalet, meşruluk ve olumlu duygularla ilgili görüşler veya *bölücülük*, *bencillik* ve *gayrimeşruluk*la ilgili görüşler yayabilir. Kelimeler meseleleri farklı şekillerde çerçeveler. Amerikan konuşma tarzına göre, "sosyalizm" komünizme benzer ve komünizm altmış yıl boyunca savaştığımız, ancak 1989'da Berlin Duvarı'nın yıkılmasıyla sona eren ideolojidir. Dolayısıyla, herhangi bir şeyi "sosyalizm" olarak etiketlemek ölüm öpücüğü gibidir. ABD'nin yaşlılar için sağlık sigortası olan Medicare, ödeyenin tek olduğu bir sistemdir: Faturayı devlet öder ama kişi hizmet sağlayıcısını seçme şansına sahiptir. Yaşlıların çoğu Medicare'i çok sever. Öte yandan, birçoğu da devletin verimli bir şekilde hizmet *sağlayamayacağına* o kadar emindir ki, Medicare'in özel olması gerektiğine inanır. Başkan Obama'nın başkanlığının ilk yılındaki çalkantılı sağlık hizmetleri reformu tartışmasında, bir kişinin "Devlet elini Medicare'imden çek" dediği duyulmuştur.[34] Sağ kesim, Medicare programının halkın genelini kapsayacak şekilde genişletilmesine "sosyalizm" suçlamasıyla saldırır. Bu, tartışmayı sonlandırır. Bunun verimli olup olmadığının, hizmet kalitesinin iyi mi kötü mü olduğunun, seçme şansı olup olmadığının tartışılmasına gerek kalmaz.

Amerikalılar piyasalara ve piyasaları teşviklerin çalıştırdığına inanmışlardır. Dolayısıyla ücretleri "teşvik primi" olarak adlandırmak onu kutsallaştırır; miktarından bağımsız şekilde bunu haklı kılar. Aşırı büyüklükte ücretler konusu aralıklı olarak alevlenmiştir. 1993'de, Clinton yönetiminin ilk zamanlarında, eleştirilerin yoğunluğu o kadar fazlaydı ki, yönetim, bir milyon doların üzerindeki maaşlara ilave vergi koyma kararı aldı. Fakat sonra performansa dayalı ödemeler için bir istisna yapıldı.[35] Bu, tabii ki, tüm yüksek ücretleri teşvik ödemesi olarak etiketlemeyi özendirdi. Ancak daha önce gördüğümüz gibi, bu basit bir tazminatın ötesinde etkileri olan bir dizi çarpık teşvik üretti.

34 *Washington Post*'a göre, bir adamın ayağa kalkıp o zamanki milletvekili Robert Inglis'e yaptığı bu şikâyet, Simpsonville, Kuzey Carolina'da 2009 yılında bir belediye sarayı toplantısı sırasında gerçekleşmişti. Bkz. Philip Rucker, "Sen. DeMint of S.C. Is Voice of Opposition to Health-Care Reform", *Washington Post*, 28 Temmuz 2009, http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2009/07/27/AR2009072703066.html?hpid=topnews&sid=ST2009072703107 (Erişim tarihi: 20 Şubat 2012).

35 Clinton ekonomi takımının önemli bir üyesinin hükümete katılmadan önce 1 milyon dolarlık eşiğin oldukça üzerinde bir prim almış olması muhtemelen bir rastlantı değildi.

Bir başka örneğe bakmak gerekirse, kredi kartı şirketleri, kartlarını kabul eden ticari işletmelere kurallar koyar. Bu kurallardan biri "ek ücret uygulamama" kuralıdır. Bu, işletmelerin kredi kartı işlemlerinin ücretlerini müşterilerine yansıtmalarını engeller. Ancak bu fiyat sistemi, sadece kişiler seçimleriyle ilgili maliyetleri gördüğünde işler. Bireyler bir alışveriş yaptığında bir ödeme yöntemi seçerler. Kimse daha pahalı bir ürün için daha ucuz bir üründen fazla bir fiyat istenmesine "ek ücret" demez. Ancak kredi kartı kullanımına uygulanan *herhangi* bir ücreti ek ücret olarak etiketlendirerek, kredi kartı şirketleri ücreti makul olmayan bir ücret olarak "çerçevelemeye" çalışıyorlar. Kredi kartı şirketleri, müşterilerin böyle bir ücretin makul olmadığına inanmasını istemekle ve bu ücretleri uygulayan işletmelerden uzak durmalarını teşvik etmekle, işletmelerin "ek ücretlendirme" yapmasını engellemeye çalışıyorlar. Açık bir ek ücretin olmaması, kredi kartı şirketlerinin işletmelere uyguladıkları ücretleri yüksek seviyelere çıkarabilmesi anlamına gelir – neredeyse işletmenin ücreti ödemektense müşteriyi kaybetmeyi tercih edebileceği "kırılma noktasına" kadar.

Son bir örnek, piyasaların fiyat keşfetme rolüyle ilgilidir. İyi işleyen piyasalarda, talep arza eşitlenir ve oluşan denge fiyatı, malın alıcıya marjinal değerini ve satıcıya marjinal maliyetini "açığa çıkarır." Bu bilgi karar süreçlerinde değerlidir. Birçok iktisatçı, benzetme yaparak, borsada ortaya çıkan fiyatların varlıkların gerçek değerini yansıttığını savunur. Buna piyasaların "fiyat keşfetme" rolü denir. Bu kelimeler duygu yüklüdür: Bir varlığın gerçek değerinin keşfedilmesinin önemli olduğu ve piyasalar bu önemli sosyal görevi yerine getirdiği için takdir edilmesi gerektiğini düşündürebilir. Gerçekten de, piyasa savunucuları piyasaların tamamıyla verimli olduğunu savundular; fiyatların, piyasa katılımcılarının erişiminde olan *tüm* bilgileri açığa çıkardığını. Bu dinî bir inanç meselesiydi. Dilin kullanımı önemliydi: "Verimlilik" iyi olduğu için, tamamıyla verimli olan piyasaların da iyi olduğu açıktı. Ancak bu görüş son derece hatalı bir mantık üzerine kurulmuştu. Gerçekten, eğer piyasalar bilgileri tüm piyasa katılımcılarına tamamıyla gösteriyor olsaydı, bu konuda para harcamayanların da bilgiye eşit erişimi olacağından kimsenin halka açık hisseler hakkında bilgi toplaması için bir motivasyonu olmazdı. Eğer verimli-piyasalar hipotezi doğru olsaydı, kimse bilgi toplamayacağından, borsaların mutlaka yüksek derecede verimsiz olacağı gibi ironik bir anlam çıkardı.[36]

Büyük Durgunluk'tan sonra verimli-piyasalar modeli kan kaybetti.[37] An-

36 Bkz. Sanford Grossman ve J.E. Stiglitz, "Information and Competitive Price Systems", *American Economic Review* 66, no. 2 (Mayıs 1976), s. 246-53; Sanford Grossman ve J.E. Stiglitz, "On the Impossibility of Informationally Efficient Markets", *American Economic Review* 70, no. 3 (Haziran 1980), s. 393-408.

37 Bkz. Justin Fox, *The Myth of the Rational Market* (New York: Harper Business, 2009).

cak buna rağmen, bazı piyasa savunucuları piyasaları daha istikrarsız ve verimsiz yapan değişiklikleri savunmak için "fiyat keşfi" argümanını kullanmaya ediyorlar.

Bu yüzyılın başında piyasalarda büyük bir değişim yaşandı: Borsadaki işlemlerin çoğu, belirli algoritmalar kullanan bilgisayarlar arasında yapılıyordu (2009'da işlemlerin yüzde 61'i ve 2010'da yüzde 53'ü). Alım satım işlemleri, örneğin çeliğin geleceği hakkındaki bilinçli görüşlere ya da belirli bir çelik şirketinin verimliliği gibi piyasa araştırmalarına değil, fiyatlar ve işlemlerin düzenliliğinden çıkarılan bilgilere ve bir bilgisayarın o esnada özümseyip işleyebileceği başka diğer bilgilere dayandırılıyordu. Alım satım teklifleri bir nanosaniye kadar açık kalıyordu. Belirli bir fiyattan bir hisse senedi satın almak için teklifte bulunan tüm şirketlerin tekliflerini bir saniye açık tutmalarını gerektiren öneriye "Ortaçağ'a mı geri dönmek istiyorsunuz?" tepkisi veriliyordu. Tabii ki, o nanosaniyelerde belirlenen fiyatlar herhangi bir *gerçek* karar alma süreciyle alakalı değildi. Hiçbir çelik şirketi büyüme ya da küçülme kararını hisse senetlerinin bu mikro seviyedeki ayarlanmasına göre vermezdi. Algoritmaları kullanan hisse senedi tacirleri piyasaları daha likit ("daha derin") yaptıklarını iddia etseler de bu gerçekten ihtiyaç duyulduğunda, piyasaların kendini ayarlaması gerektiği *gerçek* bir aksaklık olduğunda, ortadan kaybolan bir likiditeydi. 6 Mayıs 2010'da, tek bir gün içerisinde, hisse senetleri beş dakikalık bir süredeki neredeyse 600 puan kaybı da dahil olmak üzere o kadar düştü ki, Dow Jones endeksi geçici olarak değerinin yüzde 10'unu kaybetti.[38] Gün bitmeden, piyasa kaybettiği değerinin çoğunu neredeyse kaybettiği hızda geri kazandı. Bu kısa süre zarfında ülkenin varlıklarının gerçek değerinin azalmış olduğunu kimse iddia edemez. Buna rağmen, "fiyat keşfine" ve "verimli piyasalara" sürekli yapılan atıflar, ışık hızındaki bu alım satımları sadece kabul edilebilir değil arzu edilebilir gösterecek şekilde kutsallaştırdı.

Aslına bakılırsa, ışık hızındaki bu alım satımların piyasaları sadece daha değişken değil aynı zamanda daha az "bilgilendirici" yaptığına inanmak için sebepler var. Bilgisayarlar, hisse senedi tüccarlarının işlem yapanlara bakarak edindiği bilgileri öncelikle kendi kârlarını artırmak için kullandığı eski tip ya-

38 Bu bir trilyon dolardan daha büyük bir kayba eşdeğerdi. S&P 500'deki sekiz büyük şirketin hisseleri (Accenture dahil) hisse başına bir sente düştü; diğer hisselerin fiyatları (Sotheby's, Apple ve Hewlett-Packard dahil) 100.000 doların üzerine çıktı. Açıkça, bu değişimlerin gerçek bir temeli olamazdı. Piyasalar net bir şekilde verimli değildi. ABD Menkul Kıymetler ve Mübadele Komisyonu [*Securities and Exchange Commission*] ve Emtia Vadeli İşlem Komisyonu'nun [*Commodity Futures Trading Commission*] bir raporu, durumu "tek bir büyük işlemin hisseleri ani bir sarmala götürecek kadar parçalanmış ve kırılgan bir piyasa" olarak tasvir etmişti. Ben de, ani çöküşün teşvik ettiği piyasa reformları için bu kurumlarda oluşturulan danışmanlık panelinde bulundum. bkz. "Findings Regarding the Market Events of May 6, 2010" (30 Eylül, 2010), http://www.sec.gov/news/ studies/2010/marketeventsreport.pdf

sadışı yöntemlerin daha modern ve sofistike bir versiyonu olarak, piyasada ne bilgi varsa toplamak için karmaşık matematiksel algoritmalar kullanmaya çalışıyorlar. Piyasa katılımcıları tabii ki bunu biliyor. Eğer bir piyasa araştırmacısı bir şirketinin durumunun iyiye gideceğini öğrenirse (yeni ve değerli bir keşif yapmış olduğundan), hızlı hareket edip büyük bir alım yapabilir. Ancak bilgisayarla çalışan borsacılar bunu anında sezer ve *onun* bilgisini kendi amaçları için kullanmaya çalışırlar. Tabii ki bugün ilk alıcı oynadığı oyunun bilincindedir ve bu yüzden büyük bir alım yapmaz, onun yerine birçok küçük alımlar yapar. Böyle bir karşılıklı savaş oluşmuştur, zor araştırmaları yapanların edindikleri bilgileri algoritma kullanan borsacılardan uzak tutmaya çalıştığı ve algoritma kullananların bu kodu kırmaya çalıştığı bir savaş. Bu sadece bir kaynak israfı olarak görülebilir – erken bilginin getirdiği rant üzerine bir kavga. Fiyat keşiflerinin netleştiği nanosaniyelerde hiçbir karar alınmaz. Ancak durum bundan da kötüdür. Algoritma kullanan yatırımcıların gerçek araştırma yapanlara karşı kazanması halinde gerçek araştırmanın getirisi düşer; bilgiye daha az yatırım olur ve piyasalar önemli olan bilgilerin daha azını taşımaya başlar.

Bir algılar savaşı olarak politikalar savaşı

Politikalar üzerindeki savaşların ne kadar büyük ölçüde bir *algılar* savaşı olduğu özellikle şaşırtıcıdır. İlerleyen paragraflar son yıllarda yaşanan bu türdeki üç büyük savaş hakkındadır: Veraset vergisinin iptali, banka kurtarmalar ve konut kredilerinin yeniden yapılandırılması. Son ikisi, tabii ki, 2007-08 finansal krizine verilen tepki üzerine tartışmaların önünde ve merkezindeydi. Ancak tümü, Amerika'nın nasıl bu kadar eşitsiz hale geldiğini anlamamız için önemlidir. Veraset vergisi olmadan, hanedanların kendilerini sürekli kıldığı yeni bir plütokrasi yaratırız. Bankaların kurtarılması finans sektörüne para sağlamış ve üst kesimdekilerin önemli bir para kaynağı olmuştur. Emlak kredilerinin yeniden yapılandırılması hakkında yeterli değişikliklerin yapılmamasıysa alt ve orta kademedekilerin üzerindeki ekonomik baskıyı artırmıştır.

Veraset vergisi[39]

Sağ kesim, görmüş olduğumuz gibi, Amerikalıları kendi çıkarlarına *olmayan* politikaları desteklemeye ikna edebilmiştir. Büyük varlıkları olanların varislerine uygulanan veraset vergisi, mükemmel bir örnek oluşturur. Vera-

39 Vergi değişiklikleri çerçevelemenin özellikle tartışmalı olduğu bir alandır; vergi indirimini, örneğin, vergi oranlarındaki yüzdesel azalış olarak mı, mutlak azalış olarak mı, yoksa her gruba giden mutlak dolar değeri olarak mı ifade etmeli, tartışmalıdır. Bush vergi kesintilerini sunmanın bir yolu olarak, en zengin yüzde 1'lik kesim en büyük kazanandı denebilir; kazanımların

set vergisini eleştirenler uygulamayı ölüm vergisi olarak adlandırır ve ölümün vergilendirilmesinin adil olmadığını ima eder. Mevcut yasada bu vergi sadece 5 milyon doların üzerinde kalan miktarlara uygulanmaktadır (evli bir çift için genellikle 10 milyon dolar).[40] Dolayısıyla bu verginin, Amerikan toplumundaki hareketliliğe dair fazlasıyla iyimser görüşleri doğrultusunda bile, Amerikalıların çoğunluğuna etki etme olasılığı düşüktür.[41] Fakat toplumumuzda zenginliğin belli bir grupta yoğunlaşmış olması yüzünden, bu vergi büyük meblağlar toplayabilir. Dahası, teorik olarak "adil" bir toplum herkesi eşit bir konumda başlatır. Bunun imkânsız olduğunu biliyoruz ancak bu vergi "miras kalan" eşitsizliğin büyüklüğünü sınırlamak için tasarlanmıştır; biraz daha adil bir oyun alanı yaratmak için. Bu verginin çoğu Amerikalının çıkarına olduğu apaçık olmalıyken Sağ kesim, çok sayıda insanı buna karşı çıkmaya ikna etmiştir[42] – kendi çıkarlarının tersine. Veraset vergisi, 2001'de George W. Bush yönetimi tarafından geçirilen vergi indirimlerinin bir sonucu olarak, 2010'da kısa bir süre boyunca tamamıyla yürürlükten kaldırılmıştı. Sağ kesim, bu verginin küçük işletmeleri ne kadar etkilediği hakkında konuşur ancak küçük işletmelerin büyük çoğunluğu bu vergiden etkilenmeyecek kadar küçüktür; dahası, veraset vergisinin koşulları, tam da işleri aksatıcı olmaması için ödemelerin on dört yıla yayılmasına izin vermektedir.[43]

üçte biri yüzde 1'lik kesime (kazanımların üçte ikisi en zengin yüzde 20'lik kesime gitmekteydi) ve kazanımların yüzde 1'i en düşük gelirli yüzde 20'ye gitmekteydi. Bkz. Andrew Fieldhouse, "The Bush Tax Cuts Disproportionately Benefitted the Wealthy", *Economic Policy Institute*, 4 Haziran 2011. Ancak vergi kesintilerini savunanlar, en üsttekilerin toplam vergilerin büyük bir yüzdesini ödediğini savunmaktadırlar.

40 17 Aralık 2010'da geçen yasaya göre, bu 2012 yılı için vergiden muaf olan kısımdır (enflasyona göre yukarı yönlü ayarlanmış). Bkz. IRS internet sitesi http://www.irs.gov/businesses/small/article/0,,id=164871,00.html (Erişim tarihi:26 Mart 2012). Kitap yazılırken eğer Amerikan Kongresi yeni bir yasa geçirmezse (ki geçirmeleri muhtemeldir), bu muafiyet 2013 yılında tekrar 1 milyon dolar olacaktır.

41 Larry Bartels, "Homer Gets a Tax Cut: Inequality and Public Policy in the American Mind", *Perspectives on Politics* 3, no. 1 (2005), s. 15-31. Yazı, "çoğu sıradan vatandaşın vergi sisteminin işleyişi, üzerinde durulan olası politika seçenekleri veya uygulanan politika hakkında şaşırtıcı derecede cahil ve kararsız olduğunu" savunur. Veraset vergisi örneği için bkz. Joel Slemrod, "The Role of Misconceptions in Support for Regressive Tax Reform", *National Tax Journal* 59, no. 1 (2006), s. 57-75. Yazı, insanların çoğunun ya veraset vergisinin "çoğu" aileyi etkilediğine inandıklarını (yüzde 49) ya da ne kadar aileyi etkilediğini bilmediklerini (yüzde 20) anlatıyor. Gerçekteyse, ailelerin sadece yüzde 2'sini etkilemektedir. John Sides, "Stories, Science, and Public Opinion about the Estate Tax", *George Washington University*, 2011. Yazı, veraset vergisini asıl kimin ödediği hakkında doğru bilginin veraset vergisine desteği artırdığını göstermektedir.

42 Aralık 2010'da yapılan *ABC News* ve *Washington Post* yoklamalarına göre, katılımcıların yüzde 52'si veraset vergilerindeki muafiyetlerin artırılmasını istemektedirler. Bkz. http://abcnews.go.com/Politics/obamagop-tax-deal-abc-news-washington-post-poll-support/story?id=12382152#.TvzvAjXWark

43 Mevcut kanundaki az bilinen bir hüküm, hisse senedi değer artışlarından elde edilen kârların ölüm nedeniyle vergiden kaçırılabilmesini sağlamaktadır. "Baz adımlı" adını alan bu hükümde, varlıkları miras yoluyla edinenler sadece miras alma tarihinden itibaren bu vergiyi vermek-

Banka sermayelerinin yenilenmesi

Finansal kriz yayılırken bankaların algıları nasıl yönettiğini gördük. Bize, ekonomiyi kurtarmak için bankaları kurtarmamız gerektiği söylendi: Bankaların kurtarılmasını ne kadar tatsız bulsak da *kendi* işlerimizi korumak için; eğer bankalara şartlar dayatırsak piyasalar rayından çıkar ve bu hepimizin kötülüğüne olacağı için; sadece bankaları değil bankacıları ve bankanın hisse ve tahvillerinin sahiplerini de kurtarmamız gerektiği için. Tabii bunun tersini yapan İsveç gibi ülkeler de vardı; "kapitalizmi" kurallarıyla oynayan ve sermayesi yetersiz olan bankaları, (bankalar için) iflasa benzeyen, mevduat sahiplerini ve bankanın varlıklarını "korumaya" odaklı bir süreç içinde devletin himayesi altına alan, fakat bunlar "sosyalist" ülkelerdi. İsveç'i izlemek "Amerikan adeti" değildi. Obama sadece bu yaklaşıma inanmakla kalmadı; bunu tekrarlayarak ona bir doğruluk havası kattı.[44] Ancak bu yaklaşım gerçekdışı bir temele dayanıyordu ve dünyanın en büyük varlık transferini kabul edilebilir yapmak amacıyla üretilmişti: Dünya tarihinde hiçbir zaman bu kadar az sayıda ve bu kadar zengine karşılığında hiçbir şey beklemeden bu kadar çok para verilmişti.

Soru çok daha farklı çerçevelenebilirdi. Gerçek Amerikan geleneğinin hukukun kurallarını uygulamak olduğu savunulabilirdi. Yasa açıktı: Eğer bir banka borçlarını ödeyemez ve mevduat hesabı olanların taleplerini karşılayamazsa yeniden yapılandırılır; hissedarlar her şeyi kaybeder. Tahvil sahipleri yeni hissedarlar olur. Hâlâ yeterli para yoksa devlet devreye girer. O zaman tahvil sahipleri ve teminatsız alacaklılar her şeyi kaybeder ama sigortalı mevduat sahipleri kendilerine söz verilen miktarları geri alır. Banka kurtarılır ancak bankanın yeni sahibi olarak devlet, zamanı geldiğinde bankayı küçültmeye, tekrar özelleştirmeye ya da daha sağlıklı bir bankayla birleştirmeye karar verir. Amaç, kısmen de olsa, vergi mükelleflerinin kayıplarını en aza indirmektir. Tabii ki, bu sert tedbirleri almak için bankanın parasının kalmamasını beklemeyiz. Bankaya gidip bankamatiğe kartınızı soktuğunuzda, "yetersiz bakiye" ışığı yandığında, bunun nedeninin bankanın kendi hesaplarında değil sizin hesabınızda fonların yetersiz kalmış olmasını isteriz. Bankacı-

---

le yükümlüdürler. Bunun iktisadi bir mantığı yoktur; aslında, davranışlarda büyük bozukluklara yol açar. 2010'daki düzenlemeler bu hükme bazı sınırlamalar getirmiştir.

44 Obama, bankaların kamulaştırılmasının (bu durumda sermayesi yetersiz bankalara el konulacağı için aslında bu yöntemi "kapitalizmin kurallarına göre oynamak" olarak tanımlamak daha doğru olacaktır) İsveç için işe yaramış olabileceğini çünkü İsveç'teki banka sayısının az olduğunu söylemiş ancak "bu ülkede bizim başka geleneklerimiz var" savını öne sürmüş ve bunun ABD için iyi bir yöntem olmadığı ifade etmiş, bu şekilde banka kurtarma projelerini desteklemiştir. Terry Moran'ın Başkan Obama ile röportajı, *Nightline, ABC News*, 10 Şubat 2009, http://abcnews.go.com/Politics/Business/ story?id=6844330&page=1#.T3CknDEgcs1 (Erişim tarihi: 26 Mart 2012).

lık işleme şekli böyle olmalıdır fakat ABD'de Bush ve Obama yönetimlerinde işler böyle yürümedi. Sadece bankaları değil –ki bunu yapmanın bir mantığı vardı– aynı zamanda hissedarları, tahvil sahiplerini ve diğer teminatsız alacaklıları da kurtardılar. Bu algılar savaşında bir zaferdi.

Politika sorusunu çerçevelemek için alternatif bir başka yol bulunmaktaydı. Bu hikâye, İsveç'in yaptığının bizim "geleneklerimizle" örtüşmediği önerisiyle değil ekonomi kuram ve tarihinin gösterdiklerinin analiziyle başlayabilirdi. Bu analiz, kapitalizmin olağan kurallarını uygulayarak, devlete daha az maliyetli şekilde, bankacılık sektörünü kurtarıp, mevduat sahiplerini koruyup, kredi akışını devam ettirebileceğimizi gösterirdi. Bankaların zora girmiş olduğu daha önceki durumlarda İsveç ve ABD'de aslında yapılan buydu.

Basitçe, eğer Obama ve Bush süreç içerisinde yeni kurallar yapmaktansa kapitalizmi olağan kurallarıyla oynasalardı, ekonominin çıkarı ve sistemimizin adaletli olduğu hissi daha iyi korunabilirdi, yani hukukun kurallarına uysalardı.

Bunun yerine, bankacılar paralarını kayıtsız şartsız aldılar. Bu paranın *bankaların sermayesini yenilemesi* ve *yenilenen sermayenin de daha fazla borç vermeye yol açması* gerekiyordu. Ancak bankalara verilen paranın ikramiye olarak dağıtılması aynı zamanda sermayenin yenilenmesi için kullanılamaması demekti. Bankacılar ve destekçileri anlık savaşı kazandılar; parayı bankaların ve bankacıların kasasına koydular. Ancak uzun-vadeli algılar savaşını kaybettiler: neredeyse herkes yapılanı en sıra dışı ekonomik durumlar için bile kabul edilemez ve haksız olarak görmektedir. Bugünkü ters tepkiye itici gücü sağlayan da öncelikle budur.[45]

Emlak kredilerinin yeniden yapılandırılması

Emlak balonu patladığında birçok ev sahibi kendini "batık" durumda buldu: Ev borçları evin değerinden daha fazlaydı. Banka kurtarışları ve emlak kredilerinin yeniden yapılandırılması vakası arasındaki fark, algılar savaşında çok net bir çelişkiyi ortaya koyar: Birinde, devletin davranışını belirleyen algı büyük bir kurtarma paketinin *arzu edilen* şey olduğuyken, diğerinde, devletin davranışını belirleyen algı büyük bir yeniden yapılandırmanın *arzu edilmeyen* olduğu yönündeydi. Bugün banka kurtarmalar genel olarak arzu edilenden çok uzakta görülmektedir. İşe bakın ki, emlak ve emlak kre-

45 Hükümet ve bankalar, paranın aslında tam olarak geri ödeneceğini savunarak, kurtarma planıyla ilgili algıları değiştirmeye çalışmışlardır. Dokuzuncu Bölüm'de bu yaklaşımın neden hatalı olduğunu açıklıyoruz. Amerikalıların çoğu bu kurtarma planına öfke duymaya devam etmektedir.

disi piyasası için daha fazla şey yapmadan ekonominin düzelmeyeceği teşhisi yaygınlaşmaktadır.

Emlak kredisi piyasasında olanlar verimli olmaktan çok uzaktır. Hacizler aileleri evlerinden zorla çıkardığında herkes kaybeder. Aileye olan maliyeti – yaşamlarının parçalanması, hayat boyu elde ettikleri tasarrufların kaybolması– açıktır. Bakımsız, boş bir evin komşu evlerin değerini düşürmesi de oldukça kötüdür. Daha da fazla ev sahibinin batmasına yol açar. Çok fazla sayıda haczin olduğu mahalleler kaçınılmaz şekilde zarar görür. Bankalar da kaybeder: Haczin en önemli belirleyeni evin ne kadar batmış olduğudur. Hacizler diğer hacizlere yol açar: Daha fazla evin batmasına yol açarak bankalar hacizleri ve bunun sonucunda ortaya çıkan kayıplarını artırır; her hacze eşlik eden yüksek hukuki ücretler yüzünden kayıpları daha da artar.

Bu talihsiz sarmalla mücadele etmenin daha iyi yolları vardır; örneğin, ev satıldığında elde edilen sermayeden borç verene pay veren bir borç-varlık dönüşümüyle birlikte anaparanın (ev sahibinin borcunun) değerinin düşürülmesi gibi. Böylece ev sahiplerinin evlerini korumaya devam etmesi yönünde motivasyonları yenilenir; evler, ev fiyatlarını düşürecek şekilde piyasaya atılmamış olur; pahalı haciz süreci önlenmiş olur. Mahalleler korunur. Ev sahiplerine yeni bir başlangıç sağlamak herkesin avantajınadır. Kredi verenler diğer türlü elde edeceklerinden daha fazlasını alırlar. Bu stratejinin uygulanması yürürlükteki yasanın düzenlenmesini gerektirirdi, ancak bankerler –ve Obama yönetimi– bu yaklaşımı ellerinin tersiyle itti, en azından 2012 seçimleri yaklaşana kadar.[46]

Bankalar emlak kredilerinin yeniden yapılandırılmasının kayıplarını *fark etmelerine* yol açacağını gördü ve yanıltıcı ancak yasal manevralarla, sakat olan –borçlunun aidatlarını zamanında ödemediği– ev kredilerini nihayetinde geri ödenecekmiş gibi göstererek bu sonucu kendilerinden başarıyla uzak tuttular. Ödemeleri durmuş ev kredilerinin gerçek piyasa değeri gözükenden oldukça küçüktü. Ancak bu kayıpların farkına varılması bankaların daha fazla sermaye bulmalarını gerektiriyordu ve 2010 sonbaharında kabul edilen (Basel III denilen) yeni yasaları bırakın, yürürlükteki yasaların gerektirdiği sermayeyi bile bulmakta zorlanıyorlardı.

Obama yönetimi ve bankerler tabii ki amaçlarını böyle sunmadılar.[47] Ev

46 Konut programlarının emlak piyasasını canlandırmanın da ötesinde iflas dalgalarını önlemede bile yetersiz kaldığını fark eden hükümet, Şubat 2012'de, ev sahiplerinin yeniden finansmanı için milyarlarca dolarlık bir program önerdi. Bkz. "Fact Sheet: President Obama's Plan to Help Responsible Homeowners and Heal the Housing Market", Beyaz Saray bildirisi, http://www.whitehouse.gov/the-press-office/2012/02/01/fact-sheet-president-obama-s-plan-helpresponsible-homeowners-and-heal-h (Erişim tarihi: 26 Mart 2012).

47 Ev sahiplerine yardım etmekte çekinceli davranmanın bir başka olası nedeni daha vardı. Devletin cömertliğinin, bankaları desteklemenin ve ev sahiplerine ev kredileri için yardımda bulunmanın bir sınırı olduğunu anlamışlardı. Ev sahiplerine daha fazla yardım, bankalara yar-

sahipleri için fazla bir şey yapmamayı iki temel argümana dayandırdılar. Çok çalışan ve ev kredilerini ödeyen ya da güncel faturalarını ödeyebilen çok sayıda iyi ve sorumlu vatandaş varken, ev kredileriyle boğuşanlara yardım etmek "haksızlık" olurdu. Dahası, ev sahiplerine rahatlık sağlamak ahlâki tehlike sorununu artıracaktı; eğer kişiler bu durumdan kurtarılırsa geri ödeme motivasyonları da azalırdı.[48]

Bu argümanlar hakkında ilginç olan, aynılarının kolaylıkla ve daha güçlü bir biçimde bankalara da uygulanabileceğiydi. Bankalar birçok defa kurtarılmıştı. 1995'deki Meksika kurtarma planı, 1997-98'deki Endonezya, Tayland ve Kore kurtarma planları, 1998 Rusya kurtarma planı, 2000'deki Arjantin kurtarma planı; bu ve diğerleri aslında kurtarma planlarıydı ancak bankaların aşırı borçlanmış olduğu ülkelerin isimlerini taşıyorlardı. Daha sonra, 2008-2009'da, ABD hükümeti bir başka kurtarma planı uyguladı, şimdiye kadarki en büyüğü. Bankalar ahlâki tehlikenin önemini kanıtlamışlardı – banka kurtarma operasyonları defalarca ve tahmin edilebilir şekilde bankaların aşırı risk almasına yol açmıştır– ancak hem Bush hem de Obama yönetimleri bunu göz ardı etti ve örneğin (Birleşik Krallık'ta yapıldığı gibi)[49] yöneticileri kovarak veya hisse ve tahvil sahiplerine zararı karşılatarak gelecek-

dım için daha az paranın olması demekti. Bankaların belirsiz mali durumları karşısında –o an için bankaların batmadan çalışmaya devam etmesi için gereken miktar belirsizdi– en önemli şey bankalar için olabildiğince fazla para bulmaktı. Emlak kredilerinin yeniden yapılandırılması için Zararlı Varlık Rahatlatma Programı'ndan [*Toxic Asset Relief Program*] 50 milyar dolar bir kenara ayrılmıştı; ancak ilginç şekilde, Obama hükümeti bu paranın sadece 3.4 milyar dolarını kullandı. Bu durum, paranın kendisinden öte, yeniden yapılanmanın önüne geçenin bankaların itirazları olduğuna işaret etmektedir.

48 "Ahlâki tehlike" kavramının kullanımı bile (daha nötr "teşvik etkileri" kavramının tersine) duygusal anlamlar taşır ve bu tür teşvikle ilgili tepkisel davranışların ahlâksız bir tarafı olduğunu ima eder. Pennsylvania Üniversitesi'nden hukuk profesörü Tom Baker'ın dediği gibi, bu kavram "[hayatın zorluklarını] paylaşmayı reddetmenin kötü ruhlu veya ben merkezci olduğunu kabullenmemeyi zorlaştırır." Bkz. Shaila Dewan, "Moral Hazard: A Tempest-tossed Idea", *New York Times*, 26 Şubat 2012, s. BU1. Aslında, ev sahiplerine yardım eden eli açık bir programın bile ciddi "ahlâki tehlike sonuçları" olacağına dair çok az bulgu vardır. Konut ve Şehir Gelişimi Bakanlığı [*Department of Housing and Urban Development*] sekreteri Shaun Donovan'a göre, "halen emlak kredilerini geriye ödeyebilenlerin sadece yüzde 10 ila 15'i borçlarından kaçmaya çalışmaktadır." *A.g.e.* Ahlâki tehlike genel kuramı 1960 ortalarında ve 1970'lerde Arrow, Mirrlees, Ross ve Stiglitz tarafından geliştirilmiştir. Bkz. örneğin, Kenneth Arrow, *Aspects of the Theory of Risk Bearing* (Helsinki, Finland: Yrjö Jahnssonin Säätiö, 1965); James Mirrlees, "The Theory of Moral Hazard and Unobservable Behaviour I", *Review of Economic Studies* 66, no. 1 (1999), s. 3-21; S. Ross, "The Economic Theory of Agency: The Principal's Problem", *American Economic Review* 63, no. 2 (1973), s. 134-39; J.E. Stiglitz, "Incentives and Risk Sharing in Sharecropping", *Review of Economic Studies* 41, no. 2 (1974), s. 219-55. Kavram hakkında daha genel bir tartışma için bkz. Tom Baker, "On the Genealogy of Moral Hazard", *Texas Law Review* 75 (1996), s. 237.

49 Ayrıca Birleşik Krallık'taki düzenleyiciler, hatalı kararlarıyla bankaları batıran üst düzey banka yöneticileri hakkında kendilerine yeni otomatik yaptırım yapabilme gücü istemektedirler. Bkz. "The Failure of the Royal Bank of Scotland: Financial Services Authority Board Report", *Financial Services Authority* (Aralık 2011), http://www.fsa.gov.uk/static/pubs/ other/rbs.pdf (Erişim tarihi: 26 Mart 2012).

teki kötü davranışlardan vazgeçirmeyi reddettiler.[50] Bankaların tersine, evlerini kaybeden insanların çoğu bu duruma ilk defa düşüyorlardı. Buna rağmen, banka hisse ve tahvil sahiplerine büyük bir hediye verilirken, insanlardan evlerine yatırdıkları tüm varlıklarından vazgeçmeleri isteniyordu.[51] Dahası, çok az ev sahibi, başlarına geleceklerden haberdar olsalardı tecrübe etikleri acıları yaşamaya gönüllü olurlardı – yaşam boyu yaptıkları tasarrufları ve evlerini kaybetme korkusu gibi; onların hatası, piyasalar ve riskten anlar gibi görünen ve onları aldıkları risklerin kolayca yönetilebilir olduğuna ikna eden bankacılara inanmak olmuştu.

Bankacılar ve müttefikleri, evlerini kaybeden ev sahiplerine karşı azar dolu nutuklar attılar. Onları dikkatsiz kişiler olarak yaftaladılar. Ev sahiplerinin küçük bir yüzdesi birçok ev satın almıştı ve evlerini kaybeden tüm ev sahiplerini lekelemek için onları "spekülatör" olarak sınıflandırdılar. Çoğu bankanın bu kumarına başka ne denebilirdi ki? Krizin temelinde asıl onların dikkatsiz spekülasyonları yatıyordu.

Durumun asıl ironisi, bazı yoksul ev sahiplerine yardım ederken bazı diğerlerine yardım etmemenin "adil" olmayacağı savıydı. Ancak bu eşitsizlikler, finans sektörüne aktarılan yüzlerce milyar dolardan kaynaklanan eşitsizliklere oranla soluk kalmaktadır. Banka kurtarmalarıyla ilgili eşitsizliklerden hiç söz edilmiyordu ve bir eleştirmen bu konuyu gündeme getirdiğinde, bunlar ekonomiyi canlandırmak için yapılmış talihsiz ancak gerekli bir bedel olarak geçiştiriliyordu. Haciz dalgalarını durdurmanın ekonomiyi canlandırmak –ve sıradan vatandaşlara yardım etmek– için iyi bir şey olabileceği fikrinin bahsi geçmiyordu.

Vergi mükelleflerine hiçbir maliyeti olmayacak ev sahiplerine yardım etme yolları vardı ve bunlar, borçlarını dikkatli şekilde yönetmiş ev sahiplerini diğerlerinden çok daha iyi duruma getirebilirdi; ancak bankacılar bu tür önerilerin hepsine karşı çıktılar.[52]

---

50 İlk başlarda genel olarak primleri veya tazminatları sınırlamaya karşı bir isteksizlik vardı, ancak, banka primleri hakkında yükselen sesler sonucunda, bazı sınırlamalar getirildi.

51 Bankaların ev sahiplerinin yarattığı ahlâki tehlikeyi tartışırken gösterdiği heyecan, Andrew Mellon'un Herbert Hoover'a verdiği nasihati hatırlatır: "Emeği erit, hisse senetlerini erit, çiftçileri erit, emlak piyasasını erit... bu sistemin çürümüşlüğünü temizleyecektir. Yüksek yaşam maliyetleri ve lüks yaşam düşecektir. Değerler düzelecek ve girişimciler işi beceriksizlerden devralacaklardır." Herbert Hoover, *Memoirs*, 3. cilt (New York: Macmillan, 1952), s. 30. Bankacılar, sıra kendilerini kurtarmaya geldiğinde, aynı ahlâki yaklaşımı kendileri için göstermediler.

52 Örneğin, ev ana para karşılığında satıldığında kreditöre değer artışından pay veren bir borç-özkaynak oranı. Ev sahiplerinin evlerine sahip çıkmak için teşvikleri devam edecek ve evler ev fiyatlarını düşürecek şekilde piyasaya düşmeyecekti; ailelere "yeni bir başlangıç" şansı tanınacaktı (tüm iflas yasalarının temel bir ilkesi); maliyetli haciz süreci önlenmiş olacaktı. Ev sahipleri bir bedel ödeyecekti: Değer artışında elde edeceği payın (büyük bir kısmının) "ahlâki tehlikeyi" önceleyecek şekilde kaybı. *Serbest Düşüş* adlı kitabımda, bundan ev sahipleri için İflas Ka-

Sınırsız banka kurtarma ve ev sahiplerine yardım eksikliği kombinasyonunun bazı sonuçlarını Birinci Bölüm'de gördük: Nüfusun aşağıda kalan yarısının zenginliğindeki dramatik azalış da dahil zenginlik eşitsizliğindeki artış.[53]

Büyük fikirler üzerine savaş: Devlet, piyasa başarısızlıklarına karşı

Algılar üzerindeki kavgayı belirli savaşlar bağlamında gösterdim ama bu savaşlar en yoğun şekilde asıl büyük fikirler alanında yaşanmaktadır. Böyle bir savaşın bir tarafında, piyasaların *çoğunlukla* kendi başlarına iyi işlediğine ve çoğu piyasa başarısızlığının aslında devlet başarısızlığı olduğuna inananlar vardır. Diğer tarafta piyasalar hakkında daha az olumlu olanlar ve devletin önemli bir rolü olduğunu savunanlar vardır. Bu iki taraf, zamanımızın temel ideolojik savaşını tanımlarlar. Bu *ideolojik* bir savaştır çünkü iktisat bilimi – hem kuramı hem de tarihi– birbirinden oldukça farklı cevaplar sunmaktadır.

Bu savaş kamu politikalarının her alanında kendini gösterir. Devletin makro istikrarı sağlamak, piyasaları düzenlemek, kamusal mallara yatırım yapmak, tüketicileri, yatırımcıları ve çevreyi korumak ve sosyal güvenlikler sağlamaktaki rolünü etkiler. Ancak buradaki odağımız daha dardır: Bu, sonucu ABD'deki eşitsizliğin evrimi hakkında büyük etkisi olacak büyük savaştır, geçmişte olduğu gibi artmaya devam etse de veya azalmaya başlasa da.

İkinci ve Üçüncü bölümlerin ana fikri piyasa başarısızlıklarının –ve devletin bunları kontrol etmekteki başarısızlığının– ABD'deki eşitsizliği açıklamada temel bir rol oynadığıdır. En yukarıda rantlar vardır (örneğin tekel rantları); en aşağıdaysa insan sermayesine yapılan yetersiz yatırım. Piyasaları bozan gizli devlet destekleri ve yukarıdakilere avantaj sağlayan oyunun kuralları sorunları artırmaktadır.

Üçüncü Bölüm'de bahsettiğimiz gibi, iktisat kuramı piyasaların soyut olarak var olmadığını göstermiştir. En azından, sözleşmelerin uygulanması ve temel yasal yapıyı sunması için devlete ihtiyaç vardır. Ancak devletlerin bunu nasıl yaptığı önemli farklar yaratır, gerek verimlilik gerek dağıtım için. Sağ kesim, oyunun kurallarının "doğru" olmasını ister – zenginlere diğerlerine karşı avantaj sağlayacak kurallar. Tartışmayı, herkes için iyi olacak *tek*

nunu'nun 11. Bölümü olarak bahsediyorum, şirketlere benzer bir borç-özkaynak çevrimi sağlayarak yeni bir başlangıç şansı tanıyan kanunlara bir atıfta bulunarak.

53 Emlak kredisi krizini çözmekte başarısız olmanın bir başka sonucu daha vardır. Sadece Amerikalı ailelere yeni bir başlangıç şansı tanımamakla kalmadık, devletin hayatî desteğine bağımlı bıraktığımız emlak kredisi sektörüne de böyle bir şans tanımadık. Sağ kesim, özel sektörün değerlerinden bahsederken, ekonominin bu önemli sektörü tüm diğer sektörlerden daha ağırlıklı olarak devlet egemenliğinde bulunmaktadır. Bugün, yeni ev kredilerinin neredeyse yüzde 90'ı devlet desteklidir, ağırlıklı olarak artık kamulaştırılmış olan Fannie Mae ve Freddie Mac aracılığıyla.

bir kurallar kümesi olduğunu ima edecek şekilde belirlemeye çalıştılar. Fakat kitap boyunca bunun neden doğru olmadığını gördük.

İktisat kuramı, bireysel ve sosyal getiriler örtüştüğünde piyasaların iyi işlediğini, örtüşmediğindeyse işlemediğini göstermiştir. Piyasa başarısızlıkları yaygındır. Örneğin dışsallıklar, çevreyle sınırlı değildir. Bankalarımız küresel ekonomiyi zararlı emlak kredileriyle kirletmiş ve hatalarıyla küresel ekonomiyi çöküşün eşiğine getirerek dünya çapında çalışanlara ve vatandaşlara çok büyük maliyetler yüklemişlerdir. Prensipte, bu piyasa başarısızlıklarının bir kısmını düzeltmek kolaydır: Kirleten bir şirkete yarattığı kirlilik için bedel ödetilebilir. Ancak eksik ve asimetrik bilginin yaygın olmasından kaynaklanan bozuklukları düzeltmek bu kadar kolay olmaz. Yöneticiler her zaman (hisse senedi sahipleri de dahil) "paydaşların" çıkarları doğrultusunda hareket etmez ve bu konuda yapabilecekleri çok azdır. Dördüncü Bölüm'de gördüğümüz gibi, çıkarlarını örtüştürmeyi amaçlayan teşvik ödemeleri bunu başarmamıştır; yöneticiler, diğer herkesin çıkarlarının tersine bir şekilde fayda sağlamışlardır.[54]

Ne var ki, sadece Sağ kesimden gelen argümanları dinleseydiniz, piyasaların her zaman işlediğini ve devletlerin her zaman başarısız olduğunu düşünürdünüz. En basitinden özel piyasa başarısızlıklarını ve devlet başarılarını göz ardı ederek, kamuda bu algıyı yaratmak için çok uğraştılar. Ayrıca piyasa başarısızlıklarının dağılım üzerine etkilerin ve bireysel kazanımlarla sosyal getiriler örtüşmediğinde kimin kazanıp kimin kaybettiğini göz ardı etmeye –ve diğerlerinin de göz ardı etmelerine– çalıştılar. Kriz, kazanan ve kaybedenlerin kolayca görünebileceği bir durum sundu; fakat çevre kirliliği, sömürücü borç verme uygulamaları veya kurumsal yönetimin kötüye kullanılmasında olduğu gibi neredeyse her durumda, yukarıda olanlar kazananlar, diğerleri de kaybedenler oldu.

Elbette her devlet girişimi başarılı değildir veya savunucularının tercih edeceği kadar başarılı değildir. Aslında devlet araştırma yaptığında (ya da yeni özel sektör girişimlerini desteklediğinde) bazı başarısızlıklar *olmalıdır*. Başarısızlığın olmaması yeterince risk alınmadığı anlamına gelir. Başarı, başarılı projelerin getirilerinin başarısız olanların kayıplarından daha yüksek olduğu zaman ortaya çıkar. Ayrıca devlet araştırma girişimlerine dair kanıtlar, devletin teknoloji yatırımlarının getirisinin *ortalama olarak* çok yüksek olduğunu açıkça gösterir: İnterneti, İnsan Genom Projesini, jet uçaklarını, internet tarayıcısını, telgrafı, ABD'nin tarımdan sanayi üretimine geçmesine te-

54 Daha önce belirttiğimiz gibi, modern iktisadın kurucusu Adam Smith, daha sonraki takipçilerine kıyasla piyasaların verimli sonuçlara götüreceği konusunda çok daha şüpheciydi; örneğin tekellerden endişe ediyordu ve modern iktisadın odaklandığı birçok diğer piyasa eksikliklerinin farkındaydı.

mel oluşturan 19. yüzyılda tarımdaki verimlilik artışlarını düşünün. İktisadi Danışmanlar Kurulu'nun başkanıyken, devlet Ar-Ge'lerinin ortalama sosyal getirilerini değerlendirdik ve yüzde ellinin oldukça üzerinde olduğu ortaya çıktı; bu diğer yatırım alanlarındaki oranlardan oldukça fazlaydı (özel sektör Ar-Ge'leri de dahil).[55]

Devletler insanların oluşturduğu kurumlardır; tüm insanlar ve yarattıkları kurumlar yanlış yapabilirler. Tıpkı piyasa başarısızlıkları olduğu gibi devlet başarısızlıkları da vardır. Bunlardan hangisinin başarısızlığının daha olası olduğu durumları ve devletle piyasaların (ve hem kurumsal şirketler hem de devletleri gözlemleyenler de dahil diğer sivil kurumlarının) birbirlerini tamamlayarak nasıl denetleme ve denge sistemleri oluşturabileceğini yakın geçmişteki iktisat kuramı açıklamıştır. Bu tür tamamlayıcılıkların olduğu çok sayıda durum gördük; bir devlet girişimi interneti yarattı ama Google gibi özel sektör şirketleri onu insanların hayatının ve ekonomimizin merkezine oturtan birçok ürünü ve uygulamayı geliştirdi. İlk internet tarayıcısını devlet yaratmış olabilir fakat onu geliştiren özel sektör ve açık kaynak hareketi olmuştur.

Hem kamu hem de özel sektörde başarı ve başarısızlıkların olduğu açıktır. Ancak Sağ kesimdeki birçok insan sadece devletlerin başarısız olabileceğini düşünür görünmektedir. Piyasalar ve devletler hakkındaki bu çok farklı algıların bir nedeni, daha önce bahsettiğimiz denge kurguları kuramıyla ilgilidir. Piyasalara inananlar piyasa başarısızlıkları hakkındaki bilgileri göz ardı ederken devlet başarısızlıkları örneklerine yüksek görünürlük atarlar. Başarısız devlet programı örneklerini kolayca hatırlarken, Büyük Durgunluk yolunda finansal sistemimizin çok ağır hatalarını kolayca unuturlar, istisna olarak tanımlarlar ya da devleti suçlarlar.

İşin özü, devletin önemli rol oynamadığı hiçbir başarılı büyük ekonomi olmamıştır ve en hızlı büyüyen (örneğin Çin) ve en iyi hayat standartlarının olduğu ekonomilerde (örneğin İskandinavya'dakiler)[56] devlet çok önemli rol oynamaktadır. Ancak Sağ kesimin egemen ideolojisi o kadar güçlüdür ki, hâlâ küçük devleti, devlet hizmetlerinin dış tedarikini, özelleştirmeyi ve hatta düzenlemelere karşı gelmeyi savunmaktadır.

Bu kesim, sadece devletin başarılarını değil aynı zamanda piyasaların başarısızlıklarını da fark edememektedir. Ne var ki, 2008 Krizi'nin sonrasında kapitalizmi başlangıcından beri *tekrarlanarak* belirleyen finansal krizleri göz

---

55 Başkan Clinton'ın İktisadi Danışmanlar Kurulu'nun başındayken Scott Wallstein ile yaptığım bir çalışmadan: "Supporting Research and Development to Promote Economic Growth: The Federal Government's Role", *Council of Economic Advisers*, Ekim 1995.

56 Örneğin Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı İnsani Kalkınma Göstergeleri aracılığıyla ölçülen. Bu bölümün sonundaki tartışmaya bakınız.

ardı etmek oldukça zordur.[57] Tekrarlanan banka kurtarmaları vergi mükelleflerine büyük maliyetler yüklemiştir. Finans sektörünün kriz öncesindeki yanlış sermaye aktarımlarından ortaya çıkan kayıpları ve balonun patlamasından sonra ekonominin üretim potansiyeliyle gerçek üretimi arasındaki açığı toplarsak, trilyonlarca dolara denk düşen bir sayı buluruz.

Büyük Buhran'dan sonra, devlet finans sektörüne düzenlemeler getirmeyi başarmıştı; bu, neredeyse kırk yıl boyunca, bankaların borç vermeye odaklandığı ve girişimlerimizin hızlı büyümesi için gereken paranın sağlandığı bir finansal istikrar ve hızlı büyüme üretmişti. Devlet, yolsuzluğu ve tüketicilerin kandırılmasını zorlaştırarak ve rekabeti artırarak, piyasaların işlemesi *gerektiği* gibi hareket etmesine yardım etmişti. Ancak Başkan Reagan'dan başlayarak ve Başkan Clinton ile devam ederek, devlet geriye çekildi. Düzenlemelerin kaldırılması istikrarsızlığa yol açtı; daha az gözetimle birlikte daha fazla yolsuzluk ve daha az rekabet oluştu.

Bu, tek örnek de değil. Özel sağlık sigortası şirketleri, devletin işlettiği sağlık sisteminden (Medicare programı) daha az verimlidir.[58] Özel hayat sigortası şirketleri devletin Sosyal Güvenlik programından çok daha az verimlidir.[59]

Bir başka örnek ele alırsak, yakın zamandaki bir çalışmanın gösterdiği gibi, ortalama olarak, tedarikçiler benzer hizmetler için "federal hükümetten,

---

57 Kenneth Rogoff ve Carmen M. Reinhardt, *This Time Is Different: Eight Centuries of Financial Folly* (Princeton: Princeton University Press, 2009); kitap, kalkınmış dünyanın İkinci Dünya Savaşı sonrasında yaşadığı on sekiz bankacılık krizi de dahil, son sekiz yüz yıldaki yüzlerce finans krizini tasvir ediyor. Daha önce, MIT'den Charles Kindleberger, klasikleşmiş eserinde, tekrarlanan krizleri incelemişti. Bkz. *Manias, Panics, and Crashes: A History of Financial Crises* (New York: Basic Books, 1978).

58 Kongre Bütçe Ofisi [*Congressional Budget Office*, CBO], kamusal Medicare planındaki yürütme masraflarının harcamaların yüzde 2'sinin altında olduğunu bulmuştur; buna kıyasla, Medicare Advantage altındaki özel planlardaki bu masraflar, harcamaların yaklaşık yüzde 11'idir. (*CBO*, "Designing a Premium Support System for Medicare", Kasım 2006, 12.) Medicare ve Medicaid Hizmetleri Merkezlerine göre, Medicare'in faydalanan kişi başına enflasyona göre ayarlanmış maliyeti 1969'dan 2009'a yüzde 500 artmıştır; bu dönemde, özel sigorta şirketlerinin reel maliyetleriyse yüzde 800 artmıştır. Bkz. https://www.cms.gov/nationalhealthexpenddata/02_nationalhealthaccountshistorical.asp. Benzer şekilde, birçok çalışma yoksullar için sağlık sigortası sağlayan Medicaid programının maliyetinin bu hizmetler özel olarak sağlansaydı doğacak maliyetlerin altında olduğunu bulmuştur. Bkz. Jack Hadley ve John Holahan, "Is Health Care Spending Higher under Medicaid or Private Insurance?" *Inquiry* 40, no. 4 (Kış 2003-04), s. 323-42; "Medicaid: A Lower- Cost Approach to Serving a High-Cost Population", *Kaiser Commission on Medicaid and the Uninsured*, Mart 2004. Ayrıca bkz. Paul Krugman, "Medicare Saves Money", 12 Haziran 2011, http://www.nytimes. com/2011/06/13/opinion/13krugman.html

59 Birleşik Krallık'taki kısmi sosyal güvenlik (emekli fonları) özelleştirmesi hakkındaki bir çalışma, bu işlemlerin maliyetlerinin emekli maaşlarını yüzde 40 azalttığını bulmuştur; bir yılda yüzde 1 ek ödeme almak çok gibi gözükmese de, yıllar boyunca alındığında, miktarlar birikir. Bkz. Mamta Murthi, Michael Orszag ve Peter Orszag "Administrative Costs under a Decentralized Approach to Individual Accounts: Lessons from the United Kingdom", *New Ideas about Old Age Security* içinde, (ed.) R. Holzmann ve J. Stiglitz (Washington, DC: World Bank: 2001).

devlet çalışanlarına ödenen ücretin iki katından fazlasını almışlardır."[60] Irak ve Afganistan'daki Savaş Zamanı İş Sözleşmeleri Komisyonu'na göre, Irak ve Afganistan'da iş kontratlarına yapılan her dört dolar harcamadan neredeyse biri boşa ya da yanlış harcanmıştır.[61] Daha önceki bir çalışmada, Linda Bilmes ve ben, devletin bu hizmetleri orduya yaptırarak nasıl milyarlarca dolar tasarruf edebileceğini göstermiştik.[62] Ancak bu –ve diğer tecrübeler– dış tedarik ve özelleştirme projesini tetikleyenin sadece ideoloji olmadığını, aynı zamanda rant arayışı olduğunu gösterir.

Serbestleşme ve özelleştirme

Özelleştirme (*privatization*) (daha önce devlet tarafından işletilen şirketlerin özel sektöre verilmesi) ve serbestleşmenin (*liberalization*) (düzenlemelerin kaldırılması) savunucularının uzun zamanlardır bu politikaların rant arayışını dizginlemek için gerekli olduğunu savunmaları manidardır. Kamu sektöründeki yolsuzluklara işaret ederler ancak rüşvet alan her kamu sektörü çalışanının karşısında rüşvet veren birinin olduğundan ve genellikle bunun özel kesimden olduğundan çok ender bahsederler. Özel sektör yolsuzluğa tamamen karışmış durumdadır. Daha kötüsü, temel bir anlamda, özelleştirme ve serbestleşme projelerinin kendileri yozlaşmıştır: Bu projelerin ortaya çıkmasını sağlamak için siyasal nüfuzlarını kullananlara büyük rantlar sağlamışlardır.[63]

Başarısız özelleştirmelerin dünya çapında sayısız örneği vardır, Meksika'daki yollardan Birleşik Krallık'taki demiryollarına kadar.

ABD'de son yıllardaki en büyük özelleştirme –nükleer santrallerde ve atom bombası yapımında kullanılan zenginleştirilmiş uranyum üreten şirketin özelleştirilmesi (*The U.S. Enrichment Corporation*, USEC, [Birleşik Dev-

---

60 Bkz. *Project on Government Oversight's Report*, "Bad Business: Billions of Taxpayer Dollars Wasted on Hiring Contractors", 13 Eylül 2011, http://www.pogo.org/pogo-files/reports/contract-oversight/bad-business/co-gp-20110913.html (Erişim tarihi: 22 Şubat 2012). Şu yazıda bahsi geçer; Ron Nixon, "Government Pays More in Contracts, Study Finds", *New York Times*, 12 Eylül, 2011.

61 Komisyonun son raporuna bakınız: "Transforming Wartime Contracting: Controlling Costs, Reducing Risks", yayın tarihi 31 Ağustos 2011, http://www.wartimecontracting.gov/docs/CWC_FinalReport-lowres.pdf. Şu yazıda bahsi geçer: Nathan Hodge, "Study Finds Extensive Waste in War Contracting", *Wall Street Journal*, 1 Eylül, 2011, http://online.wsj.com/article/SB10001424053111904716604576542703010051380.html (Erişim tarihi: 26 Mart 2012).

62 Stiglitz ve Bilmes, *The Three Trillion Dollar War: The True Cost of the Iraq Conflict* (New York: Norton, 2008).

63 Dünyanın en zengin insanı olan Carlos Slim'in servetini Meksika'nın telefon tekelinin özelleştirilmesiyle elde ettiğini İkinci Bölüm'de belirtmiştik. Özelleştirme süreçlerinde yolsuzluk o kadar yaygındır ki, *Küreselleşme: Büyük Hayal Kırıklığı* adlı kitabımda buna "rüşvetleştirme" (*briberization*) ismini vermiştim.

letler Zenginleştirme Kurumu])– eleştiriler ve hileli ilişkilerle kirlenmiştir. Özelleştirmeyi kurgulayan eski devlet memurları ve bu süreci yöneten yatırım bankası milyonlar kazanırken, şirketin kendisi hiçbir zaman kâr getiremedi. Özelleştirmeden sonraki on beş yıldan fazla süre zarfında, devlet sübvansiyonları iş modellerinin merkezindeydi. Sonuçlar o kadar sorunluydu ki, USEC'i tekrar devletleştirme teklifleri ortaya atıldı.[64]

Ancak George W. Bush istediğini almış olsaydı, çok daha büyük bir özelleştirme gerçekleşmiş olacaktı; 2005'deki Ulusa Sesleniş konuşmasında bahsettiği gibi, Sosyal Güvenlik sisteminin (kısmi) özelleştirilmesi. Tabii ki, Amerikalılar Bush'un uğraşlarının boşa çıkmış olmasına şu an müteşekkirler. Çünkü eğer bu plan başarılı olsaydı, Amerika'nın yaşlıları bugün olduklarından daha da kötü bir durumda olacaklardı: Paralarını borsaya yatırmış olanlar emeklilik tasarruflarının çoğunun yok olduğunu göreceklerdi; paralarını güvenli devlet bonolarına yatıranlar, Merkez Bankası faiz oranlarını sıfır seviyesi yakınlarına çektiği için hayata tutunmakta zorlanacaklardı. Ancak krizden önce bile, özelleştirmenin çoğu Amerikalı için kötü sonuçları olacağı açık olmalıydı. Sosyal Güvenlik sisteminin düzenli emeklilik maaşı ödeyen özel şirketlerden daha verimli olduğundan daha önce bahsetmiştik. Özel sigorta şirketlerinin işlem maliyetleri çok daha yüksektir. Aslında özelleştirmenin tek amacı da buydu: İşlem maliyetleri yaşlılar için kötü bir şey olabilir ancak finans sektörü için bu iyi bir şeydir. Onların gelirini oluşturur. Bunun üzerinden yaşarlar. Umutları, insanların her sene Sosyal Güvenlik hesaplarına koyduğu yüzlerce milyar dolardan[65] bir pay elde etmekti.[66]

Serbestleşme ve düzenlemelerin kaldırılması girişimlerinin, özelleştirme de olduğu gibi karışık sonuçları olmuştur. En kötüleriyse finans sektöründeki düzenlemelerin kaldırılması ve sermaye piyasaları serbestleşmesidir. Kendini Sağın ideolojisine adamışlar için bu başarısızlıklar çok gizemlidir. Piyasaların sınırlılığından haberdar olanlar içinse bunlar tahmin edilebilirdir ve genellikle de tahmin edilmektedir. Bu serbestleşme girişimleri için de geçerlidir ve

---

64 Bu talihsiz dramın daha önceki bölümlerini *Küreselleşme: Büyük Hayal Kırıklığı* kitabımda anlatmıştım. Daha sonra olanlar –devlet sübvansiyonu almak için süregelen uğraşlar– ve bugün kıyısına gelinen iflas, o zamanlar getirilen eleştirileri teyit etmektedir. Başka tartışmalar için bkz. Peter R. Orszag, "Privatization of the U.S. Enrichment Corporation: An Economic Analysis", *Brookings Institution Sunumu*, Şubat 2000. Ayrıca, bkz. Daniel Guttman, "The United States Enrichment Corporation: A Failing Privatization", *Asian Journal of Public Administration* 23, no. 2 (2001), s. 247-72. En son olanlar şurada anlatılmıştır: Geoffrey Sea, "USEC Pushback on Coffin Lid of Uranium Project", http://ecowatch.org/ 2011/usec-pushback-oncoffin-lid-of-uranium-project

65 2010'da toplam katkılar 639 milyar dolardı. Bkz. http://www.ssa.gov/policy/docs/statcomps/supplement/2011/oasdi.html

66 Dahası, hiçbir özel sigorta şirketi enflasyon riskine karşı sigorta sağlamaz; enflasyon, şu an düşük olsa bile 1970'lerdeki yüksek seviyelere tekrar çıkabilir.

California'daki korkunç elektrik enerjisi serbestleşmesini de içerir. Serbestleşmenin ve piyasanın harika sonuçlarının yüksek sesli ve büyük savunucularından Enron (2001'de, o zamana kadarki en büyük kurumsal iflas neticesinde batmasından önce), California elektrik piyasasını manipüle ederek eyaletin sıradan vatandaşlarından kendisine, CEO'su Ken Lay'e ve şirketi yürüten diğerlerine milyonlarca dolar aktarmıştır. Bush yönetimindekiler, Enron'un yarattığı elektrik kesiklikleri için yeni üretimi engelleyen ve çevre korunmasına aşırı duyarlı düzenlemeleri suçladılar. Gerçek farklıydı: Enron'un piyasa fiyatlarını artırmak için yaptığı manipülasyonlar açığa çıktığında ve düzenlemeler yeniden yürürlüğe konduğunda, kesintiler de yok oldu.

Düzenlemelere itiraz ve inovasyon

Düzenlemelere karşı çıkanlar bunun iş hayatı için her zaman kötü olduğunu savunurlar. Çevre kirliliğini önleyen düzenlemeler aksi takdirde çevreyi kirletecek olan şirketler için elbette kötüdür. Çocuk işçiliğini engelleyen düzenlemeler de aksi takdirde çocukları sömürecek iş yerleri için kötüdür. Amerikan şirketlerinin rüşvet veya insan hakları ihlallerine karışmasını engelleyen düzenlemeler, rüşvet ve insan hakları ihlalleri yapan şirketler için kötüdür. Gördüğümüz gibi, bireysel çıkarla sosyal getiriler sıklıkla farklılık gösterir ve bu durumda, piyasalar iyi işlemez. Devletin görevi bu ikisini aynı hizaya getirmektir.

Eğer, bazılarının dediği gibi, yeni bankacılık düzenlemeleri inovasyonu engelleseydi, yine de bu düzenlemelerin getirilerini maliyetleriyle karşılaştırmamız gerekirdi. Eğer denetimler bankacılık sistemin bir başka olası çöküşünü önleyebilirse, getiriler çok büyük olacaktır, büyük ihtimalle trilyonlarca dolar kadar. Ve iyi tasarlanmış denetimler finans sistemimizin istikrarını korumakta onlarca yıl boyunca başarılı olmuştur; *dolayısıyla denetimlerin işe yarama kapasitesi vardır*. Dahası, bu sıkı finansal düzenlemeler dönemi aynı zamanda hızlı ekonomik büyümenin de olduğu bir dönemdi, büyümenin meyvelerinin bugün olduğundan daha genişçe paylaşıldığı bir dönem. Buna karşın, "serbestleşme" döneminde tipik bir vatandaşın gelirinin büyümesi, düzenleme dönemine göre çok düşüktü.

Serbestleşmenin başarısız olmasının çok basit bir nedeni var: Sosyal faydalar ve bireysel getiriler örtüşmediğinde, inovasyon da dahil, tüm iktisadi faaliyetler çarpıklaşır. Finans sektöründeki inovasyon Amerikalıların değil bankacıların refahını artırmaya yönlendirilmişti. En azından bir süre, bunu yapmakta başarılı oldu; ancak sıradan Amerikalının durumunu iyileştirmede veya Amerikan ekonomisinin genelinin büyümesini teşvik etmekte bile berbat şekilde başarısız oldu.

Fikirler savaşında başarılar

Fikirler savaşını tasvir ettim; sosyal eşitsizliği belirleyen politikaların temelinde olan fikirler de dahil. Zenginler (ve büyük şirketler) algıları kendilerine yarar sağlayacak yönde şekillendirmekte çok başarılı olmuş olsalar da, en azından bazı çarpışmaları kaybettiler ya da kaybediyorlar. Fikirler pazarı, mükemmel olmaktan çok uzak olsa da, yine de rekabetçidir. Umut için bir neden de budur.

İlerleyen paragraflarda, akıntının tersine döndüğü böyle üç savaştan bahsedeceğim: Devletin büyük şirketlere yaptığı yardımlar üzerine yapılan; IMF'nin, yönetiminin ve daha önceleri uygulamakta olduğu politikalarının üzerine yapılan ve kamu politikalarının nihai amaçları üzerine yapılan savaşlar.

Sınıf savaşları ve büyük şirketlere yardımlar

Başkan Clinton göreve başladığında, işsizlik ve borçluluk seviyeleri bugüne oranla sönük kalsa da, gerek yüksek işsizlik gerek büyük bir borç vardı. "Önce insan" temel yaklaşımımızı tehlikeye atmadan verimliliği artıracak bütçe kesintileri aramamız ve harcamaların doğrultusunu değiştirerek belki de ekonomiyi canlandıracak olmamız doğaldı. Kesintiler için bariz adaylar, büyük Amerikan şirketlerine yapılan büyük tutarlardaki sübvansiyonlardı, Robert Reich (o zamanki çalışma bakanı) ve benim *kurumsal şirket sosyal yardımları* [*corporate welfare*] adını verdiğimiz harcamalar. İktisadi Danışmanlar Kurulu'na kesintiler listesi yapma görevi verilmişti. Bu, göründüğü kadar kolay bir görev değildir çünkü kurumsal şirketlere yapılan yardımların çoğu vergi kanunlarına gizlenmiştir. O zaman bile, listenin yukarılarında bulunan bankalara (örneğin IMF kurtarma paketleri aracılığıyla), tarıma, kömür ve diğer doğal kaynak şirketlerine verilen sübvansiyonlar vardı.

Politikalar üzerinde çekinceler olsa da, prensipte hükümet içerisinde genel bir fikir birliği olacağını düşünmüştüm. Sübvansiyonları veren bakanlıkların kendi sahalarını koruyacağını bekliyordum. Beni en çok şaşırtan, Milli Ekonomi Kurulu'nun başkanı (daha sonraki Hazine bakanı) Bob Rubin'den gelen sert tepkiydi: Rubin, bir sınıf savaşı başlatmaya çalıştığımızı öne sürmüştü. Tabii ki böyle bir şey yoktu. Ekonomik toparlanma ve insanlara yardım etmeye odaklanmış bir Demokrat hükümet için ekonomiyi bozan ve eşitsizliği artıran pahalı sübvansiyonlar çok mantıksızdı. Ayrıca toplumumuzda büyük eşitsizlikler ve bölünmeler yokmuş gibi davranması kafasını kuma gömmek gibiydi. Warren Buffett, "Son 20 yıldır süren bir sınıf savaşı

vardı ve benim sınıfım kazandı" dediğinde haklıydı.[67] Ama sınıf savaşı suçlaması büyük şirket sosyal yardımlarını azaltmaya çalışanların *bölücü* olduğunu ima ediyordu.

Clinton hükümetinde şirket yardımlarını azaltmakta çok az başarı kaydettik. Tarım ve enerjiye yapılan büyük sübvansiyonlar devam etti, kurumsal şirketlerin jet uçakları için verilen küçük ancak oldukça manidar sübvansiyonlar da.

Ama 2008 Krizi süresince şirket yardımları zirveye çıktı. Büyük Durgunluk'un büyük kurtarma girişiminde, kendi başına tek bir kurumsal şirket, AIG, 150 milyar dolardan fazla yardım aldı: 1990-2006 arasında yoksullara yapılan sosyal yardım harcamalarından daha yüksek bir rakam.[68]

Borçlar arttıkça bütçe daha yakından incelenmeye başlandı ve şirket yardımlarında kesintiler –adı böyle konulsa da konulmasa da– gündeme geldi. Bazı kesintiler daha önce yapılmıştı; bahsettiğimiz gibi, 2012 başında otuz yıldır devam eden 6 milyar dolarlık etanol sübvansiyonu sona erdi. Öte yandan, daha güçlü endüstri ve şirketlerin almakta olduklarının çoğunu ellerinde tutacaklarını tahmin ediyorum.

Devletin "sosyal korumalar" için bir güvenlik ağı sunma görevi vardır ancak korunması gereken, özellikle de sigorta ettirilemeyen riskler karşısında *bireyler ve aileler* olmalıdır; büyük şirketleri yanlış kararlarının sonuçlarıyla yüzleşmekten korumamalı ya da ceplerini doldurmak için sübvansiyonlar vermemelidir. Piyasalar belirli bir disiplin olmadan işleyemez; şirketlerin sadece aldıkları risklerin getirilerini alması ve kayıpları vergi mükelleflerinin karşılaması gibi.

IMF: Kral çıplak

Küreselleşme: Büyük Hayal Kırıklığı adlı kitabımda, IMF ile kalkınmakta olan ülkeler ve gelişen pazarlar arasında çeşitli alanlardaki yoğun savaşlardan bahsetmiştim: Kalkınma politikaları, komünizmden piyasa ekono-

67 Bkz. http://www.nytimes.com/2006/11/26/business/yourmoney/ 26every.html. Üst kesimdekilerin diğerlerinin algılarını etkilemeye nasıl uğraştığını daha derinlemesine anlatan Chris Leonard, bir bölümü sınıf savaşlarına ayırır. Gelir dağılımını değiştiren politikalar veya zenginlere yönelik vergiler her gündeme geldiğinde çok amaçlı olarak kullanılan bu silahın "hiçbir zaman aşağıya doğru değil, hep yukarıya doğru" kullanıldığını belirtir. "Herhangi görünür hareketli bir ordusu olmayan bir çatışmaya referans" verdiğini gözlemler. *Rich People Things: Real Life Secrets of the Predator Class* (New York: Haymarket Books, 2010), s. 53-55.

68 ABD federal devleti, Muhtaç Ailelere Geçici Yardım [*Temporary Assistance to Needy Families*] ve Çocuklu Ailelere Yardım ve Destek [*Assistance and Aid to Families with Dependent Children*] programlarına 1990 ve 2006 arasında "Nakit Yardımları ve Yönetim Harcamaları" şeklinde yaklaşık 140 milyar dolar harcamıştır. Bkz. "2008 Indicators of Welfare Dependence, Appendix A, Program Data", *U.S. Department of Health and Human Services*, http://aspe. hhs.gov/hsp/indicators08/apa.shtml-ftanf2 (Erişim tarihi: 4 Mart 2012).

misine geçiş politikaları ve Doğu Asya krizinin yönetimiyle ilgili savaşlar. IMF'nin iktisadi küçülmeyle karşı karşıya olan ülkelere nasıl daraltıcı politikalar dayattığını ve –özelleştirme ve serbestleşmeye zorlayan– "yapısal uyum" politikalarının nasıl sıkça büyümeye değil özellikle de yoksullar açısından zorluklara yol açtığını açıkladım.

Kitabı yazdığım zamanlarda, IMF, özellikle de Batı'da, bu konulardaki otorite olarak görülmekteydi. Gelişmekte olan ülkelerdeki birçok kişiyse buna şüpheyle yaklaşmaktaydı: IMF'nin dayattığı politikaların sıklıkla başarısız olduğunu görmüşlerdi. IMF'nin küresel finans sektörünün ve gelişmiş endüstriyel ülkelerdeki büyük şirketlerin çıkarları doğrultusunda hareket ettiği şeklinde bir algıları vardı. Ama genellikle IMF'nin emirlerini uygulamak dışında bir seçeneklerinin olmadığını hissettiler. Onun parasına ihtiyaçları vardı. *Kralın çıplak olduğunu* göstermek amacıyla yola çıktım, yani IMF politikalarının iktisat biliminin en doğru taraflarını temel almadığını göstermek için; tersine, zorladıkları politikaların bir çoğu, geçen çeyrek yüzyıldaki iktisat araştırmaları sonucunda tamamıyla yanlışlanmıştı.

Aynı zamanda, yönetişimdeki bazı entelektüel tutarsızlıkları ve başarısızlıkları da açığa çıkarmaya çalıştım. IMF, bu dönemde giderek daha fazla "yönetişim" üzerinde durmaktaydı ancak kendi yönetişiminde büyük yetersizlikler vardı. Finans sektörünün tesiri çok fazla, gelişmekte olan ülkelerinkiyse çok azdı. Finans sektörünün aşırı etkisi, IMF'nin daraltıcı politikalara bağlılığını açıklamaya yardımcı oluyordu: Önceliği Batılı alacaklıların paralarını geri almasıydı ve bu, borçların geri ödenmesinde kullanılacak para kalması için devlet harcamalarının kısılmasını gerektiriyordu. Bu aynı zamanda IMF'nin sermaye piyasaları serbestleşmesi savunuculuğunu, ülkeye giren ve çıkan para akımlarını (özellikle de kısa vadeli sıcak parayı) etkileyen düzenlemelerin kaldırılmasını da açıklamaya yarıyordu. Sermaye piyasası serbestleşmesinin daha hızlı büyümeye yol açtığına dair çok az delil olsa da, daha fazla istikrarsızlığa yol açtığına dair kanıtlar çoktu. Ancak gelişmiş endüstriyel ülkelerin bakış açısından, Batılı finans şirketlerinin gelişmekte olan ülkelere gelmesine –ve oradaki kârlarını artırmalarına– daha fazla olanak sağladığı için yine de tutulan bir politikaydı. Görünen o ki, IMF, kendi kendine güçlenen bir ideoloji ve çıkar kombinasyonu tarafından ele geçirilmişti.

IMF'nin bu yaklaşımlara sempatiyle bakmaması şaşırtıcı değildi. Tepkileriyse kişisel ve öfkeliydi. Bazı şartlarda sermaye kontrollerinin yararlı olabileceği şeklindeki önerimin hatalı ve yanıltıcı olduğunu söylüyorlardı.

On yıl sonra, muharebe meydanı artık daha farklı görünüyor. Algılarda çok büyük bir değişiklik oldu ve buna kitabımın bir katkısı olmuş olabilir; yönetişim reformuna ihtiyaç olduğu konusunda artık geniş bir fikir birliği var – bunların bazıları şu an yapılmakta, bazılarıysa planlamış durumda.

IMF, sermaye kontrollerinin bazı belirli şartlarda iyi olabileceğini kabul etti.[69] Bazı, örneğin İzlanda için olan, programlarında sermaye kontrollerini kabul etti ve geçmişe oranla çok daha sınırlı bir kemer sıkma politikası önerdi. Arka planda, krizde olan bazı Avrupa ülkeleri için, borçların yeniden yapılandırılmasına uğraştı; borç verenlerin maliyetlerin daha fazlasını ve vergi mükelleflerinin daha azını karşılaması için. Fakat Avrupa Merkez Bankası da dahil, diğer tarafta büyük güçler durmaktaydı. Derin bir borç yeniden yapılandırılması fikri Yunanistan'da sonunda kabul edilirken, İrlanda'da teminatsız bono sahipleri bile korundu. Bunlar yüksek getirilerini sözde riskler aldıkları için elde ettiler, ancak sonuçta, İrlandalı vergi mükelleflerinin ortaya çıkan maliyetleri karşılamasıyla korundular.

Yanlış amaçlar peşinde giderken

ABD, yanlış amaçlar peşinde gitmektedir. Yolumuzu kaybettik. Ülke gelirini artırarak basitçe herkese yarar sağlayacağımızı düşündük ancak bu böyle olmadı. Amerikan ekonomisi daha fazla mal ve hizmet üretse bile, eğer çoğu Amerikalı yıldan yıla giderek daha az gelir elde ediyorsa ekonomimiz iyi *işlemiyor* demektir.

Yerleşik iktisadi performans ölçümüz olan kişi başı reel GSYİH seviyesinin (enflasyona göre düzeltilmiş ve ülkede yaşayan insan sayısına bölünmüş, ülkede üretilen tüm mal ve hizmetlerin toplamı) ve bunun büyüme hızının, başarıyı ölçmek için iyi araç olmadığı artık apaçıktır. ABD, kişi başı reel GSYİH bakımından oldukça iyi ilerlediği için bu rakamlar bizleri işlerin iyiye gittiğini düşündürmeye sevk etmiştir. (Böyle olsa da, ABD en başarılılar arasında değildi: 2010'da Lüksemburg, Norveç, İsviçre, Danimarka ve hatta "sosyalist" İsveç'in[70] GSYİH'si daha yüksekti.)[71]

69 Örneğin [eski] IMF Başkanı Dominique Strauss-Kahn'ın 31 Mart 2011'de Nanjing'de yaptığı açılış konuşmasına bakabilirsiniz: "Özellikle de IMF'de, sermaye kontrollerinin araçlarımızın arasında bulunmaması gibi köklü bir geleneğimiz olmuş olsa da, artık gerekli durumlarda kullanımına daha açığız; ancak, tabii, ülkeler bunu iyi makro iktisadi politikaların yerine kullanmamaya dikkat etmelidirler." http://www.imf.org/external/np/speeches/2011/ 033111.htm (Erişim tarihi: 22 Şubat 2011).

70 Dwight Eisenhower, 1960'daki bir Cumhuriyetçi *Parti Milli* Komitesi kahvaltısında İsveç hakkında şu yorumu yapmıştır: "Dost bir Avrupa ülkesinin neredeyse eksiksiz derecede paternalizm deneyi hakkında oldukça ilginç bir makale okumaktayım. Sosyalist bir felsefe güden bu ülkenin, sosyalist uygulamalarda çok büyük bir geçmişi var ve görünen o ki, intihar oranları inanılmaz derecede artmıştır. Sanıyorum ki, bu alanda en düşük seviyelere sahip ülkeydi. Artık bizim oranımızın iki katına sahipler. Sarhoşluk artmış. Hırs eksikliği her alanda belirgin." *Dwight D. Eisenhower: Remarks at the Republican National Committee Breakfast*, Chicago, Illinois, 27 Temmuz 1960. *Public Papers of the Presidents of the United States, Dwight D. Eisenhower* (Washington, DC: Government Printing Office, 1999), s. 605.

71 Ülkeler arasında karşılaştırma yaparken, yaşam maliyetleri farkları göz önüne alınmalıdır. Güncel döviz kurlarına göre (örneğin bir doların kaç euro olduğu), bir ülkede yaşam diğeri-

GSYİH'nin bir ülkenin başarısı hakkında nasıl yanıltıcı izlenimler yaratabildiğine bir örnek olarak, kişi başı GSYİH'nin, sağlık ve kamu da dahil, çeşitli sektörlerdeki mal ve hizmetlerin değerlerini yanlış ölçmesini verebiliriz. Sağlık ve kamu sektörlerinin bugünkü önemi, GSYİH'nin yarım yüzyıl önce ilk ölçülmeye başladığı zamana göre çok daha fazladır. Örneğin ABD, sağlığa daha fazla para harcamasına rağmen, yaşam süresi ve neredeyse tüm diğer sağlık performansı göstergelerinde daha kötü sonuçlar almaktadır. Eğer *performansı* ölçüyor olsaydık, ABD'nin sağlık sektöründeki verimsizliği karşısında Fransa'nın sağlık sektörünün değeri daha büyük olurdu. Ancak şu haliyle durum tam tersidir: Bu verimsizlik ABD'nin GSYİH seviyesini şişirmeye yaramaktadır.

Yerleşik performans ölçümüz olan GSYİH, sürdürülebilirliği göz önüne almaz; gerek bireyler gerek ülkeler imkânlarının üzerinde yaşayabilir fakat sadece bir sınırlı bir süre boyunca. ABD'nin bulunduğu durum da, tabii ki, buydu. Kendi hayat standartlarını sürdürebilmek için borç alanlar sadece bazılarıyla sınırlı değildi, ülkenin tamamıydı. Bu, yeni yüzyılın ilk on yılı boyunca ekonomiyi canlı tutan bir emlak piyasası balonuydu – sürdürülemeyen tüketime yol açan bir tür yapay hayat destek sistemi.

Bu kitabın amaçları açısından en önemlisi, geleneksel gelir ölçülerimizin çoğu vatandaşın hayatında genel olarak neler olduğunu yansıtmaktaki yetersizliğidir. Birinci Bölüm'de gördüğümüz gibi, kişi başı GSYİH artarken bir ülkedeki çoğu vatandaşın durumu sabit kalabilir, hatta yıllar içerisinde daha kötüye gidebilir; tam olarak ABD'de olan da budur.

Dahası, gelirde büyük eşitsizlikler olduğu gibi, genel refahımıza katkıda bulunan neredeyse tüm diğer alanlarda da büyük farklar vardır ve bunların hiçbiri iktisadi performans ölçüsü olarak GSYİH'de kendilerine yer bulamaz. Örneğin sağlık, eğitim veya çevreyi ele alalım. Çevresel adalet hareketi, yoksulların çoğunun yaşadığı kötü çevre koşullarına dikkat çekmiştir; güçlerinin yettiği evler çevreyi kirleten fabrika, gürültülü havaalanları ve tren yolları yakınlarındandır.[72]

Performansı nasıl ölçtüğümüz algılar savaşının bir boyutudur ve özellikle

---

ne göre daha ucuz olabilir. (Fark, tabii ki, kişinin parasını neye harcadığına bağlı olarak değişir. ABD'de sağlık hizmetleri satın almak zorunda kalan birisinin hayat standardı benzer şekilde hasta olan bir Fransız'a göre çok daha düşüktür.) Yaşam maliyeti farklarını (mükemmel olmasa da) göz önüne alan bir ayarlamaya iktisatçılar PPP [*Purchasing Power Parity*, Satın Alma Gücü Paritesi] karşılaştırması adını verir. Örneğin resmi döviz kurları bazında, 2010 yılında ABD'nin kişi başına GSYİH'si Çin'in 10 katıydı, PPP'ye göre ayarlandığındaysa Çin'in 6 katı. Bkz. *World Bank Indicators* veritabanı, http://databank.worldbank.org/ddp/home.do?Step=12&id=4&CNO=2 (Erişim tarihi: 26 Mart 2012).

72 Princeton Üniversitesi'nden Janet Currie'nin "Inequality at Birth: Some Causes and Consequences" adlı makalesine ve bu kitabın birinci bölümünde Currie'nin çalışmaları hakkındaki tartışmaya bakınız.

de performans odaklı toplumumuzda önemli bir fark yaratır. Ölçüm sistemlerimiz ne kadar iyiye gittiğimiz hakkındaki algıları etkiler ve farklı iktisadi sistemlerin göreceli performansları hakkındaki algıları.

Eğer başarıyı GSYİH ile ölçersek bunun için uğraşırız ve *çoğu* Amerikalıya neler olduğuna yeterince dikkat etmeyiz. Bir başka örnek ele alırsak: Çevresel yasal düzenlemeleri eleştirenler, bunların maliyetli olduğunu ve büyüme hızını düşürdüğünü savunurlar. Ama bu ikisi arasındaki ödünleşimi nasıl gördüğümüz, üretimi nasıl ölçtüğümüze bağlıdır. Eğer GSYİH ölçümlerimizde çevresel zararların maliyetlerini göz önüne alırsak, daha iyi çevresel düzenlemeler *daha doğru* hesaplanmış GSYİH'yi artırabilir.

Ekonomik performansın yıllardır standart ölçeği, bir ülkenin vatandaşlarının aşağı yukarı toplam gelirlerine denk düşen GSMH, yani Gayri Safi Milli Hasıla olmuştur. Ama daha sonra, 1990 civarında, bir ülkede üretilen mal ve hizmetlerin değerini gösteren GSYİH kullanılmaya başlanmıştır. Başkalarıyla ticaret yapmayan ya da dışarıdan yatırım almayan izole bir ülke için bu iki göstergenin rakamları eşit olacaktır. Ancak 1990'daki bu değişiklik, tam da küreselleşmenin hızı artarken yapılmıştı. Bunun çok derin bazı etkileri oldu: Eğer bir ülkede üretilen mallardan kaynaklanan gelirler başka bir yere giderse, GSYİH artarken GSMH azalabilir. Dahası, bu sadece ilginç bir kuramsal olasılık değildir. Papua Yeni Gine'nin altın madenleri Avustralya, Kanada ve diğer yerlerden gelen yabancı şirketler tarafından işletime açılmıştır. Üretilen değerin çoğunu yabancı şirketler almıştır. Papua Yeni Gine'nin elindeyse çok cüzi bir miktar kalmıştır; bunlar üretimin çevreye verdiği zararı, ekonomiye ya da insanlarının sağlığına kötü etkilerini karşılamaya bile yetmemiştir.[73] GSYİH'ye odaklanmak ülkelerin bu tür projeleri uygulamasını teşvik etmiştir, bu projelerin başarılı gözükmesi kolaylaşmıştır. Öte yandan, eğer eski ölçü GSMH kullanılmış olsaydı, bu tür projeler reddedilebilirdi.

İktisadi Danışmanlar Kurulu'nun başkanıyken, örneğin, doğal kaynakların azalmasını ve çevrenin zarar görmesini göz önüne alan "Yeşil GSYİH" hesapları üreterek, ABD'yi bu sorunlardan bazılarına yönelmesi için teşvik etmeye çalışmıştım. Kömür endüstrisi şiddetle karşı çıkınca ve kömür üreten eyaletlerin senato temsilcileri bu alandaki çalışmalar için fonları kesmekle tehdit edince, önemli bir konu üzerinde durduğumu anladım. Kömür endüstrisi algıların önemini anlamıştı; kömür endüstrisinin doğru ölçülen milli gelire zarar verebildiği halk genelinde fark edilirse bunun ciddi siyasal sonuçları olurdu.

---

73 Papua Yeni Gine'deki insanlara (sayısal olarak ifade etmesi her zaman kolay olmayan) maliyetlerin bazıları hakkındaki bir tartışma için bkz. 2011 *Human Rights Watch* raporu "Gold's Costly Dividend: Human Rights Impacts of Papua New Guinea's Porgera Gold Mine", http://www.hrw.org/sites/ default/files/reports/png0211webwcover.pdf (Erişim tarihi: 7 Mart 2012).

Ölçüm birimlerimizi değiştirme zorunluluğumuz hakkında bugün artık evrensel bir fikir birliği vardır. Fransa'da Başkan Sarkozy, başkanlığını yürüttüğüm İktisadi Performans ve Sosyal Gelişimi Ölçüm Uluslararası Komisyonu'nu kurmuştur.[74] İstatistik, iktisat, siyasal bilgiler ve psikolojiden uzmanların oluşturduğu grupta üç tane Nobel Ödülü kazanmış araştırmacı da vardı. GSYİH'nin sadece kötü ve son derece yanıltıcı bir ölçü olduğuna değil geliştirilebilecek bir ölçü olduğu konusunda oy birliğiyle anlaştık.[75] Bu noktada savaşı kazandığımızı söyleyemesem de akıntı tersine dönmüş durumdadır. G-20, daha iyi ölçüler bulmak üzerine çalışmaları desteklemiştir. OECD, ileri seviyede endüstrileşmiş ülkeler kurumu, çalışmalarımızı devam ettirecek büyük bir projeye başlatmıştır. Ayrıca dünyadaki diğer ülkeler de –Avustralya, Yeni Zelanda, İskoçya, Birleşik Krallık, Almanya, Fransa, Kore, İtalya ve diğer birçok ülke– buna benzer girişimlerde bulunmuşlardır.

Demokratik toplumlarda, zenginlerin medyanın kontrolü ve algıların şekillenmesindeki gücüne rağmen, fikirlerin tamamıyla bastırılması imkânsızdır. Bu fikirler vatandaşların birçoğuna çekici geldiğinde çok etkili olabilirler.

Sonuç

Politikada algılar çok önemlidir. Her bakış açısının ideologları kendilerine yarayan örnekler seçip bunlardan genellemelere varır. Daha önce tartıştığımız gibi, çoğu insan sadece halihazırda var olan inançlarıyla örtüşen delilleri algılar ya da hatırlar. Bu özellikle de eşitsizlik sorununda devletin rolü gibi ağırlıklı olarak ideolojik yoğunluğu olan tartışmalarda geçerli olan bir durumdur. Bu durumun kendisi ABD'deki yüksek eşitsizliğin bir yansıması olabilir. Yüzde 1'lik kesimin bu tartışmayı kazanmasında yüksek miktarda paranın rolü vardır. Bu bağlamda, her yaklaşımı dengeli bir şekilde göz önüne almak daha kolay değil daha zor hale gelir.

Bu bölümde, piyasa ve devletin uygun rollerine farklı ve dengeli bir yaklaşımı sunmaya çalıştım. Tıbbi bir müdahalenin iyi veya kötü olduğuna sadece başarılara ya da kötü sonuçlara bakarak karar vermiyoruz. Bunun yerine, tıbbi müdahalenin işe yarama olasılığının yüksek olduğu veya olmadığı şartları anlamaya çalışıyoruz. Hiçbir şey yapmamanın riskleri nelerdir? Müdaha-

74 Fransa Başbakanı Sarkozy tarafından toplanmıştır. Raporu mevcuttur: Jean-Paul Fitoussi, Amartya Sen ve Joseph E. Stiglitz, *Mismeasuring Our Lives: Why GDP Doesn't Add Up* (New York: New Press, 2010), http://www. stiglitz-sen-fitoussi.fr/en/index.htm. (Çince, Korece, İtalyanca ve diğer dillerde tercümeleri bulunur.)

75 Milli gelir hesaplarının ilk geliştiricilerinden Simon Kuznets bu noktayı en başından beri vurgulamıştır: "Bir milletin refahı milli gelirinin ölçülmesiyle çok zor anlaşılır." Kuznets, "National Income, 1929-1932", *73rd US Cong. 2d. sess.*, 1934, *Senate doc.* no. 124, s. 7.

lenin kısıtları nelerdir? Aynı özen, gerek tartıştığımız "büyük" fikirler gerek daha belirli politika müdahalelerinde de gösterilmelidir.

Güçlüler, bir demokraside, kendi kurallarını basit bir şekilde diğerlerine dayatamayacaklarını fark ettiklerinden, tartışmaları kendi çıkarları doğrultusunda çerçevelemeye çalışırlar. Bir şekilde toplumun geri kalanını kendi amaçları doğrultusunda "kendi saflarına katarlar."

Zenginlerin burada da bir avantajı vardır. Algılar ve inançlar değişkendir. Bu bölüm, zenginlerin inançları kendi çıkarları doğrultusunda şekillendirecek araçları, kaynakları ve motivasyonları olduğunu göstermiştir. Her zaman galip gelmezler ancak bu savaş adil olmaktan çok uzaktır.

Güçlülerin, asıl sonuçlar sadece kendilerine yararken, adalet ve verimliliğe atıfta bulunarak toplumsal algıları nasıl manipüle ettiğini gördük. Bir sonraki bölümde, bunu sadece toplumsal fikirler mahkemesinde değil ABD'nin mahkemelerinde nasıl başardıklarını göreceğiz.

YEDİNCİ BÖLÜM

HERKES İÇİN ADALET? EŞİTSİZLİK HUKUKUN ÜSTÜNLÜĞÜNÜ NASIL AŞINDIRIYOR?

Her sabah, ABD'nin her yerinde öğrenciler ülkenin bayrağına ve "herkes için özgürlük ve adalet ile Tanrı'nın altında bir ulusu temsil eden Cumhuriyet'e" bağlılık yemini ederler. Herkes için özgürlük ve adalet zımni sözü, ABD'nin kimlik algısını tanımlamaya yardım eden temel değerlerden birini ifade eder. En iyi halimizde, hukukun üstün olduğu, bireyin aksi kanıtlanmadıkça masum olduğu ve tüm insanların hukuk önünde eşit olduğu bir ülkeyiz. Bu değerler, aynı zamanda ABD'nin dünyadaki yerini anlamamızda da merkezî bir rol oynar. Bunların ne kadar değerli olduğunu diğer ülkelere göstermeye çalıştık. Ancak bu bağlılık yemininin gerçekten ne anlama geldiği konusunu pek ciddiye almadık. Şu daha genel soruyu da nadiren irdeledik: Amerika verdiği sözleri yerine getirmiş midir?

Bu bölüm, daha eşit ya da eşitsiz bir toplum yaratma savaşının verildiği üç alandan –ekonomimizi yöneten yasa ve düzenlemelerle bunların yürütülmesi üzerine verilen savaş– birini inceliyor. Bir sonraki bölüm bütçe savaşını ele alırken, Dokuzuncu Bölüm para politikası ve makro iktisat uygulamalarını inceleyecek.

Bölüm oldukça soyut ama temel olan bir dizi soruyla başlıyor: Ekonomimizin işleyişine temel oluşturan yasa ve düzenlemelerin amacı nedir? Neden hukukun üstünlüğüne ihtiyacımız var? Birden fazla olası "hukuk üstünlüğü" şekli var mı ve varsa bunlar arasında yapılan seçimler ne gibi farklar ortaya çıkarır? Anafikir daha önceki bölümlerdekilerle örtüşüyor: Farklı olası hukuksal çerçeveler mevcuttur. Hepsinin verimlilik ve paylaşım açısından belirli sonuçları vardır. Yanlış bir "hukuk üstünlüğü" sistemi tercihi eşitsizliklerin korunması ve genişlemesine yardım edebilir.

İyi bir "hukuk üstünlüğü" sisteminin güçsüzleri güçlülere karşı koruması gerekirken, hukuksal çerçevelerin bazen nasıl tam tersini yaptığını ve sonuç olarak alt ve orta kesimlerden üsttekilere büyük bir varlık transferi gerçekleştiğini göreceğiz.[1] İşin ilginç yanı, bu hukuksal çerçeveleri destekleyenler bunların verimli bir ekonomiyi desteklediğini savunurken, bu çerçeveler aslında sonuçta çarpık bir ekonomiye yol açmıştır.

Neden hukukun üstünlüğüne ihtiyacımız var?

Eski bir şiirde dendiği gibi, "Hiç kimse bir ada değildir."* Herhangi bir toplumda, birinin yaptığının diğerlerine zararları veya yardımları olabilir. İktisatçılar bu etkilere dışsallık adını verir. Başkalarına zarar verenler hareketlerinin sonuçlarıyla tam olarak yüzleşmediğinde, bu zararı vermemek ve zarar riskine karşı önlemler almak için yeterli teşviklere sahip olmayacaktır. Başkalarına –onların mallarına, sağlıklarına ve yararlandıkları (doğa gibi) kamu mallarına– zarar vermemizi önlemeye yönelik teşvikler sunan kanunlara sahibiz.

İktisatçılar, birey ve şirketlerin dışsallıkları göz önüne almaları için teşviklerin en iyi nasıl oluşturulabileceği konusuna odaklanmıştır; çelik üretimi, yaptığı çevre kirliliğinin maliyetini ödemeye zorlanmalı ve kazalara yol açanlar ortaya çıkan zararları karşılamalıdır. Örneğin bu fikirleri, çevreyi kirletenlerin yaptıklarının sonuçlarını tamamıyla karşılamasını söyleyen "kirleten öder prensibinde" kullanıyoruz. Birinin hareketlerinin sonuçlarını –örneğin üretim sonucunda ortaya çıkan çevre kirliliğinin bedelini– tamamıyla karşılamaması bir sübvansiyondur. Emeğin ya da sermayenin maliyetini tamamıyla ödememeye eşdeğerdir. Yarattıkları kirliliğin bedelini ödememek için direnen şirketler olası istihdam kayıplarını öne sürerler. Hiçbir iktisatçı,

---

1 Kanunların eşitsizlikleri koruduğuna dair birçok örnek verilebilir. Köleliği koruyup devam ettiren yasalar en önemli örneği teşkil eder. Köleler oy kullanamasa da anayasa, kongre temsilcisi belirlenmesinde her köleyi bir kişinin beşte üçü olarak saymakta ve böylece Güney'deki beyaz köle sahipleri için hükümette orantısız derecede fazla temsil sağlamaktaydı. İç Savaş sonrasındaki Jim Crow yasaları, Afrika kökenli Amerikalıların dışlanmasını ve ekonomik açıdan güçsüzleşmesini sağladı. Yüzyıllar öncesinde Avrupa feodalizminde olduğu gibi, toprak sahipleri işgücünü avantajlı koşullarda kiralayabiliyordu; hukukun üstünlüğü beyaz toprak sahiplerinin servet ve gelirlerini artırmak için kullanılmaktaydı. İşgücünün zorla kullanılmasını ve bu durumu sağlayan yasal çerçeveleri tasvir eden büyük bir literatür vardır. Örneğin bkz. S. Naidu, "Recruitment Restrictions and Labor Markets: Evidence from the Postbellum U.S. South", *Journal of Labor Economics* 28, no. 2 (2010), s. 413-45; Stanley Engerman, "Economic Adjustments to Emancipation in the United States and British West Indies", *Journal of Interdisciplinary History* 13 (1982), s. 191-220; S. Naidu ve N. Yuchtman, "How Green Was My Valley? Coercive Contract Enforcement in 19th Century Industrial Britain", *NBER Working Paper* no. 17051, 2011, http://www.nber.org/papers/w17051 (Erişim tarihi: 4 Mart 2012).

(*) "*No man is an island.*" İngiliz şair John Donne'dan (1572-1631) ünlü bir mısra – ç.n.

istihdamı korumak için emek ve sermayeye yapılan bozucu sübvansiyonların korunmasını önermez. Çevreye dayatılan maliyetlerin ödenmemesi, kabul edilebilirliği daha az olan bir tür sübvansiyondur. Ekonomiyi tam istihdam seviyesinde tutma sorumluluğu başka yerde –para ve maliye politikalarında– yatar.

Büyük şirketlerin, hareketlerinin maliyetlerini tam olarak karşılamaktan kaçmaktaki başarıları, ekonomi oyununun kurallarını nasıl kendi çıkarlarına göre şekillendirdiklerinin bir örneğidir. Yükümlülüklerinin kapsamını sınırlayan yasaların sonucu olarak, nükleer enerji santralleri ve açık deniz petrol kuyuları, havaya uçmaları durumunda ortaya çıkacak maliyetleri ödemekten korunmaktadırlar.[2] Sonuç olarak, aksi takdirde olacağından daha fazla nükleer enerji santrali ve açık deniz petrol kuyusu işletilmektedir. Gerçekten de, kapsamlı devlet sübvansiyonları olmadan muhtemelen tek bir nükleer santral bile olmayacaktır.[3]

Bazen şirketlerin diğerlerinin üzerine yüklediği maliyetler hemen belli olmaz. Büyük şirketler sıklıkla büyük riskler alırlar ve yıllar boyunca her şey yolunda gidebilir. Ama bir şey yanlış gittiğinde (Japonya'daki TEPCO nükleer santrali ya da Hindistan'ın Bhopal kentindeki Union Carbide fabrikası felaketlerinde olduğu gibi) binlerce kişi zarar görebilir. Şirketleri zarar görenlere tazminat ödemeye zorlamak zararı aslında ortadan kaldırmaz. Emniyetsiz çalışma şartlarından dolayı hayatını kaybeden birinin ailesine tazminat ödense bile, kişi hayata geri dönmeyecektir. Bu yüzden sadece teşviklere güvenemeyiz. Bazı insanlar risk alıcıdır, özellikle de risklerin çoğunu başkaları aldığında. Deepwater Horizon açık deniz petrol kuyusundaki patlama, Meksika Körfezi'ne milyonlarca varil BP petrolünün akmasına yol açmıştır. BP yöneticileri bir kumar oynamıştı; güvenlikten ödün vermek güncel kârları artırmıştı. Bu örnekte, BP yöneticileri oynadıkları kumarı kaybettiler ancak çevre ve Louisiana ve diğer Körfez eyaletlerinin sakinleri daha da fazla kaybetti.

Açılan davalarda, zarara yol açan şirketler zarar gören insanlardan daha avantajlı konumda olabilir. İnsanlar yeterli tazminatın elde edilmesini beklemeye dayanamadığından ve şirketinkilere karşı gelebilecek avukatlara güçleri yetmediğinden, şirketler zarar görenleri çok düşük seviyelerde tazminatlarla geçiştirebilecek durumdadırlar. Devletin bir görevi adalet tartışının

---

2 Halen hiçbir şekilde çözülmemiş olan *nükleer atık tasarrufu sorunu*, nükleer santralların üretim maliyetlerini tam olarak içselleştirmemiş olmasına bir başka örnek sunar. On binlerce yıl boyunca tehlikeli kalacak atığın saklanmasının maliyeti gelecek nesillere aktarılmaktadır, santrali işleten şirket o zamana kadar var olmaya devam edecek olsa da olmasa da.

3 Soru, kömür gibi diğer enerji üretimi yöntemlerine verilen gizli ve açık sübvansiyonlar nedeniyle daha karmaşık hale gelir. Piyasa o kadar çarpıktır ki, verimli bir piyasada sonuçta ortaya çıkacak olan şeyi tahmin etmek güçtür.

dengesini düzeltmektir. Oysa BP felaketinde bunu ancak çok hafif bir şekilde yapmış ve sonuçta çoğu mağdurun kayıplarının ancak çok küçük bir kısmını tazmin edebileceği açığa çıkmıştır.[4]

Nobel Ödülü sahibi Chicago iktisatçısı Ronald Coase, farklı mülkiyet hakları tahsis etme şekillerinin dışsallıkları çözmek için, en azından işlem maliyetlerinin olmadığı farazi bir dünyada, nasıl eşit verimlilikte olduğunu açıklamıştır.[5] Sigara içen ve içmeyenlerin bir arada bulunduğu bir odada, "hava hakları" sigara içenlere verilebilir ve eğer sigara içmeyenlerin temiz havaya verdiği değer içicilerin sigaraya verdiğinden daha yüksekse, içmeyenler içicilere sigara içmemeleri için para ödeyebilir. Ama alternatif olarak hava hakları sigara içmeyenlere de verilebilir. Bu durumda, eğer içicilerin sigara içmeye verdiği değer içmeyenlerin temiz havaya verdiği değerden yüksekse, sigara içenler içmeyenlere sigara içmelerine izin verilmesi için para ödeyebilir. İşlem maliyetlerinin olduğu bir dünyada –örneğin bir gruba ödeme yapmak için başka bir gruptan para toplanmasının maliyetinin olduğu gerçek dünyada– bu tayin şekillerinden biri diğerine göre çok daha verimli olabilir.[6] Sadede gelirsek, farklı mülkiyet hakkı tayin şekillerinin gelir dağılımı üzerinde çok büyük sonuçları olabilir. Sigara içmeyenlere hava haklarının verilmesi, sigara içenlerin tersine içmeyenlere yarar sağlar.

Ekonomi yönetimindeki en basit problemlerde bile gelir dağılımı sorunlarından kaçılamaz.[7] "Mülkiyet hakları"/dışsallıklar sorunlarının iç içe geç-

4 Uzlaşma süreci halen devam etmektedir. BP, Körfez Sahili Tazminat İmkânı'nı [*Gulf Coast Claims Facility*] oluşturmak için 20 milyar dolar harcadı. Kenneth Feinberg tarafından yürütülen bu fon, BP internet sitesine göre, Şubat 2012 itibariyle toplam 7.96 milyar dolar ödeme yapmış veya ödemeyi onaylamıştır. http://www.bp.com/sectiongenericarticle.do?category Id=9036580 &contentId=7067577 (Erişim tarihi: 4 Mart 2012). Fonun yapısı eleştirilerden nasibini almıştır. Bir hukukçu fonu şöyle nitelendirmiştir: "Körfez Sahili Tazminat İmkânı, toplu tazminat isteklerinin hukuksuz ve özel çözümünde fark edilmeden artan bir eğilimi temsil eder. Bu çözüm (Körfez Sahili Tazminat İmkânı vakasındaki), suçlunun çalıştırdığı kahramanca davranan özel bir yöneticinin sınırsız ve tekrar gözden geçirilemez tedbiri ve yasal normlara uymayan kabahatli bir davalı tarafından yaratılmıştır. Körfez Sahili Tazminat İmkânı'nı savunmak için ne söylenebilirse söylensin, bu iyi bir gelişme olamaz." L. Mullenix, "Prometheus Unbound: The Gulf Coast Claims Facility as a Means for Resolving Mass Tort Claims-A Fund Too Far", *Louisiana Law Review* 71 (2011), s. 823. Bu kitap basıma giderken, BP ile davacıların avukatları arasında mahkeme dışı bir uzlaşma gündemdedir. "Accord Reached Settling Lawsuit over BP Oil Spill", *New York Times*, 3 Mart 2012, s. A1. *Propublica*, BP sızıntısı sonrasında, temizleme sürecindeki yolsuzluk da dahil, faal bir medya gözlemciliği yapmıştır. Bkz. http://www.propublica.org/topic/gulf-oilspill

5 R.H. Coase, "The Problem of Social Cost", *Journal of Law and Economics* 3 (1960), s. 1-44.

6 Özellikle de bilgi asimetrileri olduğunda –bir kesimin bilgiye erişimi daha kolay olduğunda– durum böyledir. Eğer bir grup zarar hakkında diğerlerinden daha az bilgiye sahipse (sıkça karşılaşılan bir durum), daha bilgili olan zarardan kaçınmak için daha avantajlı konumdadır. Diğer piyasa hataları da çeşitli mülkiyet hakkı tayinlerinin verimliliğini etkileyebilir. Örneğin eğer bir kesim kredi zorluğu içindeyse, ödeme yapması mümkün olmayabilir.

7 Birçok durumda, kimin kim üzerinde dışsallığa yol açtığı net değildir. Başka bir araca çarpan sürücü, diğer sürücü yolda olmasaydı kaza yapmayabilirdi. Diğer insanların dumanı, eğer siga-

miş olmasının diğer yüzü, "özgürlük" ve "adalet" kavramlarının ayrılamaz olmasıdır. Bir birey diğerlerine zarar verdiğinde, zarar veren bireyin özgürlükleri kısıtlanmalıdır. Bir kişinin çevreyi kirletme özgürlüğü başka birisini sağlığından eder. Bir kişinin hızlı araba kullanma özgürlüğü başka birisinin sakatlanmama özgürlüğünü kısıtlar.[8] Ama kimin özgürlükleri daha önemlidir? Toplumlar bu temel soruyu cevaplandırmak için kurallar ve düzenlemeler geliştirirler. Bu kural ve düzenlemeler hem sistemin verimliliğini hem de dağılımı etkiler; bazıları kazanırken diğerleri kaybeder.

"Güç" –siyasal güç– işte bu yüzden çok önemlidir. Bir ülkedeki ekonomik güç çok eşitsiz dağılırsa, bunun siyasal sonuçları olur. Hukukun üstünlüğünün genelde zayıfları güçlülere, sıradan vatandaşları ayrıcalıklılara karşı korumak için tasarlandığını düşünsek de, varlıklılar, diğerlerini sömürebilecekleri bir çerçeve oluşturmak için siyasal güçlerini kullanarak hukukun üstünlüğünü şekillendirirler.[9] Siyasal güçlerini, daha eşit ve adil bir ekonomi ve toplum yaratmaktansa eşitsizliklerin korunmasını sağlamak için de kullanırlar. Eğer belirli gruplar siyasal süreci kontrol altına alırlarsa, bunu kendi çıkarları doğrultusunda olan bir iktisadi sistem kurgulamak için kullanırlar; belirli endüstrilerde geçerli olan iflas, rekabet, entelektüel mülkiyet veya vergilendirme hakkındaki yasa ve düzenlemelerle ya da dolaylı olarak, mahkemelere erişim maliyetlerini değiştirerek. Sonuç olarak, büyük şirketler çevreyi kirletme haklarının olduğunu savunacaklar ve kirletmemeleri için sübvansiyonlar isteyecekler ya da nükleer kirlilik riskini diğerlerine yükleme haklarının olduğunu söyleyecekler ve santralleri havaya uçtuğu takdirde açılacak davalara karşı korunmak için yükümlülüklerinin sınırlandırılmasını, yani gizli sübvansiyonlar isteyecekler.

Hükümetteki tecrübelerim, bana güçlü konumlarda olanların doğru şeyi yaptıklarına –kamu çıkarını koruduklarına– inanmak istediklerini öğretti. Ancak onların inançları "özel çıkarlar" tarafından ikna edilebilecek kadar değişken olduğundan, kamu yararı için çalıştıklarını söylemelerinde önemli olan, bu asıl inançlarının *kendi* çıkarlarına olmasıdır. Bölümün geri kalanında, bu tartışmayı, ABD'nin piyasa ekonomisinin son yıllarda nasıl işlediğinin

---

ra içmeyen kişi içenlerin yakınlarında bulunup kendini sigaranın "ikincil" etkilerine maruz bırakmasaydı, sigara içmeyen kişide kansere yol açmazdı. Bu ve diğer çoğu vaka için genel bir fikir birliği bulunur: Güvenli şekilde araba kullananların dikkatsiz sürücünün yarattığı kaza riskinden endişe etmeme hakkı olmalıdır; sıradan vatandaşların temiz havaya erişim hakkı bulunmalıdır.

8 John Stuart Mill, *On Liberty* adlı eserinde (1869) diğerlerini dikkate alan hareket alanı ve kişinin kendini dikkate aldığı hareket alanı arasında bir ayrım yapmıştır. Bu kuramda, bireylerin diğerlerine zarar vermediği müddetçe istediği davranışta bulunma hakkı bulunur. [*Özgürlük Üzerine*, Oda Yayınları, 2008]

9 Dahası, bir davada hâkim ve jürilerin her iki tarafı da değerlendirmek amacıyla oluşturdukları fikirlerde kritik rol oynayan varsayımları şekillendiren inanç ve algıları değiştirmek için.

belirlenmesinde merkezî rolü olan kural ve düzenlemelerle ilgili üç bağlamda inceleyeceğiz: Sömürücü borç verme, iflas kanunu ve haciz süreci.

Sömürücü borç verme

Emlak piyasası balonunun erken safhalarında, bankaların borç verirken sadece –tüm ekonomik sistemi tehlikeye atacak kadar– dikkatsizce değil, aynı zamanda sömürücü bir şekilde davrandığı, toplumumuzun en az eğitimli ve finansal olarak en bilgisiz olanlarını onlara yüksek maliyetli emlak kredileri vererek ve ücret detaylarını çoğunun anlayamayacağı şekilde dipnotlara gizleyerek sömürdüğü açığa çıkmıştır. Bazı eyaletler bu konu hakkında bir şeyler yapmaya çalıştı. Örneğin Georgia Meclisi, eyaletteki emlak kredisi uygulamalarının yolsuzluk ve sömürüyle dolu olduğunu gözlemledikten sonra, Ekim 2012'de bunu bir tüketici koruma kanunuyla durdurmaya çalışmıştır. Finansal piyasaların tepkisi hızlı ve şiddetli olmuştur.

Bugün F-notlu emlak kredisi havuzlarının oluşturduğu menkul kıymetlere A-notu vermeleriyle tanınan derecelendirme kuruluşlarının da hileli borç verme uygulamalarının devam etmesinde rolü vardır. Onların, Georgia gibi eyaletlerin tavırlarını sıcak karşılamaları gerekirdi; yasa, belirli bir havuzdaki emlak kredilerinin hileli ya da uygunsuz olup olmadığının değerlendirilmesini gereksiz kılıyordu. Tersine, derecelendirme kurumlarının liderlerinden olan Standard&Poor's, Georgia'nın emlak kredilerinin hiçbirini derecelendirmeme tehdidinde bulundu. Bu derecelendirmeler olmadan emlak kredilerini teminatlandırmak zor olacaktır ve eyaletteki emlak kredileri (günümüz şirket modelinde olduğu gibi) bu teminatsızlık durumunda ortadan kalkabilir. Görünen o ki, derecelendirme kuruluşları, bu uygulamanın diğer eyaletlere yayılması durumunda, "derecelendirmesinden" büyük paralar kazandıkları kötü emlak kredisi akışının büyük oranda azalacağından çekinmişlerdi.[10]

10 Bir tartışma için bkz. G. Morgenson ve Joshua Rosner, *Reckless Endangerment: How Outsized Ambition, Greed, and Corruption Led to Economic Armageddon* (New York: Times Books, 2011). Kredi derecelendirme kuruluşları, New Jersey ve Georgia kökenli emlak kredileri üzerine oluşturulmuş Konut Kredisi Teminatlı Menkul Kıymetleri'ni [*Residential Mortgage Backed Securities*, RMBS] derecelendiremeyeceklerini, çünkü bu menkul kıymetlerin sahiplerinin bu eyaletlerdeki Tüketici Koruma Kanunu veya Sömürücü Borç Verme Kanunu'na [*Predatory Lending Law*] tâbi olduklarını söylemişlerdir. Georgia Adil Borç Verme Yasası'ndaki sömürücü borç verme için öngörülen sınırsız cezai zararlar yakın zamanda bu tür menkul kıymetlerin sahipleri için de geçerli olacaktı. Bu durum, Georgia'daki borç verme kanununa 2003'de ekleme yapılmasına yol açtı. Benzer bir süreç New Jersey'de de yaşandı ve 2002 yılındaki New Jersey Ev Sahipleri Güvenliği Yasası'nda borç verenleri rahatlatmak için Haziran 2004'de değişiklik yapıldı. Ayrıca bkz. B. Keys, T. Mukherjee, A. Seru ve V. Vig, "Did Securitization Lead to Lax Screening? Evidence from Subprime Loans", *Quarterly Journal of Economics* 125, no. 1 (2010), s. 307-62.

Başka bazı eyaletlerde de sömürücü borç vermeyi durdurma denemeleri oldu ve her birinde bankalar tüm siyasi güçlerini kullanarak eyaletlerin sömürücü borç vermeyi sınırlandıracak yasalar geçirmesini durdurdular.[11] Sonuç, bildiğimiz gibi, sadece büyük çaplı yolsuzluklar değil, aynı zamanda kötü borç verme uygulamaları olmuştur: Faizler veya genel iktisadi koşullardaki bir değişimle patlayabilecek olan ve birçoğu patlayan finansal ürünlerin oluşturduğu aşırı borçluluk.[12]

Daha basit bir dünyada, *caveat emptor* ["sorumluluk alıcıya aittir"] vecizesi uygun olabilirdi ama bugünün karmaşık dünyasında değil. Finansal ürünler için düzenleyici bir kurumun olması sadece yolsuzluğu değil, aynı zamanda sömürücü, yanıltıcı ve uygunsuz ürünleri engellemek için gereklidir.[13]

Bazı finans kurumları bile, *az da olsa*, bir düzenlemenin gerektiğini görmüşlerdir; bu kurumların sağlamlığını garantileyen banka ve sigorta düzenlemeleri olmadan insanlar, paralarını geri alamama korkusu sonucunda, tasarruflarını banka ve sigorta şirketlerine yatırmaktan çekineceklerdir. İnsanlar bu büyük ve karmaşık kurumların finansal durumlarını hiçbir zaman kendi başlarına kestiremezler; bunu yapmak deneyimli devlet denetçileri için bile oldukça zor olmuştur.[14]

Fakat bankacılık sektörünün kriz öncesinde borç verme uygulamalarındaki kötü karnesine ve bunun halk genelinde düzenlemelere destek oluşturmasına rağmen, ABD bankacılık sektörü düzenlemelerin tüketicilerin ko-

11 En önemli alanlardan biri federal banka denetleyicilerinin, özellikle de Hazine'de bankacıları denetlemekle yükümlü kurum olan Para Denetçisi Ofisi'nin [*Office of the Controller of the Currency*, OCC] ve ilk olarak tasarruf ve kredi kurumlarını denetlemek amacıyla kurulan Tutumluluk Gözetimi Ofisi'nin [*Office of Thrift Supervision*, OTC], ulusal bankalar üzerinde yetki iddia ederek daha katı eyalet düzenlemelerinin önüne geçmesiydi. Bu, eğer bir eyalet bankaları daha katı şekilde düzenlemeye çalışırsa, bu katı standartların sadece eyalet bankaları için geçerli olacağı ve bu bankaların ulusal bankalardan rekabet açısından daha geride kalacağı anlamına geliyordu. Daha da kötüsü, "Georgia gibi bazı eyaletlerin eyalet bankalarını ve şubelerini eyaletin sömürücü borç verme karşıtı yasalarından ulusal bankaların olduğu kadar muaf tutan parite ya da joker yasaları vardı." P. McCoy ve E. Reunart, "The Legal Infrastructure of Subprime and Nontraditional Home Mortgages", *Joint Center for Housing Studies Harvard University*, UCC08-05. Para Denetçisi Ofisi'nin başkanı bu tutum hakkındaki endişeleri gidermeye çalıştı: "Yaklaşımımız... sömürücü uygulamaların olduğu yerde tüketiciyi korumaya yöneliktir." Konuşma şurada mevcuttur: http://www.occ.gov/static/newsissuances/news-releases/2003/nr-occ-2003-57.pdf. Bu uygulama hakkında daha derinlemesine bir tartışma için, bkz. Mike Konczal, http://rortybomb.wordpress.com/2010/03/01/cfpa-i-preemption-or-what-a-bad-cfpawould-look-like/

12 Çok çeşitli kötü finansal ürünler ve bunların sonuçları hakkında daha derinlemesine bir tartışma için *Serbest Düşüş* adlı kitabıma bakınız.

13 Tıpkı Gıda ve İlaç İdaresi'nin tüketicileri yanıltıcı, tehlikeli ve etkisiz ilaçlara karşı koruması gibi.

14 Avrupalı düzenleyicilerin Avrupa'nın büyük bankalarından birini –kötü şartlardaki performansını görmek için– stres testine maruz bıraktıktan ve banka bu testte çok başarılı olduktan kısa bir süre sonra bankanın batmasının gösterdiği gibi. Özel derecelendirme kuruluşları da bu görevi başarıyla yerine getiremeyeceklerini göstermişlerdir.

runmasını içerecek şekilde genişletilmesine karşı çıkmıştır. Dahası, Dodd-Frank kanun tasarısına böyle düzenleyici bir kurulun oluşturulması eklendiğinde, finans kuruluşları, tüketicilerin korunması için gereken uzmanlık ve bağlılık da dahil böyle bir kurulu yürütmek için gereken niteliklere sahip olan Harvard hukuk profesörü Elizabeth Warren'ın bu kurulu yönetmesi için seçilmesini engellemiştir. Bankalar kazanmıştır. (Gerçekten de Warren, böyle bir kurulun oluşturulması için ilk fikri öne süren ve bu uğurda yorulmaksızın uğraşan kişi olarak gösterilmekteydi; bu, finans kesiminin affedemeyeceği bir hataydı. Daha kötüsü, Warren, devletin kurtarma programını denetleyen Senato Gözetim Paneli'nin [*Congressional Oversight Panel*] başkanı olarak görev almıştı. Panel, hükümetin bankalara çok iyi davrandığını gösteriyordu: Devlet, bankalardan asıl fiyatının iki katı fiyatına imtiyazlı hisseler satın alıyordu.)[15]

İflas kanunu

Bir dizi başka kanun ve düzenleme, piyasayı şekillendirerek gelir dağılımını ve refahı etkiler. İflas kanunu (bir kişi veya şirket borçlarını ödeyemediğinde ne olacağını belirler) toplumumuzun iki kesimi için önemlidir: Üst kesimdekiler (bankacılar) ve ay sonunu getirmeye çalışan alttakiler.

İflas kanunu bireylere yeni bir başlangıç şansı tanıma amacıyla kurgulanmıştır. Bazı şartlar altında borçların affedilebilmesi fikrinin en azından Eski Ahit'e kadar giden bir geleneği vardır (buna göre, elli yılda bir olan Jübile yılında borçlar affedilir). Neredeyse tüm çağdaş ekonomilerin bir iflas kanunu vardır. Bu kanunlar borçlulara veya alacaklılara daha yakın durabilir, borçlardan kurtulmayı daha kolay veya zor hale getirebilir. Bunların nasıl şekillendirildiklerinin açıkça büyük dağılımsal sonuçları vardır ama teşviksel etkileri de bir o kadar güçlü olabilir. Eğer borçlar kolayca ortadan kaldırılamıyorsa, borç verenlerin borç verirken dikkatli olmaları için daha az teşvik bulunur ve sömürücü borç verme yöntemlerine başvurmaları için daha fazla motivasyonları olur.

2005'de, tam da eşik altı emlak kredileri hızlıca artmaya başladığında, Amerikan Kongresi, zor durumdaki borçluların borçlarından kurtulmasını

15 İlk bir dizi anlaşmada, vergi mükellefleri bir dolara karşılık yaklaşık 65 sent geri alırken, daha sonraki anlaşmalarda, özellikle de AIG ve Citibank ile yapılanlarda, bir dolara karşılık yaklaşık 41 sent geri aldılar. Bkz. *Congressional Oversight Panel*, "Valuing Treasury's Acquisitions", Şubat Denetleme Raporu, 6 Şubat, 2009; http://cop.senate.gov/reports/library/report-020609--cop.cfm. Hukuk sistemi sıradan vatandaşların aleyhine olsa da, bankaların kötü davranışlarının boyutu o kadar büyüktü ki, bundan az da olsa sorumlu tutuldular. Ne var ki, bu cezalar genellikle Afrika kökenli Amerikalılara ve Hispaniklere yönelik olan sömürücü borç verme uygulamalarından elde ettikleri çok büyük kârların oldukça altındaydı. Daha etraflı bir tartışma için Üçüncü Bölüm'e bakınız.

zorlaştıran ve banka ve alacaklılara avantaj sağlayan yeni bir iflas kanunu geçirdi. Kanundaki değişiklik, "kısmi zorunlu sözleşmeli hizmet" sistemini yürürlüğe koydu. Örneğin borçları gelirinin yüzde yüzüne denk düşen bir kişi, hayatı boyunca vergi öncesi toplam gelirinin yüzde yirmi beşini bankaya vermeye zorlanabilecekti. Çünkü banka, kişinin borçlarının üzerine yılda yüzde otuz faiz ekleyebilir. Sonuçta emlak kredisi alan kişi bankanın verdiği kredi miktarının çok daha üzerinde bir borca sahip olabilir. Borçlu olan kişi zamanının dörtte birinde fiilen banka için çalışıyor hale gelebilir.[16]

Her kredinin gönüllü bir borç vereni ve gönüllü bir borçlananı vardır; bankalar, bireylerin ne kadar borcu yönetebileceğini bilecek kadar finansal uzmanlığa sahip olmalıdır. Ancak çarpık finans sistemi, bankaların hesaplarında çabucak kendini gösteren nakit ödemelerine daha sonra ortaya çıkabilecek maliyetlerden daha fazla önem vermiştir. Yeni iflas kanunuyla cesaretlenen bankacılar, emlak piyasası ve işsizliğin durumu ne olursa olsun, talihsiz borçlulardan daha fazla alabileceklerini düşündüler. Yanıltıcı uygulamalar ve bazen de tefeci faizlerle birleşen bu dikkatsiz borç verme süreci, birçok ev sahibini finansal yıkım aşamasına getirdi. Namı diğer reformlara rağmen, bankalar hâlâ bazen yılda yüzde otuzlara yaklaşan faizler yükleyebiliyorlar (bu yüz dolarlık bir borcun dokuz yıl gibi kısa bir sürede bin dolara çıkabilmesi demektir). Bunun üzerine, felç edici ücretler ekleyebilirler. Hesap aşımı ücretleri örneğinde olduğu gibi (bu, sıradan vatandaşların ceplerinden alınan paralar sayesinde, yılda milyarlarca dolar kâr getirmiştir[17]) en feci sömürü şekillerinin önüne geçilmiş olsa da, çoğu devam etmektedir.

Yeni iflas kanunu geçtiğinde mülkiyet hakları da değişti ama bankalara avantaj sağlayacak şekilde. Borçların biriktiği dönemde, borç ödemeleri çok

16 Birçok emlak kredisi "başvurusuz" [*nonrecourse*] olmasına (yani kreditörlerin sadece ev üzerinde hak talep edebilmeleri; borçluların diğer varlıklarının peşine düşememeleri) ve bu yüzden bu hükümden etkilenmemesine karşın, eşik altı kredilerin çoğu ikinci emlak kredileriyle ilgiliydi ve bunlar "başvuruluydu" [*recourse*]. İflas kanunundaki değişiklik bu tür kredilere uygulanmaktaydı.

17 Hesap aşım ücretleri işlem başına ortalama 30 ila 35 dolar arasındadır ve son beş yıl içinde neredeyse beşte bir oranında artmıştır. 2011 yılında banka gelirlerini 30 milyar dolar kadar artırması beklenmektedir. Bu ücretlerin yüzde 90'ı müşterilerin ağırlıklı olarak düşük gelirli olan yüzde 10'u tarafından ödenmektedir. Bu ücretleri sınırlama girişimi, kısmen müşterilerin bankalar tarafından yanlış yönlendirilmesinden dolayı, 2010 yılında başarısız oldu. Yeni tüketici ajansının yöneticisi Richard Cordray, tüketicilerin karşı karşıya kaldıkları ücretleri anlamamasını sağlamak amacıyla kurgulanmış banka uygulamalarını eleştirmişti. Bir *New York Times* makalesi, "bilerek bilgiyi gizleyen, müşterilerin üç internet sitesini ziyaret etmelerini ve ücret bilgisini bulmak için 50 sayfalık metni gözden geçirmelerini zorunlu kılan" banka uygulamaları tasvir etti. "A Further Look at Overdraft Fees", *New York Times*, 27 Şubat 2012, s. A16, http://www.nytimes.com/2012/02/27/opinion/afurther-look-at-overdraft-fees.html (Erişim tarihi: 4 Mart 2012). Yazı, kısmen, hem devlet hem de bazı bankalar için araştırmalar yapan Moebs Services'den verilere atıfta bulunmuştur. Ayrıca bkz. *FDIC Study of Bank Overdraft Programs*, Kasım 2008. Executive Summary http://www.fdic.gov/bank/analytical/overdraft/FDIC138_ ExecutiveSummary_v508.pdf (Erişim tarihi: 22 Şubat 2012).

külfetli olduğunda, daha insancıl bir iflas kanunu borçlulara yeni bir başlangıç şansı tanıyacaktı. Bankalar mülkiyet haklarında sonradan yapılan bu değişikliğe itiraz etmedi; ne de olsa bunun için yoğun şekilde uğraşmışlardı. Tabii, olaylar başka türlü gelişmiş olsa mülk sahipleri yolun ortasında oyunun kurallarının değiştiğinden şikâyet eder ve tazminat talep ederlerdi.[18]

Eğitim kredisi programları

Daha önce gördüğümüz gibi, ABD'de eşitsizlik hızla artmaktadır ve büyük ihtimalle de artmaya devam edecektir. Nedenlerden biri, kısmi olarak eğitim fırsatlarından kaynaklanan artan fırsat eşitsizliğidir. Genç insanlar ve anne babaları eğitimin öneminin farkında olsalar da eğitim almak için çabalamanın daha yüksek eşitsizliğe yol açabildiği ve bizler tarafından yaratılmış olan bir sistemin içerisindeler. Bunun bir nedeni, son yirmi beş yıl içerisinde, eyaletlerin yüksek eğitimden desteklerini çekmeleridir.[19] Bu sorun durgunluk döneminde büyümüştür.

Bir başka neden, öğrencilerin borçlarının giderek artmasıdır.[20] 2005 iflas kanunu, öğrencilerin borçlarının iflas durumunda bile affedilmesini imkân-

---

18 Buna düzenleyici el koyma [*regulatory taking*] adını verirler. Ancak sözleşmeleri ve mülkiyeti etkileyen yasalardaki tüm değişikliklerin gelir dağılımı üzerinde etkileri bulunur.

19 Örneğin bkz. "Where the Jobs Are, the Training May Not Be", *New York Times*, 2 Mart 2012, s. A1. Makaleye göre, "Teknikte, mühendislikte ve sağlık hizmetlerinde uzmanlık, bugünün sönük işgücü piyasasında bile büyük talep gören ender niteliklerdendir. Bunlar aynı zamanda, ne yazık ki, eğitimi en pahalı alanlardandır." Sonuç olarak, makale, yedi eyaletin mühendislik ve bilgisayar bölümlerini kaldırdığını bildirir. Makale, büyük bir hemşire kıtlığı yaşayan Kuzey Carolina eyaletinde, "hemşirelik programlarına başvuranların sayısındaki fazlalık yüzünden sadece bekleme listesine girmek için bir bekleme listesinin olduğu" bir halk kolejinden [*community college*] bahseder.

20 Dördüncü Bölüm'de, borçla mezun olan öğrencilerin üçte ikisinin yüksek borçluluk oranını gösteren veriler sunduk – 25.000 doların üzerinde. Ebeveynlerin borçları da eklendiğinde, rakamlar üçte bir oranında daha yüksektir. Ortalamada, bu kâr amaçlı okullardaki öğrencilerin diğer okullardakilere kıyasla yüzde 45 daha fazla borçları vardır. Bu ortalama rakamlar, özellikle de özel okullarda, çok sayıda öğrencilerin aşırı yüksek borçları olduğu gerçeğini gizler. 2008 yılında özel okullardan üniversite derecesi alanların neredeyse dörtte biri 40.000 dolardan fazla borç almışken, bu rakam devlet okullarından mezun olanlarda yüzde 5 ve kâr amacı gütmeyen okullarda yüzde 14'dür. 2008 yılında mezun olanlar, enflasyona göre ayarlanmış rakamlarla ifade edildiğinde, 1996'da mezun olanlardan yüzde 50 daha fazla borç almışlardır; halk kolejlerinden mezun olanlarda borçluluk iki katına çıkmıştır. Bkz. "Subprime Opportunity: The Unfulfilled Promise of For-Profit Colleges and Universities", *Education Trust*, Kasım 2010, http://www.edtrust.org/sites/edtrust.org/files/publications/files/Subprime_report.pdf; "The Rise of College Student Borrowing", *Pew Research Center* araştırması, 23 Kasım 2010, http://www.pewsocialtrends.org/files/2010/11/ social-trends-2010-student-borrowing.pdf (Erişim tarihi: 4 Mart 2012); *Project on Student Debt*, "Student Debt and the Class of 2010", Kasım 2011, http://projectonstudentdebt.org/pub_view.php?idx=791(Erişim tarihi: 4 Mart 2012). Bu konularda çok başarılı bir habercilik için bkz. Tamar Lewin, "Report Finds Low Graduation Rates at For-Profit Colleges", *New York Times*, 23 Kasım 2010, http://www.nytimes.com/2010/11/24/education/24colleges.html (Erişim tarihi: 29 Ocak 2012); Tamar Lewin, "College Graduates' Debt Burden Grew, Yet Again, in 2010", *New York Times*, 2 Kasım 2011.

sız hale getirmiştir.[21] Bu, bankaların ve birlikte çalıştıkları özel okulların getirisi olan eğitim sunma motivasyonunun tamamıyla içini boşaltmıştır.[22] Eğitim değersiz olsa bile borçlular kapana kısılmış kalmaya devam eder. Bu yüzden, birçok öğrenci için, eğitim neredeyse tamamıyla değersizdir. Öğrencilerin yaklaşık yüzde sekseni mezun olamaz[23] ancak eğitimin gerçek ekonomik getirileri bir programın tamamlanmasından sonra ortaya çıkmaktadır, hatta bu durumda bile gerçekleşmeyebilir. Fakat (birçoğuna büyük oranda ya da kısmen Wall Street şirketlerinin sahip olduğu) özel okullarla özel bankalar arasındaki bu gizli anlaşmada öğrenciler hiçbir zaman uyarılmamıştır. "Memnun kalmazsanız paranızı iade ederiz" değil, "Memnun kalmayacağınız neredeyse kesin ama hayatınızın geri kalanı boyunca bu borç yükünün altında yaşayacaksınız" ilkesi geçerlidir. Ne okullar ne de borç verenler "Hayal ettiğin türde iyi bir iş *bulamayacağın* neredeyse kesin. Biz hayallerini sömürüyoruz; sözümüzü tutmuyoruz" der. Devlet bazı standartlar önerdiğinde, okullar ve bankalar buna karşı çıktı ve büyük oranda başarılı oldu. Bu standartlara göre, okullar sadece yüksek mezuniyet oranlarının olduğu, asgari bir sayıda öğrencinin söz verilen işleri bulduğu ve yeterli öğrenci memnuniyetinin bulunduğu durumlarda devlet destekli kredilere hak kazanabilecekti.

Bu, kendi kendilerine (kısmen yoksulları ve az bilgi sahibi olanları sömürerek de olsa) başarılı işleyen bir özel sektör endüstrisinin devlet tarafından düzenlenmesi durumu değildi. Kâr amacı güden özel okullar büyük oranda federal devletin yardımlarıyla var olurlar. Yıllık 30 milyar dolarlık özel okul endüstrisi, gelirinin yüzde doksanlık bölümünü federal eğitim kredisi ve federal yardımlardan elde etmektedir. Özel okullar, federal devletten 26 milyar dolardan fazla parayı almaktan mutluydular; bu, buna göz yumacak lobi faaliyetlerine ve seçim kampanyası desteklerine büyük yatırımlar yapmanın avantajlı olacağı kadar yüksek bir miktardı.[24]

---

21 Daha doğrusu, borçlardan kurtulamamayı özel sektör kreditörlerini kapsayacak şekilde genişletmiştir ve zararlı teşviklerin güçlü bir şekilde ortaya çıktığı yer tam da burasıdır.

22 Eğer eğitim piyasasının bu kısmı daha iyi işlemiş olsaydı, itibar etkileri disiplin ve teşvikler sağlardı. *U.S. News*, büyük ve internet üzerinden eğitim vermeye odaklı özel okullar hakkında kredi temerrüt oranları bile sunmuştur; Kaplan Üniversitesi'nde bu oran yüzde 17.2 ile kayda değerdir (özel olan ancak kâr amacı gütmeyen okullardaki yüzde 4'lük ortalamaya kıyasla). Phoenix Üniversitesi'nde temerrüt oranı yüzde 12.9'dur. Öte yandan, bu rakamların okula kayıtları, en azından yeteri kadar, engellemediği görülmektedir. Bkz. http://www.usnews.com/education/online-education/articles/2010/09/15/loan-default-rates-at-prominent-onlineuniversities (Erişim tarihi: 5 Mart 2012).

23 Kâr amacı güden üniversitelerdeki ilk defa ve tam zamanlı okuyan lisans öğrencilerinin sadece yüzde 22'si altı yıl içinde mezun olabilirken bu oran devlet üniversitelerinde yüzde 55 ve özel ama kâr amacı gütmeyen üniversitelerde yüzde 65'dir. Bkz. "Subprime Opportunity", *Education Trust*, 2010.

24 Bu okullarda sadece yüksek terk oranları değil aynı zamanda bu yüzden yüksek temerrüt oranları vardır. 2009'da geri ödemeye başlayan borçlu öğrencilerin yüzde 8.8'i 2010 sonunda temer-

Eğitim kredilerinde, bankalar yıllar boyunca neredeyse hiç risk almadan kazanç elde etmeyi başardılar: Birçok kez, devlet kredilere garanti verdi; diğerlerinde, kredilerin elden çıkartılamaması –iflas işlemez olmaları– benzer bireylere verilen diğer kredilere göre onları daha güvenli yaptı. Buna rağmen, öğrencilere dayatılan faizler bu risklerle örtüşmemiştir: Bankalar, eğitim kredisi programlarını (özellikle de devlet garantisi olanları) para kaynağı olarak kullanmışlardır. O kadar ki, hükümet 2010 yılında bu programları küçülttüğünde, devlet ve öğrenciler daha önce bankalara gitmekte olan onlarca milyar doları kendi aralarında bölüşebilmişlerdir.[25]

ABD'nin oluşturduğu örnek

Tefecilik (aşırı yüksek faizler dayatmak)[26] elbette ABD'yle sınırlı değil. Gerçekten de, aynı düzenbaz kapitalizmin yayılması sonucunda dünya genelinde yoksul insanlar daha fazla borca batmaktalar. Hindistan'ın kendisine ait bir eşik altı emlak kredisi krizi olmuştur: Yoksul köylülere kredi sağlayan ve hayatlarının dönüşmesine yol açan çok başarılı mikro kredi uygulamaları, kâr amacının ortaya çıkmasıyla kötüye gitti. İlk olarak Bangladeş'te, Grameen Bankası'ndan Muhammed Yunus ve BRAC'dan Fazle Hasan Abed tarafından geliştirilen mikro kredi uygulamaları, daha önce bankalarla hiçbir iletişimi olmamış milyonlarca yoksul insanın küçük kredilere erişimini sağladı. Bunlardan en fazla yarar görenler kadınlardı. Tavuk yetiştirme gibi üretken girişimleri yapabilmeleri sonucunda ailelerinin ve yaşadıkları toplumların hayat standartlarını iyileştirdiler. Ancak daha sonra kâr amacı gü-

rüde düşmüştür; bu oran bir önceki dönemden yüzde 7 yüksektir ve artışın yarısından fazlası kâr amaçlı okullardan kaynaklanmaktadır. Bkz. Eric Lichtblau, "With Lobbying Blitz, For-Profit Colleges Diluted New Rules", *New York Times*, 9 Aralık 2011, *Project on Student Debt*, "Sharp Uptick in Federal Student Loan Default Rates", 12 Eylül 2011. Bir *New York Times* makalesi ("Fraud and Online Learning", 5 Ekim, 2011), kâr amaçlı eğitim sektöründeki yaygın yolsuzluğa işaret etmiştir: "Eğitim Bakanlığı'nın Genel Müfettişlik Ofisi, 2005'ten itibaren 100 soruşturma açtığını ve 49 şikâyeti gözden geçirdiğini öne sürmüştür."

25 Başkan Obama'nın Mart 2010'da imzaladığı yasanın bir sonucu olarak, devlet güvencesindeki eğitim kredilerine artık özel bankalar bakamıyordu. Kongre Bütçe Ofisi [*Congressional Budget Office*, CBO], on yıldaki net tasarrufların 60 milyar doların üzerinde olduğunu hesaplamıştır. Bu, vergi mükelleflerinin fiilen bankalara verdiği hediyenin miktarıydı. *CBO*, "Costs and Policy Options for Federal Student Loan Programs", Mart 2010, http://www.cbo.gov/sites/default/files/cbofiles/ftpdocs/110xx/doc11043/03-25-studentloans.pdf (Erişim tarihi: 22 Şubat 2012)

26 Yüksek faiz oranları çeşitli nedenlerden dolayı beklenir şekilde daha fazla riske yol açar. Sadece yüksek seviyede riskli faaliyetlerde bulunanlar bu yüksek faiz oranlarını ödemeye gönüllü olurlar ("seçilim" etkisi); krediyi faiziyle birlikte ödeyebilecek getirileri elde etmek için, borçlanan taraf yüksek riskli faaliyetlerde bulunmak zorunda kalır (teşvik etkisi); kredilerden yüksek getiriler elde eden kreditörler taramaya daha az önem verebilirler. Bkz. J.E. Stiglitz ve A. Weiss, "Credit Rationing in Markets with Imperfect Information", *American Economic Review* 71, no. 3 (Haziran 1981), s. 393-410. 1980'den beri ABD'deki federal yasalar, tefeciliği sınırlama amacındaki eyalet yasalarının giderek daha fazla önüne geçmeye başlamıştırlar.

den bankalar "piramidin tabanında para olduğunu" keşfettiler.[27] En alttakilerin fazla bir şeyleri yoktu ama o kadar çoktular ki, her birinden küçük bir miktar almak kârlı bir işti. Tüm dünyadan bankalar yoksullar için mikro kredi uygulamalarına kucak açtı. Hindistan'daki bankalar, yoksul Hintli ailelerin sadece hayatlarını iyileştirmek için değil, hasta anne babalarının ilaçlarını ödemek ya da kızlarına düğün yapmak için de yüksek faizler ödeyeceklerini fark ederek bu fırsattan yararlandı.[28] Bunlara mikro kredi adını vererek yaptıklarını medeni erdem kisvesi altına gizleyebildiler; sanki yaptıkları, komşu Bangladeş'te Grameen ve BRAC'ın yaptıklarının aynısıymış gibi; ta ki, borç yükü yüzünden intihar eden köylülerdeki artışın bu kredilerin diğerleriyle aynı *olmadığını* göstermesine kadar.

Emlak kredisi krizi ve hukukun üstünlüğünün yönetimi

Eşik altı emlak kredisi krizi sonunda açık şekilde ortaya çıkıp 2008'de başlayan Büyük Durgunluk'a yol açtığında beliren iflas dalgalarına ülkenin verdiği tepki Amerika'da "hukukun üstünlüğü" hakkında bir sınav da sunmuş oldu. Mülkiyet hakları ve tüketici korunmasının temelinde sözleşme imzalayanları korumak için geliştirilen (kayıt tutma gibi) güçlü koruma yöntemleri yatar. Bu tür yöntemler hem ev sahiplerini hem de borç verenleri korumak için yürürlükteydi. Eğer bir banka bir bireyin kendisine borcu olduğunu iddia ederse, bu kişiyi evinden çıkarmadan önce kanunen bu durumu kanıtlaması gerekiyordu. Eğer bir emlak kredisi bir borçludan başka birine transfer edilirse, borçlunun daha önce ne ödediği ve ne kadar borcu kaldığını açıkça belirten kayıtların senetle birlikte bulunması gerekiyordu.

Bankalar o kadar kısa sürede o kadar fazla emlak kredisi vermişlerdi ki, temel koruma usullerini göz ardı etmişlerdi. Bankalar ve diğer kredi veren kuruluşlar daha fazla borç para vermek için acele ettiklerinde, tahmin edebileceğiniz gibi, hileli uygulamalar yaygınlaştı. FBI soruşturmaları arttı.[29] Sıkça

27 Bkz. C. K. Prahalad, *The Fortune at the Bottom of the Pyramid: Eradicating Poverty through Profits* (Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall, 2005).

28 Reserve Bank of India eski müdürü, Hindistan'daki mikro kredilerle ABD'deki eşik altı krediler arasında açıkça bağ kurmuştur: Y.V. Reddy "Microfinance in India Is like Subprime Lending", *Economic Times*, 23 Kasım 2010, http://articles.economictimes.indiatimes.com/2010-11-23/news/27602978_1_priority-sectorlending-sks-microfinance-microfinance-industry

29 FBI'ın emlak kredisi yolsuzluğu birimi, yolsuzluğun 2010 yılına kadar artmaya devam ettiğini bildirir. Emlak kredisi yolsuzluğuyla ilgili Şüpheli Faaliyet Raporları [SARs] 2003'ten 2007'ye altı kat artmıştır. (Tabii ki, emlak kredisi balonunun patlamasıyla, alıcılar oyuna getirilme konusunda daha dikkatli olmaya başladılar). Bkz. *FBI Mortgage Fraud Reports*, 2007 ve 2010 raporlarından veriler, http://www.fbi.gov/stats-services/publications/mortgage-fraud-2010 ve http://www.fbi.gov/ statsservices/publications/mortgage-fraud-2007/mortgage-fraud-2007

karşılaşılan hileli uygulamalarla koruma usullerinin göz ardı edilmesinin bir arada bulunması ölümcüldü.

Bankalar, hak taleplerini transfer etmenin daha hızlı ve ucuz bir yolu olmasını istediklerinden Ev Kredisi Elektronik Sicil Sistemi [*Mortgage Electronic Registry System*, MERS] adlı kendi sistemlerini kurdular fakat bankaların altına hücum günlerinde yaptıklarının genelinde olduğu gibi, korumaların olmadığı ve sonuçta borçluları korumayı amaçlayan bir hukuk sistemini geçersiz kılmaya çalışan yetersiz bir sistem ortaya çıktı. Bir hukuk uzmanının dediği gibi, "MERS ve üyeleri, demokrasinin kurallarını düşünmeden mülkiyet yasasını yeniden yazabileceklerine inanmışlardı."[30]

Ev kredisi balonu sonunda patladığında, bankaların borç verme ve kayıt tutmadaki umursamazlıkları açığa çıktı. Yasaya göre, bankalar kendilerine olan borçları kanıtlayabilmekle yükümlüydüler. Bunu yapamadıkları birçok kez görüldü.

Tüm bunlar ortaya çıkan kirli durumu temizleme sürecini karmaşıklaştırdı. Milyonları bulan temerrütteki ev kredisi sayısı bu görevi daha da zorlaştırdı. Yapılacak işlerin büyüklüğü, bankaların "robot-imza" kullanımını keşfetmesine yol açtı. Kayıtları incelemek, şahısların iddia edilen miktar kadar borçları olduğunu teyit etmek ve bu durumun doğru olduğuna dair yeminli bir yazı imzalamak için insanları istihdam etmek yerine, birçok banka kayıtlara bile bakmadan yüzlerce yazılı ve yeminli ifadeyi birlikte imzalamak için tek bir kişiyi görevlendirdi. Hukuki sürece uymak için kayıtların kontrol edilmesi, bankaların kârlarına zarar verirdi. Bankalar *mahkemelere yalan söyleme* politikasını seçti. Banka çalışanları bunu biliyordu; sistem, iddia ettiklerinin tersine, kayıtların incelenmesini imkânsız hale getirecek şekilde kurgulanmıştı.

Bu olanlar, eski "batmak için çok büyük" doktrinine yeni bir açılım getirdi. Büyük bankalar, çok büyük oldukları için oynadıkları riskli borç verme kumarında kaybettiklerinde devlet tarafından kurtarılacaklarını biliyorlardı. Yalan söylerken yakalandıklarında da bundan sorumlu tutulmak için fazla büyük ve güçlü olduklarını. Hükümet ne yapmalıydı? Ortaya çıkmış milyonlarca haczi geri mi döndürmeliydi? Otoritelerin daha önce yapması gerektiği gibi, bankalara milyarlarca dolar ceza mı vermeliydi? Ancak bu bankaları riskli bir pozisyona sokarak yeni bir devlet kurtarmasını gerektirirdi ve hükümetin bunun için ne parası ne de siyasal iradesi vardı. Normal şartlarda mahkemelere yalan söylemek çok ciddi bir suçtur. Rutin olarak, yüz-

30 Bunun ortaya çıkardığı yasal sorunların incelenmesi için bkz. Christopher L. Peterson, "Two Faces: Demystifying the Mortgage Electronic Registration System's Land Title Theory", *William and Mary Law Review* 53, no. 1 (2011), s. 111-61 (alıntı s. 138'dan), http://scholarship.law.wm.edu/wmlr/vol53/iss1/4 (Erişim tarihi: 4 Mart 2012).

lerce kez, mahkemelere yalan söylemekse daha da büyük bir suç olmalıdır. Açıkça bir suç işleme alışkanlığı oluşmuştu. Eğer büyük şirketler (üç kez hırsızlık yapan birinin müebbet hapisle yargılandığı) "üç vuruş" kuralının uygulandığı eyaletlerde yaşayan insanlar olsalardı,[31] şartlı tahliyenin mümkün olmadığı müebbet hapis cezasına defalarca kez çarptırılırlardı. Fakat bu suçlardan ötürü hiçbir banka çalışanı ceza almamıştır. Gerçekten de, bu kitap yayına hazırlanırken, ne Başsavcı Eric Holder ne de bölge savcıları haciz yolsuzlukları hakkında mahkemeye gitmişlerdir. Tersine, tasarruf ve kredi krizi sonrasında 1990'da, Adalet Bakanlığı'na 7.000 suçluluk sevki yapılmış, 1992'ye kadar bunların 1.100'üne suçlamalar getirilmiş ve 839 kişi hüküm giymiştir (bunlardan yaklaşık 650'si hapis cezası almıştır).[32] Bugün bankalar artık para cezalarının ne olacağının pazarlığını yapacak durumdalar. Dahası, bazı durumlarda verilen cezalar, yasadışı uygulamalardan elde edilen kârlardan daha düşük seviyede olmaktadır.[33]

Bankaların yaptıkları sadece birkaç teknik detaya uymama meselesi değildi. Bu, mağduru olmayan bir suç değildi. Birçok bankacı için, yazılı ve yeminli ifadeleri imzalarken işledikleri yeminli yalan suçu göz ardı edilebilecek sıradan bir detaydı. Ancak hukukun üstünlüğünün ve mülkiyet haklarının temel bir ilkesi, eğer kişinin size borcu olduğunu ispat edemiyorsanız o kişiyi evinden çıkaramazsınız der. Fakat bankalar iflasları o kadar özenli bir şekilde takip ettiler ki, evlerinden olan bazı kişilerin aslında hiçbir bor-

31 *Vatandaşlar Birliği* davasında Yüksek Mahkeme'nin görünürde iddia ettiği gibi.

32 Finans Krizi Soruşturması Komisyonu'nun başkanı Phil Angelides, tasarruf ve kredi krizine kıyasla "bugün finans yolsuzluklarına getirilen federal kovuşturmalar yarı yarıya azalmıştır" demiştir. Aynı zamanda, bankaların yanlışları da dahil, krizi soruşturmak için bütçesinin 9.8 milyon dolar olduğunu belirtmiştir – Oliver Stone'un *Borsa: Para Asla Uyumaz* [*Wall Street: Money Never Sleeps*] filminin bütçesinin aşağı yukarı yedide biri. Bkz. "Will Wall Street Ever Face Justice", *New York Times*, 2 Mart 2012, http://www.nytimes.com/2012/03/02/opinion/willwall-street-ever-face-justice.html (Erişim tarihi: 6 Mart 2012). Bkz. W.K. Black, K. Calavita ve H.N. Pontell, "The Savings and Loan Debacle of the 1980s: White-Collar Crime or Risky Business?", *Law and Policy 17*, no. 1 (1995), s. 23-55. Güncel kriz için bkz. Matt Stoller, "Treat Foreclosure as a Crime Scene", *Politico*, 15 Aralık 2011. Texas Üniversitesi'nden Jamie Galbraith, aynı savı güçlü bir şekilde dile getirmiştir. Bankalar başka yasaları da çiğnemiştir; bunlar sınırlı oranda soruşturulmuştur. Ulusal banka federal düzenleyicisi olan Para Denetçisi Ofisi [*Office of the Controller of the Currency*, OCC], Kasım 2011'de 5.000 faal ABD ordu mensubuna yasadışı şekilde haciz getirilmiş olabileceğini raporlamıştır (sadece on ulusal bankayı içeren bir çalışmada). S. Nasiripour, "US Lenders Review Military Foreclosures", *Financial Times*, 28 Kasım 2011.

33 Bankaları kovuşturmadaki başarısızlık, finans sektörünü sorumlu tutmadaki başarısızlıkların sadece bir boyutudur. Finansal Soruşturma Komisyonu, yirmiden fazla finans kurumu tarafından ellerindeki emlak kredileri hakkında "durum değerlendirmesi" yapmak için görevlendirilen Clayton Holdings'in yüzde 2 ila 3 oranında örnekleme yaptığını ve bu küçük örneklemde bile önemli oranda hatalı kredi tespit ettiğini açıklamıştır. Buna rağmen, bankalar kalan yüzde 97'nin araştırılmasında ısrarcı olmamış ve menkul kıymet yasalarının zorunlu kılmasına rağmen yatırımcılara hatalı krediler hakkında bilgi vermemişlerdir. Görünen o ki, bu yasanın çiğnenmiş olması konusunda hâlâ bir soruşturma başlamamıştır. Bkz. Angelides, "Will Wall Street Ever Face Justice."

cu yoktu. Bankalar milyonlarca Amerikalıya evlerini boşaltmaları gerektiğini söylediği için borç verenlere göre bunlar kurunun yanında yaşın da yandığı ikincil hasarlardı – kriz başladığından beri sekiz milyon kişi evinden çıkarılmıştır ve üç ila dört milyon kişinin daha çıkarılması beklenmektedir.[34] Eğer hükümet robot imzaları durdurmak için müdahale etmeseydi, hacizler daha da fazla olacaktı.

Bankaların savunması –evlerinden olanların çoğunun borçlu olduğu– Amerika'nın hukukun üstünlüğü ve bunun temel seviyede kavranmasından uzaklaştığını gösteriyordu. Kişilerin aksi kanıtlanana kadar masum olması gerekir. Ancak bankaların mantığına göre ev sahibi suçlu olmadığını, borçlu olmadığını kanıtlamak zorundaydı. Yargı sistemimize göre masum birini mahkûm etmek vicdansızlık olur ve konut kredisi borcu olmayan birini evinden atmak da eşit derecede vicdansızlıktır. Masumları koruyan bir sistemimizin olması gerekiyor. ABD adalet sistemi, ispat zorunluluğunu şart koşmuş ve bu şartın yerine getirilmesine yardım etmek için koruma amaçlı yöntemler yerleştirmiştir. Ancak bankalar bu korumaları atlatmıştır.

Aslında, sistem bankaların bu atlatma girişimlerinin yanlarına kâr kalmasını kolaylaştırmıştır, en azından yaygın bir tepki ortaya çıkana kadar. Çoğu eyalette ev sahipleri herhangi bir duruşmaya çıkmadan evlerinden atılabiliyordu. Böyle bir duruşma olmadan, kişi haksız bir hacze kolay kolay (veya hiç) karşı çıkamıyordu. Bazı gözlemcilere göre, bu olay Rusya'da komünizmin yıkılmasından sonraki "Vahşi Doğu" günlerinde, hukukun üstünlüğünün –özellikle de iflas kanununun– bir grup mülk sahibinin başka bir grupla yer değiştirilmesi için yasal bir araç olarak kullanılmasına benziyordu. Mahkemeler satın alınmış, sahte belgeler düzenlenmiş ve süreç pürüzsüzce ilerlemişti. ABD'deki çıkar düzeni daha üst bir seviyede işlemektedir. Satın alınan belirli bazı hâkimler değildi; "Amerikan stili yolsuzluk" denen, seçim kampanyasına bağışlar ve lobicilik faaliyetleri aracılığıyla, genel olarak yasalar satın alınmıştı. Bazı eyaletlerde hâkimler seçimle göreve gelir ve bu eyaletlerde para ve "adalet" arasında daha da yakın bir ilişki vardır. Paralı çıkarlar, seçim kampanyalarına yapılan yardımları kullanarak kendi amaçlarına sempati duyan hâkimlerin seçilmesi için çalışırlar.[35]

---

34 Net rakamlar bulmak zordur. Ocak 2012'deki haciz anlaşması zamanında, emlak balonunun patlamasından sonraki haciz sayıları neredeyse 8 milyondu. Bkz. D. Kravitz, "Banks' Agreement to Overhaul Mortgage Industry Sent to States", *Associated Press*, 24 Ocak 2012. New York FED Başkanı William Dudley, 2012 ve 2013'teki hacizlerin artış hızının yükselebileceğini bildirmiştir (teknik olarak, bankaların eline geçen emlakların): 2011'de 1.1 milyon ve 2010'da yaklaşık 600,000'den yılda 1.8 milyon gibi yüksek bir seviyeye. Dudley, "Housing and the Economic Recovery", *Remarks at the New Jersey Bankers Association Economic Forum*, Iselin, NJ, http://www.newyorkfed.org/newsevents/speeches/ 2012/dud120106.html (Erişim tarihi: 29 Ocak 2012).

35 Hâkim seçimlerinde kampanyalar için toplanan para miktarları son on yılda iki katın üzerinde artmıştır: 1990-99'da 83.3 milyon dolardan 2000-09'da 206.9 milyon dolara çıkmıştır. Baş hâ-

Bankaların hukukun üstünlüğünü çok ciddi şekillerde ihlal etmesine hükümetin verdiği tepki ülkemizdeki yeni yolsuzluk türünü yansıtır: Obama hükümeti, eyaletlerin bankaları sorumlu tutma çabalarına *karşı* fiilen savaşmıştır. Gerçekten de, Massachusetts eyaletinin başsavcısı bankalara dava açtığında, federal devlet tarafından kontrol edilen bankalardan biri[36] bu eyaletle çalışmayı bırakacağı tehdidinde bulunmuştur.

Massachusetts Başsavcısı Martha Coakley bir yıldan uzun bir süre boyunca bankalarla bir uzlaşmaya varmaya çalışmıştır ancak bankalar işbirliğine ve uzlaşmaya yanaşmamıştır. Onlar için işledikleri suçlar sadece bir pazarlık meselesiydi. Coakley'in suçlamalarına göre, bankalar hem yanıltıcı hem de yolsuzca hareket etmişlerdi; sahte belgelere dayanarak zor durumdaki borçlulara kanunsuz hacizler getirmekle kalmamışlar (Coakley, on dört vakadan bahsediyor), birçok kez ev sahiplerine kredi şartlarını değiştirme sözü verip bu sözlerini tutmamışlardır. Bu sorunlar tesadüfi değil sistematikti; MERS kayıt sistemi eyaletin mülkiyeti belgelemek için uygulamaya koyduğu sistemi "yozlaştırmıştı." Massachusetts başsavcısı "sorumlu tutmak için fazla büyük" argümanını reddederken çok açıktı: "Bankalar batmak için ya da hareketlerinin etkilerini umursamak için fazla büyük olduklarını düşünebilirler, ancak biz onların yasalara uymak zorunda olmak için fazla büyük olduklarını düşünmüyoruz."[37]

2012 sonlarında, *Wall Street Journal*, ABD'deki haciz krizinin bir başka tatsız boyutunu ortaya çıkardı. Ayrımcılık sadece Üçüncü Bölüm'de bahsettiğimiz ev kredisi verilmesi süreçlerinde değil, haciz süreçlerinde de rol oynamıştı: Ayrımcılık bu sefer ırk değil, gelir düzeyi bazındaydı. Bir milyon doların üzerindeki ev kredilerine haciz getirmek bankaların ortalama olarak iki yıl iki ayını almaktaydı ve bu, yüz bin doların altındaki ev kredilerine haciz getirme süresinden altı ay daha uzundu. Bankaların büyük borçlulara kolay-

---

kimler paralı rakiplerce yenilgiye uğratılmıştır; "saldırgan reklamlar" televizyonda giderek daha fazla yer bulmaya başlamıştır. Bkz. J. Sample, A. Skaggs, J. Blitzer ve L. Casey, "The New Politics of Judicial Elections, 2000-2009: Decade of Change", *Brennan Center for Justice*, New York University School of Law. Aynı zamanda hukukun satın alındığına dair giderek büyüyen bir algı vardır: Vatandaşlar "seçim kampanyası yardımlarının mahkeme sonuçlarını etkilediği" yönünde beklenebilir bir korku yaşarken, ilginç olan, "eyalet hâkimlerinin neredeyse yarısının aynı fikirde olduğudur." Bkz. http://www.brennancenter.org/content/resource/the_new_politics_of_judicial_elections/ (Erişim tarihi: 7 Mart 2012).

36 Devletin yüzde 74'üne sahip olduğu Ally, eski GMAC.

37 Gretchen Morgenson, "Massachusetts Sues 5 Major Banks over Foreclosure Practices", *New York Times*, 2 Aralık 2011, s. B1, B9. New York eyaleti başsavcısı Eric Schneiderman aynı zamanda Bank of America, Wells Fargo ve JPMorgan Chase'e dava açmış ve bu bankaların yaptıklarını "garip ve karmaşık" ve geleneksel kamu raporlama sistemini devre dışı bırakmak olarak tanımlamıştır. Amaç açıktı: Raporlama masraflarından 2 milyar dolar tasarruf etmek. MERS, tabii ki, suçlamaları reddetti. "New York Sues 3 Big Banks Over Mortgage Database", *New York Times*, 4 Şubat 2012, s. B6.

lık sağlama çabası ve bu tip borçluların kendilerini daha iyi korumak için kullandıkları avukatlar da dahil, bunun birçok nedeni vardı.[38]

Bu bölümdeki tartışmalar, Altıncı Bölüm'dekilerle birlikte, finans sektörünün "hukukun üstünlüğünün" *neredeyse her zaman* kendi yararına ve sıradan Amerikalıların çıkarlarının tersine çalışmasını nasıl sağladığını göstermiştir. Bunu yapmak için gereken kaynaklara, örgütlenmeye ve teşviklere sahiptir; bunu, borçlular karşısında kendilerini güçlendirmek için haciz kanununu değiştirerek, kâr amacı güden özel okulların eğitim kredilerine standartları göz ardı edecek şekilde erişimini sağlayarak, tefecilik karşıtı yasaları kaldırarak, sömürücü kredi verme uygulamalarını kısıtlayacak yasal düzenlemeleri engelleyerek ve –ne kadar zayıf olsalar da– sadece gerçekten borçlu olanların evlerini kaybetmesini sağlayan koruma usullerini aşarak başarmışlardır. Borç verirken ve haciz getirirken zayıf, kötü eğitimli ve yoksulları hedeflediler. Büyük tabandan tavana para aktarma projesinde ahlâki değerleri bir kenara bıraktılar.

Altıncı Bölüm'de, bankaların bu kadar nüfuzlu olmasını engelleyerek ve büyük şirketlere yaptığımız gibi, bireylerin borçlarının düzenli bir şekilde yeniden yapılandırılmasına izin vererek haciz krizinin büyük oranda nasıl önlenebileceğini açıkladık. Kredilerin verilişinden son hacze kadar giden sürecin her adımında, pervasız ve sömürücü kredi verme uygulamalarını –hatta belki de Büyük Durgunluk'un kendisini– engelleyebilecek ve iktisadi istikrarı güçlendirebilecek alternatifler ve yasal düzenlemeler uygulanabilirdi ancak paranın önemli olduğu bir siyasal sistemde bu alternatiflerin hiçbir şansı yoktu.

Emlak kredisi fiyaskosu, sömürücü borç verme uygulamalarının devamlılığı ve haciz kanunu "reformu," gelişmiş ve medeni bir toplumun evrensel olarak kabul edilmiş ayırıcı özelliği olan "hukukun üstünlüğü" hakkında derin sorular ortaya çıkarmıştır. Hukukun üstünlüğü, zayıfları güçlüler karşısında korumalı ve herkes için eşit muameleyi sağlamalıdır. Fakat, eşik altı emlak kredisi krizi ertesinde, bunların ikisini de yapmamıştır. Zayıfları koruyan bir hukukun üstünlüğü yerine, zaten güçlü olan bankaları daha da güçlendiren kanunlar, düzenlemeler ve uygulama sistemimiz var. Tabandan tavana para taşırken, gelir ve zenginlik dağılımının her iki tarafındaki eşitsizlik problemleri daha kötü duruma getirildi.

38 Lender Processing Services'in yaptığı veri analizine dayanarak. Ortalamada, büyük krediler için 792 gün ve küçük krediler için 611 gün sürmüştür. Farklar özellikle de mahkeme sürecini şart koşan eyaletlerde büyüktü. Yine de, böyle bir zorunluluğun olmadığı California'da, büyük kredilere getirilen hacizler küçük kredilere getirilen hacizlere kıyasla yüzde 50 daha uzun sürmüştü, 671 güne karşı 445 gün. İlginç şekilde, emlak kredisi krizi öncesinde, hukukun üstünlüğü "sıradan" şekilde işlerken, neredeyse hiç fark yoktu, büyük krediler için 251 günken küçük krediler için 260 gün. Bkz. Shelly Banjo ve Nick Timiraos, "For the Costliest Homes, Foreclosure Comes Slowly", *Wall Street Journal*, 28 Şubat 2012, http://online.wsj.com/article/SB10001424052970204 369404577209181305152266.html

Fiili (*de facto*), yasal olana (*de jure*) karşı

Hukuk sisteminin yürütülmesi maliyetlidir ve bu maliyetlerin büyüklüğünü ve kimler tarafından karşılanacağını oyunun kuralları belirler. Eğer tarafların kendilerinin maliyetleri karşıladığı maliyetli bir sistem kullanılırsa, prensip olarak tam tersi de gözükse, adil olmayan bir sistem kurgulanmış demektir. Yavaş bir hukuk sistemi de adil olmayabilir. Bu, sadece "geç gelen adalet, adalet değildir" kavramının doğruluğundan dolayı değil, gecikmenin maliyetinin yoksullar tarafından zenginler kadar kolay karşılanamamasındandır. Büyük şirketler bu durumun farkındadır. Daha düşük bütçeli rakipleriyle aralarındaki yasal uzlaşma müzakerelerinde kullandıkları standart taktik, önce ufak bir teklif sunmak ve eğer teklif kabul edilmezse, uzun, yüksek maliyetli ve sonucu belirsiz bir yasal süreç başlatma tehdidinde bulunmaktır.[39]

Hukuk sistemine erişim bile maliyetlidir ve bu büyük şirketlere ve zenginlere bir avantaj sağlar. Fikrî mülkiyetin öneminden bahsetsek de, bilimden ve küçük çaplı mucitlerden ziyade patent avukatlarının ve büyük şirketlerin çıkarına olan, pahalı ve adaletsiz bir fikrî mülkiyet sistemi kurgulamış bulunuyoruz.[40] Ortaya çıkabilecek hukuki savaşlarda daha güçlü silahlarının olacağının bilincinde olduklarından, büyük şirketler küçük şirketlerin fikrî mülkiyet haklarını neredeyse tamamıyla cezadan muaf şekilde ihlal edebilirler. Düzenbaz patent trolleri (hukuk şirketleri), uyuyan (henüz piyasada satılan bir malın üretiminde kullanılmamış) patentleri düşük fiyatlardan satın

39 Karmaşık hukuk sistemimiz maliyetlere ve belirsizliğe katkı yapmaktadır. Petrol şirketleri, örneğin denizlerdeki petrol felaketlerindeki yükümlülüklerini (kısmen başarılı şekilde) sınırlandırmaya çalışmışlardır. Mahkemeler, örneğin petrol sızıntısından doğrudan etkilenenlerin ekonomik zararları için yükümlülükleri sınırlandırmıştır. Exxon Valdez sızıntısı vakasında, bu, balıkçılık endüstrisinin yıkılmasından zarar görenlerin birçoğunun kaybolan kârlarını geri alamamaları anlamına gelmiştir. 1990'daki Petrol Kirliliği Yasası, bu sınırlandırmalardan bazılarını düzeltmeye çalışmıştır. Ancak yasal çerçevenin –BP'nin yapmak zorunda kalacağı ödemeleri sınırlandırmak için öne süreceği avukat orduları karşısında– tam olarak test edilmesi yıllar alacaktır. Yasal çerçevenin karmaşıklığını örneklendiren bir tartışma için bkz. Ronen Perry, "The Deepwater Horizon Oil Spill and the Limits of Civil Liability", *Washington Law Review* 86, no. 1 (2011), s. 1-68.

40 Patent sistemi uzun zamandır böyle adaletsiz ve ayrımcılık yapacak bir şekilde kullanılmaktadır. Birleşik Krallık'taki patent ücretleri, en başından beri patent sistemine erişimi sadece zenginlere açık tutmuştur. Bkz. Z. Kahn ve K. Sokoloff, "Patent Institutions, Industrial Organization and Early Technological Change: Britain and the United States, 1790-1850", *Technological Revolutions in Europe* içinde, (ed.) M. Berg ve K. Bruland (Cheltenham, UK: Elgar, 1998). B. Zorina Kahn'ın belirttiği gibi, "Engelleyici derecede yüksek maliyetler... buluşlarda mülkiyet haklarına erişimi sınırlandırmıştır. Bu sınırlandırmalar zengin ve sıra dışı teknik niteliklere sahip olan elit sınıfların lehineydi. Krallık genelinde koruma isteyen mucitlerin üç patent sisteminin bürokrasisiyle mücadele etmesi, bir İngiliz patenti için 100 pound ve İrlanda ve İskoçya'yı kapsayan bir patent için 300 pound tutarında ücretler ödemesi gerekiyordu." Khan, "Intellectual Property and Economic Development: Lessons from American and European History", mimograf, 2003. Ayrıca bkz. B. Zorina Khan, *The Democratization of Invention: Patents and Copyrights in American Development, 1790-1920* (New York: Cambridge University Press, 2005).

alıp, başka bir şirket bu alanda başarılı olduğunda patent ihlali olduğunu savunup, bir tür haraç şekli olarak şirkete kapatma tehdidinde bulunabilirler.

Yaygın olarak kullanılan BlackBerry'nin üreticisi olan Research in Motion şirketinin başına da bu gelmiştir; "patent sahibi şirket" NTP A.Ş.'nin açtığı patent davasının hedefi olmuştur. Bu şirket aynı zamanda Apple, Google, Microsoft, Verizon Wireless, AT&T, Yahoo! ve ABD T-Mobile şirketleriyle de hukuki ihtilaf içerisindedir.[41] Sözde ihlal edilen patentlerin geçerli olup olmadıkları bile açık değildi. Ancak suçlamalar gözden geçirilip geçersiz bulunana kadar –ki bu yıllar alabilir– patent "sahibi," istediği *herhangi* ücret ve patente karşı çıkmak da dahil, *tüm* şartlar kabul edilmediği takdirde ihlal yapan şirketi kapattırabilir. Bu olayda, BlackBerry taleplere boyun eğmiş ve NTP'ye altı yüz milyon dolardan fazla para ödemiştir.[42]

Daha yakın bir geçmişte, cep telefonu endüstrisi (patent sahibi Acacia Araştırma Şirketi ve Apple, Samsung, Ericsson, Google, Microsoft, Motorola, Nokia, RIM, LG ve HP şirketleri), farklı ülkelerdeki çeşitli hukuki platformlarda karmaşık patent anlaşmazlıklarına düşmüştür. Sonuç belirsiz olsa da –eğer belirli taraflar kazanırsa, tüketicilerin seçenekleri önemli ölçüde azalacak ve fiyatlar artacaktır– bu savaşların en büyük kazananının avukatlar olacağı kesindir.

Hukuk sisteminin kendisi, İkinci Bölüm'de açıkladığımız gibi, büyük rantlar elde etmektedir. Var olan kanunları uygulamak için verilen büyük hukuki savaşlarda –örneğin Microsoft'un rekabetçi piyasaları korumak için kurgulanan yasaları ihlal edip etmediği veya bankaların yolsuzluk yapıp yapmadığı gibi– kıtalarca avukat görev almaktadır. Bir silahlanma yarışı süregelmektedir; bu savaşta, özellikle de özel şirketler devletin para harcama kabiliyetini sınırlamak için ellerinden geleni yaptıklarından, yolsuzluk yapan bankaların ve rekabet karşıtı uygulamalar yapan şirketlerin büyük bir avantajı vardır. Bunun sonucu, Menkul Kıymetler ve Mübadele Komisyonu'nun

41 Bazen alt mahkemeler bir karar verirken yüksek mahkemeler başka bir karar verebilmekte ve tüm hukuki süreç çok uzun süreler alabilmektedir. Ayrıca bazı bölgeler patenti tanırken diğerleri tanımayabilmektedir. Bkz. S. Decker, "NTP Wins Court Ruling on 7 Patents from Apple, AT&T Cases", *Bloomberg*, 1 Ağustos 2011. Bu konular hakkındaki daha önceki ve daha genel bir tartışma için bkz. J.E. Stiglitz, *Making Globalization Work* (New York: W. W. Norton, 2006).

42 Haraç alma olanağını kısıtlayacak şekilde patent sisteminin kurgulanmasının çeşitli yolları vardır, örneğin, "makul" bir ücret karşılığında kişilerin herhangi bir patenti kullanma hakkını aldığı yükümlülük sistemi gibi. Farklı fikrî mülkiyet kurguları daha eşit bir oyun alanı sağlayabilir. Kurallardaki küçük değişikliklerin büyük dağılımsal sonuçları olabilir. ABD'de "ilk bulan" yerine "ilk başvurana" patentin verildiği bir sisteme doğru ilerleme hakkında hararetli bir tartışma olmuştu. İlk başvuran sistemi, buluş gerçekleştiği anda patent başvurusu yapmaya hazır olan yüksek sayıda patent avukatını kadrolarında bulunduran büyük şirketlere önemli bir avantaj sağlar. Bkz. Jerome H. Reichman, "Saving the Patent Law from Itself: Informal Remarks concerning the Systemic Problems Afflicting Developed Intellectual Property Regimes", *Advances in Genetics* 50 (2003), s. 289-303. Ayrıca bu makaledeki kaynaklara bakınız.

[*Securities and Exchange Commission*, SEC] Amerikan bankalarının defalarca yaptığı yolsuzlukları takip ediş şeklinde görülebilir.

SEC ve menkul kıymetler yolsuzluğu

Bankaların emlak kredisi piyasasındaki sıradan ev sahiplerini nasıl istismar etmeye çalıştığını anlattım. Bankalar, finansal olarak daha bilgili insanlardan da istifade etmeye çalışmışlardır. SEC (federal menkul kıymetler yasalarının uygulanmasından sorumlu ABD Menkul Kıymetler ve Mübadele Komisyonu), Citibank ve diğer büyük bankalara dolandırıcılık karşıtı yasaları çiğnedikleri için defalarca medeni icra davası açmıştır.

Bundan sonra olanlar genelde şu yolu izlemiştir: Bankalar hiçbir zaman bitmeyecek bir hukuk savaşı başlatma tehdidinde bulunurlar. Bunu uzlaşma takip eder: Bankalar büyük bir ceza öderken suçlarını ne kabul ne de reddederler. Aynı zamanda bir daha böyle bir şey yapmayacaklarına dair söz verirler. Ancak bu sözün hemen ardından, benzer davranışlarda bulunmaya devam ederler. Sonra yine azar işitip ödeyebilecekleri bir ceza alırlar.

Bu elverişli bir çözümdür: Devletin hukuki davaları kovuşturmak için kaynakları sınırlıdır ve dolandırıcılık vakaları fazladır. Devlet bir vakada uzlaşmaya vararak bir sonraki vakaya odaklanma şansı elde eder. Bu sistem bankalara da uyar: Usulsüz davranışlarından elde ettikleri kârlara oranla maliyeti düşüktür ve suçlu olduklarını kabul ettikleri takdirde, zarar vermiş oldukları kişilerin zararlarını karşılamak için açtıkları bireysel davalarda bu, aleyhlerinde delil olarak kullanılabilir. Bankalar, mağdur ettikleri çoğu insanın kendilerine karşı çıkabilecek yasal desteğe devletin yardımı olmadan sahip olamayacaklarının farkındadır. Bu sistemin gerçekten adaletli olduğunu kimse iddia edemez. Bu tip kötü kullanımların düzenli hale gelmiş olduğu bir iktisadi sistem iyi işleyemez: Yolsuzluk, ekonomideki dengeleri bozar ve güveni zayıflatır.

SEC uzlaşmaları mahkemeler tarafından onaylanmak zorundadır ve genellikle mahkemeler bunları formalite icabı onaylarlar. Ancak sonunda hâkimlerden biri, yolsuzluk seviyesini aşırı bulmuştur. Kasım 2011 sonlarında, Manhattan ABD Bölge Mahkemesi'nden Yargıç Rakoff, Citigroup'un bir yolsuzluk suçlamasındaki 285 milyon dolarlık uzlaşma önerisini reddetmiştir. Bankanın bu suçu tekrarlama alışkanlığı içinde olan bir "sabıkalı" olduğunu söylemiştir. SEC uygulamalarının banka davranışları üzerinde çok az etkisi olduğu açıktı; bunun bir nedeni, SEC'nin Citibank gibi suçlarını tekrarlayanlara sözlerini tutmadıkları için hakaret suçlaması getirmemesiydi.

Bu örnekte, Citibank (Goldman-Sachs da dahil birçok başka banka gibi), kısmen bunların başarısızlığına bahis oynayabilmek için (veya bazı başka

bankalarda olduğu gibi, bu bahisleri seçkin müşterilerine oynatarak), batacağına inandığı emlak kredilerinden oluşan menkul kıymetler üretmiştir. Bunların değerleri düştükçe, banka (veya seçkin müşterileri), bu menkul kıymetleri alan müşterilerinin aksine, büyük kârlar elde etti. Bankaların birçoğu ne yaptıklarını bildirmediler. Savunmalarından biri sorumluluğun alıcıya ait olduğu şeklindeydi: "Bize kimse güvenmek zorunda değildir ve güvenenler budaladır." Ancak Yargıç Rakoff'un uzlaşmaya gitmeyi reddettiği davada, Citibank ve bazı diğer bankalar, yatırımlarının riskleri hakkında sessiz kalmanın ilerisine gitmişlerdi; yatırımcılarına portfolyolarındaki yatırımların bağımsız bir grup tarafından seçildiği yalanını söylemişlerdi. Yatırımcılar 700 milyon dolar kaybederken Citibank bundan 160 milyon dolar elde etmişti.

Bu bir istisna olsaydı, suç birkaç kişiye atılabilirdi. Ancak SEC'nin dolandırıcılıkla ilgili uzlaşmalarının analizini yapan *New York Times* gazetesi, "19 şirketin içinde olduğu 51 vakada, kurum [SEC], şirketlerin, hiçbir zaman karşı gelmeyeceklerine söz verdikleri dolandırıcılık karşıtı yasaları çiğnediklerini söylemiştir."[43]

Görünen o ki, kötü davranışları teşvik eden bir ekonomi ve hukuk sistemimiz var: Dolandırıcılıkla elde edilmiş bile olsa, kârlar arttığında yöneticilerin maaşları da artıyor ama bunun maliyetini ödeyen, şirketin hisse senedi sahipleri oluyor. Birçok davada, dolandırıcılıktan sorumlu şirket yöneticisi, pozisyonundan çoktan ayrılmış oluyor. Burada, yöneticilere karşı yürütülen ceza kovuşturmaları hakkında da bir şeyler söylenmeli. Eğer cezaları ödeyenler hisse senedi sahipleriyse ve yöneticiler kendilerine kısa dönem performanslarına bakarak ve riskleri yatırım getirileri dağılımının kuyruk kesimlerine saklayarak (yakalanmak, soruşturulmak *ve* ceza almak gibi düşük olasılıklı olaylar) ek maaş ödemeleri yapıyorlarsa, bu tür dolandırıcılık eylemlerinin alışkanlık haline gelmiş olmasına şaşırmamalıyız. Bu gibi durumlarda şirkete ceza vermekle yetinmemeliyiz; bu kararları alanlar ve böyle davrananlar, davranışlarının sorumluluğunu taşıması gereken insanlardır. Bu suçları işleyenler, hesap sorulabilirliği "kurumsal şirket" adlı soyut kavrama böyle basitçe nakledemezler.

Sonuç

Hukukun üstünlüğünün güçlü olması, genel kabul görmüştür fakat var olan kurallar ve bunların uygulanma biçimi de önemlidir. Toplum ve ekonomiyi yöneten yasa ve düzenlemeleri kurgularken ödün verme sorunları olacaktır; bazı yasa ve düzenlemeler bazı gruplara avantaj sağlarken bazı diğer yasa ve düzenlemeler başka gruplara avantaj sağlarlar.

43 Edward Wyatt, "Judge Blocks Citigroup Settlement with S.E.C.", *New York Times*, 28 Kasım 2011.

Olanların belki de öngörülebilir olduğu birçok örnek inceledik: Yasa ve düzenlemelerle bunların uygulanma şekilleri, toplumun orta ve alt tabakalarından ziyade üst tabakasının çıkarlarını yansıtmaktadır.

Artan eşitsizlik, hatalı seçim kampanyası finansmanı sistemiyle birlikte ABD'nin hukuk sistemini adaletsiz kılmaktadır. Bazıları buna hâlâ "hukukun üstünlüğü" diyebilir ancak bugünün ABD'sinde, Amerikalıların gurur duyduğu "herkes için adalet" talebi daha mütevazı "gücü yetenler için adalet" talebiyle yer değiştirmektedir. Üstelik adalete gücü yeten insan sayısı hızla azalmaktadır.

SEKİZİNCİ BÖLÜM

BÜTÇE SAVAŞI

Büyük Durgunluk'un başlamasıyla devlet gelirlerinde büyük bir düşüş yaşandı ve ülkenin bütçe açığıyla borçları hızla arttı. Hemen sonra, harcamalarda büyük kısıtlamalara giderek açıkları en kısa zamanda kontrol altına almak amacıyla uygulanan ve genellikle *kemer sıkma* adını alan politikalar için ABD ve Avrupa'da çağrılar yapılmaya başlandı.

Başkan Obama, Wyoming Eyaleti eski senatörü Alan K. Simpson ve Başkan Bill Clinton'ın Beyaz Saray eski personel şefi Erskine Bowles'ın yöneticiliğini üstlendiği iki partili bir bütçe açığı düşürme komisyonu kurdu.[1] İki Partili Politika Merkezi [*Bipartisan Policy Center*] adlı bir Washington düşünce kuruluşu kendi önerilerini açıkladı.[2] Temsilciler Meclisi Bütçe Komisyonu Başkanı, Wisconsin Eyaleti temsilcisi Paul Ryan, bir başka öneri sundu.[3] 2011 yazı itibariyle, bütçe tartışmaları alevlendi; Temsilciler Meclisi'ndeki Cumhuriyetçiler, borç tavanının artırılması –ya harcamaları kese-

1 Komisyon raporu şurada mevcuttur: http://www.fiscalcommission.gov/sites/fiscalcommission.gov/files/documents/TheMomentofTruth12_1_2010.pdf

2 İki Partili Politika Merkezi Borç Azaltma Görev Gücü [*Bipartisan Policy Center Debt Reduction Task Force*] (eski Senato Bütçe Komitesi Başkanı Pete Domecini ve eski Beyaz Saray Bütçe Direktörü ve FED Başkan Yardımcısı Alice Rivlin'in başkanlığını yaptığı ve on dokuz eski Beyaz Saray ve Kabine yetkilisinin, eski Senato ve Meclis üyelerinin, eski vali ve belediye başkanlarının ve şirketlerden, işgücünden ve diğer yerlerden liderlerin bulunduğu). Rapor şurada mevcuttur: "Restoring America's Future", http://www.bipartisanpolicy.org/ sites/default/files/BPC%20FINAL%20REPORT%20FOR%20PRINTER%2002% (Erişim tarihi: 5 Mart 2012).

3 "Roadmap for America's Future", öneriler şurada mevcuttur: http://www.roadmap.republicans.budget.house.gov/ (Erişim tarihi: 5 Mart 2012). Temsilciler Meclisi bu bütçenin bir benzerini 15 Nisan 2011'de geçirmiştir; http://budget.house.gov/UploadedFiles/PathToProsperityFY2012.pdf (Erişim tarihi: 5 Mart 2012).

rek ya da vergileri artırarak– büyük bir bütçe açığı indirimi planı içermezse, bu artışa izin vermeyeceklerini söyleyerek ülkeyi fiili olarak rehin aldılar.[4]

Bütçe konusundaki bu riskli davranışlar ülkenin yüz yüze olduğu gerçek ekonomik sorunları belirsizleştirdi: Yüksek işsizliğin yarattığı acil sorunlar, ülkenin üretim kapasitesi ve gerçekleşen üretimi arasındaki fark ve uzun vadeli artan eşitsizlik sorunu. Bu tip tehlikeli davranışlar, dikkatleri böyle sorunlardan bütçe açığı ve azaltılması sorununa çekti.

Çeşitli komisyonlardan gelen tavsiyelerden bazıları üst kesim için vergi oranlarının düşürülmesini ve orta kesim için artırılmasını öneriyordu. Bu tavsiyeler, açığın –devlet harcamaları ve gelirleri arasındaki farkın– en başta nasıl ortaya çıktığını göz ardı ettiler. Eğer açığın asıl kaynağına odaklanmış olsalardı, açığı kontrol altına almak için daha basit yollar olduğunu fark ederlerdi. Bu bölümde, bu tartışmayı yeniden şekillendirmeye çalışacağım. Bütçe, vergi ve harcama politikalarının, ülkemizdeki eşitsizliği azaltmak ve aynı zamanda ekonomik büyüme hızını desteklemek ve bütçeyi kontrol altına almak için fiilen nasıl kullanılabileceğini göstereceğim.

Bütçe açıklarının tarihi

Şu an için hatırlaması güç olabilir ama kontrol dışı bütçe açıklarının ülke politikası gündeminin zirvesine oturmasından sadece on yıl önce, ülkenin GSYİH'sinin yüzde ikisine denk düşen yüksek bütçe fazlaları vardı. Fazla o kadar büyüktü ki, FED Başkanı Alan Greenspan, milli borcun tamamının yakında ödeneceğinden ve bunun da para politikası kullanmayı zorlaştıracağından çekiniyordu. (FED, faiz oranlarını artırmak veya azaltmak için Hazine bonosu satar veya satın alır. Ancak eğer devlet borcu yoksa, satılacak veya satın alınacak Hazine bonosu da olmaz.) Greenspan'a göre, bu potansiyel krizin bir çözümü vardı: Yararlarının çoğunun zenginlere gideceği Bush'un vergi indirimi önerisi. Greenspan'in 2001 yılındaki vergi indirimine desteği çok önemliydi.[5]

4 Tavan, devletin ne kadar borçlanabileceğini sınırlar. Fakat Kongre de harcama talimatı veren ve bazı vergileri değerlendiren yasalar geçirmiştir. Her ne kadar vergi oranlarını Kongre kanunlaştırsa da, vergi gelirleri ekonominin ne kadar iyi gittiğine bağlıdır. Eğer ekonomi iyi gidiyorsa, gelirler yüksek olur; durgunluk dönemlerindeyse gelirler düşüktür. Devlet yıldan yıla borçlanmaya devam ettikçe, toplam borçlar artar. Kongre, biraz tutarsız bir şekilde, devletin ne kadar borçlanabileceğini de sınırlandırır. Bazıları, borç tavanını artırma üzerinde anlaşma olmadığı takdirde devletin kapanmak zorunda kalacağını düşündüler. Ne olursa olsun, imkânsız bir durumla karşı karşıya kalınacağı açıktır: Ya ne kadar harcanacağını belirten yasa çiğnenecek ya da ne kadar borç alınabileceğini belirleyen yasaya karşı gelinecekti.

5 25 Ocak 2001 tarihinde Kongre'de verdiği ifadesinde, Greenspan yakın dönem vergi kesintilerine destek verdi ve devletin borçlarını ödemede aceleci davranması hakkındaki endişelerini belirtti. Greenspan şöyle dedi: "Ancak, sıfır veya sıfıra yakın federal borcun ötesine geçecek kadar fazla vermeye devam etmemiz, federal devletin yüksek miktarda özel (teknik olarak federal ol-

Bu politikanın mantığına şüpheyle yaklaşılması gerekirdi: Ülke borcunun ileri bir tarihte tamamıyla ödenmesi tehlikesine işaret eden öngörüler doğru olsaydı, Greenspan ve Başkan Bush harcamaları artırmak ya da vergi oranlarını düşürmek için meclise başvurabilirlerdi. Ülke borçlarının bitmesiyle giderek yaklaşan sözde felaketi savuşturmak için yeterince hızlı davranmayacakları düşünülemezdi. Bu vergi indirimlerini eleştirenlere göre, Greenspan'ın amacı para politikasından ziyade devletin küçültülmesiyle ilgiliydi. Ülkedeki artan eşitsizlikten rahatsız olanlar içinse, zenginlere yönelik vergi indirimleriyle birlikte, mali kısıtlamaların artmasıyla orta ve düşük gelirli Amerikalıların sosyal güvenliklerinin zayıflayacak olması özellikle sorunluydu.

Fazlanın dört temel gücün etkisiyle açığa dönüşmesi için çok uzun bir süre gerekmedi. Bunlardan birincisi vergi indirimlerinin kendisiydi. Aradan geçen yıllar, bu indirimlerin ülkenin kaldırabileceğinin ne kadar üzerinde olduklarını gösterdi; Meclis Bütçe Ofisi [*Congressional Budget Office*, CBO], vergi indirimlerinin gelecek on yıla uzatılması halinde 2011-20 bütçe maliyetlerinin 3.3 trilyon dolar olacağını tahmin ediyordu.[6] 2012 bütçe açığının yaklaşık beşte birinin Bush vergi indirimlerinden kaynaklandığı düşünülmektedir.[7]

---

mayan) varlık biriktirip biriktirmemesiyle ilgili kritik ve uzun dönemli mali politika sorununu merkeze taşımaktadır. Sıfır borçla, mevcut tahminlerdeki toplam bütçe fazlalarının devamı, federal devletin önemli miktarlarda özel varlık biriktirmesi anlamına gelmektedir. Bu gelişme, sizin ve Hükümetin uygulamayı seçtiği politikalara doğrudan etki eden bir faktör olmalı... Özel varlıkların biriktirilmesini engellemeye yardım etmek için önümüzdeki birkaç yıl boyunca bir vergi indiriminin şart göründüğü günümüz bağlamında, bu sürece geç değil erken başlanması uzun vadeli mali dengeye geçişi yumuşatmaya muhtemelen yardım edecektir." Greenspan şöyle devam etti: "Ve eğer mevcut iktisadi zayıflık bugün muhtemel görünenin ötesine yayılırsa, vergi kesintisi yapmış olmak, gerçekten de, bariz bir olumlu katkı sağlayabilir." Bkz. "Testimony of Chairman Alan Greenspan: Outlook for the Federal Budget and Implications for Fiscal Policy", Bütçe Komitesi önünde, *U.S. Senate*, 25 Ocak 2001, http://www.federalreserve.gov/boarddocs/testimony/2001/20010125/ default.htm (Erişim tarihi: 5 Mart 2011).

6 Bkz. "Current Budget Projections: Selected Tables from CBO's Budget and Economic Outlook: An Update", Ağustos 2010, s. 9-10, http://www.cbo.gov/sites/default/files/cbofiles/ftpdocs/117xx/doc11705/budgetprojections.pdf (Erişim tarihi: 22 Şubat 2012). Bu tahmin, hem 2001'deki İktisadi Büyüme ve Vergi Yardımı Uzlaşması Kanunu [*Economic Growth and Tax Relief Reconciliation Act*] hem de 2003'teki İş ve Büyüme Vergi Yardımı Uzlaşması Kanunu'nun [*Jobs and Growth Tax Relief Reconciliation Act*] etkilerinin artmasıyla ilgili bir ayarlamayı da içerir.

7 *Economic Policy Institute*, "Economic Snapshot", 18 Mayıs 2011, http://www.epi.org/publication/what_goes_into_a_budget_deficit (Erişim tarihi: 5 Mart 2012); CBO verilerine dayandırılmıştır. 2010 yılı Vergi Yardımı, İşsizlik Sigortası Yeniden Yetkilendirilmesi ve İstihdam Yaratılması Kanunu [*The Tax Relief, Unemployment Insurance Reauthorization, and Job Creation Act*], sadece Bush vergi kesintilerini iki yıl uzatmakla kalmadı, aynı zamanda başka vergi harcamaları da yürürlüğe soktu. CBO, kanunun bütçe açığını 2011 yılında 390 milyar dolar ve 2012'de 407 milyar dolar artıracağı tahmininde bulundu. Bkz. "The Budget and Economic Outlook: Fiscal Years 2011 to 2021", *CBO* 2011, http://budget.senate.gov/democratic/index.cfm/files/serve?File_id=94312aeb-8a73-41cdb774-8533403f83a6 (Erişim tarihi: 5 Mart 2012). Ocak 2012'de, CBO bu yıl için açığın yaklaşık 1.1. trilyon dolar olacağı tahmininde bulundu. Bkz.

Ülkenin mali pozisyonunda büyük değişikliğe yol açan ikinci etken, (uzun vadede) bütçe maliyetlerinin 2 veya 3 trilyon doları aşması beklenen Irak ve Afganistan'daki savaşlarıdır. Gerçekte, bu savaşların bütçe maliyetleri onlarca yıl boyunca devam edecektir; savaştan dönen askerlerin neredeyse yarısı bir tür maluliyet ödemesi almaya hak kazanacak durumdadır ve bu ödemelerle söz konusu gazilerin sağlık hizmeti maliyetlerinin toplamının bir trilyon dolara yaklaşması veya bu miktarı geçmesi beklenmektedir.[8] 2011 yılında Irak Savaşı sona erdirilirken bile savaş harcamaları 2012 bütçe açığının hâlâ en az yüzde 15'ine denk düşmekteydi.[9] Bu teşebbüsleri karşılamak için vergileri artırmak yerine bunları kredi kartına yazdırdık ve bunun, özellikle de Büyük Durgunluk öncesi yıllarda, borçlar için bileşik sonuçları oldu. Yüzde 5 faiz oranıyla, 2 trilyon dolarlık milli borcu karşılamak için yılda 100 milyar dolarlık bir faiz ödemesi yapmak gerekmektedir (ana para ödemesi yapılmasa bile). Şu an için faizin faturası düşüktür, çünkü faiz oranları çok düşüktür. Ancak ekonomi toparlandıktan ve faiz oranları normal seviyelere çıktıktan sonra bu fatura çok daha fazla büyüyecektir.

ABD bu savaşları sürdürürken diğer milli savunma harcamalarını –eleştirmenlere göre işe yaramayan silahlara ve olmayan düşmanlara karşı yapılan harcamalar da dahil– yüzlerce milyar dolar artırmıştır[10] . Savunma Bakanlığı ve CIA'in harcamalarına bakarsanız Soğuk Savaş'ın bitmediğini zannedebilirsiniz. ABD, Soğuk Savaş hâlâ devam ediyormuşçasına para harcamaya devam etmektedir: ABD'nin milli savunma harcamaları, dünyanın geri kalanının toplam milli savunma harcamalarına eşittir.[11]

"The Budget and Economic Outlook: Fiscal Years 2012 to 2022", *CBO* 2012, http://cbo.gov/sites/default/files/cbofiles/attachments/01-31-2012_Outlook.pdf (Erişim tarihi: 5 Mart 2012).

8 Güncel ve ıskontolu haliyle, bugünkü dolar bazında. Bkz. J.E. Stiglitz ve Linda Bilmes, *Testimony before the U.S. Congress Hearing on the Economic Costs of the Iraq War*, 24 Ekim, 2007, http://www.hks.harvard.edu/newsevents/news/ testimonies/linda-bilmes-testifies-before-us-house-ofrepresentatives-commitee-on-the-budget-on-theeconomic-costs-of-the-iraq-war; Linda J. Bilmes ve J.E. Stiglitz, *The Three Trillion Dollar War: The True Cost of the Iraq Conflict* (New York: Norton, 2008). Diğerleri, daha bile yüksek rakamlar vermiştir. Eisenhower Çalışma Grubu Araştırma Projesi, Haziran 2011 itibariyle, 2001 yılından beri Irak, Afganistan ve Pakistan'daki savaşlarda 3.2 ila 4 trilyon dolar arasında para harcandığını veya harcanma sözünün verildiğini hesaplamıştır. Bkz. "The Costs of War since 2001: Iraq, Afghanistan, and Pakistan", http://costsofwar.org/sites/default/files/ Costs%20of%20War%20Executive%0Summary.pdf (Erişim tarihi: 5 Mart 2012).

9 "Afganistan ve Irak'taki Operasyonlar ve İlgili Faaliyetler için Fonlar", 2012 yılında tahminen 145 milyar dolar maliyetinde olacaktır. Bkz. "The Budget and Economic Outlook: Fiscal Years 2012 to 2022", *CBO* 2012, http://cbo.gov/ sites/default/files/cbofiles/attachments/01-31-2012_Outlook.pdf (Erişim tarihi: 5 Mart 2012). Neden bunun savaş harcamalarını neredeyse kesinlikle azımsayan bir tahmin olduğuyla ilgili tartışma için bir sonraki dipnota bakınız.

10 Bilmes ve Stiglitz, *Üç Trilyon Dolarlık Savaş*'ta 2003 ile 2008 yılları arasında savaş maliyetlerinin ötesindeki milli savunma harcamaları toplam artışının 600 milyar dolar olduğunu hesaplamışlardır. Bunun önemli bir kısmı, fiilen, gizli savaş harcamalarıydı.

11 Bkz. "Defence Costs", *Economist*, 8 Haziran 2011, http://www.economist.com/blogs/dailyc-

Bu savaşlarda sakat kalan veya ölen on binlerce Iraklı ve Afganistanlı ile binlerce genç Amerikalı büyük bedeller ödemiştir. Her kamusal harcamada, her girişimde kaybedenler gibi kazananlar da olduğu gibi, bu durumda da böyle olmuştur: Ordu müteahhitleri aşırı kârlar elde etmiş ve bunların bir kısmı seçim kampanyalarında "geri kazanılmıştır." Bu harcamaların bir kısmı, devletin rekabetçi piyasa fiyatlarının üzerinde ödemeler yaptığı (İkinci Bölüm'de adlandırdığımız gibi) bir tür "rant" şeklinde olmuştur. Irak Savaşı başında ihalesiz olarak Halliburton ile imzalanan 7 milyar dolarlık anlaşma, bunun klasik bir örneğidir. Altıncı Bölüm'de, devletin, kamu çalışanları bu hizmeti vermiş olsa ortaya çıkacak maliyetin çok üzerinde ödemeler yaptığı dış tedarik anlaşmalarının yüksek bedelini açıklamıştık. Hükümet kısıtlamak istemiş olsa da, silah sistemlerinin maliyetleri çok büyük artış göstermiştir: Lockheed Martin F-35 Bileşik Atış Savaş Uçağı'nın maliyeti, kendi başına Obama'nın teşvik programının yarısı kadardır.[12] (Birçok insanın günümüzdeki bütçe öncelikleri hakkında neden huzursuz olduğunu anlamak zor değildir: ABD'nin kendini içinde bulduğu ve bulacağı türde çatışmalarda yardımcı olamayacak bir savaş uçağı için para varken, ev sahiplerinin evlerinde kalabilmeleri için yeterince para bulunamamaktadır.)

Açığı artıran üçüncü etken, Medicare'in ilaç harcamaları kapsamında yapılan değişiklik olmuştur; bu değişiklik, kendi içinde mantıklı olsa da, maliyetlerin bir kısmı bir başka büyük "rant" oluşturmuştur: Bu sefer ordu dış tedarik şirketleri için değil ilaç endüstrisi için. Küçük bir detayın –sağlık sigortasının ilaç harcamaları kapsamını genişleten yasadaki bir koşulun, dünyadaki en büyük ilaç alıcısı olan ABD'nin ilaç şirketleriyle fiyat pazarlıkları yapmasını engellemesi– bazı tahminlere göre, on yıl içinde yarım trilyon dolara denk düşen bir hediye niteliği taşımasından daha önce bahsetmiştik.[13]

Öte yandan, federal bütçenin fazla vereceği beklentisi içinde olduğumuz 2001 ile göz alabildiğince büyük açıklarla karşı karşıya kaldığımız 2011 yılları arasındaki en büyük fark Büyük Durgunluk'tur. Her ekonomik durgunluk dönemi gelirlerde bir azalışa ve harcamalarda bir artışa neden olur ve 2008 yılındaki Büyük Durgunluk kadar geniş çaplı olanı ülkenin mali pozisyonunda büyük bir yön değişimine yol açar. Kriz öncesinde İspanya ve İrlanda'nın da büyük bütçe fazlaları vardı, şimdiyse mali çöküşün eşiğindeler. ABD ekonomisi sözde toparlanma sürecine girerken bile, ekonomik darboğaz 2012 yılı açığının üçte ikisinin nedeniydi – açığın yüzde 16'sı ekonomi-

hart/2011/06/military-spending (Erişim tarihi: 7 Mart 2012). Ek tartışma için bkz. Bilmes ve Stiglitz, *The Three Trillion Dollar War*.

12 Bkz. "Lockheed F-35 Cost Controls in $662 Billion Defense Bill", *Businessweek*, 15 Aralık 2011, http://www.businessweek.com/news/2011-12-15/lockheed-f-35-cost-controlsin-662-billion-defense-bill.html

13 Bu hükmün maliyetleri hakkındaki tahminler için Üçüncü Bölüm'deki tartışmaya bakınız.

yi canlandırmak için alınan önlemler içindi (vergi indirimleri, eyaletlere yardımlar ve kamu yatırımlarını içeren teşvik paketi) ama tüm açığın neredeyse yarısı (yüzde 48'i) işsizlik sigortası, yemek kuponu ve diğer sosyal güvenlik programlarına yapılan harcamalarda artışa yol açan düşük iktisadi performansın ve düşük vergi gelirlerinin bir sonucuydu. Bu açıklar, ABD'nin 2012 yılındaki GSYİH'sinin potansiyelinin neredeyse 900 milyar dolar altında kalacağı gerçeğini yansıtmaktadır.[14]

Açıkları azaltma konusunu düşünürken akılda tutulması gereken kritik nokta, açıkların durgunluğa değil, durgunluğun açıklara neden olmuş olmasıdır. Daha fazla kemer sıkmak sadece kötü gidişi güçlendirmekle kalacak ve mali durumda umut edilen gelişmeler ortaya çıkmayacaktır.

Bir taşla üç kuş vurmak

ABD'nin mali pozisyonundaki ani değişikliğin *nedenleri*, mali durumu sağlam bir temele oturtmak için açık bir reçete sunmaktadır: Bush döneminde milyonerler için yapılan vergi indirimlerinin kaldırılması, savaşların sonlandırılması ve milli savunma harcamalarının azaltılması, devletin ilaç fiyatları hakkında pazarlık yapmasına izin verilmesi ve en önemlisi, ülkenin tekrar işe koyulması. Tam istihdama ulaşılması, ülkenin mali durumunun iyileşmesi için diğer her şeyden daha fazla katkıda bulunacaktır. Tüm bunlar günümüzün bütçe sorunlarını çözmeye, gelir dağılımını iyileştirmeye ve büyüme hızını artıracak yatırımlar için gereken parayı kullanıma sunmaya yardım etse de, durumu iyileştirecek birkaç başka reformdan bahsedebiliriz.[15]

Vergi sistemini daha *adil* hale getirmek bu tür bir reform olacaktır. Şu anki durumda, Üçüncü Bölüm'de bahsettiğimiz gibi, hayatlarını idame etmek için çalışanlara oranla spekülatörler çok daha düşük oranda vergi ödemektedirler. Bu, yüzde 1'lik kesimin, kendi çıkarlarının herkesin çıkarına olduğu hakkında toplumun geri kalanını nasıl ikna ettiğine dair çok önemli bir örnektir. Hisse senedi gelirlerinin düşük vergilendirilmesi sürdürülebilir büyümeye değil, iki spekülatif balona yol açmıştır: 1997 yılındaki ve 2000'li yılların başlarındaki hisse senedi geliri vergi indirimleri sonrasında ABD'nin art

14 CBO tahmini bkz. "The Budget and Economic Outlook: Fiscal Years 2012 to 2022", *CBO*, 2012, s. 117. http://cbo.gov/sites/default/files/cbofiles/ attachments/01-31-2012_Outlook.pdf (Erişim tarihi: 5 Mart 2012).

15 ABD hükümeti, bir süre için, sıradan Amerikalılar gibi, devletin gerçek mali durumunu gizleyen balondan yarar sağladı. Gelirlerin bir kısmı yapay hisse senedi değer artışlarından ve balon fiyatlardan elde edilen kârlardan geliyordu; dolayısıyla, yukarıda bahsedilen dört uygulama geri çevrildiğinde bile, bütçe açığı devam ediyordu. Bunun yanında, sağlık hizmetlerindeki enflasyon genel enflasyonun üzerine çıktı ve bu Medicare ve Medicaid programlarında ek harcamaları zorunlu kıldı.

arda hem bir teknoloji balonu hem de bir emlak balonu yaşaması bir tesadüf değildir.[16]

Benzer şekilde, Bush, 2003 yılında kâr payı ödemelerine getirilen vergilerin (geçici olarak) azami yüzde 15'e düşürülmesi konusunu başarıyla savunmuştur; bu, benzer düzeyde ücret ve maaş geliri elde eden birinin ödediği oranın yarısından daha azdır. Bunun şirketlerin fabrika ve ekipman yatırımlarını artıracağı savunulmuş, ancak bu olmamıştır. Hatta, tam tersi bir etkisinin olduğu savunulabilir. Dördüncü Bölüm'de gözlemlediğimiz gibi, şirketler vergi oranları düşükken kâr payı ödemeye fiilen teşvik edilmiş ve bu iyi bir yatırım projesi ortaya çıktığında kullanılabilecek şirket içi fonları azaltmıştır.[17]

Bunun ötesinde, vergi sisteminin sadece daha adil değil, aynı zamanda daha ilerici hale getirilmesi, yasal boşlukların doldurulmasıyla birlikte zenginler için vergi artırımları ve düşük gelirliler için vergi oranlarının düşürülmesini içermektedir. Yerel yönetimlerin düzenlediği bonolardan elde edilen faizlerin vergiden düşülebilmesi, *sözde* bundan yararlanacak belediyelerden çok zenginlerin çıkarına olan bir "yasal boşluğa" bir örnektir. Vergiden düşebilme olasılığı, şehirlerin daha düşük faiz oranlarıyla borçlanabilmesine izin verir ancak bu, sadece ufak bir fark yaratır. Hesabı basitleştirmek için faiz oranının yüzde 10 olduğunu varsayarsak, vergiden düşebilme imkânı bir şehrin borçlanma faizini belki yüzde 9'a düşürebilir. 100 milyon dolarlık bir bonoda, şehir böylece yılda 1 milyon dolar tasarruf eder. Çoğu yüksek gelirli olan bono sahipleriyse faiz ödemelerinden 9 milyon dolar gelir elde eder ve bu faiz gelirleri üzerinden hiç vergi vermezler. Şimdi bu kişilerin federal ve eyalet vergi oranları toplamının yüzde 40 olduğunu varsayalım. 4 milyon dolar vergi ödemesi yaptıktan sonra net 6 milyon dolar faiz geliri elde etmiş olurlardı. Mevcut sistemimizdeyse net 9 milyon dolar gelir elde etmekteler. Şehrin 1 milyon dolar tasarruf ettiği doğru olsa da, bu 1 milyon dolarlık yardımın gerçekleşebilmesi için eyalet ve federal hükümetin 4 milyon dolarlık vergi gelirinden feragat etmesi gerekiyor. Zengin bono sahipleri, şehirlerin elde ettiği getirinin üç katını kazanmaktalar. Fede-

16 Elbette hisse senedi değer artışlarından elde edilen kârlara getirilen vergi kesintisi balonun yaratılmasının hikâyesinin sadece bir bölümüydü. Gevşek düzenlemeler ve düşük faiz oranları da bir rol oynamıştı.

17 Bkz. Anton Korinek ve J.E. Stiglitz, "Dividend Taxation and Intertemporal Tax Arbitrage", *Journal of Public Economics* 93 (2009), s. 142-59. Kâr payı ödemelerindeki ayrıcalıklı vergi uygulamasının savunucuları bir başka argüman daha öne sürdü: Aynı anda hem şirket kârlarını hem de kâr payı ödemelerini vergilendirmek adil değildi. İlk başta, ayrıcalıklı uygulama sadece fiilen vergi veren şirketlere yönelik şekilde tasarlanmıştı; ancak sonra, son dakika hamlelerinden biriyle, bu sınırlandırma kaldırılmıştı. Sonuç daha bile yüksek bir eşitsizliktir: Şirket kârları vergilerinden kaçan gelir, daha sonra, ödendiğinde, ücret kazananların benzer gelirlerinden daha düşük oranlarda vergilendirilmektedir.

ral hükümetin şehirlere doğrudan sübvansiyonlar vermesi çok daha verimli olurdu.[18]

İktisadın temel bir prensibine göre, kiraları vergilendirmek oldukça verimlidir, çünkü bu tür vergiler herhangi bir dengesizlik yaratmaz. Toprak kiralarına getirilen bir vergi toprağın ortadan kalkmasına yol açmaz. Gerçekten de 19. yüzyılın büyük ilerici düşünürü Henry George, devletin sadece bu tür vergilerden yararlanması gerektiğini savunmuştur.[19] Elbette bugün artık kiraların çeşitli türleri olabileceğinin farkındayız; sadece toprak üzerinden değil, aynı zamanda petrol, gaz, mineral ve kömür madenleri gibi doğal kaynakların değeri üzerinden de kira toplanabilir.[20] Tekel gücünün uygulanması sonucunda elde edilen rantlarda olduğu gibi, başka kira kaynakları vardır. Bu tip kira ve rantlara getirilecek katı bir vergi, sadece eşitsizliği azaltmakla kalmaz aynı zamanda ekonomi ve demokrasimizi dengesizleştiren rant peşindeki davranışlara yol açan teşvikleri zayıflatır.

Sağ kesim, tüm vergilerin davranışları bozucu nitelikte olduğunu savunur ama bu kesinlikle doğru değildir: Kira vergileri aslında iktisadi verimliliği artırır. Ancak bazı yeni tür vergiler bu konuda daha başarılı olabilir.

İktisadın bir başka temel bir prensibine göre, kötü şeyleri vergilendirmek, iyi şeyleri vergilendirmekten daha iyidir. Çalışmayı (üretken bir şeyi) vergilendirmektense çevrenin kirletilmesini (petrol şirketlerinin sızıntıları sonucunda denizlerimizi kirleten petrol, kimyasal madde şirketlerinin ürettiği zehirli atıklar veya finans şirketlerinin zararlı yatırım ürünleri gibi kötü şeyleri) vergilendirmek daha iyidir. Kirletenler topluma yükledikleri maliyetleri kar-

---

18 Yerel yönetim vergisi hükmünün asıl verimsizliği bu farazi örneğin ima ettiğinden daha düşüktür. Bir çalışmaya göre, yerel yönetimlerin hazırladığı tahvillerle ilgili muafiyetin sağladığı yararın yüzde 20'si istemsiz olarak yüksek gelir vergi dilimindeki tahvil alıcılarına akar." Bkz. Jordan Eizenga ve Seth Hanlon, "Tax Expenditure of the Week: Tax-Exempt Bonds", 2 Mart 2011, *Center for American Progress*, http://www.americanprogress.org/issues/2011/03/te030211.html (Erişim tarihi: 5 Mart 2012). Site, şu makaleye atıfta bulunur; T.J. Atwood, "Implicit Taxes: Evidence from Taxable, AMT, and Tax-Exempt State and Local Government Bond Yields", *Journal of the American Taxation Association* 25, no. 1 (2003), s. 1-20.

19 Bkz. Henry George, *Progress and Poverty: An Inquiry into the Cause of Industrial Depressions and of Increase of Want with Increase of Wealth: The Remedy* (1879). Richard Arnott'la birlikte, bu rantların yüzde 100 oranla vergilendirilmesini aslında optimal vergilendirme yapan bazı şartlar bulunduğunu gösterdik. Bkz. "Aggregate Land Rents, Expenditure on Public Goods and Optimal City Size", *Quarterly Journal of Economics* 93, no. 4 (Kasım 1979), s. 471-500. Üreticilerin taşıdıkları risk karşısında kendilerini yeterli şekilde sigortalayamadıkları durumda ortaya çıkan önemli bir istisna vardır. Böyle bir durumda, devlet ağırlıklı olarak bir toprak vergisine ya da sabit miktarlar bazında bir vergilendirmeye dayanmamalıdır, çünkü gelirlere oranla kötü yıllarda büyük ve iyi yıllarda düşük bir yük yükleyecektir. Bkz. K. Hoff, "Land Taxes, Output Taxes, and Sharecropping: Was Henry George Right?" *World Bank Economic Review* 5 (1991), s. 93-112; X. Meng, N. Qian, ve P. Yared, "The Institutional Causes of China's Great Famine", *Yale University* taslak metni, 2010, http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1671744 (Erişim tarihi: 5 Mart 2012).

20 Bu kaynakların fiyatları iki parçaya ayrılabilir – rant artı çıkarma masrafları.

şılamazlar. Su ya da hava kirliliği (sera gazı salınımları da dahil) yaratanların davranışlarının sosyal maliyetlerini üstlenmemeleri, ekonomiyi dengesizleştiren çok önemli bir etkendir; negatif dışsallıklar yaratan davranışları azaltan ve kaynakları sosyal katkılarının yüksek olduğu alanlara yönlendiren bir vergi bu bozukluğu düzeltebilir. Başkalarının üzerine yıktıkları maliyetleri karşılamayan şirketler, sonuç itibariyle, sübvanse edilmektedirler. Aynı zamanda, böyle bir vergi on yıllık bir süreç içerisinde devlete trilyonlarca dolar kazandırabilir.

Petrol, gaz, kimya, kâğıt ve diğer sektörlerdeki birçok şirket çevremizi kirletmiştir. Finans şirketleriyse zehirli emlak kredileriyle küresel ekonomiyi kirletmişlerdir. Finans sektörü toplumun geri kalanına devasa dışsallıklar yüklemiştir. Daha önce bahsettiğimiz gibi, büyük oranda sorumlu olduğu finans krizinin toplam maliyeti trilyonlarca dolardı. Hızlı alım satımların ve diğer spekülasyonların nasıl değer yaratmaksızın hareketlilik yaratabildiğini daha önceki bölümlerde görmüştük; bunlar, piyasa ekonomisinin genel verimliliğini düşürebilir bile.

Kirleten öder prensibi, başkalarına yüklenen maliyetleri kirleticilerin ödemesi gerektiğini söyler. Kurtarma planları ve çok çeşitli gizli sübvansiyonlar aracılığıyla aslında finans sektörünü fiilen sübvanse etmekteyiz. Finansal işlemler vergisi de dahil finans sektörüne çeşitli vergilerin getirilmesi, en azından döviz alım satımları gibi seçilmiş bir dizi işlemin vergilendirilmesi için artan bir talep var. Fransa böyle bir vergiyi uygulama sürecine girdi bile. Birleşik Krallık'ta bunun daha sınırlı bir türü var. İspanya ve Almanya'nın devlet başkanlarıyla Avrupa Komisyonu böyle bir vergiyi savundular. Böyle bir vergi çok düşük seviyelerde bile önemli gelirler getirecektir.

Gelirleri artırmanın başka yolları da var: Kaynakların, petrol, gaz ve maden şirketlerine piyasa fiyatlarının altında verilmesinin durdurulması. Devlet, televizyon kanallarının frekansları ücretsiz kullanmasına izin verdiğinde, doğal kaynakları kullanma haklarını açık artırmayla satmaktansa maden şirketlerinden cüzi bir telif hakkı aldığında ve azami kamu geliri elde etmek için iyi işleyen açık artırmalar kurgulamaktansa petrol ve gaz kullanım sözleşmeleri için acil ve düşük fiyatlı satışlar yaptığında olduğu gibi, saçtığı milyarlarca doları rastgele etrafa saçmadığından emin olmalıdır.[21]

Daha fazla gelir elde etmenin yine bazı başka yöntemleri vardır: Vergi kanunumuza gömülmüş (Altıncı Bölüm'de şirket sosyal yardım programları olarak adlandırdığımız) gizli şirket sübvansiyonlarının veya birçok Amerikan şirketinin ödemeleri gereken vergilerden kaçmalarına olanak sağlayan yasal boşlukların ve diğer özel yasa hükümlerinin kapatılması gibi.

---

21 En fazla değer verildiği yerlere gitmesini sağlamak için sübvansiyonları açık artırmayla vermek bile mümkündür. Bunu yapma takdir yetkisini Tarım Bakanlığı'na veren bir hüküm 1995 tarım yasa tasarısına eklenmiş ancak hiçbir zaman uygulanmamıştı.

Altıncı Bölüm'de, çoğu Amerikalının adil bir düzene verdiği öneme dair kanıtlar sunmuştuk. Daha önceki bölümler, zenginlerin kendilerinden daha düşük gelirlilere göre daha az gelir vergisi ödediği sistemimizin adil olmadığını –ve genel kanının da bu yönde olduğunu– göstermişti. Vergi sistemimiz, en azından kısmen, gönüllü katılıma dayanmaktadır ama eğer vergi sisteminin adil olduğu düşünülmüyorsa, katılım da sınırlı kalacaktır. Kurallara uyumun zayıf olduğu veya ancak güç kullanımı gerektiren yaptırımlar sonucunda ulaşıldığı birçok diğer ülkeye benzeyebiliriz. Öte yandan, daha adil bir vergi sisteminin yaratılması önemli ilave gelirler elde edilmesini sağlayacaktır.

Ek vergilerin icrası basit bir prensibe dayanır: Paranın olduğu yere git. Para giderek artan bir şekilde yukarı tabakadakilere gittiği için ek vergi gelirleri de oradan gelmelidir. Durum bu kadar basittir. İyi haber: Zenginlerin ülkenin gelir pastasından aldıkları pay çok büyük olduğundan, bu kişilerin vergi oranlarındaki göreceli küçük bir artış büyük gelirlere yol açacaktır. Zenginlerin, bütçe açığındaki deliği kapatmaya yetecek parasının olmadığından bahsediliyordu, ancak bu durum giderek doğruluğunu yitirmekte. En yüksek gelirli yüzde 1'in ülke gelirinin yüzde 20'sinden fazlasını aldığı günümüzde, bu kesimin vergi gelirlerinde (yasal boşluklar olmadan) yapılan yüzde 10'luk bir ek artış, ülke GSYİH'sinin yaklaşık yüzde 2'sine denk düşen gelirler elde edilmesini sağlayacaktır.

Kısaca, açığı azaltma konusunda *eğer* gerçekten ciddi olsaydık şunları yaparak gelecek on yıl içinde kolayca trilyonlarca dolar elde edebilirdik: (a) Yüksek gelirlilerin vergilerinin artırılması – ülke ekonomisi pastasından çok büyük bir miktar elde ettiklerinden, vergi oranlarındaki küçük bir artış bile önemli gelirlere yol açacaktır (b) Orantısız olarak üst tabaka tarafından kazanılan gelire yapılan – spekülatörlerin ödediği düşük vergilerden yerel yönetim bonoların kazandığı faizlerin vergiden düşülmesine kadar– özel muamelenin ve yasal boşlukların kaldırılması (c) Büyük şirketleri sübvanse eden kişisel ve şirket vergi sistemindeki özel muamele ve yasal boşlukların kaldırılması (d) Kiraların daha yüksek oranlarda vergilendirilmesi (e) Çevrenin kirletilmesinin vergilendirilmesi (f) Toplumun geri kalanına durmadan yüklediği maliyetleri en azından kısmen yansıtması için finans sektörünün vergilendirilmesi; son olarak (g) Ülkemizin –*tüm* Amerikalıların doğal sahibi olduğu– kaynaklarını kullananların bu değerin tamamını ödemesinin sağlanması. Gelir artırıcı bu girişimler sadece daha verimli bir ekonomiye yol açıp açığı önemli derecede kapatmakla kalmayacak, eşitsizliği de azaltacaktır. İşte tam da bu yüzden, bu basit fikirler bütçe tartışmalarının önünde ve merkezinde kendilerine yer bulamamıştır. En yüksek gelirli yüzde 1'lik kesimin önemli bir kısmı gelirlerinin gerektiğinden fazlasını bu hediyelerden

–petrol, gaz ve diğer çevre kirletici aktivite türlerinden, vergi kanununda gizlenen sübvansiyonlardan, ülke kaynaklarımızı ucuza elde etme olanaklarından, finans sektörüne yapılan çok çeşitli özel muameleden– yararlanan sektörlerden elde ettiği için bu öneriler alışılagelmiş açık kapatma gündeminin odak noktaları olmamıştır.

Daha fazla para elde eden ve verimlilikle eşitliği artıran bir vergi sistemi kurgulayabileceğimiz gibi, harcamalar için de bunu yapabiliriz. İkinci Bölüm'de, üst tabakanın gelirlerinin artırılmasında kiraların öneminden bahsetmiş, bazı kira ve rant gelirlerinin devletin bir hediyesi olduğunu söylemiştik. Önceki bölümlerde, devletin yerine getirmesi gereken önemli işlevlerden bahsetmiştim. Bunlardan biri sosyal güvenliktir: Özel sektör yeterince veya kabul edilebilir şekilde yapmakta başarısız olduğunda devletin yoksullara yardım etmesi ve tüm Amerikalılara sağlık sigortası sağlaması. Fakat yoksullar için hazırlanan sosyal yardım programlarından bazıları son yıllarda kısıtlanırken, Altıncı Bölüm'de büyük şirket sosyal yardım programları adını verdiğimiz sübvansiyonlar artırılmıştır.

Elbette sübvansiyonları azaltacak ya da kaldıracak öneriler (gizli veya açık olarak) ne zaman öne sürülse, bu sübvansiyonlardan yararlananlar bunların *kamu çıkarına* olduğunu savunurlar. Buradaki ilginç durum, devletin cömertliğinden yararlanan birçok şirketin aynı zamanda devlet harcamalarına karşı –ve küçük devlet taraftarı– olmasıdır. Kişisel çıkarların adalet konusundaki görüşleri şekillendirmesi insan doğasında vardır. Bu etki aslında bilinçaltı olabilir. Defalarca gözlemlediğimiz gibi, bu sübvansiyonlar ve onları elde etme çabaları ekonomimizi ve siyasal sistemimizi dengesizleştirmektedir.

Bir sonraki bölümde, bu sübvansiyonları kesip parayı başka şekillerde harcayarak istihdamı nasıl artırabileceğimizi anlatacağız.[22]

Çemberi tamamlamak: Bütçe açığı ve yetersiz talep döneminde ekonomiyi canlandırmak

Eğer ekonomi tam istihdamda olsaydı, vergi kanunu ve devlet harcamaları programlarını yeniden düzenlemenin "arz tarafı" etkilerine odaklanırdık; örneğin, şirket sosyal yardımlarının ortadan kaldırılması gibi reformların dengesizlikleri azaltmasına ve böylece, *devlete daha fazla gelir kazandırırken bile*, üretkenliği ve GSYİH'yi artırmasına bakardık.

22 Daha önceki bölümlerde belirttiğimiz gibi, bu sübvansiyonlarla ilgili bir savunmaya göre, bunlar istihdamı artırır. Ancak yine açıkladığımız gibi, ekonomiyi tam istihdamda tutmanın sorumluluğu makro iktisat politikasındadır (para ve maliye politikaları). Eğer makro iktisat politikası iyi yönetilirse, bu sübvansiyonlar olmadan ekonomiyi tam istihdamda tutabiliriz. Eğer makro iktisat politikası iyi yönetilmezse, bu sübvansiyonlarla bile tam istihdama ulaşamayız.

Ancak Sağ kesim bugün, arz ve talep taraflı önlemlerin garip bir karışımını savunmaktadır: Bütçe açığının azaltılmasının, ülke ve ekonomisine duyulan güveni artıracağı ve bunun olumlu bir gelişme olacağı bir şekilde ifade edilir. Ayrıca vergi oranlarının azaltılmasının ekonominin verimliliğini artırıp parayı iyi şekillerde harcayabilenlerin eline vereceği savunulur. Tabii ki, eğer bütçe açığı ve vergi oranlarının düşürülmesi aynı anda olacaksa, bu devlet harcamalarında büyük kesintileri gerektirecektir. Ve asıl amaçlanan da budur: Devletin küçültülmesi. Aslında Sağ kesimin çoğunluğu milli savunma harcamalarını korumak istediğinden, eğitim, araştırma ve altyapı yatırımlarındaki –tüm milli savunma dışı harcamalarda– zorunlu kesintiler bu programların içinin boşaltılmasına yol açacaktır.

Ancak bu gündem sadece ülkenin gelecekteki büyüme hızının önünü kesmekle kalmayacaktır; süregelen iktisadi bunalımı derinleştirecektir. Bu bölümde, devletin borçlar üzerine yoğunlaşmaktan vazgeçmeden ekonomiyi nasıl canlandırabileceğini ve Sağ kesimin planlarının neden neredeyse kesin bir şekilde felakete yol açacağını açıklayacağım.

Devlet geleceğe yatırım yapmak için bugün borç alabilir: Örneğin yoksul ve orta sınıf Amerikalılar için kaliteli eğitim sağlamak ve Amerika'nın nitelikli iş gücüne talebi artıran teknolojiler geliştirip aynı zamanda da çevreyi korumak için. Bu yüksek getirili yatırımlar, ülkenin (aynı anda varlık *ve* borçlarını gösteren) bilançosunu iyileştirecek ve borçlanabildiği çok düşük faiz oranlarını geri ödemeye rahatça yetebilecek getiriler kazandıracaktır. Tüm iyi işletmeler büyümeyi finanse etmek için borç alırlar. Ayrıca yüksek getirili yatırımları ve –bugün ABD'de olduğu gibi– düşük sermaye maliyetleri olduğunda bolca borçlanırlar.

Hem son çeyrek yüzyıldaki yetersiz yatırımların sonucu olarak kamu yatırımlarının getirisi çok yüksek olduğundan hem de çok ucuza *uzun vadeli* borçlanılabildiğinden, ABD bu stratejiyi uygulayabilmeye özellikle elverişli bir konumdadır. Ama maalesef *bütçe açığı fetişizmi*, özellikle de Sağ kesim içinde (hatta merkezdeki birçok kişinin zihninde) kendine sağlam bir yer edinmiştir. Onlarca yıl devam eden inanılmaz kötü performanslarına rağmen hâlâ güven duyulan kredi derecelendirme kuruluşları, ABD'nin kredi notunu düşürerek bu kavgaya katılmışlardır. Ancak borcun kalitesinin testi, yatırımcının talep ettiği risk primidir. Bu kitap baskıya giderken, ABD Hazine bonosuna neredeyse yüzde sıfır (ve reel olarak negatif) faizde talep vardır.

Bütçe açığı fetişizmi ekonominin prensiplerine uymasa da, hayatımızın bir parçası haline gelmek üzeredir. Ülkenin geleceğine yatırım yapma stratejisi orta ila uzun vadede ülke borcunu azaltacaktır; ancak kısa vadede devletin borçlanması gerekecektir ve açık fetişizminin etkisi altında olanlar bunu yapmanın pervasızca olacağını savunmaktadırlar.

Açığın *şu an* için artmaması gerektiğine dair bir vurgu olsa da, ekonomiyi canlandırmak için kullanılabilecek bir başka strateji daha vardır; bu, *denk bütçe çarpanı* adı verilen ve uzun zamandır kullanılan bir prensibe dayanmaktadır. Devlet –*şu anki* açık sabit kalacak şekilde– aynı anda vergileri ve harcamaları artırırsa, ekonomiyi canlandırmış olur. Vergiler kendi başına tabii ki ekonomiyi durgunlaştıracaktır ancak devlet harcamaları ekonomiyi canlandıracaktır. Analizler, canlandırıcı etkinin durgunlaştırıcı etkiye göre baskın olduğunu *tartışmasız bir şekilde* göstermektedir. Eğer vergi ve harcamalardaki artışlar dikkatli bir şekilde seçilirse, GSYİH'deki artış harcamalardaki artışın iki ila üç katı kadar olabilir.[23] Devlet bütçe açığı –varsayımımıza göre– ne artar ne de azalırken, kamu borcu, büyüme hızının artması sonucunda yükselecek vergi gelirleri sayesinde orta vadede azalacaktır.

Çemberi tamamlamak için –yani borç ve açık kısıtlamaları içinde ekonomiyi teşvik etmek için– devlet kendi boyutunu artıramasa bile işe yarayacak son bir yol daha vardır. Bir önceki bölümde tartıştığımız reformlar işte özellikle bu noktayla ilgilidir.

Yüksek çarpanlı (her bir dolar harcamanın GSYİH'de daha fazla artışa yol açtığı) programlara daha fazla ve düşük çarpanlılara daha az para harcayarak, farklı vergi ve harcamaların ekonomiyi canlandırma derecelerinden yararlanabiliriz; düşük çarpanlı kaynaklardan alınan vergileri artırabilir ve yerine yüksek çarpanlı kaynaklardan alınanları düşürebiliriz. Afganistan'daki yabancı dış tedarik şirketlerine verilen paralar ABD ekonomisini canlandırmaz; uzun zamandır işsiz olanlara işsizlik sigortası ödemekse canlandırır, çünkü bu kişilerin paraya o kadar ihtiyacı vardır ki, aldıkları yardımın tamamını harcamaya meyillilerdir. En zenginlerin vergilerinin artırılması, bu kişilerin harcamalarını alınan her dolar için en fazla seksen sent düşürecektir; yoksul kesimin vergilerinin düşürülmesiyse, alınmayan her bir dolar için harcamaları bir dolar artıracaktır. Dolayısıyla, vergi sisteminin daha artan oranlı hale getirilmesi sadece eşitsizliği azaltmayacak aynı zamanda ekonomiyi de canlandıracaktır. *Ekonomik canlanma yukarıdan aşağı doğru değil aşağıdan yukarı doğru olabilir.*

GSYİH'deki artıştan zenginler bile yararlanabilir, hatta bazı durumlarda bu, kazanımlar ödemek zorunda kaldıkları daha yüksek vergileri dengeleyecek kadar büyük olabilir. Kira ve rantları artıran devlet programları (devlete verilen mal ve hizmetlerden alınan yüksek ücretler, zengin çiftçilere verilen sübvansiyonlar veya şirket sosyal yardımları gibi) orantısız bir şekilde zen-

23 Denk bütçe çarpanının normal olarak sıfır yakınında olduğu varsayılır. Fakat eğer aksi takdirde çok tasarruf yapacak olan zenginlerin vergileri artırılırsa ve eğer harcama artışları eğitim yatırımları gibi "yüksek çarpanlı" faaliyetlere yönlendirilirse, denk bütçe çarpanı çok daha yüksek olabilir.

ginlerin avantajına olduğundan, bu programlardaki kesintiler –ve bu kesintilerden elde edilen paranın daha fazla yatırım ve sosyal güvenlik için kullanılması– eşitliği, verimliliği ve büyüme hızını artırır; böylece kötü durumdaki ekonominin canlanmasına da yardım eder.

Yunan faktörü

Yunanistan'da devam eden borç krizi ve Avrupa'nın başka bölgelerindeki diğer sorunlar birçok kesimde borç korkusunun oluşmasına yol açmıştır. Avrupa'daki krize bakan çoğu insan ön yargılarının teyit edildiğini görür; yüksek vergi ve borçlar, aşırı cömert bir sosyal refah sistemiyle birleştiğinde olacak budur. Ancak Avrupa'da olanlarla ilgili bu çıkarım aslında yanlıştır ve Yunanistan'ın (ve diğer Avrupa ülkelerinin) durumuyla ABD'nin durumu arasında –parasal sistemden kaynaklanan– önemli bazı farklar vardır.

Yunanistan aşırı harcama yapmakla suçlanabilir. Fakat tekrarlarsak, bunda finans sektörünün sorumluluğu da vardır: Amerikan bankalarından biri, Yunanistan'daki geçmiş hükümetlerden birine, devletin mali durumunu vatandaşlarından ve AB'den saklamasına türev yatırım araçları kullanarak yardım etmiştir. Ancak diğer kriz ülkeleri mali savurganlıkla suçlanamazlar: İrlanda ve İspanya'nın krizden önce devlet bütçeleri fazla veriyordu.

ABD ile Yunanistan (ve adı geçen diğer ülkeler) arasındaki büyük farklardan biri, diğer ülkelerin borçları doğrudan kontrol edemedikleri euro birimindeyken, ABD'nin borcunun dolar bazında olmasıdır ve ABD kendi dolar matbaalarını kontrol etmektedir. Bu yüzden (derecelendirme kurumlarından birinin yaptığı) ABD'nin temerrüde düşebileceği uyarısı absürde yakındır. Elbette borçları ödemek için aşırı para basılması sonucu paranın büyük oranda değer kaybetmesi gibi düşük bir olasılık mevcuttur. Ancak o zaman sorun enflasyon olur ve şu an piyasalar enflasyonun önemli bir risk olduğunu düşünmemektedir. Bu çıkarım, devletin uzun vadeli borçlar için ödemesi gereken faizin düşüklüğüne ve özellikle de enflasyondan korunan tahviller için ödemesi gereken miktara (ya da daha doğrusu, sıradan tahvillerle enflasyondan korunan tahvillerin getiri farkına) bakılarak yapılabilir. Tabii, piyasalar yanılıyor olabilir ama o zaman ABD'nin kredi notunu düşüren derecelendirme kuruluşları, piyasanın neden yanıldığını ve neden beklediğinden çok daha büyük bir enflasyon riski olduğunu açıklamalıydı. Oysa bu konudaki sorular cevapsız bırakılmıştır.

Eurodan önce Yunanistan'ın borçları drahmi birimindeydi, şimdiyse euro birimindedir. Yunanistan'ın borçlarının euro biriminde olmasının yanında, merkez bankasının kontrolü Avrupa'ya ait. ABD, FED'in Amerikan tah-

villerini satın alacağını biliyor. Yunanistan ise Avrupa Merkez Bankası'nın kendi bankalarının elinde olan Yunan tahvillerini satın alıp almayacağından bile emin değil. İşin doğrusu, Avrupa Merkez Bankası, euro bölgesi ülkelerini, istenilenleri yapmazlarsa tahvillerini satın almamakla sürekli tehdit etmekte.

Sağ kesimin alternatifi

Avrupa'nın iktisadi krizi bir tesadüf olmasa da, bunun sebebi aşırı bütçe açıkları ve uzun vadeli borçlar ya da "sosyal refah" devleti değildir. Bu krizin nedeni aşırı kemer sıkma –2012'deki durgunluğa tahmin edilebilir şekilde yol açan devlet harcamaları kesintileri– ve hatalı bir para düzeni olan eurodur. Euronun yürürlüğe girmesine tarafsız iktisatçıların çoğu şüpheyle yaklaşmıştı. Döviz kurları ve faiz oranlarındaki değişiklikler, ekonomilerin düzenlenmesine yardım etmede kritik öneme sahiptir. Tüm Avrupa ülkeleri aynı şoklara maruz kalıyor olsaydı, döviz kurları ve faiz oranlarındaki tek bir değişiklik herkesin işine yarayabilirdi. Ancak farklı Avrupa ülkeleri birbirlerinden çok farklı şoklarla baş etmek durumundalar. Euro, bu iki ayarlama mekanizmasını ortadan kaldırırken yerine yenisini koymamıştır. Bu siyasi bir projeydi; siyasetçiler, tek para birimi kullanmanın ülkeleri yakınlaştıracağını düşünüyordu ancak euronun düzgün işleyebilmesi için gereken uyum Avrupa'da yoktu. Fikir birliğinde oldukları tek şey, çok fazla borç ve açık yaratmamaktı. Ancak İspanya ve İrlanda'nın gösterdiği gibi, bu yeterli değildi. Siyasi projenin ileride tamamlanacağı umudu vardı. Ama işler iyi giderken bu konuda başka şeyler yapmak için yeterli güç bulunamadı; çeşitli ülkeleri çok farklı şekillerde etkileyen kriz sonrasındaysa irade gücü kalmamıştı. Ülkeler sadece daha fazla kemer sıkma konusunda anlaşabildiler ve bu Avrupa'yı iki çukurlu [*double dip*] bir durgunluğa itti.

Avrupa geneline baktığımızda, işleri en iyi giden ülkeler arasında güçlü sosyal refah programları ve büyük bütçeli devletleriyle İsveç ve Norveç var ama bu ülkeler euroya katılmamayı seçtiler. Ekonomisi düşüşte olsa da, İngiltere de krizde değil; o da euroya katılmamayı seçti ama öte yandan diğerleri gibi kemer sıkma politikalarını uygulamaya karar verdi.

Maalesef Meclis'in birçok üyesi, ABD'nin aynı "kemer sıkma ve küçük devlet" sürüsüne katılmasını –vergi oranlarının ve harcamaların düşürülmesini– istemekte. Vergi ve harcamalarda dengeli artışların ekonomiyi canlandırdığını gördük. Aynı mantıkla, vergi ve harcamalarda dengeli bir düşüş ekonominin daralmasına yol açacaktır. Sağ kesimin istediği gibi bir adım daha ileri gidip açığı azaltmak için cesur ama faydasız bir çabayla harcamaları daha da kısarsak, ekonomik daralma daha da büyük olacaktır.

Bütçe açığı gündeminin maskesini düşürmek: Eşitsizliklerin korunması ve genişletilmesi

Zenginlerin vergi oranlarının diğer çoğu gelişmiş endüstriyel ülkedekinden zaten daha düşük olduğu bir ülkede, zenginlerin ve büyük şirketlerin vergi oranlarının düşürülmesini vurgulayan bir *bütçe açığı azaltma programı* garip görünebilir ama Bowles-Simpson Açık Azaltma Komisyonu'nun yaptığı tam da bu olmuştur.[24] Komisyon, devletin boyutunu sınırlama planının bir parçası olarak, en yüksek marjinal vergi oranını yüzde 23 ila 29 arasına sınırlamayı ve toplam vergi gelirlerini GSYİH'nin yüzde 21'iyle sınırlamayı önerdi. Gerçekten de, bütçe açığındaki düşüşün yaklaşık dörtte üçü devlet harcamalarındaki kesintilerden sağlanmaktadır.

Reagan'ın vergi oranlarının düşürülmesinin vergi gelirlerini fiilen artıracak kadar ekonomik faaliyetleri hızlandıracağını savunan arz-taraflı iktisadı (Üçüncü Bölüm'de anlattığımız gibi), hem Bush hem de Reagan'ın vergi indirimleri sonrasında olanlar tarafından çürütülmüştür. Bugün kişisel vergi oranları 1980'deki seviyelerin çok altındadır ve bu durum vergi oranlarındaki ek bir indirimin vergi gelirlerini daha da azaltacağını gösterir.

Kurumsal şirketlerin vergi oranlarının (şu anki yüzde 35'den yüzde 23 ila 29 arasına)[25] indirilmesi gerektiği argümanı daha da az inandırıcıydı; öte yandan, Bowles-Simpson komisyonunun çeşitli yasal boşlukları kapatma önerileri gerçekten uygulanırsa, birçok kurumsal şirket, vergi oranları resmî olarak düşürülse bile, fiilen daha fazla vergi ödeyecekti. Üçüncü Bölüm'de, fiili –şirketlerin gelirlerinden gerçekten ödediği– vergi oranının yüzde 35'in çok altında olduğundan ve General Electric gibi ülkenin önde gelen kurumsal şirketlerinden bazılarınınsa hiç vergi ödemediğinden bahsetmiştik. Ancak yasal boşlukları doldurmak için inandırıcı nedenler olsa da, sadece yatırım ve istihdam yaratılmasına odaklanıldığında bile anonim şirketlerin genel vergi oranlarının düşürülmesinin tutarlı bir açıklaması yoktu. Nihayetinde faiz gelirinin vergiden düşülebilmesiyle birlikte, vergiler borçlanmanın maliyetiyle getirileri orantısal olarak azaltmaktadır. Bunun, borçlanma aracılığıyla finanse edilen hiçbir yatırım üzerinde kötü bir etkisi yoktur ve vergi-

24 Komisyon üyeleri daha ileri seviyede bir artan oranlı vergi sistemine saygı gösteriyor gibi dursalar da, yaptıkları öneri kesinlikle daha düşük seviyedeki bir sistemi içeriyordu. Komisyon üyeleri, aynı zamanda, aydınlatıcı bir dağılım analizi sunmuşlardır (şirket gelir vergisi değişikliklerinin veya harcama kesintilerinin etkisine değil, sadece bireysel gelir vergisine odaklanan bir analiz). Bu analizde bile, ortalama federal vergilerdeki en yüksek yüzdesel artış en yüksek gelirli ikinci çeyreğin üzerine yüklenmiştir – yüzde 13.5 ile, en üst çeyrekteyse bu oran 10.4'dü. Bununla birlikte, komisyonun yasal boşlukları dolduran bazı reformları eşitliği artırmak adına önemli katkılar yapmaktadır. Buna göre, artan vergi gelirlerinin neredeyse yarısından fazlası en üst yüzde 1'lik kesimden gelir; bu bölümün başında yapılan tavsiyelerle uyumlu bir şekilde.

25 Küçük boyutlu kurumsal şirketler için bu öneriye göre bir vergi artırımı olacaktır.

den düşmek için gösterilebilecek sermaye amortisman oranlarının (şirketlerin, makinelerinin eskiyerek yaşadığı değer kaybını gelirlerinden düşmeleri) yüksekliği göz önüne alındığında, vergi kanununun aslında yatırımı teşvik ettiği görülmektedir.[26] Eğer komisyon verginin yatırımlar üzerindeki etkisi hakkında endişeleniyor olsaydı, genel vergi indirimine gitmektense vergi kanununu buna göre şekillendirmenin daha belirli yolları bulunabilirdi: Amerika'ya yatırım yapan ve istihdam sağlayan şirketlerin vergilerinin azaltılmasını ve bunu yapmayanlarınkinin artırılmasını önerebilirdi. Böyle bir uygulama gelirleri artırır ve ABD içinde daha fazla yatırım ve istihdam için teşvikler sunardı.

Açık düşürme gruplarının her biri, vergi kanununun teşvikleri bozucu yönlerini –ekonomideki belirli sektörleri desteklemek için özel çıkar grupları tarafından yerleştirilen hükümlerini– çözmeye çalıştı. Ancak hiçbir grup bu kitapta vurguladığımız (finans sektörüne verilenler de dahil) kurumsal şirket sosyal yardımlarını ve gizli sübvansiyonları kaldırmayı önermedi; bu durumun kısmi nedeni, Altıncı Bölüm'de gördüğümüz gibi, Sağ kesimin büyük şirket sosyal yardımlarının bir "sınıf savaşı" olduğuna dair Amerikalıları inandırması olmuştur.

Vergiden düşülenler

Açığı azaltmayı savunanların önemli bir kısmı, orta sınıfa ayrıcalıklı getiriler sağlayan bir dizi vergi muafiyetine –emlak kredisi faizlerinin ve sağlık sigortasının vergiden düşülmesine– özel ilgi göstermiştir.[27] Ama bu muafiyetlerin kaldırılması, orta sınıfın vergilerinin fiilen artırılması anlamına gelir. Öte yandan, bu sınıfın gelirleri yıllardır sabit kalmıştır. Orta sınıfın sorunlarıyla ilgilenen biri, bu muafiyetlerin kaldırılmasının zenginlerin değil, orta sınıfın vergilerinin düşürülmesiyle dengelenmesi gerektiğini görürdü.

Çoğu iktisatçı, ev kredisi faizlerinin vergiden düşülmesinin kaldırılmasını desteklerdi, çünkü bu muafiyet ev piyasasında aşırı harcamaya yol açıyordu. Ayrıca bu muafiyet aşırı borçluluğu teşvik etmekle de suçlanabilir. Devlet fiilen borçları sübvanse etmekteydi; bunların gerçek kazananı olan bankacılara verilmiş bir başka gizli sübvansiyon. Daha zengin insanlar daha yüksek

26 Bu sorunun standart ders kitabı anlatımı için bkz. J.E. Stiglitz, *The Economics of the Public Sector*, 3. baskı (New York: Norton, 2000). İlk kuramsal analiz için bkz. Joseph E. Stiglitz, "Taxation, Corporate Financial Policy, and the Cost of Capital", *Journal of Public Economics* 2 (Şubat 1973), s. 1-34.

27 Bowles-Simpson Komisyonu, son raporunda daha dikkatliydi. Yeni vergi kanununun "emlak kredisi çıkarlarının sadece ana konutlar, işverenin sağladığı sağlık sigortası, hayırsever yardımlar [ve] emeklilik tasarrufları ve fonları için (bazı durumlarda geçici, bazılarında kalıcı) hükümler içermesi gerektiğini" savundu.

vergi oranları ödemek zorunda olduklarından, ev kredisi faizlerini vergiden düşebilme olasılığından, daha düşük gelirlilere göre, daha fazla yararlanırlar. Vergi muafiyetleri, şu anki tasarımına göre, hem teşvikleri bozucu hem de eşitsizliğe yol açıcıdır. Düşük gelirli birçok insanın yaşadığı kentsel alanlardaki ev sahipliğini artırmada etkili bile olamayabilir. Konut arzının sınırlı olduğu bu muhitlerde, ev kredisi sübvansiyonları fiyatları artırıp ev sahibi olmayı daha maliyetli hale getirebilir.[28]

Ancak bunların yürürlükten kaldırılmasının zamanlaması sorunludur: Ev kredisi faizlerinin vergiden düşürülmesinin kaldırılması, ev sahibi olmayı daha maliyetli yapıp ev fiyatlarını düşürecektir. Amerikalıların dörtte birinin –yaklaşık on bir milyon ailenin– ev kredisi borçları evlerinin değerinden daha yüksek olduğundan konut sektöründeki kriz daha da artacaktır. Sıkıntı yaşayan insan sayısı hacizlerle birlikte artacak ve ekonominin bu kilit roldeki sektörü gelecek yıllar boyunca durgun kalmaya devam edecektir. Konut piyasasındaki bunalım devam ettiği müddetçe ekonominin geneli de bugün olduğu gibi iktisadi durgunluk yakınlarında kalmaya devam edecektir.

Bu karmaşık durumdan bir çıkış yolu var. İlk kez ev sahibi olanlar için 2009 yılında verilen on bin dolarlık vergi kredisi, bu kişilere *özsermaye* sağlayarak konut piyasasını desteklemiştir. Bu programın yenilenip tüm düşük gelirli aileleri içerecek şekilde genişletilmesi, aynı anda hem konut piyasasını canlandıracak, hem ekonominin sağlığına kavuşmasına yardım edecek hem de düşük gelirli ailelere ev sahibi olma gücünü sağlayacaktır.

Daha genel olarak, vergi kanunundaki çeşitli hükümler (örneğin emeklilik hesaplarına tanınan ayrıcalıklar) bireylerin daha fazla tasarruf etmesini amaçlamaktadır; gerçekten daha fazla tasarruf sağlayıp sağlamadıkları şüpheli olsa da, bu hükümler yüksek gelirli kişilerin çok daha fazla yararına olduğundan, tasarruf eden zenginlerin daha da zenginleşmesine yol açarlar. Ancak buna benzer bir yardım düşük gelirliler için yoktur. Eğer devlet düşük gelirli ailelerin yatırımları için nakit olarak kullanılabilecek bir vergi kredisi sunsaydı (yani vergi ödemiyorlarsa bile tasarruflarını artırsaydı) bu kişileri tasarruflarını artırmak için teşvik etmiş ve belki de böylece zengin fakir arasındaki farkı biraz azaltmış olurdu.

---

28 Nüfusun yoğun olduğu bölgelerde –ev sahipliğinin daha yüksek oy kullanma oranları ve kolektif eylemlere daha fazla katılım aracılığıyla toplulukları iyileştirme olasılığı tam da yüksek olan bölgelerde– konut kredisi çıkarlarının düşülmesinin ev sahipliği oranlarını artırmadığına ve hatta düşürebildiğine dair bulgular vardır. Bu bölgelerde konut arzının esnekliği düşük olduğundan konut kredisi çıkarlarının düşülmesi büyük oranda ev fiyatlarına yansır. Daha yüksek konut fiyatlarında, az ve orta gelirli ailelerin daha azı kira vermek yerine ev sahibi olmaktan fayda görür. Bkz. C.A. Hilber ve T.M. Turner, "The Mortgage Interest Deduction and Its Impact on Homeownership Decisions", *SERC Discussion Papers*, 55, *London School of Economics*, 2010, http://personal.lse.ac.uk/hilber/hilber_wp/Hilber_Turner_2010_08.pdf (Erişim tarihi: 5 Mart 2012).

Bütçe açığının azaltılmasına eşitlikçi bir yaklaşım

Özetle, bütçe açığının azaltılması günümüz ekonomisinin temel ivedi sorunu değildir; bununla birlikte, bunun başarılmasının o kadar zor olmadığı da söylenebilir. Basitçe, devletin mali pozisyonunu 2000'den bugüne tersine döndüren politikalar aksi istikamete çevrilmelidir: Zenginlerin vergileri artırılmalıdır; büyük şirket sosyal yardımları ve gizli sübvansiyonları kesilmelidir; ABD'ye yatırım ve istihdam sağlamayan büyük şirketlerin vergileri bunları yapanlara oranla artırılmalıdır; çevreyi kirletenler vergilendirilmeli ve davranışlarının maliyetlerini yüklenmelidir; ülke kaynaklarının hediye edilmesi durdurulmalıdır; milli savunmadaki boşa harcamalar kesilmelidir; ilaç şirketleri ve milli savunma hizmetleri taşeronlarına, sağladıkları mal ve hizmetler için yüksek fiyatlar ödenmemelidir. Böyle bir plan, bütçe açığı azaltma komisyonunun en kapsamlı hedefine ulaşmasına yetecek kadar para sağlayabilir.

Bu planı, çeşitli komisyonların reform önerileriyle karşılaştırdığımızda şu iki sonuçtan birine ulaşırız: Ya bu komisyonlar bilinçli olarak ekonomiyi zenginlerin çıkarına olacak şekilde yeniden yapılandırma yolunda devam etmeye çalışıyorlardı ya da rasyonel iktisadi politika üretmeyi engelleyen bazı efsanelere kanmışlardı.

Efsaneler

Bütçe tartışmaları daha önce bazılarını incelediğimiz birtakım efsaneler tarafından karanlıkta bırakılmıştır. Arz tarafı efsanesi, zenginlerin vergilendirilmesinin istihdam ve tasarrufları azaltacağını ve bundan –sadece zenginlerin değil– herkesin zarar göreceğini savunur. Her sektör bu efsaneyi kendine göre şekillendirir: Milli savunma harcamalarının azaltılması istihdamı azaltacaktır. Kömür veya petrol sektörlerindeki vergi indirimlerinin azaltılması istihdamı azaltacaktır. Hava veya su kirliliğine katkıda bulunan veya zehirli atıklar yaratan endüstriler, kirletenleri başkalarına yükledikleri maliyetleri karşılamaya zorlamanın istihdamı azaltacağını savunurlar.

Açıkladığımız gibi, tarih ve kuram arz taraflı iktisadın kesinlikle karşısındadır. Ancak bugün bu neredeyse tamamıyla gereksiz bir eleştiri noktası haline gelmiştir. Bugün sorunumuz arz değil taleptir: En azından büyük şirketler, istedikleri tüm yatırımları yapabilecek kadar nakit paraya sahipler fakat ürünleri için talep olmadığından bu yatırımlar gerçekleşmeyecektir. Yatırımı teşvik etmek için öncelikle talebi teşvik etmenin en iyi yolunun ne olduğuna odaklanmalıyız. Düşük ve orta gelirlilerin cebine daha fazla para koymak bunu sağlayacaktır. İşte bu yüzden, vergi artırımlarının yükünün çoğu-

nu fiilen orta sınıfa yükleyen açık azaltma önerileri, işleri açıkça daha kötü hale getirecektir.[29]

Ekonomiyi tam istihdamda tutma sorumluluğu makro politikalara –para ve maliye politikalarına– aittir. İşler iyi giderken ve ekonomi tam istihdam ya da buna yakın bir seviyedeyken, aşırı milli savunma harcamaları ve müsrif büyük şirket sosyal yardımları istihdam yaratmazlar. Bunlar sadece iş gücünü daha verimli kullanımlardan daha az verimli yerlere kaydırarak ekonomiyi dengesizleştirir. Bu dengesizlikleri ortadan kaldırdığımızda, belirli sektörlere göre edinilmiş niteliklere sahip bazı işçilerin, bu vasıflara artık talep olmayacağından, zarar göreceği doğrudur. Ancak bu durum, dengesizlikleri korumak için bir savunma olamaz. Bu, etkilenen işçiler için yeniden eğitim programları açmak için bir neden olabilir. Sağ kesimse böyle yardımları genellikle engellemektedir.

Belki de en etkili efsane, milyonerlerin ve büyük şirketlerin vergilerinin artırılmasının küçük işletmelere zarar vereceği ve böylece istihdamı azaltacağı fikridir. Gerçekte, bu tip vergilerden çok az sayıda –yüzde 1'in altında– küçük işletme etkilenecektir . En ez etkilen şeyse küçük işletmelerin *kârları* olacaktır. Vergi artırımı öncesinde bir işçiyi işe almak ya da yeni bir makine satın almak kârlıysa vergi artırımı sonrasında da kârlı olmaya devam edecektir. Örneğin bir işçinin çalıştırılması 100.000 dolarlık bir kazanç getiriyor ve bunun için şirketin (tüm vergiler dahil) 50.000 dolar ödemesi gerekiyorsa, (büyük veya küçük) şirket 50.000 dolarlık güzel bir kâr elde etmiş olur. Şimdi, eğer işveren elde ettiği bu kardan ek yüzde 5'lik bir vergi ödemekle yükümlü olursa, elde ettiği net kâr 2.500 dolar azalır ama işçiyi istihdam etmesi kendisi için oldukça kârlı olmaya devam eder. Buna karşı çıkan argümanların en dikkat çekici özelliği, temel iktisat bilgisine karşı gelmeleridir: Vergi artırımından önce kârlı olan hiçbir yatırım, hiçbir iş, vergi artırımından sonra kârsız hale gelemez.

Küçük şirketler için kredilerin sınırlı olduğu bu dönemde, milyonerlerin vergilerinin artırılmasının bu kişilerin istenilen yatırımları yapabilme kabiliyetlerini azaltabileceğine dair az da olsa bir endişe olabilir (harcayabilecekleri vergi sonrası para miktarı azaldığı için). İşin ilginç yanı, Büyük Durgunluk sırasında bolca desteklenen bankalar durumun böyle olmadığını iddia etmekteler. Onlara göre, iyi projeleri olan küçük işletmeler ihtiyaç duyduk-

29 Çoğu önerge, her ne kadar muhtemelen toparlanma hakkındaki aşırı olumlu görüşler nedeniyle kısa süreler için de olsa, kesintilerin uygulanmasını erteleyerek, bunu kısmen göz önüne almıştır. Bowles-Simpson yasasında (aksi taktirde kamu harcamalarının olacağı seviyelere kıyasla yapılmış olan) kesintiler 2012'de başlamıştır. Ancak bu kitap basıma giderken, Kongre Bütçe Ofisi ekonominin 2018 öncesinde tam istihdama dönemeyeceğini tahmin etmektedir ve FED o kadar karamsardır ki, faiz oranlarının 2014 sonuna kadar sıfır seviyelerinde kalacağını söylemiştir.

ları parayı alabilmektedirler. Bankacılara göre, küçük işletmelere kredi sağlanamaması bankaların hatası değildir (bankalara büyük miktarlarda yapılan yardımlar, bankaların kredi vermeye devam edebilmesi ve devam etmesi içindi); bu, durgunluğun iyi yatırım olanaklarını ortadan kaldırmasının bir sonucudur. Fakat yatırım yapma kabiliyetinde bir sorun olsa bile bu sorunu çözmek için, büyük şirketlere açık çekler verip bu paranın bir şekilde tabana akarak nihayetinde istihdam yaratmasını beklemekten daha iyi yollar vardır.[30]

Sosyal sigortalarda kesintiler

Sağ kesim zenginlerin vergilerindeki en küçük artışa şiddetle karşı çıkmadığında, yüzde 1 ve müttefikleri zamanlarını sosyal sigortalarda kesintileri savunmakla geçiriyor demektir – küçük düşürücü şekilde ve sıkça *orta sınıfın doğal hakları* adıyla anılan Sosyal Güvenlik (emekli maaşı) ve sağlık hizmetlerinde kesintileri. Sağ kesim, bu her iki programın yürürlüğe konmasına karşı savaşmıştır. Şimdiyse ülkenin mali sıkıntıları için bu programları suçluyorlar.

En çok istedikleri senaryo, bu programların özelleştirilmeleridir. Elbette özelleştirme de bir başka efsane üzerine kurulmuştur: Devlet işletmeleri verimsiz olmak ve dolayısıyla özelleştirme bizi daha iyi bir duruma getirmek *zorundadır*. Aslında, Altıncı Bölüm'de açıkladığımız gibi, Sosyal Güvenlik ve Sağlık Sigortası programlarının işlem maliyetleri benzer hizmetleri sunan özel şirketlerin maliyetlerinden çok çok daha düşüktür. Bu, bizi şaşırtmamalıdır. Özel sektör şirketlerinin amacı kâr elde etmektir – özel şirketler için işlem maliyetleri iyi bir şeydir; azami seviyeye çıkarmak istedikleri, ellerine geçenle ellerinden çıkan arasındaki farktır.[31]

Kamu programlarının gelir ve harcamaları arasındaki açık uzun vadede sorunlara yol açar. Sosyal Güvenlik programında, yüksek seviyede belirsizliğe rağmen, bu açık göreceli olarak küçüktür. Sosyal Güvenlik programının mali durumu ağırlıklı olarak ücretler, nüfus ve yaşam süresi hakkındaki tahminlere bağlıdır. Büyük Durgunluk'u bir yıl önceden tahmin etmekte

30 Bariz bir örnek olarak, yatırım yapan şirketlere vergi kredisi vermek yatırımları teşvik eder ve bu yatırımlar için nakit sağlar.

31 Tam rekabetin olduğu bir dünyada, fiyatlar acımasızca marjinal maliyetlere iner ve marjinal maliyetler de acımasızca mevcut teknolojiyle tutarlı olan en alt seviyeye düşer. Ancak çeşitli nedenlerden dolayı, sağlık sektöründe ve özellikle de sağlık sigortasında, rekabet tam olmaktan oldukça uzaktır. Özel sektördeki işlem maliyetlerinin bu kadar yüksek olmasının nedenlerinden biri, şirketlerin "kaymağı alma" [*cream skimming*] adı verilen bir yaklaşımla sigortalanan kişilerin sağlıklı veya ortalamadan daha sağlıklı insanlar olması için ciddi uğraşlar vermesidir. Bir diğer neden, aşırı kârların varlığında, örneğin reklamlar aracılığıyla, iyi müşterileri çekmek için ciddi kaynaklar harcamalarıdır.

bile başarılı olamayan iktisatçıların kırk yıl ilerisini tahmin edebileceklerine inanmak zordur. Özellikle de nüfusa göre göç alma oranı durgunluk öncesi hızında devam ederse, program bütçesinin fazla vermesi bile olasıdır. Elbette Sosyal Güvenlik programında uzun vadeli ve büyük açıklar olma olasılığına ve gerek katılım payları gerekse haklar hakkında değişikliklere gitmek zorunda kalabileceğimize hazırlıklı olmalıyız.

Bugün bazı değişikliklere gitmek anlamlı olacaktır: Katkı payı yatırılabilecek en yüksek gelir seviyesi artırılmalıdır (2011'de gelirden verilen katkı payları en fazla 106.800 dolar olabiliyordu ve bunun sonucunda ücretlerin yüzde 86'sından daha azı maaş vergisine tabiydi); yaşam süresi arttıkça emeklilik yaşı da değiştirilmelidir (ancak bununla birlikte kısmi maluliyet yüzünden erken emekli olmak zorunda kalanlara verilen destek de artırılmalıdır); sistemin artan oranlı yapısı toplumumuzdaki artan eşitsizliği daha iyi yansıtacak şekilde derinleştirilmelidir. Şu an, üst kesimdekilerin eline geçen yaptıkları katkının biraz altında, alt kesimdekilerin eline geçense yaptıkları katkının biraz üstündedir. Yüksek gelirlilerin katkı paylarının genişletilmesiyle birlikte gelir dengesinin biraz daha düzeltilmesi, hem düşük gelirlilere yardımcı olacak hem de Sosyal Güvenlik programını daha sağlam bir finansal temel oturtacaktır. Uzun vadede, vergilerde ufak bir artış veya haklarda küçük kesintiler gibi bazı ek değişikliklere gidilmek zorunda kalınabilir. Fakat gerçekçi tahminlere göre bile programdaki açık baş edilebilir düzeyde olacaktır.[32]

Sosyal Güvenlik etkileyici derecede başarılı bir program olmuş, sadece yaşlılar arasında yoksulluğu neredeyse tamamıyla yok etmekle kalmamış,[33] hisse senetlerindeki hareketlilik ve enflasyona karşı hiçbir özel sigorta programının yapamadığı kadar güvenlik sağlamıştır. Özel emekli fonlarına güvenmiş olan birçok Amerikalı, neden bahsettiğimi bilir: Devlet programları, özel emeklilik fonlarının yeterli sermayeye sahip olmasına dikkat ederken, şirketlerse çalışanlarını kandırmaktadır. Şirketler iflas etmeden önce CEO'lar büyük ücretlerle ayrılırken, şirketlerin emeklilik fonları riske atılmış olur.

Başkan Bush'un Sosyal Güvenlik'i özelleştirilme planı Amerika'nın emeklilerine daha fazla para ve güvenlik sağlamak ya da verimliliği artırmakla ilgili değildi. Tek bir şeyle ilgiliydi: Yüzde 99'dan yüzde 1'e daha fazla para sağlamaktı: Wall Street'e daha fazla para sağlamak. Söz konusu meblağlar inanılmaz büyüklükte olabilir. Sosyal Güvenlik fonundaki 2.6 trilyon doları düşünün. Wall Street bu parayı yönetmek için yılda sadece yüzde 1 alsa bile bu, yöneticilerin *yılda* 26 milyar dolar ek gelir elde etmesi demektir.

---

32 Bu önerilerin birçoğu Bowles-Simpson'dakilerle tutarlıdır.

33 Gary Engelhardt ve Jonathan Gruber, Sosyal Güvenlik yardımlarındaki artışların 1960 ile 2000 yılları arası yoksulluktaki 17 puanlık düşüşün tamamından sorumlu olduğunu göstermişlerdir. "Social Security and the Evolution of Elderly Poverty", *NBER Working Paper* 10466 (2004).

Medicare

Medicare adlı devlet sağlık sigortasıyla ilgili sorunlar sadece biraz daha karmaşıktır. Amerika, iyi bir sağlık sigortasına sahip olacak kadar şanslı olanlar veya bu hizmetlere sigortasız erişimi olabilecek kadar zengin olanlara en yüksek kalitede sağlık hizmetinin verildiği verimsiz bir sağlık sistemine sahiptir. Çarpıklıklar ve rantlarla dolu olan sağlık sisteminde, yüksek işlem maliyetleri sigorta şirketlerinin kârlarını, yüksek ilaç fiyatları da ilaç endüstrisinin kârlarını beslemektedir. Yaşlılara sağlık sigortası sağlayan Medicare ile yoksullara sağlık sigortası sağlayan programların uzun vadeli açıklarını çözmek için tek bir yol vardır: Sağlık hizmetleri sektörünü daha verimli yapmak. ABD'deki sağlık hizmetlerinin maliyetleri, diğer gelişmiş endüstriyel ülkelerinkine, örneğin yaşam süreleri veya çocuk ya da anne ölüm oranlarından görebildiğimiz gibi, *daha iyi sonuçlara sahip* sağlık hizmetlerinin maliyetlerine yakın olsaydı, ABD'nin bütçe sorunları da çözülmüş olurdu.[34]

Bunun yerine, 2011'deki bütçe açığı azaltma komisyon ve önerileri –Medicare harcamalarındaki artışın sınırlandırılması gerektiğini söylerken bunun nasıl başarılacağını anlatmayarak– ya bu konuyu geçiştirmiş ya da Ryan planındaki gibi, Medicare'i bireylerin *özel piyasada* sağlık sigortası ödemesi yapmak için kullanabilecekleri kredileri toplayabilecekleri bir programa dönüştürmek istemiştir.[35] Topladıkları kredileri kendi paralarıyla destekleyemeyenler, bu krediyle alabilecekleri en iyi sigortayla yetinmek zorunda kalacaklardır. Bu önerinin olası sonuçları açıktır: Eğer sağlık hizmetleri maliyetleri genel olarak artarken yaşlılar için yapılacak olan harcamalar sınırlandırılırsa, kendi ceplerinden ek ödemeler yapabilme kapasitesinde olanlar bu harcamayı yapacaktır; bu ek ödemelere gücü yetmeyenlerse durumu idare etmeye çalışacaklardır; onlar için, fiilen, tayına bağlama uygulaması kullanılacaktır.

Sosyal Güvenlik ve Medicare programlarındaki reformlar zamanla yürürlüğe koyulacağı için bu kesintilerin bugünkü bütçe açığı üzerindeki kısa vadeli etkisi sınırlı olacaktır. Bir taraftan bu büyük bir avantajdır: Mali sorumluluğu üstlenirken *bugünün* ekonomisini yavaşlatmak zorunda kalmayız.[36] Diğer taraftan, gerçek bütçe açığı şahinleri için bu büyük bir dezavantajdır.

---

34 Thomas Ferguson ve Robert Johnson, "A World Upside Down? Deficit Fantasies in the Great Recession", *Roosevelt Institute Working Paper* no. 7, 2010.

35 Obama sağlık programı, sağlık hizmetlerinin maliyetlerinin düşürülmesi amacıyla kurgulanmış bir dizi hüküm içerir. Bunların ne kadar etkili olacağını söylemek için henüz erkendir.

36 Bu, tam olarak doğru değildir: Söz verilen gelecekteki kesintiler bile, eğer inandırıcıysalar, bugünkü ekonomiyi yavaşlatabilirler, çünkü Sosyal Güvenlik ve Medicare programlarında kesintiler olacağını bilen aileler kendilerini korumak için bugün daha fazla tasarruf yapmaları gerektiğini fark ederler. Ayrıca yüksek tasarruflar uzun vadede iyi olsa da, kısa vadeli etkisi –tüketimin azalması– ekonominin toparlanması için iyi olmayacaktır.

Konuşmak kolaydır. Sağ kesim, sosyal programlarda gelecekte yapılacak kesintilerin *yanında* şu an yapılacak büyük harcama kesintileri istemektedir. Ancak şu an büyük kesintiler yapmak, iktisadi durgunluğu ve orta ve düşük gelirlilerin sorunlarını kötüleştirecektir.

Mağduru suçlamak

Bir başka efsane de yoksulların bulundukları durum için kendilerinden başkasını suçlamamaları gerektiği fikridir. İşsizler tembel oldukları için iş bulamazlar. Yeterince çok iş aramamışlardır.[37] İşsizlik sigortasının genişletilmesiyle ilgili öneriler tartışıldığında, bu fikirleri savunan kişiler ahlâki tehlikeden bahsetmeye başlarlar. Onlara göre, işsizleri sigortalamak iş aramanın önündeki teşvikleri azaltır ve bu da daha fazla işsizliğe yol açar. Bu savın ekonomi tam istihdam yakınındayken doğru olup olmadığıyla burada ilgilenmiyorum. Fakat günümüzde her iş pozisyonu için dört başvuru yapılırken, sorun açıkça aday değil pozisyon yokluğudur.[38] Eğer insanlar iş aramak için daha fazla uğraşırlarsa, sadece aynı sayıdaki pozisyon için başvuran aday sayısı artacaktır. İstihdam oranında önemli bir artış olmayacaktır.[39]

Merkez bankası yöneticilerinin (ve Sağ kesimdeki diğerlerinin) standart savunması, ekonomiyi tam işlevsellik seviyesinde tutmak için toplam talebi yönetmekte başarısız olanın ***kendileri*** olmadığıdır. Bunun yerine suçu başkasına, aşırı iş güvencesi ve yüksek ücretler isteyerek iş gücü piyasasını zayıflattıkları için özellikle de işçilere atarlar. Kriz, iş gücü piyasası hakkındaki bu görüşlerin ne kadar yanlış olduğunu göstermiştir: Sözde en esnek iş gücü piyasasına sahip ABD, yüksek seviyede iş gücü güvencelerine sahip olan (İsveç ve Almanya gibi) ülkelerden çok daha kötü performans göstermiştir.[40]

37 Bu yaklaşımın bazı ciddi iktisatçıların da savunduğu farklı bir versiyonuna göre, bu kişiler aslında işsiz değildirler; sadece boş zamanın "tadına" varıyorlardır. Tabii ki, normalde, boş zamanın tadına varan kişi mutlu olmalıdır. Fakat işsiz olanların çoğu için durum böyle değildir. Öte yandan, bu yaklaşıma göre, bu iktisadın değil psikoloji biliminin bir sorunudur.

38 Bu, tabii ki, her iş pozisyonu için yedi adayın olduğu durgunluğun en kötü döneminden daha iyidir. (*Bureau of Labor Statistics* http://www.bls.gov/news.release/jolts.htm). Bir habere göre, McDonald's 50.000 kişiyi işe alacağını açıklayınca 1 milyon kişi başvuruda bulunmuş! Bkz. Leslie Patton, "McDonald's Hires 62.000 in U.S. Event, 24% More Than Planned", *Bloomberg*, 28 Nisan 2011, http://www.bloomberg.com/news/2011-04-28/mcdonald-s-hires-62-000-during-nationalevent-24-more-than-planned.html (Erişim tarihi: 5 Mart 2012).

39 Gerçekten de iş bulmak için en az istekli olanlar ve iş bulma şansı az olanlar ilk ayrılanlar olacağı için işsizlik sigortasının iş arama piyasasının verimliliğini aslında artırabileceği de savunulmuştur. Bunu yaptıklarında, iş arama maliyetleri diğerleri için azalmış ve iş bulanların iyi bir işle eşleşme olasılıkları artmış olur. Bu konudaki tartışmalar için George Akerlof'a borçlu olduğumu söylemek isterim.

40 2010 yılı reel GSYİH büyüme oranı (bir önceki yıla kıyasla yüzdesel değişim): ABD (2.9), İsveç (5.3), Almanya (3.5). 2010 yılı istihdam büyüme oranı (bir önceki yıla kıyasla yüzdesel değişim): ABD (-0.6), İsveç (1.0), Almanya (0.5). Bkz. *OECD* http://www.oecd.org/document/22/0,3

Bunun nedeni çok açıktır: Ücretlerdeki kesintiler toplam talebi düşürmekte ve durgunluğu derinleştirmektedir.

Kemer sıkma politikaları

En kötü efsaneler, kemer sıkma politikalarının ekonomiyi iyileştireceği, daha fazla devlet harcamasınınsa bunu yapmayacağı yönündeki savlardır. Argüman, devletin muhasebe hesaplarının daha iyi durumda olduğunu gören iş insanlarının daha güvenli hissedeceği yönündedir; daha fazla güven daha fazla yatırıma yol açacaktır. İlginç olan, bu sava inananlar iktisadi düzelme için önerdiğimiz ilk stratejiye destek vermelidir: Daha fazla kamusal yatırım. Genel olarak çok yüksek getirileri olduğuna inanılan kamusal yatırım olanakları bulunduğu için –devletin borç almak için ödediği faizden çok daha yüksek getiriler– daha fazla kamusal yatırım uzun vadeli ulusal borçları azaltacaktır; dahası, bunun böyle olacağına dair inanç, güveni artırıp iktisadi faaliyetlere daha da güçlü bir destek sağlayacaktır. Ancak kemer sıkma politikalarını savunanlar kamusal yatırımların artırılmasını desteklemezler.[41]

Kemer sıkma politikalarının getirilerini değerlendirmek için bir başka yol da tarihe bakmaktır. Tarih, kemer sıkma politikalarının neredeyse hiçbir zaman işe yaramadığını gösterir ve iktisadi kuram bu duruma neden şaşırmamamız gerektiğini açıklar. İktisadi durgunluklar *talep eksikliğinden* kaynaklanır: Toplam talebin ekonominin üretim potansiyelinin altında kalmasından. Devlet, harcamaları kıstığında talep daha da azalır ve işsizlik artar.

Kemer sıkmanın güveni artıracağı efsanesinin altında genelde başka bir efsane yatar; devlet bütçesinin bir hane halkı bütçesine benzediği efsanesi. Her hane halkı, er ya da geç, kendi imkânları dahilinde yaşamak zorundadır. İşsizlik yüksek olduğu zaman bu basit kural ulusal bütçe için geçerli olmaktan çıkar. Bunun nedeni, harcamaların artırılmasının aksi takdirde işsiz olacak kişiler tarafından doldurulacak pozisyonları yaratan bir üretim artışına yol açmasıdır. Tek bir hane halkı, gelirlerinden daha fazla harcama yaparak makro ekonomiyi değiştiremez. Bir devletse bunu yapabilir. Dahası, GSYİH'deki artış devletin yaptığı harcamalardan kat kat yüksek olabilir.

746,en_2649_39023495_ 43221014_1_1_1_1,00.html. Dördüncü Bölüm, daha fazla sosyal güvenliğin çeşitli kısa ve uzun vadeli yararlarını açıklamıştı – iyi yönetildiğinde iktisadi performansı iyileştirebilecek ve daha yüksek uzun vadeli büyümeye yol açabilecek şekilde, daha fazla risk alma, daha yüksek istikrar ve örneğin ticaret anlaşmaları gibi uygulamalar için siyasi destek.

41 Kamu yatırımlarına karşı çıkanların duruşlarının anlaşılır olabilmesi için yüksek getirili kamu yatırımı fırsatlarının bulunmadığına dair ek bir varsayım gerekir. Fakat, daha önce tartıştığımız gibi, yatırım, eğitim, araştırma ve diğer alanlarda bir çok yüksek getirili yatırımın bulunduğu yaygın şekilde kabul görmektedir.

Finans sektöründekiler güvenin önemini vurgularlar ama güven işsizliği artıran ve üretimi düşüren politikalarla elde edilemez. Güven, ancak daha fazla büyümeye götüren politikalarla tazelenebilir. Fakat kemer sıkma politikaları bunun tam tersini yapar.

Kemer sıkmayı savunanlar, ekonomik zorluklar yaşamış ve bu sıkıntılardan kemer sıkma politikalarıyla kurtulmuş ülkeleri örnek verirler. Ancak dikkatli bir analiz, bu ülkelerin hepsinin küçük olduğunu ve hızlı iktisadi büyüme yaşayan ticaret ortaklarına sahip olduğunu gösterir.[42] Böyle bir durumda, artan ihracat azalan devlet harcamalarının yerini kolayca alabilir. Günümüz için bu durum, ticaret ortakları da iktisadi durgunluk yaşayan ABD ve Avrupa için geçerli değildir.[43]

Kemer sıkmayı savunanların bu politikaların daha önce defalarca yol açtığı felaketlerden ders almış olacakları beklenebilir: Herbert Hoover'ın kemer sıkma politikaları 1929 borsa çöküşünü Büyük Buhran'a çevirdi; IMF'nin kemer sıkma politikaları Doğu Asya ve Latin Amerika'daki iktisadi sorunları durgunluğa ve buhrana çevirdi; birçok Avrupa ülkesinin (Birleşik Krallık, Letonya, Yunanistan, Portekiz) kendi kendine zorla uyguladığı kemer sıkma politikaları şimdi tam olarak aynı etkiyi göstermektedir. Ancak kemer sıkmayı savunanlar bu çok çeşitli ve kesin kanıtlarla yüzleşememişlerdir. Kan almaya inanan ve hastaları iyileşmediği zaman tedavi dozunun artırılması gerektiğini söyleyen Ortaçağ doktorları gibi, 21. yüzyıl iktisadının kan alıcılarının fikirlerini değiştirmeye niyetleri yoktur. Hep daha fazla kemer sıkma talep edecekler ve ilk dozun neden tahmin edilenin tersine işe yaramadığına dair sayısız bahane üreteceklerdir. Bu sırada işsizlik artacak, ücretler azalacak ve orta ve düşük gelirli sınıfların dayandığı devlet programları kuruyup gidecektir.

Buna karşın, devlet harcamaları başarılı olmuştur. Ülkeyi sonunda Büyük Buhran'dan kurtaran, İkinci Dünya Savaşı beklentisiyle artırılan devlet harcamaları olmuştur. Yeni Düzen [*New Deal*] biraz canlandırıcı olmuş ve ekonominin 1933 ile 1936 arasında düzelmesine yardım etmiş olsa da bu etki yerel ve eyalet seviyelerindeki harcama kesintileriyle tarımdaki zayıflığın bileşik etkilerini geri döndürmeye yetecek kadar büyük değildi (nüfusun dört-

42 Ayrıca çoğu örnek esnek döviz kurlarına sahip ülkelerle ilgilidir. Düşük kur ihracatı artırır. Döviz kurları büyük oranda ABD'nin kontrolü dışındadır; örneğin, eğer Avrupa'nın krizi kötüleşirse, euro dolara karşı değer kaybedebilir ve ABD ihracat yapmakta zorlanabilir.

43 Bkz. Arjun Jayadev ve Mike Konczal, "The Boom Not the Slump: The Right Time for Austerity", *Roosevelt Institute*, 23 Ağustos 2010; şu makaleyi güçlü şekilde eleştirmişlerdir: Alberto Alesina ve Silvia Ardagna, "Large Changes in Fiscal Policy: Taxes Versus Spending", *NBER Working Paper* no. 15438, 2009. IMF benzer sonuçlara varmıştır. Ayrıca, bkz. Olivier J. Blanchard, David Romer, Michael Spence ve Joseph E. Stiglitz (ed.), *In the Wake of the Crisis: Leading Economists Reassess Economic Policy* (Cambridge: MIT Press, 2012), özellikle de şu makale: Robert Solow, "Fiscal Policy", s. 73-76. Ayrıca bkz. Jaime Guajardo, Daniel Leigh ve Andrea Pescatori, "Expansionary Austerity: New International Evidence", *IMF working paper*, Temmuz 2011.

te birini oluşturan bu sektördekilerin gelirleri bu dönemde dramatik bir düşüş yaşamıştı – sadece 1929 ile 1932 arasında yüzde elli oranında).[44] Daha sonra 1936'da, Roosevelt'in ilk başkanlık döneminin sonunda, bütçe açığı hakkındaki çekinceler ve mali konularda tutucu olanlardan gelen baskılar Roosevelt'i federal harcamaları kısmaya zorladı. Ekonominin canlanması durdu ve büyüme negatife döndü.[45]

Canlandırma programlarının başarısızlığı efsanesi

Kemer sıkma savunucuları, daha fazla devlet harcaması isteyenlere, bu harcamaların ekonomiyi canlandırmayacağı argümanıyla karşı çıkarlar. Eleştirilerine, Şubat 2009'daki neredeyse 800 milyar dolarlık canlandırma paketinin ekonomiyi derin bir durgunluktan kurtarmadığını –ve daha fazla devlet harcamasının da bunu başaramayacağını– gözlemleyerek başlarlar. Ancak canlandırma paketi işe *yaramıştır*; eğer bu paket olmasaydı işsizlik oranı sonunda ulaşılan oranın 2 puan üzerinde olacak şekilde, yüzde 12'nin üzerine çıkacaktı.

Hükümetin çeşitli hataları oldu. Öncelikle, iktisadi sorunların derinlik ve sürekliliğini azımsadılar. Canlandırma paketi olmasaydı işsizliğin yüzde 10 seviyesinde tavan yapacağını düşündüler. Hükümette yer alan ve balonun oluşmasıyla bağlantılı olan bazı iktisatçılar, sorunu küçümsediler. Basitçe, emlak piyasasındaki fiyatların *bu kadar* şişmiş olabileceğine inanamadılar; dolayısıyla, fiyatlardaki düşüşün geçici olacağına ve ev fiyatlarının düzelmesiyle tüketimin eski seviyesine geleceğine inandılar. İşletmelerin durumu hızla iyileştikçe işverenler nitelikli çalışanlarını işten çıkarmakta tereddüt edeceklerdi. Gerçek başkaydı: Çok büyük bir balon oluşmuş ve balon patladıktan beş yıl sonra hâlâ kriz öncesi sevisinin yüzde 30 altında bulunan fiyatlarla –bazı yerlerde kriz öncesi fiyatların yüzde 50 altında bulunan fiyatlarla– finans sektörü tam olarak eski sağlığına kavuşsa bile, emlak sektörünün gelecek yıllar boyunca düşük kalacağı giderek daha gözle görünür hale gelmişti.[46]

---

44 Bkz. Domenico Delli Gatti, Mauro Gallegati, Bruce C. Greenwald, Alberto Russo ve Joseph E. Stiglitz, "Sectoral Imbalances and Long Run Crises", *International Economic Association* toplantısında sunuldu, Pekin, Temmuz 2011, tutanaklarda, yayımlanacak. Daha kolay okunur bir metin için bkz. J.E. Stiglitz, "The Book of Jobs", *Vanity Fair*, Ocak 2012, s. 28-32, http://www.vanityfair.com/ politics/2012/01/stiglitzdepression-201201 (Erişim tarihi: 5 Mart 2012).

45 Bkz. Sumner H. Slichter, "The Downturn of 1937", *Review of Economic Statistics* 20 (1938), s. 97-110; Kenneth D. Roose, "The Recession of 1937-38", *Journal of Political Economy* 56, no. 3 (Haziran 1948), s. 239-48; E. Cary Brown, "Fiscal Policy in the Thirties: A Reappraisal", *American Economic Review* 46, no. 5 (Aralık 1956), s. 857-79.

46 Ancak, başka yerlerde de savunduğumuz gibi, finans sektörü tam sağlığına kavuşmamıştır. Ülkenin küçük ve orta boy işletmelerine verilen kredilerin çoğunu sağlayan küçük bankaların birçoğu hâlâ sorunlarla yüzleşmektedirler. Yine de, genel olarak, emlak piyasası dışındaki yatırın-

Bu, bir sorundu çünkü kriz öncesi yatırımların tamamının neredeyse yüzde 40'ı emlak sektörüne yapılmaktaydı.

İkinci bir hata, hükümetin temel sorunun finans krizi olduğunu düşünmesiydi; temelden bir yeniden yapılanma ihtiyacının fark edilmemesiydi. Talep artışından çok daha hızlı olan imalat sanayi üretkenliğindeki büyük artış, istihdamın kaçınılmaz şekilde bu sektörden ayrılacağı anlamına gelmekteydi. Tıpkı, Büyük Buhran'dan önceki yıllarda yaşanan büyük tarımsal üretkenlik artışının, istihdamın tarımdan imalat sanayine geçmesine yol açması gibi. Dahası, küreselleşmeyle birlikte, imalat sanayindeki istihdamın giderek daha büyük bir oranı, kalkınmakta olan ülkeler ve yükselen pazarlarda olacaktır ve bu yapısal değişim ihtiyacını daha da artıracaktır.

Hükümet, bir diğer temel sorunu daha fark etmekte hataya düşmüştür: Artan eşitsizlik ve bunun kriz öncesinde olanlarla sonrasında muhtemelen olacaklara etkisi. Kriz öncesinde, ortalama bir hane halkının tasarruf oranı sıfıra yakındı ve bu birçok Amerikalının tasarruflarının negatif olduğu anlamına geliyordu. Nüfusun en yüksek gelirli yüzde 20'sinin ulusal gelirin yaklaşık yüzde 40'ına sahip olması ve bu gelirin yaklaşık yüzde 15'ini tasarruf etmesi, ulusal gelirin kalan yüzde 60'ını elde eden en düşük gelirli yüzde 80'in, gelirlerinin yüzde 10'u kadar *negatif tasarrufları* olmak zorunda olduğu anlamına geliyordu. Tekrarlarsak, bankaların sağlık durumu tekrar mükemmel duruma gelse ve emlak sektöründeki kaldıraç oranlarının azaltılması tamamlansa bile (yani aşırı borçluluk durumu düşürülse bile), hane halkları gelirlerinin ısrarla üzerinde harcama alışkanlıklarına geri dönmemeli ve bankalar bunun için borç vermemelidirler. İşte bu yüzden, kriz öncesi aşırı tüketim seviyelerine geri dönüleceğini düşünmek inandırıcı değildir.

Dahası, ücretlerin azalan payı –artan eşitsizlik– devlet yardımı olmadan iktisadi iyileşme yaşanmasını, tabii ki, daha da zorlaştıracaktır.

İktisadi analizdeki bu hataların sonuçları olmuştur. Ekonominin –bankaların durumu devlet yardımıyla düzeltildikten sonra– kendi başına iyileşeceği inancı, çok küçük ve çok kısa süren bir canlandırma paketine yol açmıştır. Hükümet iktisadi sıkıntıların kısa süreli olacağına inandığı için şirketlerin çalışanlarını istihdam etmeye devam edeceğini düşündü ancak şirketler başka türlü düşünmekteydi ve dolayısıyla işten atılanların sayısı hükümetin beklentilerinin üzerinde oldu. Üstelik canlandırma paketi yeterince iyi kurgulanmamıştı; her bir dolar harcamanın yol açtığı canlanma daha fazla ola-

lar büyük oranda kriz önceki seviyelere gelmiştir. Konut dışı özel sabit yatırımların GSYİH'ye oranı 2011'in ikinci çeyreğinde yüzde 10 civarındayken, savaş sonrası tarihsel ortalama yüzde 10.7'dir (ancak, değindiğimiz gibi, GSYİH trendin altında kalmıştır). 2011 başında şirketlerin reel olarak ekipman ve yazılım yatırımları GSYİH'nin yüzde 8.2'sini oluştururken, 2007'de yüzde 8.4 gibi yüksek bir seviyeyi ve 2008'in dördüncü çeyreği olan kriz zirvesindeyse yüzde 6.6'yı bulmuştur.

bilirdi. Fakat finans sektörü kendine gelirken sadece kısa vadeli bir palyatife ihtiyaç duyacağı inancı, hükümeti bu zayıflıklar karşısında daha rahat davranmaya itmiş olabilir.[47]

Hükümetin bu alandaki yanlış değerlendirmelerine katkıda bulunan bir başka düşünce daha vardı: Hükümet sözcüsünün konuşarak ekonomiyi motive edip "güven tazeleyebileceği" ve böylece her şeye kadir Amerikan tüketicisinin bir şekilde geri döneceği düşüncesi. Mart 2009'da yeşillenen filizlerden bahsediliyordu, ne var ki, yaz geldiğinde bu filizler kurumuştu. Takip eden yıllarda arada sırada umut verici gelişmeler olsa da, bu tekrarlanan güven tazeleme denemeleri aslında güveni zayıflatmış olabilir (özellikle de hükümet ve FED'e duyulan güveni). Görünen o ki, ülkenin liderleri olan biteni kavrayamamıştı.[48]

Devlet harcaması neden çok etkili olabilir?

Devlet harcamasının ekonomiyi canlandırmada neden etkili olabileceğinin –ve olduğunun– mantığı inandırıcıdır. Devlet, örneğin harcamalarını artırırsa, GSYİH bu miktardan daha fazla artar. GSYİH ile devlet harcamalarındaki artışların ilişkisine çarpan denir. Tahmin edebileceğiniz gibi, Sağ kesimdekiler çarpanın küçük olduğunu –hatta sıfıra yakın olabileceğini– savunur. Tabii ki, ekonomi tam istihdamda olduğunda devletin daha fazla harcama yapması GSYİH'yi artırmaz. Bu durumda, devlet harcaması başka harcamaların kısılmasına yol açmak *zorundadır*. Eğer FED, yapılan devlet harcamalarının enflasyona yol açmaması için faiz oranlarını artırır ya da krediye erişimi zorlaştırırsa, daha önce yapılmakta olan başka yatırımlar yapılmamaya başlayacaktır. Ancak bu olasılıklar, işsizliğin yüksek olduğu (ve gelecek yıllar boyunca muhtemelen yüksek kalacağı) ve FED'in tepki olarak faiz oranlarını yükseltmemeye kendini adamış olduğu bir dönemde devlet harcamalarının etkisini değerlendirmek için önemsizdir. Böyle dönemlerde –Büyük Durgunluk şartlarında– çarpanlar büyük olasılıkla yüksek ve birin çok üzerinde olacaktır.[49]

---

47 Daha büyük, daha uzun ve daha iyi kurgulanmış olan bir teşvik paketi elde etmek için verilecek siyasal bir savaşın değeri hakkındaki yargıları da etkilemiştir. Teşvik paketinin kritik bir zayıflığı, üçte birinin, daha önce (2008 Bush vergi kesintilerinde) görece etkisiz olduğu görülmüş olan, hane halkı vergi kesintilerine gitmesiydi. Tasarım hatalarının daha etraflı bir tartışması için bkz. J.E. Stigliltz, *Freefall* (New York: Norton, 2010).

48 Kriz devam ettikçe, yetkililer de daha dikkatli davranmaya başladı; örneğin, FED'in faiz oranlarının en azından 2014 sonuna kadar sıfır seviyelerinde olmasını beklediğini bildirmesi gibi. Böylece fiilen, ekonomik sıkıntının ortaya çıkmasında önemli derecede sorumluluğu bulunan kriz öncesi politikaların en azından yedi yıl daha devam edeceğini söylemiş odu. (Durgunluk Aralık 2007'de başlamıştı.)

49 Kapasitenin yetersiz kullanımının uzun sürdüğü bir dönemde, harcamaların sadece anlık etkisi değil ekonominin halen zayıf olacağı iki veya üç yıllık dönem de önemlidir. Bugün yapıl-

Devlet harcamaları, ekonominin yeniden yapılandırılmasına ilişkin olanlar da dahil, yüksek üretkenliği olan yatırımlara yönlendirildiğinde elbette daha da verimli olabilir. Bu tür yatırımların doğrudan ve yüksek getirilerinin ötesinde başka bazı yararları da vardır: Özel yatırımların getirileri arttığından, öncekinden daha fazla özel yatırım yapılmış olur; bütçe açığı orta vadede azalmış olur ve bu sadece güveni artırmakla kalmaz, gelecekteki vergi yüklerinin daha az olacağını fark eden tüketicilerin bugün daha fazla tüketmesini sağlayabilir.[50] Özel tüketim bile öncesinden daha fazla olur.

Yapısal reform için yapılan devlet harcamaları –kaynakları eski ve daha az rekabetçi sektörlerden yeni sektörlere aktarmaya yardım ederek– ekonomiyi canlandırır ve ortaya çıkan daha yüksek gelirler, bireylere ve şirketlere, değişmiş olan ekonomiye ayak uydurmaları için gereken kaynakları sağlamış olur.

Kemer sıkma politikalarıyla karşı karşıya olan birçok Avrupa ülkesinin gündeminde aynı zamanda daha hızlı yapısal reformlar vardır. Odaklanılan

---

mayan harcamaların bir kısmı gelecek yıllarda harcanarak ekonomiyi canlandıracak ve bunun böyle olacağı bilgisi ekonomideki bugünkü canlanmayı daha da artırabilecektir. Bkz. P. Neary ve J.E. Stiglitz, "Toward a Reconstruction of Keynesian Economics: Expectations and Constrained Equilibria", *Quarterly Journal of Economics* 98, ek (1983), s. 199-228. Ayrıca paranın –GSYİH'yi daha da artıracak şekilde– devinim yapmasını kısıtlayan nedenlerden biri yurt dışındaki harcamaların yarattığı "sızıntıdır." Ancak (örneğin Avrupa'dakiler gibi) diğer ülkeler de zayıf olduğunda, yurt dışındaki harcamalar onların gelirlerini artırır ve onlar da Amerikan malları da dahil ithal mallara harcamalarını artırarak karşılık verirler. Buna göre, sadece kısa vadeli ulusal çarpanlar değil uzun vadeli küresel çarpanlar da önemlidir. Bu çarpanların büyük ve genellikle kullanılan 1.5 rakamının çok üzerinde olması olasıdır. Bkz. *United Nations*, "Report of the Commission of Experts of the President of the United Nations General Assembly on Reforms of the International Monetary and Financial System" (Stiglitz Komisyonu olarak da bilinen), New York: United Nations, Eylül 2009; şöyle yayımlanmıştır: *The Stiglitz Report* (New York: New Press, 2010). Güncel bir inceleme için bkz. Jonathan A. Parker, "On Measuring the Effects of Fiscal Policy in Recessions", *Journal of Economic Literature* 49 no. 3 (2011), s. 703-18. Yukarıda bahsedilen düşük çarpan varsayımlı istatistiksel çalışmaların çoğu ciddi derecede hatalıdır çünkü ağırlıklı olarak ekonominin tam veya tama yakın istihdamda olduğu ve/veya para politikası otoritelerinin ters yönde –faiz artırıcı– uygulamalar yaptığı dönemlere dayandırılmışlardır. Sorun şudur; Büyük Buhran ve Büyük Durgunluk gibi ekonomideki kötüleşmenin uzun ve derin olduğu dönemler görece azdır ve bu istatistiksel analizin kullanımını engeller.

50 Muhafazakârlar arasında bütçe açığı yaratacak harcamalara karşı yerleşik bir argüman bulunur. Buna göre, gelecekteki vergi yükümlülüklerinde beklenen artış tasarrufları o kadar artırır ki, çalışanlar gelecekti vergiler için bugün hazırlık yaparken, toplam talep de etkilenmemiş olur. Buna, Barro-Ricardocu denklik kuramı denir; Harvard profesörü Robert Barro, bu kuramı şu makalesinde anlatmıştır: "On the Determination of the Public Debt", *Journal of Political Economy* 87, no. 5 (1979), s. 940-71. Ancak daha sonraki çalışmalar, örneğin benim bir makalem ["On the Relevance or Irrelevance of Public Financial Policy", *The Economics of Public Debt: Proceedings of a Conference Held by the International Economic Association at Stanford, California* (Londra: Macmillan Press, 1988), s. 4-76.] bu sonucun sadece ender bazı şartlar altında, örneğin eksiksiz sermaye piyasalarının bulunması ve gelecek nesillerin eksiksiz derecede düşünülmesi durumunda, geçerli olduğunu göstermiştir. Gerçekten de, Bush zenginlerin vergilerini düşürdüğünde ve bütçe açığı hızla arttığında, hane halkı tasarruf oranları Barro'nun kuramının tam tersi yöne ilerlemiş ve düşmüştür.

yapısal reformlar, ekonomiyi yeni sektörlere açmak için devlet yardımı yapmayı genellikle içermezler. Bunun yerine rekabeti artırmak için (asgari ücretleri düşürmek gibi) zarar verici, (rekabet yasalarının daha etkili uygulanması ve lisans vermenin önündeki sınırlamaların azaltılması gibi) rant azaltıcı ve (birçok ülkede aslında rantları artırmış ve verimliliğe zarar vermiş olan hızlı özelleştirmeler gibi) belirsiz etkileri olan diğer bazı önlemler önerilmektedir. Bu reformlar, daha rekabetçi olma isteği taşıyan ifadelerle tamamlanır. Bunlar tarihte eşi benzeri görülmemiş derecede hızlı bir şekilde uygulansa bile, yararlarının tamamıyla ortaya çıkması için yıllar gerekecektir. Ancak bu reformlar en iyi ihtimalle (yani iyi kurgulandıklarında, ki birçoğu böyle değildir) ekonominin arz tarafını iyileştirirler. Ama daha önce defalarca belirttiğimiz gibi, bugün için ekonomideki zayıflıklar talep tarafından kaynaklanmaktadır ve işten atılmalar ya da ücretlerdeki düşüşler nedeniyle işçi gelirlerinin azalması, açıkça toplam talebi düşürür. Bu da GSYİH'yi düşürüp yapısal değişime gitme kapasitesini azaltır. Uyum sağlama sürecinin zarar görmesi muhtemeldir. Doğrusu, talep ve büyüme hakkında *şimdi* bir şey yapılmazsa (Avrupa'daki çoğu program bu konuda neredeyse hiçbir şey yapmıyor gibi gözükmektedir) verimliliği artıran yapısal reformlar sonucunda ekonomi, ürettiklerini daha az sayıda çalışanla üretecektir. Yapısal reformlar uzun vade için arzu edilebilir olsa da, kısa vadede işsizliği artırıp üretimi düşürme riski taşımaktadır.

Sonuç

Bankacıların ve yüzde 1'in içindeki diğerlerinin krize nasıl tepki verileceği hakkındaki görüşleri –ücret ve bütçelerde kesintiler– ülkelerimizin ekonomilerini eski zenginliklerine kavuşturmayacaktır. Günümüzün zayıf iktisadi şartlarında, savunulan bu politikaların bütçe açığını azaltıp azaltmayacağı bile kesin değildir; daha düşük GSYİH ve daha yüksek işsizlik, daha düşük vergi gelirleri ve daha yüksek masraflar demektir. Kendilerinin neden böyle düşündüğünü anlamak zor olmasa da, bu uygulamaların yüzde 1'in yararına olduğu bile kesin değildir. Ücretlerin düşürülmesi ("iş gücü piyasasının esnekliğinin artırılması"), kârları sadece satışlar devam ederse artırabilir. Dahası, bankacılar kendilerine yapılacak geri ödemeleri almaya odaklanmışlardır. Kendilerine borcu olan hane halklarını örnek olarak kullanırlar. Eğer hane halkı kendisine harcama yapmayı azaltırsa, bankaya vermek için daha fazla parası olacaktır. Ancak hane halkıyla ekonomi arasındaki benzetme yanlıştır: Devlet harcamalarının azaltılması talebi ve iş pozisyonlarını tahrip eder. Hane halkı, eğer geliri harcamalardaki kesintilerle birlikte düşerse, bankacıya geri ödeme yapacak parayı bulamaz. Ayrıca eğer gelirdeki dü-

şüş harcamalardaki kesintilerin birkaç misli olursa –ki iktisat bilimi bunun tam da böyle olacağını göstermiştir– geri ödemeleri yapmak daha da zorlaşır.

İlginç olan, hem kemer sıkma politikaları efsanesinin hem de devlet bütçesini aile bütçesine benzeten efsanenin çok fazla sayıda insana –hükümet içinde ve dışında, uzman ve (veya) sıradan birçok vatandaşa– inandırıcı gelmesidir. Birçok insan, Sağ kesimin makro ekonomi hakkında ortaya sürdüğü benzer şekilde zayıf bir argümanın etkisi altındadır: Bir canlandırma paketi vardı. Ancak ekonomi daha iyiye gitmedi. Hatta daha kötüye gitti. Dolayısıyla canlandırma paketi işe yaramadı. Ancak canlandırma girişimi işe yaramıştır; işsizlik oranının daha da artmasını engellemiştir.

Yüzde 1'lik kesim, bütçe tartışmasını ele geçirmiş ve saptırmıştır; bugün ekonomiyi zayıflatacak, ileride büyüme oranlarını düşürecek ve kitabın odak noktası açısından en önemlisi, eşitsizliği artıracak olan devletin boyutunu küçültme projesine kılıf bulmak için aşırı harcamalarla ilgili anlaşılabilir bir endişeyi kullanmıştır. Hatta bu kesim, bütçe üzerine verilen savaşı, vergi sistemimizdeki artan oranlı yapıyı zayıflatmayı ve ülkenin zaten sınırlı sosyal güvenlik programlarında kesintiler yapmayı savunmak için kullanmıştır.

Ekonomideki zayıflıklar bağlamında (gerek bugünkü talep eksikliği gerek gelecekteki yatırım eksikliği), bütçe açığı fetişizmi, en azından şimdilik, yanlış soruna odaklanmaktadır. Ancak bütçe açığı fetişizmine inanmış olsak bile, aynı anda hem iktisadi verimliliği ve ülkenin üretimini artıracak, hem işsizlik oranını azaltacak hem de ülkenin en önemli sorunlarından olan artan eşitsizliğe odaklanacak alternatif vergi ve harcama politikaları olduğunu göstermiştik.

Alt kesim için eşitsizliğin temel nedenlerinden biri işsizliktir. İşsiz olanlar zarar gördüğü gibi, yüksek işsizliğin ücretleri düşürücü baskısı nedeniyle, işi olanlar da zarar görmektedir. ABD'deki siyasi kilitlenme ekonomiyi tam istihdama getirmek için maliye politikalarının kullanılmasını (vergi ve harcama politikalarını) sınırlandırdığından, umutlar para politikalarına yönelmiştir. Bu bölümün işaret ettiği gibi, işler daha da kötüye gidebilir: Bütçe açığı fetişizmi kemer sıkma politikalarına götürebilir ve böyle bir durum, ekonomiyi daha da zayıflatıp para politikasının yükünü artırabilir. Peki para politikası bu yükü kaldırabilir mi? Gelecek bölüm, aslında para politikasının ülkemize neden gerekli şekilde hizmet etmediğini açıklayacaktır: Para politikası, fazlasıyla, finans sektörünün ve yukarı tabakadaki diğerlerinin çıkarlarına hizmet etmek için kurgulanmıştır.

DOKUZUNCU BÖLÜM

YÜZDE 1 TARAFINDAN VE YÜZDE 1 İÇİN MAKRO İKTİSAT POLİTİKASI VE MERKEZ BANKASI

Bazı okuyucular, eşitsizlik hakkındaki bir kitapta makro ekonomiyle –iktisat biliminin genel iktisadi faaliyetler, üretim seviyesi (GSYİH), istihdam, faiz oranı ve enflasyonla ilgilenen dalıyla– ilgili bir bölüm gördüklerine şaşırabilirler. Oysa çoğu vatandaşın refah seviyesini makro ekonominin durumundan –tam istihdam ve büyüme olup olmamasından– daha fazla etkileyen bir şey yoktur. Makro iktisat politikaları başarısız olduğunda işsizlik artar ve bundan en fazla zarar görenler düşük gelir seviyesindekilerdir. Daha genel olarak, makro ekonomi politikası gelir dağılımını önemli ölçüde etkiler. Politika yapıcılar bunun farkında olmalıdır ancak genelde tam tersi şekilde hareket ederler. Gerçekten de, makro ekonomi tartışmalarında gelir dağılımından nadiren bahsedilir ve burada vurgulamak istediğimiz işte tam da budur.

Politika yapıcıların en büyük sorumluluğu ekonominin genel istikrarını korumaktır. Büyük Durgunluk, devasa bir başarısızlık örneğidir. Bu başarısızlık sıradan Amerikalılara çok büyük bir külfet yüklemiştir; Birinci Bölüm'de bahsettiğimiz gibi, çalışanlar, ev sahipleri ve vergi mükellefleri olarak. Makro ekonomideki başarısızlığın iktisadi sistemimizdeki sorunları nasıl açığa çıkardığını açıklamıştık. İşler iyi giderken ve çoğunluk zenginleşirken, kötü durumda olanların kendilerini suçlamaları gerektiğine insanlar kendilerini inandırabilmişlerdi. Ancak 2008'deki durgunlukla birlikte bu hikâye de anlamını yitirdi. "Kurallara göre oynamış, çok okumuş ve çok çalışmış" çok fazla insan ancak geçinebiliyor, hatta geçinemiyordu. *Sistem işlemiyordu.*

Bu kitap, iktisadi sistemimizin, birçok açıdan zenginlere yarar sağladığını

ve sistemin, gelirlerin topluma yapılan katkıyla orantılı olduğu "başarı [bazlı] gelir tayini modelinden" oldukça uzak olduğunu savundu. Bu bölümde, makro iktisat politikamızın bu sonuca katkısına –zenginlere sağladığı yararlara– ve ekonomimize verdiği zarara odaklanacağız.

Verilmesi gereken kararlar genelde daha karmaşıktır ve ödün verme ilişkisi barındırırlar. Eğer enflasyonla işsizlik arasında bir ödünleşim varsa, daha düşük enflasyon için sarf edilen çabalar işsizliğin artması ve çalışanların zarar görmesi anlamına gelir; daha düşük işsizlik oranıysa daha yüksek enflasyon demektir ve bu da ellerinde tahvil tutanların varlıklarının değer kaybetmesine yol açar. Enflasyon odaklı bir politika, tahvil sahiplerinin çıkarlarını önemsemektedir. Amacın enflasyon oranını yüzde 2'nin altında tutmaktansa işsizlik oranını yüzde 5'in altında tutmak olduğu bir para politikasının ne kadar farklı olacağını hayal edin.

Ayrıca farklı politikalar toplumun çeşitli katmanlarına farklı riskler getirir. Eğer işler yolunda gitmezse, bunun sonuçlarına katlanacak olan kimlerdir? Eğer işler yolunda giderse, bundan kimler yararlanacaktır? FED, bankaların riskleri kendi başlarına yönetebileceğine inanarak kumar oynadı. Bu, bankalara yüksek kazanç sağlayan ancak maliyetleri diğerlerine yükleyen bir kumardı. FED, umarsız ve sömürücü borç verme ve kredi kartı uygulamalarının kötüye kullanımının önüne geçebilirdi fakat bunu yapmamayı seçti. Kazanan yine bankalar oldu; diğerleriyse kaybeden taraftaydı.

Para ve maliye politikalarıyla FED'in davranışları ülkenin büyüyen eşitsizlik sorununa çeşitli şekillerde katkıda bulunmuştur. Alt ve orta kesimler için, zaman zaman şart olandan daha yüksek işsizlik oranının ortaya çıkması (ve bunun daha düşük ücretleri ima etmesi), çalışanlar için daha düşük gelir manasına geliyordu. Bankaların kötüye kullandıkları uygulamalara karşı korumaların azaltılması, çalışanların hayat standartlarına zarar verdi. Hatta günümüz makro ekonomi politikalarının istihdamı artırmayan bir iyileşmeye yol açtığını bile görebiliriz, yani iyileşme süreci gerçekten başladığında. Bankalara verilen gizli sübvansiyonlar ve ekonominin finansallaşmasına büyük katkısı olan düzenlemeleri kaldırma sürecine verilen destek, üst kesimlerde eşitsizliğin artmasına yol açtı; dahası, enflasyonla savaş için yürütülen yırtıcı politikalar, tahvil sahibi zenginlerin enflasyon sonucunda varlıklarının değerinin düşeceği endişesine kapılmaması anlamına geliyordu.

Bu başarısızlıklar rastlantı sonucu ortaya çıkmamıştır. Para politikasını kurgulayan kurumsal yapılanma, bankacılara ve onların müttefiklerine orantısız bir temsil gücü tanımaktadır. Hatta bu durum, merkez bankalarının (central banks) yerleşik araçlarından olan modellere bile yansımıştır. Enflasyona (tahvil sahiplerinin çok önem verdiği bir soruna) odaklanırken,

gelir dağılımını (bankacıların merkez bankasının üzerinde durmasını istemediği bir konuyu) göz ardı etmişlerdir; daha önce bahsettiğimiz gibi artan eşitsizlik ekonomik dengesizliğin temel nedenlerinden biri olmuş olsa bile.

Büyük Durgunluk, ABD'deki artan eşitsizliğe dikkat çekmiş olmasının yanında, geçen çeyrek asırdaki büyümeden herkesin yararlandığı efsanesini yok ettiği gibi, iki diğer efsaneyi daha yok etmiştir: İktisadi refahın temelinde enflasyona verilen önemin olduğu ve iktisadi istikrarı sağlamanın en iyi yolunun bağımsız bir merkez bankası olduğu efsaneleri. Bu bölüm, uygulanan para politikalarının nasıl aynı anda hem genel iktisadi performansı zayıflattığını hem de eşitsizliği artırdığını açıklayacak.

Ayrıca bir dizi alternatif politika ve kurumsal yapılanma, sadece daha iyi ve düzenli büyüme güvencesi vermekle kalmayıp aynı zamanda bu büyümenin getirilerinin daha eşit paylaşımının sözünü de vermektedir.

Modern makro iktisat ve para politikaları yüzde 99'luk kesime nasıl zarar vermiştir?

Modern makro iktisadın ve para politikasının önemli kısmının temel odak noktası, enflasyondur. Enflasyonun düşük ve sabit tutulmasının piyasa ekonomisinin gelişmesi için gereken şartları sunduğu savunulur. Enflasyon – özellikle de çok yüksek ve değişken enflasyon– bir sorun olabilir fakat ABD ve Batı Avrupa otuz yıldan uzun bir süredir ciddi bir enflasyon sorunuyla karşı karşıya kalmamıştır.[1] Geçmişin sorunlarına odaklanmak, günümüzün daha acil ihtiyaçlarını göz ardı etmemize yol açabilir. Büyük Durgunluk'tan önceki yıllarda, enflasyondaki küçük bir artışın yol açacağı ufak bir olası verimlilik kaybından ziyade finans sisteminin çökmesi sonucunda ortaya çıkacak büyük kayıptan endişe duyulmalıydı.[2] Büyük Durgunluk'un başlamasından sonraki yıllardaysa enflasyondaki küçük bir artışın yol açacağı ufak bir olası verimlilik kaybından ziyade asıl endişe uyandırması gereken, ekonominin potansiyelinin altında kalmasıyla ortaya çıkan kaynak israfının yarattığı çok büyük kayıplar olmalıydı.

Dördüncü Bölüm'de belirttiğimiz gibi, krizlerden en fazla zarar görenler işçiler ve küçük işletmelerdir ve bu durum, büyük şirket kârlarının birçok

1 Enflasyon şahinleri –en ufak bir enflasyon artışıyla ilgili bile saplantıları olan para politikası yapıcıları– ekonominin uçurum kenarında bulunduğunu iddia ederler; en ufak bir enflasyon artışı bile ekonomiyi giderek artan bir enflasyon sarmalına sürükleyebilir. Bu görüş için istatistiksel bir destek bulunmamaktadır, 1997 Başkanın İktisadi Raporu'nun [*Economic Report of the President*] belirttiği gibi.

2 Eleştirmenler bunu krizden sonra belirtmenin hoş ama geç olduğunu söylerler; anlayışımız geriye dönüp baktığında her zaman daha güçlü olur. Ancak gerçek şudur ki, ben de dahil enflasyonla ilgili bu saplantılı odak hakkında endişelerini belirten insanlar, bu risklerden kriz gerçekleşmeden çok önce bahsetmiştirler.

sektörde hâlâ yüksek olduğu,[3] bankaların ve bankacıların işlerinin iyi gittiği bu kriz için özellikle geçerlidir. Yüksek işsizlik, hayatlarını idame ettirmek için çalışmak zorunda olanlara zarar verir; çalışanların çoğu çalışabilecekleri daha az saat ve kazanabilecekleri daha az gelirle karşı karşıya kalırlar. Ama bu durum özellikle de alt kesimi kötü etkiler. Nitelikli işçiler daha az niteliklilerin, daha az nitelikli işçiler de niteliksizlerin yerini alır. Bu grupların her birinin geliri düşse de, en fazla zarar görenler işlerinden olanlardır.[4]

Yüksek işsizlik seviyesi sadece işlerinden olanları ya da çalışma süreleri azalanları etkilemez; çalışanlar açık iş pozisyonları için rekabet ettikçe ücretler düştüğünden, en az gelirli yüzde 99'luk kesimin tamamı etkilenmiş olur. Dahası, çoğu merkez bankasının para politikası yürütme şekli, onlarca yıldır acımasızca işleyen ve durumu giderek daha kötüye götüren bir kısır döngü oluşturmuştur. Ücretler toparlanmaya başladığı anda, tek dertleri enflasyon olan merkez bankası yöneticileri, fiyat artışı korkusunu yaymaya başlarlar. *İşsizliği gereksiz derecede yüksek bir seviyede tutmak için* faizleri artırır ve kredileri daraltırlar. Genellikle ücret artışlarını engellemede başarılı olurlar. Bunun sonucunda, üretkenlik ücretlerden *altı kat* daha hızlı büyümektedir.[5] (2008 Krizi başladığında, emekçiler bir önceki durgunluk döneminde kaybettiklerini hâlâ geri kazanmamıştı.)[6]

---

3 Bunun nedeni, kısmen faiz oranları bu kadar düşükken sermayenin maliyetinin de çok düşük olması, kısmen yüksek işsizliğin işgücü maliyetlerini azaltıcı baskı yapması ve kısmen de büyük Amerikan şirketlerinin kârlarının önemli bir bölümünü, Büyük Durgunluk'tan kolayca sıyrılan ve işleri iyi giden yükselen pazar ekonomileri de dahil, yurt dışından elde etmeleridir. Bazıları en zenginlerin borsanın çöküşünden çok büyük zarar gördüklerini savunabilir; alt ve orta kesimdekilerin hayatta göremeyecekleri kadar miktarın üzerinde kayıplar yaşadıklarını. Ancak Hispaniklerin ve Afrika kökenli Amerikalıların (hatta medyan beyaz Amerikalının bile) net servet kaybı hakkında daha önce verdiğimiz istatistikler, zararın bu insanlar için ne kadar büyük olduğunu göstermektedir.

4 Bkz. Jason Furman ve Joseph E. Stiglitz, "Economic Consequences of Income Inequality", *Income Inequality: Issues and Policy Options: A Symposium* ([Kansas City]: *Federal Reserve Bank of Kansas City*, 1170/1255 1998), s. 221-63, http://www.kc.frb.org/publicat/sympos/1998/s98stiglitz.pdf (Erişim tarihi: 30 Mart 2012).

5 "ABD tarım dışı özel sektörde, saat başı reel medyan ücretler 1980 ile 2005 arasında yıllık ortalama yüzde 0.33 artarken, işgücünün üretkenliği aynı dönemde yıllık ortalama yüzde 1.73 oranında artmıştır." Peter Harrison, "Median Wages and Productivity Growth in Study of Living, Canada and the Unites States", *Center for Study of Living Standards Research Note* 2009-2, Temmuz 2009. Yüksek birikim etkileri mevcuttur. Sadece 1989 ile 2011 yılları arasındaki döneme baktığımızda, üretkenlik (özel sektör artı eyalet ve yerel yönetimde) yüzde 60'ın üzerinde artarken, aynı dönemde ücretler sadece yüzde 20 artmıştır. Bkz. Heidi Shierholz ve Lawrence Mishel, "Sustained, High Joblessness Causes Lasting Damage to Wages, Benefits, Income, and Wealth", *Economic Policy Institute*, 31 Ağustos 2011. Shierholz ve Mishel, şurada ücretlere ne olduğunu daha etraflı şekilde açıklamışlardır: "The Sad But True Story of Wages in America", Economic Policy Institute, Issue Brief no. 297, 14 Mart 2011.

6 Enflasyona göre ayarlanmış (tüm meslekler için) saat başı medyan ücretler, 2007'de 2001'e kıyasla daha düşüktü (İşgücü İstatistikleri Kurumu [*Bureau of Labor Statistics*] verilerine dayalı hesaplamalara göre).

Merkez bankası yöneticileri, para politikası ve banka düzenlemeleri dışındaki konularda fikir yürütmeden duramazlar. (Eğer kendi işlerine yoğunlaşıp para ve düzenleme politikalarını doğru yapsalardı, ekonomi çok daha iyi durumda olurdu.) Bu bankacılar sıklıkla "iş gücü piyasasında daha fazla esneklikten" bahsederler ve bu genellikle ücretlerin, özellikle de asgari ücretlerin ve iş güvenliğinin azaltılması anlamına gelir. Fakat sosyal güvenlik sistemlerinin zayıflaması, yanlış makro politikaların yüzde 99'un üzerindeki kötü etkilerini derinleştirmiştir. Asgari ücretler enflasyonla birlikte artmamıştır (bu yüzden ABD'de 2011 yılındaki *reel* federal asgari ücret, neredeyse üçte bir yüzyıl önceki, 1980'deki seviyesinden yüzde 15 daha düşüktür); bu, özellikle de alt kesimdekilerin aldıkları ücretlerin düşürülmesini kolaylaştırmıştır.[7] İşsizlik sigortası da zamana uyum sağlayamamıştır; işlerini kaybeden ve işsizlik sigortası almaya hak kazanacak kadar şanslı olanlar, daha önceki ödemelerin ancak küçük bir kısmını elde edebilmektedirler.[8] Birinci Bölüm'de gördüğümüz gibi, bu sigortadan yararlanamayan işsiz sayısı inanılmaz yüksek seviyelere ulaşmıştır.

Fakat sosyal güvenlik sisteminin zayıflaması ve daha esnek iş gücü piyasaları için gösterilen çabalar, kötü para politikalarının makro iktisadi sonuçlarını daha da büyütmüş olabilir. Büyük Durgunluk'taki temel iktisadi sorun, daha önce de belirttiğimiz gibi, toplam talepteki eksikliktir. İyi sosyal güvenlik sistemleriyle birlikte, ekonominin aldığı kötü "şoklara" rağmen, çalışanların gelirleri ve tüketimleri sürdürülebilir. İktisatçılar bu şok emicilere otomatik sabitleştirici adını verirler. Diğer taraftan, ekonominin aldığı kötü şoklara tepki olarak ortaya çıkan ücret düşüşlerinin tam tersi bir etkisi vardır. Hem daha fazla "ücret esnekliği" çağrısı yapan hem enflasyona odaklanan hem de finansal kırılganlığı göz ardı eden merkez bankası (central bankers) yöneticileri, aynı anda ekonomiye büyük bir şok alma tehlikesi getiren bir politika uygulayıp böyle bir şokun sonuçlarının derin ve ciddi olmasına yol açacak politikaları savunuyorlardı.

---

7 Asgari ücretlerin geçmişi için bkz. ABD Çalışma Bakanlığı internet sitesi, http://www.dol.gov/whd/minwage/ chart.htm

8 Ortalamada, durgunluk dönemleri dışında, (genellikle tartışmalı ve kavgalı kongre kararlarından sonra) yardımlar geçici olarak artırıldığında, işsizlerin sadece yüzde 25'i işsizlik sigortası alır ve aldıkları yardım, ortalama olarak, kaybettikleri gelirin yarısından azını karşılar. (*Center on Budget and Policy Priorities*, "Introduction to Unemployment Insurance", 16 Nisan, 2010.) ABD, diğer gelişmiş endüstriyel ülkelere kıyasla çok daha zayıf bir işsizlik sigortası sağlar. Örneğin (yüksek işsizlik dönemleri dışında) ABD altı ay boyunca işsizlik sigortası sağlarken, bu süre sadece İtalya ve Çek Cumhuriyeti'nde daha kısadır; Fransa'da 23, Almanya'da 12 ve Danimarka'da 48 aydır (*OECD Employment Outlook*, 2006, s. 60). Yerine koyma oranı (işsizlik sigortasının normal gelire oranı) açısından da ABD düşüktür: İşsizliğin ilk yılı için yerine koyma oranı Fransa'da yüzde 67.3, Almanya'da 64.9, Danimarka'da 72.6'yken, ABD'de sadece 44.9'dur (*OECD Employment Outlook*, 2011, s. 40).

Para politikasının gelir dağılımına etkilerine kayıtsızlık

Belirttiğim gibi, standart makro iktisat modelleri gelir dağılımının önemli olduğunu kabul etmezler; dolayısıyla, FED'in uyguladığı politikaların gelir dağılımı üzerindeki sonuçlarına kayıtsız kalır görünmesi hiç şaşırtıcı değildir. FED istihdam sorununa odaklandığında bile, kararlarının dağılımsal etkilerini göz önüne almaması, zararlı politikalar uygulamasına yol açmaktadır.

Örneğin, faiz oranlarındaki değişikliğin ekonomiyi kontrol edebilen –faiz oranları düşürüldüğünde ekonominin genişlediği, artırıldığında yavaşladığı– basit bir "manivela" olduğu gibi hatalı bir düşünce doğrultusunda FED, faiz oranlarına odaklanmaktadır. Faiz oranlarının bu etkileri gösterdiği zaman ve durumlar olsa da diğer zamanlarda bu bağlar en iyi ihtimalle zayıf olur ve başka araçların kullanılması daha etkili olacaktır. Örneğin, emlak piyasası balonuna karşısında faizleri artırmaktansa emlak kredilerindeki ön ödeme şartlarının artırılması daha mantıklı olurdu; amaç, üretken yatırımları yavaşlatmak değil, balonun havasını almak olmalıydı. Bu tip düzenlemeler, fiyat sistemine ve piyasaların mucizelerine dinî bir bağla bağlanmış olan FED'e göre lanetliydi.

Ekonomi paniğe kapıldığında faiz oranlarının düşürülmesi bankaları kurtarabilirdi, ancak ekonomiyi tekrar canlandırmadığı açıktır. Bankaların fonlar için ödediği daha düşük faizler borçlananlara aktarılmış olsa bile, kapasite kullanım oranlarındaki düşüklükle birlikte, çoğu sektörde yatırımlarda büyük artış olamazdı; talep edilenleri üretmek için ekonomide yeterli kapasite mevcuttu. Dolayısıyla, gizli bir sübvansiyon olarak bankalara ucuz para sağlamak dışında, faizleri düşürmenin pek fazla bir getirisi yoktu. Teknoloji balonunun patlamasına tepki olarak FED faiz oranlarını düşürdüğünde bu, çok fazla bir yatırıma değil, emlak piyasası balonuna yol açtı. Fakat emlak fiyatlarının bu kadar düşük olduğu bir durumda faiz oranlarının azalmasının önemli bir etkisinin olması beklenemezdi.

Öte yandan, bunun bir bedeli vardı: İhtiyatlı şekilde devlet tahvillerine yatırım yapan onca emekli, gelirlerinin aniden yok olduğunu gördü. Böylece yaşlılardan devlete ve devletten bankacılara büyük bir servet aktarımı oldu. Fakat yaşlılara verilen bu zarardan çok az bahsedildi ve bu durumu düzeltmek için çok az şey yapıldı.[9]

Düşük faiz oranları, harcamaları başka şekillerde de düşürmüş olabilir. Emekliliği yaklaşan ve istedikleri emekli maaşına sahip olmak için devlet

9 Örneğin bkz. Gretchen Morgenson, "0.2% interest? You Bet We'll Complain", *New York Times*, 4 Mart 2012, http://www.nytimes.com/ 2012/03/04/business/low-rates-for-savers-are-reason-forcomplaint-fair-game.html (Erişim tarihi: 5 Mart 2012).

tahvillerine çok daha fazla para yatırmaları gerektiğini gören kişilerin tasarruflarını artırmaları gerekir. Çocuklarını okutmak için para biriktiren anne babalar da aynı şekilde tasarruflarını artırmalıdır. Bu tür politikaların dağılımsal sonuçlarına hızlıca göz atmak bile düşük faiz politikasının verimliliği hakkında şüphe uyandırmaya yetebilirdi.[10]

Ne var ki, yüzde 1'lik kesime odaklanmaya devam eden FED, düşük faiz oranlarının hisse senedi fiyatlarını artıracağını –ki bu durum, daha önce gördüğümüz gibi, hisselerin çoğunluğuna sahip olan zenginlerin çıkarınaydı– ve yükselen hisse fiyatlarının da insanlar daha zengin hissedecekleri için, tüketimi artıracağını savunmaktaydı. Ancak faiz oranları sonsuza dek bu düşük seviyede kalmayacaktı ve bu durum, hisse senedi fiyatlarındaki artışın kalıcı olmama ihtimalinin yüksek olması anlamına geliyordu. Faizlerdeki geçici bir azalma sonucunda ortaya çıkan hisse senedi fiyatlarındaki geçici yükselişin tüketimde önemli bir artışa yol açma olasılığı düşüktü.[11]

FED'in düşük faiz politikası yatırımların toparlanmasına yol açmamış olsa da, emek girdisini ucuz sermayeyle ikame etme planlarını teşvik etmiş oldu. Sermayenin fiyatı fiilen doğal olmayacak kadar düşük bir seviyedeydi ve bu sıra dışı durumdan yararlananlar olacaktı. Bu durum, giderek artan bir bollukta olmasına rağmen emekten tasarruf etmeye odaklanan çarpık bir inovasyon düzenini destekledi. Niteliksiz çalışanlar arasında işsizliğin çok yüksek olduğu bir dönemde, market ve eczane kasiyerlerinin yerini makinelerin almış olması oldukça gariptir. FED, ekonomi toparlandığında, bunun istihdamı artırmayan bir düzelme olmasını daha olası hale getirmekteydi. Ger-

10 Bazı iktisatçılar –örneğin Columbia Üniversitesi iktisatçısı Michael Woodford gibiler; bkz. "Bernanke Needs Inflation for QE2 to Set Sail", *Financial Times*, 11 Ekim 2010, http://www.ft.com/intl/cms/s/0/4d54e574-d57a-11df-8e86-00144feabdc0.html#axzz1oHWZWjKv (Erişim tarihi: 5 Mart 2012)– FED'in enflasyonu belirli seviyede tutmaya kendini adamasını önermiştir. Enflasyonun, örneğin, yüzde 4 ve faiz oranlarının yüzde 0 olduğu bir durumda, reel faiz oranları yüzde eksi 4 olur. Bu görüşe göre, ekonomideki düzelmeyi yavaşlatan, faiz oranlarındaki "sıfır taban sınırıdır." Bu yaklaşımı ikna edici bulmuyorum; FED'in inandırıcı bir şekilde kendini yüksek enflasyon oranına adamasının zorluğunu bir kenara bırakırsak. Az önce sunulan analiz, çok düşük bir faiz oranının toplam talebi aslında nasıl düşürebileceğini açıklamıştır. ABD'deki güncel durum, hızla düşen fiyatların reel faiz oranlarının çok yüksek olması anlamına geldiği Büyük Buhran döneminden belirgin şekilde farklıdır. Reel faiz oranları halihazırda negatiftir ve bu negatif reel faiz oranları umut edilen tepkiye yol açmamıştır. Bu tür politikaları (ve nominal GSYİH hedeflemesi gibi diğer benzer politikaları) savunanlar, iktisadi faaliyet seviyesinin belirlenmesinde hazine bonosu reel faiz oranlarının oynadığı role aşırı odaklanmaktadırlar. En az bunun kadar önemlisi, kredi olanakları ve şirketlere verilen kredilere getirilen şartlardır. Bkz. Bruce Greenwald ve J.E. Stiglitz, *Towards a New Paradigm in Monetary Economics* (Cambridge: Cambridge University Press, 2003).

11 Orta ve yoksul kesimlerin yaptığı tüketim, değindiğimiz gibi, genellikle kendi kaynaklarıyla sınırlıdır fakat bu durum üst kesim için pek de geçerli değildir; bu yüzden, üst kesimdekilerin bugünkü tüketim kapasitesini geçici olarak artırmanın tüketim seviyelerine etki etmesi muhtemel değildir.

çekten de bu durum yine FED'in faizleri düşük seviyelerde tuttuğu 2001 yılındaki durgunluktan çıkışın temel özelliği olmuştu.[12]

Üst kesime yapılan yardımlar

FED'in banka ve bankacılara özellikle de kriz zamanında yardım etmek için kullandığı çeşitli yollardan daha önce bahsetmiştik. Özellikle de kriz zamanlarında FED, bankalara piyasa şartlarının çok altında olan *çok düşük faiz oranlarında* borç verir. Eğer bir banka yüzde sıfıra yakın bir faiz oranında borç alıp örneğin, yüzde 3'lük bir getirisi olan uzun vadeli devlet tahvillerine yatırım yapabiliyorsa, *hiçbir şey yapmayarak* güzel bir yüzde 3'lük kâr elde etmiş olur.[13] Eğer bankacılık sistemine bu şekilde yılda bir trilyon dolar borç verilirse, bu 30 milyar dolarlık bir hediyedir. Ancak bankalar genelde bundan daha da iyi getiriler elde edebilirler: AAA notlu şirketlere, yani en önemli müşterilerine çok daha yüksek faizlerde borç verebilirler. Sadece yüzde 10'luk bir faiz oranında borç verirlerse, devletin yüzde sıfıra yakın faiz oranında vereceği bir trilyon dolarlık kredi, yılda 100 milyar dolarlık bir hediye anlamına gelir.[14]

Bankalar FED hesaplarına para yatırma şansına da sahiptir ve artık tarihte ilk defa, bu hesaplardan faiz geliri elde etmeye başlamışlardır. Bu, vergi mükelleflerinden bankalara yapılan bir başka gizli gelir aktarımıdır.[15] İlginç-

12 Bu konudaki analiz ve görüşleri için Miguel Morin'e borçlu olduğumu bildirmek isterim.

13 Bu biraz risklidir –uzun vadeli tahvil değer kaybedebilir– ancak devletin sistematik olarak kayıpları kamulaştırmasıyla risk en azından kısmen vergi mükellefleri tarafından karşılanmaktadır.

14 *Bloomberg*, FED'e kolay erişimin bankalara 13 milyar dolarlık bir hediye olduğu gibi tutucu bir hesaplama yapmıştı, *Bloomberg Markets Magazine*, Ocak 2012. Bkz. Bob Ivry, Bradley Keoun ve Phil Kuntz, "Secret Fed Loans Gave Banks $13 Billion Undisclosed to Congress", http://mobile.bloomberg.com/news/2011-11-28/secret-fed-loans-undisclosed-tocongress-gave-banks-13-billion-in-income (Erişim tarihi: 5 Mart 2012). Devletin bankalara verdiği parayı geri aldığı iddiası tam anlamıyla bir kandırmacaydı; bankaların devlete verdiği parayı fiilen FED vermişti.

15 Bankalarda uzun zamandan beri zorunlu karşılık uygulaması yürürlüktedir; yani bankaların asgari seviyede ellerinde tutmak zorunda oldukları likit fonlar. FED, 2008'den itibaren bu seviyenin üzerinde FED'e yatırılan kaynaklara faiz ödeme kararının nedenini internet sitesinde açıklamıştır: "Zorunlu karşılıkları yerine getirmek için tutulan hesaplar esasında emanetçi kurumlara bu hesapları faiz kazandıran varlıklara yatırmaları durumunda kazanacakları faize eşdeğer bir vergi yüklemektedir. Zorunlu karşılıklara faiz ödemek bu vergiyi fiilen ortadan kaldırır... Zorunlu karşılıkların üzerindeki hesaplara faiz verilmesi, kurumların piyasada bu oranın çok altında hesap ticareti yapma teşviklerini azaltarak, federal fon faiz oranlarına bir alt sınır getirmeye yardım edecektir. Zorunlu sınırın üzerindeki hesaplara faiz verilmesi, [FED] Sistemin[in] azami istihdam ve fiyat istikrarı doğrultusundaki makro iktisadi hedefleriyle uyuşan para politikalarını uygularken, FED'e finansal istikrarı desteklemek için yeterli likiditeyi sağlayacaktır." Bkz. http://www.federalreserve.gov/monetarypolicy/ior_faqs.htm#4 (Erişim tarihi: 5 Mart 2012). FED'e yatırılmış olan zorunlu karşılıkların üstündeki mevcut hesaplara –yaklaşık 1.5 trilyon dolar– verilen yüzde 0.25 faiz oranının bedelinin yılda 4 milyar dolar kadar olması muhtemeldir. Zorunlu karşılıkların üzerindeki miktarlar için bkz. *Federal Reserve Bank of St. Louis Fed* internet sitesi, http://research.stlouisfed.org/fred2/series/EXCRESNS (Erişim tarihi: 5 Mart 2012).

tir ki, devletin bu son hediyesi, bankaların verdiği kredileri azaltmış olabilir. Bankalara *borç vermemeleri* için ödeme yapılması, bankaların verdikleri kredilerden elde ettikleri gelirlerin azalması anlamını taşımaktaydı.[16]

Daha genel olarak, kurtarma planı (özellikle de büyük olan) banka ve bankacıların çıkarlarını toplumun geri kalanının önüne koymuştur.[17] Bankalara, sözde kredi akımının istikrarı için para verilmekteydi ama finans kurumlarına verilen bu paralar için hiçbir şart dayatılmıyordu: Kredi akımının sürdürülmesi için veya bu paraların ikramiye ödemesi yapmaya kullanılmaması için hiçbir şart yoktu. Verilen krediler ağırlıklı olarak büyük uluslararası şirketlere gidiyordu. Devletin parasının büyük kısmı, küçük ve orta ölçekli şirketlere borç vermeye odaklanan daha küçük boyutlu, bölgesel ve yerel bankalara gitmemişti.[18] Bu tür yüzlerce küçük bankanın batması[19] ve yüzlerce başkasının da borç veremeyecek duruma düşmüş olması şaşırtıcı değildir.[20] Kredi akımının sürmesini amaçlayan bir strateji açısından FED'in (ve Hazine'nin) kararları son derece hatalıydı.

Düzenlemelerin kaldırılması: Ekonominin finansallaşmasındaki artışın temeli

FED'in ve diğer merkez bankalarının eşitsizliğe yaptıkları katkıların temelinde bankalara gösterilen bu saygı yatar: Yeterli seviyede düzenlemenin getirilmemesi ve var olan düzenlemelerin yeterince uygulanmaması – Başkan Reagan döneminde başlayan ve yirmi yıl boyunca devam eden finansal düzenlemelerin kaldırılması sürecinin ulaştığı son nokta. Büyük Buhran'dan sonra finans sisteminin ülkeye iyi hizmet etmesini sağlamış olan düzenleme-

16 Bruce Greenwald ve ben, *Towards a New Paradigm in Monetary Economics* adlı kitapta, faiz oranlarının rolünün merkez bankalarınca aşırı derecede abartıldığını savunuyoruz; eşit derecede, hatta bazı durumlarda daha da önemli olan, kredi olanaklarının varlığıdır. Bankaların merkez bankasında tuttukları hesaplara faiz ödenmesi, hem bankaların müşterilerinden aldığı faiz oranlarını artırır hem de verecekleri kredi miktarını azaltır. Bu uygulamanın bu iki yoldan zararlı sonuçları olacaktır. Ancak, görünen o ki, daha acil olan bankalara para transfer etme işine daha fazla odaklanan FED, bu endişeleri bir kenara itmiştir. Bu uygulamaları bankalara yeniden sermaye sağlamaya yardım etmek olarak savunabilir, çünkü banka sermayelerinin yenilenmesinin daha fazla kredi sağlanmasına yol açması umut ediliyordu. Öte yandan, banka sermayelerinin tekrar oluşturulmasının daha iyi yolları mevcuttu.

17 Altıncı Bölüm, banka kurtarmalarında algılar üzerine verilen savaşın bir tasvirini sunuyor: Ekonominin bütününü kurtarmak için yapılanları gerçekten yapmak zorunda mıydık?

18 Paranın gittiği yerlerin analizi için bkz. http://projects.propublica.org/ bailout/list/index

19 2009 ile Şubat 2012 arasında 398 tanesi iflas etmiştir. Bkz. http://www.fdic.gov/bank/individual/failed/banklist.html

20 30 Eylül 2011 itibariyle (mevcut en son veriler), Federal Mevduat Sigortası Kurumu'nun [*Federal Deposit Insurance Corporation*, FDIC] "Sorunlular Listesinde" toplam 339 milyar dolar varlıklı 844 kurum vardı. Bkz. *FDIC Quarterly Banking Profile and Federal Deposit Insurance Corporation, Failed Bank List*, http://www2.fdic.gov/qbp/2011sep/qbp.pdf (Erişim tarihi: 24 Şubat 2012).

lerin kaldırılmasında FED ve FED'in Başkanı Alan Greenspan'in rolü büyüktü. Bu kurum ve kişiler aynı zamanda finans sektöründeki değişimleri, örneğin, finansal ve iktisadi sistemin istikrarını tehlikeye atmış olan türev yatırım ürünlerini, göz önüne alan yeni düzenlemelerin oluşturulmasının engellenmesinde de önemli rol oynadılar.[21]

Bu düzenlemelerin kaldırılması sürecinin daha önce de bahsettiğimiz iki ilişkili sonucu oldu. Birincisi, bu süreç, ekonominin giderek finansallaşmasına ve bununla birlikte dengesizleşmesine ve eşitsizleşmesine yol açtı. İkincisi, bu yapılanlar bankaların toplumun geri kalanını –sömürücü kredi verme sistemi, kredi kartı ücretlerinin kötüye kullanımı ve diğer uygulamalar aracılığıyla– sömürmesine izin verdi. Bankalar riskleri yoksullara ve vergi mükelleflerine aktardı; işler borç verenlerin beklediği gibi gitmediğinde, bunun sonuçlarına diğerleri katlandı.[22] *Toplumsal bir açıdan* baktığımızda bankaların riskleri yönetebilmeleri için insanlara yardım etmedikleri açıktır; bu riski onlar yaratmıştır. Ancak iş kendi risklerini yönetmeye geldiğinde, bankacılar daha başarılıydı. Ne de olsa davranışlarının kötü sonuçlarına katlanan kendileri değildi.

Kriz sonrasında düzenlemelerle ilgili yapılan tartışmalarda FED'in tutumu, bağlılığının kime karşı olduğunu da göstermiş oldu. Düzenlemeler, bankaların eski sıkıcı borç verme işlerine geri dönmelerini teşvik etmeye yönelik kurgulanmalıydı. Batmak için fazla büyük olan bankaların önlerindeki çarpık teşvikleri fark ederek, boyutlarını ve birbirleriyle bağlantılarını sınırlandırmaya odaklanmaları gerekirdi. Dahası, bu bankaların diğerlerine oranla rekabet üstünlüğü vardı. Küçük bankalara borç veren bu büyük

21 Denetimlerin kaldırılmasındaki muhtemelen en önemli uygulama, 1999'da, Başkan Clinton döneminde, yatırım bankalarıyla (zengin kişilerin ve şirketlerin parasını yönetmekle sorum olan bankalar) ticari bankaları ayırmış olan 1933 Glass-Steagall Yasası'nın kısmi iptaliydi. Bu iptal aynı zamanda Citigroup Yardım Yasası olarak da bilinmektedir çünkü 1998'de Citibank ile menkul kıymet ve sigorta hizmetlerinin birleşmesini yasal hale getirmiştir. Temsilciler Meclisi'ndeki tartışma sırasında, Temsilci John Dingell, yasanın bankaları "batmak için fazla büyük" hale getireceğini ve bu durumun federal devletin bankaları kurtarmasına yol açacağını savunmuştu. 1995'den 1997'ye kadar İktisadi Danışmanlar Kurulu'nun başkanıyken, bu nedenlerle birlikte, (yeni menkul kıymet sunan yatırım bankalarıyla işlemler için fon sağlayan ticari bankalar arasındaki) çıkar çatışmaları riskinin ve yatırım bankalarındaki riskli yatırım kültürünün haklı olarak daha muhafazakâr olan ticari banka kültürünü kirleteceğini söyleyerek yasanın iptaline (başarılı bir şekilde) karşı gelmiştim. Her üç endişenin de haklı olduğu ortaya çıktı. Eğer Greenspan iptale karşı çıkmış olsaydı, bu yasa muhtemelen geçmeyecekti. FED başkanının ve Hazine sekreterinin türev ürünlerinin düzenlenmesine karşı çıkışı sağlam şekilde belgelenmiştir. Bkz. J.E. Stiglitz, *Freefall* (New York: W. W. Norton, 2010) ve Stiglitz, *The Roaring Nineties* (New York: W. W. Norton, 2003) ve oradaki kaynaklar.

22 Örnek olarak bkz. Alan Greenspan, *Credit Union National Association* konuşması, *2004 Governmental Affairs Conference*, Washington, DC, 23 Şubat 2004. Bununla birlikte, değişken faiz oranlı emlak kredisi alanların durumlarının sabit oranlı faiz kredisi alanlara kıyasla çok daha iyi olduğunu güçlü bir şekilde vurguladıktan sonra, durumun daha farklı sonuçlanmış olabileceğiyle ilgili bazı uyarılarda bulunmuş, yani hâlâ riskin bulunduğundan bahsetmiştir.

bankalar, fiili bir devlet güvencesi altında bulunduklarının bilincinde olarak daha düşük faizlerle borç vermeye gönüllü olabiliyorlardı. Dolayısıyla büyük bankalar daha verimli olduklarından ya da daha iyi hizmet sağladıklarından değil, sonuçta vergi mükellefleri tarafından sübvanse edildiklerinden zenginleşebilmekteydi. Bu avantajlı durumu tersine çevirmek amacıyla batmak için fazla büyük bankaları vergilendirmedeki başarısızlığımız, bu bankalara *bir başka* büyük hediye vermemiz anlamına geliyordu.[23] Aşırı büyük ikramiyelerin, finans sektöründeki yöneticilerin aşırı risk almasını ve kısa vadeli düşünmesini teşvik ettiğinin farkında olmak, bu primlerin sıkı bir şekilde düzenlenmesine yol açmalıydı. Yetersiz sermaye sahibi bankaların yarattığı riskin –yani varlıklarının değerindeki küçük bir değişimin iflasa yol açabilecek nitelikte olmasının– farkında olarak, bankacılık sistemi tam olarak eski sağlığına kavuşana kadar bu ikramiye ve kâr paylarının boyutuna ciddi düzenlemeler getirilmesi gerekiyordu. FED'in bankacılık sektöründeki krizde şeffaflık eksikliğinin ve türev ürünlerinin rolünün farkına vararak bu iki konuda bir şeyler yapılması yönünde ısrar etmesi gerekirdi.

Yukarıdakilerin çok azı, onlar da FED'in karşı çıkmasına rağmen, yapılmıştır. Temmuz 2010'da yürürlüğe giren yeni düzenleme kanun tasarısı (Dodd-Frank), düzenlemeleri uygulama sorumluluğunu büyük oranda FED'e verdi ve en azından bazı alanlarda FED'in bağlılıklarının kime karşı olduğunu yeniden göstermiş oldu. Birkaç örnek vermek gerekirse Dodd-Frank kanun tasarısının görüşülmesi sırasında, türev ürünlerinin gözetimini yapma sorumluluğunu taşıyan Senato komitesi, devlet sigortası altında bulunan bankaların piyasaya türev ürünü sürmesinin engellenmesini önermişti. Türev ürünlerinin bir sigorta ürünü ya da kumar aracı olup olmadığı açık olmasa da, bunların bir borçlanma aracı olmadığı kesindi. Eğer bunlar bir sigorta ürünüyse, devletin sigortacılıkta uzmanlaşmış kurumları tarafından düzenlenmeliydiler; eğer kumar oynama araçlarıysalar devletin bahis konusunda uzmanlaşmış kurumları tarafından düzenlenmeliydiler; ancak

23 Dean Baker ve Travis McArthur, batmak için fazla büyük bankaların sermaye artırmak için ödemek zorunda olduğu faiz oranıyla daha küçük bankaların sermaye artırmak için ödemek zorunda olduğu faiz oranı arasındaki farkın kurtarma sonrasındaki birkaç ay içinde –kriz öncesindeki yedi yıl boyunca bulunduğu– yüzde 0.29 seviyesinden yüzde 0.78'e çıktığını hesaplamışlardır. Baker ve McArthur, piyasaların batmak için fazla büyük bankaların "resmi devlet politikası" haline geldiklerinin farkına vardığını ve bunun "2009'un ilk çeyreğinde 100 milyar dolardan fazla varlığı bulunan 18 bankaya yılda 34.1 milyar dolardan fazla bir devlet sübvansiyonu" anlamına geldiğini savunmuşlardır. Baker ve McArthur, "The Value of the 'Too Big to Fail' Big Bank Subsidy", *Center for Economic and Policy Research*, Eylül 2009, http://www.cepr.net/documents/publications/too-big-to-fail-2009-09.pdf (Erişim tarihi: 5 Mart 2012). Ocak 2010'da, Obama bu avantajı ortadan kaldırmak için vergilendirme yapma olasılığının bulunduğundan bahsetmiştir. Bankalardan gelen (ve muhtemelen hükümet içinden bile gelen) itiraz sonucunda bunu gerçekleştirmemiştir.

hiçbir durumda, Amerikan devleti tarafından, *banka mevduatlarını* sigortalayan devlet kurumu olan Federal Mevduat Sigortası Kurumu aracılığıyla güvence altına alınmamalıydılar. Ancak FED Başkanı Ben Bernanke (bankaların bankacılığa odaklanmaları gerektiği gibi "antika" bir fikre sahip iki bölgesel FED başkanına karşı) bunun tam tersini savunuyordu. Sonuçta, Bernanke ve kredi temerrüt takaslarından [*credit default swaps*, kısaca *CDS*] yılda milyarlarca dolar kazanan büyük bankalar kazandı.

Bu sırada, iktisatçılar ve (en az bir FED bölgesel başkanı ve İngiltere Bankası Başkanı Mervyn King dahil) politika yapıcılar arasında, batmak için fazla büyük olan bankalar hakkında bir şeyler yapılması gerektiğine dair bir fikir birliği oluşmuştu. King, eğer batmak için fazla büyüklerse var olmak için de fazla büyük olduklarını söylemişti. Daha öncesinde bile, eski FED Başkanı Paul Volcker, bu bankaların yönetilmek için de fazla büyük olduklarını gözlemlemişti. Ancak FED'in bugünkü ve bir önceki başkanları (krizden sorumlu olan Greenspan ve Bernanke) sorunu –en azından bu konuda bir şeylerin yapılması gerektiğini– hiçbir zaman fark edememiş göründüler. Oysa yapılabilecek çok şey vardı: Bankaların boyutlarını ve yapabileceklerini sınırlayan düzenleyici çözümlerden daha önce bahsettiğimiz avantajları ortadan kaldırmaya kadar.

Tabii ki, FED yola eşitsizliği artırmak için çıkmamıştı; ne zenginlere sunduğu avantajlarla ne de orta ve alt gelirlilere yaptıklarıyla. Gerçekten de, daha sonra açıklayacağımız gibi, yönetim kurulundakilerin çoğu, uyguladıkları politikaların –rahat düzenlemeler, enflasyonla savaş, ekonomimizin işleyişinde çok önemli yeri olan bankalara yardım gibi– *herkesin* yararlanacağı bir büyümeyi teşvik edeceğine muhtemelen derinden inanmaktaydı. Ancak bu durum, FED'in bankacıların bakış açısı ve dünya görüşü tarafından ne ölçüde "ele geçirilmiş" olduğunun bir kanıtıdır.

Daha demokratik bir merkez bankasına doğru[24]

Güncel yerleşik bilginin temel bir tezine göre, merkez bankaları bağımsız olmalıdır. Bu düşünceye göre, eğer merkez bankaları siyasal güçlerin etkisinde olurlarsa, siyasetçiler kendi kısa vadeli çıkarları için para politikasını uzun vadeli maliyetler yaratacak şekilde manipüle ederler; seçimlerden önce

24 Bu bölümde tartışılan konuyla ilgili büyük bir literatür bulunmaktadır. Benim bu konudaki görüşlerim 20. yüzyılın en büyük iktisatçılarından biri olan ve (ilk) Nobel Ödülü sahibi Jan Tinbergen anısına Hollanda Merkez Bankası'nda yaptığım bir sunumda açıklanmıştır; *Central Bank of Netherlands*, "Central Banking in a Democratic Society", *De Economist* 146, no. 2 (Temmuz 1998): s. 199-226, özellikle de s. 28. Ayrıca bkz. Alex Cukierman, *Central Bank Strategy, Credibility, and Independence* (Cambridge: MIT Press, 1992); J. Furman, "Central Bank Independence, Indexing, and the Macroeconomy", yayımlanmamış, 1997, taslak metin.

ekonomi aşırı şekilde canlandırılacak ve bunun maliyeti –enflasyon artışı– seçimlerden sonra ödenecektir. Dahası, düşük enflasyon amacına bağlı bir merkez bankasıyla birlikte, piyasalar enflasyon beklentisinde olmadan davranacaklar, böylece enflasyon kontrol altında olacak ve genel olarak daha iyi bir ekonomik performans ortaya çıkacaktır.

Bağımsız merkez bankalarının başarısızlığı

ABD ve Avrupa'daki bağımsız merkez bankalarının son krizde pek de başarılı oldukları söylenemez. Hindistan, Çin ve Brezilya gibi daha az bağımsız olan merkez bankalarından açıkça çok daha kötü bir performans gösterdiler. Bunun nedeni açıktır: ABD ve Avrupa merkez bankaları, finans sektörü tarafından ele geçirilmiştir. Demokratik açıdan hesap sorulabilir olmayabilirler ancak bankacıların çıkar ve bakış açılarına göre hareket etmişlerdir. Bankacılar, düşük enflasyonla birlikte düzenlemelerin kaldırıldığı ve denetimlerin rahat olduğu bir finans sektörü istemişlerdi ve –enflasyonun yol açacağı kayıplar, düzenlemelerin aşırı derecede kaldırılmış olduğu finans piyasasının yol açtığı kayıplara oranla çok küçük kalsa bile– istediklerini aldılar. Sömürücü borç verme uygulamaları sonucunda kayıplar veren sıradan tüketiciler göz ardı edildi. Aslında bu ek kârlar bankaların finansal pozisyonunu güçlendirmekteydi. Ne de olsa, bankacılık sisteminin sağlığı merkez bankasının asli göreviydi.

Ele geçiriş

İkinci Bölüm'de gördüğümüz gibi, düzenleyici bir devlet kurumu kamunun çıkarlarını gözetmek yerine düzenlemesi gerektiği kişilerin çıkar ve bakış açılarına göre politikalar uyguluyorsa, o kurum bu kişilerce ele geçirilmiştir. "Ele geçirme", kısmen düzenleyicilerin düzenlenen sektörden gelip hükümette kısa bir süre görev aldıktan sonra tekrar sektöre geri döndüğü "döner kapı" politikası, kısmen de bilişsel ele geçirme denilen sürecin sonucunda oluşmaktadır; yani düzenleyicilerin düzenlenenlerin düşünce yapısını benimsemeleri sonucunda. Bu ele geçirme, ABD'de daha doğrudan şekillerde de gerçekleşmektedir; örneğin, merkez bankası üye adaylarının belirlenmesinde Wall Street'in ağırlığını koymasıyla. Clinton hükümeti zamanında iki mükemmel adayın finans sektörünce veto edildiğini gördüm; biri borç verme sürecindeki ayrımcılıktan endişe duyduğunu kanıtlamış olduğu, diğeriyse ekonomik büyüme ve tam istihdamı desteklemeyle fazla ilgili göründüğü için. En ilginç vaka, Obama hükümetinin, işsizlik ve işsizliğin belirleyenleri hakkındaki anlayışımızı geliştiren –dahası FED'in özellikle ilgi gös-

termesi gereken– çok önemli çalışmalar yapmış parlak bir Nobel Ödülü sahibini aday göstermesiydi. Belki de finans sektöründeki bazı kişiler, iktisat kuramına veya bulgulara dayanmayan bazı yerleşik merkez bankası ilkelerine şüphe düşürebilecek eleştirel bir düşünürün *rahatsız edici* olabileceğinin farkına varmıştı. Bu kişinin adaylığı, Senato Bankacılık Komisyonu'ndan bile geçemedi.[25]

Bu baskılara rağmen, FED bölge başkanları arasında önemli derecede görüş çeşitliliği vardı. Emlak sektöründeki kötü krediler hakkında uyarıda bulunan bir bölge başkanı bile olmuştu.[26] Fakat bu kişi diğerleri tarafından görmezden gelindi. Bu durgunluk sürecinde birçok FED bölge başkanı işsizliğin *temel* sorun olduğu konusunda ısrarcıydı ve altta yatan problemin talep eksikliği olduğu konusunda bir farkındalık mevcuttu. Hatta bazıları, işsizlik oranı önemli ölçüde düşene kadar para politikasının "hedefinin" enflasyon değil işsizlik olması gerektiği gibi (merkez bankasındakiler için) sapkınca önerilerde bile bulunmuştu.

Demokrasiye inançta eksiklik

Merkez bankalarının bağımsızlığını savunanların demokratik hesap sorulabilirliğe karşı inanç eksikliği duymaları son derece sorunludur. Hükümetin temel sorumluluklarını bağımsız kurumlara devretme sürecinde sınır nerede çizilmelidir? Siyasallaşma konusundaki bu argümanların aynıları, vergi ve bütçe politikalarına da uygulanabilir. Finans sektöründe bazılarının bu sorumlulukların "teknik uzmanlara" verilmesinden mutlu olacağını tahmin edebiliyorum. Ancak bu isteğin gizli kalan yönü şudur: Finans piyasaları herhangi bir grup teknik uzmanla mutlu olmayacaktır. Daha önce gördüğümüz gibi, kendi bakış açılarını paylaşan "uzmanları" tercih edeceklerdir; kendi çıkar ve ideolojilerini destekleyen görüşlere sahip uzmanları. FED ve yöneticileri siyasetin üzerinde olduklarını varsaymaktan hoşlanırlar. Hesap sorulabilir olmamak, bağımsız olmak, oldukça rahat bir ortam yaratır. Basitçe ifade edecek olursak, kendilerini ekonominin karmaşık gemisini idare eden ve kamu hizmeti veren akil insanlar olarak görürler.

Ancak FED ve yöneticilerinin siyasi boyutu hakkında şüphesi olan varsa, bu şüphe, merkez bankasının geçmiş yirmi yıl içerisindeki değişken gibi gözüken tavrına bakarak giderilebilir. 1993'de, ABD'de büyük mali açık

25 Ayrıntılar için Üçüncü Bölüm'e bakınız.

26 Edward M. Gramlich, sadece balonun oluşumunu ve patlamasını öngörmekle kalmamış, hacizleri önlemek için bir şeyler yapılması gerektiğini güçlü bir şekilde savunmuştur. FED her iki konuda da hiçbir şey yapmamıştır. Bkz. kitabı, *Subprime Mortgages: America's Latest Boom and Bust* (Washington, DC: Urban Institute, 2007).

ve yüksek işsizlik olduğu bir dönemde, FED Başkanı Alan Greenspan, faiz oranlarının ekonomiyi tam istihdama götürecek şekilde sonradan düşürüleceği düşüncesiyle devletin açığı düşürmek için sert önlemler almasını istemişti. Fakat ekonomi işsizlikle karşı karşıyaydı; aşırı ısınma gibi bir durum ortada yoktu. Faiz oranlarının düşürülmesinin açığın azaltılması şartına bağlanması için geçerli bir sebep yoktu; gerçekten de faizlerin azaltılmasıyla birlikte kredi olanaklarının artırılması ekonomiyi canlandırmak için aynı anda kullanılabilirdi ve bu, açığın azaltılması için çok yararlı olurdu. Ama faiz oranları, yüzde 3'ün çok az altına indirilebilmişti. Tahmin edilebileceği gibi, eğer daha fazla indirilseydi ekonominin toparlanma süreci daha sağlıklı ilerleyecekti. Daha sonra 2001 yılında Greenspan, Kongre'yi vergileri *çok büyük açıklar yaratacak* şekilde indirmeye davet etti ve faizleri çok daha düşük –nihayetinde yüzde 1'in de altında– seviyelere çekerek durgunluğa karşılık verdi. Tutarsız görünen bu yaklaşımlara getirilebilecek yorumlardan biri, asıl amacın devletin boyutunun küçültülmesi ve artan oranlı vergi sisteminin zayıflatılması olduğu olabilir.[27]

Herhangi bir demokraside, kamu kurumlarının –bazen böyle gözükmese de merkez bankası bir kamu kurumudur– hesap sorulabilir olması gerekir. Görevin kötüye kullanılmaması, merkez bankası uygulamalarının talimatlarla uyum içinde olması ve talimatların da kamu çıkarları doğrultusunda olması için gözetim mekanizmaları bulunmalıdır. Modern demokratik bir toplumu en fazla ilgilendiren şeylerden biri yönetim olmalıdır. Kritik kararları almakla sorumlu kişiler nasıl seçilmektedir? Kararlar nasıl alınmaktadır? Kamusal denetim için yeterli şeffaflık mevcut mudur?

Vatandaşlar için ekonominin performansından daha önemli konu sayısı azdır ve para politikası bu performansın temel belirleyicilerinden biridir. Gerçekten de, siyaset bilimi, özellikle de işsizlik seviyesi ve işsizlik değişim hızının, başkanlık ve kongre seçim sonuçlarının en önemli belirleyicisi olduğunu göstermektedir. Buna rağmen, şu anki yapı içerisinde, kamu çalışanlarının, kontrolleri dahilinde olmayan bir şeyden dolayı sorumlu tutulduğu görülmektedir.

Merkez bankasının yönetim ve hesap verme sistemi aslında ABD için bir utanç kaynağı olmalıdır. Para politikası, yedi FED yönetim kurulu üyesi ve on iki bölgesel FED başkanının oluşturduğu Açık Piyasa Komisyonu [*Open Market Committee*] tarafından belirlenmektedir. Ayrıca bölgesel FED başkanları arasında, New York bölgesel FED başkanıyla birlikte, sadece beş bölgesel FED başkanının oy verme hakkı vardır. Öte yandan, bölgesel FED başkanları kamuya çok az söz hakkı tanıyan, şeffaf olmayan ve (merkez banka-

27 Bu duruş açıkça siyasiydi ve kendi ideolojik görüşleriyle tutarlıydı. Bu duruşu savunmak amacıyla yapılan etraflı savunmalar hakkında bir tartışma için Sekizinci Bölüm'e bakınız.

sının düzenlemekle yükümlü olduğu) bankaların aşırı etkili olduğu bir süreç sonucunda seçilirler.[28]

Şu anki FED Başkanı Ben Bernanke, şeffaflığın erdemleriyle ilgili geçmişte güçlü yazılar yazmış olsa da[29] bankalara gizli yardımlar yapma görevinin FED'in takviminde önplana çıkmasıyla birlikte bu fikrinin değiştiği görülmektedir. Medya kurumları, Bilgi Özgürlüğü Yasası çerçevesinde devlet kurumlarının yapması gerektiği gibi, FED'den bilgi istediğinde, FED kendisinin bu yasaya tâbi olmadığını öne sürmüştür. Federal Bölge Mahkemesi bu görüşe karşı çıktığında bile FED direnmeye devam etmiş, medyanın istediği bilgiyi vermeyi reddetmiştir. FED bu karara itiraz etmiş ama temyiz mahkemesi FED'in bu bilgiyi vermekle yükümlü olduğunu tekrarlamıştır. Söylenenlere göre, eğer Beyaz Saray FED'e devletin bir parçası olduğunu ve diğer devlet kurumlarının tâbi olduğu yasalara uymak zorunda olduğunu söylememiş olsaydı FED, Anayasa Mahkemesi'ne başvuracaktı. Bundan bağımsız olarak Kongre, FED'in uygulamalarıyla ilgili –parasının kime gittiğinin incelenmesi de dahil– bir teftiş talebinde bulunmuştu.

Sonunda FED mahkemelerden ve Kongre'den gelen baskılara boyun eğdi ve bilgiler açıklandığında, Amerikalılar FED'in bu bilgileri neden gizlemek istediğini daha iyi anlamış oldu. Gizliliğin asıl nedeninin halkın desteğini alamayacak politikaları –ve FED'in söyledikleriyle yaptıkları arasındaki tutarsızlıkları– saklamak olduğu ortaya çıktı.[30]

Büyük Durgunluk'un başlangıcını belirleyen büyük kurtarma paketini şekillendiren, kurtarılacak ve ölüme terk edileceklerin kimler olacağını belirleyen ve kimin ne kadar parayı hangi şartlarda alacağına karar veren üç kişiden biri (FED başkanı ve Hazine müsteşarıyla birlikte) de New York FED'in başkanıydı. Bu kişi, *en iyi şartlarla* kurtarılmış şirketlerdeki bankacı ve CEO'lardan oluşan bir komisyon tarafından aday gösterilmişti.[31] Aslı olmasa

---

28 2010 Dodd-Frank düzenleyici reform yasası yönetimde bazı iyileştirmeler yapmıştır.

29 "Remarks by Governor Ben S. Bernanke", Ekim 2004, http://www.federal reserve.gov/boarddocs/speeches/2004/200410072/default.htm.30

30 Gizlilik adına zaman zaman öne sürülen bir savunmaya göre, bilginin açıklanması piyasaları bulandıracak ve FED'den borç para almış bir bankanın içinin boşalmasına yol açabilecektir. Fakat buradaki tartışma, bilginin işlemlerin gerçekleşmesinden çok uzun süre sonra açıklanmasıyla ilgiliydi. Ayrıca ilgili bilgi olmadığında sermaye piyasaları disiplin sağlayamazlar. Gizliliği savunanlar, piyasa disiplinini zayıflatacak politikaları savunmaktadırlar.

31 JPMorgan Chase, Bear Sterns'in kurtarılmasından yarar sağladı. Bir başka şüpheli yönetim vakasında, Stephan Friedman, Goldman Sachs'ın yönetim kurulu üyesi ve yüksek miktarda Goldman hissesi sahibiyken, aynı sırada Ocak 2008'de New York FED'in başkanı oldu. Açık çıkar çatışması (3 milyon dolar kazanmasını sağlayan hisse alımları da dahil) üzerine ortaya çıkan tartışma sonrasında Mayıs 2009'da istifa etti. Bkz. Joe Hagan, "Tenacious G", *New York*, 26 Temmuz 2009, http://nymag.com/news/business/58094/ (Erişim tarihi: 28 Mart 2012); Kate Kelly ve Jon Hilsenrath, "New York Fed Chairman's Ties to Goldman Raise Questions", *Wall Street Journal*, 4 Mayıs 2009, s. A1.

bile bir çıkar çatışması görüntüsü vardı. Amerikalılar, hiçbir zaman AIG'nin neden bu kadar büyük bir yardım aldığını veya neden AIG'nin türev ürünlerinin devlet tarafından kâğıt üzerindeki değerlerinin yüzde yüzü fiyatına – olması gerekenin çok üstünde bir fiyata– satın alındığını tam olarak anlayamadı. Ancak AIG kurtarma paketinden asıl yarar sağlayanların kimler olduğu ortaya çıkınca durum açıklığa kavuştu: Yarar sağlayan en büyük kurum Goldman Sachs idi ve diğer yararlanıcılar, bazıları Goldman Sachs ile karmaşık finansal ilişkiler içinde bulundukları tahmin edilen büyük yabancı bankalardı. ABD'nin yabancı bankaları kurtarıyor olması özellikle garip bir durumdu. Eğer yabancı bankaların sorunları varsa, bunları kurtarmak o yabancı ülke hükümetlerinin sorumluluğunda olmalıydı.

Başka bilgiler ortaya çıkmaya başladıkça belli oldu ki, FED yabancı bankalara Eylül 2008 krizinden çok önce büyük krediler temin etmeye başlamıştı.[32] Görünen o ki, FED sadece Amerikan bankaları için değil, yabancı bankalar için de son kredi mercii görevindeydi.[33] Yabancı bankalara karşı açıklar ne kadar karmaşık ve yüksek riskliydi ki bunların batması Amerikan bankalarını tehlikeye sokuyordu? Böyle bir durum varsa, FED'in hem gözetim görevinde hem de düzenleyici sorumluluklarında başarısız olduğu açıktı. Eşik altı emlak kredisi sorunlarının ve balonun patlamasının kontrol altına alındığını savunan FED'e rağmen,[34] küresel finans piyasalarının aylardır travma yaşadığı giderek görünür hale gelmişti.

FED'in yayımlamak zorunda kaldığı bilgiler, aynı zamanda Lehman Brothers'ın batışından sonra Goldman Sachs gibi büyük bankaların, FED bu ban-

---

32 Örneğin bkz. Binyamin Applebaum ve Jo Craven McGinty, "The Fed's Crisis Lending: A Billion Here, a Thousand There", *New York Times*, 31 Mart 2011, http://www.nytimes.com/2011/04/01/business/economy/01fed.html (Erişim tarihi: 5 Mart 2012). Makaleden: "Ayrıca FED Avrupa'nın bazı en büyük bankalarının ABD'deki şubelerine acil ihtiyaç duydukları dolarları pompalayarak bu bankaların kurtulmasına yardım etti. Gerçekten de, FED programının en büyük borçlananı Dexia'ydı, 2008 sonlarından 2009 başına kadar programdan 30 milyar dolar ödenmemiş borçları olacak kadar sıkça borç almış olan bir Fransız-Belçika bankası."

33 Merkez bankasının (örneğin FED'in) temel görevi ülkedeki bankalar için son kredi merci olmaktır, yani, batık olmayan (varlıkları yükümlülüklerinin üzerinde olan) bankalara kimse borç vermek istemediğinde FED'in araya girip likidite sağlamasıdır.

34 Bernanke, 27 Mart 2007'de, Kongre önünde ifade verdi: "Her ne kadar eşik altı emlak kredisi piyasasındaki karışıklık birçok kişi ve aile için ciddi finansal sorunlar yaratmış olsa da, bu gelişmelerin emlak piyasasının geneli için anlamı daha belirsizdir. Borç verme standartlarındaki süregelen daralma, yerinde bir piyasa tepkisi olmasına rağmen, efektif konut talebini az da olsa düşürecek ve haczedilen mülkler satılmamış konut envanterine eklenecektir. Ne var ki, bu noktada, eşik altı piyasasındaki sorunların genel ekonomi ve finans piyasaları üzerindeki etkisi kontrol altında gözükmektedir. Özellikle de birinci sınıf borçlulara verilen emlak kredileriyle her sınıftan borçlunun aldığı sabit faiz oranlı emlak kredileri, düşük ödenmeme oranlarıyla iyi performans göstermeye devam etmektedirler. Bu durumu yakından incelemeye devam edeceğiz." Bkz. "Chairman Ben S. Bernanke: The Economic Outlook: Before the Joint Economic Committee, U.S. Congress", http://www.federalreserve.gov/newsevents/ testimony/bernanke20070328a.htm (Erişim tarihi: 24 Şubat 2012).

kaların mükemmel durumda olduğunu halka açıkladığı sırada, FED'e büyük miktarlarda borçlandığını gösteriyordu.

Bunların hiçbiri bizi şaşırtmamalı; finans sektörü tarafından ele geçirilmiş bağımsız bir merkez bankası, finans sektörünün inanç ve çıkarlarını temsil edecek kararlar alacaktır.

Merkez bankasının demokratik siyasal süreçten bağımsız olmasını istesek bile bankanın yönetim kurulunda finans sektörü üyeleri egemen değil, temsil edici nitelikte olmalıdır. Birçok ülke, finans sektöründen insanların merkez bankaları yönetim kurullarında çalışmasına izin vermemektedir; bunu açık bir çıkar çatışması olarak görmektedirler. Finans sektörü dışında zengin bir tecrübe birimi vardır. Gerçekten de, finans sektöründekiler alım-satım anlaşmaları yapmaya alışmışlardır ve makro ekonominin karmaşık ve karşılıklı bağımlılıkları hakkında uzman değildirler. Neyse ki bugün, finans sektörü dışındaki çeşitli kurumlarda gerçek uzmanlar bulunmaktadır; akademi, sivil toplum kuruluşları ve sendikalar dahil.

Bağımsız merkez bankasını savunanlar, bankanın aldığı kararlarda genellikle bir ödünleşme sorunu olmadığını, tıpkı bir köprü için en iyi dizaynın seçilmesi gibi, teknik uzmanların ekonomiyi en iyi şekilde yönetme yolunu bulabileceklerini varsayarlar. Ancak ödünleşme sorunları iktisadi politika yapımının özünde vardır. Daha önce bahsettiğimiz gibi, verilmesi gereken kararlar vardır; bu kararlar bazılarının yararına diğerlerininse zararına olacaktır. Artık çok açıktır ki, FED iktisadi dengeyi korumakta başarısız olmuştur ve kriz sonrasında, ekonomiyi eski sağlığına kavuşturamamıştır; yine açıktır ki, FED'in uygulamalarını dayandırdığı iktisadi doktrinler son derece hatalıdır. Evet, hiçbir politika risksiz değildir. Ancak FED'in seçtiği politikalar, ev sahiplerini, işçileri ve vergi mükelleflerini riskin büyük çoğunluğunu karşılamaya zorlamış ve bu risklerin getirilerinin bankalar tarafından alınmasına izin vermiştir. Farklı riskler taşıyan, bankaları daha kötü etkilerken toplumumuzun geri kalanının çok daha olumlu etkileyecek, başka politikalar mevcuttu. Merkez bankasının kararlarının özünde siyasi olduğunun farkına varmalıyız; bu kararlar teknokratlara devredilmemeli ve kesinlikle orantısız olarak çıkar gruplarını temsil edenlere bırakılmamalıdır.[35]

35 Daha etkin bir para politikası sağlayacak başka önemli kurumsal reformlar vardır. İktisatta moda olan bir doktrine göre, farklı amaçlar için ve farklı araçların kullanılması için birbirlerinden ayrı kurumlar oluşturulmalıdır. Bu bakışa göre, merkez bankası enflasyona odaklanmalı ve araç olarak faiz oranlarını kullanmalıdır. Mali otoriteler istihdama odaklanmalı ve araç olarak vergi ve harcama politikalarını kullanmalıdırlar. Ne yazık ki, her ne kadar bazı çok basit kuramsal modellerde böyle bir kurumsal düzen istenen sonuçlara ulaşılmasına izin verse de, gerçek dünyada koordinasyon gereklidir. Bir amaç için bile çoklu araçlar kullanmak genellikle yarar sağlar. Banka kredileri zorunlu düzenlemeler (yeterli sermaye standartları gibi) kadar faiz oranlarından da etkilenirler. Ayrıca niceliksel sınırlandırmalar (örneğin emlakta ön ödemeler) aşırılığın kontrol edilmesinde kaba bir araç olan faiz oranlarından çok daha etkili olabilir.

Euro krizi – bir örnek

ABD'de bankacılık sisteminin düzenlenmesi ve faiz oranlarının belirlenmesi için kurgulanan merkez bankası sisteminin dizaynındaki kurumsal hatalar başka ülkelerde de yapılmaktadır. Krizden önce Amerikan sistemi iyi bir kurumsal dizayn modeli olarak görülmekte ve diğer ülkeler tarafından taklit edilmekteydi. Krizden sonra bu hatalar açığa çıkmıştır ve ABD ile benzer kurumsal yapılanmalar benimseyen diğer ülkeler sistemlerini yeniden şekillendirmeyi düşünmelidir.

Her ne kadar FED'i eleştiriyor olsam da, Avrupa'daki durumun daha kötü olduğunu düşünüyorum. ABD Merkez Bankası resmî *olarak* enflasyona, büyüme hızına ve istihdama bakmakla yükümlüdür. Avrupa'daki, FED'e karşılık gelen ve on yedi ülkelik euro bölgesine hükmeden Avrupa Merkez Bankası [*European Central Bank*, ECB] sadece enflasyona odaklanmakla yükümlüdür. ECB, aynı zamanda, bankaların ve finans sektörünün kafa yapısını FED'den daha fazla yansıtmaktadır. Ocak 2010'da Yunanistan'da başlayan krize ECB'nin tepkisi bu noktada bir örnek teşkil etmektedir. Öncelikle Yunanistan, sonra İrlanda ve Portekiz, daha sonra da İspanya ve İtalya, borçlarını sürdürülemez kılacak derecede yüksek faiz oranlarıyla karşı karşıya kaldılar. Ocak 2010'da düşük olan Yunanistan'ın temerrüde düşme olasılığı, "borç yeniden yapılandırılması" gibi nazik kelimeler kullanılmış olsa bile Temmuz 2011'de kaçınılmaz hale geldi. Yunanistan'ın vatandaşlarına kabul edilemez acılar yaşatmadan geri ödemesi imkânsız olacak kadar fazla borcu vardı. Tek sorunun Yunanistan olarak görüldüğü dönemde, Avrupa'daki sisteme yapılacak basit bir yama yeterli olabilirdi. Ancak İspanya ve İtalya gibi büyük ülkeler makul faiz seviyelerinde bile borçlarını ödeme güçlüğü yaşamaya başlayınca, sorunların çözümünün çok daha cesur kararları gerektirdiği belirginleşti.

En iyimser yoruma göre bile ECB belirsiz bir rol oynadı.[36] Örneğin Yunanistan vakasında, tüm borç yeniden yapılandırmalarının gönüllük esasında olması gerektiğinde ısrar etti (kredi verenlerden alacaklarının bir kısmından vazgeçmelerinin ve borç vadelerini ertelemelerinin istenmesi). ECB, ne tür bir anlaşma yapılırsa yapılsın, bunun bir "kredi olayına" –Yunanistan temerrüde düşerse ödenmesi gereken riskli finansal yatırımlar olan CDS'lerin ödenmesini tetikleyen bir "olaya"– yol açmasına izin verilmemesi gerektiğini

36 Avrupa ülkelerinin yaşadığı egemenlik kaybı hissi, İtalya'nın o zamanki finans bakanı Giulio Tremonti'nin bir grup Avrupa finans bakanına özel olarak yaptığı bir açıklamada kendini göstermiştir. Ağustos ayında içinde bulunduğu hükümetin iki tehdit mektubu aldığını söylediği konuşulmaktadır – biri bir terör örgütünden, diğeri Avrupa Merkez Bankası'ndan. "ECB'den gelen daha kötüydü." Marcus Walker, Charles Forelle ve Stac Meichtry, "Deepening Crisis over Euro Pits Leader against Leader", *Wall Street Journal*, 30 Aralık 2011.

söyledi. Bunu söylerken, ECB, bankaların çıkarlarını Yunan halkının çıkarlarının oldukça üzerinde tutuyor görünüyordu. Yunanistan'ın, gönüllü bir yeniden yapılanmanın izin vereceğinden çok daha derin bir yapılanmaya ihtiyacı vardı. Fakat alacaklardan sadece gönüllü olarak vazgeçilmesi böyle bir kredi olayına yol açamazdı.

ECB'nin tavrı hakkında daha da ilginç bir şey vardı. Kredi temerrüt takasları, özünde riske karşı sigorta hizmeti sunmalıdır. Eğer bir sigorta poliçesi sahibiyseniz, sigorta şirketinin olabildiğince cömert olmasını ve "sigortalanabilir bir olayın" vuku bulduğunu deklare etmesini istersiniz; bu, poliçeniz kapsamında ödeme alabilmenin tek yoludur. Gerçekten de, insanlar bazen böyle olayların ortaya çıkması için çaba harcarlar ("ahlâki tehlike" kavramı bu durumlar için geliştirilmiştir). Yunanistan örneğinde, ECB bu sigorta poliçelerinin tetiklenmesini istemediğini belirtmiştir. Eğer bu yatırımlar bir sigorta ürünü olarak satın alınmışsa bankalar bu sigortanın karşılığını almak istemeliydi ve bu bankaların koruyucusu olan ECB de bunu istemeliydi. Bu duruma getirilebilecek bir açıklama, ECB'nin düzenleyici rolünde başarısız olduğu, bazı bankaların sigorta ürünü almaktansa risk almış olduğu ve eğer CDS'ler ödenmeye başlarsa bu bankaların zarara uğrayacaklarıydı. Görünüşe göre ECB, bu bankaların çıkarlarını sadece Yunan vatandaşların çıkarları üzerinde değil, aynı zamanda, daha ihtiyatlı davranıp sigorta yaptırmış olan bankaların çıkarlarının da üzerinde tutmaktaydı.[37]

37 Farklı bir açıklamaya göre, Avrupa Merkez Bankası sistemin şeffaf olmadığını bilir ve yatırımcıların istemsiz bir temerrüdün etkisini hesaplayamayacaklarını bildiklerinin de farkındadır; bu da, kredi piyasalarının donmasına yol açarak Eylül 2008'de Lehman Brothers'ın çöküşü sonrasının tekrarlanmasıyla sonuçlanabilir. ECB daha fazla şeffaflıkta ısrar etmeliydi – gerçekten de bu, 2008'in temel derslerinden biri olmalıydı. Düzenleyiciler bankaların spekülasyonlarına izin vermemeliydi; en azından bankaların sigorta satın almasını zorunlu hale getirmeliydiler. Ayrıca daha sonra sigortaların ödenmesini sağlayacak şekilde bir yapılanma için ısrar etmeliydiler. Kamu çıkarlarını, en azından yüzeyde, ilk sıraya koyar gözüken bir düşünceye göre, istemsiz şekilde yeniden yapılandırma, İtalya, İspanya ve hatta Fransa gibi büyük euro bölgesi ekonomilerinin borçlanma maliyetlerinde keskin ve muhtemelen sınırlandırıcı bir artış yaratacak şekilde finansal bir salgına yol açabilir. Ancak bu, benzer derinlikte istemli bir yeniden yapılanmaya kıyasla istemsiz bir yeniden yapılanmanın neden daha kötü bir salgına yol açacağı sorusunu da beraberinde getirmektedir. Eğer bankacılık sistemi, borçlu bankalar sigorta satın alacak şekilde iyi düzenlenmişse istemsiz bir yeniden yapılanma finans piyasalarını daha az kaygılandırmalıdır. Bir başka açıklamaya göre, istemli olmasında ısrar ederek, ECB yeniden yapılanmanın derin olmamasını sağlamaya çalışıyor olabilir. Eğer Yunanistan derin bir istemsiz borç yeniden yapılandırılmasıyla kurtulabilirse, diğerlerinin de bunu denemek isteyebileceğinden çekiniyor olabilir. Bundan endişe duyan finans piyasaları, risk altındaki küçük ve büyük diğer euro bölgesi ülkelerindeki faiz oranlarını hemen artırabilir. Ancak en riskli ülkeler halihazırda finans piyasalarının dışında bırakılmış olacağı için panik içinde bir tepki olasılığının sonucu sınırlı olacaktır. Ayrıca sadece eğer Yunanistan gerçekten yeniden yapılandırmadan fayda sağlarsa böyle bir özendirme etkisi olacaktır. Bu doğru olsa da, bunda yeni bir şey yoktur. Sonuçta, yeniden yapılandırma gerçekten bir kredi vakası yaratmıştır ve finans piyasaları bir travma yaşamamışlardır; ECB'nin endişeleri asılsız çıkmıştır.

Tabii ki, bankaların yeterli sermaye sahibi olup olmadıklarına ve risklere aşırı derecede maruz kalıp kalmadıklarına bakmak, ECB ve diğer Avrupa finans otoritelerinin sorumluluğundadır. Bu otoritelerin bu konularda son derece başarısız oldukları aşikârdır: Avrupa finans kurumlarına verilen temiz sağlık raporundan (bankaların sözde büyük ekonomik baskıyı kaldırma kapasitelerini ölçmek için kurgulanmış bir stres testinden geçmeleri sonucunda verilen bir rapor) sadece birkaç hafta sonra, İrlanda bankaları batmıştır. Sözde standartlarını yükselttiği için ikinci bir onay belgesi aldıktan birkaç hafta sonra, bir başka büyük Avrupa bankası (Dexia) daha battı.[38]

Para politikası ve fikirler savaşı

Bu kitabın ana temalarından biri –çoğu vatandaş için ne tür bir toplumun ve ne tür politikaların en iyi olacağı hakkında– bir fikirler savaşının vuku bulmuş olduğudur. Bu, yüzde 1'lik kesim için iyi olanın –zenginlere daha düşük vergilerin, bütçe açığının azaltılmasının ve devletin boyutunun küçültülmesinin–, yani en zengin kesimin isteklerinin, herkes için iyi olduğuna tüm vatandaşları inandırmak için verilen bir savaştı.

Bugün moda olan para ve makro ekonomi politikalarının kaynağının, dışsallıkların önemini azımsayan, bilgi eksikliği ve kusurlarıyla diğer "vekalet" sorunlarını göz ardı eden ve serbest piyasa ekonomisi adını almış yaklaşımın güçlü bir savunucusu olan Chicago Okulu iktisatçısı Milton Friedman'ın çalışmaları olması bir rastlantı değildir.[39] Friedman'a Nobel Ödülü'nü kazan-

---

38 15 Temmuz 2011'de, Avrupa Bankacılık Otoritesi [*European Banking Authority*], Avrupa bankaları stres testlerinin bir parçası olarak, Dexia'ya sağlıklı raporu vermiştir. (http://www.bloomberg.com/news/2011-10-13/no-1-financial-strength-ranking-spells-doomcommentary-by-jonathan-weil.html). 4 Ekim 2011'de, Dexia hisseleri yüzde 22 düştü. 10 Ekim 2011'de Dexia kurtarıldı (http://online.wsj.com/article/SB10001424052970203633104576620720705508498.html). ECB'nin duruşu daha da garipti. Bir kredi vakası durumunun olup olmadığı, sonuçla ilgili güçlü finansal çıkarları bulunabilecek olan türev ürünü sağlayıcılarının oluşturduğu bir kooperatif –veya kartel– olarak tanımlayabileceğimiz Uluslararası Menkul Kıymet Tacirleri Derneği'nin [*International Securities Dealers Association*, ISDA] gizli bir komitesi tarafından belirleniyordu. Bunlar –ya da işverenleri– milyarlarca dolar kazanacak veya kaybedecekti. Komitenin bir üyesinin, yeniden yapılanmada tahvil sahiplerinin işbirliğini etkilemek için kendi konumunu kullandığı, eğer işbirliği yapmazlarsa komitenin bunun bir "temerrüt" durumu olup olmadığı kararıyla ilgili daha yüksek bir çıta koyabileceğini ima ettiği bildirilmiştir. ISDA'nın kararlarına itiraz edilemiyordu, tahkime veya mahkemeye gidilemiyordu. ECB'nin otoritesini, neyin kabul edilebilir bir yeniden yapılandırma olup olmadığını gizli bir şekilde belirleyen özel bir kuruma devretmekte isteksiz olur görülmesi garipti. Demokratik hesap sorulabilirlik de bir yere kadardı.

39 "Chicago Okulu" terimi, piyasa köktenciliğine, yani devlet düzenlemelerinin bile olmadığı serbest piyasaların her zaman verimli olduğu fikrine, inanan Milton Friedman'ı ve öğrencilerini kastetmektedir. Milton Friedman uzun yıllar boyunca Chicago Üniversitesi'nde ders vermiştir. Ancak, tabii ki, burada ders veren birçok iktisatçı piyasa köktenciliğine inanmamaktadır; başka yerlerde ders veren birçok iktisatçıysa inanmaktadır. Daha uzun bir tartışma için Üçüncü Bölüm'e bakınız.

dıran, tüketimin belirleyicileri hakkındaki öncü çalışmalarıyken kendisinin serbest piyasa görüşleri, iktisadi analizden ziyade ideolojik inançlara dayalıydı. Kendisiyle kusurlu bilgi ve eksik risk piyasalarının sonuçları hakkında yaptığını uzun tartışmaları hatırlıyorum; benim ve birçok diğer meslektaşımın bu konularda yaptığı çalışmalar, bu durumlarda piyasaların genelde iyi işlemediğini gösteriyordu. Friedman, en basitinden ya bu sonuçları idrak edemiyordu ya da anlamak istemiyordu. Bu sonuçları yanlışlayamıyordu. Adeta bu sonuçların yanlış olması gerektiğini *biliyordu*. Kendisinin ve diğer serbest piyasa iktisatçılarının iki cevabı daha vardı: Kuramsal sonuçlar doğru olsa bile, bunlar sadece bazı "tuhaflıklar", kaideyi teyit eden istisnalardı; dahası, bu sorunlar yaygın olsa bile, bunları düzeltmek için devlete güvenilemezdi.

Friedman'ın para kuramı ve politikası, devletin boyutunun küçük ve takdir yetkisinin sınırlı olması gerektiği düşüncesine bağlılığı olan bir yaklaşımı yansıtıyordu. Friedman'ın uğruna çaba sarf ettiği ve adına parasalcılık denen doktrin, devletin sadece sabit oranda para arzını artırması gerektiğini savunuyordu (iş gücü ve üretkenlik büyüme oranlarının toplamına eşit olan hasıla büyüme hızına denk düşecek şekilde). Para politikasının *gerçek* ekonomiye istikrar kazandırmak için –yani tam istihdamı sağlamak için–kullanılamamasını pek önemsemiyordu. Friedman, ekonominin kendi başına tam istihdamda ya da buna yakın bir seviyede kalacağına inanıyordu. Devlet işleri bozmadıkça herhangi bir sapmanın hızla düzeleceğini düşünüyordu.

Friedman'ın görüşüne göre, Büyük Buhran bir piyasa başarısızlığı değil devlet başarısızlığıydı: FED yapması gerekeni yapmakta başarısız olmuştu. Para arzının azalmasına izin vermişti. İktisatta deney yapma imkânımız yoktur. Farklı bir para politikasının sonuçlarını görebilmek için Büyük Buhran'ı tekrar yaşayamayız. Ancak maliyeti yüksek olsa da, en azından bazı açılardan, Büyük Buhran fikirleri test etmek için harika bir fırsat sunmuştu. Büyük Buhran üzerinde çalışmış biri olan Ben Bernanke, FED'e getirilen eleştirilerin farkındaydı ve alınmış dersleri göz ardı etmekle suçlanmak istemiyordu. Piyasayı likiditeye boğdu. Para politikası hareketlerinin standart bir ölçüsü, FED'in bilançosunun büyüklüğüdür: Bankacılık sistemine ne kadar borç vermiş olduğu ve devlet tahvillerinden ve diğer tahvillerden ne kadar satın almış olduğu. Bilanço, kriz öncesinde 870 milyar dolardan (28 Haziran 2007) bu kitabın basıma gittiği döneme kadar (29 Şubat 2012) 2.93 trilyon dolara çıkarak neredeyse üç kat artmıştır.[40] Bu likidite artışı –Hazine'nin yaptığı çok büyük yardımlarla birlikte– bankaları kurtarmış olabilir ancak durgunluğu önlemeye yetmemiştir. FED, gevşek para politikası ve düzenle-

40 En son bilanço rakamları için *Board of Governors of the Federal Reserve* internet sitesine bakınız, http://www.federalreserve.gov/monetarypolicy/ bst_recenttrends.htm

meleriyle krize neden olmuş olabilir fakat bu gerilemeyi önlemek ya da geri çevirmek için yapabileceği çok az şey vardı. Sonuç olarak, başkanı da bunu kabul etmiştir.[41]

Friedman'ın bankaların düzenlenmesiyle ilgili de görüşleri vardı: Çoğu diğer düzenleme gibi, bunların iktisadi verimliliği engellediğini düşünüyordu. Bankaların fiilen serbest olması gerektiği fikrini içeren "özgür bankacılığı" –19. yüzyılda denenmiş ve başarısız olmuş bir fikir– savunuyordu. Şili diktatörü Augusto Pinochet, kendisinin bu konuda hevesli bir öğrencisi olmuştu. Yeni bankalar açılıp krediler özgürce akmaya başlayınca özgür bankacılık iktisadi faaliyet patlamasına yol açmıştı. Ancak tıpkı düzenlemelerin kaldırılmış olduğu bankacılık sektörünün Amerikan ekonomisini kısa sürede yere sermesi gibi, Şili de en derin iktisadi gerilemesini 1982'de yaşadı. Devletin bu sorunu çözmek için aldığı borçları geri ödemesi çeyrek asırdan uzun sürecekti.

Bu tecrübelere rağmen, FED Başkanı Alan Greenspan ve bir dizi Hazine müsteşarı tarafından desteklendiğini gördüğümüz, finans piyasalarının kendi başına iyi işlediği–devletin müdahale etmemesi gerektiği– fikri geçen çeyrek yüzyılda egemen bir bakış açısı haline geldi. Dahası, yine daha önce belirttiğimiz gibi, bu görüş ekonomiyi dengesizleştirirken finans sektörünün ve diğer zenginlerin çıkarlarına hizmet etti. Finans sisteminin çöküşü FED'i şaşırtmış görünse de bu bir sürpriz olmamalıydı. Balonlar, en başından beri –1637'de Hollanda'daki lale soğanı çılgınlığından 2003-2007 arasındaki emlak balonuna kadar– Batı kapitalizminin bir parçası olmuştu.[42] Para politikası otoritelerinin ekonomik istikrarı sağlama konusundaki sorumluluklarından biri de bu tür balonların oluşmasını engellemeye çalışmaktır.[43]

---

41 Son olanlarla ilgili bir başka Büyük Buhran kuramı daha vardır. Bazıları, Büyük Buhran'ın nedeni olarak altın standardını gösterirler. Buna göre, altın standardı, dengelenmeyi engellemiştir. Altın standardını terk eden ülkeler daha başarılı olmuşlardır. Bazı açılardan, euro, altın standardının 1930'larda dünyanın büyük bir bölümüne getirdiği katılığın benzerini Avrupa'ya yüklemiştir. Buna rağmen, nasıl euro Büyük Durgunluk'a yol açmamışsa, altın standardının da Büyük Buhran'a neden olmadığına dair bir algı vardır. Ekonomideki bozulmanın kökenleri başka yerdeydi. Ayrıca altın standardından ayrılan ülkelerin sağladığı faydaların bir kısmı diğer ülkelerin pahasına olmuştu. Eğer hepsi esnek kur sistemine geçmiş olsalardı, bu kendi başına küresel ekonomiyi yeniden refaha kavuşturmaya yeter miydi, şüpheliyim.

42 Bu balonlar ve balonların patlamasıyla ilişkili tekrarlanan finans krizleri hakkında bir tartışma için bkz. Charles Kindleberger, *Manias, Panics, and Crashes: A History of Financial Crises* (New York: Basic Books, 1978) ve Kenneth Rogoff ve Carmen M. Reinhardt, *This Time Is Different: Eight Centuries of Financial Folly* (Princeton: Princeton University Press, 2009).

43 Ya da, benzer şekilde, hisse senedi alımlarında marjinlerin artırılması (bu konut alımlarınki ön ödeme gibi olacaktır). İlginç şekilde, 1990'ların teknoloji balonunda, zorunlu marjin oranlarının artırılma olasılığı kısaca tartışılmış ancak görünen o ki uygulanmamıştı; belki de FED'i ele geçirmiş olan serbest piyasacılar harikalar yaratan piyasaya böyle bir müdahale istememişlerdi. Bkz. J.E. Stiglitz, *The Roaring Nineties: A New History of the World's Most Prosperous Decade* (New York: W. W. Norton, 2004).

Parasalcılık, paranın dolaşım hızının –bir dolarlık kâğıt paranın bir yıl içinde el değiştirme sayısının– sabit olduğu varsayımına dayanır. Bu durum bazı ülkelerde ve bazı yerlerde geçerli olmuş olsa da, 20. yüzyılın sonundaki hızla değişen küresel ekonomi için geçerli değildi. Merkez bankası yöneticilerinin bu kuramı şiddetle savundukları zamandan sadece birkaç yıl sonra kuram büyük oranda yanlışlanmıştı. Merkez bankası yöneticileri parasalcılıktan hızla uzaklaşırken, piyasalara asgari müdahaleye inançlarıyla tutarlı yeni bir din arayışına girdiler. Bunu da enflasyon hedeflemesinde buldular. Bu plana göre merkez bankaları bir enflasyon oranı belirlemeli (yüzde 2 popüler bir seçimdi) ve enflasyon bu oranı geçtiğinde faizleri artırmalıydı. Yüksek faizler iktisadi büyümeyi yavaşlatacak ve dolayısıyla enflasyonu bastıracaktı.[44]

Enflasyon saplantısı

Enflasyon hedeflemesi, üç şüpheli hipoteze dayanıyordu. Birincisi, enflasyonun en büyük düşman olmasıydı; ikincisi, yüksek ve sabit bir *reel* büyüme hızının sürdürülebilmesi için düşük ve sabit bir enflasyon seviyesinin şart ve neredeyse yeterli olmasıydı; üçüncüsü, düşük enflasyonun herkese yarar sağlayacak olmasıydı.[45]

Yüksek enflasyon –Alman Weimar Cumhuriyeti'ne bulaşan hiperenflasyon gibi– önemli bir sorundur. Ancak *tek bir* iktisadi sorun yoktur ve genelde enflasyon en önemli sorun da değildir.[46] Daha önce değindiğimiz gibi, enflasyon ABD ve Avrupa'da otuz yıl kadar süre büyük bir sorun yaratmamıştır. En azından ABD'de, FED'in dengeli talimatları vardı –*enflasyon, istih-*

---

44 Bir şekilde enflasyon hedeflemesini benimsemiş ülkeler arasında İsrail, Çek Cumhuriyeti, Polonya, Brezilya, Şili, Kolombiya, Güney Afrika, Tayland, Kore, Meksika, Macaristan, Peru, Filipinler, Slovakya, Endonezya, Romanya, Yeni Zelenda, Kanada, Birleşik Krallık, İsveç, Avustralya, İzlanda ve Norveç bulunur. ABD hiçbir zaman tam anlamıyla enflasyon hedeflemesini benimsememiştir. Belirttiğimiz gibi, FED'in talimatnamesi aynı zamanda işsizlik ve büyüme oranına bakmasını zorunlu kılar. Ancak uzun dönemler boyunca uyguladığı politikalar açıkça enflasyon hedefi yapmış ülkelerden çok az farklı olmuştur.

45 Bu liste tam değildir. Bir başka hipoteze göre, kaynağından bağımsız olarak, enflasyonla savaşmanın en iyi yolu faiz oranlarının artırılmasıdır. Başka bazı makro iktisadi araçlar mevcuttur (mali politika) ve para politikası alanında bile başka araçlar bulunur (örneğin zorunlu karşılıkları artırarak kredi olanaklarının kısılması gibi). Enflasyona en iyi tepki şeklinin rahatsızlığın kaynağına –enflasyon yaşanmasının nedenine– bağlı değiştiği gösterilebilir.

46 Merkez bankasının sadece enflasyona odaklanması gerektiği yaklaşımının bir başka mantığı daha vardır. Sorun enflasyon hedeflemesini savunanların bu diğer konuları fark etmemesi değildir; sorun, farklı amaçlar için farklı kurum ve politika araçları olması gerektiğine inanmalarıdır. Mali otoriteler, örneğin işsizliğe ve hatta dağılıma odaklanmak isteyebilirler. Kurumlarla amaçlar arasında basit bir eşleşme yapılabileceği fikri Nobel ödüllü iktisatçı Tingbergen'e aittir. Bu fikir, basit lineer modellerde geçerlidir. Ancak genel olarak geçerli olmadığı artık bilinmektedir; özellikle de belirsizlik durumlarında.

dam ve büyüme– fakat uygulamada, odakta enflasyon vardı ve yakın zamana kadar aksini ima eden bir merkez bankası yöneticisi dışlanma riskini göze almış olurdu. Birleşik Devletler yüzde 9'luk bir işsizlik oranı yaşarken bile – gizli işsizliği kattığımızda bu oran çok daha yüksektir– FED'in yönetim kurulunda bulunan üç "enflasyon şahini" tek endişeleri enflasyon olduğu için faiz oranların yükseltilmesi yönünde oy kullanabilmişti.

2008'de, küresel ekonomi çökmeden kısa süre önce, enflasyon hedeflemesi önemli bir sınavdan geçti. Kalkınmakta olan çoğu ülke, makro yönetimlerinin kötü olmasından değil, petrol ve gıda fiyatlarındaki hızlı artıştan dolayı yüksek enflasyonla karşı karşıya kalmıştı ve bu ürünler kalkınmakta olan ülkelerdeki ortalama hane halkı bütçesinin zengin ülkelerdekine göre çok daha büyük bir kısmını oluşturmaktaydı. Örneğin Çin'de, enflasyon yüzde 8 veya daha üstüne yaklaşmıştı. Vietnam'da yüzde 23'e ulaşmıştı.[47] Enflasyon hedeflemesi, bu kalkınmakta olan ülkelerin faiz oranlarını artırmaları anlamına gelmekteydi fakat bu ülkelerdeki enflasyon ağırlıklı olarak *ithal* edilmişti. Faiz oranlarının artırılmasının uluslararası tahıl veya benzin fiyatlarına pek etkisi olamazdı.[48]

Ülkeler küresel ekonominin bir parçası olarak kalmaya devam ettikçe –ve bu ülkeler uluslararası fiyatların yerel fiyatlara etkilerini sınırlamak için önlemler almadıkça– uluslararası gıda ve enerji fiyatları arttığında bu ürünlerin yerel fiyatları da artmak zorundadır.[49] Faiz oranlarının artırılması toplam talebi düşürebilir; bu, ekonomiyi yavaşlatırken özellikle de yurt dışına satılmayan bazı mal ve hizmetlerin fiyatlarını dizginleyebilir. Ancak alınan bu önlemler dayanılmayacak kadar yüksek seviyelerde olmadıkça, enflasyonu hedeflenen seviyelere getirmeye kendi başlarına güçleri yetmeyecektir. Küresel gıda ve enerji fiyatları, yılda yüzde 20 artarken *genel* enflasyon oranın yüzde 2 olması için, diğer alanlardaki ücret ve fiyatların düşüyor olması gerekir. Böyle bir durum belirgin bir iktisadi yavaşlama ve yüksek işsizliği mutlaka beraberinde getirecektir. Tedavi hastalıktan daha kötü olacaktır.[50]

47 Dünya Bankası'nın internet sitesindeki verilere bakınız; "Enflasyon, tüketici fiyatları (yıllık %), http://data.worldbank.org/indicator/fp.cpi.totl.zg (Erişim tarihi: 5 Mart 2012).

48 Gerçekten de, ABD ekonomisinin boyutu göz önüne alındığında, buradaki bir yavaşlamanın küresel fiyatlar üzerinde kalkınmakta olan herhangi bir ülkedeki yavaşlamaya kıyasla çok daha büyük bir etkisinin olacağı düşünülebilir; bu da, küresel açıdan bakıldığında, faiz oranlarının kalkınmakta olan ülkelerde değil ABD'de artırılmış olması gerektiğine işaret eder.

49 Kalkınmakta olan birçok ülke için, yüksek benzin ve gıda fiyatları üçlü bir tehlikeye işaret eder: İthal eden ülkeler sadece tahıla daha fazla para harcamakla kalmayacaklar; tahıllı ülkelerine getirmek için de daha fazla ödeyecekler ve limanlardan çok uzaklarda yaşayanlara ulaştırmak için daha fazla para harcayacaklar.

50 Uygulamada, enflasyon hedeflemesi bu kadar katı bir şekilde uygulanmaz. Merkez bankası yöneticileri enflasyonla savaşmaya kendilerini adamış olduklarını söylemek zorunda oldukları için, enflasyon hedeflemesi yaptıklarını açıklamaları da bir zorunluluk haline gelmiştir. Ancak iyi yöneticiler bilir ki, faiz oranlarının artırılması, eğer enflasyon "ithal ediliyorsa" ve eğer eko-

Enflasyon şahinleri için ekonomi hep uçurumun kenarında durmaktadır: Enflasyon başladığında kontrol altına almak zor olacaktır. Dahası, enflasyonu geri döndürmenin –deflasyonun– maliyeti çok yüksek olduğundan, bu sorunu hemen gidermeye çalışmak en iyi çözümdür. Ancak bu görüşler, delillerin dikkatli bir değerlendirmesine dayanmamaktadır. Bir uçurum yoktur ve enflasyondaki hafif artışlar, eğer ısrarcı olabilecek gibi görünüyorlarsa, kredi olanaklarını kısıtlayarak kolayca geri döndürülebilirler.[51] Kısacası, yüksek istihdam ve güçlü büyümenin devamlılığı için en iyi yöntemin enflasyona odaklanmak olduğu fikri yanlıştı. Enflasyona odaklanmak çok daha önemli olan şeylerden dikkatin buraya kaymasına yol açtı; finansal çöküntünün yarattığı kayıplarla karşılaştırdığımızda, orta seviyedeki bir enflasyonun bile yol açtığı kayıplar göz ardı edilebilecek kadar küçük kalmaktaydı.

Başka birisine iyilik yapmak

Daha önce gördüğümüz gibi, yerleşik iktisat modellerine göre enflasyonu düşük tutmak mantıklı olsa da, bu modeller yanıltıcıdır. Düşük enflasyon savunucuları, bu modelleri baz alarak düşük enflasyonun ekonominin geneli için yararlı olacağını savunurlar. Düşük enflasyondan en fazla yararlananların tahvil sahipleri olacağından ayrıca bahsetmezler. Enflasyon, denildiği gibi, en acımasız vergidir. Herkesi, özellikle de buna en az dayanabilme gücü olan yoksulları, ayrım yapmadan etkiler. Dört yıldır işsiz olan birine neyi tercih edeceğini sorun: Bir yıl daha işsiz kalmayı mı, yoksa enflasyonda örneğin yüzde 1'den yüzde 2'ye hafif bir artışı mı? Cevap çok net olacaktır. İşsizlik, çalışan kesim üzerinde büyük bir ağırlık yaratır ve bu durumu kontrol etmek zordur. Reel ücretleri yüzde birkaç puan düşen bir iş sahibi olmak, işsiz olmaktan daha iyidir.

Wall Street uzmanları enflasyonun yoksul emeklileri kötü etkileyeceğini savunmuşlardır. Fakat bu argüman da yanlıştır, çünkü Sosyal Güvenlik öde-

---

nomi aşırı ısınmışsa, enflasyonu fazla düşürmeyecektir. Yine bilirler ki, döviz kurları ve finansal istikrar gibi başka bazı şeyleri de göz önünde bulundurmaları gerekir. Bazı merkez bankası yöneticileri bu farkları her zaman kabul etmezler; enflasyon gördüklerinde faiz oranlarını artırırlar, ekonomi yavaşlıyor olsa ve yükselen oranların tam etkisi yavaşlamanın yaşanmış olacağı altı ila on sekiz ay içerisinde hissedilecek olsa da. Bir örnek vermek gerekirse, Avrupa Merkez Bankası, Nisan 2011'de, işsizliğin halen yüzde 10 seviyesinde olmasına ve bu düzeyde kalmasının da beklenmesine rağmen, artan petrol fiyatlarından kaynaklanan enflasyon tehdidine tepki olarak faiz oranlarını artırmıştır. Ekonomi daha sonra yavaşlamış, enflasyon artmamış ve politika tersine çevrilmek zorunda kalmıştı.

51 Bu konuların daha etraflı bir tartışması için bkz. Stiglitz, *Freefall*; *Economic Report of the President*, 1997; J.E. Stiglitz, "Reflections on the Natural Rate Hypothesis", *Journal of Economic Perspectives* 11, no. 1 (Kış 1997), s. 3-10.

meleri enflasyonla birlikte artar[52] ve bu sistemden yararlananlar böylece enflasyondan etkilenmezler. Piyasaların iyi işlediği dönemlerde, işçiler de enflasyondan korunabilirler. Yükselen fiyatlar işçilerin (marjinal) üretkenliğini artırırken, böylece işçilerin aldıkları ücretlerin eş oranlı şekilde yükselmesine neden olur.[53] Enflasyonun yüksek olduğu tarihsel dönemlerde aynı zamanda reel ekonomi büyük şoklar almış olduğu için genelde enflasyonlu dönemlerde işçilerin reel gelirleri de azalmıştır.

Tahvil sahiplerinin enflasyon savunuculuğuna devam etmeleri, özellikle de para politikası uzmanlarını faiz oranlarını artırmaları konusunda ikna etmeleri, başka kimseye yarar sağlamamaktadır. Sadece kendi çıkarlarına hizmet etmektedir. Ayrıca bu, tek taraflı bir kumardır: Merkez bankası yöneticileri aşırı ısrarcı olurlarsa, enflasyon beklenenden daha düşük olacaktır ya da fiyatlar fiilen düşüşe zorlanmış olacaktır; tahvil sahipleri hem aldıkları daha yüksek faiz ödemeleri yüzünden hem de tahvillerin vadesi geldiğinde alacakları paranın değeri artmış olacağı için kazanç elde edeceklerdir.

Ödünleşim yok

Kriz öncesi iktisadi analiz devlet müdahalesinin sadece gereksiz değil – çünkü piyasalar genelde verimli ve istikrarlıydı– aynı zamanda etkisiz olduğunu savunmuştu. Bu mantığa göre balon diye bir şey olamazdı. Balon olsa bile devlet bunu balon patlamadan önce bilemezdi; dahası, bunu öngörebilse bile bu konuda bir şey yapmak için elindeki tek araç faiz oranlarıydı. En iyisi, bu sürecin kendi kendine tamamlanmasını beklemekti, çünkü bu süreç sonrasında kalan pisliği temizlemek balonun ortaya çıkmaması için ekonomiyi dengesizleştirmekten daha ucuz olacaktı.

Eğer FED yöneticileri balonların olmayacağı fikrine bu kadar kapılmamış olsalardı, (emlak piyasası konusunda ülkenin önde gelen uzmanlarından olan Yale Üniversitesi iktisatçısı Robert Shillller'in yaptığı gibi) gelirlerdeki artışa oranla konut fiyatlarındaki benzeri görülmemiş artışın *neredeyse kesinlikle bir balonu temsil ettiğini* öngörebilirlerdi.[54] Bunun yanında, FED balonu

52 Gerçekten de, bazı hesaplamalara göre, Sosyal Güvenlik aşırı endekslidir; enflasyon arttığında bireylerin durumu aslında iyileşir veya geçmişte, uzun dönemler boyunca olan en azından buydu. Bkz. *the Boskin report*, "Toward a More Accurate Measure of the Cost of Living", 4 Aralık 1996, http://www.ssa. gov/history/reports/boskinrpt.html

53 Sürekli yüksek ve değişken işsizliğin olduğu ülkelerde yaşam maliyetlerindeki değişiklikler karşısında ücretlerde otomatik olarak ayarlama sağlayan hükümler işleme konulur (buna yaşam maliyetleri ayarlaması adı verilir [*cost of living adjustment*, COLA]).

54 Örneğin bkz. Robert J. Shiller, *Irrational Exuberance*, 2. baskı (Princeton: Princeton University Press), 2005. S&P/Case-Shiller Konut Fiyatları Endeksi için bkz. http://www.standardandpoors.com/indices/sp caseshiller-home-price-indices/en/us/?indexld=spusacashpidff--p-us--- (Erişim tarihi: 5 Mart 2012).

söndürmek için faiz oranlarına bel bağlamak zorunda değildi; ön ödemeleri artırabilir veya kredi verme standartlarını sıkılaştırabilirdi. Kongre, FED'e bu yetkiyi 1994'de vermişti. FED, piyasa bağnazlığına bağlı kalarak kendi elini kolunu bağlamış oldu.

Benzer şekilde iktisatçılar da, FED'in işsizlik sorununa el atmaması için nedenler öne sürdüler. Dinamik bir ekonomide insanlar işten işe geçmeliydi ve bu zaman alacaktı, sonuç olarak *doğal* bir işsizlik oranı ortaya çıkacaktı. Ekonomiyi bu doğal işsizlik oranının ötesine itmeye çalışmak (bu görüşe göre) giderek artan bir enflasyona yol açacaktı. İşsizlik oranı doğal oranın altına kısa bir süre inse bile enflasyon artacaktı; bu durumda piyasa katılımcıları bu yeni enflasyon oranı doğrultusunda beklentilerini oluşturacaklar ve ücret ve fiyat artışlarına bu beklentileri ekleyeceklerdi. Neticede –iktisatçılara göre kısa bir sürede– merkez bankası pes etmek zorunda kalacaktı ve işsizlik doğal oranına geri dönecekti. Fakat bu bakışa göre, enflasyon oranını düşürmek için ek bazı maliyetler ortaya çıkmış olacaktı. Bunu yapabilmek, işsizliğin doğal orandan daha yüksek olmasını gerektiriyordu. Bu olmazsa, enflasyon devam edecekti. Bu bakış açısına göre, düşük ama geçici bir işsizlik oranının getirileri maliyetlerine –yüksek enflasyon ve bunun getirdiği yüksek işsizliğe– oranla çok daha küçüktü.

Bu fikirler işsizlik konusunda hiçbir şey yapmak istemeyen merkez bankası yöneticilerine entelektüel destek sağladı. Ancak bu fikirlere şüpheyle yaklaşmak için önemli nedenler vardı: Gana ve İsrail gibi ülkeler enflasyon seviyelerini çok düşük maliyetlerle ve hızlı bir şekilde düşürmeyi başarmışlardı. İşsizlik seviyesi ve enflasyonun *artış hızı* arasında sabit bir ilişki olduğu hipotezi zaman içerisinde yanlışlanmıştı, tıpkı deflasyonun maliyetinin daha yüksek enflasyonun yararlarından daha büyük olduğu hipotezinin hiçbir zaman aslında doğrulanmamış olması gibi.[55]

"Doğal" işsizlik kavramının kullanılması bu durumun "doğal" olduğu ve doğal şeylerin de iyi veya en azından kaçınılmaz olduğu imasını beraberinde taşır. Ne var ki, bugün gördüğümüz yüksek işsizlik seviyesi hiçbir şekilde doğal değildir. Bu kavramlar, devletin bu sorunu çözmek için adım atmasını istemeyenler tarafından kullanılmaktadır. Bence, işsizlik seviyesini düşürmek için yapılabilecek birçok şey var. İş sahibi olan ancak *ekonomide yeterli toplam talep olmadığı için* yarı zamanlı ve kısa süreli çalışan milyonlarca

55 Bu, işsizlik artışından kaynaklanan enflasyon yavaşlamasının işsizlik azalışından kaynaklanan enflasyon artışından daha zayıf olmasını gerektirir. Bkz. "Reflections on the Natural Rate Hypothesis." Uzun vadede işsizlikle enflasyon artış hızı ilişkisinin dikey olduğuna dair büyük bir literatür bulunur. ("dikey Phillips eğrisi"). Özellikle bkz. Edmund S. Phelps, "Phillips Curves, Expectations of Inflation and Optimal Employment over Time", *Economica*, n.s., 34, no. 3 (1967), s. 254-81; Milton Friedman, "The Role of Monetary Policy", *American Economic Review* 58, no. 1 (1968), s. 1-17.

Amerikalı var. "Doğal" işsizliğin bugünkü seviyesi hakkında tahmininiz ne olursa olsun ve doğal işsizlik kavramının uygunluğuna inanın ya da inanmayın, toplam talebin artırılmasının yararlı olacağı açıktır.[56]

Elbette devlet toplam talebi artırmaktan daha fazlasını yapmalıdır; bireylerin dünün ihtiyaçlarını karşıladıkları sektörlerden bugün ihtiyaç duyulan sektörlere geçmelerine yardım etmelidir. Bu tür "faal iş gücü piyasası politikaları" başta İskandinavya olmak üzerek birçok ülkede etkili olmuştur. Devlet harcamalarında bu tür programlar için yapılan kesintiler sadece talebi azaltarak toplam geliri azaltmayacak, eğer böyle bir şey varsa, aynı zamanda doğal işsizlik seviyesini de artıracaktır. Devletin yüksek eğitim fonlarında yaptığı –ve pahalı olduğu için özellikle de bilim, mühendislik ve sağlık hizmetleri eğitimi alanlarında daha fazla olan– kesintiler, bu alanlardaki bazı işlerin boş kalması anlamına gelmektedir ve bu kesintiler ağırlıklı olarak yoksul kesimin daha fazla eğitim alma ve daha iyi işlerde çalışma potansiyelini azaltmaktadır.[57]

Sonuç

Çoğu insan için ücretler en önemli gelir kaynağıdır. Daha yüksek işsizliğe –dolayısıyla sıradan vatandaşlar için daha düşük ücretlere– yol açan makro iktisat ve para politikaları, eşitsizliğin günümüz toplumundaki en önemli kaynaklarından biridir. Son çeyrek yüzyılda, makro iktisat ve para politikaları ve bunların kurumları istikrar sağlamakta başarısız oldular; sürdürülebilir büyüme yaratmakta başarısız oldular; en önemlisi, toplumumuzdaki çoğu vatandaşın yararına olacak bir büyüme üretmekte başarısız oldular.

Bu büyük başarısızlıklar sonucunda alternatif makro iktisadi ve parasal bir yaklaşım aranması beklenebilirdi. Fakat tıpkı bankaların –hiçbir sistemin hatasız olmadığını, yüz yılda bir olabilecek bir istisnanın kurbanı olduklarını ve yaşadığımız durgunluğun işleyen sistemimizi değiştirmek için iyi bir neden olmadığını savunan bankaların– düzenlemelere karşı gelmekteki kay-

---

56 Özellikle bkz. Arjun Jayadev ve Mike Konczal, "The Stagnating Labor Market", *Roosevelt Institute*, 19 Eylül 2010. Eğer işgücü piyasasındaki tek sorun eşleşme olsaydı, o zaman kıtlık yaşanan birçok sektörde ücret artışı görünmeliydi ve ücretler üzerinde aşağı yönlü bir katılık olduğu için ortalama ücretler artmalıydı. Bazen atıfta bulunulan bir bulguya göre, işsiz sayısına oranla boş pozisyonlarda bir artış yaşanmıştı. Ancak bu, işlerin iyi gittiği ve büyümekte olan sektörlerdeki iş bileşiminin değişmesiyle ilgili olabilir. Aynı politika sonuçlarına varan harika bir genel bakış için Peter A. Diamond'ın *Alfred Nobel Anısına Ekonomi Biliminde Sveriges Riksbank Ödülü* sunumuna bakınız; "Unemployment, Vacancies, Wages", *American Economic Review* 101, no. 4 (Haziran 2011), s. 1045-72.

57 Bkz. Catherine Rampell, "Where the Jobs Are, the Training May Not Be", *New York Times*, 1 Mart, 2012, http://www.nytimes.com/2012/03/02/ business/dealbook/state-cutbacks curb-trainingin-jobs-critical-to-economy.html (Erişim tarihi: 5 Mart 2012).

da değer başarılarında olduğu gibi, yanlış para politikalarına yol açan hatalı makro iktisadi fikir sahiplerinin çoğu bu durumdan ders almaktan kaçındılar. Bu fikirlerini değiştirmekte isteksiz davrandılar. Onlara göre kuram doğruydu; sadece, uygulamada bazı hatalar olmuştu.[58]

Gerçekte, makro iktisadi politikalarda eşitsizliğe ve uygulanan politikaların gelir dağılımı üzerindeki sonuçlarına çok az dikkat edilmişti. Bu hatalı modeller üzerine kurgulanan politikalar hem krizin oluşmasına yardım etmiş hem de krizle mücadele edilmesinde etkisiz kalmışlardı. Hatta bu politikalar, iktisadi düzelme yaşandığında, bunun istihdam artışından yoksun bir düzelme olmasına katkıda bulunuyor bile olabilirler. Bu kitabın amaçları açısından belki de en önemlisi, makro iktisadi politikalar, ABD ve diğer ülkelerdeki yüksek eşitsizlik seviyesine katkıda bulundular.

Bu politikaları savunanlar bunların herkes için en iyisi olduğunu söyleseler de, bu doğru değildir. Tek ve en iyi politika diye bir şey yoktur. Bu kitapta vurguladığım gibi, uygulanan politikaların gelir dağılımı üzerinde etkileri olacaktır ve tahvil sahipleriyle borçluların, gençlerle yaşlıların, finans sektörüyle diğer sektörlerin çıkarları arasında ödünleşimler yaşanacaktır. Ne var ki, yine vurgulamış olduğum gibi, genel iktisadi performansı artıracak alternatif politikalar da mevcuttur. Özellikle de bu performansı çoğu vatandaşın refahı açısından ölçersek. Öte yandan, bu alternatiflerin uygulanması için kararların alındığı kurumsal yapıların da değişmesi gerekecektir. Düşünce yapıları bankacılar tarafından ele geçirilmiş insanlarca yönetilen ve fiilen en zenginlerin çıkarları doğrultusunda işletilen bir para sistemimiz olamaz.

58 Ben S. Bernanke, "Implications of the Financial Crisis for Economics", *Conference Cosponsored by the Center for Economic Policy Studies and the Bendheim Center for Finance, Princeton University*, 24 Eylül 2010.

ONUNCU BÖLÜM

İLERİYE GİDEN YOL: BAŞKA BİR DÜNYA MÜMKÜNDÜR

Durum farklıymış gibi davranmanın bir anlamı yok. Amerikalıların, sosyal konumlarını Avrupalılara kıyasla daha kolay değiştirebildiklerine dair inançları devam etse de ABD artık bir fırsatlar ülkesi değildir.

Hiçbir şey, bugün olan biteni yirmili yaşlarındakilerin yaşadığı sıkıntılardan daha iyi göstermemektedir. Çoğu, heyecan ve ümit dolu yeni ve taze bir hayata başlamaktansa, endişe ve korku dolu bir dünyayla yüzleşmek zorunda kalmıştır. Bir yandan ödemekte zorlanacaklarını ve iflas etseler bile üzerlerinden atamayacaklarını bildikleri eğitim kredileriyle uğraşırken, bir yandan da kötüye giden piyasada iyi bir iş ararlar. İş bulacak kadar şanslı olsalar bile alacakları ücret hayal kırıklığı yaratacak, hatta bu ücret o kadar düşük olacak ki, aileleriyle birlikte yaşamaya devam etmek zorunda kalacaklar.[1]

Ellili yaşlarındaki anne babalar, çocukları hakkında endişe etmenin yanında kendi gelecekleri hakkında da endişe duymaktalar. Acaba evlerini kaybedecekler mi? Erken emekli olmaya mı zorlanacaklar? Büyük Durgunluk'un büyük oranda azalttığı tasarrufları yeterli olacak mı? Zor durumda kalırlarsa çocuklarından yardım isteyemeyeceklerini biliyorlar. Washington'dan gelen haberler daha da kötüdür: Medicare'de yapılan kesintiler sonucunda bazı kesimlerin ucuz sağlık hizmetlerinden mahrum kalacak olması yaygın bir tartışma konusudur. Sosyal Güvenlik sistemi de ameliyat masasına yatırılacak gibi gözükmektedir. ABD'deki yaşlılar için rahat emeklilik hayalleri bir seraba dönüşmektedir. Çocukları hakkında gördükleri refah dolu ve daha iyi bir yaşam hayali, 1950'lerden bir film gibi antikalaşmaktadır.

ABD'de yaşanan bu gelişmeler dünya genelinde de gerçekleşmektedir. An-

1 Bu eğilim hakkında daha detaylı bir tartışma için Birinci Bölüm'e bakınız.

cak bu önlenemez bir durum değildir. Bunlar, piyasa ekonomisinin önlenemez bir sonucu değildir. Piyasa güçlerinin ve egemen paradigmanın, kabiliyet, efor ve şans farkları yüzünden önemli eşitsizliklere yol açtığı bir dünyada bile işleri daha iyi yürüten toplumlar bulunmaktadır. Bu toplumlar ABD ile kıyaslandığında vatandaşlarının çoğuna sadece gelir olarak değil sağlık, eğitim, güvenlik ve hayat kalitesini belirleyen birçok diğer boyut açısından da daha yüksek standartlar sunmaktadırlar. Dahası, eşitsizliğin daha önceleri ABD'den çok daha yüksek olduğu bazı toplumlar uçurumun kenarından aşağıya bakmış, başlarına neler gelebileceğini görmüş ve geri adım atmışlardır; eşitsizlik seviyelerini azaltmayı, yoksullara yardım etmeyi ve eğitimi yaymayı başarmışlardır.

Başka bir dünya mümkündür. Temel değerlerimizle daha uyumlu, daha fazla fırsat tanıyan, daha yüksek toplam milli gelirin üretildiği, demokrasinin daha güçlü olduğu ve çoğu bireyin daha yüksek hayat standartlarına sahip olduğu bir topluma ulaşabiliriz. Bu, kolay olmayacak. Bazı piyasa güçleri bizi diğer yönde itmektedir. Bu piyasa güçleri, siyaset tarafından, toplumca uygulamaya koyduğumuz kural ve düzenlemeler tarafından ve kurumlarımızın (örneğin merkez bankamız olan FED ve diğer düzenleyici kurumlarımızın) davranışları tarafından şekillendirilmektedir. Büyük bir servetin rantçılık sonucunda biriktirildiği bir ekonomi ve toplum yarattık; bunu bazen kamudan zenginlere doğrudan aktarımlar sayesinde, çoğunlukla da zenginlerin toplumun geri kalanından "rantlar" toplamasına tekel güçleri ve diğer sömürü şekilleri aracılığıyla izin veren kurallar sayesinde gerçekleştirdik.

Bu kitabın amacı bir kıskançlık politikası gütmek değildir; toplumun yüzde 99'u, en zengin yüzde 1'deki bazılarının yaptığı katkıları veya hak ettikleri gelirleri kıskanmamaktadır. Bu kitap, verimlilik ve adalet politikaları hakkındadır. Kitabın temel argümanı, zenginlerin gelir seviyelerinin belirlenmesini en iyi tasvir eden modelin, zenginlerden bazıları topluma çok önemli katkılar yapmış olsalar bile, bunu bireylerin topluma yaptığı katkıyla açıklayamayacağıdır (daha önce bahsettiğimiz "marjinal üretkenlik kuramının" yaptığının tersine). Zenginlerin gelirlerinin çoğu rant adını verdiğimiz türdendir. Rantlar aracılığıyla orta ve düşük gelirlilerden dolarları kendilerine aktarmışlar ve piyasaları kendi avantajlarına ve başkalarının dezavantajlarına işleyecek şekilde dengesizleştirmişlerdir.

Daha verimli ve adaletli bir toplum, piyasaları gerçekten piyasa gibi –yani rekabetin daha fazla ve sömürünün daha az olacağı şekilde– yürütmek ve aşırılıklarını düzeltmek sonucunda ortaya çıkacaktır. Oyunun kuralları sadece iktisadi sistemin verimliliğini değil aynı zamanda gelir dağılımını da etkilemektedir. Yanlış kurallar daha verimsiz bir ekonomiye ve daha bölünmüş bir topluma yol açmaktadır.

Toplumumuza –eğitim, teknoloji ve altyapı alanlarında– daha fazla yatırım yapmak ve sıradan vatandaşlara daha fazla güvenlik sağlamak, daha verimli ve daha dinamik bir ekonomi yaratacaktır; bu, kimliğimizle daha tutarlı olan ve toplumumuzun geniş kesimlerine daha çok fırsat veren bir ekonomi olacaktır. Düşük gelirlilerin bir çoğunun potansiyelini gerçekleştirmesi şu an yüzde 1'i oluşturanların bile yararına olabilir. Ayrıca böyle bir durumda, çok daha fazla insan bir gün yüzde 1'in içinde yer almak için bir fırsat yakalayabilecek duruma gelecektir.

Son olarak, toplumumuzun daha eşit hale gelmesi mikro ve makro ekonomi politikalarımızı şekillendiren egemen ideolojiyi etkileyebilir. Bu ideolojinin bağlı olduğu birçok efsaneyi daha önce incelemiştik. Zenginlerin siyasal egemenliğinin oluşturduğu, iktisadi eşitsizliğe yol açan ve bu egemenliği pekiştiren inanç ve politikaları içeren kısır döngüden kurtulabiliriz.

Amerikalı işçiler, otuz yıl içinde hayat standartlarının önce durgunlaştığını daha sonra da erimeye başladığını gördüler. Büyük Buhran'ın sıkıntılı dönemlerinde piyasa güçlerinin er geç egemen olacağı ve ekonominin tam istihdama döneceğini söyleyenlere Keynes'in verdiği cevap, evet, uzun vadede piyasalar iyi işleyebilir ancak uzun vadede hepimiz ölmüş olacağız şeklindeydi. Fakat bunu söylerken Keynes'in bile aklında Amerikalı işçilerin hayat standartlarının eridiği dönem kadar uzun bir vade olduğunu sanmıyorum.

Bu bölümde, bu *başka dünyayı* yaratmak için ne yapılması gerektiğini – ekonomimizde ve politikalarımızda yapmamız gereken reformları– gözden geçireceğim. Maalesef, *yanlış* yolda ilerlemekteyiz; yaşanan siyasi ve iktisadi değişimlerin durumu daha da kötüleştirmesi olası. Yönümüzü değiştirmemiz için neler yapılması gerektiğini özetleyen bir kısımla bu bölümü bitireceğim; ihtiyatlı bir iyimserlik içeren bir kısımla.

Ekonomimizi nasıl güçlendireceğimizi düşünürken, milli gelir fetişizmine yenik düşmememiz şarttır. Daha önce (Birinci ve Dördüncü bölümlerde) gördüğümüz gibi, GSYİH, iktisadi performansın iyi bir ölçüsü değildir; GSYİH, çoğu vatandaşın genel olarak tanımlanmış hayat standartlarındaki değişiklikleri doğru bir şekilde yansıtmaz ve yaşanan büyümenin sürdürülebilir olup olmadığını bize söylemez.

İktisadi reform gündemi

Gerçek bir iktisadi reform gündemi aynı anda hem iktisadi verimliliği hem adaleti hem de fırsatları artırmalıdır. Çoğu Amerikalı bu reformlardan yarar sağlayacaktır; bunun tek kaybedeni yüzde 1'i oluşturanların bir kısmı olacaktır: Örneğin gelirleri rantlara bağlı olanlar ve kazançları yoğunlukla bu kişilere bağımlı olanlar. Reformlar teşhisimiz doğrultusunda olmalıdır: Teş-

his üst, orta ve alt gelir seviyeleriyle ilgili bir sorunumuz olduğudur. Basit çözümler yeterli olmayacaktır. Ülkenin bugünkü yüksek eşitsizlik seviyelerine ve fırsat eksikliğine katkıda bulunan çeşitli faktörleri belirlemiştik. İktisatçılar bu faktörlerin göreceli önemi hakkında sıkça tartışsalar da bu tartışmayı bitirmenin neredeyse imkânsız bir amaç olduğundan bahsetmiştik. Ayrıca ABD'deki fırsat eşitsizliği artık bu durum hakkında elimizden gelen her şeyi yapmamızı zorunlu hale getirecek kadar fazla artmıştır. Eşitsizliğin nedenlerinden bazıları büyük ölçüde kontrolümüz dışında olabilir, bazılarını sadece zamanla, uzun vadede etkileyebilirken bazı diğerleriniyse hemen şimdi ele alabiliriz. Aşağıda bazı temel etmenlerini özetleyeceğim kapsamlı bir taarruza ihtiyacımız var.

Zenginlerin aşırılıklarını sınırlamak

İkinci Bölüm'de, en üst kesimin servetinin büyük bir kısmının nasıl rant arayışından ve oyunun zenginlerin avantajına olan kurallarından kaynaklandığını gördük. İktisadi sistemimizde yaygın dengesizlikler ve sapkınlıklar mevcuttur ancak aşağıdaki yedi reform önerisi bu konuda büyük bir fark yaratabilir.

Rant arayışını azaltmak ve oyun alanını eşitlemek

Finans sektörünün sınırlandırılması. Eşitsizlik artışının çoğu, finans sektöründeki aşırılıklarla ilişkili olduğu için, burası reform programı için doğal bir başlangıç yeridir. Dodd-Frank düzenlemesi bir başlangıçtır fakat sadece bir başlangıç. Burada altı ek ivedi reformdan bahsedebiliriz:

a) Aşırı risk almayı kısıtlamak ve batmak için fazla büyük olan ve güçlü bağlantıları bulunan finans kurumlarını sınırlandırmak; bunlar, son otuz yılda sürekli tekrarlanarak iz bırakmış olan kurtarma paketlerine yol açan ölümcül bir karışımdır. Bankalar sihirli bir şekilde kaldıraç oranlarını kullanarak hiç yoktan kaynak yaratabileceklerine inandıkları için kaldıraç ve likiditeyi sınırlandırmak kilit öneme sahiptir. Bu, böyle gidemez. Bu durum risk ve hareketliliğe (volatility) yol açmaktadır.[2]

2 Bu, Nobel ödüllü iktisatçılar Franco Modigliani ve Merton Miller'ın en önemli bulgularından biridir. Bankacılık sektörüne uygulamalar için bkz. Joseph E. Stiglitz, "On the Need for Increased Capital Requirements for Banks and Further Actions to Improve the Safety and Soundness of America's Banking System: Testimony before the Senate Banking Committee", 3 Ağustos 2011; A. R. Admati, P. M. DeMarzo, M. F. Hellwig ve P. Pfleiderer, "Fallacies, Irrelevant Facts, and Myths in the Discussion of Capital Regulation: Why Bank Equity Is Not Expensive", *Stanford University Working Paper* no. 86, 2010; ayrıca orada belirtilen kaynaklar.

b) Bankalar daha şeffaf hale getirilmelidir, özellikle de çok daha fazla kısıtlanması şart olan ve devletin güvence altına aldığı finans kurumları tarafından sigortalanmaması gereken tezgâh üstü [*over the counter*] türev ürünlerini kullanış biçimleri açısından. Vergi mükellefleri, bir sigorta, kumar ya da Warren Buffett'in dediği gibi, finansal kitle imha silahları olarak görebileceğimiz bu riskli ürünlerin desteklenmesinde rol oynamamalıdırlar.[3]

c) Bankalar ve kredi kartı şirketleri daha rekabetçi hale getirilmeli ve bunların rekabet kuralları dahilinde *davrandığından* emin olunmalıdır. 21. yüzyılda, verimli bir elektronik ödeme mekanizması yaratmak için gerekli teknolojiye artık sahibiz. Fakat sadece tüketicileri sömürmekle kalmayıp ticaret yapanlardan yaptıkları her işlem için yüksek ücretler alan bir kredi ve bankamatik kartı sistemini devam ettirmeye kararlı bir bankacılık sistemimiz var.

d) Bankaların vahşi borç verme uygulamalarını ve kredi kartı sistemini kötüye kullanan yaklaşımları benimsemeleri zorlaştırılmalıdır; tefeciliğe (aşırı yüksek faiz alımlarına) daha katı sınırlamalar getirmek de buna dahil olmalıdır.

e) Aşırı risk almayı ve kısa vadeli bakışı teşvik eden prim ödemeleri sınırlandırılmalıdır.

f) Düzenlemeleri atlatmada ve vergi kaçırmada çok başarılı olmuş *offshore* bankacılık merkezleri (ve bunların ülke içerisindeki şubeleri) kapatılmalıdır. Cayman Adaları'nda bu kadar çok finansal işlemin olması için iyi bir neden yoktur; bankacılığa uygunluk açısından buraya veya buranın havasına özgü hiçbir nitelik yoktur. Burası sadece tek bir nedenden dolayı var olmaktadır: Sahtekârlık.

Bu reformlardan çoğu birbirleriyle bağlantılıdır: Daha rekabetçi bir bankacılık sisteminin yolsuz uygulamalara başvurma ve rant arayışında başarılı olma ihtimali daha düşüktür. Bankalar sahtekarlık yapmakta çok başarılı olduğu için finans sektörünün sınırlandırılması zor olacaktır. Bankaların boyutu sınırlandırılsa bile – ki bu başlı başına zor bir hedeftir – bankalar batmak için fazla bağlantılı olmak için birbirleriyle sözleşmeler yapacaklardır (örneğin türev ürünlerini kullanarak).

3 Artık bankalar, işlem türevlerinin ticaretinin finans sistemini yetersiz sermayeli işlemlerin çökme tehlikesi yüzünden daha fazla sistematik riske maruz bırakabileceğini ifade etmekteler. Bunun cevabı basittir: İşlem ticaretindeki herkesin ortak ve çeşitli yükümlülükleriyle desteklenecek şekilde işlemlerin yeterli seviyede sermayelendirilmesini zorunlu kılmak. Bu tehlikeli ürünlerin ticaretini yapanların yarattığı riskin başkalarına yüklenmesinin bir mantığı yoktur.

Daha güçlü ve daha verimli şekilde uygulanan rekabet yasaları. Yasa ve düzenlemelerimizin her alanı hem verimlilik hem de eşitlik açısından önemli olsa da rekabet, kurumsal yönetim ve iflasla ilgili kanunlar bu konuyla özellikle alakalıdır.

Tekel şirketler ve rekabetçi olmayan piyasalar önemli bir rant kaynağıdır. Bankacılık, rekabetin olması gerektiğinden daha az olduğu tek sektör değildir. Ekonomi geneline baktığımızda, şaşırtıcı bir şekilde, birçok sektörde iki, üç veya dört şirketin hâkimiyetinin olduğunu görebiliriz. Bir zamanlar bu durumun normal olduğu düşünülüyordu; teknolojik değişimle bağlantılı dinamik rekabet ortamında egemen bir şirketin zaman içinde bir başkasıyla yer değiştireceği düşünülüyordu. Piyasa içinde bir rekabetten ziyade piyasa için bir rekabet vardı. Ancak artık biliyoruz ki, bu yeterli değildir. Egemen şirketler rekabeti bastırmak için gerekli araçlara sahiptirler ve genelde inovasyonları bile engelleyebilecek durumdadırlar. Uyguladıkları yüksek fiyatlar sadece ekonomiyi dengesizleştirmekle kalmazlar, gelirlerinin kamusal çıkarlara değil tekel sahiplerinin ceplerine hizmet ettiği bir vergi işlevi görürler.

Kurumsal yönetimin iyileştirilmesi – özellikle de şirket yöneticilerinin (CEO'ların) kurumsal kaynakları kendi çıkarlarına kullanabilme gücünü sınırlamak için. Şirket yöneticilerine sözde bilgelikleri için çok fazla güç verilmiş, çok fazla saygı gösterilmiştir. Şirketlerin kaynaklarını bizzat kendi yararları için kullanmak adına bu gücü nasıl kullandıklarını, saptırdıklarını gördük. Hissedarlara ödemelerle ilgili söz veren kanunlar bir değişiklik yaratacaktır. Böylece finansal denetimle ilgili kurallar, hissedarların yöneticilere ne kadar ödeme yapıldığını tam olarak bilmesini sağlayacaktır.

İflas kanunlarında kapsamlı reform – türev ürünlerinden batık evlere ve eğitim kredilerine. İflas kanunu, piyasaların işleyiş şeklinin gelir dağılımı ve verimlilik açısından önemli etkileri olmasının oyun kuralları tarafından nasıl belirlendiğine dair bir başka örnektir. Başka birçok alanda olduğu gibi, bu alandaki kurallar da zenginlerin avantajınadır.

Her kredi, gönüllü bir borçlanan ve gönüllü bir borç veren arasında yapılan bir anlaşmadır ancak taraflardan biri diğerine göre piyasayı çok daha iyi anlamaktadır; bilgi ve pazarlık gücü açısından çok büyük bir dengesizlik vardır. Dolayısıyla bir hatanın sonuçlarını ağırlıklı olarak borç alan değil borç veren karşılamalıdır.

İflas kanununun borç alanlar lehine değiştirilmesi, bankaların borç verirken daha dikkatli davranmasını teşvik edecektir. Sonuçta, daha az kredi balonu ve aşırı borçlu daha az Amerikalı olacaktır. Daha önce bahsettiğimiz

gibi kötü kredi verme uygulamalarının en berbat örneklerinden biri eğitim kredisi programlarıdır; eğitim için verilen bu kredilerin hatası, borçların iflas durumunda bile ortadan kalkmamasından kaynaklanmaktadır.

Kısaca, dengesiz iflas kanunu finans sektörünün şişmesine, iktisadi dengesizliğe, yoksulların ve finans bilgisi olmayanların sömürülmesine ve iktisadi eşitsizliğe katkıda bulunmuştur.

Devletin gerek kamu mallarının elden çıkarılması gerek tedarik aşamasında şirketlere dağıttığı hediye yardımlarının bitirilmesi. Daha önceki dört reform, finans sektörü de dahil en yüksek gelirlilerin tüketicileri, borç alanları, hisse senedi sahiplerini ve şahsi ticari ilişki içerisinde bulunan diğerlerini sömürme kabiliyetlerini sınırlamaya odaklanır. Ancak rant arayışının çoğu vergi mükelleflerinin sömürülmesiyle olur. Bu sömürü birçok farklı şekilde olur, bazıları basitçe hediye olarak tasvir edilebilecekken diğer bazılarıysa kurumsal yardım kategorisine girmektedir.

İkinci Bölüm'de gördüğümüz gibi, devletin büyük şirketlere verdiği hediye ve yardımların miktarı çok büyük boyutlardadır; bunlar, ilaç alımlarında pazarlık yapmama hükmünden savunmadaki Halliburton sözleşmelerine, kötü tasarlanmış petrol ihalelerinden televizyon ve radyo yayın bantlarının dağıtılmasına ve madenler için piyasa değerinin altında alınan ücretlere kadar uzanırlar. Bu yardımlar toplumun geri kalanından büyük şirketlere ve zenginlere yapılan katıksız gelir aktarımlarıdır; ancak bütçenin sınırlı olduğu bir dünyada bundan da fazlasıdırlar, çünkü yüksek getirili kamu yatırımlarına yapılan harcamaların azalmasına yol açarlar.

Büyük şirketlere yapılan sosyal yardımların –gizli sübvansiyonlar da dahil– bitirilmesi. Daha önceki bölümlerde devletin ihtiyacı olanlara yardım etmek yerine genellikle değerli parasını şirket sosyal yardımlarında harcayarak büyük şirketlere nasıl yardım ettiğini açıklamıştık. Bu tip sübvansiyonların çoğu vergi kanununda gizlidir. Yasal boşlukların, istisnaların, muafiyetlerin ve tercihlerin tümü artan oranlı vergi sistemini ve teşvikleri zayıflatıyor olsa da bu özellikle de büyük şirket sosyal yardımları için geçerli bir durumdur. Aslında kendi başlarına ayakta duramayan büyük şirketler batmalıdır. Çalışanlarının başka bir işe geçmelerinde yardıma ihtiyaçları olabilir; ancak bu, şirket sosyal yardımlarından çok daha farklı bir konudur.

Şirket sosyal yardımlarının büyük bir kısmı şeffaflıktan uzaktır – belki de vatandaşlar ödemekte oldukları bedelin farkında olsa buna izin vermeyecekleri için. Bu yardımlar, vergi kanunun dışında, ucuz kredi ve devlet borç verme garantilerine de gizlenmişlerdir. Endüstrilerin verdikleri zararlar hakkındaki yükümlülüklerinin sınırlı olması, en tehlikeli şirket sosyal yardımları

arasındadır; nükleer santrallerin ya da çevreye zarar veren petrol endüstrisinin sınırlı yükümlülüklerinde olduğu gibi.

Kişinin davranışlarının ortaya çıkardığı maliyetlerden tamamıyla sorumlu olmaması dolaylı bir sübvansiyon olduğu için çevresel maliyetleri diğerlerinin üzerine yükleyen tüm o endüstriler fiilen sübvanse edilmiş olunurlar. Bu bölümde tartıştığımız tüm diğer reformlar gibi, bu yardımların kaldırılmasının da üç ayrı getirisi olacaktır: Daha verimli bir ekonomi, en zenginlerin aşırılıklarının azaltılması ve toplumun geri kalanının refahının artırılması.

Yargı reformu – adalete erişimin demokratikleştirilmesi ve silahlanma yarışının zayıflatılması. Hukuk sistemi toplumun geri kalanının üzerinden çok büyük rantlar elde etmektedir. Maalesef herkes için adalet sağlayan bir sistemimiz yok. Tersine, herkesin bir silahlanma yarışı içinde olduğu bir sistemimiz var ve cepleri en dolu olanların bu savaşı kazanma şansı çok daha yüksek olacaktır. Yargı sistemimizin reformunu detaylandırmak bizi bu kitabın sınırlarının dışına taşıyacaktır; hatta bu konu çok daha büyük bir cilde bile sığmayabilir. Gerekli reformun Sağ kesimin desteklediği dava açma süreçleriyle ilgili reformdan çok daha farklı ve çok daha kapsamlı olduğunu söylemek şu an için yeterli olacaktır. Duruşma avukatlarının da işaret ettiği gibi, muhafazakâr reform gündeminin benimsenmesi sıradan Amerikalıları savunmasız bırakacaktır. Örneğin diğer ülkeler,[4] hesap sorulabilirlik ve güvenlik sistemleri geliştirmişlerdir; yanlış tedavi uygulayan doktorların sorumlu tutulması ve bundan zarar görenlerin gerekli tazminatı elde etmesi gibi.

Vergi reformu

Bahsettiğimiz her reform iki açıdan yarar sağlar: Artan iktisadi verimlilik ve artan eşitlik. Ancak bunları yaptıktan sonra bile büyük eşitsizlikler devam edecektir; kamu yatırımları ve diğer kamusal ihtiyaçlar için gereken gelirleri yaratabilmek, yoksullara ve orta sınıfa yardım edebilmek ve nüfusun tüm kesimlerinde fırsatların varlığını garanti altına almak için artan oranlı vergiler uygulamak zorundayız. Ayrıca en önemlisi, yasal boşlukları kapatmakta daha başarılı olmalıyız. Gördüğümüz gibi, son yıllarda, artan oranlı vergi sistemimizin zayıfladığı bir dönemden geçiyoruz.

---

4 Yeni Zelenda ve Iskandinav ülkeleri bir dereceye kadar başarılı olacak şekilde böyle alternatifler aramış ülkelere örnektir. Bkz. Marie Bismark ve Ron Paterson, "No-Fault Compensation in New Zealand: Harmonizing Injury Compensation, Provider Accountability, and Patient Safety", *Health Affairs* 25, no. 1 (2006), s. 278-83; Alan M. Scarrow, 2008, "Tort Reform: Alternative Models", *Clinical Neurosurgery* 55 (2008), s. 121-25.

Artan oranlı gelir ve kurumlar vergisi sisteminin geliştirilmesi ve yasal boşlukların azaltılması. Vergi sistemimiz sözde artan oranlı olsa da aslında göründüğünden çok daha farklı şekilde işlemektedir. Daha önce bahsettiğimiz gibi, sistemimiz yasal boşluklar, istisnalar, muafiyetler ve tercihlerle doludur. Adil bir vergi sistemi, spekülatörleri, en azından gelirleri için çalışanlarla aynı oranda vergilendirecektir. Toplumun en zenginlerinin, gelirlerinden, en azından daha düşük gelirlilerle aynı yüzdesel oranı ödemelerini sağlayacaktır.[5] Kurumlar vergisi sistemi hem yasal boşlukların kaldırılması hem de daha fazla istihdam ve yatırım yaratılması için yeniden yapılandırılmalıdır.

Dördüncü Bölüm'de, Sağ kesimin iddialarının aksine, hem artan oranlı vergilerin daha yüksek olduğu hem de daha verimli olan bir vergi sistemimiz olabileceğinden bahsetmiştim. Daha önce, tasarrufların ve iş gücü arzının tepkilerine dayandırılarak yapılmış ve en yüksek vergi oranının yüzde 50'den hatta yüzde 70'den daha yüksek olması gerektiğini gösteren araştırmalardan alıntılar yapmıştım.[6] Bu araştırmalar en yüksek gelirlerin rantlardan kaynaklanmış olduğunu tam olarak göz önüne almamışlardı.[7]

Yeni bir oligarşinin oluşmasını önlemek için daha etkili olan ve daha etkin şekilde uygulanan bir veraset vergisi sisteminin yaratılması. Makul bir veraset vergisinin geri getirilmesi, hisse senedi yatırımlarından elde edilen kazanımlara getirilen vergi ayrıcalıklarının ortadan kaldırılmasının da yapacağı gibi yeni bir Amerikan oligarşisi ya da plütokrasisinin oluşmasını engellemeye yardım edecektir. Bu verginin olası kötü etkileri çok sınırlı kalacaktır çünkü büyük mülk sahiplerinin çoğu ya bu mülkleri şans veya rant gücü sonucunda elde etmişlerdir ya da bu kişiler zaten parasal olmayan teşviklerle hareket ederler.[8]

---

5 Alternatif asgari vergi –zenginlerin gelirleri üzerinden en azından belirli bir asgari oranı ödemelerini sağlayan vergi– kötü bir fikir değildi ancak yapılanma şekli yanlıştı, çünkü karmaşıklığı artırıyordu ve ağına sadece zenginleri değil birçok sıradan Amerikalıyı da düşürmekteydi.

6 Daha etraflı tartışmalar için İkinci ve Üçüncü bölümlere bakınız. Ayrıca bkz. Thomas Piketty, Emmanuel Saez veStefanie Stantcheva, "Optimal Taxation of Top Labor Incomes: A Tale of Three Elasticities", *NBER Working Paper* 17616, http://www.nber.org/papers/ w17616; Peter Diamond ve Emmanuel Saez, "The Case for a Progressive Tax: From Basic Research to Policy Recommendations", *Journal of Economic Perspectives* 25, no. 4 (2011), s. 165-90. Daha önce belirttiğimiz gibi, Başkan Obama "Buffett kuralına" onay vermiştir, üst kesimdekilerin en az diğer Amerikalıların verdiği oranda ödeme yapacakları şekilde vergi sisteminin asgari olarak ilerici olması gerektiği fikrine.

7 Rantlara getirilen vergiler denge bozucu olmadığı için (en azından kısmen) rantlardan elde edilen gelirlerin vergileri daha yüksek olmalıdır. Örneğin bkz. Partha Dasgupta ve J.E. Stiglitz, "Differential Taxation, Public Goods, and Economic Efficiency", *Review of Economic Studies* 38, no. 2 (Nisan 1971), s. 151-74. Yüksek gelirli kişilere getirdiğimiz vergilerde rantları hedefleyebildiğimiz derecede; tek fark, tekellerin üzerlerine yüklediği maliyetler karşılığında kamu biraz daha fazla tazminat elde edecektir.

8 Altıncı Bölüm'de vergi sistemimizin garip bir özelliğinden bahsetmiştik: Varlıkların varislere aktarılması durumunda, hisse senedi değer artışlarından elde edilen kârlar (büyük oranda)

Diğerlerine yardım etmek

Sistemimizi vardığı sonuçlarla değerlendirecek olursak ona kırık not vermemiz gerekir: Kısa bir süre öncesine kadar toplumun alt ve orta kesimindekiler Amerikan rüyasını kısa sürelerle de olsa görebilirken, bugün artık toplumun büyük çoğunluğu için bu rüya ortadan kaybolmuştur.

Bahsettiğimiz reformlardan bazıları sadece en zenginleri sınırlandırmayacak aynı zamanda diğerlerine yardım da edecektir. Örneğin, bazı tekelci uygulama ve kötüye kullanımların bitirilmesi doğrudan insanların gerçek *refah* seviyesini artıracaktır. Sıradan insanlar kredi kartları, telefonlar, bilgisayarlar, sağlık hizmetleri ve birçok başka ürün için daha az para ödeyeceklerdir.

Toplumun yüzde 99'unun içinde bulunduğu kötü durumu iyileştirmek için birçok başka eylemin de önemli farklar yaratacağına inanıyorum. Bunlardan bazılarının gerektirdiği kaynaklar, yukarıda bahsedilen ve Sekizinci Bölüm'de vurgulanan reformlar tarafından yaratılabilir.

Eğitime erişimin iyileştirilmesi. İnsanların önündeki fırsatlar, her şeyden önce, eğitime erişim tarafından şekillendirilirler; bu konuda ilerlemekte olduğumuz yoldan (gelirlerine göre ayrılmış yaşam alanları, yüksek eğitim için hızla azalan kamusal destek, bunun sonucunda devlet üniversiteleri harçlarının aşırı yükselmesi ve yüksek talepli ancak yüksek maliyetli mühendislik gibi alanlardaki kontenjanların sınırlandırılması) geri dönebiliriz. Fakat bu, ortak bir *milli* çaba gerektirmektedir. Eğitime erişimin iyileştirilmesi ve özellikle de devletin sağladığı eğitimin iyileştirilmesi için neler ya-

vergiden kaçabilmektedir. Bu durum davranışları çarpıklaştırmaktadır. Bu hükmün kaldırılması (baz adımlı adındaki hüküm) hem daha adil hem de daha verimli bir vergi sistemi oluşturacaktır. Muhafazakârlar küçük işletme ve çiftliklerin üzerindeki bu zararlı etkileri ısrarla vurgulamaktadırlar. Daha önce belirttiğimiz gibi (Altıncı Bölüm'de), küçük işletmelerin çok çok büyük bir kısmı veraset vergisinin şu an tartışılmakta olan eşiğinin oldukça altında kalmaktadırlar (tek bir birey için 5 milyon dolar veya, fiilen, evli bir çift için 10 milyon dolar). Bununla birlikte, veraset vergisinin yıllara yayılarak ödenmesine izin veren hükümler de mevcuttur ve bu yüzden iş hayatına hiç veya asgari düzeyde engel teşkil edecektir. Ayrıca istatistikler en yüksek gelirli yüzde 10'un tüm veraset vergisi ödemelerinin neredeyse yüzde 98'ini verdiğini göstermektedir; en yüksek gelirli yüzde 1 ise tamamının yüzde 35'ini ödemektedir. Bkz. Leonard E. Burman, Katherine Lim ve Jeffrey Rohaly, "Back from the Grave: Revenue and Distributional Effects of Reforming the Federal Estate Tax", *Urban Brookings Tax Policy Center*, 20 Ekim 2008, http://www.taxpolicycenter.org/UploadedPDF/411777_back_grave.pdf (Erişim tarihi: 28 Şubat 2012). Muafiyetin şu andan daha düşük olduğu 2009 yılında, tüm çiftliklerin sadece yüzde 1.6'sının veraset vergisi vermek zorunda kaldığı hesaplanmıştır. Bkz. Ron Durst, "Federal Tax Policies and Farın Households", *USDA Economic Information Bulletin*, no. 54, Mayıs 2009, s. 15, http://www.ers. usda.gov/Publications/EIB54/EIB54.pdf (Erişim tarihi: 28 Şubat 2012). Vergilendirilebilir tüm mülklerin sadece yüzde 1.3'ünün küçük işletme veya çiftlik olduğu bulunmuştur. Bkz. "The Estate Tax: Myths and Realities", *Center on Budget and Policy Priorities*, 23 Şubat 2009, http://www.cbpp.org/files/ estatetaxmyths.pdf (Erişim tarihi: 28 Şubat 2012).

pılması gerektiği hakkındaki bir tartışma bu kitabın sınırlarının çok ötesine geçecektir.[9]

Ancak hızla yapılabilecek bir şey var: Geri ödeme zorunluluğundan kurtulmanın yasal olarak imkânsız olmasıyla birlikte, devlet kredileri, devlet garantili krediler ya da özel kredilerle finanse edilen özel okullar, fırsatları artırmada başarısız oldular ve yoksul ama umutlu Amerikalıların kötü durumda olmalarında önemli bir rol oynadılar. Bazıları daha iyi işler bulabilirken, çoğunluk kendilerini daha fazla borçla mücadele ederken buldu. Bu sömürünün devam etmesine göz yummamız ve bunun fiilen halkın parasıyla desteklenmesi vicdansızlıktır. Halkın parası, yoksulların eğitime erişimini sağlamak için kamusal ve kâr amacı gütmeyen yüksek eğitim sistemlerine verilen desteğin ve bunların verdiği bursların artırılması için kullanılmalıdır.

Sıradan Amerikalıların tasarruf yapmasına yardım etmek. Hem alt hem de üst kesimlerdeki zenginlik seviyesi dinamikleri devlet politikalarından etkilenirler. Vergi sisteminin çeşitli teşvik mekanizmaları aracılığıyla zenginlerin para biriktirmelerine ve varislerine bu paraları aktarmalarına nasıl yardım ettiğini açıklamıştık. Yoksullar vergi sisteminden böyle bir yardım almazlar. Yoksulların tasarruf yapması için devletin getireceği teşvikler (örneğin yapılan tasarruflara eşit devlet katkısı veya ilk defa ev sahibi olacaklara yapılacak yardımlar gibi),[10] zaman içerisinde ülkenin zenginliğinin daha yüksek bir oranda alt ve orta kesimlerde birikmesine yol açacak ve daha adil, güvenli ve fırsat dolu bir toplum oluşturulmasına yardım edecektir.

Herkes için sağlık hizmeti. Bireylerin iktisadi hedeflerinin önündeki en önemli iki engelden biri işinden diğeri de sağlığından olmaktır. Bu ikisinin ölümcül birlikteliği genellikle iflasla sonuçlanır. ABD'de sağlık sigortası geleneksel olarak iş verenler tarafından sağlanmaktadır. Bu verimsiz ve çağdışı uygulama, ABD'nin endüstrileşmiş ülkeler arasındaki en verimsiz ve kötü performanslı sağlık sistemine sahip olduğu gerçeğine büyük katkıda bulunmuştur. Sağlık sistemimizin sorunu çok maliyetli olması değildir; asıl sorun, bu harcamaların karşılığını alamayışımız ve birçok insanın sağlık hizmetlerine erişiminin olmamasıdır. Obama'nın sağlık reformu bu ikinci sorunu bir parça çözmüş olsa da yasal sistemin çıkardığı zorluklar ve halkın desteğinin azalması bu reformların etkinliğini zayıflatabilir. Ancak bu reformlar (en azından kısa vadede) sistemin verimliliğini artırmak için çok az şey

9 İlginç bir tartışma için bkz. Steven Brill, *Class Warfare: Inside the Fight to Fix America's Schools* (New York: Simon and Schuster, 2011).

10 Bunların belirgin özelliği, mevcut vergi programlarının kendine özgü özelliği olan borçlanmayı teşvik etmenin tersine, konut sahiplerinin özsermayesini artırmasıdır.

yapabildiler.[11] Maliyetlerin yüksekliğinin bir nedeni de sigorta şirketleri ve ilaç sektörünün rant arayışlarıdır. Diğer ülkeler bu rantları engellemişlerdir ancak biz bunu yapmadık. ABD kadar zengin olmayan diğer ülkeler tüm vatandaşlarına sağlık hizmetlerine erişim sağlamayı başardılar. Ülkelerin çoğu ilaca erişimi temel bir insan hakkı olarak görmekteler. Öte yandan, bu soruna böyle ilkeli bir yaklaşım göstermesek bile, sağlık hizmetlerine erişim sağlamadaki başarısızlığımızın sağlık sistemimizin verimsizliğine katkıda bulunduğunu görmemiz gerekir. Sonunda, uzun süreli bir gecikme sonrasında ve kısıtlı da olsa, çaresizlere ve muhtaçlara sağlık hizmetleri vermeye başladık. Fakat bu hizmet hastanelerin acil bölümlerinde verildiği için tedavi gecikmekte ve maliyetleri genellikle oldukça yüksek tutmaktadır.

Sağlık hizmetlerine erişim eksikliği eşitsizliğe önemli katkılar yapmaktadır ve bu eşitsizlik de ekonomimizin performansını düşürmektedir.

Diğer sosyal güvenlik programlarını güçlendirmek. Yaşadığımız kriz, işsizlik sigortası sistemimizin ne kadar yetersiz olduğunu göstermiştir. Her birkaç ayda bir, işsizlik sigortası süre uzatımları için kullanılan finansal destek sona erdiğinde, bununla ilgili olan ve işsizlerin rehine durumuna düştüğü büyük siyasal savaşlar vermemeliyiz. Yeni bir dönemden geçiyoruz; 2008 durgunluğunu ve ekonomimizin yaşadığı yapısal değişimin büyüklüğünü göz önüne aldığımızda, yakın gelecekte yüksek sayıda uzun süreli işsizin olacağını söyleyebiliriz.

Devlet programları (örneğin gelir vergisi kredileri, Medicaid, gıda kuponları ve Sosyal Güvenlik gibi programlar) yoksulluğun azaltılmasında oldukça etkili olabildiklerini kanıtlamışlardır. Bu programlara yapılan harcamaların artırılması yoksulluğu daha da azaltabilir.

Küreselleşmeyi ayarlamak: Daha adil bir oyun alanı yaratmak ve yoksullaşmaya götüren yarışı bitirmek

Küreselleşme ve teknoloji, işgücü piyasamızın kutuplaşmasına katkı yaparlar; bunlar yukarıdan aniden inen soyut piyasa güçlerine benzemezler, tersine, uyguladığımız politikalar tarafından şekillendirilirler. Küreselleşmenin –özellikle de ***asimetrik küreselleşmemizin***– emeği sermaye karşısında nasıl dezavantajlı bir pazarlık konumuna getirdiğini açıklamıştık. Küreselleşme toplumun geneline fayda sağlasa da birçoklarını bu getirilerin dışında bırakmıştır; küreselleşme, ağırlıklı olarak kendi menfaatleri doğrultusun-

11 Uzun vadede daha verimli bir sağlık sistemine yol açabilecek bir süreci başlatmış olsa da, aşağıda tartışılan iki büyük verimsizlik kaynağına doğrudan müdahale etmemiştir ya da en azından bunu yapabileceği ve yapması gereken miktarda yapmamıştır.

da hareket eden büyük şirketler ve diğer özel çıkar grupları tarafından yürütüldüğü için bu durum şaşırtıcı değildir. Küreselleşme tehdidine sıklıkla verilen tepki işçileri daha kötü duruma getirecek şekilde sadece ücretlerin düşürülmesi değil aynı zamanda sosyal güvenlik programlarının zayıflatılması olmuştur. Bu durum karşısında küreselleşme karşıtı bir toplumsal hareketin büyümesi tamamıyla anlaşılabilirdir.

Küreselleşmenin tekrar daha dengeli hale gelmesi için yapılabilecek birçok şey vardır.[12]

Birçok ülkede, sıcak paranın ülke içine giriş ve çıkışı çok yıkıcı olmuştur; iktisadi ve finansal krizlere yol açmıştır. Özellikle de yurt dışından gelen spekülatif türde kısa vadeli sermaye akımlarının düzenlenmesine ihtiyaç vardır. Serbest sermaye akımlarına bazı sınırlamalar getirilmesi, birçok ülke için, sadece daha istikrarlı bir ekonomiye değil aynı zamanda sermaye piyasalarının toplumun geri kalanı üzerinde daha az etkin olmasına yol açacaktır. Bu tür bir politikanın ABD'de uygulanması kolay olmayabilir. Fakat küresel ekonomide oynadığımız baskın rol nedeniyle, küreselleşmeyi şekillendirmeye yardım etmek için gerekli fırsatlara sahibiz – diğerlerinin sahip olmadığı fırsatlara.

Küreselleşmeyi şekillendirirken, hepimize zarar vermiş olan bir yoksullaşma yarışının yapılmış olduğunu fark etmemiz gerekir. Bunu durdurmak için en iyi konumdaki ülke (eğer siyaseti buna izin verirse) ABD'dir; bu ülke, daha iyi işçi hakları ve çalışma şartları, daha iyi finansal düzenlemeler ve daha iyi çevre şartları için savaşabilir. Ancak diğer ülkeler de, birlikte çalışarak, bu yoksullaşma yarışına karşı durabilirler.

Küreselleşme savunucuları bile küreselleşmeye müdahale etmenin kendi çıkarlarına olacağını anlamalıdırlar. Çünkü eğer küreselleşme şu ana kadar yönetildiğinden daha iyi yönetilmezse, korumacılığa veya diğer ülkelerin zararına olacak politika türlerine geri dönme riski ciddi biçimde artacaktır.

Küreselleşmeyi küresel eşitlik ve verimliliği artıracak şekilde dengeye getirmek için ABD'nin uygulayabileceği belirli politikalar mevcuttur. Örneğin, Amerikan şirketlerini sadece ülkeye geri getirilen kârlar üzerinden vergilendiren günümüz ABD vergi hukuku, istihdamın dışarıdan tedarik edilmesini teşvik etmektedir. Küresel rekabet sistemimiz, şirketlerin üretim yerlerini küresel verimlilik değil vergi rekabeti bazında seçmelerini teşvik etmektedir; vergi rekabeti vergi sonrası kârları artırdığı için şirketlerin bu durumdan hoşnut olması anlaşılabilir olsa da bu süreç küresel ekonomiyi dengesizleştirir ve sermayeyi daha adil şekilde vergilendirme kabiliyetimizi zayıflatır. Örneğin ABD, üretim yerleri neresi olursa olsun, ABD'de faaliyet gösteren ulus-

12 Bkz. J.E. Stiglitz, *Making Globalization Work* (New York: W. W. Norton, 2006).

lararası şirketleri tamamıyla ABD'de yaptıkları satışlardan elde ettikleri kârlar üzerinden vergilendirebilecek bir konumdadır.[13]

Tam istihdamın geri getirilmesi ve sürdürülmesi

Tam istihdamı –eşitlikle birlikte– sürdürecek bir mali politika. Refahı ve gelir dağılımını etkileyen en önemli devlet politikası tam istihdamın sürdürülmesidir. ABD dikkatli davranmadığı takdirde, yüksek işsizliğin devamlı hale gelmiş olduğu bazı Avrupa ülkelerine benzer bir duruma doğru kayabilir: Aynı anda hem daha yüksek eşitsizliğe götürecek hem de iktisadi ve mali durumumuzu zayıflatacak çok büyük bir kaynak israfına doğru. Ekonomiyi tam istihdam yakınında tutmak için gerekli temel ilkeleri yetmiş beş yıldır biliyoruz. Sekizinci Bölüm'de iyi kurgulanmış makro politikaların şu üç amacı –daha düşük borçlar ve bütçe açığı, daha hızlı büyüme ve istihdam, iyileştirilmiş bir gelir dağılımı– aynı anda nasıl gerçekleştirebileceğini açıklamıştık.

Tam istihdamı sürdürecek para politikası ve kurumları. Ne var ki, tarihsel olarak, değişen şartlara daha hızlı uyum sağlayabildiği için para politikasına kısa vadeli istikrar amacıyla mali politikadan daha fazla başvurulmuştur. Fakat yönetimdeki hatalar ve yürürlükte olan iktisadi modellerdeki eksiklikler para politikasının büyük bir başarısızlıkla sonuçlanmasına yol açmıştır. Dokuzuncu Bölüm kuram, yönetim ve politikalarda ihtiyaç duyulan reformları açıklamıştı: Daha hesap sorulabilir olan ve toplumu daha doğru temsil eden bir merkez bankası ve enflasyona aşırı odaklanmaktan vazgeçen, istihdam, büyüme ve finansal istikrara daha dengeli bir yaklaşım.

Dış ticaret açıklarını düzeltmek. Toplam talebin bu kadar zayıf olmasının nedenlerinden biri ABD'nin aşırı –ihraç ettiğinin yarım trilyon dolar üzerinde– ithalat yapmasıdır.[14] Eğer ihracat istihdam yaratıyorsa, ithalat da istihdamı yok etmektedir; yani yarattığımız istihdamdan daha fazlasını yok ediyoruz. Bir süredir –uzunca bir süredir– bu açığı devlet harcamaları (bütçe açıkları) kapatmakta ve açığa rağmen ABD'nin tam istihdamı sürdürmesini sağlamaktaydı. Ancak böyle hızla borçlanmaya daha ne kadar zaman devam edebiliriz? Sekizinci Bölüm'de savunduğum gibi, borçlanmanın getirile-

13 Vergi ve düzenleme politikalarının tüm alanlarında olduğu gibi, atlatma bir sorundur ve devletin aşması gereken önemli bir engel şirketlerin bu yöndeki çabalarını sonuçsuz bırakmaktır.

14 Bkz. U.S. *Census Bureau* internet sitesi, "U.S. International Trade in Goods and Services Highlights", 10 Şubat, 2012, http://www.census.gov/indicator/ www/ustrade.html (Erişim tarihi: 6 Mart 2012).

ri, özellikle de yüksek getirili yatırımların yararları, hâlâ borçlanma maliyetlerinin çok üzerindedir; ancak gelecekte, belki de yakın gelecekte, bu durum değişebilir. Ne olursa olsun Amerikan siyaseti, yatırımları finanse etmek için bile olsa bütçe açıklarının devam etmesini zorlaştırmaktadır. Eğer bu yaklaşımla birlikte ticaret açıklarımız da devam ederse tam istihdamı sürdürmek neredeyse imkânsız hale gelecektir.[15] Dahası, belki de daha önemlisi, nüfusu yaşlanan ABD'nin imkânlarının üzerinde yaşamaması ve gelecek için tasarruf etmesi gerekmektedir.

İthalatla ihracat arasındaki büyük farklar (ABD'nin durumunda açıklar ve Çin, Almanya ve Suudi Arabistan'ın durumunda fazlalar) uzun zamandır sorunlu bir durum olarak görülmektedir. Küresel bir açıdan baktığımızda, ticaret açıklarını düzeltmeye çalışmanın bir başka sebebi daha bulunur. Son Büyük Durgunluk döneminin nedeni belki bu farklar değildi (ya da daha doğrusu, piyasaların bu dengesizliklerin sürdürülemez olduğuna inanmasıyla birlikte döviz kurlarında ortaya çıkan ani oynamalar sonucunda bu farkların "düzensiz çözülmesi" değildi), ancak bir sonrakinin nedeni bunlar olabilir.

Ticaret dengesinin tekrar sağlanmasının olağanüstü zor olduğunu gördük. ABD bunu yapmak için rekabetçi devalüasyonu denedi; yani faiz oranlarını rakiplerinin altına indirmek ve böylece döviz kurunu düşürmek. Ama ben döviz kurlarını çirkinlik yarışmalarına benzetirim: Amerikan siyaset ve ekonomi yönetimi bu kadar kötü olmasına rağmen, Avrupa bu konularda bizden daha kötü görünmekte ve ticaret dengesizlikleri devam etmektedir.[16]

Döviz kurları ağırlıklı olarak sermaye akımlarınca belirlenmektedir ve finans yol açtığı bu sonuçlara pek dikkat etmez; sermaye ABD'de güvenli bir liman aradıkça, döviz kuru artar, ihracatlar zarar görür, ithalatlar teşvik edi-

15 1990'larda, devlet bütçe fazlasına rağmen, ticaret açığı ve tam istihdam yaşadık. Ancak şartlar olağan dışıydı; borsa balonunun (teknoloji balonunun) ateşlediği bir yatırım patlaması. Dahası, bu sürdürülebilir değildi. Sekizinci Bölüm'de, kısıtlı bir bütçe açığının sınırları içinde bile nasıl ekonominin canlandırılabileceğini açıkladık fakat ihtiyaç duyulanların yapılması için gereken siyaset (mevcut şartlarda) bunu bile erişilmez kılmaktadır.

16 Ticaret dengesizliklerinin kısmi nedeni ABD'nin üstendiği rezerv para birimi rolüdür. Diğerleri kendi ülke ve kendi para birimlerini desteklemek için ellerinde dolar tutmak istemektedirler. Bunun sonucu olarak, araba değil hazine bonosu (kısa vadeli devlet tahvili) ihraç etmekteyiz. Ne var ki, hazine bonoları istihdam yaratmaz. Zamanı geçmiş bir sistemin –21. yüzyılın çok kutuplu dünyasında ABD'nin küresel para sisteminde bu kadar orantısız bir rol oynaması anlamsızdır– küresel olarak benimsenmesine rağmen, kısmen dolar rezerv para birimi olmadığı taktirde ABD'nin bu kadar ucuza borçlanabilmesi daha zor olacağı endişesiyle Obama hükümeti değişime direnmiştir. Ancak bu aşırı ayrıcalık yüzünden ABD yüksek bir ücret ödemektedir. Bkz. *United Nations*, 2009, "Report of the Commission of Experts of the President of the United Nations General Assembly on Reforms of the International Monetary and Financial System" (Stiglitz Komisyonu olarak bilinen) New York: United Nations, Eylül 2009, *The Stiglitz Report* adıyla yayımlanmıştır (New York: New Press, 2010); Stiglitz, *Making Globalization Work*, Dokuzuncu Bölüm.

lir, ticaret açığı artar ve istihdam zarar görür. Ancak çalışanların geçim kaynakları riske atılmış bile olsa finansörlerin parası kendisini daha güvenli hisseder. Bu, tabii ki, sadece piyasa güçlerinin işlemesinin bir sonucudur – elbette paranın serbestçe dolaşmasına izin veren kural ve düzenlemelerle şekillendirilmiş piyasa güçlerinin. Bu durum, finansın refahının çalışan sıradan insanların çıkarlarının nasıl üzerinde tutulduğuna dair sadece bir başka örnektir.

Ticaret dengesini düzeltecek ve ekonomiyi tam istihdama kavuşturacak bazı ilginç öneriler bulunmaktadır. Ne var ki, mevcut sorunlardan biri şudur: Küreselleşmenin kuralları –büyük oranda, sistematik performansı gösteren resmin geneline bakmaktansa belirli endüstrilerin karşılaştığı sorunlara odaklanan ticaret avukatları tarafından belirlenen kurallar– öyledir ki, bu reformlardan bazıları var olan kuralları *çiğneyebilir*.[17]

Faal iş gücü piyasası politikaları ve iyileştirilmiş sosyal güvenlik. Ekonomimiz büyük bir yapısal dönüşümden geçiyor.[18] Küreselleşme ve teknolojinin getirdiği değişiklikler işçilerin sektörler ve işler arasında büyük oranda yer değiştirmesini gerektiriyor ancak piyasalar kendi başlarına bu değişikleri iyi yönetemiyorlar. Bu süreçte kazananların daha fazla ve kaybedenlerin daha az olmasını sağlamak için devletin aktif bir rol üstlenmesi gerekir. İşçilerin kaybedilen işlerden yeni yaratılan işlere geçebilmek ve yeni işlerin en az kaybedilen işler kadar iyi olmasını sağlamak için eğitim ve teknolojiye büyük yatırımlar yapan faal yardımlara ihtiyaçları olacaktır. Faal iş gücü piyasası politikaları işe yarayabilir, tabii eğer işçilerin geçebileceği yeni işler varsa. Finans sistemimizi, temel işlevi olan geleceğin yeni şirketlerinin finanse edilmesine tekrar başlaması için, yeniden yapılandırmakta eğer başarısız olursak, o zaman devletin yeni iş yerlerinin finanse edilmesinde daha da faal bir rol üstlenmesi gerekebilir.

---

17 Warren Buffett'in yaptığı bir öneriye bakalım. Her bir dolar ihracat için devlet bir ihracat "makbuzu" hazırlayabilir. İthalatçılar sadece yeterli sayıda "makbuz" karşılığında ithalat yapabilirler. Eğer ithalatçılar ihracatçıların yapmayı başardığı ihracatın üzerinde ithalat yapmak isterlerse, talep arza eşitlenene kadar makbuzların fiyatı artacaktır; ticaret dengesini yeniden sağlayacak ve ABD ekonomisini yeniden tam istihdama götürecek bir mekanizma. Uluslararası ticaret kuralları neyin izinli neyin izinsiz olduğuna hâkim olmayı sıkça zorlaştıracak kadar karmaşıktır. Bu yüzden, bu önerinin hangi durumlarda Dünya Ticaret Örgütü'nün kurallarıyla tutarlı olacağı ya da tutarlı olup olmadığı hakkında bir tartışma mevcuttur. Bkz. W. Buffett, "America's Growing Trade Deficit Is Selling the Nation Out from Under Us. Here's a Way to Fix the Problem-And We Need to Do It Now", *Fortune*, 26 Ekim 2003, http://www.berkshirehathaway.com/letters/ growing.pdf (Erişim tarihi: 6 Mart 2012).

18 Sekizinci Bölüm'e ve oradaki kaynaklara bakınız.

İşçilerin ve vatandaşların toplu eylemlerinin desteklenmesi. Oyunun kuralları farklı katılımcıların pazarlık gücüne etki etmektedir. Çalışanların pazarlık gücünü sermaye karşısında güçsüzleştiren kurallar oluşturduk ve bunun sonucunda çalışanlar zarar gördü. İş pozisyonlarının kıtlığı ve küreselleşmedeki asimetri, var olan işler için yapılan ve çalışanların kaybedip sermaye sahiplerinin kazandığı bir rekabet yarattı. Bu durum belki rastlantısal evrimin belki de bilinçli bir stratejinin sonucuydu fakat bugün artık ne olduğunu fark etmeli ve yönümüzü değiştirmeliyiz.

Tüm insanlara hizmet eden –adalet, dürüstlük ve fırsat ilkeleriyle tutarlı– türde bir toplum ve devlet kendi başına sürdürülemez. Birilerinin bu sürece göz kulak olması gerekir. Aksi takdirde, devletimiz ve kurumlarımız özel çıkarlar tarafından ele geçirilirler. En azından bu eğilime karşı durabilecek bazı güçlere ihtiyacımız var. Öte yandan toplumumuz ve siyasetimiz şimdiden dengelerini yitirmiş durumdadırlar. Tüm insan ürünü kurumlar yıkılabilir; hepsinin zayıflıkları vardır. Ancak kimse, birçoğu işçilerini sömürdüğü, çevreye zarar verdiği veya rekabet dışı uygulamalara yöneldiği için büyük şirketlerin yasaklanmasını istemez. Bunun yerine, tehlikelerin farkına varıp düzenlemeler getirerek bu davranışları değiştirmeye çalışmalıyız; bunları yaparken de, hiçbir zaman tam olarak başarılı olamayacağımızın farkında olmalı ve bu reformların davranışları *iyileştireceğini* düşünmeliyiz.

Bu duruma rağmen, sendikalara yaklaşımımız tam tersi şekilde olmuştur. Birçok eyalette açıkça onları zayıflatmak için uygulamalar denenmiş ve şeytanlaştırılmışlardır. Diğer özel çıkarlara karşı gelmede ve çalışanların ekonomik çevrenin değiştiğini kabullenip bu duruma uyum sağlamak için ihtiyaç duydukları temel sosyal güvenlikleri savunmada sendikaların oynayabileceği önemli rol göz ardı edilmektedir.[19]

Ayrımcılığın kalıntılarını temizlemek için pozitif ayrımcılık. En tiksindirici –ve ortadan kaldırılması en zor olan– eşitsizlik kaynaklarından biri ayrımcılıktır; hem bugün devam eden ayrımcılık hem de geçmiş ayrımcılığın bugünkü kalıntıları. Ayrımcılık her ülkede farklı türden olabilmektedir ancak neredeyse her yerde ırk ve cinsiyet ayrımcılığı vardır. Piyasa güçleri bunu kendi başlarına yok etmeyecektir. Bu güçlerin toplumsal güçlerle birlik-

19 Ann Harrison (*UC Berkeley* ve *NBER*) ve Jason Scorse'un (*Monterey Institute of International Studies*) bildirdiğine göre, benzer şekilde, kötü çalışma şartları karşıtı aktivizm ve asgari ücret birlikteliği, yabancı ülkelerdeki fabrikalarda niteliksiz işçilerin reel ücretlerinde yüzde 50'nin üzerinde bir artışa yol açmıştır. İlginç şekilde, her ne kadar aktivizm ücretler üzerinde etkili olmuş olsa da, istihdam üzerinde kötü etkisi olmamıştır. "Multinationals and Anti-Sweatshop Activism" http://www.econ.ucdavis.edu/seminars/papers/146/ 1461.pdf

te ayrımcılığın sürmesine nasıl katkıda bulunabileceğini açıklamıştık. Ancak bu ayrımcılık temel değerlerimizi, temel kimlik anlayışımızı, millet olma fikrimizi aşındırmaktadır. Ayrımcılığı yasaklayan güçlü yasalar şarttır. Ne var ki, geçmişteki ayrımcılığın etkileri devam etmektedir. Dolayısıyla bugünkü ayrımcılığı ortadan kaldırsak bile ayrımcılığın sonuçları bizimle olmaya devam edecektir. Neyse ki, pozitif ayrımcılık programları aracılığıyla durumu iyileştirmeyi öğrendik – sayısal kotalardan daha yumuşak olan bu programlar, iyi niyetle uygulandıklarında, toplumumuzun temel ilkelerimizle tutarlı biçimde evrim geçirmesine yardımcı olabilirler. Eğitim fırsatların yaratılması için şart olduğundan, bu programların en önemli uygulama alanı eğitim olabilir.

Sürdürülebilir ve eşitlikçi büyümeyi geri getirmek

Kamusal yatırımlara dayanan bir büyüme gündemi. "Yukarıdan aşağıya doğru" ekonominin neden çalışmadığını açıklamıştık: Büyüme otomatik olarak herkese yarar sağlamaz. Fakat büyüme, yoksulluk da dahil toplumun inatçı sorunlarından bazılarını çözmek için gereken kaynakları sağlar. Şu an ABD ve Avrupa ülkelerinin temel sorunu yetersiz taleptir. Ancak zamanla, toplam talep kaynaklarımızı tamamen kullanmamıza yettiğinde – ABD'deki istihdam düzelecek– arz tarafı önem kazanacaktır. O zaman, talep değil arz kısıtlayıcı olacaktır. Ancak Sağ kesimin vurguladığı arz taraflı politikalardan bahsetmiyoruz. Yatırım yapmayan şirketlerin vergilerini artırabilir, yatırım yapan ve iş yaratanların vergilerini düşürebiliriz. Bu, bazı şirketlerin talep ettiği gibi herkes için vergi indirimi yapan politikalardan daha yüksek bir ihtimalle büyümeye yol açacaktır. Sağ kesimin arz taraflı ekonomisi, vergi teşviklerinin önemini abartırken, özellikle de kurumsal şirketlerin gelir vergisi konusunda, diğer politikaların önemini azımsamıştır. Devlet yatırımları –altyapı, eğitim ve teknoloji alanlarındaki yatırımlar– geçen yüzyıldaki büyümenin temelini oluşturmuştu ve bu yüzyıldaki büyümenin de temelini oluşturabilirler. Bu yatırımlar ekonomiyi genişletirken özel yatırımları daha cazip hale getireceklerdir. İktisat tarihçisi Alex Fields'in göstermiş olduğu gibi,[20] 1930'lar, 40'lar, 50'ler ve 60'lar boyunca yüksek verimlilik artışları olmuştu –daha önceki ve daha sonraki on yıllardan daha yüksek– ve bu başarının önemli bir kısmı *kamu* yatırımlarıyla ilgiliydi.

İş pozisyonlarını ve çevreyi korumak için yatırımın ve inovasyonun yönünü değiştirmek. Yatırımı ve inovasyonu, (işsizlik yaratmanın bugün için baş-

20 Alexander J. Field, *A Great Leap Forward: 1930s Depression and U.S. Economic Growth* (New Haven: Yale University Press, 2011).

ka bir adı olan) "emek ikameden" "kaynak ikame" bir doğrultuya yönlendirmeliyiz. Bu kolay olmayacaktır; hem teşvikler hem de yaptırımlar olmalıdır. Örneğin inovasyonda, bunu hem devletin kaynak sağladığı türde temel ve uygulamalı araştırmalarla hem de çevreyi kirleten şirketleri verdikleri zararın tamamını karşılamaya zorlayarak yapabiliriz. Bu onları kaynak tasarrufuna yöneltecek teşvikler sağlar ve işçilere ikame olacak değişikliklerine odaklanmaktan uzaklaştırır. Niteliksiz işçilerin bile makinelerle ikame edilmesini teşvik eden (şu an olduğu gibi) genel olarak düşük faizler yerine, yatırımları teşvik etmek için yatırımla orantılı vergi indirimlerini kullanabiliriz. Ancak bu indirimler kaynak ve iş pozisyonlarını azaltan yatırımlar için değil sadece kaynakları ve iş pozisyonlarını koruyan yatırımlar için yapılmalıdır.

Bu kitap boyunca sadece büyümenin değil bunun *ne tür bir büyüme* olduğunun (veya bazen denildiği gibi büyümenin kalitesinin) da önemli olduğunu vurguladım. Çoğu insanın daha kötü duruma geldiği, çevrenin bozulduğu ve insanların endişe ve yabancılaşma sorunlarıyla uğraştığı bir büyüme, aradığımız türde bir büyüme *olmamalıdır*. Neyse ki, bazen aynı anda hem piyasa güçlerini daha olumlu sonuçlara yönlendirebilir hem de büyüme ve sosyal refahın gelişimini teşvik etmek için kullanılabilecek gelirleri elde edebiliriz.

Acil sorunlar

Uzun vadeli bir iktisadi reform gündemini açıkladım ancak şu an yüzde 99'a en fazla zararı iş gücü ve emlak piyasaları vermektedir.

Emlak piyasasında, muhasebe uygulamalarının nasıl yeniden yapılandırmanın önünde önemli bir engel olduğunu ve devlet yeniden yapılandırma programlarının anapara kesintilerine zorlamamak hatta teşvik bile etmemek üzerine kurgulandığını görmüştük. Oyunun kuralları ev sahiplerini değil bankaları kollamaktadır ve bu kurallar değişmelidir. Bunu Yedinci Bölüm'deki haciz tartışmamızda görmüştük.

Bankalar emlak kredilerini yeniden yapılandırmaya teşvik edilmeli hatta zorlanmalıdırlar. Emlak kredilerinin kayıplarını göstermeye zorlanmaları – buna "piyasaya göre işaretlendirme" denir– yeniden yapılandırmanın önündeki önemli bir engeli kaldıracaktır. Vergi sistemindeki değişiklikler –şimdi yapılacak yeniden yapılandırmalardan dolayı ortaya çıkan kayıplar için yardımcı olmak ve haciz sonucunda ortaya çıkan kayıplar için yardımcı olmamak– teşvik edici olabilir. Eğer bu işe yaramazsa bankaların emlak kredilerini yeniden yapılandırmaya zorlanması şart olabilir.

İflas kanunumuzun 11. Kısım'ındaki bir hüküm, (kendi hataları sonucunda bile olsa) aşırı borçlanmış kurumsal şirketlere yeni bir başlangıç şansı su-

nar; bu, işletmelerin ve iş pozisyonlarının devamlılığının değerinin farkında olduğumuzu gösterir. Ancak, Altıncı Bölüm'de savunduğumuz gibi, eğer kurumsal şirketlere yeni bir başlangıç sansı vermek iyi bir şeyse, ailelere yeni bir başlangıç şansı vermek de eşit derecede değerlidir. Bugün uygulanmakta olan politikalar aileleri ve toplulukları harap etmektedir. Ev sahipleri için de benzer bir 11. Kısım'a ihtiyacımız var, ev satıldığında elde edilecek sermayenin bir kısmına karşılık ailenin borçlarını kapatan bir hükme.

Obama hükümeti, krizin başlarında battıklarında devlet tarafından el konulan iki emlak kredisi şirketi olan Fannie Mae ve Freddie Mac aracılığıyla,[21] artık tüm emlak kredilerinin önemli bir miktarının sahibidir. Sahip oldukları emlak kredilerini yeniden yapılandırmamış olmaları vicdansızlıktır.[22] Oysa vergi mükellefleri, ev sahipleri ve ekonomimiz böylece daha iyi duruma gelebilir.

Emlak kredisi sorununun çözülmesi ekonomimizin rayına oturması için şart olsa da yeterli değildir. İş gücü piyasası da darmadağın durumdadır ve tam zamanlı iş isteyen neredeyse her altı işçiden biri böyle bir iş bulamamaktadır. Sekizinci Bölüm'de açıklandığı gibi, mali politikalar aracılığıyla ekonominin daha agresif şekilde uyarılması, işsizlik oranını ciddi şekilde azaltabilir ve daha faal bir iş gücü piyasası politikası, canlanan ekonominin yaratacağı yeni iş pozisyonları için işçilerin eğitilmesini sağlayabilir. Bu yeni pozisyonlar imalat ve inşaat sektörlerindeki eski iş pozisyonlarından farklı olabilir.

Siyasal reform gündemi

Durum, iktisadi açıdan nettir. Peki ya siyasi açıdan? Siyasi sistemimiz acaba bu gündemin en basit öğelerini bile uygulayabilir mi? Bunun olabilmesi için önce büyük bir siyasal reform gerçekleştirilmelidir.

İyi işleyen bir demokrasi ve toplumumuzun olması hepimizin yararınadır. Ancak, bundan hepimiz yararlandığımız için, bazıları bedavacılık yapabilirler.[23] Sonuç olarak, belki de en önemli kamusal mal olan demokrasimizin iyi işleyişi için yapılan yatırımlar yetersiz kalacaktır. Bu kamusal malın destek ve bakımını büyük oranda fiilen özelleştirdik ve bunun sonuçları yıkıcı oldu.

---

21 Bunlara devlet destekli işletme ya da DDİ [*government-sponsored enterprise*, *GSE*] denmektedir. Zira ilk olarak devlet tarafından başlatılmışlardır. Uzun zaman önce özel sektöre devredilmiş olsalar da –Fannie Mae 1968 yılında– finans krizi döneminde devlet bunlara el koymuştur.

22 Ya da menkul kıymet sahiplikleri aracılığıyla önemli bir oranına sahip oldukları.

23 Dördüncü Bölüm, "kamusal mal" kavramını iktisatçıların kullandığı teknik anlamda tanımlamıştı: Herkesin yararlandığı bir şey. Mal için ödeme yapmış olsa da olmasa da bundan herkes yararlandığı için insanlar diğerlerinin ödeme yapmasını tercih edebilmektedirler; buna "bedavacılık" [*free ride*] denmektedir. İşte bu yüzden, eğer bu mallar yeteri seviyede sağlanacaksa, bunlar devlet tarafından sağlanmak *zorundadır*.

Özel şirketlerin ve zengin bireylerin bizi alternatif politika ve adaylar hakkında "bilgilendirmek" için para harcamasına izin verdik. Bunların, verdikleri bilgileri saptırmak için her türlü sebebi vardı.

Alternatif kurumsal düzenlemeler olabilir, fakat tekrarlayacak olursak, yanlış yönde ilerliyoruz. Seçim kampanyası finansmanı reformu, seçim kampanyalarının kurumsal şirketler tarafından desteklenme alanını sınırlayacaktır, ancak Yüksek Mahkeme [*Supreme Court*], Vatandaşlar Birliği [*Citizens United*] davası sonucunda büyük şirketlerin katkılarının önündeki sınırları kaldırmıştır.[24] Büyük şirketleri, seçim kampanyaları katkıları hakkındaki kararlarını hissedarlarına oylatmaya zorlayarak, hissedarlarına karşı daha hesap verebilir hale getirebiliriz. Ne var ki, bu şirketler Kongre'yi ele geçirmiş olduklarından kurumsal şirketlerin gücünü sınırlayan bu ve benzeri yasaları geçirmek hatta ciddi şekilde tartışmak imkânsız hale gelmiştir. Daha fazla kamusal kaynak sağlayarak veya yayıncıların daha fazla ücretsiz yayın yapmasını zorunlu hale getirerek seçim kampanyası katkılarına duyulan ihtiyacı azaltabiliriz. Fakat ne yayıncı kuruluşlar ne de kurumsal şirketler bu reformları desteklemektedirler ve bu muhalefet bu tür reformların Kongre'den geçmesini imkânsızlaştırmıştır.

Birçok İskandinav ülkesinin yaptığı gibi, daha az taraflı bilgiye erişimi artırmayı deneyebiliriz. Bu ülkeler, sadece zengin patronlar –ağırlıklı olarak yüzde 1'den gelen ve onların görüşlerini yansıtan kişiler– tarafından kontrol edilen bir medya yerine daha demokratik bir medya yaratmayı denediler ve bir dereceye kadar başarılı da oldular. Birçok Avrupa ülkesinin yaptığı gibi birbirinden farklı düşünce kuruluşlarına kamusal destek sağlayarak alternatif politikalar hakkında daha dengeli bir tartışma ortamı yaratılmasını sağlayabiliriz.

Avustralya, Belçika ve Lüksemburg'un yaptığı gibi oy vermeyi zorunlu hale getirerek (ve ihlalleri parayla cezalandırarak) paranın siyasal süreçteki önemini azaltabiliriz. Bu, aynı zamanda, siyasal partilerin amacını insanları sandığa çekmekten insanları bilgilendirmeye doğru değiştirir. Bu diğer ülkelerdeki oy kullanım oranlarının ABD'nin çok üzerinde olması şaşırtıcı değildir (Avustralya'da bu oran yüzde 90'ın üzerindedir).[25] Ayrıca seçmen kayıtlarını ve oy kullanmayı kolaylaştıran ve oy vermeyi daha anlamlı hale getiren siyasal reformlar da vardır. Bu reformlar seçimlere katılımları artırarak siyasal sürecin yüzde 99'un ihtiyaçlarına daha yakın takip etmesini sağlar.

24 Bazı engeller kalmıştır; Süper Politik Eylem Komitelerine [*Super-Political Action Committees* ya da *Super-Pacs*] yapılan katkıların adayların seçim kampanyası komitelerince doğrudan koordine edilememesi gibi.

25 Walter Dean Burnham, "Democracy in Peril: The American Turnout Problem and the Path to Plutocracy", *Roosevelt Institute Working Paper* no. 5, 1 Aralık, 2010. Avustralya verileri 1975 ile 1996 arası dönemdeki azami orandır; ABD için daha uzun bir dönem olan 1974-2008 arası.

Bazı reformlar siyasal sistemimizde kökten değişiklikler gerektirirken,[26] bazıları, örneğin seçimlere hile karıştırılmasının veya siyasal süreci engelleyici kürsü işgallerinin azaltılması, elimizdeki siyasal yapı içinde halledilebilir.

Bu reformların hiçbirinin garantisi yoktur; tümü, yüzde 1'in siyasal gücünü ancak biraz azaltabilir. Buna rağmen, bir önceki bölümde bahsedilen iktisadi reform gündemiyle birlikte, yeni bir dönemin başlangıcını müjdelerler; ekonomimiz, siyasetimiz ve toplumumuz için.

Bu bizi son bir soruya getirir.

Umut var mı?

Bu bölümdeki siyasal ve iktisadi reform gündemi, bugünkü eşitsizlik seviyesinin yaratılmasında piyasa güçlerinin rolü olsa da, bu güçlerin de aslen siyaset tarafından şekillendiğini varsayar. Bu piyasa güçlerini *daha fazla* eşitliği teşvik etmeleri için yeniden şekillendirebiliriz. Piyasaları iyi, en azından daha iyi, işletebiliriz. Benzer şekilde, tam fırsat eşitliğinin olduğu bir sistem hiçbir zaman yaratamayacağız ama en azından *daha fazla* fırsat eşitliği yaratabiliriz. Büyük Durgunluk bu ülkedeki eşitsizliği yaratmadı fakat bunu çok daha kötü duruma getirdi. O kadar ki, artık bu durumu göz ardı etmeyi zorlaştırdı ve nüfusun büyük bir bölümünün fırsatlara erişimini daha da sınırladı. Doğru politikalar ve bu bölümün başında açıklanan gündem doğrultusunda durumu iyileştirebiliriz. Sorun, eşitsizliğin ortadan kaldırılması ya da tam bir fırsat eşitliği yaratılması sorunu değildir. Sorun, eşitsizlik seviyesinin azaltılması ve fırsat eşitliğinin yaygınlığının artırılmasıdır. Sormamız gereken soru, bu noktaya gelebilir miyiz?

Demokrasimiz, ne kadar yanlı olursa olsun, reformun olabilmesi için iki yol sunar. Yüzde 99'un içindekiler yüzde 1 tarafından kandırıldıklarının farkına varabilirler; yani yüzde 1'in çıkarına olanlar kendi çıkarlarına *değildir*. Yüzde 1'lik kesim başka bir dünyanın olası olmadığını diğerlerine inandırmak için büyük çaba sarf etti; yüzde 1'in istemediği hiçbir şeyin yüzde 99'un yararına olamayacağına. Bu kitabın büyük bir kısmı bu efsaneyi yerle bir etmeye ve aynı zamanda hem daha dinamik ve verimli bir ekonomiye *hem de* daha adil bir topluma sahip olabileceğimizi anlatmaya adanmıştır.

2011'de milyonlarca insanın yaşadıkları toplumlardaki baskıcı siyasal, iktisadi ve sosyal şartları protesto etmek için sokaklara dökülmesini izledik. Mısır, Tunus ve Libya'da hükümetler devrildi. Yemen, Bahreyn ve Suriye'de protestolar patlak verdi. Bölgedeki diğer hükümdar aileler klimalı odalarından olanları gergin şekilde seyretti. Sırada kendileri mi vardı? Endişelen-

26 Örneğin Kongre'de (parlamentoda) temsilin bir eyaletteki toplam oya orantılı olduğu sistemlerde. Bazı ülkelerde "bölge" temsilcisi (bizde olduğu gibi) ve orantısal temsil karma olarak bulunur.

mekte haklılar. Bunlar, nüfusun çok ufak bir kısmını oluşturan kişilerin –yüzde 1'den daha az– ülke zenginliğinin aslan payına sahip olduğu toplumlardır; zenginliğin siyasi ve ekonomik gücün temel belirleyicisi olduğu, çeşitli ve yerleşik yolsuzlukların bir yaşam biçimi olduğu ve en zenginlerin halkın genelinin hayatını iyileştirecek politikaları fiilen ve sıklıkla engellediği toplumlar. Sokaktaki halkların coşkusunu izlerken, kendimize bazı sorular yöneltebiliriz. Sıra ABD'ye ne zaman gelecek? Diğer Batı ülkelerine ne zaman gelecek? Bazı önemli açılardan bakıldığında, kendi ülkemiz de ufacık bir elit kesimin çıkarlarına çalışan bu sorunlu yerlerden biri haline gelmiştir. Bizim önemli bir avantajımız var: Demokrasi içinde yaşıyoruz. Öte yandan, bu demokrasi nüfusun büyük kesimlerinin çıkarlarını giderek daha az temsil etmektedir. İnsanlar bunu hissediyor; bu, insanların Meclis'e olan düşük desteklerinde ve seçim katılımlarındaki berbat derecede düşük seviyelerde kendini gösteriyor.

Reformların olabilmesi için ikinci yol işte budur: Yüzde 1'lik kesim, ABD'de olanların sadece değerlerimizle değil aynı zamanda yüzde 1'in kendi çıkarlarıyla tutarlı olmadığının farkına varabilir. Alexis de Tocqueville, Amerikan toplumunun kendine özgü dehasının temel öğesinin "doğru olarak anlaşılmış kişisel çıkarlar" olduğundan zamanında bahsetmişti. Bu kavramdaki ilk üç kelime anahtar niteliktedir. Herkes dar anlamda kişisel çıkarlara sahiptir: Benim için iyi olanı şimdi istiyorum! "Doğru olarak anlaşılmış" kişisel çıkarlar farklıdır. Bu, diğerlerinin kişisel çıkarlarına –diğer bir değişle ortak refaha– dikkat edilmesinin aslında kişinin kendi nihai refahı için bir ön şart olduğunun farkına varılması anlamını taşır.[27] Tocqueville bunun asil veya idealist bir durum olduğunu ima etmiyordu. Aslında tam tersini söylüyordu; bu Amerikan pragmatizminin bir işaretidir. Şu kurnaz Amerikalılar temel bir gerçeği anlamışlardı: Diğerlerinin çıkarlarını gözetmek sadece ruha hitap etmez, kişinin işine de iyi gelir.

Yüzde 1'lik kesim en iyi evlere, en iyi eğitime, en iyi doktorlara ve en iyi yaşam biçimine sahiptir fakat görünen o ki, paranın satın alamadığı bir şey vardır: Kaderlerinin diğer yüzde 99'un hayatlarını nasıl sürdürdüğüne bağlı olduğunu kavramak. Tarih boyunca, bu, en zengin yüzde 1'in nihayetinde öğrendiği bir şey olmuştur. Fakat bunu öğrendiklerinde genellikle iş işten geçmiş olur.

Siyasetle ekonominin ayrılamaz olduğunu ve eğer –bir dolar bir oy değil– bir kişi bir oy sistemini devam ettireceksek siyasal sistemimizde reformların

27 Adam Smith bunun farkındaydı. Bkz. *The Theory of Moral Sentiments*, (Amherst, NY: Prometheus Books, 2000 [1759]). Ayrıca bkz. Emma Rothschild ve Amartya Sen, "Adam Smith's Economics", *The Cambridge Companion to Adam Smith* (Cambridge: Campbridge University Press, 2006), s. 319-65, özellikle de s. 347'de başlayan kamu yararı tartışması.

gerekli olacağını gördük; ancak bu seviyelerde eşitsizliğin bulunduğu bir iktisadi sistem içerisinde daha adil ve duyarlı bir siyasi sisteme ulaşabilmemiz zordur. Daha derin bir toplum duygusu olmadığında siyasi sistemimizin işleyemeyeceğini çok yakın geçmişte gördük fakat ülkemiz bu kadar bölünmüşken böyle bir toplum duygusuna nasıl sahip olabiliriz? Ekonomimizdeki artan bölünmeyi izlerken ancak şunu sorabiliriz: Bu durum ülkemizin siyasi geleceği hakkında nelere işaret ediyor?

Bundan yarım yüzyıl sonraki ABD için iki olası resimden bahsedebiliriz. Bunlardan birinde, toplumun sahip olanlar ve olmayanlar arasında bölündüğü ve zenginlerin güvenlikli sitelerde yaşadığı, çocuklarını pahalı okullara gönderdiği ve en iyi sağlık hizmetlerine eriştikleri bir ülke tasavvur edilmektedir. Bu sırada, diğerleri en iyi olasılıkla vasat bir eğitime ve fiilen karneye bağlanmış bir sağlık sistemine erişebildikleri güvensiz bir dünyada yaşayacaklardır. Toplumun en altında yabancılaşmış ve ümitsiz milyonlarca genç insan bulunacaktır. Bu resmi birçok gelişmekte olan ülkede gördüm; iktisatçıların çifte ekonomi adını verdiği bu durumda, iki toplum yan yana ancak birbirlerini tanımadan ve hayatın diğer taraf için nasıl olduğunu hayal edemeden yaşarlar. Bazı ülkelerde olduğu gibi, duvarların daha yüksek olduğu ve toplumun giderek daha fazla bölündüğü derinliklere düşüp düşmeyeceğimizi bilmiyorum. Ne var ki, bu kabus doğrultusunda yavaşça ilerlemekteyiz.

Diğer resimdeyse, sahip olanlar ve olmayanlar arasındaki farkın kapandığı, ortak bir kader anlayışının olduğu, fırsat ve adalete dair ortak bir bağlılığın bulunduğu, "*herkes* için özgürlük ve adalet" kelimelerinin asıl anlamlarına vardığı, sadece sivil değil ekonomik hakların ve sadece mülkiyet haklarının değil sıradan vatandaşların ekonomik haklarının önemini vurgulayan İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin ciddiye alındığı bir toplum vardır. Bu tasavvura göre, gençlerin yüzde 80'inin oy kullanmayacak kadar yabancılaşmış olduğu sistemden oldukça farklı olarak giderek canlanan bir siyasal sistem bulunur.

Bu ikinci resmin kendi mirasımız ve değerlerimizle tutarlı olan tek gelecek olduğuna inanıyorum. Böyle bir gelecekte vatandaşlarımızın refahı –hatta iktisadi büyümemiz, özellikle de doğru şekilde ölçülmüş hali– toplumumuzdaki derin bölünmüşlüğün devam etmesi halinde erişebileceğimizin çok üzerinde olacaktır. Bu ülkenin rota değiştirmek ve temellerinde bulunan adalet ve fırsat prensiplerini geri getirmek için hâlâ çok geç kalmamış olduğuna inanıyorum. Ancak zaman belki de tükeniyor. Dört yıl önce çoğu Amerikalının ümit etme cüretini gösterdiği bir an yaşadık. Oluşması çeyrek asır süren eğilimler tersine döndürülebilirlerdi. Bunun yerine, daha kötü hale geldiler. Bugün bu umut artık sönmek üzeredir.

2008 krizi/kriz 15, 17-19, 24, 36, 41-45, 51, 52, 54, 56, 57, 59, 70, 74, 76, 78, 85, 87-89, 103, 116, 117, 129, 154, 159, 184, 220, 222, 236, 245, 248, 251, 274, 306, 309, 310, 311, 313, 318, 324-326, 331, 332, 336, 337, 341, 364

ABD Hazinesi 117, 118, 206, 250, 265, 294, 323, 324, 330, 336, 337
Abed, Fazle Hasan 270
Acacia Araştırma Şirketi 278
Accenture 235
Afganistan 211, 247, 286, 287, 295
Afrika 23, 25, 73, 91
Afrika kökenli Amerikalı 29, 59, 62, 65, 73, 126, 127, 129, 130, 185, 196, 200, 260, 266, 318
ahlâki tehlike 19, 164, 241, 242, 306, 334
AIG 86, 103, 125, 135, 251, 266, 331
Ally 275
Almanya 60, 66, 73, 202, 256, 291, 306, 319, 359
Alperovitz, Gar 139
alternatif asgari vergi 353
American Airlines 98
American Tobacco Company 97
Andreessen, Marc 98
Angelides, Phil 273
Apple 155, 235, 278
Archer Daniels Midland (ADM) 105
Ar-Ge 104, 134, 156, 245
Arnall, Roland 139
artan oranlı vergi 48, 121, 134, 137, 140, 170, 178, 179, 180, 210, 298, 329, 351-353
asgari ücret 12, 27, 47, 53, 62, 209, 313, 319, 361
Asya 117, 121, 206, 227, 252, 308
aşağı sızdırma ekonomisi (trickle-down economics) 49, 50, 119, 362
AT&T 97, 278
Atkinson, Anthony B. 11, 36
Avrupa 34, 48, 61, 62, 66, 69, 72, 73, 94, 209, 210, 253, 296, 297, 308, 312, 317, 333, 335, 358, 359, 362, 365
Avrupa Birliği 73, 110, 121, 209
Avrupa Merkez Bankası 206, 253, 260, 297, 327, 333, 334, 340
Avustralya 72, 125, 203, 255, 256, 338, 365
Aydınlanma 81, 226
ayrımcılık 38, 61, 83, 108, 126-130, 197, 222, 275, 277, 327, 361, 362
azalan oranlı vergi 89, 180

Bangladeş 270, 271
Bank of America 129, 275
banka kurtarma 117, 135, 164, 236, 238, 239, 241-243, 246, 323
Bardeen, John 92
Bartels, Larry 37, 237
Basov, Nikolay 92
Bear Sterns 330
Belçika 71, 331, 365

Berlusconi, Silvio 195
Bernanke, Ben 156, 326, 330, 331, 336, 344
Berners-Lee, Tim 93
Beyaz Rusya 59
Bhutan 80, 187
bilişsel tuzak 102
bilgi asimetrisi/asimetrik bilgi 19, 85, 87, 98, 173, 189, 244, 262
Bilmes, Linda 164, 247, 286, 287
bir dolar bir oy 32, 184, 199, 210, 367
bir kişi bir oy 32, 37, 184, 201, 203, 204, 210, 215, 367
Birleşik Krallık 23, 66, 67, 71, 94, 195, 226, 241, 246, 247, 256, 277, 291, 308, 338
Bischoff, Kendra 136
BlackBerry 278
Blankfein, Lloyd 189
Bloomberg, Michael 28
bono 90, 248, 253, 284, 289, 292, 294, 321, 359
borç krizi 296
borçlanma 76, 152, 206, 284, 289, 294, 298, 325, 334, 355, 358, 359
borsa 44, 52, 58, 70, 80, 95, 109, 207, 225, 234-236, 248, 308, 318, 359
Bowles, Erskine 283
Bowles-Simpson Açık Azaltma Komisyonu 288, 289, 302, 304
Brattain, Walter 92
Brezilya 48, 105, 207, 327, 338
Bridgestone/Firestone 167
BP 31, 162, 261, 262
Buffett, Warren 72, 132, 138, 250, 349, 353, 360
Burnham, Walter Dean 197, 365
Bush, George W. 28, 101, 130, 131, 133, 134, 139, 148-150, 161, 164, 178, 236, 237, 239, 241, 248, 249, 284, 285, 288, 289, 298, 304, 311, 312
bütçe açığı 18, 130, 155, 164, 178, 179, 283, 284-286, 288, 292-295, 297, 298, 301, 305, 309, 312-314, 335, 358, 359
Büyük Buhran 27, 47, 85, 111, 143, 146, 152, 226, 227, 246, 308, 310, 312, 321, 323, 336, 337, 347
Büyük Durgunluk 15, 18, 41, 52-54, 56, 58, 59, 62, 78, 103, 116, 123, 125, 129, 153, 173, 183, 225, 227, 230, 234, 245, 251, 271, 276, 283, 286, 287, 302, 303, 311, 312, 315, 317-319, 330, 337, 345, 359, 366
büyüme hızı 253, 255, 284, 288, 294-296, 333, 336, 338
California 88, 249, 276
Carolina 201, 202, 233, 268
Cardoso, Enrique 48
Carter, Jimmy 130
Cayman Adaları 349
CEO(lar) 33, 36, 45, 70, 82, 90, 92, 94, 95, 124-126, 138, 139, 141, 149, 159, 173, 174, 180, 249, 304, 330, 350
Chait, Jonathan 67, 181
Chavez, Hugo 91
Cheney, Richard 164
Chicago Okulu 97, 98, 101, 335
CIA 73, 286
Citibank 266, 279, 280, 324
Clayton Holdings 273
Clinton, Bill 12, 16, 37, 102, 104, 130, 131, 149, 162, 178, 203, 233, 245, 236, 250, 251, 283, 324, 327
Coakley, Martha 275
Coase, Roland 262
Colbert, Jean-Baptiste 83
Cordray, Richard 267
Crick, Francis 92
Cumhuriyetçiler 77, 88, 102, 122, 180, 193, 197, 202, 205, 216, 228, 253, 283

Çek Cumhuriyeti 319, 338
çevre 31, 32, 68, 85, 141, 162, 163, 164, 187, 212, 243, 244, 249, 254, 255, 260, 261, 263, 290, 291-294, 301, 352, 357, 361-363
Çin 68, 73, 76, 108, 115, 120, 121, 211, 245, 254, 327, 339, 359

Daly, Lew 139
Danimarka 66, 67, 253, 319
davranışsal iktisat/deneysel iktisat 12, 18-20, 218, 220
demokrasi 18, 24, 26, 27, 32, 34, 35, 37, 38, 46, 145, 151, 153, 158, 179, 182, 183, 191, 195, 199, 200, 202, 203-206, 208-213, 215, 224-226, 232, 257, 272, 290, 328, 329, 346, 364, 366, 367
Demokratlar 180, 181, 193, 196, 197, 228, 250
denge kurguları 220, 227, 245
denk bütçe çarpanı 295
derecelendirme kuruluşları/kurumları 264, 265, 294, 296
Dexia 331, 335
dışsallık 16, 19, 85, 95, 98, 244, 260, 262, 291, 335
Diamond, Peter 102, 178, 343, 353
Dingell, John 324

Dirksen, Everett 161
Dodd-Frank Kanunu 184, 204, 266, 325, 330, 348
Doğu Hindistan Şirketi 96
Donovan, Shaun 241
durgunluk 26, 28, 38, 44, 48, 55-57, 60, 61, 64, 75, 79, 80, 112, 117, 126, 147-149, 177, 190, 211, 268, 284, 287, 300, 304, 307-309, 311, 315, 318, 319, 322, 328
Dünya Bankası 12, 16, 59, 60, 63, 64, 73, 74, 91, 187, 339
Dünya Ticaret Örgütü (WTO/DTÖ) 208, 360
düzenleme tuzağı 101
düzenlemelerin kaldırılması (deregulation) 85, 97, 142, 151, 152, 165, 222, 227, 246-248, 252, 323, 324, 327, 337

eğitim kredisi 114, 157, 268-270, 276, 345, 350, 351
Einstein, Albert 92
Eisenhower, Dwight 253
ekonomik haklar 115, 368
emekli/emeklilik 41, 58, 59, 113, 114, 130, 157, 166, 189, 216, 219, 246, 248, 299, 300, 303, 304, 320, 340, 345
emlak balonu 58, 109, 147, 151, 239, 274, 289, 320, 337
emlak kredisi krizi 138, 139, 243, 270, 271, 276
Endüstri Devrimi 81, 169, 187
enerji sektörü 158, 251, 261, 339
enflasyon 26, 44, 50, 58, 63, 70, 77, 90, 148, 156, 237, 246, 248, 253, 268, 288, 296, 304, 311, 315-319, 321, 326-328, 332, 333, 338-342, 358
Enron 249
Ericsson 278
Erler Yasası 47, 109
euro 253, 296, 297, 308, 333, 334, 337
ev kredisi 54, 58, 130, 240, 241, 243, 272, 275, 299, 300
Ev Kredisi Elektronik Sicil Sistemi (MERS) 272, 275
Exxon 31, 230, 277

faiz oranları 80, 88, 103, 131, 132, 141, 248, 270, 84, 86, 89, 94, 97, 302, 11, 15, 18, 320-325, 329, 331-334, 338-342, 359
Fannie Mae 88, 220, 222, 227, 243, 364
FBI 60, 61, 271
FED 43, 88, 101-103, 117, 146-148, 150, 151, 167, 274, 283, 284, 302, 311, 316, 320-324, 326, 328-332, 336, 337, 341, 342, 346
Ferguson, Thomas 37, 305
fırsat eşitliği/eşitsizliği 17, 18, 28, 65-68, 82, 135, 137, 143, 157, 171, 180, 181, 193, 210, 230, 268, 348, 366
Fields, Alex 362
fikrî mülkiyet 96, 115, 208, 209, 277, 278
finans piyasaları 17, 85, 115-118, 149, 78, 89, 207, 208, 264, 327, 328, 331, 334, 337
finansal kriz 25, 28, 33, 84, 108, 121, 152, 238, 245, 246, 291, 310, 357, 364
finans sektörü 24, 28, 31, 32, 36, 85, 87-89, 100, 116, 119, 142, 151-154, 157-160, 163, 173, 185, 189, 191, 210, 223, 225, 236, 246, 248, 249, 252, 273, 276, 291-293, 296, 299, 308, 309, 311, 314, 324, 325, 327, 328, 332, 333, 337, 344, 348, 349, 351
Finlandiya 66, 68
Fransa 66, 71, 83, 160, 202, 254, 256, 291, 319, 334
Freddie Mac 222, 227, 243, 364
Friedman, Milton 76, 97, 132, 227, 335-337, 342
Friedman, Stephen 330

G-8 211
G-20 211, 256
Galbraith, Jamie 13, 142, 273
Galbraith, John Kenneth 194
Gates, Bill 72, 93
GE 133
Geithner, Tim 102
gelir adaleti/adaletsizliği 18, 73, 150, 179, 180, 181, 207
gelir eşitsizliği 15, 17, 42, 43, 52, 73, 75-77, 107, 108, 168, 171, 181
gelir vergisi 42, 46, 54, 133, 134, 179, 290, 292, 298, 356, 362
genç/gençlik 23, 24, 29, 32, 34, 42, 50, 55, 57, 60, 157, 159, 201, 202, 268, 287, 344, 368
George, Henry 290
Georgia 264, 265
Gini katsayısı 60, 71-73
Glass-Steagall Yasası 152, 324
Goldman Sachs 117, 189, 207, 279, 330, 331
Google 155, 245, 278
gösterişçi tüketim 77
Greenspan, Alan 102, 150, 284, 285, 324, 326, 329, 337
GSMH (Gayri Safi Milli Hasıla) 255
GSYİH (Gayri Safi Yurtiçi Hasıla) 13, 26, 35, 49, 62, 71, 74, 119, 133, 138, 145, 150, 156, 160, 162, 169, 211, 253-256, 284, 288,

292, 293, 295, 298, 306, 307, 310-313, 315, 321, 347
gümrük vergisi 118
Güney Afrika 73, 115, 338
Güth, Werner 191, 192
güvensizlik (iktisadi/sağlık/fiziksel/gıda/siyasal sistem) 30, 57-59, 63, 64, 69, 73, 75, 77, 185, 194, 195, 197, 201, 368

Hacker, Jacob S. 37
haciz 41, 55, 58, 240, 242, 264, 273-276, 300, 328, 363
Halliburton 164, 287, 351
Hammonds, Tim 159
Harrison, John 172
hayat standartları 26, 31, 58-60, 63, 74, 75, 77, 115, 130, 159, 161, 162, 254, 346, 347
Hemsley, Stephen 94
Hewlett-Packard (HP) 235, 278
Hindistan 76, 96, 115, 187, 222, 261, 270, 271, 327
Hispanik 59, 126, 127, 129, 130, 196, 266, 318
Holder, Eric 273
Hollanda 68, 72, 139, 160, 326, 337
Hoover, Herbert 242, 308
hukukun üstünlüğü 18, 26, 139, 188, 200, 259, 260, 263, 271, 273-276, 280, 281

IMF (Uluslararası Para Fonu) 117, 153, 154, 206, 250, 251-253, 308
Indignado 24, 32, 184
Irak 164, 211, 247, 286
Irak Savaşı 164, 286, 287
ırk/ırk ayrımcılığı 73, 127-129, 222, 228, 275, 361

iflas 55, 81, 87, 103, 105, 114, 157, 168, 238, 240, 248, 249, 263, 268, 270, 271, 273, 304, 323, 325, 345, 350, 351, 355
iflas kanunu 113, 114, 242, 264, 266, 267, 268, 274, 350, 351, 363
ihale kuramı 104
İkinci Dünya Savaşı 47, 49, 108, 109, 165, 180, 206, 227, 246, 308
İktisadi Danışmanlar Kurulu (Council of Economic Advisers) 12, 16, 53, 66, 131, 155, 162, 174, 203, 245, 250, 255, 324
ilaç sanayi/sektörü/firmaları/endüstrisi/şirketleri 92, 96, 103, 160, 161, 287, 301, 305, 356
İlerici Dönem (Progressive Era) 27
imalat sanayi/sektörü 108, 111, 112, 123, 126, 310
İngiltere 60, 67, 113, 187, 297, 326
insan hakları 73, 116, 211, 225, 226, 249, 356
İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi 115, 368
inovasyon 88, 96, 105, 114, 118, 149, 152, 153, 155, 156, 159, 208, 249, 321, 350, 362
internet 93, 98, 99, 148, 180, 195, 229, 244, 245, 269
Iran 71, 73
İrlanda 115, 134, 277, 296, 333, 335
İskandinavya 72, 245, 343, 352, 365
İspanya 23, 32, 63, 287, 291, 296, 297, 333, 334
İsrail 338, 342
İsveç 66, 72, 73, 193, 238, 239, 253, 297, 306, 338
İsviçre 204, 253
iş gücü 116, 169, 190, 226, 294, 302, 306, 313, 319, 336, 343, 353, 360, 363, 364
işsizlik oranı 24, 32, 44, 55, 62, 119, 135, 136, 147, 309, 314, 316, 328, 339, 342, 364
işsizlik sigortası 28, 41, 56, 64, 216, 285, 288, 295, 306, 319, 356
İtalya 66, 195, 206, 256, 319, 333, 334

Japonya 59, 68, 70, 261
Jobs, Steve 92, 93
JPMorgan Chase 184, 275, 330

kamu malları 157, 225, 260, 351
kamu sektörü 113, 155, 216, 247, 254
kamu yatırımları 91, 154, 180, 288, 294, 307, 351, 352, 362
Kanada 48, 66, 68, 255, 338
kemer sıkma 206, 253, 283, 288, 297, 307-309, 312, 314
Kerry, John 230
Kessler, David 221
Keynes, John Maynard 19, 148, 169, 221, 222, 347
King, Mervyn 326
komünizm 31, 146, 167, 226, 233, 274
Kongre Bütçe Ofisi 42, 52, 105, 135, 181, 246, 270, 302
Kore 68, 241, 256, 338
kota 90, 362
kredi krizi 30
Kredi Temerrüt Takasları (Credit Default Swap) 100, 126, 333, 334
Krugman, Paul 13, 51, 120, 121, 204, 216, 246
kutuplaşma 15, 52, 53, 111, 141, 195, 201, 229, 356

Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması 209
Küba 59
küçük işletmeler 237, 302, 303, 317, 354
küresel ısınma 25, 31, 169, 211, 228, 230
küreselleşme 11, 110, 114, 118, 120, 121, 141, 206, 208-210, 226, 356, 357, 360
küreselleşme karşıtı hareketler 26, 357

Latin Amerika 73, 91, 146, 308
Lauder, Ronald 131
Lehman Brothers 87, 211, 331, 334
Leme, Paulo 207
Lenin, Vladimir 215
Lessig, Lawrence 37
Letonya 308
LG 278
Libor (London Interbank Offered Rate) 100
Lincoln, Abraham 204
List, John 192
Litvanya 59
lobi/lobicilik 88, 102, 117, 118, 133, 158, 164, 205, 269, 274
Lockheed Martin 287
Lula da Silva, Luiz Inácio 48, 207
Lüksemburg 210, 253, 365

makro iktisat/ekonomi 11, 18, 38, 90, 119, 121, 141, 143, 147, 163, 165, 200, 209, 253, 259, 293, 307, 314-317, 319, 320, 322, 332, 335, 338, 343, 344, 347
Malezya 59
maliye politikası 261, 293, 302, 314, 316
marjinal üretkenlik kuramı 20, 81, 84, 138, 341, 346
Marshall, Alfred 165
Marx, Karl 19, 20, 81
Massachusetts 77, 275
McCarthy 37
McDonald's 306
Medicaid 59, 246, 288, 356
Medicare 65, 103, 161, 216, 233, 246, 287, 288, 305, 345
medya 18, 28, 34, 92, 99, 194, 195, 201, 229, 230, 233, 256, 262, 330, 365
Meksika 31, 63, 71, 94, 121, 162, 206, 241, 247, 261, 338
Menkul Kıymetler ve Takas Komisyonu (SEC) 101, 174, 184, 278-280
MF Global Holdings 87
Microsoft 93, 96-101, 134, 160, 278
mikro kredi 270, 271
Mill, John Stuart 263
Mısır 23-25, 27, 34, 206, 366
Mosaic 98
Motorola 278
Mozilo, Angelo 139
Mueller, Edward 94
Mullainathan, Sendhil 166
mülkiyet hakkı 115, 262, 267, 268, 271, 273, 277, 368

Netscape 98, 99
Newfoundland 206
Nokia 278
Norveç 72, 73, 253, 297, 338
NTP 278

Obama, Barack 24, 28, 29, 59, 66, 102, 125, 138, 205, 216, 233, 238-241, 270, 275, 283, 287, 305, 325, 327, 353, 355, 359, 364
OECD (Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü) 63, 71, 133, 160, 256
Olin Foundation 97, 231
Orshansky, Moltic 63
Ortadoğu 23, 27, 91
orta sınıf 17, 29, 30, 35, 36, 42, 44, 50-55, 57, 62, 75, 77, 89, 108, 109, 111, 121, 129, 132, 141, 146, 147, 157, 163, 164, 181, 200, 201, 294, 299, 302, 303, 352
Ostrom, Elinor 113
oy verme 196-198, 329
oyun kuramı 97, 127

ödünleşim/ödünleşme 11, 170, 171, 172, 255, 316, 332, 341, 344
Özbekistan 188
özelleştirme 94, 113, 117, 238, 245-248, 252, 303, 304, 313
özsermaye 58, 129, 300, 355

Pager, Devah 128
Papua Yeni Gine 255
para politikası 16, 33, 90, 102, 114, 143, 147, 200, 259, 284, 285, 312, 314, 316-320, 322, 326, 328, 329, 332, 335-338, 341, 343, 344, 358
parasalcılık 336, 338
patent 96, 138, 277, 278
patent kanunu 96
Pew Vakfı/Araştırma Merkezi 69, 228
Pierson, Paul 37
Piketty, Thomas 18, 20, 36, 42-47, 51, 53, 178
Pinochet, Augusto 337
polis devletleri 191

Poole, Keith 37
Portekiz 308, 333
pozitif ayrımcılık 361, 362
Prokhorov, Aleksandr 92

rant arayışı 15, 17, 19, 20, 79, 83, 87-93, 95, 106, 107, 122, 135, 137, 145, 154, 158-162, 164, 170, 171, 211, 212, 247, 348, 349, 351, 356
Reagan, Ronald 48, 75, 122, 130, 178, 246, 298, 323
Reardon, Sean 136
Reich, Robert 250
reel sermaye 47
refah 26, 30, 49, 62, 73, 76, 84, 86, 89, 91, 92, 115, 126, 149, 154, 158, 162, 168, 169, 171, 172, 176, 207, 226, 249, 254, 256, 266, 296, 297, 315, 317, 337, 344, 345, 352, 354, 358, 360, 363, 367, 368
reklam/reklamcı 152, 194, 195, 199, 203, 204, 216, 221, 230, 232, 275, 303
Rent-a-Center 88
Research in Motion 278
RIM 278
risk piyasaları 85, 172, 336
Rockefeller, John D. 93, 96
Rodrik, Dani 208
Romney, Mitt 77, 179
Roosevelt, Franklin Delano 122, 151, 309
Roosevelt, Theodore 96, 205
Rosenthal, Howard 37
Rubin, Bob 250
Rusya 61, 94, 167, 188, 241, 274
rüşvet/rüşvetleştirme 247, 249
Ryan, Paul 180, 181, 283

Saez, Emmanuel 36, 42-47, 51, 53, 76, 178
sağlık sektörü 160, 209, 254, 303
sağlık sigortası 54, 55, 57-59, 65, 135, 161, 202, 233, 246, 287, 293, 299, 303, 305, 355
Samsung 278
Sarkozy, Nicolas 256
savunma sanayi/savunma harcamaları 92, 286, 288, 294, 301, 302
Schmittberger, Rolf 191, 192
Schneiderman, Eric 275
Schwarze, Bernd 192
seçimler 18, 34, 77, 118, 184, 185, 191, 196, 197-203, 207, 232, 240, 274, 326, 327, 365, 366
seçim kampanyası 18, 37, 88, 101, 118, 198-201, 203-205, 232, 269, 274, 275, 281, 287, 365
sendikalar/sendikalaşma 90, 108, 112, 113, 115, 121-123, 125, 140, 141, 199, 209, 332, 361
serbestleşme 115, 116, 118, 120, 140, 208, 247-249, 252
sermaye 16-20, 47, 51, 52, 56, 76, 82, 86-88, 95, 114-120, 124, 131, 137, 140, 148, 149, 156, 161, 162, 171, 179, 186-188, 190, 191, 199, 202, 204, 207-209, 238-240, 243, 246, 248, 252, 253, 260, 261, 294, 299, 304, 312, 318, 321, 323, 325, 330, 332, 335, 349, 356, 357, 359, 361, 364
sermaye yatırımı 149, 156, 190
Shafir, Eldar 166
Shelby, Richard 102
Sherman Anti-Tröst Yasası 97
Shockley, William 92
Simpson, Alan K. 283
sınıf savaşı 20, 29, 250, 251, 299
sigara şirketleri 31, 221, 230
sigorta şirketleri 246, 248, 265, 395, 334, 356
Singapur 68, 209
siyasal güç 33, 80, 85, 91, 138, 45, 99, 263, 326, 366
siyasal sistem 23, 25-27, 32, 33, 34, 82, 83, 137, 146, 158, 179, 183-185, 187, 193, 194, 198, 200-205, 211, 212, 276, 293, 366-368
Slim, Carlos 94, 247
Smith, Adam 17, 84, 86, 169, 244, 367
Sobel, Dava 172
Soğuk Savaş 30, 115
Soros, George 221
sosyal Darwinizm 31
sosyal güvenlik 12, 27, 42, 54, 55, 63-65, 73, 75, 76, 82, 134, 165, 172, 216, 243, 246, 248, 285, 288, 293, 296, 303-305, 307, 314, 319, 340, 341, 345, 356, 357, 360, 361
sosyal sermaye 187, 188, 191, 202
sosyalizm 233
Sotheby's 235
Sovyetler Birliği 92, 188
sömürücü borç verme 88, 92, 114, 138, 141, 152, 184, 189, 244, 264-266, 276, 316, 327
sözleşme 95, 115, 125, 185, 189, 199, 209, 243, 247, 267, 268, 271, 291, 349, 351
Sprint 97
Standard&Poor's 264
Standard Oil 93, 97
standart iktisat modelleri/kuramları/teorisi 39, 177, 219, 220, 320
Stantcheva, Stefanic, 178
Stigler, George 97, 101

Strauss-Kahn, Dominique 154, 253
Suudi Arabistan 359
sübvansiyon 90, 92, 104, 105, 106, 118, 120, 121, 135, 142, 248, 250, 251, 260, 261, 263, 290, 291, 292, 293, 295, 299, 300, 301, 316, 320, 325, 351, 352

Şili 337, 338
şirket yönetim yasaları 82, 125

tarım 81, 92, 104, 106, 111, 120, 155, 188, 226, 244, 245, 250, 251, 291, 308, 310, 318
Tasarruf ve Borç Krizi 184
tekel/tekelleşme/tekelci 20, 27, 82, 83, 86, 90, 92-102, 113, 141, 142, 158, 160, 203, 208, 243, 244, 247, 290, 346, 350, 353, 354
teknoloji 72, 81, 82, 90, 92, 93, 98, 100, 104, 107-111, 120, 122, 139, 140, 141, 143, 147-152, 155, 160, 180, 218, 225, 226, 244, 289, 294, 303, 320, 337, 347, 349, 350, 356, 359, 360, 362
teknoloji balonu 147-151, 289, 320, 337, 359
telekomünikasyon 94, 97, 101, 104, 160
TEPCO 261
Thaler, Richard 12, 231
Thatcher, Margaret 94
ticaret 92, 96, 115, 118-120, 209, 211, 212, 255, 307, 308, 322, 49, 358-360
ticaret açığı 358-360
Ticaret Anlaşması Uruguay Raundu 208
Tingbergen 338
T-Mobile 278
Tocqueville, Alexis de 217, 367
Townes, Charles 92
Tremonti, Giulio 333
Tukididis 80
Turing, Alan 92
türev ürünleri/türev piyasaları 86, 87, 95, 103, 131, 138, 324, 325, 331, 335, 349, 350
Türkiye 15, 17, 71, 73

Union Carbide 261

ücretler 12, 27, 30, 33, 45, 47, 51-53, 57, 62, 79, 80, 82, 84, 88, 90, 93, 99, 100, 103, 107-113, 116-127, 131, 132, 137, 139-141, 148, 153, 157, 159-161, 164-168, 172, 176, 185, 190, 193, 204, 209, 222-224, 233, 234, 240, 247, 264, 267, 277, 278, 289, 291, 295, 303, 304, 306-308, 310, 313, 314, 316, 318, 319, 324, 339-343, 345, 349, 351, 357, 361, 365

Venezüella 91, 206
veraset vergisi 132, 133, 137, 149, 150, 236, 237, 353, 354
vergi gelirleri 77, 130, 132, 133, 145, 149, 170, 178, 180, 284, 288, 289, 292, 295, 298, 313
vergi indirimi 131, 164, 236, 237, 284, 285, 288, 298, 299, 301, 362, 363
vergi kesintileri 130, 134, 148-150, 178, 179, 236, 237, 284, 285, 289, 311
vergi mükellefi 42, 132, 173, 238, 242, 246, 251, 253, 266, 270, 315, 322, 324, 325, 332, 349, 351, 364
vergi oranları 72, 130-134, 149, 150, 178, 179, 236, 284, 285, 289, 292, 294, 297, 298, 300, 353
vergi politikaları 130, 131, 134, 228
vergi reformu 12, 352
vergi sistemi 89, 92, 131, 134, 137, 140, 178, 179, 183, 210, 237, 288, 289, 292, 293, 295, 298, 314, 329, 351-355, 363
Verizon 97, 278
Volcker, Paul 88, 326

Wagner Yasası 122
Wallison, Peter 222
Wall Street 24, 28, 31, 203, 207, 269, 304, 327, 340
Wall Street'i İşgal Et (Occupy Wall Street) 24, 26, 27, 165, 180, 184, 185, 194, 202
Walton ailesi 52
Warren, Elizabeth 266
Watson, James D. 92
Wells Fargo 130, 275

Yabancılar Tazminat Kanunu [*Alien Torts Statute*] 116
Yahoo! 278
yatırımcı 85, 131, 132, 149, 154, 155, 184, 189, 207, 222, 236, 243, 273, 280, 294, 334
Yeni Düzen (New Deal) 27, 151, 308
yoksulluk 12, 25, 28, 29, 31, 45, 48, 61-65, 69, 76, 77, 89, 91, 129, 134, 142, 304, 362
yoksullaşma 51, 113, 134, 142, 157, 166, 208, 356, 357
Yunanistan 23, 71, 94, 206, 209, 210, 253, 296, 297, 308, 333, 334
Yunus, Muhammed 270
Yüksek Mahkeme (Supreme Court) 97, 98, 115, 198, 203, 273, 365

Zuckerberg, Mark 93

"SİYASET VE EKONOMİNİN FİNANSAL ELİTLER TARAFINDAN NASIL ELE GEÇİRİLDİĞİNİN HERKES TARAFINDAN ANLAŞILABİLİR BİR AÇIKLAMASI."

IAN PINDAR, *GUARDIAN*

"STIGLITZ... OLAYLARIN İÇ YÜZÜNÜ KAVRAMA KONUSUNDAKİ KARAKTERİSTİK ÖZELLİĞİYLE GELECEĞİN DAHA ADİL VE ZENGİN OLMASI İÇİN BİR VİZYON, PLAN ÖNERİYOR."

ROBERT F. KENNEDY ADALET VE İNSAN HAKLARI MERKEZİ
2013 KİTAP ÖDÜLÜ

DÜNYANIN EN ETKİLİ BİRKAÇ İKTİSATÇISI ARASINDA GÖSTERİLEN VE 2001'DE NOBEL İKTİSAT ÖDÜLÜ'NÜ KAZANAN JOSEPH STIGLITZ, *EŞİTSİZLİĞİN BEDELİ*'NDE GELİR EŞİTSİZLİĞİ KONUSUNA ÖNEMLİ BİR KATKI YAPIYOR. ABD'DE ORTAYA ÇIKAN 2008 KRİZİ'Nİ VE DÜNYA GENELİNE HÂKİM OLAN BÜYÜK DURGUNLUK'U SADE BİR DİLLE VE DERİNLEMESİNE AÇIKLAYAN STIGLITZ, KENDİ DEYİMİYLE, YÜZDE 1'LİK KESİMİN DEVLETİ, YARGIYI VE DEMOKRATİK SÜRECİ ELE GEÇİREREK YÜZDE 99'UN ÜZERİNDE NASIL EGEMENLİK KURDUĞUNU KAPSAMLI ŞEKİLDE ELE ALIYOR.

ABD'DE 1980 SONRASINDA ARTAN EŞİTSİZLİĞİ VE BUNLARIN YARATTIĞI SORUNLARI İNCELEYEN KİTAP, TÜRKİYE İÇİN DE GEÇERLİ OLACAK ÖNEMLİ SAPTAMALARDA BULUNUYOR, İPUÇLARI SUNUYOR: SERMAYE, TOPLUMSAL KUTUPLAŞMA, RANT ARAYIŞLARI, ALGI MÜHENDİSLİĞİ, ORTAYA ÇIKAN BÜYÜK GÜVEN PROBLEMİ, DEMOKRASİLERDE PARANIN NASIL BU KADAR GÜÇLÜ HALE GELEBİLDİĞİ, BİR CEO'NUN AYLIK KAZANCIYLA ORTALAMA BİR İŞÇİNİN KAZANCI ARASINDAKİ İNANILMAZ UÇURUM, ARTAN YOKSULLUK, FIRSAT EŞİTLİĞİNİN KAYBOLMASI, İSYANLAR...

FİNANS PİYASALARININ İŞLEYİŞİNE, AŞIRI KÂR ARZUSUNUN DOĞURDUĞU BÜYÜK TOPLUMSAL YARILMAYA, GELECEKTE ARTACAK SORUNLARA DİKKAT ÇEKEN *EŞİTSİZLİĞİN BEDELİ* KAPİTALİZM, SİYASET, SERMAYE VE EŞİTSİZLİK İLİŞKİSİNİ ANLAMAK İÇİN ÖNEMLİ BİR KAYNAK.

ISBN-13: 978-975-05-1573-6

iletişim